Edgar Allan Poe

Edgar Allan Poe

SCHIŢE, NUVELE, POVESTIRI

Vol. 1

CUPRINS:

PRIMELE SCRIERI ÎN PROZĂ 1826-1831 2
Un vis 2
POVESTIRI ALE CENACLULUI IN FOLIO 1831-1835 5
Cenaclul In Folio 5
Introducere la volumul Povestiri ale Cenaclului In Folio, rămas în proiect 5
Metzengernstein 12
Duc de L'Omelette 20
O poveste din Ierusalim 25
Respiraţie pierdută 31
Afacere pierdută 44
Bon-Bon 54
O dihanie cât patru. Omul-girafă 70
Manuscris găsit într-o sticlă 79
Întâlnire 90
Vedetism 101
Umbră – O parabolă 109
Tăcere – O fabulă 113
Berenice 117
Morella 126
Hans Pfaall 133
Regele Ciumă 170
ALTE POVESTIRI 1836 – 1839 180
Autografie 180
Jucătorul de şah al lui Maelzel 202
Mistificare 221

Ligeia 229
Cum se scrie un articol pentru revista Blackwood 244
La ananghie 255
Dracul în clopotniţă 262
Omul făcut bucăţi 270
Prăbuşirea Casei Usher 279
William Wilson 296
Convorbirea dintre Eiros şi Charmion 314
De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mâna în eşarfă 320
Prefaţă (la volumul Povestiri groteşti şi arăbeşti – 1840) 326
INTERLUDIU 1840 328
Instinctul contra raţiunii – O pisică neagră 328
Omul de afaceri 330
Birjele 338
Filosofia mobilării 339
Omul mulţimii 345
POVESTIRI 1841-1842 353
Crimele din Rue Morgue 353
O pogorâre în Maelström 382
Insula zânei 396
Colocviul dintre Monos şi Una 402
Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul 410
O poveste cu morală 410
Eleonora 419
Trei duminici într-o săptămână 425
Portretul oval 432
Masca Morţii Roşii 436
Hruba şi pendulul 442
Grădina-peisaj 455

PRIMELE SCRIERI ÎN PROZĂ 1826-1831
Un vis1 în româneşte de Liviu Cotrău.

Câteva seri mai târziu m-am întins în pat ca să dorm şi, cum în ultimii ani căpătasem obiceiul ca înainte de-a închide ochii şi de-a mă abandona mrejelor somnului să zăbovesc niţel asupra unor pasaje din Scriptură, am procedat întocmai şi în împrejurarea de faţă. Din întâmplare privirea mi-a căzut pe locul unde harul poetic întipărise chinurile cele din urmă ale Domnului Naturii2. Somnul îmi fu tulburat de astfel de gânduri, precum şi de scenele ce-au urmat morţii sale.

Există cu siguranţă ceva tainic şi de neînţeles în felul în care se înlănţuie adeseori zborurile nestrunite ale imaginaţiei, dar răspunsul la aceasta stă mai degrabă în puterea fiziologului decât a „visătorului” neîncercat.

Se făcea că sunt un fariseu care se întoarce la scena morţii. Fusesem martor atunci când palmele Celui răstignit pe cruce fură străpunse de cuiele ascuţite – cel mai sumbru spectacol pe care l-a trăit vreodată omenirea. Am auzit geamătul surd răscolindu-i adâncul sufletului în clipa în care fierul nemilos luneca scrâşnind pe lângă oasele sale. M-am dat înapoi câţiva paşi de la locul execuţiei şi m-am întors să-l privesc pe duşmanul meu cel mai înverşunat. Nazariteanul nu era încă mort: viaţa mai pâlpâia încă în învelişul de lut, ca şi când s-ar fi temut să o ia singură spre calea morţii. Mi s-a părut că văd broboanele reci care apar pe sprâncenele muribunzilor – boabe mari pe sprâncenele sale. Vedeam cum îi tremură fiecare muşchi: ochiul care începuse să-şi piardă strălucirea, privirea oarbă a cadavrului. I-am auzit gâlgâitul înfundat din gâtlej. O clipă – şi lanţul vieţii avea să fie rupt, o verigă avea să se piardă în eternitate.

M-am întors şi m-am plimbat apatic o vreme, până când am ajuns în inima Ierusalimului. La mică depărtare se înălţau semeţe turnurile Templului; cupola sa aurie răsfrângea raze la fel de orbitoare ca sursa de la care emanau. Plimbându-mi privirea peste holdele întinse şi peste munţii falnici ce străjuiau această podoabă a

Răsăritului, un sentiment de negrăită mândrie mi s-a furişat în suflet, în dreapta mea se profila Muntele Măslinilor acoperit de arbuşti şi viţă-de-vie, iar hăt-departe, cât cuprindea privirea omenească, se zăreau alţi munţi, încălecaţi unii peste alţii. La stânga erau câmpiile mănoase ale Iudeii. Văzând Kedronul3, pârâiaşul ce zorea printre pajişti spre lacul îndepărtat, m-am minunat nespus de tabloul luminos al vieţii omeneşti. Auzeam glasul vesel al frumoasei fecioare care aduna spice în miriştea pierdută în zare. Şi amestecat cu ecourile muntelui ajungea până la mine fluieratul subţire al păstorului ce-şi chema mioara rătăcită de turmă. O frumuseţe fără seamăn părea să fi cuprins natura însufleţită.

Dar „în sufletul meu curând avu loc o schimbare”4; am simţit cum deodată mă pătrunde un fior rece. Instinctiv mi-am îndreptat privirea către soare şi am zărit o mână trăgând încet peste el un zăbranic. Am căutat stelele, dar toate încetaseră să mai strălucească, fiindcă aceeaşi mână le acoperise cu straiele morţii. Lumina argintie a lunii nu se mai oglindea în valurile leneşe ale Mării Moarte, iar mulţimea norodului se porni să cânte răguşit prohodul cetăţilor din Câmpie; şi ea îşi ascunse chipul, ca şi când s-ar fi temut să privească la cele ce se petreceau pe pământ. Am auzit un geamăt înăbuşit când duhul întunericului îşi desfăcu aripile deasupra unei lumi înmărmurite5.

O disperare fără margini mă cuprinse atunci. Simţeam cum şuvoiul vieţii se îndrepta încet către obârşie la gândul înfricoşător că ziua Judecăţii de Apoi sosise.

Deodată m-am trezit în faţa Templului. Vălul ce-i ascundea tainele de privirea profană era sfâşiat acum. M-am uitat înăuntru pentru o clipă: preotul stătea înaintea altarului şi săvârşea sacrificiul izbăvitor.

Focul ce avea să se hrănească din trupul ciopârţit al victimei licări pentru o clipă pe pereţii din fund, apoi se pierdu în bezna adâncă.

Preotul se întoarse să-l aprindă din nou de la flacăra vie a unei lumânări, dar şi aceasta pierise. Domnea o tăcere ca-n mormânt.

M-am întors şi m-am repezit în stradă. Strada era pustie. Nici un zgomot nu tulbura tăcerea, afară de lătratul câinilor vagabonzi care se înfruptau din hoitul ars pe jumătate din Valea Hinom6. Am zărit o lumină la o fereastră îndepărtată şi m-am îndreptat într-acolo. Am privit înăuntru prin uşa deschisă. O văduvă pregătea ultimele firimituri pe care le mai găsise prin casă pentru copilaşul ei muribund.

Izbutise să aprindă un foc plăpând, şi am văzut cu câtă durere în suflet urmărea flacăra ce se stingea laolaltă cu speranţele ei.

Întunericul învăluia universul. Natura jelea, căci murise părintele ei. Pământul se îmbrăcase în veşmântul tristeţii, iar cerul purta haine de doliu. Acum rătăceam fără noimă, dar nu-mi păsa încotro mergeam.

Dintr-o dată, la răsărit se făcu lumină. O coloană de foc despică în două întunericul, aşa cum despică o torţă întunecimea unei hrube, strălucind bezna din jurul meu. In uriaşul aer al văzduhului de necuprins apăru o spărtură spre care mi-am îndreptat ochii uimiţi.

Departe în pustietatea spaţiului, la o distanţă ce nu putea fi măsurată decât „pe linia paralelă a eternităţii”7, totuşi înspăimântător de clar şi desluşit se ivi bărbatul pe care-l îmbrăcasem în falsa purpură a regalităţii. Acum purta toga Regelui regilor. Şedea pe tronul său, dar nu era unul alb. în cer era jale căci, după ce toţi îngerii se prosternaseră înaintea lui am văzut cum cununa de nepieritoare amarante, care trebuia să-i înconjoare creştetul, fu schimbată cu una de chipreşi.

M-am întors să văd unde nimerisem. Venisem la mormântul monarhului Israelului. Mă uitam tremurând, când am văzut că grunzii de pe oasele putrede ale cine ştie cărui tiran încep să se mişte. Priveam locul unde fusese îngropat ultimul monarh, întreaga splendoare a cortegiului

funerar, când lespedea sculptată porni să se clatine. Curând fu dată deoparte şi din ea se ivi stăpânul mormântului8. Era o apariţie hidoasă, nepământeană, cum nici Dante n-a reuşit vreodată să născocească în zborurile cele mai avântate ale înspăimântatei lui închipuiri. Nu aveam putere să mă mişc, căci teroarea îmi paralizase voinţa. Arătarea se apropie de mine. Am zărit viermele mormântului încolăcindu-se printre pletele încâlcite care acopereau ici-colo craniul putred. Oasele pârâiau când erau strânse la încheieturi, căci carnea de pe ele pierise. Am ascultat oribila melodie tot timpul cât a ţinut această parodie a sărmanului sfârşit omenesc. Se îndreptă spre mine şi când trecu pe lângă mine îmi suflă drept în faţă duhoarea umedă şi rece a lăcaşului îngust şi singuratic. Spărtura din văzduh se închise, iar eu m-am trezit scuturat de spasme.

POVESTIRI ALE CENACLULUI IN FOLIO 1831-1835

Cenaclul In Folio.

Introducere la volumul Povestiri ale Cenaclului In Folio, rămas în proiect în româneşte de Liviu Cotrău.

E o urzeală machiavellică dar nu orice nară o adulmecă.

Butler1

Cenaclul In Folio, cu regret trebuie s-o spun, nu-i decât o clică de nătărăi, iar membrii săi sunt pe cit de bolnăvicioşi, pe atât de idioţi. Sunt convins de altfel că scopul lor nemărturisit este acela de a aboli Literatura, de a submina Presa şi de a răsturna guvernul Substantivelor şi al Pronumelor. În rândurile de faţă nu fac decât să exprim în mod public propriile mele opinii.

Cu toate acestea, cam cu o săptămână în urmă, când am devenit membrul acestei societăţi diabolice, nimeni altul nu nutrea faţă de ea mai profunde sentimente de admiraţie şi respect. De ce simţămintele mele s-au schimbat, va reieşi foarte lămurit din cele ce urmează. Dar până atunci voi încerca să-mi apăr propria reputaţie, precum şi onoarea Literelor. Descopăr, consultând arhivele, că Cenaclul In Folio a fost înfiinţat ca atare în ziua. Anul. Îmi place să încep

cu începutul2 şi am o slăbiciune pentru date. O clauză din statutul adoptat la acea vreme cerea ca membrii organizaţiei să fie inteligenţi şi erudiţi, obiectivele declarate ale Cenaclului fiind instruirea societăţii şi amuzamentul personal, în acest din urmă scop se ţine lunar câte o şedinţă la locuinţa unuia din membrii Cenaclului, unde fiecare trebuie să vină cu o „scurtă povestire” originală, pe care autorul respectiv o citeşte în faţa auditoriului adunat la o cină foarte târzie, stropită cu vin. Se nasc desigur nenumărate rivalităţi, cu atât mai mult cu cât autorul „celei mai bune bucăţi” este numit preşedintele pro tem3 al Cenaclului, titlu ce oferă o sumedenie de avantaje, cu cheltuială puţină, şi care este valabil până când beneficiarul său este înlocuit de un morceau4 superior. Dimpotrivă, autorul povestirii ce-i declarată drept cea mai proastă este obligat să asigure mâncarea şi băutura la următoarea şedinţă a Cenaclului. S-a descoperit că e o excelentă metodă de-a mai împrospăta din când în când compoziţia organizaţiei cu câte un membru nou în locul nefericitului care, trebuind să suporte două-trei asemenea sindrofii una după alta, de bună seamă va declina atât „onoarea supremă”, cât şi calitatea de membru al societăţii. Numărul membrilor Cenaclului este limitat la unsprezece din multe şi bine întemeiate motive, pe care nu-i nevoie să le pomenesc, căci ele sar neîndoielnic în ochi oricărei persoane inteligente. Unul din ele însă este acela că de întâi aprilie în anul 350 înainte de Potop, se zice că s-ar fi zărit exact unsprezece pete pe soare. Se va vedea că în această grăbită prezentare a Cenaclului am reuşit până acum să-mi stăpânesc indignarea şi să vorbesc cu multă sinceritate şi nepărtinire. Expose-ul pe care intenţionez să-l fac va fi îndeajuns pus în lumină de un simplu detaliu privind dezbaterile ce-au avut loc în seara zilei de marţi, săptămâna trecută, prilej pentru mine de a-mi face debutul ca membru al Cenaclului, fiind proaspăt ales în locul distinsului Augustus Diabolicus5, demisionat.

La ora cinci după-amiaza, m-am dus, conform înţelegerii, la reşedinţa dlui Rouge-et-Noir6, care o admiră pe lady Morgan şi a cărui povestire fusese stigmatizată la şedinţa din luna trecută. Am găsit lumea deja aşezată la masă în sufragerie şi trebuie să mărturisesc că jarul strălucitor din cămin, aspectul agreabil al locuinţei, meniul excelent, precum şi cuvenita încredere în propriile mele însuşiri au avut darul să-mi inspire în aceste momente numeroase cugetări plăcute. Am fost primit cu multă simpatie, iar în timpul cinei mă felicitam că reuşisem să devin membrul unei societăţi atât de înţelepte.

Membrii, în general vorbind, erau bărbaţi întru totul remarcabili.

Era, în primul rând, dl Hăţ7, preşedintele în exerciţiu, un om îngrozitor de slab şi cu nas de şoim, care înainte vreme lucrase la Down-East Review.

Apoi era dl Convolvulus Gondola8, un tânăr gentleman care călătorise cam multişor.

Apoi era De Rerum Natura9, Esq., care purta o nemaipomenită pereche de ochelari verzi.

Apoi era un bărbat foarte scund, cu redingotă şi cu ochi foarte negri10.

Apoi era dl Solomon Derivă11, care semăna leit cu un peşte.

Apoi era dl Horribile Dictu12, cu gene albe, care absolvise la Gottingen.

Apoi era dl Blackwood Blackwood, care scrisese câteva articole pentru reviste străine13.

Apoi era gazda, dl Rouge-et-Noir, care o admira pe lady Morgan14.

Apoi era un gentleman voinic15, care-l admira pe sir Walter Scott.

Apoi era Chronologos Chronologie16, care-l admira pe Horace Smith, şi care avea un nas foarte lung ce umblase prin Orientul Mijlociu.

După ce masa fu golită, dl Hat îmi zise:

— Domnule, socot că nu-i nevoie să-ţi dau lămuriri cât priveşte regulamentul Cenaclului nostru. Cred că ştii că scopul nostru este acela de a instrui societatea şi de a ne amuza şi noi. Astă-seară însă ne-am propus să ne ocupăm doar de al doilea aspect, drept care te vom invita să-ţi aduci la rândul dumitale contribuţia. Dar până atunci voi începe cu operaţiunile.

Aici dl Hăţ, împingând sticla la o parte, scoase la iveală un manuscris pe care-l citi după cum urmează17:

NOTA.

POVESTIRI ALE CENACLULUI IN FOLIO (TALES OF THE FOLIO CLUB) „Poe" – notează Vincent Buranelli – „şi-a început cariera de nuvelist într-un mod convenţional. Urmând pilda lui Boccaccio în Decameronul şi a lui Chaucer în Povestirile din Canterbury, pentru a menţiona doar exemplele clasice, el concepe un grup de oameni adunaţi pentru a se distra, povestindu-şi pe rând câte o istorioară. El numeşte acest grup „Cenaclul In Folio„, iar poveştile lor „Povestiri ale Cenaclului In Folio„. Descrierea membrilor Cenaclului vădeşte intenţia sa de a utiliza unele dintre mijloacele la modă în genul nuvelistic şi de a le parodia. Poe, deja cunoscut marelui public ca un poet eteric şi romantic, apare acum ca umorist, ca un scriitor de parodii burleşti la adresa unor personalităţi şi forme literare. Din păcate, Povestiri ale Cenaclului In Folio n-au fost publicate niciodată; şi, întrucât nu ne-a parvenit nici o listă de titluri, experţii au fost nevoiţi să cearnă cu grijă materialul înainte de a decide care dintre scrierile sale ar trebui să fie incluse sub acest titlu. Iniţial, ar fi trebuit să fie unsprezece, după numărul membrilor Cenaclului. După ce a început să publice povestirile separat, Poe a adăugat altele – în total şaptesprezece." (Vincent Buranelli, Edgar Allan Poe, College & University Press, New Haven, Conn., 1961, pp. 67-68).

Tales of the Folio Club e titlul pe care Poe l-a dat, în 1833, unui volum ce urma să cuprindă povestirile scrise de el

până la acea dată, dar, în forma sa iniţială, acest volum n-a fost tipărit niciodată, în pofida unor anunţuri optimiste.

În numărul său din 4 iun. 1831, recent înfiinţata revistă Saturday Courier din Philadelphia anunţa: „De îndată ce vor fi făcute pregătirile necesare, se va acorda un premiu de o sută de dolari celei mai bune povestiri americane”, în iulie era tipărit regulamentul concursului, fixându-se ca termen de predare a manuscriselor data de 1 decembrie. Pentru Poe, poetul eliminat de la Academia West Point şi refugiat în căminul ospitalier din Baltimore al mătuşii sale, Maria Clemm, acest concurs avea să fie poate cel mai însemnat eveniment din viaţa sa. Deşi pierde premiul, Poe îşi vede răsplătite eforturile prin tipărirea de către aceeaşi revistă, în cursul anului 1832, a cinci dintre povestirile sale.

E puţin probabil ca Poe să fi primit vreo recompensă (povestirile au fost tipărite anonim), dar stimulentul a fost de alt ordin: tânărul poet, care cu un an înainte fusese silit la expediente pentru a-şi putea publica versurile (Poeme, 1831), primea acum recunoaşterea publică a talentului său. Tânărul scriitor, înţelegând uriaşa forţă a presei, întrevederea posibilitatea de a trăi din scris (proza era mai bine retribuită şi mai uşor de plasat decât poezia) şi de a-şi face un nume pe scena literară a Americii.

Până la 4 mai 1833, Poe alcătuise deja planul unui volum cu titlul Eleven Tales ofthe Arabesque (Unsprezece povestiri arăbeşti), plan pe care îl detaliază în scrisoarea adresată revistei New England Magazine, însoţită de povestirea Epimanes (mai târziu O dihanie cit patru). „Ea [Epimanes] ' – scrie Poe – „aparţine unui ciclu de povestiri similare pe care m-am gândit să-l public sub titlul Unsprezece povestiri arăbeşti. Ele sunt citite de unsprezece membri ai unui cenaclu literar, fiind urmate de comentarii pe marginea fiecărei bucăţi.

Aceste comentarii se vor o parodie a criticii. Mai presus de toate s-a urmărit originalitatea." Parodiile n-au apărut niciodată şi probabil nici n-au fost scrise.

Redactorii din Boston nu s-au arătat interesaţi de oferta lui Poe. Încurajările însă au venit din altă parte.

La 15 iun. 1933, revista Baltimore Saturday Visiter anunţă un concurs de proză şi de poezie. Poe trimite poezia Coliseum şi Povestiri ale Cenaclului In Folio (6 bucăţi), într-o caligrafie măruntă şi îngrijită. În numărul din 4 aug.

Visiter publică următoarea notă editorială: „Dl Edgar A. Poe ne-a oferit spre lectură câteva povestiri în manuscris. Dacă n-am spune decât că, într-adevăr, le-am citit, ar fi deja un compliment, căci rareori se întâmplă ca manuscrise de acest fel să fie citite de altcineva decât autorul lor. Dar am putea adăuga că am citit aceste povestiri cuvânt de cuvânt şi cu mare plăcere; iar cât priveşte originalitatea, bogăţia de imagini şi puritatea stilului, puţini autori americani – în opinia noastră – au realizat ceva asemănător. Cu permisiunea dlui Poe, vom prezenta cititorilor noştri câteva dintre aceste povestiri”.

Manuscris găsit într-o sticlă câştigă premiul de 50 dolari. Poe se bucură nu atât de bani, cit de articolul elogios pe marginea întregului volum.

Dar în pofida elogiilor, nici un editor nu se încumetă să-i publice povestirile, acestea numărând acum şaptesprezece, „iniţial scrise în ideea de a ilustra o operă mai cuprinzătoare asupra „facultăţilor imaginative". (Scrisoare către Harrison Hali, în Letters, vol. I, p. 103). Cel dintâi volum de povestiri al lui Poe – Tales ofthe Grotesque and Arabesque (Povestiri groteşti şi arăbeşti) – va apărea abia în toamna lui 1839 cu anul de publicare 1840.

Imaginarul Cenaclu In Folio va fi avut drept model The Tuesday Club (Clubul de marţi)*, o societate literară din sec. al XVIII-lea, care funcţionase în oraşul Annapolis (statul Maryland), şi Delphian Club (Cenaclul delfic), activ între 1816 şi 1825. Tinerii se adunau ca să discute despre politică, artă şi literatură, în tradiţia cafenelelor londoneze, încropind Jocuri de cuvinte, versuri satirice şi ode comemorative„ (vezi John C. French, „Poe's Literary

Baltimore", în Maryland Historical Magazine, XXXII, iun. 1937, p. 109). Poe constată însă că aceste spirite – arbitrii gustului estetic din oraşul Bajtimore – erau lipsite de talent şi originalitate. Introducerea la Povestiri ale Cenaclului În Folio e de fapt o parodie la adresa Cenaclului delfic şi, în sens mai larg, la adresa literaturii practicate de cenaclurile literare.

Lista povestirilor In Folio a suscitat numeroase controverse. Iată, în rezumat, opinia editorului T. O. Mabbott. Cinci dintre ele – Metzengernstein, Duc de L'Omelette, O poveste din Ierusalim, Respiraţie pierdută şi Afacere pierdută – au apărut în 1832 în Philadelphia Saturday Courier. Alte trei – Manuscris găsit într-o sticlă, Vizionarul (reintitulată Întâlnire) şi Epimanes – au fost publicate sau trimise spre a fi publicate în 1833. Coala de manuscris care însoţea volumul Povestiri ale Cenaclului In Folio reprezintă finalul povestirii Tăcere. Numărul din aug. 1835 al revistei Southern Literary Messenger confirmă faptul că Vedetism făcea parte din acest ciclu. Cea de-a unsprezecea e Umbră.

Dintre cele adăugate de Poe ulterior, Mabbott opinează pentru Berenice, Morella, Hans Pfaall şi Regele Ciumă*. James Southall Wilson (American Mercury, oct. 1931) şi Arthur Hobson Quinn (Edgar Allan Poe: A Criticai Biography, New York & London, 1941, pp. 745-46) adaugă Mistificare, prima nuvelă tipărită după despărţirea lui Poe de revista Southern Literary Messenger.

J. S. Wilson (ibid.) şi William Bittner (Poe. A Biography, Boston & Toronto, 1962, p. 290) pledează şi pentru schiţa De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mâna în eşarfă, a cărei primă tipărire a rămas nedescoperită. Paternitatea ultimelor două bucăţi este contestată de Mabbott.

Claude Richard („Poe and the Yankee Hero”, în Mississippi Quarterly, XXI, 1968, pp. 93-109) şi Alexander Hammond („A Reconstruction of Poe's 1833Tales of the Folio Club”, în Poe Newsletter, V, dec. 1972, pp. 26-27) argumentează că

povestirea „dlui Haţ” (v. nota 7, infra) nu e Vedetism, ci Raising the Wind*, varianta timpurie a nuvelei Diddling: One of the Exact Sciences (Escrocheria: una dintre ştiinţele exacte).

E greu de definit genul căruia îi aparţine ciclul In Folio, căci în fiecare dintre aceste povestiri găsim satiră, parodie, pastişă, imitaţie ironică. Poe însuşi a căutat un cuvânt potrivit pentru a le descrie şi n-a găsit unul mai bun decât Jialf banter, half satire„ – „jumătate glumă, jumătate satiră„ (scrisoarea din 11 febr. 1836, în Letters, vol. I, p. 84). Ele s-ar putea numi „pastişe ironice" (Claude Richard, Edgar Poe – Journaliste et critique, 1974, p. 268).

„A izola Povestirile Cenaclului In Folio de Introducerea lor înseamnă a-l condamna pe cititor la o lectură plină de contrasensuri cât priveşte semnificaţia acestor povestiri, intenţiile şi gusturile precoce ale lui Poe. Înseamnă a-l condamna să ia în serios nişte povestiri, în aparenţă fantastice sau extravagante, a căror intenţie critică sau parodică este revelată în Introducere” (Claude Kichard, ibid, p. 260).

Metzengernstein în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas Pestis eram vivus – moriens tua mors ero.

Martin Luther1

Groaza şi fatalitatea au stăpânit în toate timpurile. Pentru ce să datez, deci, întâmplările pe care vreau să vi le povestesc? E de ajuns să vă spun că, în vremurile despre care vorbesc, dăinuia în ţinuturile Ungariei o puternică, deşi tăinuită, credinţă în doctrina metempsihozei.

Asupra doctrinei în sine – adică asupra falsităţii sau posibilităţii adevărului ei – n-aş voi să mă pronunţ. Susţin, totuşi, că mare parte din neîncrederea noastră (după cum o spune La Bruyere, referindu-se la toate nefericirile noastre) „vient de ne pouvoir etre seuls”2.

Existau însă în superstiţiile3 ungureşti câteva lucruri care ţineau direct de absurditate. Ei, ungurii, se deosebeau mult

de maeştrii din Orient. Astfel, „sufletul” – spun ei – şi acum dau cuvântul unui subtil şi inteligent cunoscător parizian – „ne demeure qu'une seule fois dans un corps sensibile: au reste – un cheval, un chien, un homme meme, n'est que la ressemblance peu tangible de ces animaux”4.

Familiile Berlifitzing5 şi Metzengernstein erau vrăjmaşe de veacuri întregi. Niciodată două case atât de ilustre n-au fost înveninate de o duşmănie atât de cruntă. Pricina acestei vrăjmăşii va trebui, pare-se, căutată într-o veche profeţie – „Un nume glorios va cunoaşte o cumplită prăbuşire, atunci când, ca un călăreţ suit pe cal, natura pieritoare a familiei Metzengernstein va învinge nemurirea familiei Berlifitzing”.

Desigur, cuvintele în sine aveau prea puţin înţeles, sau chiar niciunul. Dar pricini mărunte au dus – şi nu de prea multă vreme – la urmări bogate în evenimente. Cele două case, care aveau domenii învecinate, exercitau de multă vreme o influenţă rivală în treburile unui guvern frământat. Pe deasupra, după cum se ştie, vecinii apropiaţi sunt rareori prieteni, şi membrii familiei Berlifitzing puteau privi de la înaltele contraforturi ale castelului lor drept în ferestrele palatului Metzengernstein. Măreţia seniorială pe care o vedeau acolo nu era câtuşi de puţin menită să potolească simţămintele irascibile ale Berlifitzingilor, [Mercier, în L'an deux miile quatre cent quarante (Anul două mii patru sute patruzeci), susţine cu seriozitate doctrina metempsihozei, iar I. D'Israeli afirmă că „nici un sistem nu este atât de simplu şi de accesibil înţelegerii”. Se spune că şi colonelul Ethan Allen, „fiul Muntelui Verde”, ar fi fost un serios adept al metempsihozei], mai puţin bogaţi şi de obârşie mai târzie. Nu e, deci, de mirare că profeţia, oricât de lipsită de înţeles ar fi părut, a izbutit să genereze şi să întreţină discordia dintre două familii sortite vrăjmăşiei prin toate impulsurile unei pizme ereditare. Profeţia părea că lasă să se înţeleagă, dacă într-adevăr lăsa ceva să se înţeleagă, triumful final al familiei mai puternice, ceea ce nu putea,

fireşte, să nu întreţină cele mai amare resentimente în rândurile familiei mai slabe şi mai puţin influente.

Wilhelm, conte Berlifitzing, deşi coborâtor dintr-o nobilă spiţă, era la vremea povestirii noastre un bătrân schilod şi destul de pierit, singura lui energie găsindu-şi expresia într-o îndârjită şi înveterată aversiune faţă de familia rivalului său, ca şi într-o afecţiune atât de pătimaşă faţă de cai şi de vânătoare, încât nici beteşugurile, nici vârsta înaintată, nici slăbiciunea minţii nu-l puteau împiedica să caute zilnic aventurile şi primejdiile vânătorii.

Frederick, baron Metzengerstein, era dimpotrivă încă nevârstnic.

Tatăl său, ministrul G., murise de tânăr, iar maică-sa, Doamna Maria, îl urmase curând. Frederick împlinise abia optsprezece ani. La oraş, vârsta de optsprezece ani nu durează prea mult, dar într-o pustietate – în imensitatea pustietăţii acelui vechi domeniu – pendulul vibrează cu un înţeles mai profund6.

Datorită unor împrejurări legate de felul cum fusese administrat domeniul, tânărul baron intră în stăpânirea întinselor sale proprietăţi chiar de la moartea tatălui său. Rareori vreun nobil din Ungaria a mai posedat asemenea domenii. Avea castele nenumărate. Cel mai mare ca splendoare şi întindere era Palatul Metzengernstein. Hotarele pământurilor sale nu fuseseră niciodată statornicite cu precizie, dar ca să înconjori parcul Cel mai mare trebuia să umbli vreo cincizeci de mile.

Nu era greu de presupus ce soartă va avea uriaşa moştenire în mâinile unui proprietar atât de tânăr, cu o fire bine cunoscută. Şi într-adevăr, în numai trei zile, moştenitorul îl întrecu chiar şi pe Irod în dezmăţ7, depăşind cu mult aşteptările celor mai înflăcăraţi ciraci ai săi. Orgii ruşinoase, nelegiuiri sfruntate, cruzimi nemaiauzite dădură curând vasalilor săj să înţeleagă că nici cea mai servilă supunere din partea lor, şi nici un scrupul de conştiinţă din partea lui nu îi vor putea apăra de ghearele necruţătoare

ale acestui mic Caligula8. În noaptea celei de-a patra zile, grajdurile castelului Berlifitzing fură cuprinse de flăcări, şi toţi vecinii adăugară focul lungului şir al fărădelegilor şi grozăviilor făptuite de baron.

Dar în timpul zarvei pricinuite de această întâmplare, tânărul nobil şedea, părând cufundat în gânduri, într-o încăpere vasfă şi pustie de la catul de sus al palatului Metzengernstein. Tapiţeria bogată, deşi ponosită, atârnând mohorâtă pe pereţi, reprezenta figurile fantastice şi maiestuoase ale atâtor iluştri strămoşi. Ici – preoţi înveşmântaţi în odăjdii bogate şi înalţi demnitari, stând nestânjeniţi în faţa autocratului şi'suveranului, se împotriveau dorinţelor unui rege efemer sau opuneau supremaţia papală sceptrului rebel al vrăjmaşului. Colo – staturile înalte şi întunecate ale prinţilor Metzengernstein, călări pe cai voinici, călcând în picioare leşurile duşmanilor căzuţi, făceau să tresară, prin expresia lor viguroasă, inimile cele mai neînfricate. Iar dincolo – feţe albe cu expresii voluptuoase, ale unor domniţe din vremuri apuse, plutind parcă pe unda unui dans ireal, în acordurile unor melodii imaginare.

Şi în timp ce baronul asculta – sau se prefăcea că ascultă – vuietul tot mai puternic ce se ridica dinspre grajdurile familiei Berlifitzing, ori poate că plănuia o ispravă nouă, mai hotărâtă, mai îndrăzneaţă – ochii îi căzură fără voie pe un colţ al tapiseriei, unde se vedea imaginea unui cal uriaş, de o culoarea nefirească, ce aparţinuse unui strămoş maur al rivalului său. Calul se afla în prim-planul desenului, nemişcat ca o statuie – în timp ce, mai în fund, stăpânul său învins cădea sub pumnalul unui Metzengernstein.

Dându-şi seama ce anume cercetau, fără voie, ochii săi, pe buzele lui Frederick flutură o expresie diabolică. Nu-şi întoarse însă privirea. Nu putea să înţeleagă neliniştea copleşitoare care părea că i se aşterne ca un giulgiu peste simţuri. Cu greu îşi putea împăca simţămintele nelămurite, ca de vis, cu certitudinea că era treaz. Şi cu cât privea mai

mult, cu atât vraja îl absorbea – cu atât i se părea cu neputinţă să-şi mai ia vreodată privirea de la tapiseria ce-l vrăjea. Dar cum vuietul de afară părea să crească şi mai mult, îşi întoarse cu o sforţare silită privirea către strălucirea roşiatică a luminii ce pătrundea prin ferestre, venind de la grajdurile în flăcări.

După o clipă însă, după o singură clipă, privirea i se întoarse din nou, mecanic, asupra tapiseriei de pe perete. Dar, spre uimirea şi groaza sa de nespus, capul uriaşului cal îşi schimbase între timp poziţia.

Grumazul animalului, până atunci aplecat, cu durere parcă, spre trupul prăbuşit al stăpânului, era acum întins drept spre baron. Ochii, a căror privire nu se vedea înainte, aveau acum o expresie omenească, hotărâtă, strălucind totodată de un roşu aprins, neobişnuit; iar gura deschisă a calului întărâtat lăsa să i se vadă toţi dinţii, sepulcrali şi dezgustători.

Încremenit de spaimă, tânărul baron se îndreptă spre uşă. Când o deschise, un fulger de lumină roşie străbătu camera, adunându-se într-o imagine cu un contur precis, pe tapiseria care parcă prinsese viaţă; şi baronul se înfiora oprindu-se o clipă în prag – văzând că imaginea lua exact înfăţişarea şi umplea precis conturul ucigaşului neînduplecat şi triumfător al maurului Berlifitzing.

Pentru a-şi uşura apăsarea inimii, baronul se grăbi să iasă afară, în faţa intrării principale a palatului, dădu peste trei grăjdari, care cu multă greutate, primejduindu-şi viaţa, abia izbuteau să înfrâneze salturile şi zbuciumul unui cal gigantic, roşu ca focul.

— Al cui e calul? Unde l-aţi găsit? Întrebă tânărul baron cu o voce iritată şi răguşită, văzând că misteriosul cal din camera tapisată semăna leit cu furibundul animal din faţa lui.

— Este al înălţimii voastre, stăpâne, răspunse unul dintre grăjdari.

Nimeni altul, cel puţin, nu-l cere. L-am prins pe când ieşea în goană, fumegând şi înspumat de furie, din grajdurile în flăcări ale castelului Berlifitzing. Ne-am gândit la început că face parte din herghelia de cai străini a bătrânului conte, şi l-am dus acolo, ca pe un cal de pripas.

Dar băieţii de la grajd spun că n-au nici un drept asupra lui, ceea ce mi se pare cam ciudat, deoarece se vede cât de colo că abia a scăpat din flăcări.

— Literele W. V. B. sunt, de asemenea, foarte desluşit însemnate cu fierul roşu pe frunte9, îl întrerupse al doilea grăjdar; am crezut, fireşte, că sunt iniţialele lui Wilhelm Von Berlifitzing – dar toţi din castel spun sus şi tare că nu cunosc calul.

— Foarte ciudat! Vorbi tânărul baron cu un aer gânditor şi parcă fără să-şi dea seama de înţelesul cuvintelor sale. După cum aţi spus, pare să fie un cal fără seamăn – o adevărată minune, deşi, cum prea bine aţi văzut, e nărăvaş şi greu de stăpânit; oricum, al meu să fie. Şi adăugă după o pauză: Poate că un călăreţ ca Frederick de Metzengernstein va putea să îmblânzească chiar şi un diavol din grajdurile lui Berlifitzing.

— Vă înşelaţi, stăpâne; calul, după cum mi se pare că v-am mai spus, nu este din grajdurile contelui. Dacă ar fi fost aşa, ne cunoaştem prea bine datoria ca să fi îndrăznit a-l aduce în faţa unui nobil din familia dumneavoastră.

— Adevărat! Grăi sec baronul, chiar în clipa când, venind din palat, apăru grăbit un valet cu faţa aprinsă, îi şopti stăpânului său că din tapiseria unei anume încăperi, pe care o numi pe dată, dispăruse pe neaşteptate o bucată şi nu pregetă să descrie amănunţit care anume; dar, întrucât vorbea destul de încet, până la urechea grăjdarilor nu ajunse nimic care să le mulţumească curiozitatea aţâţată.

Ascultându-l, tânărul baron Frederick părea cuprins de o mulţime de emoţii, îşi recapătă însă repede stăpânirea de sine şi pe chip i se aşternu o expresie hotărâtă de răutate,

când porunci ca încăperea de unde dispăruse tapiseria să fie încuiată imediat, iar cheia să-i fie dată lui.

— Aţi auzit că bătrânul Berlifitzing, vestitul vânător, şi-a găsit o moarte cumplită? Îi zise baronului unul dintre vasalii săi, în timp ce, după plecarea valetului, calul cel uriaş care devenise acum al baronului se cabra şi sălta cu o furie înzecită pe aleea ce se întindea de la palat până la grajdurile Metzengernstein.

— Nu! Rosti baronul întorcându-se brusc către cel care vorbise. A murit, spui?

— E adevărul-adevărat, stăpâne; şi pentru un nobil din familia dumneavoastră nu cred să fie o veste prea neplăcută.

Un zâmbet scurt trecu pe faţa baronului.

— Cum a murit?

— Luptându-se într-un chip nesăbuit să-şi salveze caii favoriţi din herghelia de vânătoare, şi-a găsit groaznicul sfârşit în flăcări.

— A-ş-a-a! Exclamă baronul, ca şi cum ar fi fost pătruns încetul cu încetul de adevărul unei idei cutremurătoare.

— Aşa! Repetă vasalul.

— Cumplit! Zise calm tânărul şi se întoarse liniştit în palat.

Din ziua aceea, se putu vedea o schimbare vădită în purtările desfrânatului baron Frederick Von Metzengernstein. Într-adevăr, felul său de a fi dezamăgea toate aşteptările şi înşela manevrele multor mame, în timp ce obiceiurile şi manierele sale aveau şi mai puţin de a face decât înainte cu viaţa nobililor din împrejurimi. Nu mai era văzut niciodată dincolo de hotarele moşiilor sale şi, în această întinsă lume a lui, nu avea nici un prieten – doar dacă s-ar fi putut spune că neobişnuitul cal, impetuos, roşu ca focul, pe care de atunci îl călărea mereu, avea vreun misterios drept la titlul de prieten.

O vreme destul de îndelungată invitaţiile vecinilor săi nu conteniră.

„Va onora baronul serbarea noastră cu prezenţa lui?”, „Va binevoi baronul să poftească la vânătoarea de mistreţi?” „Metzengernstein nu vânează”, „Metzengernstein nu va lua parte” erau răspunsurile trufaşe şi laconice.

Fireşte, asemenea jigniri repetate nu puteau fi răbdate de o nobilime mândră. Invitaţiile deveniră tot mai rare şi mai puţin cordiale; cu timpul, încetară cu totul. Văduva nefericitului conte Berlifitzing a fost chiar auzită exprimându-şi dorinţa „ca baronul să fie acasă când nu va dori să fie acasă, deoarece dispreţuieşte societatea egalilor săi; şi să fie călare când va dori să fie călare, deoarece preferă societatea unui cal”.

Numai că era doar o răbufnire neghioabă a unei duşmănii ereditare şi dovedea cât de lipsite de noimă pot fi spusele noastre când vrem să ne arătăm deosebit de energici.

Oamenii mai înţelegători era de părere că tânărul nobil se schimbase datorită durerii fireşti ce-o încearcă un fiu la pierderea timpurie a părinţilor săi, uitând însă de purtarea-i plină de cruzime şi de dispreţ din scurta perioadă de după moartea tatălui său. Mai erau unii care socoteau că baronul avea o idee prea exagerată despre importanţa şi rangul său. Iar alţii (printre care poate fi menţionat şi medicul familiei) nu şovăiau să vorbească despre o melancolie morbidă şi o boală ereditară, în timp ce mulţimea punea în circulaţie zvonuri întunecate şi echivoce.

Într-adevăr, ataşamentul cam îndărătnic al baronului faţă de calul de curând căpătat – şi care părea să crească o dată cu fiecare nouă manifestare a înclinaţiilor feroce şi demonice ale animalului – deveni în cele din urmă, în ochii tuturor oamenilor de bun-simţ, o pasiune nefirească, respingătoare, în strălucirea amiezii ori în ceasurile adormite ale nopţii, bolnav ori sănătos, pe vreme bună sau rea – tânărul Metzengernstein părea ţintuit în şaua uriaşului cal, ale cărui porniri neîmblânzite se potriveau atât de bine cu propria-i fire.

Mai erau, de asemenea, unele împrejurări care, adăugate ultimelor întâmplări, puneau într-o lumină supranaturală, sinistră, maniile călăreţului şi însuşirile deosebite ale calului. Distanţa pe care o sărea dintr-un singur salt fusese măsurată cu grijă, dovedindu-se că întrecea, cu o diferenţă uluitoare, presupunerile făcute de cele mai îndrăzneţe închipuiri. Şi-apoi, baronul nu dăduse nici un nume ciudatului animal, deşi toţi ceilalţi cai din herghelia sa purtau câte unul. Avea un grajd aparte, la o oarecare depărtare de celelalte; cât despre îngrijirea lui şi celelalte treburi din grajd, n-ar fi lăsat pentru nimic în lume pe nimeni altul să le facă, nici un picior străin necutezând a călca în grajdul anume rânduit. Şi mai era ceva. Deşi cei trei grăjdari, care prinseseră calul pe când fugea de flăcările focului de la Berlifitzing, îl opriseră în loc cu ajutorul unor frâie cu laţ – totuşi niciunul dintre ei nu s-ar fî putut lăuda că izbutise, fie în timpul acelei lupte primejdioase, fie după aceea, să-l fi atins vreodată cu mâna. Oricâte manifestări de inteligenţă deosebită ar avea un cal nobil şi focos, ele n-ar putea aţâţa o curiozitate excesivă; dar unele împrejurări se impuneau cu tărie până şi celor mai sceptici şi mai nepăsători. Se povesteşte că s-a întâmplat ca o mulţime întreagă de curioşi adunată în jur să se dea înapoi îngrozită în faţa aspectului hotărât şi impresionant şi a trăsăturilor sale teribile – şi atunci, chiar şi tânărul Metzengernstein pălea şi dădea înapoi din faţa privirii stranii, pătrunzătoare, aproape omeneşti a calului.

Printre oamenii baronului nu se afla, totuşi, niciunul care să se îndoiască de sinceritatea puternicei dragoste pe care i-o arăta calului tânărul baron, datorită marilor sale însuşiri; nimeni în afară de un paj mărunţel, pocit şi nebăgat în seamă, a cărui sluţenie sărea în ochii tuturor şi pe părerile căruia nu punea nimeni preţ, şi acest paj (dacă, fireşte, părerile lui merită câtuşi de puţin a fi amintite) avea neruşinarea să afirme că stăpânul său nu se urca niciodată în şa fără să nu-l scuture un tremur de neînţeles, aproape

imperceptibil; şi că, ori de câte ori se întorcea din lungile şi obisnuitele-i plimbări, o expresie de răutate triumfătoare îi schimonosea fiecare muşchi al feţei.

Într-o noapte cu furtună, Metzengernstein se trezi dintr-un somn greu; în clipa următoare se repezi ca nebun din camera sa şi, încălecând în grabă, o luă în galop către desişul pădurii. Era ceva destul de obişnuit, aşa că nimeni din casă nu-şi făcea griji; trecură câteva ore şi tocmai când slujitorii îi aşteptau cu nerăbdare întoarcerea, deodată mândrele şi masivele clădiri ale palatului Metzengernstein trosniră şi se cutremurară din temelii, pradă flăcărilor necruţătoare care-şi trimiteau înspre cer limbile lungi, gălbui.

Când flăcările au răbufnit, focul cuprinsese aproape întregul palat, încât orice efort de a salva vreo parte a lui ar fi fost cu totul zadarnic; oamenii de prin împrejurimi, încremeniţi, stăteau fără grai înjur, într-o uluială mută, prostiţi de întinderea focului. Şi deodată, un fapt nou şi înspăimântător atrase luarea-aminte a mulţimii, căci e lucru dovedit că simţămintele gloatei sunt mai puternic răscolite la vederea chinurilor omeneşti, decât de cele mai înfricoşătoare spectacole ale materiei neînsufleţite.

De-a lungul întinsei alei de stejari bătrâni care ducea din pădure până la intrarea principală a palatului Metzengernstein, un cal purtând pe el un călăreţ cu capul descoperit şi cu hainele în neorânduială se apropia în galop, mai cumplit decât Demonul Furtunii10.

Călăreţul era dus, fără putinţă de îndoială, împotriva voinţei lui – groaza ce i se aşternuse pe chip, sforţările disperate ale trupului erau mărturia unei lupte supraomeneşti; dar nici un sunet, în afară de un singur ţipăt, nu scăpă de pe buzele sale însângerate, pe care din când în când şi le muşca, în culmea terorii. O clipă încă – tropotul copitelor răsună pătrunzător acoperind vuietul flăcărilor şi şuierul vântului – o clipă încă, şi trecând dintr-un singur salt peste poartă şi peste gardul viu de lângă ea,

calul o porni în sus, pe scările aproape prăbuşite ale palatului, şi dispăru, împreună cu călăreţ, în haosul vârtejului de foc11.

Pe dată, furia furtunii se potoli şi se aşternu o linişte totală. O flacără albă mai învăluia ca un giulgiu clădirea, ca apoi să se prelingă în depărtări, în zarea liniştită, răspândind o lumină supranaturală; în timp ce, deasupra palatului, plutea un nor greu de fum, având forma desluşită, gigantică a unui. Cal.

NOTA.

METZENGERNSTEIN

(A; Philadelphia Saturday Courier, 14 ian. 1832; B: Southern Literary Messenger, ian. 1836; C: copia Duane după B cu revizuiri manuscrise, 1839; D: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; E: Works, 1850. PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Nuvela – „o capodoperă minoră” (T. O. Mabbott) – a fost tipărită cu câteva zile înainte ca Poe să împlinească vârsta de douăzeci şi trei de ani. La a doua sa apariţie, era subintitulată O poveste imitată după germani (vezi Prefaţa la Povestiri groteşti şi arăbeşti, infra). Dintre sursele de inspiraţie cele mai însemnate par a fi nuvela lui Richard Dana, The Buccaneer (Corsarul), apărută în volumul The Buccaneer, and Other Poems (Corsarul şi alte poeme), 1827, şi Castelul din Otranto (1764), romanul gotic al lui Horace Walpole, retipărit în 1811 cu o prefaţă a lui sir Walter Scott, tot atât de importantă pentru Poe ca romanul însuşi. O a treia sursă ar putea fi romanul VLvian Grey (1826) de Benjamin Disraeli, o carte îndrăgită de Poe.

Metzengernstein face parte din ciclul de povestiri trimise de autpr pentru concursul revistei Saturday Courier (iun. 1831). Cum termenul de înscriere era 1 dec, ea trebuie să fi fost compusă înainte de această dată. Deşi n-a luat premiul, nuvela a fost publicată în Courier la o săptămână după

bucata câştigătoare, fiind astfel prima proză tipărită, chiar dacă nu şi scrisă, a lui Poe.

Numele de „Metzengernstein” nu e atestat, dar vocabulele din care. E alcătuit (germ. metzen = a măcelări; Ger = lance; Stein = piatră) sugerează uri personaj fioros.

— Tălmăciri: In franceză: Charles Baudelaire, Metzengernstein, în Le Pays, 17 sept. 1854, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857 (4 ediţii). În româneşte: Alexandru Macedonski, Metzengernstein, în Revista independenta, anul IX, 1887, nov., pp. 50-54; Barbu Constantinescu, Metzengernstein, în Edgar Allan Poe, Nuvele extraordinare, Editura Librăriei Socec & Co., 1910, pp. 206-223.

Duc de L'Omelette în româneşte de Liviu Cotrău.

Deodată pătrunse într-o climă mai rece.

Cowper1

Keats pieri din pricina unui pamflet2. Cine a murit de „Andromacă”? 3

Suflete mârşave!

— De L'Omelette se sfârşi din cauza unui ortolan.

L'histoire en est breve4. Duh al lui Apicius5, fereşte-mă de cele rele!

O colivie de aur ducea măruntul călător înaripat, melancolic şi îndrăgostit lulea, din ţărişoara lui, îndepărtatul Peru, către Chaussee D'Antin6. De la La Bellissima, stăpâna lui de stirpe împărătească, până la Duc de L'Omelette, preafericita zburătoare avea să treacă prin mâinile a şase nobili cavaleri ai imperiului.

În acea seară Ducele urma să cineze singur, în tihna biroului său acesta se-ntinse ca să-şi dezmorţească oasele pe o sofa – faimoasa sofa de Cadet7 – pentru care nu pregetase să-şi sacrifice lealitatea bătându-l pe rege la licitaţie.

Îşi îngroapă faţa în pernă. Orologiul bate! Neputându-şi stăpâni simţămintele, înălţimea sa Ducele înghite o măslină8, în această clipă uşa se deschide uşor în

acordurile unei melodii suave, şi iată! Cea mai delicioasă pasăre din lume se află dinaintea celui mai înamorat bărbat!

Dar ce spaimă cumplită întunecă acum privirea Ducelui?

— Horreur!

— Chien!

— Baptiste!

— L'oiseau ah, bon Dieu! Cet oiseau modeste que tu as deshabille de şes plumes, et que tu as servi sans papier! 9 Orice vorbă-i de prisos: Ducele dădu ortul popii într-un acces de dezgust.

— Ha! Ha! Ha! Exclamă înălţimea sa Ducele a treia zi după deces.

— He! He! He! Îi răspunse încet diavolul, ridicându-se cu un aer de hauteur10.

— Cum? Glumeşti pesemne, replică de L'Omelette. Am păcătuit – c'est vrais11 – dar, dragul meu, judecă şi dumneata! Nu cumva ai de gând să traduci în faptă aceste ameninţări barbare?

— De ce nu? Grăi Maiestatea sa. Haide, domnul meu, dezbracă-te!

— Să mă dezbrac!

— Pe onoarea mea că eşti nostim! Nu, domnule, nu mă dezbrac. Cine eşti dumneata, rogu-te, ca la ordinul dumitale, eu, Montfleury. Autorul lui Parnasse Reforme îl face să vorbească în Infern:„L'homme donc qui voudrait sauoir ce donţ Je suis mort, qu'il ne demande pas s'il fut de fievre au de podagre ou d'autre chose, mais qu'il entende, que ce fut de l'Andromache”.

Ducele de L'Omelette, Prinţ de Foie-Gras, tocmai ajuns la maturitate, autorul Mazurchiadei12 şi membru al Academiei, să mă despart de cei mai frumoşi nădragi croiţi vreodată de Bourdon13 şi de cea mai elegantă robe-de-chambre14 ieşită din atelierul lui Rombert15, ca să nu zic nimic de desfăcutul pletelor – ca să nu mai pomenesc de scosul mănuşilor?

— Cine sunt eu? Ah, adevărat! Sunt Belzebut, Prinţul Muştelor16.

Adineauri te-am recuperat dintr-un sicriu de palisandru cu încrustaţii de fildeş. Puseseşi îmbălsămat într-un chip foarte ciudat, gata de livrare.

Belial17, Inspectorul Cimitirelor, te-a trimis. Nădragii despre care spui c-ar fi lucraţi de Bourdon sunt, pe legea mea, nişte izmene de olandă nemaipomenite, iar robe-de-chambre de pe tine un linţoliu mare cât casa!

— Domnule! Replică Ducele, nu accept să mă insulţi fără să-ţi capeţi pedeapsa! Domnule! Cu cel dintâi prilej voi răzbuna această insultă!

Domnule! Vei mai auzi de mine! Până atunci, au revoir! Şi Ducele dădu să iasă cu o plecăciune în faţa Satanicei Prezenţe, dar fu întrerupt şi adus înapoi de un domn care aştepta. La asta înălţimea sa Ducele îşi frecă ochii, căscă, dădu din umeri, reflectă. Satisfăcut că-l recunoscuse aruncă în jur o privire de soim.

Încăperea era superbă. Chiar şi De L'Omelette o declară bien comme il faut18. Nu atât lungimea ori lăţimea cât, ah, înălţimea ei te înfricoşa.

Nu se vedea nici un acoperiş – absolut niciunul – ci un nor dens, roşu-aprins, rotindu-se întruna. Ridicând ochii, înălţimea sa Ducele simţi că i se-nvârteşte creierul. De sus atârna un lanţ dintr-un metal necunoscut, de culoarea sângelui, al cărui capăt se pierdea, precum oraşul Boston, parmi les nues. De celălalt capăt se bălăngănea un felinar uriaş. Ducele ştia că felinarul e din rubin, dar lumina ce izvora din el era atât de intensă, atât de tăcută, atât de cumplită; o lumină cum Persia n-a adorat niciodată, cum gheberii n-au imaginat vreodată, cum nici un musulman n-a visat cândva, pe când, îmbătat de opiu, se-ndrepta clătinându-se spre aşternutul de maci, cu spatele către flori şi cu faţa către zeul Apollo. Ducele îngăimă nişte vorbe neînţelese, fără îndoială aprobatoare.

Colţurile încăperii erau rotunjite în nişe. Trei dintre ele erau pline cu statui de proporţii gigantice. Statuile aveau un soi de frumuseţe grecească şi o sluţenie egipteană în acelaşi timp, tout ensemble fiind franţuzesc, în a patra nişă statuia era acoperită cu un văl; aceasta nu era deloc gigantică, ci se termina cu o gleznă subţire şi un picior încălţat în sandală. De L'Omelette îşi apăsă mâna pe inimă, închise ochii, apoi, ridicându-şi-i, o surprinse pe Maiestatea sa Satanică roşind.

Dar picturile! Kupris! Astarte! Aştoret!

— O mie şi toate la fel!

Chiar şi Rafae1 le-a văzut! Da, Rafael a fost pe-aici; n-a pictat el? şi n-a fost pe urmă blestemat? Picturile! Picturile! Ah, câtă splendoare!

Ah, câtă iubire! Cine oare din cei care au privit aceste minunăţii interzise să mai aibă ochi pentru ramele de aur superb meşteşugite care împodobeau ca nişte aştri pereţii de hiacint şi porfir?

Dar Ducele simte că-l ia cu leşin. Nu-l ameţeşte toată această bogăţie, cum aţi fi îndemnaţi să credeţi, nici parfumul îmbătător al nenumăratelor cădelniţe. C'est vrai que de toutes ces choses il a pense beaucoup, mais!

Ducele De L'Omelette e cuprins de teroare, căci priveliştea stranie care răzbate prin singura fereastră, fără perdele, priviţi! Oglindeşte cel mai groaznic dintre toate focurile!

Le pauvre Duc! Nu înceta să-şi închipuie că melodiile triumfale, voluptuoase, nesfârşite, care pătrundeau în salon, filtrate şi transmutate de alchimia geamurilor fermecate, nu erau decât tânguirile şi ţipetele celor damnaţi şi fără speranţe! Iar acolo! Acolo! Pe canapeaua aceea! Cine ar putea fi el?

— Petit-maâtre – nu, Divinitatea – care şedea ca şi când ar fi fost sculptată în marmură, et qui sourit, cu chipul palid, şi amerement?

Mais il faut agir – adică un franţuz nu leşină cu una cu două, mai ales că înălţimea sa Ducele urăşte scenele. De L'Omelette şi-a revenit.

Pe masa sunt nişte florete, câteva pumnale. Ducele studiase cu B.; il avait tue şes six hommes. Acum, deci, il peut s'echapper. Măsoară două pumnale şi cu inimitabilă graţie îi oferă Maiestăţii sale să aleagă.

Horreur! Maiestatea sa nu se pricepe la scrimă!

Mais il joue!

— Ce idee fericită!

— Dar înălţimea sa Ducele avusese întotdeauna o memorie excelentă. Studiase din scoarţă în scoarţă Diable, cartea abatelui Gaultier. Stă scris acolo que le Diable n'osepas refuser un jeu d'ecarte.

Dar şansele!

— Şansele! Adevărat, disperate, dar cu nimic mai disperate decât ale Ducelui. Şi-apoi fusese şi el părtaş la taină, nu? Nu-l răsfoise el pe Pere Le Brun? Nu era el membru al Clubului Vingt-un?

— şi je perds, zise el, je serai deux fois perdu – voi fi de două ori blestemat – voila tout! (La asta înălţimea sa Ducele ridică din umeri.) şi je gagne, je reviendrai a mes ortolans que les cartes soient preparees!

Înălţimea sa Ducele era numai ochi şi urechi. Maiestatea sa numai speranţă. Orice spectator s-ar fi gândit la Francis şi Charles, înălţimea – sa se gândea la joc. Maiestatea sa nu se gândea, făcea cărţile. Ducele tăie.

Cărţile sunt făcute. Atuul e întors cu faţa în sus. Este regele! Nu, este regina. Maiestatea sa înjură straiele ei bărbăteşti. De L'Omelette îşi duce mâna la inimă.

Amândoi joacă. Ducele socoteşte. Mâna-i servită. Maiestatea sa socoteşte din greu, surâde şi bea vin. Ducele strecoară o carte.

— C'est a vous a faire, grăi Maiestatea sa, tăind. Înălţimea sa Ducele se înclină, împărţi cărţile şi se ridică de la masă en presentant le Roi.

Maiestatea sa părea necăjită.

Dacă Alexandru n-ar fi fost Alexandru, ar fi fost Diogene; iar Ducele îl asigură pe adversarul său, pe când îşi lua rămas-bun, que s'il eut pas été De L'Omelette. Il n'aurait point d'objections d'etre le Diable.

NOTA.

DUC DE L'OMELETTE (THE DUC DE L'OMELETTE)

(A: Philadelphia Saturday Courier, 3 mart. 1832; B: Southern Literary Messenger, febr. 1836; C: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-PIECES, 1842; E: Broadway Journal, 11 oct. 1845; F: Works, 1850)

„E una dintre cele mai izbutite piese umoristice ale lui Poe [.], o armonioasă îmbinare de elemente decorative şi groteşti” (T. O. Mabbott).

Unele detalii – ideile fiziognomonice ale lui Le Brun şi moartea lui Montfleury pe scenă – sunt luate din Curiozităţi literare de Isaac D'Israeli, altele – efectul mortal al ortolanului – din romanul The Young Duke (Tânărul Duce) al fiului său, Benjamin Disraeli. Descrierea palatului „infernal” datorează ceva romanului Vathek (1786) de William Beckford.

Schiţa a fost scrisă probabil în 1831 şi trimisă aproape imediat revistei Saturday Courier. Franceza Ducelui, în această primă versiune, e jalnică: l'histoire en est brieve, c'est a vous a faire, ii n'aurait point d'objection d'etre le diable etc, lipsa accentelor, a apostrofurilor, precum şi alte greşeli flagrante surprind, având în vedere franceza excelentă a lui Poe.

În versiunea trimisă revistei Southern Literary Messenger, autorul nu numai că nu îndreaptă greşelile, dar introduce altele noi. Accentele, omise în Philadelphia Courier, „. Sunt distribuite acum după hazard, iar dacă deshabille, pense, tue, Ecarte, î, preparees şi-au recăpătat unele dintre accente, etait, etre, presentant, amerement – greşeli elementare – au rămas ca atare. [.] Poe nu dă dovadă de

neglijenţă, ci caută să reproducă mania stilistică a lui Willis din Editor's Table (Masa editorului), care-şi împăna textele cu tot felul de galicisme, cu un dispreţ suveran pentru ortografie sau proprietatea termenilor” (Claude Richard, op. Cit., pp. 249-50).

T. O. Mabbott reproduce textul ediţiei Griswold (1850), unde o parte dintre aceste greşeli au fost îndreptate. Tălmăcirea de faţă s-a făcut după acest text.

În revista Messenger, schiţa era atribuită lui „Edgar A. Poe”; în Broadway Journal era semnată „Littleton Barry”, prima oara când Poe uzează de acest pseudonim (vezi Respiraţie pierdută, Regele CiumăMistificare, De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mâna în eşarfă).

Tălmăciri în româneşte: Ion Dragu şi Radu Drăgescu, Ducele de omeletă, în Edgar Poe, Fantezii Humoristice, Editura „Adevărul”, Biblioteca „Dimineaţa”, nr. 9, 1924, pp. 40-46.

O poveste din Ierusalim în româneşte de Liviu Cotrău.

Intonsos rigidam în frontem ascendere canos Passus erat.

Lucan, De Catone1

Un coşmar oripilant? 2

Traducere

— Să ne grăbim spre ziduri, zise Abel-Phittim3 către Buzi-Ben-Levi4 şi Simeon Fariseul5 în ziua a zecea a lunii Tamuz, în anul lumii 39416, să ne grăbim sub zidurile de lângă poarta lui Beniamin, din cetatea lui David7, care se înalţă deasupra taberei netăiaţilor împrejur, căci o dată cu răsăritul soarelui e ultimul ceas al celei de-a patra veghi, iar idolatrii, ca să-mplinească promisiunea lui Pompei8, trebuie că ne aşteaptă cu mieii de sacrificiu9.

Simeon, Abel-Phittim şi Buzi-Ben-Levi erau gizbarim10, adică perceptori de ofrande din oraşul sfânt al Ierusalimului.

— Adevărat, răspunse Fariseul, să ne grăbim, fiindcă dărnicia-i un lucru rar la păgâni, nestatornicia fiind dintotdeauna un atribut al adoratorilor lui Baal11.

— Că sunt necredincioşi şi trădători, e tot atât de adevărat ca Pentateuhul12, zise Buzi-Ben-Levi, dar numai faţă de neamul lui Adonai13. Când oare s-au dovedit ammoniţii14 potrivnici propriilor lor interese? Nu-mi pare a fi o dovadă de mare generozitate că ne. Dau miei pentru altarul Domnului în schimbul celor treizeci de sicii15 de argint pe fiece cap de vită!

— Uiţi însă, Ben-Levi, răspunse Abel-Phittim, că romanul Pompei, care a împresurat în chip nelegiuit cetatea Preaînaltului, n-are de unde şti că mieii cumpăraţi pentru altar nu sunt jertfiţi pentru hrana trupului, ci întru cinstirea spiritului.

— Atunci, pe cele cinci colţuri ale bărbii mele16, strigă Fariseul, care ţinea de secta zdrelitorilor (o mână de credincioşi al căror obicei de a-şi lovi şi zdreli picioarele de caldarâm era de multă vreme o ţepuşă şi un reproş la adresa discipolilor mai puţin zeloşi – o oprelişte zdravănă în calea mărşăluitorilor mai puţin luminaţi17), pe cele cinci colţuri din barba pe care, ca preot, nu mi-e dat s-o rad, am trăit să vedem ziua în care parvenitul idolatru şi hulitor din Roma ne învinuieşte c-am fi întinat cu poftele cărnii prinoasele sfinte ale altarului? Am trăit să vedem ziua în care.?

— Să nu cercetăm pricinile fâlisteanului, întrerupse Abel-Phittim, căci astăzi profităm pentru prima oară de zgârcenia ori generozitatea lui, ci să purcedem degrabă spre ziduri ca să nu lipsim de ofrande altarul al cărui foc nu poate fi stins de ploile cerului şi ai cărui stâlpi de fum nu-i poate dărâma nici o furtună18.

Partea oraşului spre care se grăbeau acum bravii noştri perceptori şi care purta numele arhitectului său, regele David, era socotită drept cea mai întărită zonă a Ierusalimului, fiind aşezată pe muntele înalt şi abrupt al Sionului19. Aici, şanţul lat, adânc şi circular, tăiat chiar în stâncă, era apărat de un zid-foarte gros, ridicat pe marginea interioară a şanţului. Acest perete era întrerupt

la intervale regulate de turnuri pătrate din marmură albă, cel mai mic măsurând şaizeci de coţi în înălţime, iar cel mai înalt o sută douăzeci. Dar în apropiere de poarta lui Beniamin zidul nu se mai înălţa nicidecum deasupra canalului; dimpotrivă, între nivelul şanţului şi baza peretului se ridica perpendicular o stâncă de două sute cincizeci de coţi, care ţinea de muntele râpos Moriah20. Drept urmare, când Simeon şi tovarăşii săi au ajuns în vârful foişorului numit Adoni-Bezec21, cel mai înalt dintre toate turnurile dimprejurul Ierusalimului şi locul obişnuit al schimbului de mesaje cu armata asediatoare, aceştia putură vedea dedesubtul lor tabăra duşmanului de pe o înălţime care întrecea cu multe picioare piramida lui Keops şi cu alte câteva templul lui Belus22.

— Adevărat, suspină Fariseul, privind ameţit în prăpastie, netăiaţii împrejur sunt ca nisipul de pe ţărmul mării, ca lăcustele din pustie23.

Valea Regelui a devenit acum valea lui Adumim24.

— Totuşi, adăugă Ben-Levi, nu-mi poţi arăta unul, măcar unul dintre filisteni.

— De la Aleph la Tău – din deşert până la fortificaţii – care să pară mai mare ca litera Iota! 25

— Coborâţi coşul cu siclii de argint! Zbieră de jos un soldat roman cu o voce aspră şi răguşită ce părea să descindă din tărâmurile lui Pluto.

Coborâţi coşul cu moneda aia blestemată în care şi-a rupt falca un nobil roman pe când încerca să-i pronunţe numele! Aşa vă arătaţi voi recunoştinţa faţă de stăpânul nostru, Pompei, care în bunătatea lui a binevoit să-şi plece urechea la jeluirile voastre idolatre? Zeul Phoebus26, zeul adevărat, a purces la drum acum un ceas, şi nu trebuia voi să fiţi pe metereze o dată cu răsăritul soarelui? Aedopol! 27 Nu cumva credeţi că noi, cuceritorii lumii, n-avem nimic mai bun de făcut decât să zăbovim la uşa fiecărei cuşti ca să ne târguim cu câinii pământului? Coborâţi coşul, v-am zis, şi

băgaţi de seamă ca flufuraşii să fie curaţi şi potriviţi la cântar!

— El Elohim! 28 strigă Fariseul pe când vorbele răguşite ale sutaşului răsunau în văgăunile prăpastiei, stingându-se în dreptul templului.

El Elohim! Cine-i zeul Phoebus? Pe cine a invocat hulitorul? Tu, Buzi-Ben-Levi, care eşti citit în legile păgânilor şi care ai călătorit printre cei care se închină acestor terafimi! 29 O fi Nergal cel despre care vorbeşte idolatrul? Sau Aşima? Sau Nibhaz? Sau Tartac? Sau Adramalec? Sau Anamalec? Sau Sucot-Benot? Sau Dagon? Sau Belial?

Sau Baal-Perit? Sau Baal-Peor? Sau Baal-Zebub? 30

— Cu adevărat niciunul. Dar bagă de seamă să nu-ţi alunece frânghia prea iute printre degete, căci de se-agaţă coşul de vreun colţ de stâncă se vor prăpădi sfintele obiecte ale sanctuarului.

Cu ajutorul unui scripete cam rudimentar, coşul, plin ochi, fu coborât acum cu grijă în mijlocul soldaţilor. Din foişorul lor ameţitor credincioşii putură să-i vadă pe romani repezindu-se asupra lui, dar înălţimea uriaşă şi negura care se lăsase îi împiedicau să distingă clar operaţiunile celor de jos.

O jumătate de ceas se scursese deja.

— O să-ntârziem, suspină Fariseul când la expirarea termenului se uită în prăpastie. O să-ntârziem! Vom fi daţi afară din slujbă de katholim! 31

— De-acum înainte, răspunse Abel-Phittim, de-acum înainte n-o să ne mai ospătăm din grăsimea ţării32, n-o să ne mai parfumăm bărbile cu tămâie şi nici n-o să ne mai învelim coapsele cu pânza fină din Templu!

— Râca! 33 înjură Ben-Levi. Râca! Vor să ne fure banii sau, Sfinte Moise! Nu cumva cântăresc siclii din tabernacol?

— În sfârşit au dat semnalul! Ţipă Fariseul Au dat semnalul! Trage, Abel-Phittim, şi tu, Buzi-Ben-Levi, trage şi tu! Căci, adevărat, ori că filistenii mai ţin încă de coş, ori

Domnul le-a îmbunat inimile de-au pus în el o vită din cale-afară de grea! Perceptorii trăgeau din răsputeri în vreme ce povara lor se ridica legănându-se greoaie prin ceaţa tot mai densă.

— Booshoh he! 34 – când la împlinirea unui ceas la capătul frânghiei apăru un obiect nedesluşit. Booshoh he! Fu exclamaţia care ţâşni de pe buzele lui Ben-Levi.

— Booshoh he!

— Ruşine!

— E vreun berbec din desişurile de lângă En-Ghedi35, şi-i gloduros ca Valea Iosafat! 36

— E cel dintâi născut al turmei37, grăi Abel-Phittim. Îl recunosc după behăit şi după curbura fragedă a picioarelor. Ochii-i sunt mai frumoşi decât nestematele Pieptarului38, iar carnea-i este ca mierea de Hebron39.

— E-un viţel îngrăşat în păşunile din Basan40, zise Fariseul. Paginii s-au purtat foarte bine cu noi. Să ne unim glasurile într-un psalm şi să le aducem mulţumiri! Să cântăm din trâmbiţă şi psalterion, din harfă şi bucin, din sistru şi sachebut! 41

Numai când coşul fu la câţiva paşi de perceptori acestora le ajunse la urechi un grohăit surd care trăda un porc de neobişnuită mărime.

— El Emanu! Gemură tustrei încet cu ochii înălţaţi spre cer; şi dând drumul frânghiei, porcul cel gras, lăsat singur, se prăvăli cu capul în jos printre filisteni.

— El Emanu! Domnul fie cu noi! E carnea nenumibilă! 42

NOTA.

O POVESTE DIN IERUSALIM (A TALE OF JERUSALEM)

(A: Philadelphia Saturday Courier, 9 iun. 1832; B: Southern Literary Messenger, apr. 1836; C: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 20 sept. 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul) Schiţa face parte din ciclul povestirilor In Folio, fiind o parodie a romanului Zillah, a Tale of the Holy City (Zillah, o

poveste despre Cetatea Sftntă), în 3 volume (1828), al lui Horace Smith, pentru care autor, mai târziu, Poe va nutri o sinceră admiraţie, numindu-l într-o recenzie din Graham's Magazine (aug. 1841) „poate cel mai erudit dintre toţi romancierii englezi, şi fără îndoială unul dintre cei mai buni”. Acţiunea din Zillah e plasată în anul 37 î. Hr., când Irod, ajutat de Marc Antoniu, îl răstoarnă pe regele Aristobul. Eroina, Zillah, e fiica Marelui Preot care, asemenea celorlalte personaje evreieşti din roman, citează Biblia la tot pasul. Poe s-a folosit de versiunea King James a* Bibliei, dar sursa sa principală rămâne Zillah.

Episodul central din schiţa lui Poe figurează în vol. I al romanului lui H. Smith, unde doica eroinei, evocând asediul Ierusalimului de către ostile lui Pompei (65 î. Hr.), spune: „Când Cetatea Sfântă era împresurată, nu cu mulţi ani în urmă, oamenii coborau de pe metereze, în fiece zi, un coş cu banii trebuincioşi pentru mieii de sacrificiu din ziua respectivă, miei pe care îi trăgeau în sus în acelaşi coş. Dar întrucât un israelit, care vorbea greceşte, i-a informat pe asediatori că atâta vreme cât se făceau sacrificii cetatea nu putea fi luată, păgânii nemernici au pus în coş un porc în locul jertfei obişnuite, şi de atunci am început să-i blestemăm pe toţi cei care vorbesc greceşte”.

După Mabbott, sursa antică o constituie Talmudul (Hebraic Literature: Translations from the Talmud, Midrashim and Kabbala, cu o introducere de Maurice H. Harris, 1901, pp. 203-204).

După cum am amintit, naratorul acestei schiţe e Chronologos Chronologie, mare admirator al lui Horace Smith, şi care, fireşte, narează în maniera maestrului său.

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, Un Evenement ă Jerusalem, în Revue frangaise, 20 mart. 1849, reed. În Histoires grotesques et serieuses, Michel Levy, Paris, 1865. In româneşte: Ion Luca Caragiale, O întâmplare la Ierusalim. O versiune în ebraica modernă a dat Ben-Zion

Yedidiah în antologia Gaheleth-Ha-Esh (Cărbuni aprinşi), Tel-Aviv, 1950.

Respiraţie pierdută în româneşte de Liviu Cotrău.

O poveste ce nici nu seamănă, nici nu se deosebeşte de stilul „Blackwood”

Ah, nu respira etc.

Melodiile lui Moore1

Până şi cel mai cumplit ghinion trebuie să se plece în cele din urmă în faţa neostoitului curaj al filosofiei – tot astfel şi cea mai îndărătnică fortăreaţă dinaintea vigilenţei necurmate a duşmanului. Salmanasar, stă scris în cărţile sfinte, a zăbovit trei ani încheiaţi la porţile Samariei; şi-aceasta a căzut. Sardanapal – vezi Diodor – a rezistat şapte în Ninive, dar în zadar. Troia a pierit la capătul celui de-al patrulea lustru, iar Azotos, cum declară pe onoarea sa de gentleman Aristeas, într-un târziu şi-a deschis porţile lui Psammetihos, după ce le ţinuse ferecate aproape un sfert de veac2.

— Afurisite! Caţo! Scorpie! I-am ţipat nevesti-mii în dimineaţa imediat următoare nunţii noastre. Zgripţuroaico! Cotoroanţo! Încrezuto! Târfo!

Chintesenţă ipocrită a tot ce-i abominabil! Tu. Tu. Aici, ridicându-mă pe vârfuri am apucat-o de gât şi cu gura lipită de urechea ei eram pregătit să lansez un nou şi sugestiv epitet de ocară, care, odată ieşit pe gură, negreşit avea s-o convingă de micimea ei, când, spre mirarea şi cumplita mea oroare, m-am trezit că-mi pierdusem respiraţia.

În conversaţia uzuală se aud destul de frecvent expresii ca „mi s-a tăiat răsuflarea”, „mi-am pierdut respiraţia”, dar nu mi-aş fi închipuit niciodată că o nenorocire precum aceea pe care o voi relata acum ar putea să i se întâmple cuiva bona fide şi de-adevăratelea. Imaginaţi-vă – fireşte, dacă vă dă mâna – repet, imaginaţi-vă surpriza – consternarea – disperarea mea!

Dar îngerul meu păzitor nu m-a lăsat niciodată de izbelişte. Chiar şi în cele mai nestăpânite crize de furie

reuşesc să-mi păstrez simţul măsurii et le chemin des passions me conduit – cum zice lordul Edouard în Julie – ă la philosophâe veritable3.

Întrucât nu-mi dădeam seama cât eram de afectat de această întâmplare, am hotărât să ascund cu orice preţ nevesti-mii accidentul până când aveam să mă lămuresc singur de gravitatea nemaiauzitei mele nenorociri. Zis şi făcut, în locul chipului buhăit şi congestionat mi-am compus iute o expresie de blândeţe vicleană şi cochetă, am mângâiat-o pe nevastă-mea pe un obraz, am sărutat-o pe celălalt şi fără să scot o vorbă (Eriniilor! Credeţi c-aş fi putut?) am ieşit pe uşă în pas de zephyr4, lăsând-o zăpăcită de caraghioslâcurile mele.

Priviţi-mă deci în odaia mea proprie, la adăpost, o pildă înfricoşătoare despre urmările nefaste ale irascibilităţii – viu cu însuşirile morţilor – mort cu propensiunile celor vii – o anomalie pe faţa acestui pământ – foarte calm, dar fără respiraţie.

Da! Fără respiraţie. Nu glumesc când afirm că nu mai respiram deloc. N-aş fi putut clinti cu respiraţia nici măcar o pană de gâscă, chiar să fi fost o chestiune de viaţă sau de moarte; nici să aburesc o oglindă nu eram în stare. Jalnică soartă! Totuşi m-am simţit oarecum uşurat după cea dintâi răbufnire copleşitoare a suferinţei. După o serie de încercări am descoperit că organul vorbirii pe care din pricina neputinţei de-a conversa cu nevastă-mea îl crezusem vătămat de-a binelea, era de fapt doar în parte afectat. Am mai descoperit că dacă în timpul ciudatei mele crize îmi coboram vocea până la un sunet adânc, gutural, puteam să-i comunic în continuare sentimentele mele, căci acest timbru (gutural) al vocii depindea, am aflat, nu de curentul de aer, ci de o anume sforţare spasmodică a muşchilor gâtului5.

Trântindu-mă pe un scaun, am rămas o bucată de vreme adâncit în gânduri, care, bineînţeles, nu erau câtuşi de puţin încurajatoare, în sufletul meu se cuibăriseră mii de

vedenii tulburi şi deznădăjduite6 – chiar şi fantoma sinuciderii îmi trecu prin minte; dar există în firea omenească o trăsătură perversă care respinge ceea ce-i evident şi la îndemână pentru ceea ce-i îndepărtat şi echivoc. Astfel, la gândul sinuciderii m-am cutremurat ca în faţa celei mai flagrante enormităţi7, în tot acest răstimp motanul tărcat torcea pătimaş pe covor, iar ogarul gras şuiera zgomotos sub masă, amândoi făcând mare caz de forţa plămânilor lor, firește, numai ca să-şi bată joc de incapacitatea mea pulmonară.

Copleşit de tumultul speranţelor vagi şi al temerilor am auzit într-un târziu paşii nevestei mele coborând scările. Fiind sigur acum de absenţa ei m-am reîntors cu inima bătându-mi năvalnic în piept la scena dezastrului meu.

Închizând cu grijă uşa pe dinăuntru am pornit să cercetez odaia de-a fir-a-păr. Nu era exclus, socoteam eu, ca în vreun ungher tainic, în vreun dulap sau sertar, să găsesc obiectul pierdut al căutărilor mele.

Putea fi o formă vaporoasă sau chiar una tangibilă. Majoritatea filosofilor sunt încă destul de nefilozofici în multe dintre problemele filosofiei.

Totuşi în Mandeville William Godwin spune că „lucrurile invizibile sunt singurele realităţi”8, şi toată lumea este de acord că-i aşa. Oricare cititor atent va avea o clipă de ezitare înainte de-a acuza de exagerare asemenea afirmaţii. Anaxagora, să ne amintim, susţinuse că zăpada este neagră9, lucru de care m-am convins şi eu până la urmă.

Mi-am continuat cercetările vreme îndelungată şi cu râvnă, dar jalnica răsplată a strădaniilor şi perseverenţei mele se dovedi a fi doar nişte dinţi falşi, o pereche de coapse, un ochi10 şi un teanc de billets-doux11 adresate nevestei mele de dl Sufluplus12. Se cuvine să amintesc aici că această dovadă de afecţiune pentru dl S din partea nevestei mele nu m-a durut prea tare. Faptul că dna Sufiuminus admira un bărbat atât de diferit de mine nu era decât un rău firesc şi necesar.

Sunt înzestrat, cum bine se ştie, cu un fizic robust şi voinic, fiind totodată cam scund de statură. Să nu ne mirăm atunci că în ochii dnei Sufiuminus, cunoştinţa mea, care, vorba proverbului, era înaltă şi slabă ca un ciur, se bucura de toată consideraţia. Dar să revin.

Strădaniile mele, cum spuneam adineauri, se dovediră zadarnice.

Am cercetat dulap după dulap, sertar după sertar, ungher după ungher, dar fără nici un rezultat. La un moment dat am fost convins de reuşită, când, tot cotrobăind într-o trusă de toaletă am răsturnat din greşeală o sticluţă cu „uleiul arhanghelilor", produs de Grandjean13, pe care îmi permit să-l recomand ca un parfum deosebit de plăcut.

Cu inima grea m-am reîntors în odaia mea cu gând să născocesc vreo metodă prin care să înşel perspicacitatea soţiei mele, până când aveam să sfârşesc pregătirile necesare în vederea plecării din ţară, căci hotărâsem deja acest lucru, într-un mediu străin, fiind necunoscut, aveam mai multe şanse să-mi ascund cumplita nenorocire – nenorocire care m-ar fi înstrăinat mai abitir decât cerşitul de afecţiunea mulţimii şi ar fi atras asupra bietului de mine binemeritatul oprobriu al oamenilor virtuoşi şi fericiţi. N-am stat mult pe gânduri. Având o minte sprintenă am învăţat pe de rost întreaga tragedie Metamora14. Din fericire mi-am amintit că pentru scandarea acestei piese, sau cel puţin a pasajelor care revin eroului principal, modulaţiile vocii – tocmai ce-mi lipsea mie – erau complet inutile, căci pretutindeni trebuia să domnească acelaşi sunet gutural, adânc şi monoton15.

Câtva timp am făcut repetiţii la hotarul unei mlaştini destul de frecventate, dar asta n-are nici o legătură cu cazul similar al lui Demostene16, întrucât era vorba de o iniţiativă de-a mea absolut conştientă, înarmat astfel până-n dinţi am decis s-o fac pe nevastă-mea să creadă că din senin am prins gust de actorie, lucru care mi-a reuşit de minune, căci la fiece întrebare sau observaţie de-a ei îi răspundeam

pe un ton răguşit şi sepulcral cu câte un pasaj din tragedia mai sus-pomenită, cu atât mai mult cu cât fiecare pasaj – asta am remarcat curând cu nemaipomenită satisfacţie – se potrivea perfect cu oricare subiect de discuţie. Să nu se deducă totuşi că în timp ce declamam aceste pasaje stăteam cumva de pomană; dimpotrivă, mă uitam cruciş, îmi dezveleam dantura, îmi scuturam genunchii, îmi târşâiam picioarele, făceam tot soiul de giumbuşlucuri care mai de care mai năzdrăvane – adică întreg arsenalul unui actor popular şi îndrăgit. Bineînţeles că s-au gândit să mă pună în cămaşa de forţă, dar, slavă Domnului! Nici o clipă n-au bănuit că mi-aş fi pierdut respiraţia.

În cele din urmă, făcând ordine în afacerile mele, în zori de zi mi-am ocupat locul în diligenta cu destinaţia., dând de înţeles cunoştinţelor mele că treburi de cea mai mare însemnătate necesitau grabnica mea prezenţă în acel oraş.

Trăsura era umplută până la refuz, dar la lumina palidă a dimineţii nu se puteau distinge chipurile tovarăşilor mei de călătorie. Fără să opun mare rezistenţă am consimţit să şed între doi gentlemeni de dimensiuni colosale, până când un al treilea şi mai corpolent, scuzându-se pentru îndrăzneală, se trânti cât era de lung peste trupul meu şi, întrucât adormi imediat, protestele mele guturale fură înecate într-un sforăit ce-ar fi făcut să roşească chiar şi victimele care urlau în pântecele taurului lui Phalaris17. Din fericire starea aparatului meu respirator excludea din capul locului eventualitatea unei sufocări.

Dar cum se crăpa tot mai tare de ziuă şi ajungând noi la marginea oraşului, călăul meu se sculă şi, ajustându-şi gulerul cămăşii, îmi mulţumi pentru amabilitate în modul cel mai prietenos. Văzând însă c-am rămas nemişcat (toate oasele îmi erau dislocate, iar capul răsucit într-o parte), temerile sale se accentuară. Trezindu-i pe ceilalţi călători le comunică pe un ton foarte categoric părerea sa cum că în timpul nopţii, în locul tovarăşului viu şi responsabil, li se

vârâse în trăsură un mort; şi ca să adeverească cele spuse de dânsul mă pocni peste ochiul drept.

După aceea toţi, unul după altul (erau nouă la număr), socotiră de datoria lor să mă tragă de urechi. Un tânăr medic stagiar, lipind de gura mea o oglinjoară şi văzând că nu respiram, întări afirmaţia călăului meu, iar întreaga adunare dădu glas hotărârii de-a nu mai tolera pe viitor asemenea poveri şi cât priveşte momentul prezent de-a nu purcede mai departe cu un asemenea stârv.

Drept urmare am fost zvârlit din diligentă în dreptul hanului Cioroiul (pe lângă care aceasta tocmai trecea), nefiindu-mi vătămate decât braţele, zdrobite de roata stingă din spate. Trebuie să recunosc însă că surugiul nu uită să arunce după mine cel mai greu dintre cuferele mele, care din nefericire mă nimeri exact în creştet, producându-mi o fractură pe cât de interesantă, pe atât de extraordinară.

Hangiul de la Cioroiul, om primitor, văzând că lucrurile din cufăr îl răsplăteau îndeajuns pentru niscaiva cheltuieli mărunte, trimise de îndată după un doctor – o cunoştinţă de-a sa, în a cărui grijă mă dădu în schimbul unui bon şi unei chitanţe în valoare de zece dolari.

Cumpărătorul mă duse la el acasă şi se apucă în grabă de lucru. Dar pe când îmi tăia urechile descoperi urme de viaţă. Imediat sună clopoţelul şi trimise după farmacistul din colţ, cu care voia să se consulte în acest caz neprevăzut, în eventualitatea că bănuielile sale cum că aş fi viu se adevereau în cele din urmă nu pierdu prilejul în acest răstimp să-mi facă o incizie în stomac şi să-mi scoată o parte din măruntaie pentru o disecţie în interesul său personal.

Farmacistul fu de părere că eram mort de-a binelea. Eu m-am străduit însă să combat această părere izbind din picioare şi zbătându-mă cât mă ţineau puterile, zvârcolindu-mă ca un şarpe, căci intervenţia doctorului mă readusese în simţiri într-o oarecare măsură. Dar acest lucru fu atribuit efectelor noii baterii galvanice cu care farmacistul, fără

doar şi poate un om învăţat, făcu o serie de experienţe curioase ce-mi treziră un interes deosebit, mai ales că aveam şi eu o parte de contribuţie. Totuşi, era un veşnic izvor de suferinţă pentru mine faptul că, deşi făcusem câteva încercări de-a conversa, organul vorbirii îmi era atât de compromis, încât nu-mi puteam nici măcar deschide gura, darămite să răspund ingenioaselor, dar şi fantezistelor teorii pe care, în alte condiţii, familiaritatea cu patologia hipocratică mi-ar fi îngăduit să le combat cu vehemenţă.

Incapabili de-a ajunge la o concluzie, doctorii mă reţinură pentru un examen ulterior. Am fost dus într-o mansardă; nevasta chirurgului îmi făcu rost de nişte izmene şi ciorapi, după care însuşi chirurgul îmi prinse mâinile cu o sfoară şi-mi legă bărbia cu o batistă, după care zăvorî uşa pe din afară, grăbindu-se la masă, iar pe mine lăsându-mă pradă tăcerii şi cugetării.

Acum am descoperit cu nemaipomenită încântare că dacă nu mi-ar fi fost legată gura cu batista, aş fi putut vorbi. Consolându-mă cu acest gând, am început să repet în minte unele pasaje din Omniprezenţa Divinităţii18, conform obiceiului pe care-l aveam înainte de culcare, când mă pomenesc deodată cu două pisici flămânde şi turbate ce intraseră printr-o gaură din perete că execută un salt î la Catalani19, poposind amândouă, una în faţa celeilalte, pe obrajii mei unde încep să-şi dispute în chipul cel mai necuviincios nasul meu amărât.

Dar aşa cum pierderea urechilor se dovedi a fi mijlocul prin care Magul Mige-Gush al Persiei s-a suit pe tronul lui Cyrus şi cum tăierea nasului i-a permis lui Zopyrus să ajungă stăpânul Babilonului20, tot aşa dispariţia câtorva uncii din obrazul meu se dovedi salvarea trupului meu. Răscolit de durere şi fierbând de indignare, dintr-o singură sforţare am făcut să plesnească legăturile şi bandajul de la gură. Traversând odaia am aruncat o privire dispreţuitoare celor două beligerante, după care, deschizând lucarna, spre

marea lor dezamăgire şi oroare, mi-am dat drumul pe fereastră cu multă dexteritate.

Tâlharul W.21, cu care aduc nespus la înfăţişare, trecea chiar în acest moment pe-acolo în drumul său de la temniţă către spânzurătoarea ce fusese montată undeva la marginea oraşului în vederea execuţiei sale. Din pricina grelei lui infirmităţi, precum şi a îndelungatei sale suferinţe, i se îngăduise să rămână dezlegat, îmbrăcat în veşmântul obişnuit al osânditului la moarte – unul foarte asemănător cu al meu – acesta zăcea cât era de lung pe fundul căruţei călăului (căruţă care în clipa căderii mele se afla tocmai sub ferestrele locuinţei chirurgului), fără alţi paznici decât vizitiul adormit şi doi recruţi din Regimentul 6 infanterie, amândoi beţi turtă.

Ghinionul făcu să nimeresc drept în picioare în vehiculul cu pricina. W., flăcău ager la minte, îşi dădu imediat seama de situaţie. Sărind în picioare, se strecură prin spatele căruţei şi într-o clipeală din ochi22 se făcu nevăzut după colţul unei ulicioare. Recruţii, treziţi de zarvă, nu pricepură prea bine natura acestei tranzacţii, dar văzând ei un om, copia fidelă a criminalului, stând în picioare înaintea lor, fură de părere că nemernicul (adică W.) era pus pe fugă (aşa s-au exprimat) şi comunicându-şi unul altuia acest gând, după ce mai traseră fiecare câte o duşcă, mă doborâră cu patul muschetelor.

Nu trecu mult timp şi ajunserăm la destinaţie. Bineînţeles că nu se putea rosti nimic în favoarea mea. Îmi era scris să fiu spânzurat. M-am resemnat cu un sentiment pe jumătate de stupoare, pe jumătate de revoltă. Fiind un pic cam cinic, nutream sentimente câineşti23. Totuşi călăul îmi potrivi frânghia în jurul gâtului. Scăunelul căzu.

Mă abţin să zugrăvesc senzaţiile pe care le-am trăit în streang, deşi, aici, nu încape îndoială că aş putea vorbi la obiect, pe lângă faptul că despre asta nu s-a mai spus nimic serios. De fapt, ca să poţi scrie despre aşa ceva este necesar să fi fost spânzurat24. Fiecare autor ar trebui să se

restrângă la propria sa experienţă de viaţă. Marc Antoniu, de pildă, a compus un tratat despre beţie25.

Ar trebui însă să pomenesc faptul că de murit n-am murit. E drept că trupul mi se bălăngănea, dar nici pomeneală să mi se taie respiraţia; şi de nu m-ar fi deranjat nodul frânghiei chiar sub urechea stingă (parcă simţeam apăsarea unui pat de puşcă), îndrăznesc să afirm că n-aş fi avut de ce să mă plâng. Cât priveşte smucitura ce o suferi gâtul meu în urma răsturnării scăunelului, ea se dovedi nici mai mult, nici mai puţin decât o îndreptare a dislocării cu care mă blagoslovise gentlemanul cel gras din trăsură.

Totuşi, din pricini bine întemeiate mi-am dat întreaga silinţă să fiu pe placul mulţimii. Din câte s-a spus, convulsiile mele fură extraordinare. Spasmele mele cu greu ar fi putut fi întrecute. Lumea bisa. Câţiva gentlemeni îşi pierdură cunoştinţa, iar o grămadă de cucoane fură duse acasă cu accese de isterie. Pinxit nu pierdu ocazia să retuşeze, după un crochiu la faţa locului, admirabila sa pânză Marsias jupuit de viu26.

După ce oferisem suficiente momente de distracţie, oamenii socotiră de cuviinţă să mă elibereze din ştreang, cu atât mai mult cu cât între timp adevăratul răufăcător fusese prins din nou şi recunoscut – lucru pe care n-am avut norocul să-l aflu atunci.

Bineînţeles că lumea s-a arătat foarte înduioşată de soarta mea şi, cum nimeni n-a reclamat cadavrul meu, s-a poruncit să fiu îngropat într-un cavou public.

Am fost depus aici după perioada cuvenită. După plecarea ţârcovnicului am rămas singur. Versul Moartea-i un tovarăş de treabă şi ospitalier din Nemulţumirea lui Marston mi se păru în acea clipă o minciună sfruntată27.

Dar am dat la o parte capacul sicriului şi-am ieşit afară, încăperea era îngrozitor de lugubră şi de umedă, ceea ce mă umplu de ennui. Ca să mă-nviorez niţel am început să mă plimb printre nenumăratele coşciuge dimprejur. Le-am

dat jos unul după altul şi, deschizându-le, m-am adâncit în tot soiul de speculaţii în legătură cu morţii dinlăuntru.

— Ăsta – monologăm eu, răsturnând un cadavru planturos, buhăit şi rotund – ăsta, orice s-ar spune, a fost un om nefericit, un ghinionist.

I-a fost scris să se clatine pe picioare nu să umble drept, să treacă prin viaţă nu ca o fiinţă umană, ci ca un elefant – nu ca un om, ci ca un rinocer.

Strădaniile nu i-au fost decât trudă zadarnică, iar mişcările de rotaţie un eşec total. Vrând să facă un pas înainte a avut neşansa să facă doi la dreapta şi alţi trei la stânga. Învăţătura lui se restrângea doar la poezia lui Crabbe28. Nici nu i-ar fi trecut prin minte cât de frumoasă putea fi o pirouette. Pas de papillon29 nu era pentru el decât o abstracţiune. Nu s-a urcat niciodată pe creasta unei coline. Nu s-a suit în nici o clopotniţă ca să vadă splendorile metropolei30. Căldura i-a fost un duşman de moarte, în zilele de caniculă suferea ca un câine31. Atunci visa numai flăcări şi moarte prin sufocare – munţi încălecaţi unii peste ceilalţi – Pelion peste Ossa32. Într-un cuvânt, n-avea aer! I se părea cu totul deplasat să cânte la instrumente de suflat. El a fost inventatorul evantaielor automate, al trombelor de aerisire şi al ventilatoarelor. El a fost patronul lui Du Pont, meşterul de foaie, şi a avut parte de-o moarte jalnică, încercând să fumeze trabuc. Cazul său mi-a trezit o vie curiozitate – soarta lui, o sinceră compasiune.

— Dar iată – am zis – iată – şi înciudat am tras din locaşul său o arătare ciudată, înaltă şi deşirată, a cărei înfăţişare deosebită m-a întâmpinat cu un aer de nedorită familiaritate – iată un nenorocit nedemn de mila semenilor săi. Astfel zicând, şi ca să am o imagine mai clară a individului, l-am prins de nas cu degetul mare şi cu cel arătător şi făcându-l să şadă jos, l-am ţinut aşa, la o depărtare de-un braţ, în timp ce-mi continuam monologul.

— Nedemn – am repetat – de mila semenilor săi. Într-adevăr, cui i-ar trece prin minte să jelească o umbră?

Pasămite nu s-a bucurat el de toate binefacerile vieţii? El a fost promotorul impozantelor monumente, maşinilor de fabricat alice, paratrăsnetelor, plopilor piramidali.

Tratatul său despre Umbre şi fantasme l-a făcut nemuritor. A îngrijit cu remarcabilă iscusinţă ultima ediţie din South despre oase33. S-a dus de timpuriu la colegiu, unde a studiat pneumatica. Apoi s-a întors acasă, a început să turuie vrute şi nevrute şi să cânte la corn. A fost patronul cimpoaielor. Căpitanul Barclay34, care mergea contra Timpului, a refuzat să meargă contra lui. Vântosu şi Suflutot35 erau autorii săi preferaţi, iar Fâsâilă36, artistul său preferat. A murit încărcat de glorie pe când inhala gaz – levique flatu corrumpitur, precum famă pudicitiae din Hieronymus37. A fost indubitabil un.

— Cum îţi permiţi?

— Cum. Îţi. Permiţi?

— Interveni obiectul mustrărilor mele căscând gura după aer, după ce izbutise cu un efort disperat să-şi smulgă bandajul din jurul fălcilor – cum îţi permiţi, dle Sufluminus, să mă pişti de nas cu atâta cruzime? Nu vezi cum m-au legat la gură? Fiindcă trebuie să ştii – dacă nu cumva ştii deja – cât prisos de aer trebuie să elimin! Dar dacă nu ştii, aşază-te şi te vei convinge. In situaţia mea este într-adevăr o mare uşurare să-mi pot deschide gura – să fiu în stare să mă întind la vorbă – să fiu în stare să discut cu o persoană ca dumneata, care nu se simte datoare să întrerupă întruna firul discursului unui gentleman, întreruperile sunt enervante şi ele ar trebui – nu încape îndoială – abolite – nu crezi?

— Nu zici nimic, rogu-te?

— E destul să vorbească o singură persoană o dată. Termin de îndată, după care poţi începe dumneata. Sire, cum dracu' ai ajuns în locul ăsta?

— Nici o vorbă, te implor – eu însumi mă aflu aici cam de multişor – accident groaznic!

— Ai auzit de el, presupun – cumplită nenorocire!

— Plimbându-mă pe sub ferestrele dumitale – nu cu mult timp în urmă – când erai mort după teatru – oribilă întâmplare – ai auzit expresia „a-ţi recăpăta respiraţia”, eh?

— Ţine-ţi gura, îţi spun!

— Am recăpătat-o pe-a altuia! A mea a fost întotdeauna prea multă – l-am întâlnit pe Gură-Spartă la colţul străzii – n-am apucat să scot un cuvânt – să strecor o vorbuliţă – lovit în consecinţă de boala copiilor – Gură-Spartă s-a făcut nevăzut – să-i ia naiba pe toţi idioţii!

— M-au luat drept mort şi m-au pus în locul ăsta – frumoasă ispravă din partea dumnealor!

— Am auzit tot ce-ai spus despre mine – fiece cuvânt o minciună – groaznică!

— Nemaiauzită!

— Revoltătoare!

— Oribilă!

— Incomprehensibilă!

— Et cetera – et cetera – et cetera – et cetera – Mi-e cu neputinţă să descriu uimirea pe care mi-a produs-o acest discurs atât de neaşteptat, nici bucuria ce m-a năpădit încetul cu încetul la gândul că respiraţia pe care acest gentleman (l-am recunoscut imediat pe vecinul meu Sufluplus) şi-o recăpătase într-un chip atât de norocos era de fapt tocmai expiraţia pe care o rătăcisem eu în cearta cu nevastă-mea.

Timpul, locul şi împrejurările alungau orice umbră de îndoială. Totuşi n-am slăbit imediat degetele încleştate pe proboscida dlui S – cel puţin nu în răstimpul lung în care inventatorul plopilor piramidali continua să mă îndatoreze cu explicaţiile sale.

În această privinţă eram mânat de acea obişnuită prudenţă ce fusese dintotdeauna însuşirea mea de bază. Am reflectat asupra faptului că în calea supravieţuirii mele mai stăteau numeroase obstacole, care, numai cu mari eforturi din partea mea, puteau fi depăşite. O mulţime de persoane, socoteam eu, sunt tentate să aprecieze bunurile

aflate în posesia lor – oricât ar fi ele de neînsemnate pentru proprietarul respectiv, oricât de stingheritoare sau chinuitoare – în directă proporţie cu avantajele pe care alţii le-ar avea de pe urma lor sau ei înşişi, renunţând la ele. Cazul acesta nu era oare valabil şi pentru dl Sufluplus?

Arătându-mi nerăbdarea de-a obţine respiraţia de care el era atât de dornic să scape în momentul de faţă, nu mă expuneam oare capriciilor zgârceniei sale? Există tot soiul de canalii pe lumea asta, mi-am amintit cu un oftat, care nu-şi fac scrupule din a scoate profituri necinstite chiar şi pe seama celui mai apropiat vecin, şi (remarca asta e din Epictet38 tocmai în momentele în care oamenii sunt mai nerăbdători să scape de povara nenorocirilor proprii, se simt cel mai puţin dispuşi să-i scutească pe ceilalţi de ele.

După reflecţii de acest gen şi ţinându-l încă de nas pe dl S, am socotit de cuviinţă să-mi potrivesc răspunsul.

— Monstrule! Am început pe un ton de profundă indignare, monstrule, idiot cu-ndoită respiraţie!

— Îndrăzneşti tu, cel pe care Cerul a binevoit să-l oropsească cu o dublă respiraţie, drept pedeapsă pentru samavolniciile sale.

— Repet, îndrăzneşti tu să mi te-adresezi ca unui vechi cunoscut?

— Mint, într-adevăr! Şi-mi ţin gura, de bună seamă!

— Frumos discurs, pe onoarea mea, în faţa unui gentleman cu o singură respiraţie!

— Şi culmea, asta când îmi stă în putere să te mântui de nenorocirea ce s-a abătut în chip meritat asupra dumitale – să iau asupra mea prisosul nefericitei dumitale respiraţii.

Întocmai ca Brutus m-am oprit în aşteptarea unui răspuns39, pe care dl Sufluplus l-a revărsat de îndată asupra mea ca un uragan.

Urmară proteste după proteste, scuze peste scuze. Nu era condiţie cu care să nu fie de acord şi n-a fost una pe care eu să n-o exploatez la maximum.

Ajungând în cele din urmă la un acord, cunoştinţa mea îmi restitui respiraţia, în schimbul căreia (după ce-am examinat-o cu atenţie) i-am dat o chitanţă.

Sunt conştient că mulţi îmi vor reproşa faptul că vorbesc într-un chip atât de evaziv despre o tranzacţie atât de imaterială. Lumea va socoti că ar fi trebuit să pătrund mai adânc în dedesubturile unei întâmplări care – şi-acest lucru e perfect adevărat – ar putea arunca o lumină nouă asupra unei ramuri dintre cele mai interesante ale filosofiei naturale.

Regret că nu pot răspunde la toate acestea. Tot ce pot face este să răspund cu o aluzie. Au existat împrejurări – dar socotesc că-i mai sănătos să dezvălui cât mai puţin posibil despre o afacere atât de delicată – repet, atât de delicată şi într-un moment în care sunt implicate interesele unei a treia persoane al cărei veninos resentiment n-aş dori câtuşi de puţin să-l trezesc în clipa de faţă.

După acest târg necesar n-a durat mult până ce-am reuşit să scăpăm din bezna mormântului. Forţa reunită a glasurilor noastre reînviate se făcu simţită curând. Foarfeci, redactorul-şef al gazetei liberale, republică tratatul despre „natura şi originea zgomotelor subterane”. A urmat un răspuns – o replică – o refutare – şi o justificare în coloanele unei gazete democrate. Controversa nu s-a lămurit până ce n-a fost deschis cavoul, apariţia dlui Sufluplus şi a mea dovedind că ambele părţi greşiseră flagrant.

Nu pot încheia aceste însemnări pe marginea unor întâmplări extrem de ciudate, dintr-o viaţă mereu plină de evenimente, fără să atrag din nou atenţia asupra meritelor acelei imparţiale filosofii care reprezintă o stavilă de neclintit împotriva unor săgeţi ale nenorocirii ce nu pot fi nici zărite, nici simţite, nici pe deplin înţelese, într-adevăr, în spiritul acestei înţelepciuni, printre vechii evrei exista credinţa cum că porţile Raiului se vor deschide inevitabil păcătosului sau sfântului care, înzestrat cu plămâni puternici şi neţărmurită încredere, va răcni cuvântul Amin!

Şi tot în spiritul acestei înţelepciuni, când Atena a fost decimată dş-o ciumă cumplită şi toate strădaniile de-a o curma s-au dovedit zadarnice, Epimenides, după cum relatează Laertius în a doua sa carte despre acest filosof, a sfătuit lumea să înalţe un templu şi un altar adevăratului Dumnezeu40.

LYTTLETON BAERY41

NOTA.

RESPIRAŢIE PIERDUTĂ (LOSS OF BREATH)

(A: Southern Literary Messenger, sept. 1835; B: copia Duane după A cu modificări manuscrise, 1939; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 3 ian. 1846; E: Works, 1856; PHANTASY-PIECES, numai titlul) în ediţia Mabbott este reprodusă şi o versiune timpurie – A Decided Loss (O pierdere indiscutabilă) – apărută la 10 nov. 1832, în Philadelphia Saturday Courier. Întrucât a doua versiune încorporează şi dezvoltă majoritatea paragrafelor celei dintâi, ediţia noastră a reţinut doar pe aceasta din urmă, semnalând diferenţele în aparatul de note.

În prima sa formă, era una din cele cinci proze înscrise de Poe la concursul de proză al revistei Saturday Courier din Philadelphia, iun. 1831. Poe a lucrat la această satiră adresată „extravaganţelor din revista Blackwood” (vezi scrisoarea din 11 febr. 1836 către J. P. Kennedy, în Letters, vol. I, p. 84) cu o râvnă demnă de o cauză mai bună. Versiunea, mult lărgită, din 1833 făcea parte din volumul Povestiri ale Cenaclului In Folio, versiune ce avea să fie mai apoi tipărită în Southern Literary Messenger şi în volumul Povestiri groteşti şi arăbeşti. Curând după 1840, autorul o revizuieşte din nou, eliminând aproape o treime din conţinutul ei, deşi, chiar şi în această formă, ea este aproape dublă faţă de O pierdere indiscutabilă.

Povestirea parodiază Jargonul inept al metafizicii germane" (G. E. Woodberry, The Life of Edgar Allan Poe,

Boston & New York, 1909, vol. 1, p. 130). Într-o notă de subsol din cuprinsul Povestirilor groteşti şi arăbeşti, Poe arată că ţinta sa era transcendentalismul lui Friedrich W. J. von Schelling.

O sursă de inspiraţie sigură este romanul Peter Schlemihl (1813) de poetul şi botanistul german Adelbert von Chamisso (1781-1838), extrem de popular în acea vreme. Eroul său e pomenit în toate versiunile povestirii lui Poe. E, de asemenea, probabil ca Poe să fi cunoscut păţaniile doctorului Pangloss din Candide (1795) al lui Voltaire, care e la fel de rău spânzurat, încât bisturiul chirurgului îl readuce în simţiri (vezi cap. 6 şi 28).

Walter F. Taylor (Sewanee Review, iulie-septembrie 1934) crede că Poe parodiază propria sa pasiune pentru tema îngropării de viu.

În Broadway Journal povestirea e semnată „Littleton Barry”.

Afacere pierdută în româneşte de Liviu Cotrău.

Un filosof păgân, dorind a se-nfrupta din struguri, deschidea gura, vrând astfel s-arate că strugurii sunt făcuţi ca să-i înghiţi şi gura s-o deschizi.

Cum vă place1

La Veneţia2, în anul., pe strada., trăia Pedro Garcia, de profesie metafizician. Cât priveşte anul şi strada, motive de natură sacră şi strict personală mă împiedică să fiu mai explicit. Judecind după capacităţile sale intelectuale, eroul nostru era sub toate aspectele un gigant.

Nici în privinţa circumferinţei trupului n-avea pricini de nemulţumire; dar în înălţime nec plus ultra filosofului erau abia patru picioare şi cinci ţoli.

Pedro se trăgea dintr-o familie de nobili florentini3, ceea ce nu-l împiedica totuşi ca în perioadele când cazanul revoluţionar dădea în clocot (perioade în care, vorba lui Machiavelli4, drojdia se aşază întotdeauna deasupra) să privească aproape cu nepăsare cum întinsele-i moşii îi alunecă uşor printre degete. Indiscutabil Pedro Garcia se

dedase din fragedă tinereţe celor mai absconse îndeletniciri. Făcuse studii la Padova, Milano şi Gottingen. El este – dar ce să mai lungesc vorba – el este cel căruia Kant5 îi datorează în bună parte metafizica sa. Mă aflu în posesia unor documente care dovedesc fără tăgadă cele spuse de mine.

Teoriile prietenului meu nu erau pe înţelesul tuturor, deşi nu erau câtuşi de puţin greu de pătruns. Desigur că nu era platonician – nici, strict vorbind, aristotelian, şi nici nu reconcilia, precum Leibnitz6, lucruri ireconciliabile. Mai presus de toate era pedronist. Era ionic şi italic7. Raţiona a priori şi a posteriori. Ideile sale erau înnăscute sau dimpotrivă. Credea în Gheorghe din Trapezunt, credea în Visarion8.

Despre celelalte preferinţe ale sale a rămas puţin. Se zice însă că-l prefera pe Catul9 lui Homer, Sauterne în loc de Medoc10.

Dar chiar şi această filosofie atotcuprinzătoare se dovedi neputincioasă în faţa săgeţilor otrăvite ale calomniei şi batjocurii. La Veneţia nu lipseau răutăcioşi care să dea de înţeles că teoriile anumitor persoane erau departe de puritatea Academiei sau de profunzimea Lyceum-ului11.

Orologiul cel mare al catedralei Sân Marco bătuse deja miezul nopţii, dar cu toate acestea eroul nostru nu se băgase încă în pat. Şedea singur în odaia îngustă ce-i servea drept birou, întremat după mizeria şi agitaţia din timpul zilei. Nu dau prea mare importanţă unor fleacuri ce nu ţin de demnitatea unei naraţiuni serioase, căci altminteri aş putea zăbovi aici, urmând pilda romancierului, asupra îmbrăcămintei sau asupra unor mărunţişuri legate de aspectul său exterior. As putea spune că patricianul nostru purta părul tăiat scurt şi pieptănat lins pe frunte; că pe creştet avea o tichie ţuguiată viorie şi cu pompon; că surtucul de finet verde nu era croit după moda nobilimii veneţiene din acele timpuri, căci avea mânecile tăiate mai adânc decât îngăduia portul, iar manşetele erau tivite, cum

se obişnuia în acea epocă barbară, nu cu mătase colorată, ci cu o superbă piele roşie de Maroc; că stiletul ce-l purta la brâu era o adevărată capodoperă meşterită în atelierul lui Pan Işpan din Damasc, făurarul iataganelor pentru effendi12; că papucii săi, de un roşu aprins şi cu ciudatele filigrane, ar fi putut fi luaţi drept originari din Japonia, dacă n-ar fi fost perfecta arcuire a vârfurilor lor şi faptul că Baptista, cârpaciul spaniol de pe Rialto, susţinea contrariul; că pantalonii erau cusuţi dintr-o stofă albă, asemănătoare cu satinul, şi pe care lumea o numea azur; că haina, mai precis halatul albastru ca seninul cerului, ce aducea cu oroarea poreclită „roba de dimineaţă”, îi flutura pe umeri ca o negură, halat împânzit cu nenumărate petice cârmâzii şi galbene; şi că întreg acest ansamblu i-a dat prilej Benvenutei, improvizatoarea, să rostească faimoasele ei cuvinte, cum că „papagalul de pe o anumită catedrală13 seamănă leit cu Pedro metafizicianul”.

Toate aceste lucruri şi multe altele le-aş fi însemnat cu de-amănuntul dacă eram romancier. Dar mulţumită Sfântului Urfino14 orice mă puteţi socoti, numai asta nu! Încât nu-mi rămâne decât să spun: „Tacă-ţi fleanca!”

Odaia în care şedea eroul nostru era de-o stranie frumuseţe. Podeaua era acoperită cu o rogojină (căci era vară) de un galben sclipitor, împletită din trestiile rare şi preţioase ale Siamului15. Jur-împrejur din tavan atârnau bogate tapiserii din mătase rubinie. Tavanul, din lemn de stejar bine lustruit, se arcuia într-un fel de cupolă cu o sumedenie de ornamente şi încrustaţii, ale cărei unghiuri se rotunjeau într-o masă densă de umbră. Din întunericul tavanului se ivea un lanţ subţire de aur cu nenumăratele inele, de care era agăţat un fantastic candelabru arăbesc din argint pur. O uşă grea, neagră, cu lambriuri ciudate, deschizându-se către interior, era zăvorâtă, cum era obiceiul în acele timpuri, cu un drug de bronz. O singură fereastră, imensă, zăbrelită şi în formă de arc, dădea spre apele Adriaticii.

Puţinul mobilier din odaie consta mai ales într-o mulţime de cărţi splendid legate şi ornamentate, care zăceau risipite, după un tâlc anume, pe măsuţe, pe podea şi pe cele câteva canapele luxoase semănând întru totul cu sofalele lui Mahomet16.

Afară era beznă, şi furtună. Ploaia cădea în rafale, iar unii orăşeni somnoroşi, abia treziţi din vise despre potop, începură să privească marea dezlănţuită care mugea şi spumega ca şi când ar fi cerut să fie admisă între falnicele turnuri şi în palatele de marmură. Cine ar fi bănuit pasiuni atât de răscolitoare în acea întindere calmă ce lenevea cât era ziua de lungă? Lângă o etajeră de alabastru, care tremura sub greutatea tomurilor masive, şedea eroul povestirii noastre.

Nu-i păsa deloc de candelabrul stins pe jumătate care se legăna în bătaia curenţilor de aer şi care zornăia deasupra capului său şi nici nu auzea mugetul valurilor. Un manuscris gros ce urma să fie tipărit a doua zi primea ultimele retuşuri ale autorului său. Regret că însemnarea noastră n-a păstrat nimic din această operă valoroasă, operă care a pierit neîndoielnic din pricina vreunei urzeli ecleziastice. Dar am izbutit să aflu titlul ei: O expunere exhaustivă asupra unor lucruri de neexpus, motto-ul fiind luat dintr-un distih de Puici, în fericita tălmăcire a unui scriitor satiric modern:

Fraţilor, vin de departe să vă spun că-n locul ăsta tot omul e nebun.17.

Furat de îndeletnicirea sa, şi cum vijelia de afară se înteţise, devenind ameninţătoare, Pedro nu observă că volumul cu coperte negre, pe care i se odihnea palma stângă, fu străbătut pieziş de-un fulger albastru cu o iuţeală ce nu prevestea nimic bun.

— Nu mă grăbesc, signor Pedro, şopti în odaie un glas subţire.

— Necuratul! Exclamă eroul nostru, sărind ca ars în picioare şi răsturnând suportul de alabastru. Apoi privi în

jur mirat.

— Foarte adevărat! Răspunse calm vocea.

— Foarte adevărat! Ce-i foarte adevărat? Cum ai nimerit aici? Ţipă metafizicianul când ochii îi căzură pe o mogâldeaţă cu trăsături neobişnuit de subţiri, care se lăfăia pe sofaua din fundul odăii.

— Ziceam, continuă arătarea, fără să răspundă la întrebările lui Pedro, ziceam că nu mă grăbesc, întrucât afacerea pentru care mi-am permis să te deranjez nu-i chiar atât de urgentă, aşa că pot aştepta până ce-ţi închei expunerea.

— Expunerea? De unde ştii dumneata că scriu o expunere? Pentru Dumnezeu!

— Taci! Ripostă arătarea pe un ton reţinut, dar energic. Apoi, ridicându-se de pe sofa, făcu un pas către eroul nostru, moment în care candelabrul arăbesc îşi încetă ca prin minune bălăngănitul spasmodic.

Uimirea de care era cuprins filosoful nu-l împiedică însă să cerceteze iute straiele şi înfăţişarea musafirului, deşi trăsăturile acestei apariţii insolite erau adumbrite de faldurile largi şi întunecate ale unei togi romane. Deasupra urechii stângi purta, după obiceiul scribilor din zilele noastre, un instrument ce aducea cu stylus-ul anticilor, iar sub braţul sting îi atârna o traistă roşie, făcută dintr-un material fosforescent, complet necunoscut eroului nostru. Patricianul mai reţinu un amănunt misterios din îmbrăcămintea străinului. Toga, fiind descheiată la gât, lăsa să i se vadă o cravată minunat înnodată şi un guler scrobit, cum se purtau prin anul 1832. Dar toate aceste lucruri nu reuşiră să-i stârnească lui Pedro prea mult interes, căci ochiul său de anticar se oprise pe sandalele intrusului, al căror model semăna perfect cu acela purtat înainte de Potop, model descris cu acurateţe ştiinţifică în Ptolemaiada rabinului Vathek18.

Cercetând arhivele din Veneţia am aflat că „Garcia metafizicianul” era un bărbat pe cât de mărunt, pe atât de

bătăios. Ca dovadă, când musafirul său îşi trase scaunul lângă fereastra largă şi boltită ce dădea spre mare, eroul nostru îi urmă exemplul în tăcere.

— Deşteaptă carte ai scris, Pedro, grăi oaspetele, bătându-l pe umăr cu un aer de cunoscător.

Pedro făcu ochii mari.

— Este o operă care-mi merge drept la inimă, adăugă musafirul. Presupun că-l ştiai pe Confucius19.

Uimirea eroului nostru spori.

— O adunătură de nătărăi, astăzi, ai cuvântul meu. Filosofia a devenit o aiureală. O, nous estin autos, cum foarte bine a observat careva, însemnând auyos20. Dar, la drept vorbind, nicicând n-a fost cu nimic mai bună. Treaba este, Garcia (aici glasul străinului se prefăcu în şoaptă), că lumea n-are habar de aceste lucruri. Teoria dumitale e mai aproape de adevăr decât oricare alta dintre câte cunosc eu. Îmi place teoria dumitale, signor Pedro, şi am bătut cale lungă ca să-ţi spun asta.

Ochii filosofului scânteiau. Scotoci repede prin maldărul de hârtii de pe podea după manuscrisul pe care-l rătăcise. Dând de el, scoase din bufetul de fildeş un clondir cu un vin excelent de Sauternes şi le puse pe amândouă lângă cărţoiul cu coperte negre pe măsuţa de alabastru.

Apoi se aşează din nou lângă străin.

Dacă cititorul ar dori să ştie aici de ce eroul nostru s-a ostenit să pună pe masă un semn atât de rău-prevestitor cum era cartea cu coperte negre, îi voi răspunde că Pedro Garcia nu era deloc un ageamiu. Nimeni nu l-a acuzat vreodată de nepricepere. Căci el şi-a dat seama repede că atotcunoscătorul său amic nu era altul decât Maria sa Augustă şi Necurată.

Ei bine, chiar dacă unele persoane mai ilustre şi-au pierdut cumpătul în împrejurări mai banale decât aceasta, chiar dacă încercările Providenţei

(cum a fost apariţia păianjenului, şobolanului sau vraciului) au dovedit că Pedro Garcia nu se comportă întotdeauna ca un filosof, frica de necuratul nu i-a tulburat nici măcar o dată imaginaţia. Ca să spun adevărul, el s-a simţit mai curând onorat de vizita acestui gentleman, pe care-l respecta nespus. Se bucura la gândul că va petrece un ceas plăcut şi era mândru că reuşise să-i procure musafirului său o carte pe măsura gustului şi realizărilor sale literare.

— Dar trebuie să-ţi mărturisesc, amice, continuă musafirul, fără să observe pregătirile lui Pedro, trebuie să-ţi mărturisesc că în unele privinţe greşeşti. Greşeşti, adică eşti pe dinafară, cum obişnuia să zică escrocul ăla de Sanconiathon21 – ha! Ha! Ha!

— Bietul Sanconiathon!

— Rogu-te, sire, ce vârstă spui că ai? Se interesă metafizicianul, sfredelindu-l cu privirea.

— Vârstă? Sire? Eh? Oh! O nimica toată. Cum ziceam, ai nişte noţiuni foarte outré22 în cartea aia a dumitale. La urma urmelor ce înseamnă toată escrocheria aia despre suflet? Rogu-te, sire, spune-mi ce este sufletul?

— Sufletul, răspunse Pedro, citând din manuscris, este neîndoielnic.

— Nu, sire!

— Indubitabil.

— Nu, sire!

— Evident.

— Nu, sire!

— Şi dincolo de orice îndoială.

— Nu, sire! Sufletul nu este aşa ceva.

— Atunci, ce este?

— Ce nu-i nici aici, nici acolo, signor Pedro, răspunse îngândurat musafirul. Am gustat – vreau să zic am cunoscut câteva suflete foarte rele şi altele destul de bunicele.

Străinul îşi linse buzele şi, lăsând fără voie să-i scape mâna pe volumul cel negru, fu apucat de un acces furibund de

tuse, la care eroul nostru, scoţând carneţelul, insera următoarea însemnare:

N. B.

— Divorum inferorum cachinnatio sternutamentis mortalium verisimillima est23.

Străinul purcese mai departe:

— A fost sufletul lui Cratinus – pasabil! Aristofan – savuros! Platon – perfect! Nu Platonul dumitale, ci Platon, poetul comic. Platonul dumitale ar fi întors pe dos şi stomacul lui Cerber. Pfui! Apoi – ia să văd – au fost Catul, Naso, Plaut şi Quinti24 – dragul meu Quinti, cum îi ziceam când îmi cânta saeculare25 ca să mă distreze, în vreme ce eu, vesel nevoie mare, îl prăjeam înfipt într-o furculiţă. Dar romanilor ăstora le lipseşte orice aromă; un grec mai grăsuţ valorează cât o duzină din ei şi în plus se şi păstrează mai bine, ceea ce nu se poate spune despre un cvirit26. Terenţiu27 însă a fost o excepţie – consistent ca un eschimos şi zemos ca un german. Numai când îmi amintesc de câinele ăsta şi-mi lasă gura apă. Dar hai să gustăm un pic din vinul dumitale de Sauternes.

Eroul nostru luase între timp hotărârea să nu se mai mire de nimic28, mulţumindu-se doar să umple paharul musafirului său. I se păru însă că aude un zgomot ciudat în odaie, ca şi când cineva ar fi dat din coadă; se făcu că nu bagă în seamă acest lucru, ci îi trase un picior dulăului ce dormita sub scaunul său, cerându-i să stea liniştit. Străinul urmă din nou.

— Dacă am o anume slăbiciune, signor Pedro, repet, dacă am într-adevăr o slăbiciune, apoi este pentru filosofie. Totuşi, dă-mi voie să-ţi spun, sire, nu orice diav. Vreau să zic nu orice gentleman ştie să-şi aleagă cum trebuie filosoful. Găliganii nu sunt deloc buni şi chiar şi cei mai gustoşi, dacă nu-i cureţi cu grijă, devin cam amari din pricina fierii.

— Curăţaţi?

— Vreau să zic scoşi de pe oase.

— Ce crezi despre doctori?

— Nici să nu aud de ei! Aici străinul scoase o râgâială năprasnică.

Ugh! N-am gustat decât unul, pe canalia aia – ugh!

— De Hipocrate.

Putea a mastică – (ugh! Ugh!) – m-am chinuit grozav cu nemernicul – am prins un guturai straşnic pe când îl spălam în Styx29 – şi, capac la toate, m-a umplut şi de holeră.

— Banditul! Şarlatanul! Exclamă Pedro, vărsând o lacrimă. Apoi, apucând o nouă butelie de Sauternes, dădu repede pe gât trei înghiţituri.

Străinul îi urmă pilda.

— La urma urmelor, signor Pedro, zise el, dacă un diav. Vreau să zic, dacă un gentleman vrea să trăiască, el trebuie să aibă unul sau două talente în plus faţă de ceilalţi, iar în cazul nostru un obraz rumen e o dovadă de diplomaţie.

— Cum vine asta?

— Hm, uneori suntem cam strâmtoraţi cu proviziile. Se cade să ştii că într-o climă secetoasă ca a noastră adesea este cu neputinţă să ţii un suflet în viaţă mai mult de două-trei ceasuri. Iar după ce crapă, dacă nu-l pui imediat la sărat (sufletul în saramură nu-i de nici o scofală), începe să se-mpută – mă-nţelegi?

— Eh? Când sufletele ne sunt încredinţate după tipic, există întotdeauna pericolul ca acestea să intre în putrefacţie.

— Sfinte Doamne! Şi cum vă descurcaţi?

Aici candelabrul arăbesc prinse să se clatine cu înteţită violenţă, încât musafirul era cât pe ce să sară de pe scaun, dar cu un suspin uşor îşi redobândi calmul. Apoi, cu glas scăzut i se adresă eroului nostru:

— Pedro Garcia, pentru ultima oară îţi spun că nu se cade să blestemăm.

Pedro dădu pe gât încă o duşcă, iar musafirul purcese din nou.

— Păi, există într-adevăr mai multe moduri de a o scoate la capăt.

Majoritatea dintre noi mor de foame. Unii se mulţumesc cu saramură.

Cât despre mine, eu îmi cumpăr sufletele vivente corpore30, fiindcă am constatat că astfel se păstrează mult mai bine.

— Dar trupul, sire dragă, trupul! Ţipă filosoful, căci vinul i se cam urcase la cap. întinse mâna după o nouă sticlă.

— Trupul! Păi, care trup? Oh! Oh! Înţeleg. Află că nu chiar tot trupul are de suferit din această afacere, în viaţa mea am încheiat o groază de asemenea tranzacţii, şi niciuna dintre părţi nu s-a plâns vreodată. Aşa au fost Cain, şi Nimrod, şi Nero, şi Caligula, şi Dionisiu, şi Pisistrat, şi evreul31, şi. Şi alţi o mie, toţi oameni tare cumsecade în felul lor, care în ultima parte a vieţii lor habar n-aveau ce este sufletul.

Iar aceşti oameni erau o podoabă a societăţii, întrebi de ce nu se află printre ei V., pe care-l cunoşti la fel de bine ca mine? Să nu fie întreg la minte şi la trup? Dar cine scrie epigrame mai ascuţite? Cine are minte mai sprintenă? Cine? Dar am contractul lui în dosar. Astfel zicând, scoase din traista fosforescentă un dosar cu clape de cornalină, iar din dosar un teanc de hârtii. Pe câteva dintre ele Pedro desluşi următoarele slove: MACHIA, MAZA, RICHEL, şi numele DOMIŢIAN şi ELISABETA32. Dintre aceste hârtii alese o bucată îngustă de pergament de pe care citi cu glas tare textul următor:

Având în vedere unele însuşiri ale minţii, pe care ar fi de prisos să le amintesc aici, şi având în vedere mai ales suma de una mie ludovici de aur, subsemnatul, în etate de un an şi o lună, prin prezenta şi începând cu această dată, donez purtătorului acestui document toate drepturile, titlurile şi bunurile aparţinătoare umbrei ce se cheamă „sufletul meu”, încheiat la Paris, în ziua de. Din., în anul Domnului., FRANCOIS MARIE AROUET33.

— Deştept băiatul, reluă străinul, dar s-a înşelat în ce priveşte sufletul. Sufletul – o umbră! Ce enormitate, signor

Pedro! Ia gândeşte-te la o tocăniţă de umbră!
— Ia gândeşte-te la o tocăniţă de u-m-b-r-ă! Repetă eroul nostru, al cărui cuget se pătrundea încetul cu încetul de o lumină glorioasă. Să fiu al dracului! Continuă el, Dom'le – hm!
— Să fiu al dracului! (sughiţând) dac-aş vrea să fiu un asemenea tontălău! Sufletul meu, dom'le – să fiu al dracului!
— Da, sire, sufletul meu!
— Sufletul tău, signor Pedro?
— Da, sire, sufletul ăsta al meu nu e – nu e o umbră, să fiu al dracului!
— Mi-ar părea rău să cred, signor Pedro.
— Da, sire, sufletul meu este rezervat în mod special pentru. O mâncare înăbuşită, fâr-aş al dracului!
— Ha?
— O iahnie.
— Eh?
— Un ostropel.
— Ah!
— Sau (sughiţând) un cotlet – şi gata facem târgul.
— Nici nu mă gândesc, zise străinul calm, ridicându-se de pe scaun.
Pedro holbă ochii.
— Deocamdată nu duc lipsă de nimic.
— Eh?
— N-am la mine bani gheaţă.
— Ce?
— Urât din partea mea.
— Hm!
— Să profit de.
— Sire!
— Situaţia dumitale delicată.
Aici musafirul făcu o plecăciune şi se retrase cum şi pe unde filosoful nostru n-ar putea stabili cu precizie. Dar în efortul bine concertat de a slobozi o sticlă după nemernic

lanţul subţire ce atârna din plafon fu retezat, iar metafizicianul se prăbuşi sub greutatea candelabrului.

NOTA.

AFACERE PIERDUTA (THE BARGAIN LOST)

(A: Philadelphia Saturday Courier, 1 dec. 1832; facsimilată de Grier Varner în Edgar Allan Poe and the Philadelphia Saturday Courier, 1933, pp. 50-63)

A cincea proză a lui Poe tipărită în revista Saturday Courier. Probabil nemulţumit de ea, autorul va reveni asupra ei în 1835, dând o variantă aproape în întregime diferită: Bon-Bon.

Afacere pierdută e o anecdotă cu substrat filosofic. La această dată Poe nutrea un dispreţ suveran faţă de speculaţia metafizică (vezi Scrisoare către dl – în E. A. Poe, Annabel Lee şi alte poeme, Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 54), care proceda cu „apriori şi a posteriori”, „idei înnăscute, sau dimpotrivă”, ceea ce el numeşte aici „pedronism”, iar în altă parte „mistificare”.

Versiunea a doua e întrucâtva îndulcită, căci Poe şi-a dat seama că înţepăturile la adresa lui Kant sau Leibnitz nu spuneau mare lucru cititorilor unui mensual din anii 1830. În consecinţă, Pedro, metafizicianul, va deveni Bon-Bon, birtaşul normand, iar Afacere pierdută, o farsă culinară şi demonologică.

Aluzia la Voltaire, deşi pare sarcastică, e dimpotrivă flatantă, căci diavolul, personaj de altfel simpatic şi bufon în opera lui Poe, e un diavol bun şi cinstit, care nu se lasă sedus de ambiguităţile modei: sufletului indigest al filosofilor şi metafizicienilor verbioşi (Kant, Leibnitz, Platon şi Aristotel), el preferă deliciile sufletelor comice (Platon, „poetul comic” de la sfârşitul sec. al V-lea, Aristofan, al cărui suflet e „savuros” etc.) sau lirice.

Ideea că diavolul e amator de suflete omeneşti Poe o va fi putut întâlni fie în Cântul 34 al Infernului dantesc, fie în secţiunea despre „Reforma Iadului” din tălmăcirea de către

William Elliot a Viziunilor lui Quevedo (Philadelphia, 1831), unde, la p. 176, stă scris: „Lucifer e nebun după acest fel de mâncare, iar expresia „lua-m-ar dracul„, adesea întrebuinţată de către croitori, nu-i câtuşi de puţin deplasată, căci pe mulţi îi şi ia”.

Bon-Bon în româneşte de Ion Vinea.

Quand un bon vin meuble mon estomac, Je suis plus savant que Balzac, Plus sage que Pibrac;

Mon bras seul faisant l'attaque De la nation Cossaque, Le mettroit au sac;

De Charon je passerois le lac, En dormant dans son bac;

J'irois au fier Eac, Sans que mon cceur fit tic ni tac, Presenter du tabac.

Vodevil franţuzesc1

Că Pierre Bon-Bon era un birtaş cu însuşiri deosebite, socot că nimeni dintre cei care se perindau prin micul lui cafe din fundătura Le Febvre, la Rouen, în timpul domniei lui., n-ar putea s-o tăgăduiască.

Că Pierre Bon-Bon era la fel de priceput şi în filosofia epocii sale este, după părerea mea, şi mai greu de tăgăduit. E mai presus de orice îndoială că pateul lui de ficat era fără de prihană. Dar ce condei ar putea preamări cum se cuvine eseurile lui sur la Nature, cugetările lui sur l'Âme, observaţiile lui sur l'Esprit? 2. Dacă omletele lui, dacă fripturile lui împănate erau nepreţuite, care scriitor din vremea aceea n-ar fi dat pe o singură idee de-a lui Bon-Bon de două ori mai mult decât pe tot maldărul de idei al tuturor celorlalţi cărturari la un loc? Bon-Bon scotocise prin biblioteci pe care nimeni nu le mai cercetase. Citise mai mult decât şi-ar putea închipui cineva care ştie ce înseamnă a citi. Înţelesese mai multe decât ar fi socotit cineva că-i poate fi dat să înţeleagă. Şi, cu toate acestea, în timp ce lui îi mergea de minune, oraşul Rouen nu ducea lipsă de autori care susţineau că „în scrierile sale nu se găsea nimic din puritatea Academiei, nici din profunzimea Lyceum-ului”3, cu toate că – luaţi bine seama!

— Învăţăturile lui nefiind câtuşi de puţin pe înţelesul tuturor, nu se poate spune totuşi că erau greu de înţeles. Şi cred că tocmai pentru că erau atât de clare, multă lume ajunsese să le găsească obscure. Lui Bon-Bon şi nu altuia – dar asta rămâne între noi – lui Bon-Bon îi datorează în bună parte marele Kant4 metafizica lui. Desigur că Bon-Bon nu era un platonician şi nici, la drept vorbind, un aristotelian; şi nu-şi pierdea, ca modernul Leibniz5, timpul preţios, care putea fi folosit pentru a născoci vreun nou fel de casseé6 sau pentru a analiza, facili gradu7, o senzaţie, în încercări uşuratice de a bate apa în piuă într-o controversă filosofică. Nicidecum!

Bon-Bon era ironic. Bon-Bon mai era şi italic8. El raţiona a priori, raţiona şi aposteriori. Ideile lui erau înnăscute, sau dimpotrivă. Credea în Gheorghe din Trapezunt, credea în Bessarion9. Bon-Bon era pur şi simplu un bonbonist.

Am vorbit despre filosof în calitatea lui de birtaş. N-aş voi totuşi ca vreun prieten de-al meu să-şi închipuie că, îndeplinindu-şi îndatoririle ereditare în această îndeletnicire, i-ar fi lipsit eroului nostru adevărata preţuire a măreţiei şi a însemnătăţii ei. Departe de aşa ceva. Era cu neputinţă de spus cu care latură a profesiei sale se mândrea mai mult.

După părerea lui, puterile spiritului sunt în strânsă legătură cu capacitatea stomacului. Mă îndoiesc într-adevăr că se deosebea prea mult de chinezi, care susţineau că sufletul e în pântece. In orice caz socotea că grecii aveau dreptate când foloseau acelaşi cuvânt pentru minte şi diafragmă*. Nu vreau să strecor prin aceasta o învinuire de lăcomie sau orice altă învinuire gravă în sarcina metafizicianului. Dacă Pierre Bon-Bon avea şi el cusururile sale – care om de seamă nu are cu miile?

— Dacă Pierre Bon-Bon, precum zic, avea cusururile sale, erau cusururi de foarte mică însemnătate, greşeli care, fireşte, la alte firi au fost adesea privite mai degrabă ca virtuţi, Cât priveşte una dintre amintitele slăbiciuni, nici n-

aş fi pomenit-o în această povestire de n-ar fi jucat un rol precumpănitor, de n-ar fi ieşit atât de mult în alto rilievo10 pe fondul statornic al caracterului său. Niciodată nu putea îngădui să piardă prilejul de a face un târg. Nu fiindcă ar fi fost zgârcit, o, nu! Nu era câtuşi de puţin nevoie, pentru mulţumirea filosofului, ca târgul să fie în folosul său. Era de ajuns să încheie un târg, orice fel de târg, în orice condiţii şi în orice împrejurări, ca zile întregi după aceea un zâmbet de biruinţă să-i lumineze chipul şi o clipire din ochi, plină de înţeles, să facă dovada înţelepciunii lui.

N-ar fi de mirare ca o meteahnă atât de ciudată cum este aceea pe care tocmai am pomenit-o să atragă orişicând atenţia oamenilor şi să dea de vorbit. Fireşte că în epoca povestirii noastre mai de mirare ar fi fost dacă această ciudăţenie n-ar fi atras atenţia. Merse vestea curând că în împrejurări de acest fel surâsul lui Bon-Bon părea cu totul deosebit de schima veselă şi sinceră cu care făcea haz de propriile sale glume sau îşi întâmpina cunoscuţii. S-au zvonit lucruri tulburătoare; s-au înşirat poveşti despre târguri primejdioase, încheiate în pripă şi însoţite de remuşcări târzii. Şi se dădură ca pildă anumite însuşiri de neînţeles, şi dorinţe nelămurite, şi unele apucături nefireşti, folosite de capul tuturor răutăţilor întru împlinirea scopurilor sale înţelepte.

Filosoful avea alte slăbiciuni, dar care abia sunt vrednice de luat în seamă. Aşa, de pildă, prea puţini sunt oamenii înzestraţi cu o nemaipomenită adâncime de gândire şi care să nu aibă în acelaşi timp şi înclinare spre băutură. Şi dacă adâncimea de gândire e doar pricinuită şi stimulată de această înclinare, sau e mai degrabă dovedită prin ea, iată un lucru gingaş şi greu de hotărât. După câte am aflat, Bon-Bon nu socotea că problema ar fi vrednică de o cercetare amănunţită; nici eu, de altfel. Lăsându-se totuşi în voia unei tendinţe atât de clasice, nu e de crezut că birtaşul să fi pierdut din vedere acel discernământ bazat pe intuiţie, care de obicei caracteriza omletele şi eseurile sale deopotrivă, în

singurătatea lui sortise vinului de Bourgogne un ceas anume, iar pentru vinul Cotes du Rhone erau hărăzite alte clipe prielnice. Pentru el Sauternes-ul era faţă de Medoc ceea ce era Catul faţă de Homer11.

Sorbea dintr-un pahar de St. Peray jucându-se cu un silogism, dar descurca o întreagă argumentare cu Clos-Vougeot şi nimicea o teorie cu un puhoi de Chambertin12. Bine-ar fi fost dacă acelaşi simţ ascuţit al cuviinţei l-ar fi călăuzit şi în acea înclinare, pomenită mai sus, de a încheia târguri, dar nu era cazul câtuşi de puţin. La drept vorbind, această latură a spiritului filosofului Bon-Bon începu să ia în cele din urmă un caracter mistic, intens şi straniu şi părea înrâurit cu putere de drăcoveniile autorilor lui germani preferaţi.

A intra în micul lui cafe din fundătura Le Febvre însemna, în acel răstimp al povestirii noastre, a intra în sanctuarul unui om de geniu.

Nu se găsea în tot Rouenul un sous-cuisinier13 care să nu-ţi fi putut spune că Bon-Bon era un om de geniu. Până şi pisica ştia acest lucru şi se ferea să dea din coadă în faţa omului de geniu. Zăvodul lui uriaş cunoştea faptul, şi când se apropia stăpânul îşi trăda sentimentul de inferioritate printr-o purtare smerită, pleoştind urechile şi lăsând să-i atârne falca de jos, care nu era tocmai nevrednică de un câine. E adevărat totuşi că mare parte din respectul acesta ar fi putut fi pus pe seama înfăţişării metafizicianului. Trebuie să spun că o înfăţişare deosebită se bucură de un mare prestigiu chiar şi în faţa unui dobitoc, şi recunosc fără şovăire că mai ales felul cum arăta birtaşul părea menit să impresioneze închipuirea patrupezilor. Există o ciudată atmosferă de măreţie în jurul celor mari când sunt mici – dacă-mi îngăduiţi o expresie cam în doi peri – o măreţie care în toate timpurile se datorează nu doar aspectului fizic. Cu toate că Bon-Bon era înalt numai de trei picioare şi avea un căpşor cât se poate de mic, ar fi fost cu neputinţă să vezi pântecele lui rotund fără a încerca un sentiment de

grandoare, care aproape că atingea sublimul. Câini şi oameni deopotrivă trebuie să fi văzut în dimensiunile acestuia un simbol al cunoştinţelor sale, iar în imensitatea trupului, un lăcaş potrivit pentru sufletul său nemuritor.

Aici, dacă mi-ar face plăcere, aş putea să vorbesc mai pe larg despre îmbrăcămintea şi alte mici amănunte ale înfăţişării metafizicianului.

Aş putea spune că părul eroului nostru era tuns scurt, pieptănat lins pe frunte şi acoperit cu o tichie de flanelă albă, ţuguiată şi cu ciucuri, că surtucul lui verde ca mazărea nu era croit la fel cu cele purtate de mai toţi birtaşii vremii; că mânecile erau mai largi decât îngăduiau legile modei, că manşetele n-aveau căptuşeală de postav de aceeaşi calitate şi culoare cu surtucul, aşa cum se obişnuia în acele vremuri înapoiate, ci erau împodobite fistichiu cu o catifea pestriţă, genoveză; că se încălţa cu papuci de un roşu strălucitor de purpură, cu filigrane ciudate şi care ar fi putut să fie lucraţi în Japonia de n-ar fi fost vârfurile lor ascuţite şi gingaşe şi nuanţele sclipitoare ale chenarelor şi broderiilor; că pantalonii erau dintr-o ţesătură galbenă, mătăsoasă, numită aimable, că veşmântul său albastru ca cerul, semănând ca formă cu un halat, bogat împodobit peste tot locul cu desene stacojii, îi flutura cu trufie pe umeri, ca o ceaţă a dimineţii şi că întregul său port i-a inspirat Benevenutei, improvizatoarea din Florenţa, faimoasele cuvinte: „Anevoie ai fi putut spune dacă Pierre Bon-Bon era cu adevărat o pasăre-a-paradisului ori mai degrabă un adevărat paradis al perfecţiunii”. Aş putea, zic eu, să vorbesc pe larg despre toate aceste lucruri dacă mi-ar fi pe plac; dar mă opresc; amănuntele ce privesc numai persoana eroului pot fi lăsate autorilor de romane istorice, care sunt mai prejos de înălţimea morală a faptului în sine.

Am spus că „a intra în cafeneaua din fundătura Le Febvre însemna a intra în sanctuarul unui om de geniu”; dar numai omul de geniu era în stare să preţuiască aşa cum se cuvine

harul acestui sanctuar. O emblemă, înfăţişând un uriaş volum în folio, se legăna în faţa intrării.

Pe o parte a cărţii era zugrăvită o sticlă, pe cealaltă un pateu. Pe copertă era înscris cu litere mari titlul: OEuvres de Bon-Bon. În chipul acesta îndoita îndeletnicire a proprietarului era figurată cu o deosebită gingăşie.

De îndată ce treceai pragul, aveai dinaintea ochilor întreg interiorul casei. Care-ul era alcătuit dintr-o veche încăpere bătrânească, lungă şi joasă. Într-un colt se afla patul metafizicianului. O draperie şi un polog a la Grecque îi dădeau o înfăţişare din care nu lipsea nici confortul, nici clasicismul, în ungherul dimpotrivă se găseau laolaltă, înfrăţite întru totul, uneltele de bucătărie şi biblioteca. Pe bufet se odihnea în tihnă o farfurie cu lucrări de polemică. Ici o tavă încărcată cu cele mai noi tratate de etică, dincolo o oală cu diferite culegeri, format induodecimo.

Cărţi nemţeşti de morală zăceau pe grătar; alături de Eusebiu14 puteai găsi o furculiţă de prăjit. Platon se răsfăţa în voie într-o tigaie şi manuscrisele contemporane stăteau înfipte în frigare.

În afară de acestea, se poate spune despre cote-ul lui Bon-Bon că se deosebea prea puţin de birturile obişnuite din vremea lui. În faţa uşii se căsca o vatră uriaşă. La dreapta vetrei, un bufet deschis lăsa să se vadă o straşnică înşiruire de sticle etichetate.

Aici, într-un miez de noapte, în aspra iarnă a anului., Pierre Bon-Bon, după ce ascultă câtva timp comentariile vecinilor în privinţa ciudatului său năravv, Pierre Bon-Bon, zic, după ce îi dădu pe toţi afară, încuie uşa după ei cu o înjurătură şi se cuibări întărâtat în fundul unui fotoliu de piele, lângă un foc de vreascuri ce ardeau cu flăcări mari.

Era una dintre acele nopţi de spaimă, cum nu se pomenesc decât una sau două într-un veac întreg. Ningea cumplit şi casa se cutremura din temelii sub răbufnirile vântului, care, năpustindu-se prin crăpăturile zidurilor şi revărsându-se năprasnic prin horn, zgâlţâia îngrozitor draperia de la patul

filosofului şi strica rânduiala calupurilor pentru pateuri şi a hârtiilor sale. Afară, emblema uriaşă se bălăngănea în bătaia furtunii, scârţâia cobind a rău şi încheieturile ei de stejar tare scoteau un sunet jalnic.

Metafizicianul nu era în toane bune, zic, când îşi trăsese jilţul la locul obişnuit lângă foc. O mulţime de întâmplări ciudate, petrecute în timpul zilei, îi tulburaseră seninătatea cugetării, Încercând să facă ceufs a la Princesse15 nimerise din păcate o omletă a la Reine16; răsturnând o tocană, fusese împiedicat să descopere un principiu de etică; şi – asta îi mai lipsea!

— Una dintre acele afaceri strălucite care-l bucurau atât de mult de câte ori le putea duce la bun sfârşit fusese zădărnicită! Dar la tulburarea minţii sale, stârnită de aceste neajunsuri neînţelese, venea să se alăture într-o oarecare măsură şi acel neastâmpăr nervos, pe care o furtună dezlănţuită la vreme de noapte pare într-adins făcută să-l pricinuiască, îşi fluieră zăvodul negru, uriaş, de care am pomenit mai sus, ca să-l facă să vină lângă el şi, aşezându-se neliniştit în jilţ, nu se putu împiedica să arunce o privire iscoditoare şi îngrijorată în acele unghere mai depărtate ale încăperii, a căror umbră de nepătruns nici roşia strălucire a focului nu izbutea s-o alunge decât în parte. După ce sfârşi cercetarea, al cărei scop anume poate că nici el nu-l cunoştea, trase lângă jilţul său o măsuţă încărcată cu cărţi şi hârtii şi se adânci curând în revizuirea unui voluminos manuscris pe care avea de gând să-l dea la tipar a doua zi.

Trecuseră câteva minute de când se apucase de treabă, când, deodată, în odaie o voce plângăreaţă îi şopti:

— Nu sunt grăbit, monsieur Bon-Bon.

— Drace! Strigă eroul nostru, sărind în picioare, răsturnând măsuţa şi privind cu uimire împrejur.

— Foarte adevărat! Răspunse liniştit vocea.

— Foarte adevărat? Ce e foarte adevărat? Cum de-ai ajuns aici? Răcni metafizicianul, când dădu cu ochii de ceva ce zăcea întins pe pat în toată lungimea lui.

— Spuneam, zise nepoftitul, fără a lua în seamă întrebările, spuneam că nu sunt deloc grăbit, că afacerea pentru care mi-am îngăduit să vin la dumneata nu e de o grabnică însemnătate; pe scurt, pot foarte bine să aştept până ce-ţi sfârşeşti comunicarea.

— Comunicarea mea! Ia te uită! De unde ştii? Cum de-ai ajuns dumneata să afli că scriam o comunicare, Dumnezeule sfânt?

— Şşşttt! Făcu arătarea, cu glas adânc şi pătrunzător şi, ridicându-se din pat la iuţeală, făcu un singur pas spre eroul nostru, în timp ce lampa de fier atârnată în tavan se cutremura, apucată de friguri, la apropierea lui.

Uimirea nu-l împiedică pe filosof să cerceteze cu de-amănuntul îmbrăcămintea şi înfăţişarea străinului. Trupul acestuia, peste măsură de subţiratic, dar de o înălţime care depăşea cu mult mijlocia, se contura cu amănunţime datorită unui veşmânt ponosit, de postav negru, ce se lipea strâns pe piele, dar care în alte privinţe era croit mai degrabă după moda veacului trecut. Veşmântul acesta fusese fără doar şi poate menit unui ins mult mai mărunt decât purtătorul lui din clipa de faţă. Gleznele şi încheieturile mâinilor îi erau dezgolite pe o întindere de câteva degete.

Totuşi, o pereche de catarame foarte strălucitoare, la încălţămintea lui, dezminţeau sărăcia lucie vădită de celelalte părţi ale îmbrăcămintei.

Avea capul gol şi pleşuv de tot, afară de partea dinapoi, de unde îi atârna o coadă de o lungime vrednică de luat în seamă. O pereche de ochelari cu sticle verzi îi fereau ochii de influenţa luminii şi totodată îi dădeau putinţa să ascundă de văzul lumii atât forma, cât şi culoarea lor.

Nici urmă de cămaşă pe trupul său; în schimb o cravată albă, destul de soioasă, era legată cu mare grijă în jurul gâtului şi capetele ei, care atârnau solemn unul lângă altul, lăsau să se creadă (dar nu dinadins, aş zice eu) că ar fi vorba de un cleric. De altfel multe alte trăsături, atât în

înfăţişarea, cât şi în felul său de a se purta ar fi putut prea bine întări o asemenea părere. Deasupra urechii stingi purta, după obiceiul notarilor din zilele noastre, un instrument ce semăna cu stylus17-ul celor vechi, în buzunarul de la piept al veşmântului apărea, pusă la vedere, o cărţulie neagră, ferecată cu închizători de oţel. Această carte, din întâmplare sau ba, era întoarsă în afară în aşa chip că pe cotor se puteau citi cuvintele Rituel Catolique, scrise cu slove albe. Întreaga lui fizionomie vădea o tristeţe neînţeleasă şi chiar o paloare cadaverică.

Fruntea era înaltă şi adânc brăzdată de cutele pe care le sapă deprinderea de a gândi. Colţurile gurii erau lăsate şi exprimau cea mai umilită smerenie. Mai avea şi un fel de a-şi împreuna mâinile, în timp ce păşea spre eroul nostru, un oftat adânc şi totodată o privire de o cuviosenie atât de deplină, încât nu se putea să nu te cucerească. Orice umbră de mânie pierise de pe chipul metafizicianului când – mulţumit fiind de cercetarea pe care o făcuse asupra persoanei musafirului – îi strânse mâna cu căldură şi-i oferi un scaun.

Am săvârşi totuşi o greşeală de neiertat dacă am atribui fulgerătoarea schimbare din sentimentele filosofului acelor cauze despre care e firesc să presupunem că ar fi avut vreo înrâurire. Într-adevăr, din câte am fost în stare să înţeleg în privinţa firii sale, Pierre Bon-Bon nu era câtuşi de puţin omul care să se ia după purtările şi felul de a fi al cuiva.

Ar fi fost cu neputinţă ca un observator atât de iscusit al oamenilor şi al lucrurilor să nu poată descoperi pe loc firea adevărată a ipochimenului ce se înfiinţase în casa primitoare. Ca să nu spun mai mult, picioarele musafirului aveau o formă destul de aparte. Purta pe cap o pălărie de o înălţime neobişnuită. În partea dindărăt a pantalonilor se contura o umflătură care tremura necontenit, iar coada surtucului se mişca neîndoielnic, închipuiţi-vă deci cu ce mulţumire sufletească s-a pomenit eroul nostru în tovărăşia unei persoane pentru care avusese totdeauna cel mai

nemărginit respect18. Era însă prea bun diplomat pentru a lăsa să-i scape vreun semn că bănuieşte adevărata stare de lucruri. Rolul lui nu era să pară că îşi dă seama cât de cât de înalta cinste ce i se făcea, aşa, pe negândite, ci intrând în vorbă cu oaspetele să lămurească unele probleme de morală, care ar fi putut, dobândind un loc în ceea ce avea el de gând a tipări, să lumineze neamul omenesc şi totodată să-i aducă lui nemurirea. Probleme pe care – ar trebui să adaug – vârsta înaintată a musafirului său şi priceperea lui unanim cunoscută în ştiinţele morale îi îngăduiau prea bine să le discute.

Îndemnat de vederile lui înaintate, eroul nostru îl pofti pe acel să şadă în vreme ce el se folosea de prilej ca să arunce câteva vreascuri în foc şi să pună pe masa între timp reaşezată la locul ei câteva sticle de vin mousseux19. Isprăvindu-şi treburile la repezeală, îşi trase jilţul faţă în faţă cu al musafirului său şi aşteptă ca acesta să înceapă convorbirea. Dar planurile, chiar şi cele urzite cu cea mai mare iscusinţă, sunt ades împiedicate în desfăşurarea lor, şi birtaşul se văzu depăşit de la cele dinţii vorbe rostite de musafirul său.

— Văd că mă cunoşti, Bon-Bon, zise el. Ha! Ha! Ha! He! He! He!

Hi! Hi! Hi! Ho! Ho! Ho! Hu! Hu! Hu! Şi diavolul, lăsând la o parte purtările smerite, deschise în toată lărgimea ei o gură până la urechi, dezvelind un şirag de dinţi ascuţiţi ca nişte colţi şi, dându-şi capul pe spate, hohoti îndelung, hohot răsunător, puternic şi răutăcios, în timp ce câinele negru, proptit pe labele dinapoi, intră şi el în cor din răsputeri; iar pisica tigrată, luând-o la goană pieziş, se opri deodată, miorlăind, în colţul cel mai depărtat al încăperii.

Filosoful însă nu; prea era om de lume, ca să pufnească asemenea dulăului, ori să se trădeze prin miorlăit, ca motanul, că e cuprins de o nemaicunoscută frământare. Trebuie să mărturisim că a rămas puţin uimit văzând cum slovele albe ce alcătuiau titlul Rituel Catolique de pe

cărţulia din buzunarul oaspetelui său îşi schimbă pe loc şi culoarea şi înţelesul şi peste câteva clipe, în locul titlului de la început, scânteiau, cu litere roşii, cuvintele: Registre des Condamnes20.

Faptul acesta înspăimântător îl făcu pe Bon-Bon, când îi răspunse musafirului, să pară cam încurcat, ceea ce într-alt fel de împrejurări poate că nici nu s-ar fi observat.

— Prea bine, domnul meu, zise filosoful, prea bine, domnul meu. la drept vorbind eu cred că sunteţi. pe cuvântul meu! Adică socot. Îmi închipui. Am o slabă. O foarte slabă idee. Despre deosebita cinste.

— Oh! Ah! Mda! Prea bine! Îl întrerupse Măria sa. Ajunge, nu mai spune. Văd eu cum stau lucrurile. Şi scoţându-şi ochelarii verzi, şterse tacticos sticlele cu mâneca hainei şi îi puse în buzunar. Dacă Bon-Bon fusese uimit de întâmplarea cu cartea, mirarea lui fu fără margini în faţa priveliştii care se arăta ochilor lui. Când, mânat de un puternic sentiment de curiozitate, ridică ochii să-şi dea seama ce culoare au cei ai musafirului, găsi că nu erau nici negri, cum se aştepta, nici cenuşii, cum şi i-ar fi putut închipui, nici căprui, nici albaştri, nici măcar gălbui, sau roşcaţi, sau purpurii, nici albi, nici verzi, nici de vreo altă culoare de sus din cer sau de jos de pe pământ sau din apele de sub pământ21.

Pe scurt, nu numai că Pierre Bon-Bon văzu lămurit că Măria sa n-avea ochi defel, dar nu putu descoperi nici un semn că ar fi existat cândva, căci spaţiul unde ar fi fost firesc să fie ochii era – sunt nevoit să spun – numai şi numai o bucată de carne moartă22.

Nu se potrivea cu firea metafizicianului să se abţină de la întrebări asupra pricinilor unui fenomen atât de ciudat. Iar răspunsul neîntârziat fu totdeodată demn şi cât se poate de mulţumitor:

— Ochi! Scumpul meu Bon-Bon, ai zis ochi? Ah, da, înţeleg! Gravurile – ehei!

— Ridicole care se văd pretutindeni ţi-au dat o idee greşită despre înfăţişarea mea. Ochi! Fireşte! Ochii, Pierre Bon-

Bon, arată foarte bine la locul lor potrivit şi acesta, vei zice, e capul! Fireşte!

Capul unui vierme. Nici dumneata nu te poţi lipsi de instrumentele acestea optice, totuşi te încredinţez că vederea mea e mai pătrunzătoare decât a dumitale. Văd o pisică în colţul de colo. O pisică drăguţă, uită-te la ea, priveşte-o bine. Şi acum, Bon-Bon, vezi cumva gândurile, gândurile, vreau să spun, ideile, cugetările care se zămislesc în craniul ei? Ei bine, iată că nu le vezi. Se gândeşte că ne minunăm ce coadă lungă are şi ce minte luminată. Tocmai a ajuns la convingerea că sunt cel mai distins dintre toţi clericii, iar dumneata eşti cel mai uşuratic dintre metafizicieni. Vezi, dar, că nu sunt chiar orb de-a binelea, dar pentru un om de meseria mea, ochii de care vorbeşti n-ar fi decât o povară, căci pot fi desfiinţaţi la tot pasul cu o furculiţă sau cu o frigare.

Recunosc însă că dumitale sculele astea de optică îţi sunt de mare trebuinţă. Sileşte-te, Bon-Bon, să le foloseşti cât mai bine. Pentru mine vederea e sufletul!

Şi rostind aceste cuvinte, musafirul se servi singur din vinul de pe masă, apoi, turnându-i o cupă şi lui Bon-Bon, îi ceru să-l bea fără mustrare de cuget şi să se simtă ca la el acasă.

— Cartea dumitale, Pierre, e plină de înţelepciune, reluă Măria sa, bătându-l pe umăr, cu înţeles, pe prietenul nostru, pe când acesta punea jos paharul, după ce se supusese întrutotul poftirii musafirului său.

Cartea dumitale e plină de înţelepciune, pe cinstea mea! E o lucrare care-mi merge la inimă. Cât despre felul cum ai grupat materialul, cred totuşi că ai mai putea face unele îmbunătăţiri şi multe dintre ideile dumitale mi-l amintesc pe Aristot. Filosoful acesta era unul dintre prietenii mei cei mai apropiaţi. Mi-era drag pentru caracterul lui grozav de arţăgos, cât şi pentru fericita lui îndemânare de a face boroboaţe, în tot ce a scris e un singur adevăr temeinic, pe care tot eu i l-am suflat numai pentru că mi-era tare milă de

el, căci se dovedea cu totul lipsit de bun-simţ. Bănuiesc, Pierre Bon-Bon, că ştii prea bine despre care adevăr moral şi divin este vorba?

— N-aş putea spune că.

— Adevărat? Ei bine, eu am fost acela care i-a spus lui Aristot că prin strănut oamenii se uşurau de prisosul de idei cu ajutorul organului proboscidian.23

— Ceea ce este. Hâc! Adevărul adevărat! Zice metafizicianul, turnându-şi încă un pahar de vin spumos şi oferindu-i musafirului tabachera.

— A mai fost şi Platon, continuă Măria sa, refuzând cu sfială şi tabachera, şi poftirea ce-o însoţea, a mai fost şi Platon, pentru care într-o vreme simţeam o adevărată dragoste de prieten. L-ai cunoscut pe Platon, Bon-Bon? Ah, nu, îţi cer de o mie de ori iertare, într-o zi m-a întâlnit la Parthenon la Atena şi mi-a spus că e în căutarea unei idei.

I-am poruncit să scrie că o uouc; ecmu auaoc; Mi-a spus că aşa va face şi s-a dus acasă, în timp ce eu mă îndreptam spre piramide. Dar mustrându-mă conştiinţa că spusesem un adevăr, cu toate că o făcusem spre a ajuta un prieten, m-am întors în mare grabă la Atena. Am ajuns în spatele jilţului filosofului tocmai când scria pe auyioţ.

Dând un bobârnac lui lambda, l-am întors cu susul în jos. Acum fraza sună aşa: 6 uouc; ecrnu auyoţ24 şi este, după cum vezi, doctrina fundamentală a metafizicii lui Platon.

— Ai fost vreodată la Roma? Întrebă birtaşul când isprăvi a doua sticlă de spumos şi scoase din cămară o provizie mai mare de Chambertin.

— O singură dată, monsieur Bon-Bon, o singură dată. A fost o vreme, zise diavolul, ca şi cum ar fi rostit un citat pe de rost, a fost o vreme de anarhie care a ţinut cinci ani. O vreme în care republica, lipsită de toţi dregătorii ei, n-avea alţi magistraţi în afară de tribunii poporului şi aceştia nu erau legal învestiţi cu nici un fel de putere executivă. În epoca aceea, monsieur Bon-Bon, numai în epoca aceea am

fost la Roma şi prin urmare nu am cunoscut pe pământ pe niciunul din filosofii cetăţii*.

— Ce crezi despre. Ce crezi despre. Hâc! Epicur25?

— Ce cred despre cine anume? Întrebă diavolul uimit. Nu cumva vrei să zici că-i găseşti ceva cusururi lui Epicur? Ce cred eu despre Epicur? Vrei oare să vorbeşti despre mine, domnul meu? Eu sunt chiar Epicur. Sunt însuşi filosoful care a scris fiece tratat dintre cele trei sute pomenite de Diogene Laerte26.

— E o minciună! Zise metafizicianul, căruia i se cam urcase vinul la cap.

— Foarte bine! Foarte bine, domnul meu! Într-adevăr, foarte bine! Zise Măria sa, părând tare măgulit.

— E o minciună! Repetă sentenţios birtaşul. E o. hâc! O minciună!

— Bine, bine, spune-i cum vrei. Zise diavolul împăciuitor.

Şi Bon-Bon, câştigând bătălia în discuţia cu Măria sa, crezu de datoria lui să dea gata şi a doua sticlă de Chambertin.

— Precum spuneam, reluă musafirul, precum spuneam adineauri, sunt câteva noţiuni exagerate în cartea aceea, a dumitale, monsieur Bon-Bon. De pildă, ce vrei să zici cu toată vorbăria aceea „despre suflet”? Mă rog, domnul meu, ce este sufletul?

— Sufletul. Hâc. Răspunse metafizicianul, referindu-se la manuscrisul său este, fără îndoială.

— Nu, domnule!

— Fără nici o îndoială.

— Nu, domnule!

— Negreşit.

— Nu, domnule!

— De bună seamă.

— Nu, domnule!

— Fără discuţie.

— Nu, domnule!

— Hâc!

— Nu, domnule!

— Şi fără doar şi poate că e un.

„Ils ecrivaient sur la Philosophie (Cicero, Lucretius, Seneca), mais s'etait la Philosophie grecque” – Condorcet27.

— Nu, domnule, sufletul nu e deloc aşa ceva.

Aici filosoful, privindu-l cu duşmănie, găsi prilejul nimerit să dea gata într-o clipă şi a treia sticlă de Chambertin.

— Atunci. Hâc! Rogu-te, domnule, ce. Ce este oare?

— Nu e niciuna, nici alta, monsieur Bon-Bon, răspunse îngândurat Măria sa. Am gustat, adică am cunoscut câteva suflete foarte rele şi iarăşi câteva destul de bunicele. Aici îşi linse buzele şi, ducându-şi fără voie mâna la cărţulia din buzunar, fu apucat de un strănut năprasnic.

Purcese mai departe: A fost sufletul lui Cratinus. Cam călduţ. A fost şi sufletul ameţitor al lui Aristofan şi sufletul încântător al lui Platon, dar nu Platon al vostru, ci Platon poetul comic. Platon al vostru ar fi întors pe dos şi rânza lui Cerber. Ptiu! Apoi, stai să vezi! Au fost şi Naevius şi Andronicus şi Plaut şi Terenţiu. Apoi au fost Lucilius şi Catul şi Naso şi Quintus Flaccus, scumpul meu Quinty, cum îi ziceam când îmi cânta un saeculare28 ca să mă desfete, în timp ce eu, fiind în toane bune, îl puneam la frigare. Dar romanii ăştia n-au nici un gust.

Un grec durduliu face cât o duzină dintre ei, unde mai pui că se şi păstrează bine, ceea ce nu se poate spune despre un quirit29. Hai să mai încercăm niţel din vinul dumitale de Sauternes.

În clipa asta Bon-Bon luă hotărârea să nu se mai mire de nimic.30

Se grăbi să-i aducă sticlele cu pricina.

I se păru însă că în odaie se aude un sunet ciudat, ca şi cum ar fi dat cineva din coadă.

Deşi era un lucru cât se poate de necuviincios din partea Măriei sale, filosoful nu-l luă în seamă, ci se mulţumi să-i

trântească un picior câinelui, răstindu-se la el să stea liniştit. Musafirul urmă:

— Am găsit că Horaţiu avea acelaşi gust ca Aristot. Ştii, mie îmi place schimbarea. Pe Terenţiu nu l-aş fi putut deosebi de Menandru.

Spre uimirea mea, Naso era un Nicandru deghizat. Vergiliu, la acelaşi diapazon cu Teocrit. Marţial îmi amintea de Arhiloh, şi Titus Livius era chiar Polibiu31 şi nimeni altul.

— Hâc! Răspunse Bon-Bon, iar Măria sa continuă.

— Dar dacă am şi eu o slăbiciune, monsieur Bon-Bon, am o mare slăbiciune pentru câte un filosof. Dă-mi voie totuşi să-ţi spun, domnul meu, că nu toţi diav. Adică nu toţi gentlemenii ştiu să-şi aleagă filosoful. Lunganii nu sunt buni. Iar cei mai gustoşi, dacă nu sunt curăţaţi cu grijă, pot să prindă niţel mucegai din pricina fierii.

— Curăţaţi?

— Adică scoşi de pe oase.

— Ce părere ai. Hâc. Despre medici?

— Nu-mi vorbi de ei. Ptiu! Ptiu! Ptiu! (Aici Măria sa râgâi zdravăn.)

N-am gustat decât unul, şarlatanul acela de Hipocrate. Mirosea a assa foetida32. Ptiu! Ptiu! Am răcit îngrozitor când l-am scăldat în Styx şi, după toate, m-a îmbolnăvit şi de holeră!

— Ticălosul! Hâc! Strigă Bon-Bon. Lepădătura. Hâc. Afurisită cutie de hapuri! Şi filosoful lăsă să-i pice o lacrimă.

— La urma urmei, continuă musafirul, la urma urmei, dacă un diav. Dacă un gentleman vrea să trăiască, trebuie să fie înzestrat cu mai multe însuşiri decât oricare altul, iar pentru noi un chip rotofei este o dovadă de diplomaţie.

— Cum aşa?

— Păi uneori jinduim îngrozitor după de-ale mâncării. Află că într-o climă atât de caldă ca a noastră, este adesea cu neputinţă să ţii un suflet în viaţă mai mult de două-trei ore. Iar după moarte, afară numai dacă a fost pus de îndată în saramură (şi un suflet în saramură nu e bun deloc), începe

să miroasă, înţelegi, hai? Când sufletele ne sunt încredinţate în felul obişnuit, totdeauna ne temem să nu putrezească.

— Hâc! Hâc! Dumnezeule mare! Şi cum faceţi?

Aici lampa de fier începu să se clatine mai amarnic şi diavolul tresări şi se ridică în jilţ pe jumătate. Dar cu un suspin uşor îşi recapătă stăpânirea de sine şi apoi, cu voce groasă, îi spuse eroului nostru doar atât:

— Altă dată, Pierre Bon-Bon, nu trebuie să mai jurăm pe cele sfinte.

Gazda dădu de duşcă încă un pahar, pentru a-şi arăta întreaga înţelegere şi învoire, iar musafirul continuă:

— Sunt mai multe feluri de a proceda. Cei mai mulţi dintre noi crapă de foame. Unii se mulţumesc cu saramură; în ce mă priveşte, eu îmi cumpăr sufletele vivente corpore. În chipul acesta, am constatat că se păstrează foarte bine.

— Dar trupul. Hâc! Trupul?

— Trupul, trupul. Ei, ce-i cu trupul? Oh! Ah! Înţeleg! Ei bine, domnul meu, trupul nu are nimic de suferit din târgul ăsta. Am făcut în viaţa mea nenumărate asemenea cumpărături şi părţile n-au avut niciodată prilej să se plângă de vreun neajuns. Aşa au fost Cain, şi Nimrod, şi Nero, şi Caligula, şi Dionisiu, şi Pisistrat33, şi. Alţii, cu miile, care în ultima parte a vieţii lor n-au ştiut niciodată ce înseamnă să ai suflet. Totuşi, domnul meu, oamenii aceştia erau o podoabă a societăţii. Dar acum nu-i oare şi A., pe care-l cunoşti tot atât de bine ca şi mine, nu e el în posesia tuturor însuşirilor lui mintale şi trupeşti?

Cine scrie epigrame usturătoare? Cine are o judecată mai spirituală decât el? Cine? Stai numai! Am consimţământul lui la mine în catastif.

Zicând acestea, scoase la iveală o geantă de piele roşie şi luă din ea un oarecare număr de hârtii. Pe unele din ele Bon-Bon zări dintr-o ochire literele Machi. Maza. Robesp. Şi numele Caligula, George, Elizabeth34. Măria sa alese o

bucată îngustă de pergament şi citi din el cu glas tare următoarele cuvinte:

— Ţinând seama de unele daruri ale minţii, pe care nu e nevoie să le mai înşir aici şi ţinând seama mai ales de o mie de galbeni de aur, eu, fiind în vârstă de un an şi o lună, prin aceasta cedez purtătorului prezentei învoieli toate drepturile şi titlurile şi privilegiile asupra acelei umbre ce se numeşte sufletul meu. Iscălit: A35.

Aici Măria sa repetă un nume pe care nu mă găsesc îndreptăţit să-l dau mai deplin în vileag.

— Ce băiat deştept! Continuă el. Dar ca şi domnia ta, monsieur Bon-Bon, greşea în ce priveşte sufletul. Sufletul e o umbră, într-adevăr!

Sufletul, o umbră? Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hu! Hu! Hu! Hu! Ia gândeşte-te la o umbră din care s-a gătit o tocană!

— Ia gândeşte-te numai. Hâc! La o umbră din care s-a gătit o tocană! Strigă eroul nostru, ale cărui însuşiri mintale se luminau tot mai tare datorită profunzimii cuvântării Măriei sale. Ia gândeşte-te la. Hâc! La o umbră din care s-a gătit o tocană! Acum, de! Hâc! Hâc!

Dac-aş fi fost aşa un. Hâc! Nătărău. Sufletul meu, domnule. Hâc!

— Sufletul dumitale, monsieur Bon-Bon!

— Da, domnul meu. Hâc! Sufletul meu este.

— Ce anume, domnul meu?

— Nu e o umbră, de!

— Vrei să zici.

— Da, domnule, sufletul meu este. Hâc! Hâc! Da, domnule!

— Nu cumva ai de gând să susţii.

— Sufletul meu este. Hâc! Potrivit mai cu deosebire. Hâc! Pentru.

— Ce anume, domnule?

— Pentru rasol.

— Ha?

— Un sufleu.

— Hai?

— O tocană.
— Chiar aşa?
— Tocană şi friptură împănată, iată ce e, dragul meu. Ţi-l cedez. Hâc! Ieftin de tot.
Aici filosoful îl bătu pe Măria sa pe spate.
— Nici prin gând nu-mi trece aşa ceva, zise liniştit acesta din urmă, ridicându-se în acelaşi timp de pe scaun.
Metafizicianul holbă ochii.
— Deocamdată am tot ce-mi trebuie, spuse Măria sa.
— Hâc! Hei? Făcu filosoful.
— Nu am bani la îndemână.
— Cum?
— Apoi, e urât din partea mea.
— Domnule!
— Să profit de.
— Hâc! Hâc!
— Starea dumitale care în clipa de faţă e respingătoare şi nevrednică de un gentleman.
Aici musafirul făcu o plecăciune şi se retrase – n-aş putea spune mai lămurit ce fel şi cum – dar printr-o sforţare bine chibzuită de a arunca o sticlă după Necuratul lanţul subţire ce atârna din tavan se rupse şi lampa se prăbuşi, doborându-l pe metafizician.
NOTA.
BON-BON

(A: Southern Literary Messenger, aug. 1835; B: copia Duane după A cu revizuiri manuscrise, 1839; C: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-PIECES, copia lui C cu revizuiri manuscrise, 1842; E: Broadway Journal, 19 apr. 1845; F: Works, 1850)
Variantă superioară a Afacerii pierdute. Probabil succesul ei imediat l-a îndemnat pe criticul J. P. Kennedy să-i scrie lui Poe următoarele: „N-ai putea compune nişte farse în genul vodevilurilor franţuzeşti? Dacă poţi (şi sunt convins că poţi), ai face o treabă excelentă vânzându-le impresarilor din

New York. Aş vrea să te mai gândeşti la această sugestie”. (19 sept. 1835, apud Vincent Buranelli, op. Cit., p. 42).

În noua versiune, în locul lui Pedro Garcia, filosoful florentin, figurează ca protagonist Pierre Bon-Bon, gurmandul francez, modificare sugerată poate de următoarea notă a lui Jacob Friedrich von Bielfeld (1717-1770) în enciclopedia sa Erudition Universelle (Leide [Leyden], 1767, Cartea a II-a, cap. XVI, sect, 10): gourmets. Qui estiment qu'un „Cuisinier est un mortal divin”; et qui soutiennent par des raisonnemens assez plausibles, mais specieux, que son art est plus utile, et qu'il exige autant d'esprit et de sagacite que la Metaphysique„ („gurmanzii. Care socotesc că „bucătarii sunt nişte muritori divini”; şi care susţin prin raţionamente destul de plauzibile, dar specioase, că arta lor e mai utilă, şi că ea pretinde tot atâta spirit şi inteligenţă ca şi Metafizica").

O dihanie cât patru. Omul-girafă în româneşte de Despina Neagoe.

Chacun a şes vertus.

Crebillon, Xerxes1

Antiochus Epiphanes este socotit îndeobşte Gogul profetului Ezechiel2.

Această onoare însă i s-ar cuveni mai degrabă lui Cambyses, feciorul lui Cyrus3. Căci, într-adevăr, firea monarhului sirian n-are nevoie de zorzoane străine4. Urcarea sa pe tron, sau mai bine zis uzurparea puterii supreme, cu o sută şaptezeci şi unu de ani înaintea venirii lui Hristos5, încercarea sa de a jefui templul Dianei din Efes, neostoita lui vrăjmăşie contra evreilor, pângărirea Sfintei Sfintelor6 şi jalnica sa moarte la Taba7, după o domnie tumultuoasă de unsprezece ani, sunt împrejurări grăitoare şi, ca atare, mai lesne băgate în seamă de pana cronicarilor vremii sale decât faptele necuviincioase, mişeleşti, crude, nechibzuite şi capricioase, care toate laolaltă alcătuiesc viaţa lui particulară şi renumele său.

Să presupunem, iubite cititor, că acum este anul lumii 3 8308 şi să ne-nchipuim pentru câteva clipe că ne aflăm în cel mai grotesc sălaş al omenirii, splendida cetate a lui Antioch. În Siria şi în alte ţări existau, fireşte, alte şaisprezece cetăţi cu acest nume, pe lângă aceea la care mă refer în chip mai deosebit. Dar a noastră e cea cunoscută sub denumirea Antiochia Epidaphne, după vecinătatea sa cu sătucul Daphne, unde se-nălţa un templu închinat acestei zeiţe. Fusese zidită (deşi această chestiune e cam disputată) de către Seleucos Nicanor9, întâiul rege al ţării după Alexandru cel Mare, în memoria părintelui său Antiochus, şi ea devenise imediat reşedinţa monarhiei siriene. In vremile înfloritoare ale Imperiului Roman era popasul obişnuit al prefectului provinciilor răsăritene; numeroşi împăraţi ai cetăţii-regină (dintre care pot fi pomeniţi mai ales Verus şi Valens)10 şi-au petrecut aici cea mai mare parte a timpului. Dar bag de seamă că am ajuns chiar în cetate. Hai să luăm cu asalt aceste metereze şi să ne aruncăm privirile asupra oraşului şi ţinuturilor învecinate.

— Care să fie râul acela mare şi năvalnic ce-şi croieşte drum, cu puzderie de urlătoare, prin sălbăticia stâncoasă şi mai pe urmă prin sălbăticia clădirilor omeneşti?

— Acela-i Orontes şi este singura apă la vedere, afara de Mediterana, care se-ntinde, ca o oglindă netedă, la vreo douăsprezece mile depărtare către miazăzi. Toată lumea a văzut Mediterana, dar, credeţi-mă, puţini au văzut Antiochia. Prea puţini înţeleg pe cei câţiva care, la fel ca mine şi ca tine, s-au bucurat deopotrivă de avantajele unei educaţii moderne.

De aceea nu mai contempla atât marea, ci întoarnă-ţi întreaga atenţie asupra mormanului de case ce zac sub noi. Nu uita că acum este anul lumii 3830. Să fi fost mai târziu – să fi fost, spre pildă, anul Domnului nostru 1845, am fi fost lipsiţi de această privelişte extraordinară, în veacul al XlX-lea, Antiochia este – adică Antiochia va fi – într-o stare de

lamentabilă decădere. La vremea aceea va fi fost în întregime năruită de trei cutremure succesive la trei intervale diferite, într-adevăr, sincer să fiu, puţinul ce va fi rămas din fosta sa înfăţişare va fi într-un asemenea hal de ruină şi dezolare, încât patriarhul îşi va fi mutat reşedinţa la Damasc11, în ordine. Văd că-mi urmezi sfatul şi-ţi petreci majoritatea timpului vizitând locurile bucurându-ţi ochii cu monumentele şi faimoasele relicve ce umplu de glorie această cetate.12

Fie-mi cu iertare; am uitat că Shakespeare nu va înflori încă o mie şapte sute cincizeci de ani de-acum. Dar n-am oare dreptate să numesc înfăţişarea oraşului Epidaphne grotescă?

— Este bine fortificat, şi în această privinţă îi este dator deopotrivă naturii şi artei.

— Foarte adevărat.

— Există un număr uriaş de palate impunătoare.

— Există.

— Nenumăratele temple somptuoase şi magnifice sunt comparabile cu cele mai slăvite din Antichitate.

— Trebuie să recunosc toate astea. Mai există însă o mulţime de bordeie de lut şi cocioabe sărăcăcioase. Nu putem trece cu vederea belşugul de gunoaie din fiece canal şi, de n-ar fi mirosul pătrunzător de tămâie, nu mă-ndoiesc c-am simţi o duhoare insuportabilă. Ai mai văzut vreodată străzi atât de nesuferit de înguste ori case atât de miraculos de înalte? Cât de tare întunecă umbrele lor pământul! Bine că lămpile acelea atârnate de nesfârşitele colonade ard cât e ziua de lungă; altminteri ne-am simţi ca în bezna Egiptului din vremea declinului său13.

— Ciudat loc, nu-ncape vorbă! Care-i rostui acelei clădiri singuratice? Priveşte! Se înalţă deasupra tuturor celorlalte, la răsărit de ceea ce socot a fi palatul regal!

— Acela-i Templul Soarelui, care-i adorat în Siria sub numele de El ah Gabalah. Mai târziu, un vestit împărat roman va introduce acest cult la Roma, atrăgându-şi prin

asta o poreclă: Heliogabalus. Aş îndrăzni să spun ca nu ţi-ar displăcea să arunci o privire la divinitatea templului, Nu-i nevoie să-ţi îndrepţi ochii către ceruri; măritul Soare nu e acolo – cel puţin nu Soarele adorat de sirieni. Acea zeitate se află înlăuntrul clădirii de colo. Ea este venerată sub forma unui stâlp înalt de piatră, terminat la capăt într-un con sau piramidă, de unde denumirea de FoG14.

— Ascultă! Priveşte! Cine-or fi făpturile acelea ridicole, pe jumătate despuiate, cu chipurile pictate, care strigă şi gesticulează spre gloată?

— Câţiva sunt saltimbanci. Ceilalţi aparţin mai ales tagmei filosofilor. Majoritatea însă – îndeosebi cei care croiesc norodul cu bâtele – sunt cei mai de seamă curteni ai palatului, împlinind, ca pe o sacră datorie, vreo năzbâtie lăudabilă de-a regelui.

— Dar ce văd aici? Ceruri! Oraşul mişună de fiare sălbatice! Ce privelişte înfiorătoare! Ce toană primejdioasă!

— Înfiorătoare, dacă vrei, dar câtuşi de puţin primejdioasă. Fiece fiară, dacă te osteneşti să priveşti, îşi urmează foarte liniştită stăpânul.

Câteva, bineînţeles, sunt purtate cu o frânghie în jurul gâtului, dar acestea sunt de obicei speciile mai mărunte şi blajine. Leul, tigrul şi leopardul sunt în deplină libertate. Au fost dresaţi, fără mare greutate, pentru actuala lor îndeletnicire şi-şi însoţesc stăpânii în calitate de valets-de-chambre15. E drept, sunt cazuri când Natura îşi reclamă drepturile sale încălcate; dar atunci devorarea vreunui sutaş ori strangularea unui taur sacru e o întâmplare prea neînsemnată ca să fie mai mult decât pomenită la Epidaphne.

— Dar ce zarvă^ extraordinară mi-e dat să aud? Chiar şi pentru un oraş ca Antiochia trebuie că-i o larmă nemaipomenită! Vesteşte o tulburare cât se poate de interesantă!

— Da, fără îndoială. Regele a poruncit un spectacol nou, nişte lupte între gladiatori la Hipodrom, sau poate masacrul

prizonierilor sciţi, sau incendierea noului său palat, sau nimicirea vreunui templu minunat, sau mai degrabă arderea pe rug a niscaiva evrei. Murmurul se-nteţeşte.

Hohotele de râs se-nalţă la ceruri. Văzduhul e străbătut de falsetele suflătorilor şi cutremurat de vacarmul înspăimântător al unui milion de gâtlejuri. Să coborâm, de dragul amuzamentului, şi să vedem ce se petrece.! Pe-aici – fii cu băgare de seamă. Aici suntem pe uliţa principală, numită strada lui Timarchus. Marea de oameni se îndreaptă încoace şi nu ne va fi lesne să evităm fluxul. Vin în valuri pe aleea lui Heraclides16, care coboară direct de la palat – aşadar e foarte probabil ca regele să se afle printre zurbagii. Da, aud strigătele pristayului anunţându-i apropierea în frazeologia pompoasă a Răsăritului, îl vom zări când va trece pe lângă templul lui Aşima17. Să ne pitim în vestibulul sanctuarului; va fi aici îndată. Până atunci să cercetăm această imagine. Ce-o fi fiind?

Oh, e chiar zeul Aşima în persoană. Vezi deci că nu-i nici miel, nici capră, nici satir; nu se aseamănă prea grozav nici cu zeul Pan al arcadienilor. Totuşi, toate aceste însuşiri i-au fost atribuite – fie-mi cu iertare – îi vor fi atribuite – de către învăţaţii epocilor viitoare – lui Aşima, zeul sirienilor. Pune-ţi ochelarii şi spune-mi ce este. Ce este?

— Ajută-mă, Doamne! E o maimuţă!

— Adevărat, un pavian; dar nu mai puţin o zeitate. Numele îi vine de la grecul Simia – ce idioţi sunt anticarii! Dar iată, uite! Un puşti trenţăros o şterge pe colo. Încotro se-ndreaptă? Ce tot zbiară? Ce spune? Oh! Zice că regele se apropie triumfal; că e înveşmântat cu pompă; că tocmai a isprăvit de-a trimite la moarte cu propria-i mână o mie de prizonieri israeliţi legaţi în lanţuri! Pentru această izbândă haimanaua îl ridică în slăvi! Ascultă! Apare încă o ceată cu înfăţişare asemănătoare. Au compus un imn latinesc despre curajul regelui, iar acum îl cântă din mers:

Miile, miile, miile, Miile, miile, miile, Decollavimus, unus homo!

Miile, miile, miile, miile, decollavimus!

Miile, miile, miile!

Vivat qui miile miile occidit!

Tantum vini habet ne mo Quantum sanguinis effudit! 18 care poate fi astfel tălmăcit:

O mie, o mie, o mie, O mie, o mie, o mie, De un singur oştean au pierit!

O mie, o mie, o mie, o mie, Înc-o mie am căsăpit!

Ura!

— Haideţi, dar, să cântăm, Trai lung regelui să-i urăm, Ce o mie de duşmani a ucis, hain!

Ura! Toată lumea să strige, C-am primit de la rege vedre roşii de sânge -

Siria-ntreagă nu are atâta vin! 19

— Auzi cântarea acelor trompete?

— Da – vine regele! Priveşte! Lumea e-nnebunită de admiraţie şi-şi înalţă privirile către ceruri cu veneraţie! 20 Vine – soseşte! Iată-l!

— Cine – unde – regele? Nu-l zăresc; nu, n-aş zice că-l văd.

— Vei fi fiind poate orb.

— Foarte posibil. Totuşi nu văd decât o gloată bezmetică de nebuni şi idioţi care nu fac decât să se prosterneze în faţa unei girafe uriaşe, silindu-se să primească un sărut de-al copitei animalului. Priveşte!

Fiara tocmai l-a pocnit pe unul din mulţime, pe încă unul, încă unul.

Într-adevăr, nu pot să nu admir animalul pentru felul extraordinar în care-şi foloseşte copitele.

— Bine spus gloată! Ăştia să fie cetăţenii nobili şi liberi ai Epidaphnei?

Fiară, ziceai? Vezi să nu te-audă careva. Nu vezi că animalul are chip de om? Păi, dragul meu domn, girafa aia nu-i nimeni altul decât Antiochus Epiphanes – Antiochus cel Ilustru, Regele Siriei, şi cel mai puternic dintre toţi despoţii Răsăritului. Drept că uneori i se mai zice Antiochus Epimanes – adică Antiochus Nebunul – dar asta pentru că

nu toată Flavius Vopiscus afirmă că imnul introdus aici era cântat de oştenii lui Aurelian când acesta, în războiul cu sarmaţii, ucisese cu propria sa mână nouă sute cincizeci de duşmani.

Lumea e în stare să-i aprecieze meritele. Aşijderea e sigur că acum ascuns fund în pielea unui dobitoc, face tot ce-i stă în putinţă să joace rolul unez girafe; dar asta numai ca să-şi întărească mai bine demnitatea de rege. Şi-apoi monarhul are o statură gigantică şi de-aceea straiul nu-i nici nepotrivit, nici prea larg. Putem însă bănui că nu l-ar fi îmbrăcat decât cu un prilej mai însemnat. Ca de pildă, dacă-mi permiţi, masacrul celor o mie de evrei. Cu ce superioară demnitate se preumblă monarhul pe cele patru membre ale sale! Coada, precum vezi, e ţinută în sus de cele două concubine principale, Elline şi Argelis; întreaga-i înfăţişare ar fi infinit mai atrăgătoare de n-ar avea ochii atât de bulbucaţi, care cu siguranţă îi vor ieşi din cap, şi culoarea stranie a feţei sale, de nedescris după cantitatea de vin ingurgitată. Să-l urmăm la Hipodrom, încotro se îndreaptă şi să ascultăm cântecul de triumf pe care-l începe:

Cine-i rege? Epiphanes!
Spuneţi, nu-i aşa?
Cine-i rege? Epiphanes!
Ura! Ura!
Nimeni nu-i ca Epiphanes, Nu! Nimenea nu-i:
Dărâmaţi deci templele, Stingeţi globul soarelui! 21

— Straşnic şi cu foc cântat! Poporul îl aclamă „Prinţ al Poeţilor”, „Glorie a Răsăritului”, „Fală a Universului”, precum şi „Cea mai minunată Girafă”. L-au rugat să-şi repete cântarea, auzi? O cântă din nou.

Ajuns la hipodrom, va fi încoronat cu laurii de poet, o prevestire a viitoarei sale izbânzi la Olimpiada ce se apropie.

— Dar, pe Jupiter! Ce se-ntâmplă cu mulţimea din urma noastră?

— În urma noastră, ziceai? Oh! Ah! Văd. Prietene, ai grăit la momentul potrivit. Să ne refugiem cât mai grabnic într-un loc sigur.

Aici! Să ne ascundem sub arcada acestui apeduct şi-o să-ţi dezvălui pe dată pricina tulburării. S-a întâmplat cum mi-am închipuit. Apariţia singulară a girafei cu cap de om a jignit, pare-se, noţiunile de proprietate pe care le aveau fiarele domesticite din oraş. Rezultatul a fost o răzvrătire; şi cum se-ntâmplă cu asemenea ocazii, nici un efort omenesc n-a izbutit să astâmpere gloata. Câţiva sirieni au şi fost devoraţi; dar glasul unanim al patrioţilor patrupezi pare să ceară devorarea girafei.

Drept care „Prinţul Poeţilor” fuge pe picioarele dindărăt ca să-şi salveze pielea. Curtenii l-au lăsat de izbelişte, iar concubinele le-au urmat strălucitul exemplu. „Fală a Universului”, eşti la ananghie! "Glorie a Răsăritului", te paste primejdia de-a fi rumegat! De aceea nu-ţi mai privi coada cu atâta milă; va fi târâtă prin noroi, nu încape îndoială, n-ai ce-i face. Nu te uita îndărăt, deci, la mizerabila-i degradare, ci fă-ţi curaj, încordează-ţi picioarele cu vigoare şi zoreşte către Hipodrom!

Nu uita că eşti Antiochus Epiphanes, Antiochus cel Ilustru! Aşijderea „Prinţul Poeţilor”, „Gloria Răsăritului”, „Fala Universului” şi „Cea mai minunată girafă”! Ceruri! Ce viteză mare ai! Ce iute de picioare eşti!

Fugi, Prinţe! Bravo, Epiphanes! Treabă excelentă, Girafo! Antiochus, Gloriosule! Iată-l alergând! Făcând salturi! Zburând! Se apropie de Hipodrom ca o săgeată catapultată! Saltă! Ţipă! A ajuns! Asta-i bine, căci dacă ţie, „Glorie a Răsăritului”, ţi-ar mai fi trebuit o jumătate de secundă ca să ajungi la porţile Amfiteatrului, nu e pui de urs în Epidaphne care să nu fi înşfăcat o halcă din spinarea ta. S-o întindem! Să ne luăm tălpăşiţa! Căci altminteri vom descoperi că urechile noastre moderne şi delicate sunt incapabile să îndure vacarmul formidabil ce-i pe cale să

înceapă în cinstea salvării regelui. Ascultă! A şi început. Priveşte! Întreg oraşul e cuprins de debandadă.

— Negreşit acesta-i cel mai populat oraş din Răsărit! Ce potop de lume! Ce amestecătură de vârste şi ranguri! Ce puzderie de secte şi naţii! Ce varietate de costume! Ce Babei de limbi! Ce urlete de fiare!

Ce hărmălaie de instrumente! Ce adunătură de filosofi!

— Hai să plecăm!

— Stai o clipă. E zarvă, mare pe Hipodrom; ce-nseamnă asta, rogu-te?

— Asta? Oh, nimic! Cetăţenii nobili şi liberi din Epidaphne fiind, după cum declară, mulţumiţi de credinţa, valoarea, înţelepciunea şi divinitatea regelui lor şi pe deasupra fiind martori oculari la recenta lui demonstraţie de agilitate supraomenească, socotesc că nu-şi fac decât datoria împodobindu-i fruntea (pe lângă coroana de poet) cu cununa victoriei în cursa de alergare, cunună pe care, evident, trebuie s-o obţină la viitoarea Olimpiadă şi care, de aceea, îi este dinainte oferită.

NOTA.

O DIHANIE CÂT PATRU. OMUL-GIRAFĂ

(FOUR BEASTS IN ONE THE HOMO-CAMELEOPARD)

(A: manuscris din 4 mai 1833; B: Southern Literary Messenger, mart. 1836; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 6 dec. 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Poe inventează aici un episod amuzant, nu tocmai neverosimil, pe care-l atribuie lui Antioh al IV-lea, supranumit „Epiphanes” („Ilustrul”) şi totodată poreclit „Epimanes” („Cel Nebun” – Epimanes fiind titlul primei versiuni a povestirii), domn peste regatul seleucid al Siriei între 175 şi 163 î. Hr. Potrivit istoricilor, unele dintre faptele sale sunt la fel de năzdrăvane ca episodul relatat de Poe. Crescut ca ostatic la Roma, Antioh a devenit mare

admirator a tot ce era latin. Nu-i de mirare că supuşii îi închină un imn în latină, iar soldaţii săi poartă uniformă de legionari romani. Vizitând Atena, s-a îndrăgostit de arta elină, cel puţin în formele ei exterioare. A cheltuit enorm pentru edificiile publice. Încercând să suprime ritul mozaic, a provocat revolta macabeilor. A murit la Tabae, în Persia, după ce dăduse semne de nebunie.

O magnifică procesiune celebrând opulenţa şi puterea lui Antioh e descrisă de grămăticul grec Athenaios (sec. al II-lea şi începutul sec. al III-lea d. Hr.) în Deipnosophistai (Ospăţul sofiştilor), Cartea a V-a, § 194-195; tot acesta pomeneşte de q alta şi mai fastuoasă în cinstea lui Ptolemeu Filadelful (ibid., 196-204).

Printre animalele sălbatice crescute la curtea lui Ptolemeu se afla şi Kamelopardalis, girafa. Chiar şi în vremea lui Poe, girafa figura printre însemnele regalităţii. In 1827, Mohammed Aii, paşă în Egipt, trimite câte un exemplar regilor Angliei şi Franţei, prilejuindu-i poetului Thomas Hood să compună Ode to the Cameleopard (Odă girafei). Regele George al IV-lea îşi ţinea exemplarul la Brighton; girafa din Jardin des Plantes i-a inspirat pe croitorii din Paris să confecţioneze mănuşi şi panglici imitând pielea de girafă, în anul 1827, numit în Franţa „Anul Girafei”, animalul, o femelă, a fost văzut de 600 000 vizitatori. Poe trebuie să fi auzit sau poate chiar văzut unele dintre caricaturile inspirate de acest eveniment. În Southern Literary Messenger (iul. 1835), Pertinax Placid (Edward Vernon Sparhawk) scrisese un articol despre aceste caricaturi franceze: „îmi amintesc o serie de stampe reprezentându-l pe Carol al X-lea şi pe miniştrii săi. Regele era simbolizat de către Girafă. Vulpea era Prinţul Polignac; Lupul, Contele Peyronnet. Pentru a arăta şiretenia şi rapacitatea acestor miniştri. Asemănările. Erau remarcabile”.

William Whipple (op. Cit., pp. 81-95) vede în această bucată o satiră la adresa lui Andţew Jackson, preşedintele

democrat al Statelor Unite între 1829 şi 1837, sesizată imediat de către contemporani, graţie unor detalii azi aproape uitate: statura deşirată a regelui Antiohiei, poreclele sale glorioase, cele două concubine ale monarhului (dna Jackson şi Peggy Eaton); cursa sa frenetică pe străzile Antiohiei trimite la campania electorală a lui Jackson. Povestirea lui Poe, conchide Whipple, e o satiră globală împotriva josniciei şi frivolităţii gloatei.

La 4 mai 1833, Poe trimite manuscrisul povestirii lui Joseph T. şi Edwin Buckingham, redactori la New England Magazine, împreună cu o scrisoare în care le propune un volum cu titlul Unsprezece povestiri arăbeşti, dar oferta este respinsă.

Cele patru dihănii sunt omul, cămila, leul şi leopardul. După Oxford English Dictionary, forma cameleopard e greşit ortografiată, deşi ea s-a bucurat de o largă răspândire; editorii Povestirilor groteşti şi arăbeşti au corectat-o în camelopard (din gr. kamelos + pardalis), dar Poe revine asupra primei forme în PHANTASY-PIECES.

Tălmăciri: Charles Baudelaire, L'Homme cameleopard ou Quatre betes en une, în Le Pays, 28 iul. 1854, reed. Cu titlul Quatre betes en une, în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857.

Manuscris găsit într-o sticlă în româneşte de Ion Vinea.

Qui n'a plus qu'un moment a vivre N'a plus rien a dissimuler.

Quinault, (Atys)1

Am prea puţine de spus despre ţara şi familia mea. Purtările rele, ca şi trecerea anilor m-au îndepărtat de una şi m-au înstrăinat de cealaltă. Averea moştenită mi-a îngăduit să am parte de o educaţie aleasă, iar o minte contemplativă m-a învrednicit să pun rânduială în toate cunoştinţele adunate cu hărnicie de-a lungul studiilor începute din vreme. Mai presus de toate mă încântau lucrările moraliştilor germani; nu dintr-o admiraţie fără rost pentru elocventa lor nebunie, ci din pricina uşurinţei

cu care le descopeream erorile, mulţumită deprinderii de a gândi metodic. Adesea mi s-a adus învinuirea că geniul meu e prea arid. Lipsa mea de imaginaţie a fost socotită ca o crimă şi scepticismul2 meu m-a făcut renumit de-a lungul întregii vieţi. Mă tem, într-adevăr, ca o foarte puternică înclinare către filosofia fizicii să nu-mi fi strecurat în minte o greşeală des întâlnită în veacul nostru, şi anume: deprinderea de a explica orice fapt, chiar şi pe cele cu totul străine de domeniul fizicii, cu ajutorul principiilor acestei ştiinţe, într-un cuvânt, nimeni nu era mai puţin expus decât mine să se lase ispitit de licăririle amăgitoare, de acele ignes fatui3 ale superstiţiei, dincolo de hotarele severe ale adevărului. Am crezut nimerit să fac această lungă introducere de teamă că povestirea de necrezut pe care am să v-o spun ar putea fi socotită mai degrabă rod al unei închipuiri greoaie decât al experienţei pozitive a unui spirit pentru care plăsmuirile închipuirii erau literă moartă şi deşertăciune.

După mai mulţi ani pe care i-am petrecut călătorind prin străinătate, m-am îmbarcat în anul 18., în portul Batavia4, din bogata şi populata insulă Java, ca să dau o raită prin insulele Arhipelagului Sondela.

Am pornit la drum ca un călător oarecare, fără altă pricină decât un fel de nelinişte nervoasă care se cuibărise în mine ca un strigoi.

Corabia noastră era o navă frumoasă, de aproape patru sute de tone, căptuşită cu aramă şi construită la Bombay din lemn de teck5 de Malabar. Era încărcată cu bumbac şi ulei din insulele Laccadive6. Mai aveam la bord şi funii din fibră de cocotier, zahăr de palmier, unt topit, nuci de cocos şi câteva lăzi cu opium7. Stivuirea fusese făcută fără pricepere şi din pricina aceasta corabia se aplecase pe o parte.

Am pornit la drum numai cu o adiere de vânt, şi vreme de mai multe zile ne-am ţinut de-a lungul coastei răsăritene a Javei, fără ca nimic să tulbure monotonia călătoriei noastre,

în afară de întâlnirea întâmplătoare a câtorva mici ambarcaţiuni8 din arhipelagul către care ne îndreptam.

Într-o seară, stând rezemat de parapetul de la pupa, am zărit spre nord-vest un nor singuratic şi foarte ciudat. Ne apărea deosebit atât prin culoarea lui, cât şi datorită faptului că era cel dinţii pe care-l vedeam de la plecarea noastră din Batavia. L-am privit cu atenţie până la apusul soarelui, când se întinse deodată pretutindeni, spre răsărit şi spre apus, încercuind zarea cu o dungă îngustă de aburi, care semăna cu linia lungă şi joasă a ţărmului. Puţin după aceea mi-au atras luarea-aminte luna, a cărei culoare bătea în roşu închis, şi înfăţişarea neobişnuită a mării. Se schimba văzând cu ochii, şi apele ei păreau mai străvezii decât de obicei. Deşi vedeam cât se poate de bine fundul, ridicând sonda, am găsit totuşi că adâncimea era de cincisprezece brase9.

Se făcuse o zăpuşeală cumplită şi aerul părea străbătut de vârtejuri fierbinţi cum sunt cele care se înalţă de pe un fier încins. Când se lăsă noaptea, orice adiere de vânt căzu şi urmă un calm cum nu se poate mai desăvârşit. Flacăra luminării de la pupa ardea fără cea mai mică pâlpâire, iar un fir lung de păr, ţinut între două degete, ar fi atârnat în jos fără cea mai slabă tremurare. Totuşi, căpitanul zicea că nu întrezăreşte nici un semn de primejdie; şi cum eram împinşi de-a dreptul spre ţărm, dădu comanda să se strângă pânzele şi să se lase ancora. Nu a rămas nimeni de veghe şi echipajul, compus mai ales din malaiezi, s-a întins pe punte fără nici o grijă. Am coborât în cabină hărţuit de presimţirea unei nenorociri, într-adevăr, toate semnele păreau să arate că teama mea de un simun10 era îndreptăţită. I-am împărtăşit şi căpitanului îngrijorarea mea, dar nu luă în seamă ce îi spuneam şi se depărta, fără a se osteni să-mi mai răspundă. Neliniştea nu m-a lăsat să dorm şi către miezul nopţii m-am suit pe punte. Când pusei piciorul pe cea din urmă treaptă a scării, un zumzet asurzitor, asemănător celui iscat de o roată de moară care

s-ar învârti cu repeziciune, m-a uluit cu totul şi, mai înainte de a-mi putea da seama de unde vine, am simţit că nava tremură din încheieturi. In clipa următoare un noian de spume ne aruncă pe o coastă şi, repezindu-se asupră-ne, mătură întreaga punte de la un capăt la celălalt.

Nespusa violenţă a vântului a însemnat în mare măsură pentru nava noastră mântuirea. Cu toate că era în întregime adâncită în ape, iar catargele îi fuseseră târâte peste bord, după o clipă, totuşi, corabia se ridică anevoie din mare şi, clătinându-se sub apăsarea uriaşă a furtunii, în cele din urmă se îndreptă.

Mi-e cu neputinţă să spun prin ce minune am scăpat de pieire.

Ameţit de izbitura valului, când mi-am venit în fire m-am pomenit ghemuit între etambou11 şi cârmă. Anevoie m-am ridicat în picioare şi, privind năucit în jurul meu, cel dinţii gând mi-a fost că ne găsim între brizanţi12: atât era de groaznică – depăşind orice închipuire – viitoarea oceanului uriaş şi plin de spume care ne târa în abis. După un răstimp am auzit glasul unui bătrân suedez, care se îmbarcase cu noi în clipa când părăseam portul. L-am strigat din răsputeri şi a venit clătinându-se spre partea dinapoi a corăbiei, în curând am descoperit că eram singurii supravieţuitori ai prăpădului, în afară de noi doi, tot ce era pe punte fusese târât peste bord; căpitanul şi marinarii trebuie să fi pierit în timpul somnului, deoarece cabinele erau pline de apă. Fără de nici un ajutor, nu ne puteam aştepta să facem mare lucru pentru salvarea navei, şi sforţările ne-au fost, la început, zădărnicite de teama că ne scufundăm din clipă în clipă. Parâma ni se rupsese, ca o sfoară de împachetat, la cea dintâi suflare a uraganului, altfel am fi fost înghiţiţi numaidecât. Goneam înaintea valului cu o viteză înspăimântătoare şi talazurile se spărgeau deasupra capetelor noastre. Lemnăria navei avusese foarte mult de suferit în partea dinapoi, mai peste tot se vedeau stricăciuni mari. Dar cu o bucurie nespusă am

descoperit că pompele erau neatinse şi că încărcătura noastră nu se prea clintise din loc.

Furia cea grozavă a furtunii trecuse, şi acum ne temeam mai puţin de primejdia iscată de forţa vântului. Ne gândeam însă cu groază că ar putea înceta cu totul; judecând după avariile noastre, trebuia să pierim fără greş în hula înspăimântătoare care ar fi urmat. Dar această temere nu părea că se va adeveri câtuşi de puţin. Cinci zile şi cinci nopţi singura noastră hrană a fost puţin zahăr de palmier, scos cu mare greutate din teugă13; iar rămăşiţa corăbiei noastre a zburat, cu o iuţeală nebună, în voia trâmbelor de vânt ce se alungau cu repeziciune şi care, fără a atinge furia dintâi a simunului, erau totuşi mai cumplite decât orice altă furtună ce-mi fusese dat să văd până atunci. Afară de mici schimbări neînsemnate, în primele patru zile vântul ne-a purtat către sud-est, cuart sud şi ar fi trebuit să ne arunce pe coastele Noii Olande14. În cea de-a cincea zi frigul ajunsese de neîndurat, deşi vântul se abătuse puţin spre nord. Când răsări, soarele avea o strălucire galbenă, bolnăvicioasă.

Se înălţă doar cu câteva grade deasupra orizontului, fără să răspândească o lumină adevărată. Nu se vedea nici un nor, totuşi vântul se înteţea şi sufla în răstimpuri cu furie. După cât ne-am putut da seama, era cam pe la amiază când aspectul soarelui ne atrase din nou atenţia.

Nu împrăştia lumină propriu-zis, ci un fel de flacără posomorită şi tristă, fără răsfrângeri, ca şi cum toate razele i-ar fi fost polarizate.

Chiar înainte de a se scufunda în marea învolburată, miezul lui de foc pieri pe neaşteptate, ca stins pe loc de o putere nevăzută. Când se rostogoli în oceanul fără fund, nu mai era decât o tipsie de argint întunecat.

Am aşteptat zadarnic ivirea celei de-a şasea zile – ziua aceasta nu a sosit pentru mine, iar pentru suedez nu va mai sosi niciodată. Din clipa aceea am fost cufundaţi într-o beznă atât de deasă, încât nu mai puteam zări un obiect la

douăzeci de paşi de corabie. Ne învăluia aceeaşi noapte veşnică, neîntreruptă nici măcar de acele sclipiri fosforescente ale mării, cu care fusesem deprinşi la tropice. Totodată ne-am dat seama că, deşi furtuna bântuia cu o furie nepotolită, valurile ce ne petreceau nu mai aveau, ca până atunci, înfăţişarea unor talazuri înspumate ce se lovesc de stânci. Jur-împrejur spaimă şi întuneric de nepătruns, un deşert negru şi înăbuşitor, de abanos. In mintea bătrânului suedez se cuibărise pe încetul o teamă superstiţioasă. Cât despre mine, sufletul mi-era copleşit de o uimire mută. Nu mai purtam grija corăbiei: ar fi fost deopotrivă de greu şi de zadarnic. Ne-am adăpostit cât am putut mai bine sub ciotul trinchetului15 şi, deznădăjduiţi, ne-am aţintit privirile în largul oceanului. Nu aveam nici un mijloc de a măsura timpul, iar despre situaţia noastră nu puteam afla nimic. Totuşi, ne dădeam bine seama că înaintasem spre sud mai mult decât orice alt corăbier16 înaintea noastră; şi eram nespus de uimiţi că nu întâlnim obişnuitele stavile de gheaţă17. Intre timp, fiece clipă ameninţa să ne fie cea de pe urmă, fiece talaz uriaş se năpustea să ne învăluie şi să ne nimicească.

Hula depăşea tot ce mi-aş fi putut închipui, şi e o adevărată minune că n-am fost înghiţiţi pe loc. Tovarăşul meu îmi spuse că avem o încărcătură uşoară şi-mi reaminti de însuşirile cu totul deosebite ale corăbiei.

Dar nu mă puteam opri să nu simt cumplita restrişte ce izvora din însăşi nădejdea noastră. Abătut şi trist, mă pregăteam să mor. O moarte pe care, gândeam eu, nimic nu o poate amâna cu mai mult de o oră. Căci cu fiecare nod18 parcurs de navă, zbuciumul mării, fără seamăn de neagră, se făcea mai sinistru şi mai înfiorător. Ne pierdeam uneori răsuflarea, înălţaţi până mai sus de zborul albatroşilor, alteori ameţeam cu totul de iuţeala prăbuşirii într-o gheenă de ape, unde aerul era stătut şi nici un zvon nu tulbura somnul balaurului din adâncuri19.

Ne găseam pe fundul unui asemenea abis când deodată un ţipăt scurt şi plin de groază al tovarăşului meu izbucni în noapte:

— Uite! Uite! Răcni el în urechea mea. Dumnezeule mare! Ia te uită!

Pe când vorbea, zării o dâră de lumină de un roşu întunecat şi sinistru revărsată pe laturile prăpastiei adânci unde zăceam şi care arunca o licărire şovăielnică pe punte. Când ridicai ochii, priveliştea îmi îngheţă smgele în vine. Chiar deasupra noastră,] a o înălţime înfiorătoare şi chiar pe muchea povârnişului repezit, plutea o corabie gigantică, de aproape patru mii de tone. Deşi era suită pe creasta unui val de o sută de ori mai înalt decât ea, părea că întrece în mărime orice navă în plutire, fie ea de război ori a Companiei Indiilor20. Carena uriaşă, de un negru de cărbune, nu era împodobită cu niciuna din sculpturile obişnuite la corăbii. Prin sabordurile21 deschise ieşea un singur rând de tunuri de aramă, oglindind pe feţele lor lucii flacăra nenumăratelor fanale22 de luptă care se legănau încoace şi încolo printre vergile şi velele navei. Dar ceea ce mai ales ne-a umplut de uimire şi groază a fost faptul că plutea cu toate pânzele întinse în mijlocul vijeliei dezlănţuite şi în rânjetele suprafirescului ocean. Când am văzut-o întâi, i se zărea doar gruiul23 ancorei, în timp ce se înălţa lin din întunecatul şi groaznicul hău dindărătul ei. Numai pentru o clipă de groază nespusă se opri pe soclul şovăitor, ca şi cum ar fi voit să se arate în negrăita-i măreţie, apoi se cutremură, se clătină şi se prăbuşi.

Nu ştiu cum s-a făcut că în clipa aceea o linişte neaşteptată a pus stăpânire pe sufletul meu. Târându-mă cât putui mai departe spre pupa, am aşteptat fără teamă prăpădul ce avea să se abată asupră-ne. Corabia noastră, în cele din urmă, încetase lupta şi se cufundase cu prova în mare. Lovitura masei ce se prăvălea o izbi deci în acea parte din trupul ei care era aproape sub apă, şi urmarea de

neînlăturat a fost că m-a azvârlit cu o putere nemaipomenită în greementul24 navei străine.

Am căzut, în clipa aceea corabia se clătină pe loc; apoi îşi reluă cursul. Mi-am închipuit că, mulţumită tulburării iscate atunci, am putut trece nebăgat în seamă de echipaj. Nu mi-a fost prea greu să mă strecor nevăzut până la o gură de magazie ce rămăsese deschisă, şi în curând am găsit mijlocul să mă furişez în cală. N-aş putea spune ce m-a îndemnat s-o fac. Încercarea de a mă ascunde era poate datorită unei nelămurite spaime care pusese stăpânire pe mine de îndată ce zărisem marinarii de pe corabie. Nu-mi venea să mă las în voia unui soi de oameni care de la prima aruncătură de ochi mi-au părut atât de ciudaţi şi mi-au trezit în minte atâtea temeri şi îndoieli. De aceea am socotit că e bine să-mi caut o ascunzătoare în cală. Dând la o parte câteva scânduri din căptuşeala vasului, am făcut în aşa fel ca să-mi asigur un adăpost destul de larg în grindăria lui uriaşă.

De-abia isprăvisem treaba, când un zgomot de paşi în cală mă şi sili să-mi folosesc ascunzătoarea. Cu mers nesigur şi sfios, un om trecu pe lângă mine. Nu-i puteam vedea chipul, dar am avut răgaz să-i cercetez înfăţişarea. Arăta nespus de bătrân şi de prăpădit. Genunchii i se încovoiau, şi întreaga sa făptură tremura sub povara anilor. Bolborosea cu glas scăzut şi stins câteva cuvinte dintr-un grai ce nu l-am putut înţelege şi scormonea într-un ungher printr-un morman de instrumente ciudate la vedere şi hărţi de navigaţie din vremuri străvechi, în felul lui de a fi era ceva din purtarea ursuză a unui moşneag ajuns în mintea copiilor, curios îmbinată cu măreţia solemnă a unui zeu. Într-un târziu, a ieşit pe punte şi nu l-am mai văzut.

Un sentiment fără nume a pus stăpânire pe sufletul meu – o senzaţie ce nu poate fi supusă analizei, căreia nu i se potrivesc învăţămintele trecutului şi pentru care mă tem că viitorul însuşi nu-mi va da cheia.

Pentru o minte alcătuită ca a mea, constatarea aceasta din urmă era un chin. Niciodată – ştiu bine că niciodată – n-am să fiu lămurit cu privire la felul presupunerilor mele. Nu e de mirare, totuşi, că aceste presupuneri sunt atât de nelămurite, de vreme ce ele îşi au obârşia în izvoare cu totul noi pentru mine. Un simţ nou, o nouă entitate, se adăugase sufletului meu.

E multă vreme de când am păşit întâia oară pe puntea acestei groaznice corăbii şi-mi vine a crede că razele destinului meu încep să se adune într-un focar. Ce oameni de neînţeles! Adânciţi în gânduri ce nu le pot ghici, trec pe lângă mine fără să mă bage în seamă. E curată nebunie din parte-mi să mă ascund, fiindcă cei de pe bord nu vor nicidecum să mă vadă. Chiar adineauri am trecut drept prin faţa ochilor secundului; nu demult m-am furişat până şi în cabina căpitanului şi am luat de acolo cele ce-mi trebuiau ca să scriu toate acestea şi rândurile de mai sus. Din când în când voi mai face câte o însemnare în acest jurnal. E adevărat că nu pot găsi nici o cale să-l fac cunoscut în lume, dar nu mă pot opri să încerc totuşi, în clipa cea din urmă am să pun manuscrisul într-o sticlă şi am să-l arunc în mare.

S-a ivit un fapt care mi-a dat iar de gândit. Asemenea lucruri sunt ele oare rodul simplei întâmplări? Mă furişasem pe punte şi m-am aşezat, fără a atrage atenţia nimănui, pe un morman de şarturi25 şi de vele, în fundul bărcii, în vreme ce cugetam la ciudăţenia sorţii mele, mânjeam în neştire, cu o pensulă muiată în catran, marginile unei vele împăturite cu grijă. Pânza e întinsă acum pe vergă, şi mâzgălelile făcute la întâmplare alcătuiesc cuvântul DESCOPERIRE.

Nu demult am cercetat cu de-amănuntul construcţia corăbiei. Deşi bine armată, nu pare a fi o navă de război. Construcţia ei, ca şi echipamentul şi velatura dezmint o asemenea presupunere. Lesne îmi pot da seama de ceea ce nu e; mi-e teamă însă că e cu neputinţă de spus ce este. Nu ştiu cum se face, dar cercetând forma ei ciudată,

deschiderea neobişnuită a grinzilor, mărimea ei uriaşă şi neînchipuita colecţie de vele, linia simplă şi severă a provei şi pupa ei străveche, mi se ivesc pe neaşteptate în minte icoane şi lucruri foarte bine cunoscute. Şi, întotdeauna, cu asemenea nedesluşite umbre ale memoriei se împletesc amintiri ciudate din cronici vechi, străine, ale veacurilor de mult apuse.

M-am uitat cu luare-aminte la cheresteaua corăbiei. E construită dintr-un material care mi-e necunoscut. Am fost uimit de felul cum arată lemnul. Mi se pare că nu e pe potriva scopului pentru care e folosit. Şi anume, e un lemn din cale-afară de poros, fără să mai ţinem seama de faptul că este mâncat de cari, ca urmare a plutirii pe aceste meleaguri, şi putred de vechime. Observaţia mea poate să pară mai mult decât ciudată, dar lemnul acesta ar avea toate însuşirile stejarului spaniol, dacă stejarul spaniol ar fi dilatat prin mijloace artificiale.

Recitind rândurile de mai sus, îmi vine în minte o vorbă cu înţeles straniu a unui bătrân lup-de-mare olandez. „E tot atât de adevărat” – obişnuia el să spună când cineva se îndoia de spusele sale – „e tot atât de adevărat cum e şi faptul că există o mare în care trupul corăbiei creşte şi se dezvoltă întocmai ca trupul plin de viaţă al unui marinar.”26

Acum o oră m-am încumetat să mă strecor într-un grup de oameni din echipaj. Nu m-au luat deloc în seamă şi, cu toate că mă aflam chiar în mijlocul lor, păreau cu totul neştiutori că sunt printre ei. Întocmai ca şi cel pe care l-am zărit întâia oară în cală, purtau cu toţii povara unor adânci bătrâneţi: genunchii şubrezi le tremurau, umerii li se gârboveau de tot, pielea obrazului, zbârcită, li se înfiora în bătaia vântului, ochii le străluceau de lacrimile vârstei, iar pletele sure se răsfirau îngrozitor în furtună, în jurul lor, în tot locul, pe punte erau răspândite pe jos instrumente nautice de o formă neobişnuită şi cu totul învechită.

Am mai pomenit acum câtăva vreme de o velă mică ce tocmai fusese întinsă. Din clipa aceea, corabia, gonită de

vânt, şi-a urmat cursul ei năprasnic drept spre sud, cu fiece petic de pânză desfăşurat deasupră-i, de la mărul catargului şi până la versafor27, rostogolindu-şi fără încetare capătul vergilor şi zburătorul28 prin cel mai cumplit infern al apelor ce-l poate închipui mintea omenească. Tocmai am părăsit puntea, unde mi-e cu neputinţă să mă ţin drept în picioare, deşi oamenii din echipaj par să sufere prea puţin din această pricină. Mi se pare o minune fără seamăn ca o corabie uriaşă cum e a noastră să nu fie înghiţită pe loc pentru totdeauna. Suntem desigur blestemaţi să ne legănam întruna pe marginea veşniciei, fără a face saltul din urmă în abis. Alunecăm peste valuri de o mie de ori mai uimitoare decât tot ce mî-a fost dat să văd vreodată, cu uşurinţa pescăruşului ce săgetează apele. Şi talazurile uriaşe îşi înalţă capetele deasupra noastră ca demonii adâncurilor, dar ca nişte demoni care s-ar mărgini doar să ameninţe, fiindu-le oprit să nimicească. Sunt ispitit să pun această neîncetată mântuire în seama singurei pricini fireşti care poate avea o asemenea urmare. Trebuie, adică, să presupun că nava este împinsă de un curent puternic sau de un puhoi submarin de nestăvilit, L-am privit pe căpitan drept în faţă, chiar în cabina lui, dar, cum mă aşteptam, nu m-a luat în seamă. Deşi, în ochii primului venit, nimic în înfăţişarea lui nu l-ar face să pară deosebit de ceilalţi oameni, totuşi, uimirea ce am resimţit-o când l-am văzut se îmbina cu un sentiment nestăpânit de teamă şi de veneraţie. Ca statură, e cam de înălţimea mea: şi anume, cam de cinci picioare şi opt şchioape. E bine făcut şi împlinit, nici prea voinic, nici prea arătos. Dar mai ales expresia atât de stranie întipărită pe chipul său – icoană minunată, puternică şi răscolitoare a unei bătrâneţi înaintate şi fără întoarcere – mi-a stârnit în minte o tulburare de neînchipuit. Fără a fi adânc brăzdata, fruntea lui poartă pecetea a mii şi mii de ani. Pâetele-i sure sunt mărturia trecutului, iar ochii lui de cenuşă sunt plini de tainele viitorului29.

Pardoseala cabinei era acoperită peste tot de ciudate cărţi în folio, ferecate în fier, cu instrumente ştiinţifice sfărâmate şi cu hărţi străvechi de mult timp uitate. Capul îi era sprijinit în mâini şi-şi aţintea privirea neliniştită, arzătoare asupra unei hârtii pe care am luat-o drept o poruncă şi care, în tot cazul, purta iscălitura unui monarh. Bolborosea ceva, întocmai ca primul marinar pe care l-am zărit în cala; câteva cuvinte abia şoptite, posomorite, dintr-un grai necunoscut; şi glasul celui care le rostea părea că-mi ajunge la ureche de la mari depărtări, deşi omul se afla chiar lângă mine, lipit de cotul meu30.

Ca tot ce se află pe ea. Corabia este pătrunsă de duhul vremurilor de altădată. Oamenii din echipaj se prefiră încoace şi încolo ca nişte umbre ale veacurilor apuse. Ochii lor au o sclipire aprigă şi neliniştită. Şi când trec pe lângă mine şi când le văd în treacăt degetele luminate de flacăra crâncenă a fanalelor de luptă, simt ceva ce niciodată n-am simţit, deşi am fost toată viaţa un pătimaş iubitor de antichităţi şi m-am desfătat la umbra prăbuşitelor coloane de la Balbec, Tadmor şi Persepolis, până ce şi sufletul mi s-a prefăcut într-o ruină.

Când mă uit înjur, mi-e ruşine de temerile mele dintâi. Dacă furtuna care ne-a urmărit mai înainte m-a făcut să tremur, cât ar trebui să fiu de îngrozit de lupta aceasta a oceanului cu vântul, despre care un cuvânt searbăd, ca simun sau ciclon, e prea slab ca să-ţi poată da vreo idee. In apropierea corăbiei nu e decât bezna nopţii veşnice şi un hău de ape fără spume, dar cam la o depărtare de o leghe, de o parte şi de alta, se pot vedea la răstimpuri, nedesluşit, înspăimântătoare metereze de gheaţă înălţându-se spre cerul pustiu, de parcă ar fi chiar pereţii universului.

Aşa cum bănuisem, corabia e dusă fără doar şi poate de un curent, dacă se poate da, fără a greşi, această denumire unui puhoi care, mugind şi urlând printre albele gheţuri, detună înspre sud ca o cascadă în nestăvilita ei cădere.

Cred că i-ar fi cu neputinţă cuiva să-şi închipuie grozăvia senzaţiilor mele. Totuşi, dorinţa de a pătrunde tainele acestor tărâmuri de spaimă întrece chiar deznădejdea şi mă împacă până şi cu cea mai hâdă înfăţişare a morţii. Ne avântăm fără nici o îndoială spre o descoperire uluitoare, spre vreun mister de nepătruns, a cărui dezlegare aduce cu sine nimicirea. Curentul ne împinge pesemne chiar către Polul Sud. Trebuie să spun că această presupunere atât de stranie pare a fi totuşi întemeiată31.

Marinarii străbat puntea cu pas neliniştit şi şovăielnic, dar atât înfăţişarea, cât şi felul lor de a fi trădează mai degrabă avântul unei speranţe decât nepăsarea deznădejdii.

Între timp, vântul bate mereu dinspre pupa şi, cum avem pânzele întinse, corabia e săltată uneori cu totul afară din mare. O! Grozăvie a grozăviilor! Deodată, gheaţa se dă în lături la dreapta şi la stânga şi pornim să ne învârtim ameţitor de iute în uriaşe cercuri concentrice, jur-împrejurul unui amfiteatru gigantic, ai cărui pereţi îşi pierd vârfurile în depărtare şi în beznă.

Dar prea puţină vreme mi-a mai rămas ca să cumpănesc asupra sorţii mele. Cercurile se micşorează cu iuţeală, ne repezim nebuneşte în gheara vârtejului şi, printre urletele oceanului şi tunetele furtunii, corabia – O! Doamne!

— Se cutremură şi se cufundă.

NOTĂ.

Povestirea Manuscris găsit într-o sticlă a fost tipărită întâia oară în 183132, şi numai cu mulţi ani mai târziu am luat cunoştinţă de hărţile lui Mercator, în care se vede cum prin patru guri oceanul se repede în Golful Polar (nordic), ca să fie înghiţit în măruntaiele pământului: polul însuşi e înfăţişat ca o stâncă neagră, ce se ridică la o înălţime ameţitoare – E. A. P.33

MANUSCRIS GĂSIT ÎNTR-O STICLĂ

(MS. FOUND IN A BOTTLE)

(A: Baltimore Saturday Visiter, 19 oct. 1833; B: The Gift; A. Christmas and New Year's Present for 1836,1835; C: Southern Literary Messenger, dec. 1835; D: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; E: PHANTASY-PIECES – copia lui D cu modificări manuscrise, 1842; F: Broadway Journal, 11 oct. 1845; G: Works, 1850)

În iunie 1833, Charles F. Cloud şi William L. Ponder de la Baltimore Saturday Visiter anunţă premii de „50 dolari pentru cea mai bună povestire şi de 25 dolari pentru cea mai bună poezie, care să nu depăşească 100 de versuri”. Poe trimite poezia Coliseum şi şase proze adunate în volumul intitulat Povestiri ale Cenaclului In Folio. Juriul îi acordă lui Poe premiul pentru „cea mai bună dintre povestirile sale'„, pe care revista o tipăreşte o săptămână după anunţarea câştigătorului, însoţită de nota: „Nu ne putem abţine să nu remarcăm faptul că autorul datorează reputaţiei sale, precum şi publicului cititor, publicarea întregului volum Povestiri ale Cenaclului In Folio. Aceste povestiri se disting în special prin imaginaţia îndrăzneaţă, viguroasă şi poetică, stilul bogat şi invenţia fertilă, precum şi prin vasta şi ciudata lor erudiţie”.

Dintre convenţiile cele mai trainice ale genului romanesc, „falsele” jurnale de călătorie, sub ilustrul impuls al lui Defoe şi Swift, se bucurau de o vogă incomparabilă. In 1818, căpitanul John Cleves Symmes îşi lansa celebra teorie după care pământul ar fi gol pe dinăuntru şi locuit, iar doi ani mai târziu apărea romanul Symzonia al „căpitanului Adam Seaborn” (probabil Symmes), în care Explorer, vasul căpitanului Seaborn, nu numai că pătrunde în interiorul globului pe la Polul Sud, dar, după o lungă călătorie, revine prin China.

Această operă nu era doar pură mistificare, căci Symmes credea în teoria sa.

Erau şi unii sceptici, dar în 1823, când Symmes cerea Congresului american să trimită o expediţie care să-i verifice ipoteza, el obţinea 25 de voturi. În 1826, tipăreşte

împreună cu James McBride Symmes' Theories of Concentric Spheres (Teoria sferelor concentrice a lui Symmes), care s-a bucurat de multă atenţie.

Teoria avea un aer respectabil, ştiinţific, mai ales că pe hărţile lui Mercator figurau patru gigantice hăuri în care se prăbuşeau oceanele.

În 1831, apare la Londra, în 3 volume, Sir Edward Seaward's Narrative (Aventurile lui sir Edward Seaward), sub îngrijirea lui Jane Porter. E povestea unui naufragiu, a descoperirii unor insule necunoscute în Marea Caraibilor, a colonizării acestor insule, botezate „Insulele lui Seaward”. Dar pretinsul „jurnal de călătorie” e o operă de pură imaginaţie, o mistificare care „prinde” o vreme. Poe cunoştea romanul, pe care-l va socoti (în ian. 1844) superior lui Robinson Crusoe, comparând stratagema drei Porter cu cea din Aventurile lui Arthur Gordon Pym.

În 1833, povestirea lui Poe prezenta toate datele unei relatări autentice.

De la căpitanul Seaborn, Poe împrumută codul ştiinţific, de la Seaward detaliile marinăreşti. O altă sursă de inspiraţie o constituie povestea „Olandezului Zburător”, despre care sir Walter Scott scria următoarele, într-o notă la Rokeby, 1813, vol. II, cap. XI, p. 25: „Aceasta reprezintă. O binecunoscută superstiţie marinărească despre o corabie fantastică pe care mateloţii o numesc „Olandezul Zburător„, şi care poate fi văzută la latitudinea Capului Bunei Speranţe. Ea se deosebeşte de corăbiile pământene prin aceea că arborează toate velele chiar şi pe o vreme în care toate celelalte corăbii, din pricina tăriei vântului, nu îndrăznesc să ridice măcar un cot de pânză. Nu se ştie exact de ce rătăceşte, dar părerea generală e că, în vechime, ea fusese o corabie încărcată cu comori şi că la bordul ei s-ar fi comis o crimă oribilă; apoi, că membrii înrăiţi ai echipajului s-ar fi îmbolnăvit de ciumă. Şi că aceştia ar fi navigat fără ţintă. Alungaţi din toate porturile de frica molimei care-i decima; şi că, drept pedeapsă pentru fărădelegile lor, năluca nu

încetează să bântuie apele unde s-a petrecut nenorocirea, toţi marinarii socotind-o ca pe o cumplită prevestire”.

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, Manuscrit trouve dans une bouteille, în Le Pays, 21 şi 22 ian. 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1856. În româneşte: Manuscript găsit într-o butelie, în Amicul Progresului Român, VI, 1899, suplimentul literar la nr. 1, pp. 3-6; Manuscris găsit într-o sticlă, în Ţara, II, 1904, nr. 351-53. Ambele traduceri sunt anonime.

Întâlnire în româneşte de Despina Neagoe.

Adastă-acolo! Căci nu sunt încă plecat spre tine-n valea adâncă.

[Predică la moartea soţiei sale, de Henry King, episcop de Chichester1]

Om ciudat şi fără de noroc!

— Rătăcit în strălucirea propriei tale imaginaţii şi mistuit în flăcările propriei tale tinereţi! 2 Te văd din nou în închipuire! Forma ta mi-a răsărit iarăşi înainte! Nu, oh, nu aşa cum eşti – în valea şi-n umbra rece – ci aşa cum ar trebui să fii – irosind o viaţă de măreaţă cugetare în oraşul plăsmuirilor neguroase, Veneţia ta natală – care-i un Rai al mării, norocit de aştri, iar ferestrele largi ale palatelor palladine3 privesc cu adâncă şi amară înţelegere către taina apelor ei tăcute. Da! Repet – aşa cum ar trebui să fii. Există neîndoielnic şi alte lumi decât aceasta alte gânduri decât gândurile gloatei, alte speculaţii decât speculaţiile sofistului. Cine atunci să-ţi pună la îndoială purtarea? Cine să te condamne pentru ceasurile de visare sau să socotească atare îndeletniciri drept o irosire a vieţii, când ele nu erau altceva decât revărsarea energiilor tale nesfârşite?

În Veneţia, sub pasajul denumit acolo Ponte di Sospiri4, s-a întâmplat să întâlnesc, pentru a treia sau a patra oară, persoana despre care vorbesc, împrejurările acelei întâlniri îmi revin în minte ca prin ceaţă.

Totuşi, îmi amintesc – ah! Cum aş putea uita?

— Adâncul miez de noapte, Podul Suspinelor, frumuseţea femeii şi Geniul Aventurii care străbătea neliniştit strâmtul canal, dintr-un capăt în celălalt.

Era o noapte neobişnuit de întunecată. Uriaşul orologiu din Piazza bătuse cea de-a cincea oră a serii italiene. Piaţa Campanile zăcea goală şi tăcută, iar luminile din vechiul Palat Ducal se stingeau repede. Mă întorceam din Piazzetta pe Marele Canal. Dar când gondola mea ajunse în dreptul gurii canalului Sân Marco, din cotloanele sale răsună deodată în noapte un ţipăt de femeie isteric, sălbatic şi prelung. Surprins de sunet am sărit în picioare, iar gondolierul, scăpând din mâini singura sa vâslă, o pierdu în bezna adâncă, fără nici o şansă de-a o mai recupera, încât ne trezirăm în voia meandrelor curentului, care, în acel loc, se varsă din canalul mare în cel mic. Asemenea unui condor gigantic cu pene de smoală, înaintam lent către Podul Suspinelor, când deodată o mie de făclii, străluminând ferestrele şi scările Palatului Ducal, preschimbară întunericul dens într-o zi lividă şi supranaturală.

Un copilaş, alunecând din braţele mamei sale, căzuse de la o fereastră de sus a înaltului imobil în canalul adânc şi lugubru. Apele mute se-nchiseră blânde peste victima lor; şi, deşi gondola mea era singura prin apropiere, numeroşi înotători vânjoşi aflaţi deja în apă căutau zadarnic la suprafaţă comoara care avea să fie găsită, vai! Doar în abis. Pe dalele mari, de marmură neagră, de la intrarea palatului, la câţiva paşi deasupra apei, stătea o siluetă pe care nimeni din cei care-au văzut-o n-a putut-o da uitării. Era marchiza Afrodita – icoana întregii Veneţii – cea mai veselă dintre femeile vesele, cea mai încântătoare acolo unde toate femeile erau frumoase, dar, cu toate acestea, soţia bătrânului şi intrigantului Mentoni şi mama acelui copil drăgălaş, primul şi singurul care acum, adânc sub apele mohorâte, se gândea cu inima îndurerată la

mângâierile ei dulci şi-şi istovea puţinele-i puteri zbătându-se s-o cheme pe nume.

Stătea singură. Goale, picioruşele ei argintii străluceau în oglinda neagră, marmoreană, de sub ea. Părul ei, abia pe jumătate desprins din strânsoarea cocului, i se revărsa jur-împrejurul capului clasic în bucle precum ale hiacintului tânăr, într-o jerbă de diamante. Un voal transparent, alb ca zăpada, părea să fie aproape tot acoperământul trupului ei delicat; dar aerul noptatic, de miez de vară, era fierbinte, melancolic şi încremenit, şi nici o mişcare a făpturii-statuie nu clătina faldurile acelui strai de vapori ce-atârna în juru-i asemenea marmurii grele în jurul lui Niobe5. Dar, ciudat – ce-i drept!

— Ochii ei mari şi strălucitori nu erau aplecaţi asupra mormântului în care zăcea îngropată cea mai luminoasă speranţă a ei, ci erau pironiţi într-o cu totul altă direcţie! Închisoarea Bătrânei Republici este, cred, cea mai falnică zidire din întreaga Veneţie, dar cum poate oare această nobilă doamnă s-o privească atât de intens, când la picioarele ei se stingea propria-i odraslă? Să adăugăm că firida aceea întunecată şi sumbră se cască chiar în dreptul ferestrei sale – ce putea fi atunci în umbrele sale, în arhitectura sa, în cornişele-i solemne şi îmbrăcate în iederă, încât marchiza di Mentoni să nu se fi minunat de o mie de ori înainte?

Fleacuri! Cine nu-şi aminteşte că în asemenea clipe ca aceasta ochiul, precum o oglindă spartă, multiplică imaginile durerii sale6, văzând în nenumărate locuri îndepărtate nenorocirea cea mai apropiată?

Sus pe o treaptă, la mare distanţă de Marchiză, sub arcada celulei, se profila figura de satir a lui Mentoni însuşi, gătit în straie de sărbătoare, în răstimpuri zdrăngănea la o chitară, părând groaznic de ennuye, şi dădea ordine pentru recuperarea copilului său. Stupefiat şi consternat, n-am găsit puterea să-mi schimb poziţia verticală pe care o luasem de cum auzisem ţipătul, încât trebuie să fi părut

grupului agitat o apariţie spectrală, de rău augur, plutind aşa printre ei, cu chipul palid şi membrele înţepenite, în gondola funebră.

Toate eforturile se dovediră a fi în van. Mulţi dintre cei mai viguroşi înotători aflaţi în căutare îşi slăbiră încercările, abandonându-se tristeţii lugubre. Puţine şanse păreau să fi rămas pentru copil (cât de puţine atunci pentru mamă!); dar iată că dinăuntrul firidei întunecate, despre care spuneam că face parte din închisoarea Bătrânei Republici şi că se află în dreptul obloanelor de la camera Marchizei, păşi în conul de lumină o siluetă înfăşurată într-o pelerină, care, oprindu-se o clipă pe marginea abisului ameţitor, plonja cu capul înainte în canal, pentru ca un moment mai târziu să stea cu copilul încă viu şi respirând în braţe, pe dalele de marmură, alături de Marchiză; pelerina lui, grea de apa îmbibată, se desfăcu si, căzându-i în falduri la picioare, dezveli spectatorilor uimiţi făptura graţioasă a unui tânăr al cărui nume răsuna atunci în cea mai mare parte a Europei.

Aducătorul nu rosti o vorbă. Dar Marchiza! O să-şi primească acum copilul, o să-l strângă la piept, o să se agate de trupuşorul său plăpând şi o să-l înăbuşe cu mângâierile ei. Vai! Braţele altuia îl luară de la străin, braţele altuia îl apucară şi-l duseră pe neobservate în palat!

Iar Marchiza! Buza ei – minunata ei buză, tremură; lacrimi i se adună în ochi – ochii aceia care, asemenea acantei lui Pliniu, sunt „moi şi aproape lichizi”7. Da! Lacrimi se adună în ochii aceia – şi iată! Zbuciumul ce-i străbate sufletul o zguduie toată, şi statuia revine la viaţă!

Paloarea chipului de marmură, zvâcnirea pieptului de marmură, puritatea însăşi a picioarelor de marmură se văd brusc cuprinse de un văl nestăvilit de roşeaţă, şi un tremur imperceptibil vibrează în trupu-i delicat, aidoma boarei gingaşe ce mângâie, la Napoli, crinii bogaţi, sidefii, răsărind din iarbă.

De ce-ar roşi acea doamnă? Iată o întrebare ce nu-şi poate afla răspuns – decât acela că, părăsindu-şi cu graba precipitată şi teroarea inimii de mamă intimitatea propriului ei boudoir, neglijase să-şi vâre picioruşele în papuci şi uitase cu totul să-şi arunce peste umerii ei frumoşi vesmântul cuvenit. Ce altă pricină ar putea avea acea împurpurare a chipului ei? Privirea acelor ochi sălbatici, aţâţători? Neobişnuitul zbucium al acelui piept palpitând? Apăsarea spasmodică a acelei mâini tremurânde?

— Acea mână care căzu, ca din întâmplare, pe mâna străinului, când Mentoni intră în palat. Ce pricină ar fi putut avea tonul grav – ciudat de grav – al acelor vorbe fără-nţeles, pe care femeia le rosti în grabă când îşi luă rămas-bun de la el? „Ai învins”, zise ea, sau murmurul apei m-a înşelat, „ai învins – un ceas după răsăritul soarelui – ne vom întâlni – aşa să fie!”

Tumultul cedase, luminile se stinseseră în palat, iar străinul, pe care-l recunoşteam acum, stătea singur pe dalele de marmură. Era cuprins de un freamăt inimaginabil, iar ochii săi priveau în jur în căutarea unei gondole. Nu puteam decât să-i ofer serviciile celei care-mi aparţinea mie, iar dânsul acceptă onoarea. Obţinând o vâslă de la poartă, ne-ndreptarăm împreună către reşedinţa lui, răstimp în care el îşi recapătă iute stăpânirea de sine şi începu să vorbească despre modul vag în care făcusem prima oară cunoştinţă, în termeni aparent foarte cordiali.

Există câteva subiecte în privinţa cărora îmi face plăcere să fiu minuţios. Persoana străinului – să-i spunem astfel, căci el este încă un străin pentru toată lumea – persoana străinului este unul dintre aceste subiecte, în înălţime putea fi socotit mai degrabă sub decât peste statura medie: deşi erau momente de intensă pasiune, când făptura sa pur şi simplu deborda, dezminţind afirmaţia. Zvelta, aproape perfecta simetrie a siluetei sale promitea mai mult decât dovedise isprava abia încheiată de la Podul Suspinelor,

decât acea forţă herculeană pe care se ştia că o mânuieşte fără efort în împrejurări chiar şi mai primejdioase.

Avea gura şi bărbia unui zeu, ochi deosebiţi, sălbatici, mari, umezi, ale căror nuanţe variau de la căprui la tăciune intens şi strălucitor şi o cascadă de păr negru şi cârlionţat de sub care apărea, în răstimpuri, o frunte de o lăţime neobişnuită, toată numai lumină şi fildeş. Trăsături de-o asemenea clasică perfecţiune n-am mai văzut niciodată, decât poate pe cele marmoreene ale împăratului Commodus8. Cu toate acestea, chipul său era unul dintre acelea pe care fiecare l-a văzut cândva în viaţă, fără să-l mai fi revăzut vreodată. Nu avea nimic original, nici o expresie aparte care să-ţi rămână întipărită în memorie; o faţă pe care o vezi şi o uiţi pe dată, dar o uiţi cu o vagă şi nepotolită dorinţă de a ţi-o reaminti. Nu pentru că spiritul fiecăreia dintre pasiunile sale grăbite n-ar fi izbutit să-şi imprime imaginea distinctă asupra oglinzii acelui chip – ci pentru că oglinda, ca orice oglindă, nu păstra nici o urmă a pasiunii, o dată ce pasiunea dispăruse.

Pe când mă despărţeam de el în noaptea aventurii noastre, m-a rugat, într-un mod ce mi se păru presant, să-l caut foarte devreme dimineaţa următoare. Aşadar, curând după ce se crăpă de ziuă, mă găseam în palatul său, una dintre zidirile acelea uriaşe, de o sumbră şi totuşi fantastică măreţie, care se înalţă deasupra apelor Marelui Canal, în vecinătatea podului Rialto. Am fost condus pe o scară mozaicată, largă şi spiralată, într-un apartament a cărui neasemuită splendoare irumpea prin uşa deschisă, orbindu-mă şi ameţindu-mă cu fastul său.

Ştiam că amicul meu era bogat. Zvonurile despre averile sale vehiculau termeni pe care am îndrăznit chiar să-i numesc ridicol de exageraţi.

Dar privind înjur, nu-mi puteam imagina ca bunăstarea vreunui muritor din Europa să fi putut egala opulenţa princiară care lumina şi strălucea împrejur.

Deşi, după cum spuneam, soarele răsărise, încăperea era iluminată puternic încă. Acest lucru, ca de altfel şi aerul istovit de pe chipul prietenului meu mă făcură să cred că nu dormise deloc noaptea trecută.

Arhitectura şi decoraţiile camerei fuseseră concepute cu vădita intenţie de a-l uimi şi şoca pe privitor. Se acordase prea puţină atenţie aspectelor ţinând de ceea ce se cheamă, cu un termen tehnic, armonie ori culoarea locală. Ochiul rătăcea de la un obiect la altul, fără a zăbovi asupra vreunuia – nici asupra picturilor groteşti ale grecilor, nici asupra sculpturilor italiene din epoca de aur, nici asupra uriaşelor statui ale Egiptului arhaic. Draperiile bogate din fiece parte a încăperii vibrau în acordurile unei melodii grave, melancolice, a cărei sursă nu putea fi descoperită. Simţurile erau copleşite de miresme amestecate şi contradictorii, emanând din stranii căţui răsucite, laolaltă cu o puzderie de limbi de foc verzui şi violacee, incandescente şi pâlpâitoare. Totul era scăldat în razele soarelui abia răsărit, ce se revărsau prin ferestre făurite dintr-un singur rând de sticlă purpurie. Sclipind din loc în loc, cu mii de reflexe, printre draperiile ce se rostogoleau din cornişele lor asemenea unor cataracte de argint topit, razele gloriei eterne se împreunau în cele din urmă, spasmodic, cu lumina artificială, scăldând apoi cu tonurile sale îmblânzite un covor de chili bogat, în nuanţe lichid-aurii.

— Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Râse proprietarul, arătându-mi un scaun de cum am intrat în cameră, şi întinzându-se din nou cât era de lung pe o canapea. Văd, zise el, dându-şi seama că nu mă puteam încă obişnui cu această primire atât de neobişnuită şi de ciudată, văd că eşti surprins de apartamentul meu, de statuile mele, de tablourile mele, de originalitatea arhitecturii şi a tapiţeriei, literalmente îmbătat, nu-i aşa, de splendoarea de aici? Dar, fie-mi cu iertare, dragul meu domn (aici tonul vocii sale scăzu, devenind expresia însăşi a cordialităţii), iartă-mi râsul răutăcios. Păreai îngrozitor de surprins. Şi-apoi există lucruri atât de ridicole, încât omul n-are de ales decât să râdă sau să moară. Să mori râzând trebuie să fie cea mai glorioasă dintre toate morţile glorioase!

Sir Thomas More9 – un bărbat minunat a fost sir Thomas More – sir Thomas More a murit râzând, adu-ţi aminte! 10 De asemenea, Absurdităţile lui Ravisius Textor11 cuprind o listă întreagă de personaje care au avut acelaşi sfârşit magnific. Ştii însă, urmă el gânditor, că la Sparta (care acum este Palacochori), repet, la Sparta, în partea de apus a fortăreţei, în mijlocul unui haos de ruine abia vizibile, se află un soi de soclu pe care se pot încă desluşi slovele AAZM. Neîndoielnic ele fac parte din FEAAZMA. Ei bine, la Sparta se găseau o mie de temple şi sanctuare înălţate pentru tot atâtea divinităţi. Cât de ciudat că altarul Râsului a supravieţuit tuturor celorlalte! 12 Dar în momentul de faţă, continuă el, cu o stranie schimbare de voce şi comportament, n-am nici un drept să mă distrez pe socoteala dumitale. Aveai dreptate să fii uimit, căci Europa nu-i în stare să făurească o minunăţie precum acest mic cabinet regal. Celelalte apartamente pe care le posed nu sunt deloc pe aceeaşi măsură – banale exagerări de modernism insipid. Acesta însă e mai presus de modă, nu-i aşa? Ar fi de ajuns să fie văzut ca să devină el însuşi un etalon – mă refer la cei care-şi pot permite aşa ceva în schimbul întregii lor averi. M-am păzit însă de atari profanări. Cu o excepţie, eşti singura fiinţă omenească, în afară de mine şi de valetul meu, căreia i s-a îngăduit să pătrundă în tainele acestor lăcaşuri împărăteşti, de când ele au fost împodobite precum vezi!

Am dat din cap în semn de recunoştinţă, căci senzaţia copleşitoare de măreţie, balsam şi muzică, dimpreună cu vorbele şi purtarea lui neaşteptat de ciudate mă împiedicau să exprim în cuvinte o părere ce-ar fi trebuit să fie un compliment.

— Aici, reluă el, ridicându-se şi sprijinindu-se de braţul meu, în timp ce dădeam un ocol încăperii, aici sunt picturi de la greci până la Cimabue13, şi de la Cimabue până la ora de faţă. Multe sunt alese, după cum vezi, fără prea mare consideraţie pentru preceptele Artei. Toate laolaltă însă

alcătuiesc o tapiserie cât se poate de potrivită pentru o încăpere ca aceasta. Am aici şi câteva chefs d'ceuvre ale unor mari anonimi, iar aici desene neterminate de artişti celebri în epoca lor, ale căror nume perspicacitatea academiilor le-a abandonat tăcerii şi mie. Ce crezi, zise el, întorcându-se brusc în timp ce vorbea, ce crezi despre această Madonna della Pieta?

— Ea lui Guido însuşi! 14 am exclamat cu tot entuziasmul firii mele, pentru că admirasem intens farmecul ei copleşitor. E a lui Guido însuşi! Cum de-aţi reuşit s-o obţineţi? Fără îndoială ea este în pictură ceea ce Venus este în sculptură.

— Hm! Zise el gânditor, Venus? Venus cea minunată? Venus de Medici? Cea cu căpşorul delicat şi părul de aur? O parte din braţu-i stâng (aici vocea îi scăzu într-atât încât cu greu o puteai distinge) şi întreg braţul drept sunt restaurări, iar în cochetăria acelui braţ drept zace, cred, chintesenţa întregii afectări. Dă-mi-l pe Canova15! Apollo, de asemenea, e o copie16 – nu încape îndoială – nătărău orb ce sunt, să nu pot admira lăudata inspiraţie a lui Apollo! Nu pot – vai mie!

— Să nu-l prefer pe Antinous17. Oare nu Socrate a zis că sculptorul şi-a găsit statuia în blocul de marmură? 18 Prin urmare Michelangelo _n-a fost câtuşi de puţin original în distihul său:

Non ha l'ottimo artista alcun concetto Che un marmo solo în se non circonscriva19.

A fost, sau s-ar cuveni remarcat că, precum un gentleman adevărat, suntem tot timpul conştienţi de diferenţa ce ne desparte de apucăturile oamenilor de rând, fără să putem însă determina precis în ce constă această diferenţă. După ce remarca mea îşi vădise forţa cât priveşte comportamentul exterior al cunoştinţei mele, simţeam, în acea memorabilă dimineaţă, că ea se potrivea mult mai bine temperamentului şi caracterului său moral. Nici ciudăţenia aceea a spiritului, ce părea să-l despartă atât de categoric

de toate celelalte fiinţe omeneşti, n-o pot defini mai bine decât numind-o patima intensei şi neostenitei cugetări, întipărită chiar şi pe gesturile sale cele mai banale, tulburându-i momentele de amuzament şi împletindu-se cu adevărate accese de voioşie, precum năpârcile ce-şi scot limba prin ochii măştilor rânjitoare de la cornişele templelor din Persepolis.

Totuşi, n-am putut să nu observ în repetate rânduri, dincolo de tonul frivol şi deopotrivă solemn cu care perora iute despre chestiuni de importanţă minoră, o uşoară trepidaţie, un aer de onctuoasă iritare în gesturi şi-n cuvinte, o vie excitabilitate în comportament, ce-mi păreau tot timpul inexplicabile, iar uneori de-a dreptul alarmante. Adeseori, de asemenea, oprindu-se în mijlocul unei propoziţii al cărei început părea să-l fi uitat, dădea impresia că ascultă cu cea mai mare atenţie, ca şi când ar fi aşteptat ivirea vreunui musafir sau ar fi auzit sunete ce trebuie că existau numai în imaginaţia sa.

Într-una dintre aceste reverii sau răgazuri de aparentă meditaţie, întorcând o filă din minunata tragedie Orfeo (prima tragedie italiană) a poetului şi cărturarului Politian, tragedie ce zăcea lângă mine pe canapea, am descoperit un pasaj subliniat cu creionul. Era un pasaj către sfârşitul actului al treilea, un pasaj dintre cele mai impresionante, pasaj care, deşi atins de impurităţi, nu va fi citit niciodată fără un cutremur de emoţie sinceră sau fără suspine din partea femeilor20, întreaga pagină era pătată de lacrimi proaspete, iar pe foiţa din dreapta, intercalată între pagini, erau însemnate următoarele versuri englezeşti, într-o caligrafie atât de diferită de caracterele stranii ale amicului meu încât cu greu am recunoscut-o ca fiind a lui:

Mi-ai fost, iubito, Tot ce-am tânjit, amar -

Un ostrov verde-n mare, iubito, Fântână şi altar, Cu flori şi fructe rare, Flori ale mele doar.

Ah, vis prea frumos să stea!

Ah, Speranţă înstelată!

Te-ai înălţat, ci pentru a cădea!
„Înainte! Treci o dată!”
Un glas din Viitor spunea:
Dar peste Trecut (genune-ntunecată)
Mut, nemişcat, duhul meu plutea!
Căci pentru mine, vai! Vai!
Lumina Vieţii a pierit!
Nicicând-nicicând-nicicând -

(Pe ţărm nisipului în acest grai
Solemna mare i-a vorbit)
Un pom trăsnit rodi-vă mai
Sau va zbura un şoim lovit!
Şi transe sunt visele mele
Şi ale nopţii vise-s toate, Unde ochii tăi ard între stele, Unde pasul ţi se-abate -
În ce dansuri siderale
În ce torente neuitate.
Vai! Ceasul blestemat
Când te-au fost dus pe mare
Iubirea preschimbând-o în păcat, Nesfânt alcov, grandoare, În urmă-ţi ţărmu-nnegurat
Cu sălcii plângătoare21.

Că aceste versuri fuseseră scrise în engleză – o limbă pe care autorul lor nu credeam s-o ştie – nu constituia pentru mine o surpriză prea mare. Eram pe deplin conştient de întinderea cunoştinţelor sale, precum şi de satisfacţia lui ciudată de a ascunde acest lucru, ca să fiu uimit de-o asemenea descoperire; cât priveşte însă locul compoziţiei, trebuie să mărturisesc că rni-a produs nu puţină uimire. Iniţial fusese scris Londra, iar pe urmă s-a tţas cu grijă peste cuvânt – totuşi nu îndeajuns ca să-l ascundă de un ochi scrutător. Ziceam că lucrul acesta mi-a produs nu puţină mirare; fiindcă, după cum bine îmi amintesc, într-o discuţie anterioară cu prietenul meu, mă interesasem în mod special dacă nu cumva o întâlnise la Londra pe

Marchiza di Mentoni (care locuise în acel oraş câţiva ani înainte de-a se căsători), iar răspunsul său, dacă nu mă-nşel, mi-a dat de înţeles că nu vizitase niciodată metropola Marii Britanii. S-ar cădea să pomenesc aici c-am auzit în repetate ocazii (fireşte, fără să acord credit unor zvonuri atât de nesigure) că persoana despre care vorbesc ar fi, nu doar prin naştere, ci şi prin educaţie, un englez.

— Există un tablou, zise el, fără să bage de seamă că luasem notă de tragedie, mai există un tablou pe care nu l-ai văzut. Şi, dând la o parte o draperie, dezveli un portret al Marchizei Afrodita în mărime naturală.

Mâna omenească n-ar fi putut face mai mult întru desăvârşirea frumuseţii sale supranaturale. Aceeaşi siluetă eterică, ce stătuse înainte-mi noaptea trecută pe treptele Palatului Ducal, îmi stătea iarăşi în faţă. Dar pe expresia acestui chip luminat numai de zâmbete mai stăruia (anomalie de neînţeles!) acea umbră capricioasă de melancolie ce nu va putea fi nicicând separată de frumuseţea perfectă. Mâna dreaptă i se odihnea îndoită pe piept. Cu cea stângă arăta în jos spre o urnă de o formă curioasă. Un picior delicat, fermecător, singurul la vedere, abia atingea pământul; şi anevoie întrezărită în atmosfera scânteietoare ce părea să-i învăluie şi să-i pecetluiască frumuseţea, plutea o pereche de aripi de vis. Privirea mea coborî de pe tablou pe figura prietenului meu, şi cuvintele viguroase din Bussy D'Ambois de Chapman vibrară instinctiv pe buzele mele:

El se-nalţă acolo precum o statuie romană! Şi va sta pân'ce Moartea-l va preface-n marmură! 22

— Vino, zise el într-un târziu, întorcându-se spre o masă de argint masiv, bogat încrustată, pe care se aflau câteva pocale cu desene fantastice, alături de două urne mari, de origine etruscă, executate după acelaşi model extraordinar ca aceia din fundalul portretului, şi umplute cu ceea ce presupuneam a fi vin de Johannisberger23. Vino, zise el brusc, hai să bem! E devreme, dar hai să bem. Într-adevăr,

e devreme, continuă el gânditor, pe când un heruvim purtând un ciocan greu şi auriu făcu să răsune în apartament cel dintâi ceas al zorilor, într-adevăr e devreme, dar ce contează? Hai să bem! Hai să turnăm o ofrandă acelui soare solemn pe care lămpile stridente şi căţuile sunt atât de dornice să-l subjuge! Şi, făcându-mă să închin paharul plin, dădu pe gât, într-o succesiune rapidă, mai multe cupe cu vin.

— Visarea, urmă el, reluând tonul conversaţiei sale dezlânate şi ridicând una dintre acele splendide urne în lumina puternică a unei cădelniţe, visarea a fost preocuparea de căpetenie a vieţii mele. De aceea mi-am făurit, după cum vezi, un sălaş al viselor, în inima Veneţiei puteam oare să durez unul mai bun? Vezi în jurul tău, este adevărat, un amestec de ornamente arhitecturale. Castitatea loniei e jignită de zorzoanele antediluviene, iar sfincşii Egiptului se lăfăie pe covoare de aur. Totuşi, efectul şochează doar pe cei timizi. Convenienţele ce ţin de spaţiu, şi îndeosebi de timp, sunt gogoriţele ce-nspăimântă omenirea, îndepărtând-o de la contemplarea sublimului. Eu însumi am fost cândva decorator, dar acea sublimare a nebuniei şi-a pierdut farmecul pentru sufletul meu. Toate acestea sunt cu atât mai potrivite acum ţelului meu.

Precum aceste cădelniţe arăbeşti, spiritul meu se zvârcoleşte în foc, iar acest decor delirant mă pregăteşte pentru şi mai sălbaticele viziuni ale tărâmului cu vise adevărate către care mă-ndrept grabnic acum. Aici conteni brusc, îşi lăsă capul în piept, părând că ascultă un sunet pe care nu-l auzeam, în cele din urmă, înălţându-şi capul, privi în sus şi rosti versurile Episcopului de Chichester:

Adastă-acolo! Căci nu sunt încă plecat spre tine-n valea adâncă.

În clipa următoare, dovedind tăria vinului, se trânti cât era de lung pe o canapea.

Un pas grăbit se auzi acum pe scări, urmat îndeaproape de o bătaie puternică în uşă. Mă repezii să previn o nouă

tulburare, când un paj din suita lui Mentoni năvăli în încăpere, îngăimând cu o voce gâtuită de emoţie vorbe fără şir: „Stăpâna mea! Stăpâna mea! Otrăvită! Oh, frumoasa, oh, frumoasa Afrodita!”

Buimăcit, m-am năpustit spre canapea, căznindu-mă să-l aduc în simţiri pe cel adormit. Dar membrele-i erau rigide, buzele livide, ochii adineauri sclipitori erau ţintuiţi în moarte. M-am întors clătinându-mă la masă, mâna îmi căzu pe un potir crăpat şi înnegrit, şi conştiinţa întregului şi groaznicului adevăr îmi străfulgera dintr-o dată sufletul24.

NOTA.

ÎNTÂLNIRE (THE ASSIGNATION)

(A: The Lady's Book, ian. 1834; B: Southern Literary Messenger, iul. 1835; C: copia Duane după B cu modificări manuscrise, 1839; D: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; E: Broadway Journal, 7 ian. 1845; F: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Eroul îl are ca model pe Byron, eroina fiind amestecul a două femei pe care poetul englez le iubise: Mary Chaworth şi contesa Guiccioli. Episodul central e luat din cap. 23 al romanului Vicarul din Wakefield (1766) de Oliver Goldsmith: „Matilda se măritase foarte tânără cu un senior napolitan de neam ales, şi la cincisprezece ani se trezi văduvă şi mamă. Într-o zi, pe când îşi dezmierda copilul, stând la o fereastră deschisă din locuinţa ei, care dădea spre râul Volturno, copilul i se smulse pe neaşteptate din braţe şi sări în râu, dispărând într-o clipită”, trad. Paul B. Marian (Editura Minerva, Bucureşti, 1979, pp. 171-172).

Titlul: Versiunile A şi D: The Visionary (Vizionarul); B şi C: The Visionary – A Tale (Vizionarul – O poveste).

Motto la versiunea A:

Ich have gelebt, und geliebet.

— Schiller's Wallenstein.

I have lived, and I have loved Und sterbich denn, so sterbich doch Durch sie – durch sie.

— Goethe.

And if I die, at least I die With her – with her.

Primul text nu e din Schiller, ci din poemul Frauen – Liebe und Leben (Iubire şi viaţă de femei), strofa a VlII-a, v. 7, de Adelbert von Chamisso (1830), iar al doilea din poezia Das Veilchen (Vioreaua), w. 19-20 a lui Goethe. Corect: „Geliebet hab'ich und gelebt” (Iubit-am eu şi am trăit„) şi, respectiv, „Und sterb'ich denn, so sterb'ich doch j durch sie, durch sie". Poezia lui Goethe a fost citată întreagă de George Bancroft, cu o traducere, în North American Review (oct. 1824). Ultimele două versiuni, într-o formă trunchiată, sunt atribuite de Poe în glumă lui Schiller în povestirea La ananghie.

Versiunea A avea următorul paragraf introductiv: "Există un nume, un sunet, care, mai presus de toate celelalte sunete, face să vibreze în urechea mea o melodie dulce şi totuşi sălbatică şi solemnă. Admirat cu devotament de puţinii care citesc şi de şi mai puţinii care gândesc, este un nume ce nu-i încrustat încă în blazonul nemuririi; totuşi, prezent în slovele focului tyrian pentru a putea fi mai târziu desluşit de rostirea veacurilor.

Mai presus de toate e un nume pe care, din pricini fără greutate în sine, dar întru totul întemeiate, sunt hotărât să-l trec sub tăcere. Nici nu doresc, cu un nume fictiv, să întinez amintirea marii dispărute, a cărei viaţă a fost atât de neînţeleasă şi al cărei trist sfârşit s-a dovedit a fi cauza atâtor cârtiri pizmaşe. Nu mă socot printre acei scriitori care, făcând dintr-o denumire eufonică cheia de boltă a naraţiunilor lor, nu mai sunt în stare să se descurce fără prima, după cum nici arhitectul fără a doua".

Vedetism în româneşte de Liviu Cotrău.

Toţi oamenii călcau cu cele zece degete şi straşnic se mai minunau.

Satirele episcopului Hali1

Sunt – mai bine zis, eram – un om vestit; dar nu sunt nici autorul lui Junius, nici omul cu mască, fiindcă numele meu

este, dacă nu mă înşel, Robert Jones2, şi m-am născut undeva în orăşelul Fum-Fumuri.

Primul gest din viaţa mea a fost acela să mă apuc cu amândouă mâinile de nas. Mama, văzându-mă, m-a declarat geniu. Tata a plâns de bucurie şi mi-a dăruit un tratat de nosologie3, pe care l-am învăţat pe de rost înainte să fiu înţărcat.

Începeam să mă descurc deja binişor în această ştiinţă, şi curând am înţeles că dacă un om are un nas mai proeminent, e destul să se ţină de el ca să ajungă o vedetă. Interesul meu nu se limita numai la teorie, în fiecare dimineaţă smuceam de câteva ori de proboscidă şi dădeam pe gât vreo şase păhărele de rachiu.

Într-o bună zi, după majorat, tata m-a chemat la el în birou.

— Fiul meu, zise el, după ce ne-am aşezat, care-i scopul tău principal în viaţă?

— Tată, i-am răspuns, este studiul nosologiei.

— Dar, Robert, se interesă el, ce este nosologia?

— Domnule, am zis, este ştiinţa ce se ocupă de nasuri.

— Poţi să-mi spui atunci, ceru el, ce se înţelege prin nas?

— Tată, am răspuns foarte înduioşat, nasul a fost definit în felurite chipuri de o mie de autori diferiţi.

[Aici mi-am scos ceasul.] Acum este ora prânzului sau cam pe acolo, deci vom avea timp berechet să-i lichidăm pe toţi înainte să ne-apuce miezul nopţii. Să purcedem, aşadar. După Bartholinus, nasul este acea protuberantă, acea umflătură, acea excrescenţă, acea.

— Destul, Robert, mă întrerupse venerabilul gentleman. Sunt pur şi simplu uluit de amploarea cunoştinţelor tale, pe onoarea mea! [Aici închise ochii şi-şi duse mâna la inimă.] Apropie-te! [Aici mă apucă de braţ.] De-acum putem socoti încheiată educaţia ta. A sosit momentul să-ţi faci un rost în viaţă, şi cel mai bun lucru ar fi să te ţii de nas, uite-aşa, aşa, aşa, [Aici începu să-mi tragă picioare în fund pe scări în jos

până afară pe uşă.] Să piei din casa mea, şi Dumnezeu să te binecuvânteze!

Cum simţeam în mine divinul afflatus4, am socotit acest incident un noroc şi nimic mai mult. Am decis să mă las condus de sfatul părintesc.

Am hotărât să mă ţin de nas. Pe loc i-am dat un bobârnac, apoi încă unul, şi m-am dus de îndată să scriu un pamflet la adresa nosologiei.

Întreg orăşelul Fum-Fumuri fu cuprins de agitaţie.

— Minunat geniu! Zise Quarterly.

— Superb fiziolog S zise Westminster.

— Deştept tip! Zise Foreign.

— Subtil scriitor! Zise Edinburgh.

— Profund gânditor! Zise Dublin.

— Om mare! Zise Bentley.

— Suflet divin! Zise Fraser.

— Unul de-ai noştri! Zise Blackwood5.

— Cine poate fi? Zise dna Bas-Bleu.

— Ce poate fi? Zise corpolenta dră Bas-Bleu.

— Unde poate fi? Zise mărunta dră Bas-Bleu.

Dar eu nu le-am dat absolut nici o atenţie, ci am intrat degrabă în atelierul unui artist.

Ducesa Binecuvântează-Mi-SufLetul poza pentru un portret: Marchizul de Tam-Nisam ţinea în poală pudelul Ducesei. Contele Cutărică flirta cu sărurile dânsei, iar Înălţimea-Sa Regală Nu-Mă-Atinge stătea rezemată de spătarul scaunului pe care şedea ea.

M-am apropiat de artist şi mi-am expus nasul.

— Ah, minunat! Oftă Ducesa.

— Ah, Doamne! Sâsâi Marchizul.

— Ah, revoltător! Gemu Contele.

— Ah, abominabil! Mârâi Înălţimea-Sa Regală.

— Cât vrei pe el? Întrebă artistul.

— Pe nasul lui? Ţipă Ducesa.

— O mie de lire, am zis eu, aşezându-mă.

— O mie de lire? Se interesă artistul, cuprins de reverie.

— O mie de lire, am zis eu.
— Minunat! Zise el, extaziat.
— O mie de lire, am zis eu.
— Garantezi pentru el? Întrebă el, îndreptând nasul către lumina.
— Da, am zis eu, suflându-l cu nădejde.
— Este într-adevăr original? Se interesă el, atingându-l cu veneraţie.
— Priveşte! Am zis eu, răsucindu-l într-o parte.
— Nu s-a luat chiar nici o copie după el? Ceru el, examinându-l la microscop.
— Niciuna, am zis eu, răsucindu-l în sus.
— Admirabil! Izbucni el, surprins de frumuseţea manevrei.
— O mie de lire, am zis eu.
— O mie de lire? Întrebă el.
— Întocmai, am zis eu.
— O mie de lire? Întrebă el.
— Exact, am zis eu.
— Le vei avea, zise el. Ce piesă rarisimă! Încât îmi semnă pe loc un cec şi luă o schiţă după el. Am închiriat un apartament pe strada Jermyn şi i-am trimis Maiestăţii sale a nouăzeci şi noua ediţie a Nosologiei, cu un portret al proboscidei mele.

Craiul ăla amărât, Prinţul de Wales, m-a invitat la cină.

Eram cu toţii vedete şi recherches.

Era un platonician modern. Acesta cită pe Porfir, lamblicus, Plotin, Proclus, Hierocles, Maximus Tyrius şi Syrianus6.

Era un bărbat care credea în perfectibilitatea omului. Acesta cită pe Turgot, Price, Priestley, Condorcet, De Stael şi pe „Studentul ambiţios şi beteag”7.

Era sir Paradoxul Absolut. Acesta observă că toţi nebunii sunt filosofi şi toţi filosofii nebuni.

Era Aestheticus Ethix. Acesta vorbi de foc, de unitate şi de atomi, de suflet bipartit şi preexistent, de afinitate şi discordie, de inteligenţă primitivă şi de homeomerie8.

Era Theologos Theologie. Acesta povesti de Eusebius şi de Aranius, de erezie şi de Conciliul de la Niceea, de puseism şi de consubstanţialism, de homousios şi de homouioisios9.

Era Fricassee de la Rocher de Cancale. Acesta aduse vorba de Muriton cu limbă roşie, conopidă cu sos ueloute, friptură de viţel a la St. Menehoult, marinată a la St. Florentin, geleuri de portocale en mosaiques10.

Era Bibulus O'Bumper. Acesta se referi la Latour şi Markbrunnen, Mosseux şi Chambertin, Richbourg şi St. George, Haubrion, Leonville şi Medoc, Barac şi Preignac, Grave, Sauternes, Lafitte şi St. Peray.

Clătină din cap la Clos de Vougeot şi, cu ochii închişi, deosebi între Sherry şi Amontillado11.

Era signor Tintontintino din Florenţa. Acesta conferenţie despre Cimabue, Arpino, Carpaccio şi Argostino, despre obscuritate la Caravaggio, graţie la Albano, culori la Tiţian, olandeze la Rubens şi comic la Jan Steen12.

Era preşedintele Universităţii din Fum-Fumuri. Acesta fu de părere că luna se numea Bendis în Tracia, Bubastis în Egipt, Diana în Roma şi Artemis în Grecia.

Era Marele Turc din Istanbul. Acesta nu se putea abţine să nu creadă că îngerii erau cai, cocoşi şi tauri, că acela care avea să ajungă în al şaselea cer va stăpâni şapte mii de capete, şi că pământul se sprijinea pe o vacă azurie cu un număr infinit de coarne verzi.

Era Delphinus Polyglott, Acesta ne povesti ce s-a ales din cele optzeci şi trei de tragedii pierdute ale lui Eschil, din cele cincizeci şi patru de discursuri ale lui Isaeus, din cele trei sute nouăzeci şi una de cuvântări ale lui Lysias, din cele o sută optzeci de tratate ale lui Teofrast, din a opta carte despre secţiunile conice a lui Apolloniu, din imnurile şi ditirambii lui Pândar şi din cele patruzeci şi cinci de tragedii ale lui Homer Junior13.

Era Ferdinand Fitz-Fossillus Feltspar. Acesta ne informă pe toţi în legătură cu focurile subpământene şi cu formaţiunile terţiare, cu aeriformele, fluidiformele şi

solidiformele, cu cuarţul şi marna, cu şistul şi turmalina neagră, cu ghipsul şi trapa, cu talcul şi calcarul, cu blenda şi hornblenda, cu placa de mină şi conglomeratul, cu distenul şi lepidolitul, cu hematitul şi tremolitul, cu antimoniul şi calcedonia, cu manganul şi cu tot ce doriţi dumneavoastră.

Eram eu. Am vorbit despre mine; despre mine, despre mine, despre mine; despre nosologie, despre pamfletul meu şi despre mine. Mi-am răsucit în sus nasul şi am vorbit despre mine.

— Fantastic de deştept tipul! Zise Prinţul.

— Superb! Ziseră musafirii lui, iar a doua zi dimineaţă Ducesa Binecuvântează-Mi Sufletul îmi făcu o vizită.

— N-ai vrea să mergem la Almack14, puiuţule? Întrebă ea, mângâindu-mă sub bărbie.

— Pe onoarea mea! Am zis eu.

— Cu nas cu tot? Se interesă ea.

— Precum mă vezi, am răspuns eu.

— Atunci poftim o invitaţie, comoara mea. Să anunţ că vii?

— Ducesă dragă, cu toată inima.

— Pfui, nu! Şi cu tot nasul?

— Cu fiecare părticică din el, dragostea mea, am zis, şi răsucindu-l o dată sau de două ori, m-am trezit în saloanele Almack.

Odăile erau ticsite până la refuz.

— Vine! Zise careva de pe scări.

— Vine! Zise careva aflat mai departe.

— Vine! Zise careva aflat şi mai departe.

— A venit! Exclamă Ducesa. A venit, dulcea minune! Şi, apucându-mă zdravăn cu ambele mâini, mă sărută de trei ori pe nas.

Imediat se iscă o tulburare de nedescris.

— Diavolo! Răcni Contele Capricornutti.

— Dios guarda! Murmură Don Stiletto.

— Miile tonnerres! Ţipă Prinţul de Grenouille.

— Tousand teufel! Grohăi Principele Elector de Bluddennuff.

Era de nesuportat. M-am înfuriat. M-am întors scurt spre Bluddennuff.

— Domnule! I-am zis, eşti un maimuţoi.

— Domnule, răspunse el după o pauză, Donner und Blitzen!

Nici că se putea mai bine. Am schimbat între noi cărţile de vizită. La Ferma de Cretă, dimineaţa următoare, i-am retezat nasul cu un glonţ, iar apoi mi-am vizitat prietenii.

— Bete! Zise primul.

— Prostule! Zise al doilea.

— Nerodule! Zise al treilea.

— Măgarule! Zise al patrulea.

— Neghiobule! Zise al cincilea.

— Netotule! Zise al şaselea.

— Cară-te! Zise al şaptelea.

La toate astea m-am simţit umilit. Drept urmare l-am vizitat pe tata.

— Tată, am întrebat, care-i scopul meu principal în viaţă?

— Fiule, răspunse el, este tot studiul nosologiei, dar pocnindu-l în nas pe Principele elector, ai cam întrecut măsura. Este adevărat, tu ai un nas superb, dar iată, Bluddennuff nu are deloc! Pe tine te huiduieşte toată lumea, în vreme ce el a ajuns eroul zilei. Te asigur că în oraşul Fum-Fumuri faima unei vedete este direct proporţională cu mărimea proboscidei sale. Dar, Dumnezeule! Nu se poate concura cu o vedetă ce n-are măcar un ciot de proboscidă!

NOTA.

VEDETISM (LIONIZING)

(A: Southern Literary Messenger, mai 1835; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: PHANTASY-PIECES, copia lui B cu modificări manuscrise, 1842; D: Broadway Journal, 15 mart. 1845; E: Tales, 1845; F: Works, 1850)

Această piesă trece drept cea mai izbutită schiţă umoristică a lui Poe, singura pe care Evert A. Duyckinck a selectat-o pentru volumul de Povestiri din 1845. Poe a revizuit-o în repetate rânduri*. T. O. Mabbott presupune că ar fi vorba de o satiră la adresa scriitorului american N. P. Willis. Din Anglia, Willis trimite revistei New York Mirror o serie de scrisori, adunate mai târziu în volumul Pencillings by the Way (însemnări ocazionale), unde îi prezintă pe cei mai însemnaţi literaţi britanici întâlniţi de el în salonul lui lady Blessington, o văduvă care scria cărţi şi edita almanahuri şi la ale cărei petreceri erau invitaţi numai bărbaţi. Cu unul dintre aceştia, în speţă romancierul Marryat, Willis se duelează.

Mai probabil însă că satira e îndreptată împotriva prolificului scriitor englez Bulwer-Lytton (vezi comentariile la Povestiri ale Cenaclului In Folio), „Această schiţă a fost atât de mult revizuită, încât abia dacă au mai rămas câteva propoziţii din original în versiunea povestirilor pe care Poe le-a publicat în 1840.” (Edward H. Davidson, Poe. A Criticai Study, Harvard University Press, 1957, p. 146.) în ediţia lui T. O. Mabbott sunt incluse versiunile A şi E. a cărui nuvelă Too Handsome for Anything (Prea chipeş pentru a izbuti ceva), din volumul Conversations with an Ambitious Student în the Health, with Other Pieces (Conversaţii cu un student ambiţios şi bolnav, împreună cu alte bucăţi), New York, 1832, prezintă numeroase similitudini cu schiţa lui Poe.

Există o bogată literatură despre nasuri. Poe cunoştea neîndoielnic povestea contelui Slawkenbergius din Tristram Shandy, romanul Iui Lawrence Sterne, şi foarte probabil şi nuvela Man with the Nose (Omul cu nasul) a Iui Robert Macnish, apărută în Blackwood's Magazine (aug. 1826).

Iată-l pe Poe comentându-şi propria schiţă: „Vedetism. E o admirabilă piesă burlescă, dovedind erudiţie, umor eclatant şi pricepere.” (Southern Literary Messenger); „E o poveste abracadabrantă., care demonstrează o înaltă forţă inventivă şi umor” (Baltimore Republican); „la drept vorbind, e o

satiră – cel puţin în intenţie., vizând entuziasmul gloatelor pentru vedete, uşurinţa cu care poţi deveni o vedetă” (Scrisoare către J. P. Kennedy, 11 febr. 1836). Schiţa nu va fi lipsită de ecouri: „F”. [Theodore S. Fay] semnează o parodie, The Successful Novei! (Romanul de succes!) în New York Mirror (9 apr. 1836), iar Eden Warwick lucrarea Nosology or Hints towards the Classification ofNoses (Nasologia sau păreri privind clasificarea nasurilor), Bentley, Londra, 1848.

Tălmăciri:

În franceză: Charles Baudelaire, Etre un Hon, conte moral, în Le Pays, 19 şi 22 febr. 1855, reed. Cu titlul Lionnerie, în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857.

În româneşte: I. S. Spartali, Istoria unui nas; Ion Dragu şi Radu Drăgescu, Snobism, în Edgar Poe, Fantezii Humoristice, Editura „Adevărul”, Biblioteca „Dimineaţa”, nr. 9,1924, pp. 31-39.

Umbră – O parabolă în româneşte de Ion Vinea.

Chiar de-aş umbla pe valea Umbrei.

Psalmii lui David1

Voi, cei care azi citiţi, mai sunteţi încă printre cei vii; dar eu, cel care scriu, voi fi fost de mult plecat în ţara umbrelor, într-adevăr, ciudate lucruri se vor întâmpla şi multe lucruri tainice vor fi dezvăluite, şi veacuri întregi vor trece mai înainte ca oamenii să vadă aceste însemnări2.

Şi când le vor fi văzut, vor fi unii care nu le vor da crezare şi alţii care le vor pune la îndoială, şi prea puţini vor fi cei ce vor găsi cu cale să cadă pe gânduri în faţa slovelor săpate aici cu un stylus de fier3.

Anul acela fusese un an de groază, străbătut de fiorul unor simţiri mai puternice decât groaza şi care n-au încă nume pe pământ. Că multe minuni s-au întâmplat, şi s-au arătat semne, iar peste mări şi ţări, în lung şi în lat, s-au desfăcut larg negrele aripi ale Ciumei4. Cei învăţaţi să citească în stele ştiau totuşi că faţa cerurilor prevestea nenorocire; iar

pentru mine, Oinos Grecul5, ca şi pentru alţii, era vădit că venise vremea când, în acest an, al şapte sute nouăzeci şi patrulea, la intrarea în zodia Berbecului, planeta Jupiter avea să se afle în conjuncţie cu inelul roşu al cumplitului Saturn6. Socot, daca nu mă înşel întru totul, că duhul cerurilor însuşi îşi făcea simţită fiinţa, nu numai pe însuşi globul Pământului, dar şi în suflete, în închipuirea şi în cugetele seminţiei omeneşti.

Într-o noapte, în jurul câtorva sticle de vin roşu de Chios7, ne strânsesem, şapte la număr, între zidurile unei săli măreţe, într-o cetate întunecată care se numea Ptolemais. Şi nu era în încăperea noastră o altă intrare decât o poartă înaltă de aramă; iar poarta fusese durată de către meşterul Corinnos8 şi era o lucrare de o rară măiestrie şi se zăvor a pe dinăuntru, Tot astfel, în sumbrul sălii cuprins, draperii negre ascundeau vederilor noastre luna, stelele funebre, uliţele pustii, dar, cu toate acestea, presimţirile şi amintirea Năpastei nu puteau fi înlăturate.

Pe lângă noi şi în jurul nostru simţeam existenţa unor lucruri despre care nu pot face o dare de seamă desluşită, lucruri materiale şi sufleteşti, o apăsare grea în văzduh, o senzaţie de sufocare, o nelinişte plină de spaimă si, mai presus de toate, acea stare îngrozitoare în care trăiesc oamenii nervoşi când simţurile sunt dureros de treze şi ascuţite, iar puterile minţii zac în adormire. Eram copleşiţi de o povară de moarte.

Se lăsa pe mădularele noastre, pe mobilierul locuinţei, în cupele din care beam. Şi toate, toate lucrurile păreau abătute şi covârşite, toate lucrurile, afară numai de flăcările celor şapte lămpi care luminau petrecerea noastră9. Alungindu-se în întinse şi subţiratice fâşii de lumină, ele rămâneau arzând aşa, palide şi nemişcate, iar în oglinda ce se alcătuia din răsfrângerea lor pe masa rotundă de abanos la care şedeam cu toţii, fiecare se uita la paloarea propriului său chip şi la raza de nelinişte din ochii posomoriţi ai soţilor săi. Noi totuşi hohoteam de râs şi ne

veseleam în felul nostru – un fel bolnăvicios; şi cântam cântecele lui Anacreon10, care sunt numai nebunie; şi beam fără de măsură, cu toate că purpura vinului ne amintea de purpura sângelui. Într-adevăr, se mai afla cu noi în cameră încă un oaspete, în făptura tânărului Zoii.

Mort, el zăcea, cât era de lung, sub giulgiu; el, duhul şi demonul acestei scene. Vai! El nu putea să ia parte la bucuria noastră. Numai chipul său schimonosit de ciumă şi ochii săi, în care moartea nu stinsese decât pe jumătate focul molimii, păreau că urmăresc desfătarea noastră cu aceeaşi luare-aminte cu care un mort ar urmări bucuriile celor ce vor să moară în curând. Dar cu toate că eu, Oinos, simţeam ochii răposatului aţintiţi asupră-mi, mă sileam totuşi să nu iau seama la amărăciunea privirii lui şi, uitându-mă cu hotărâre în adâncul oglinzii de abanos, cântam cu o voce plină şi sonoră cântările fiului lui Teios11. Treptat însă, cântările mele încetară, şi ecourile lor, tălăzuindu-se până departe printre negrele perdele ale camerei, se auziră tot mai slab şi mai nelămurit, până ce pieiră cu totul. Şi iată! Dintre negrele draperii în care se stingeau sunetele cântării se desprinse o întunecată şi nelămurită arătare, asemenea umbrei pe care luna, când se află jos pe streaşină cerului, o croieşte după un trup omenesc. Dar nu era nici umbra unui om, nici a unui zeu, nici a unui lucru cunoscut. Şi tremurând o clipă printre perdelele sălii, în cele din urmă rămase locului, în văzul tuturor, pe faţa porţii de aramă. Dar umbra era nedesluşită, fără înfăţişare şi fără contururi, şi nu era nici umbră de om, nici de zeu, nici a vreunui zeu al Greciei, nici al Chaâdeei şi nici a vreunui zeu din Egipt. Şi umbra se odihnea pe poarta de aramă, sub bolta acesteia, şi nu se mişca şi nici un singur cuvânt nu rostea, ci rămase locului în nemişcare deplină. Şi poarta pe care umbra se odihnea era, dacă ţin bine minte, chiar lângă picioarele tânărului Zoii, înfăşurate în giulgiu.

Noi însă, cei şapte adunaţi acolo, de îndată ce văzurăm umbra ivindu-se printre perdele, n-am îndrăznit să ne uităm

de-a dreptul la ea, ci, cu ochii în pământ, priveam fără încetare în adâncurile oglinzii de abanos. Şi în cele din urmă eu, Oinos, rostind câteva cuvinte cu glas încet, pusei întrebare umbrei unde oare i se află locuinţa şi cum sună numele ei. Şi umbra răspunse:

— Sunt UMBRĂ, iar locuinţa mea se găseşte în apropierea catacombelor din Ptolemais, chiar lângă întunecatele câmpii ale Helusionului, ce mărginesc apele necurate ale lui Caron!

Şi atunci, cuprinşi de groază, noi, cei şapte, am sărit deodată în picioare de pe jilţurile noastre şi am rămas aşa tremurând, străbătuţi de fiori şi pradă spaimei. Căci sunetul glasului umbrei nu era sunetul unei singure fiinţe, ci al unei mulţimi de fiinţe, şi schimbându-şi cadenţele din silabă în silabă, ne umplea nelămurit auzul cu glasurile cunoscute, şi de care ne aminteam atât de bine, a mii şi mii de prieteni dispăruţi.

NOTA.

UMBRĂ – O PARABOLĂ (SHADOW – A PARABLE)

(A: Southern Literary Messenger, sept. 1835; B: copia Duane, 1839; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-PIECES, versiune în manuscris după C, 1842; E: Broadway Journal, 31 mai 1845; F: Works, 1850)

Alături de geamăna ei, Tăcere, această vinietă a exercitat o influenţă considerabilă nu doar în Franţa, ci şi la noi (până în 1911 au apărut 9 tălmăciri!). „Indiferent de ce credea Poe despre ele când le-a numit pe prima Fabulă şi pe cealaltă Parabolă, ele s-au dovedit capodopere ale picturii de gen, stranii fantezii pe care nu le-a întrecut niciodată, atât de sugestive încât efectul lor l-a impresionat pe Maeterlinck când acesta a început să-şi noteze propriile sale fantezii” (Buranelli, op. Cit., pp. 69-70).

Stilul ei aduce cu cel al Bibliei King James (1611), pastişând genul de proză cultivat de Emerson, De Quincey, Coleridge şi Bulwer.

Acţiunea e plasată în oraşul Ptolemais din Egipt, unde, la amiază, în timpul solstiţiului de vară, soarele nu aruncă nici o umbră. Ce alt oraş mai potrivit să simbolizeze umbra, moartea veşnică, decât acela în care însuşi soarele nu aruncă niciuna? (T. O. Mabbott).

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, L'Ombre, în Le Pays, 13 sept. 1854, reed. Cu titlul Ombre, în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. In româneşte: „Nocturna”, Umbră, în Revista literară (şi politică), K, 1888, nr. 2, pp. 88-90. Alţi traducători: I. C. Săvescu, Utu, I. Achimescu, Pompiliu Păltănea, C. Cioflec, D. Larungu, Sofia Nădejde.

Tăcere – O fabulă în româneşte de Ion Vinea

Alcman.

Piscurile munţilor au aţipit, văile, văgăunile şi peşterile sunt mute.1

— Ascultă-mă pe mine! Îmi zise Demonul, punându-mi mâna pe cap2. Ţinutul despre care îţi vorbesc e un jalnic şi întunecat ţinut din Libia3, pe malurile Zairului. Şi nu e acolo nici odihnă, nici tăcere.

Apele lui sunt de culoarea şofranului şi faţa lor e bolnavă; şi nu curg înspre mare, ci, sub ochiul cel roşu al soarelui, zvâcnesc necontenit şi pe vecie într-o mişcare zvârcolită şi plină de tumult. Pe amândouă malurile acestui fluviu, cu patul lui de mlaştini, şi până la o depărtare de mai multe mile se întinde un palid deşert de nuferi uriaşi. Ei suspină unul către altul în această singurătate, îşi întind către ceruri lungile lor gâturi spectrale, clătinându-şi încoace şi încolo capetele eterne. Iar din rândurile lor se ridică un murmur nedesluşit, ca al unui torent subpământean. Şi suspină unul către celălalt.

Dar o fruntarie hotărniceşte împărăţia lor, şi această fruntarie e un codru îngrozitor, înalt şi întunecat. Acolo, precum talazurile din jurul Hebridelor, crivina e într-o frământare fără de sfârşit. Şi, totuşi, acolo nici un vânt nu bate sub cer. Iar înalţii arbori seculari, în şovăielnica şi

veşnica lor legănare, se încovoaie în toate părţile, răsunând şi trosnind cu putere. Şi din înaltul creştetului lor cad una câte una picături de rouă eternă. Şi aţipite, jos, la rădăcina lor, ciudate flori otrăvitoare se zvârcolesc într-un somn tulburat. Şi fremătând deasupra culmilor lor, cu un vuiet răsunător, trec norii în veşnică năpustire spre apus, până ce, ca o cataractă, se rostogolesc peste zidul înflăcărat al orizontului.

Dar acolo, sub cer, nu bate totuşi nici un vânt. Şi pe malurile Zairului nu e nici odihnă, nici tăcere.

Era noapte, şi ploaia cădea. Şi căzând, era ploaie, dar după ce cădea, era sânge. Iar eu stăteam în mlaştină, printre nuferii înalţi, şi mă ploua pe cap, şi nuferii suspinau unul către altul în solemnitatea dezolării lor.

Şi deodată luna se arătă printre negurile subţiri şi îndoliate, şi chipul ei era de un roşu-închis. Şi privirile mele căzură peste o uriaşă stâncă cenuşie ce se înălţa pe mal şi era luminată de razele lunii. Şi stânca era cenuşie şi funebră şi înaltă – şi stânca era cenuşie. Şi pe faţa ei erau săpate în piatră nişte slove. Şi am mers prin mlaştina cu nuferi până ce am ajuns sub mal şi m-am lipit strâns de el, aşa încât să pot citi slovele săpate în piatră. Dar n-am izbutit să le desluşesc. Şi tocmai mă întorceam în mlaştină, când luna, iată, străluci cu o lumină de un roşu-aprins, şi m-am întors şi m-am uitat iarăşi la stânca şi la slove. Şi am citit slovele: DEZOLARE.

Şi am privit în sus, iar acolo, pe creasta stâncii, stătea un om. Şi m-am ascuns printre nuferi, cu gând să văd ce face omul. Şi omul era înalt şi de o înfăţişare măreaţă şi învăluit de la umeri până la picioare în toga vechii Rome. Şi conturul făpturii lui era nedesluşit, dar trăsăturile sale erau trăsăturile unei zeităţi. Căci mantia nopţii, şi a negurii, şi a lunii, şi a rouăi nu acoperiseră totuşi trăsăturile chipului său. Şi înaltă şi gânditoare îi era fruntea, iar privirea – posomorită şi îngrijorată. Şi în cele câteva cute ale obrajilor

săi am citit toată povestea părerilor de rău, şi oboseala, şi dezgustul de omenire, şi un dor aprig de singurătate4.

Şi omul se aşează pe stânca şi îşi rezemă capul în mână şi se uită la pustiurile întristate5. Se uită în jos, la crivina scundă şi neliniştită, şi în sus, la înalţii arbori seculari. Privi şi mai sus, la cerul plin de freamăt, la luna de un roşu-aprins. Şi stăm pitit în adăpostul de nuferi, pândind mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate; noaptea descreştea, dar el rămânea pe stânca.

Şi omul îşi întoarse ochii cercetători de la cer şi se uită la jalnicele unde ale Zairului, şi la hâdele, galbenele ape, şi la palidele nuferilor legiuni. Şi omul asculta suspinele nuferilor şi murmurul ce se ridica dintre ei. Şi stăm pitulat în ascunzişul meu şi pândeam mişcările omului.

Şi omul tremura în singurătate; dar noaptea descreştea, şi el rămânea pe stânca.

Atunci am pogorât în singurătăţile mlaştinii şi am străbătut vadurile neumblate ale nuferilor şi i-am chemat la mine pe hipopotamii care locuiesc în singurătăţile mocirloase ale mlaştinii. Şi hipopotamii îmi auziră chemarea şi veniră cu behemotul6 la piciorul stâncii şi mugiră puternic şi spăimântător sub lună. Şi stăm pitulat în adăpostul meu şi pândeam mişcările omului. Şi omul tremura în singurătate. Noaptea descreştea, dar el rămânea pe stânca.

Atunci am blestemat stihiile cu blestemul tumultului. Şi o groaznică vijelie se adună în cer, acolo unde mai înainte nu bătuse nici un vânt. Şi cerul se învineţi de puterea năprasnică a furtunii, şi ploaia biciuia creştetul omului, şi valurile Zairului se revărsară în puhoaie, şi apa chinuită se acoperi de spume, şi nuferii ţipau în patul lor, şi codrul se spulbera în vânt, şi tunetele se rostogoleau, şi trăsnetul cădea fulgerând, şi stânca se cutremura din temelii. Şi stăm pitulat în adăpostul meu şi pândeam faptele omului. Şi omul tremura în singurătate; dar noaptea descreştea, şi el rămânea pe stânca.

Atunci am fost cuprins de mânie. Şi am blestemat cu blestemul tăcerii apa şi nuferii, şi vântul şi codrul, şi cerul şi trăsnetul, şi suspinele nuferilor. Şi atunci amuţiră sub blestem. Şi luna nu-şi mai urmă şovăielnicul mers pe potecă spre cer, şi tunetul îşi dădu sfârşitul, şi fulgerul nu mai ţâşni orbitor, şi norii atârnară în nemişcare, şi apele pogorâră în matca lor şi rămaseră acolo, şi arborii nu se mai legănară, şi nuferii nu mai suspinară, şi murmurul nu se mai auzi suind dintre ei, şi nici umbra unui sunet nu mai răsună prin imensul deşert fără hotare. Şi m-am uitat la slovele de pe stâncă, şi erau schimbate. Şi slovele erau: TĂCERE.

Şi privirile mele căzură pe chipul omului; şi chipul lui se făcuse palid de groază. Şi în mare grabă îşi ridică de pe mână capul şi stătu în picioare pe stâncă şi ascultă. Dar nici un glas nu se auzea în tot imensul deşert fără de hotare, şi slovele de pe stâncă erau TĂCERE. Şi omul se înfiora, se întoarse cu totul şi o rupse la fugă, în goană mare şi de atunci nu l-am mai văzut niciodată.

Frumoase poveşti se găsesc, desigur, în cărţile magilor7, în cărţile cu scoarţe de fier şi pline de melancolie ale magilor, în ele sunt, adevăr zic ţie, nemaipomenite poveşti despre cer şi despre pământ, şi despre puternicul Ocean, şi despre Duhurile care au domnit peste ocean, peste pământ, şi peste cerul august. Şi era multă înţelepciune şi în cuvintele rostite de sibile8. Şi sfinte, mult-sfmte lucruri au fost auzite pe vremuri de întunecatele foi ce tremurau în jurul Dodonei9. Dar, precum e adevărat că Allah trăieşte, această poveste, pe care mi-a istorisit-o Demonul pe când stătea lângă mine în bezna mormântului, o socot că este cea mai frumoasă dintre toate. Şi când Demonul sfârşi de istorisit, se lăsă pe spate în golul mormântului şi râse cu hohot. Şi n-am putut să râd o dată cu Demonul, şi atunci m-a blestemat pentru că n-am putut râde. Şi linxul10, care locuieşte în mormânt pe vecie, a ieşit din el şi s-a culcat la picioarele Demonului şi l-a privit ţintă în ochi.

NOTA.

TĂCERE – O FABULĂ (SILENCE – A FABLE)

(A: fragment din apr. 1832; B: Baltimore Book; 1838; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: Broadway Journal, 6 sept. 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

E ultima dintre cele unsprezece Povestiri ale Cenaclului In Folio şi probabil cea mai criptică dintre povestirile lui Poe. În opinia lui J. S. Wilson („The Devil Was în It”, American Mercury, XXTV, oct. 1931, p. 215), Tăcere e la fel de satirică în intenţie ca majoritatea povestirilor In Folio. Subtitlul ei, O fabulă [în maniera autobiografilor psihologici], epigraful: "Lumea noastră e o lume de cuvinte: calmul noi îl numim Tăcere – care e cel mai simplu dintre toate cuvintele.

— Al Aaraaf'. Unele expresii care ar trece drept neglijenţe stilistice (the rock rocked, the thunder fell etc.) sugerează că e vorba de o parodie a stilului autobiografic propovăduit de Emerson şi cultivat de Disraeli, De Quincey, Coleridge şi Bulwer în opere caracterizate prin misticism speculativ, lirism supraîncărcat cu metafore şi un ritm maiestuos inspirat de retorica biblică.

După Clark Griffith („Poe's Ligeia and the English Romantics”, University of Toronto Quarterly, XXIV, oct. 1954, pp. 8-25), Tăcere, inspirată de romanul Monos and Daimonos (Monos şi Daimonos) al lui Bulwer, e, în esenţă, o imitaţie ironică după Confessions of an Opium Eater (Confesiunile unui opioman englez) de Thomas De Quincey, şi după The Wonderings ofCain (Rătăcirile lui Cain) de S. T. Coleridge.

Printre operele în proză ale lui Poe, Tăcere e unică: incantaţii ameţitoare, cadenţe biblice, polisindetoane, simbolism. Dacă repetiţiile n-ar friza absurdul, dacă unele expresii groteşti n-ar reaminti de intenţia lor parodică, am putea crede că e vorba de un exerciţiu de stil.

După A. Hammond, naratorul acestei bucăţi e Poe însuşi în rolul de proaspăt membru al Cenaclului In Folio.

Titlul: Versiunea A era intitulată Siope. A. Fable. [In the manner of the Psychological Autobiographists].

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, Le Silence, în Le Pays, 22 febr. 1855; reed. Cu titlul Silence, în Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1857. În româneşte: P. I. P. [Pompiliu Păltănea], Tăcere, în Viaţa literară şi artistică, 1,1907, nr. 29, p. 233, reed. În Viaţa nouă, Epoca, Evenimentul şi Tribuna poporului, toate în 1908. În 1909, o altă traducere, a lui C. Cioflec, apare în Foaia ilustrată, Budapesta, II, nr. 23, pp. 1-2.

Berenice în româneşte de Ion Vinea.

Dicebant mihi sodales, şi sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas.

Ibn Zaiat1

Restriştea are multe chipuri. Felurite sunt nenorocirile pe pământ, Încununând cu un curcubeu nemărginita zare, culorile lor sunt tot atât de variate, tot atât de deosebite ca ale curcubeului, şi totuşi la fel de apropiate şi contopite, încununã zarea fără de margini, ca un curcubeu!

Cum se face că din atâta frumuseţe am scos o pildă de ceea ce e urât?

Din simbolul păcii2, ceva asemenea suferinţei? Dar, aşa cum în morală răul e urmarea binelui, tot astfel din bucurie s-a născut durerea, fie că amintirea fericirii trecute este durerea zilei de astăzi, fie că suferinţele clipei de faţă se obârşesc din extazele care ar fi putut fi cândva.

Numele meu este Egaeus. Pe al neamului meu nu-î voi da în vileag.

Nu se află însă în toată ţara zidire mai binecuvântată de veacuri decât surele şi posomorâtele metereze ale aşezării mele strămoşeşti. Stirpea noastră a fost numită stirpe de vizionari. Şi în multe amănunte izbitoare, în înfăţişarea castelului familiei mele, îri frescele salonului celui mare, în tapiseriile de prin dormitoare, în ciopliturile stâlpilor ce susţin bolta sălii de arme, dar mai ales în galeria tablourilor vechi, în aspectul bibliotecii şi, în sfârşit, în conţinutul cu

totul straniu al acestei biblioteci se găsesc mărturii mai mult decât grăitoare, care adeveresc această credinţă.

Amintirile anilor mei dinţii sunt legate de această încăpere şi de cărţile ei, despre care nu voi mai pomeni nimic. Aici a murit mama.

Aici m-am născut eu. Dar cu totul zadarnic e să spun că n-aş fi trăit şi mai înainte vreme, că sufletul nu ar avea şi viaţă anterioară3. O tăgăduieşti oare? Să nu dezbatem problema, încredinţat eu însumi, nu caut să-i conving pe alţii. Există, de altfel, o anume amintire a unor forme aeriene, a unor ochi plini de lumină spirituală şi de înţeles, a unor sunete, melodioase, dar triste, o amintire ce nu se lasă alungată; o amintire nedesluşită, şovăielnică, nestatornică şi schimbătoare ca o umbră; şi, ca de o umbră, îmi va fi cu neputinţă să mă dezbar de ea câtă vreme va străluci soarele raţiunii mele.

În această cameră m-am născut. Şi astfel, trezindu-mă din lunga noapte a ceea ce doar părea, fără să fie însă, nefiinţă, pentru a cădea deodată în chiar inima unui ţinut fermecat – într-un palat al închipuirii, pe tărâmurile ciudate ale cugetării şi erudiţiei monahale – nu e de mirare că mă uitam în jurul meu cu o privire uimită şi înfrigurată, că mi-am petrecut copilăria între cărţi şi mi-am risipit în visuri tinereţea; dar ceea ce pare ciudat e că, după trecerea anilor, amiaza vieţii mele de om matur m-a găsit tot în castelul părinţilor. Ceea ce e cu deosebire ciudat e stavila abătută asupra izvoarelor vieţii mele. Uimitoare a fost acea întorsătură petrecută în caracterul celor mai obişnuite gânduri ale mele, schimbându-le cu totul. Realităţile acestei lumi mă impresionau ca nişte vedenii, şi numai ca vedenii, pe când bizarele gânduri din ţara viselor ajunseră nu numai hrana vieţii mele de toate zilele, ci însăşi adevărata mea viaţă, întreagă şi unică.

Berenice îmi era vară, şi am crescut împreună în castelul părintesc.

Dar am crescut fiecare într-alt fel; eu, bolnăvicios şi cufundat în tristeţe; ea, sprintenă, "graţioasă, clocotind de energie. Ea, cu plimbările ei peste dealuri; eu, cu studiile mele de călugăr. Eu, trăind o viaţă lăuntrică a inimii, dedat trup şi suflet celor mai adinei şi migăloase meditaţii; ea, zburdând fără de grijă prin viaţă, fără să se gândească la umbrele din calea ei sau la zborul tăcut al orelor cu aripi de corb. Berenice! O strig pe nume, Berenice! Şi din surele ruine ale aducerii-aminte, mii de iviri tulburătoare se înalţă Ia sunetul acesta. Ah! Icoana ei e vie înainte-mi, ca-n zilele dintâi ale luminoasei şi zglobiei ei veselii. Ah! Minunată, şi totuşi fantastică frumuseţe! Ah! Silfă a boschetelor din Arnheim! 4 Ah!

Naiadă a fântânilor! Şi apoi? Apoi totul e spaimă şi mister. O poveste ce nu trebuie rostită. Boala, o boală cumplită, s-a abătut ca o vijelie peste trupul ei. Şi chiar în timp ce o priveam, duhul rău al prefacerilor a răpit-o, cotropindu-i minţile, deprinderile şi firea şi tulburându-i în chipul cel mai viclean şi mai groaznic felul de a fi al făpturii! Vai!

Prăpădul a venit şi s-a dus. Dar ea – victima – unde era? N-o mai cunoşteam. Sau n-o mai recunoşteam drept Berenice.

Din nesfârşita înlănţuire de suferinţe iscate de acea cumplită boală dintâi, care a dus la o schimbare atât de grozavă în făptura fizică şi morală a verişoarei, o amintesc pe cea mai dureroasă şi necruţătoare în felul ei, şi anume: un fel de epilepsie, care nu arareori se sfârşea printr-un somn cataleptic, ce semăna aidoma cu moartea, şi din care se trezea adeseori pe neaşteptate, între timp, propria mea boală – fiindcă mi s-a spus că nu o pot numi altfel – propria mea boală creştea cu repeziciune şi lua în cele din urmă chipul unei monomanii de o formă nouă şi nemaiauzită, înrăutăţindu-se clipă de clipă, ceas de ceas şi punând treptat stăpânire pe mine, într-un fel cu totul de neînţeles.

Această monomanie, dacă trebuie s-o numesc astfel, consta într-un neastâmpăr bolnăvicios al acelor proprietăţi ale minţii, denumite în limbajul metafizic facultatea de

atenţie. E aproape sigur că nu sunt înţeles; dar mă tem într-adevăr că prin nici un mijloc n-aş putea trezi în judecata cititorului obişnuit o idee corespunzătoare despre acea stare de surescitare nervoasă a minţii lacome de a cunoaşte, şi cu care puterile mele de pătrundere (pentru a nu vorbi în termeni tehnici) se străduiau şi se cufundau în contemplarea chiar şi a celor mai neînsemnate amănunte ale universului.

Să stau pe gânduri ceasuri îndelungate, neobosit, cu atenţia îndreptată asupra vreunui ornament tipografic de pe marginea sau din textul unei cărţi, să rămân cufundat, o bună parte dintr-o zi de vară, în umbra ciudată ce cădea pieziş pe tapiserie sau pe podea. Să mă pierd o noapte întreagă priveghind flacăra înaltă a unei lămpi sau jarul din vatră, să visez zile întregi mireasma unei flori; să îngân fără oprire un oarecare cuvânt, până ce sunetul, prin necontenita lui repetare, înceta să mai înfăţişeze minţii mele vreun înţeles, să pierd orice simţ al mişcării sau al existenţei fizice printr-o nemişcare deplină, în care stăruiam multă vreme, cu îndărătnicie, acestea erau câteva dintre cele mai obişnuite şi mai puţin primejdioase rătăciri pricinuite de o anume stare a facultăţilor mintale, rătăciri care nu sunt, desigur, ceva nemaiîntâmplat, dar care sfidează orice analiză sau explicare.

N-aş dori totuşi să fiu înţeles greşit. Neobişnuita, stăruitoarea şi bolnăvicioasa atenţie, stârnită astfel de lucruri neînsemnate prin firea lor, nu trebuie să fie confundată cu înclinarea spre visare, acea înclinare comună tuturor oamenilor şi în voia căreia se lasă mai ales cei care au o imaginaţie înflăcărată. Nu era nici o dezvoltare dincolo de margini sau o exagerare a acestei înclinări, aşa cum s-ar fi putut crede la început, ci era, din capul locului, ceva cu totul deosebit prin însăşi esenţa ei. Într-o asemenea împrejurare, visătorul sau cercetătorul, plin de avânt, atras de un lucru care, îndeobşte, nu e lipsit de însemnătate, pierde din vedere, puţin câte puţin, acel lucru, într-un

vălmăşag de sugestii şi deducţii, aşa încât, la sfârşitul unei asemenea visări, adesea pline de voluptate, găseşte acel incitamentum sau, cu alte cuvinte, cauza primă a rătăcirii sale, cu totul pierdut şi uitat, în ce mă priveşte, porneam întotdeauna de la un lucru neînsemnat, cu toate că acesta căpăta, datorită viziunii mele nesănătoase şi răsfrânt de ea, o însemnătate imaginară. Făceam prea puţine deducţii, dacă le făceam; şi aceste puţine deducţii se învârteau cu îndărătnicie în jurul punctului de plecare, luat ca centru. Meditaţiile nu erau niciodată plăcute, şi la sfârşitul visărilor mele, departe de a pierde din vedere cauza primă, ele căpătau, dimpotrivă, acel interes peste măsură de exagerat ce alcătuia trăsătura caracteristică a bolii de care sufeream, într-un cuvânt, dintre toate puterile minţii, atenţia era la mine puterea cea mai înteţită, aşa cum la visătorul obişnuit este speculaţia.

Cărţile mele din vremea aceea, chiar dacă nu-mi agravau de-a dreptul suferinţele, aveau, se va vedea, prin cuprinsul lor nelogic şi fantastic, o mare asemănare cu trăsăturile caracteristice ale bolii înseşi, îmi amintesc foarte bine, între altele, tratatul nobilului italian Caelius Secundus Curio, De Amplitudine Beaţi Regni Dei, marea operă a sfântului Augustin, Cetatea Domnului, şi De Carne Christi, a lui Tertulian, în care fraza paradoxală: flfortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est quia impossibile est" m-a absorbit cu totul timp de mai multe săptămâni de cercetări trudnice şi fără folos5.

S-ar părea astfel că, descumpănită fiind numai de lucruri fără însemnătate, raţiunea mea se asemăna cu acea stâncă oceanică pomenită de Ptolemeu Hefestion, care stătea dârză în faţa loviturilor îndârjite ale oamenilor şi a furiei sporite a valurilor şi vântului, cutremurându-se doar la atingerea florii numite narcisă6. Şi cu toate că unui gânditor neatent i s-ar părea cu desăvârşire neîndoios că zdruncinarea pricinuită în fiinţa morală a Berenicei de nemiloasa ei boală mi-a hărăzit mie nu puţine prilejuri să-mi

exercit înteţită şi anormala mea putere de meditaţie – a cărei natură am lămurit-o cu destulă anevoinţă – lucrurile totuşi nu s-au petrecut câtuşi de puţin astfel, în răstimpurile de luciditate ale infirmităţii mele, nenorocirea Berenicei mă îndurera, desigur, şi, simţind pana în adâncul inimii acea nimicire a nobilei şi mândrei ei făpturi, mă gândeam adesea cu amărăciune la tainicele mijloace prin care o atât de stranie prefacere se întâmplase pe neaşteptate. Aceste gânduri însă nu izvorau din boala mea, ce nu-mi da pace, ci erau la fel cu cele care ar fi putut încolţi, în aceleaşi împrejurări, în mintea oricărui om. Potrivit specificului ei, atenţia mea bolnavă era îndreptată asupra schimbărilor mai puţin însemnate, dar cu atât mai surprinzătoare, petrecute în starea fizică a Berenicei, în ciudata şi îngrozitoarea deformare a fiinţei ei.

În zilele cele mai fericite ale frumuseţii ei fără seamăn, fără doar şi poate că n-am iubit-o nici o clipă, în viaţa mea stranie şi bolnăvicioasă, sentimentele nu mi-au pornit niciodată din inimă, ci totdeauna pasiunile mi-au venit pe căile spiritului, în cenuşiul zorilor, în umbrele prefirate la amiază în pădure, şi noaptea, în tăcerea din bibliotecă, ea îmi trecuse domol pe dinaintea ochilor şi nu o văzusem ca pe o Berenice însufleţită şi vie, ci ca pe una din visuri. Nu o văzusem ca pe o fiinţă pământească, din carne şi din oase, ci ca pe abstracţia unei asemenea fiinţe. Nu ceva vrednic de admiraţie, ci numai de adâncire prin analiză; nu ceva ce trebuie iubit, ci simplu prilej şi obiect al unor meditaţii pe cât de neînţelese, pe atât de fără rost. Iar acum mă înfioram în preajmă-i şi păleam la apropierea ei. Şi, totuşi, pe când jeluiam amarnic din pricina stării ei de deznădăjduită decădere, mi-am adus aminte că m-a fost iubit multă vreme şi că odată, într-un ceas rău, îi vorbisem de căsătorie.

În sfârşit, se apropiase şi ziua cununiei noastre, când, într-o după-amiază din iarna anului., într-una dintre acele zile neobişnuit de calde, ceţoase şi liniştite, care sunt doicile frumosului Alcyon [„Cum Joe dăruie în timpul iernii de două

ori câte şapte zile de căldură, oamenii au numit acest răstimp dulce şi temperat „doicile frumosului Alcyon„ – Simonides.” – N. A.]7, şedeam (crezându-mă singur) în sala bibliotecii. Dar când mi-am ridicat ochii, am văzut că Berenice se află de faţă. Oare închipuirea mea nepotolită, sau pâcla ce domnea în atmosferă, sau poate umbrele amurgului din încăpere, ori vălurile cenuşii ce-i înfăşurau trupul dădeau naştere acelor contururi nedesluşite şi şovăielnice? N-aş putea spune. Nu a rostit o vorbă; iar eu pentru nimic în lume n-aş fi spus un cuvânt. Fiori de gheaţă mă străbăteau. O teamă de neîndurat mă apăsa. O curiozitate fără astâmpăr a pus stăpânire pe sufletul meu. Şi, prăbuşindu-mă în fotoliu, am rămas o vreme nemişcat, ţinându-mi răsuflarea, cu ochii aţintiţi asupra ei. Era – vai!

— Nespus de slabă, şi nici urmă din fiinţa de altădată nu i se mai desluşea în vreo trăsătură, în cele din urmă privirile mele arzătoare căzură pe chipul ei.

Fruntea îi era înaltă şi foarte palidă şi ciudat de senină. Şi părul ei, odinioară negru-corb, o acoperea în parte, umbrindu-i adâncitele tâmple cu nenumărate bucle, în clipa aceea de un blond-aprins, a cărui culoare fantastică era întru totul nepotrivită cu melancolica ei înfăţişare8. Ochii erau lipsiţi de viaţă şi de strălucire şi păreau lipsiţi şi de pupile; fără de voie, m-am ferit de căutătura lor sticloasă, spre a privi buzele subţiate şi zbârcite. Ele s-au deschis şi, într-un zâmbet plin de ciudate înţelesuri, dinţii Berenicei celei schimbate mi s-au arătat încetul cu încetul. De ce n-a dat Dumnezeu să nu-i fi văzut niciodată sau, după ce i-am văzut, să fi murit.

* * *

O uşă care se închidea m-a distras şi, ridicând ochii, mi-am dat seama că verişoara mea plecase din odaie. Dar, vai! Spectrul alb şi înfiorător al dinţilor ei nu-mi părăsise chilia răscolită a creierului şi nici nu avea s-o mai părăsească. Nici o pată cât de mică pe suprafaţa lor, pe smalţul lor nici o umbră, şi nici o crestătură pe marginile lor care în scurta

clipă cât i-a dăinuit zâmbetul să nu fi fost de ajuns pentru a mi se întipări în minte, îi vedeam acum şi mai desluşit decât îi zărisem mai înainte. Dinţii! Dinţii.' Erau ici şi colo, şi pretutindeni, vizibili, la îndemâna mea; lungi, subţiri şi nespus de albi, cu buzele palide schimonosindu-se în jurul lor, ca în clipa când mi s-au arătat dintâi.

Atunci s-a dezlănţuit întreaga furie a monomaniei mele şi am luptat zadarnic împotriva înrâuririi ei ciudate şi de neînvins. Din nemărginitul număr de lucruri ce se aflau pe lume, nu aveam în gând decât dinţii.

După ei tânjeam cu o dorinţă bezmetică. Tot ceea ce mă preocupa, toate felurile de alte interese pe care le mai aveam au fost absorbite de această contemplare unică. Ei şi numai ei mai erau de văzut pentru ochiul minţii mele. În fiinţa lor stingheră şi individuală, ajunseră să fie însăşi viaţa gândului meu. Mă uitam la ei în orice lumină, îi întorceam în toate felurile. Le cercetam fiecăruia firea. Luam seama la toate ciudăţeniile. Meditam asupra alcătuirii lor. Mă gândeam la alterarea întâmplată în natura lor. Mă înfioram închipuindu-mi că au putinţa de a simţi şi a suferi, şi că mai au, chiar şi fără gură, o putere de expresie morală. S-a spus, cu drept cuvânt, despre domnişoara Salle „que tous şes pas etaient des sentiments”9, iar despre Berenice eu credeam cu dinadinsul „que toutes şes dents etaient des idées”10. Ah. Des idées!

Acesta era gândul nesocotit care m-a pierdut! Des idées! Ah, de aceea le doream atât de nebuneşte. Simţeam că, numai punând stăpânire pe ele, mi-aş recăpăta pacea, redobândindu-mi şi raţiunea.

Şi asupra mea se lăsă seara; şi apoi întunericul veni şi se aşeză şi se duse iar, şi ziua se arătă din nou, şi beznele unei a doua nopţi se adunară în jurul meu, şi eu tot mai şedeam neclintit în acea singuratică încăpere, mereu adâncit în gânduri şedeam, iar spectrul dinţilor îşi păstra fără preget cumplita-i putere asupră-mi, plutind cu cel mai viu şi hâd relief printre umbrele şi luminile schimbătoare din odaie.

Într-un târziu, un ţipăt de groază şi deznădejde străbătu visările mele. Apoi, după un răstimp, a urmat un zvon de glasuri tremurătoare, întretăiate de gemete stinse, de jale şi durere. M-am ridicat din fotoliu si, deschizând una dintre uşile bibliotecii, am găsit în anticameră o servitoare care, printre hohote de plâns, îmi spuse că Berenice nu mai era în viaţă. Fusese cuprinsă de un atac de epilepsie dis-de-dimineaţă.

Şi acum, când se înnopta, mormântul era gata pentru aceea care avea să-l locuiască, şi toate pregătirile de înmormântare fuseseră încheiate11.

* * *

M-am regăsit în bibliotecă şezând – iarăşi singur şi şezând. Mi se părea că m-am trezit de curând dintr-un vis tulbure şi zbuciumat. Ştiam că este miezul nopţii şi-mi dădeam bine seama că, încă după asfinţitul soarelui, Berenice fusese pogorâtă în mormânt. Dar despre tot ce se petrecuse în acel jalnic răstimp nu aveam o cunoaştere lămurită şi clară. Cu toate acestea, memoria mi-era plină de groază, o groază cu atât mai înfiorătoare, cu cât era mai nedesluşită, şi o spaimă cu atât mai cumplită, cu cât era mai neînţeleasă. Era o pagină înfricoşătoare în cartea vieţii mele scrisă pe de-a-ntregul cu amintiri întunecate, hâde şi neînţelese. Mă străduiam să le tălmăcesc, dar în zadar. Din când în când însă, ca sufletul unui sunet ce s-a dus, ţipătul ascuţit şi tremurat al unui glas de femeie părea că-mi răsună în auz. Săvârşisem o faptă, ce-a fost oare? Îmi puneam întrebarea cu glas tare, şi ecourile odăii îmi răspundeau în şoaptă: „Ce-a fost oare?”

Pe masă, lângă mine, ardea o lampă, şi în apropierea ei se afla o cutiuţă. Nu avea nimic deosebit şi o văzusem adeseori mai înainte, căci aparţinea medicului familiei; dar cum de a ajuns acolo, pe masa mea, şi de ce mă cutremuram privind-o? Aceste lucruri nu meritau de fel să fie luate în seamă, şi ochii mei într-un târziu căzură pe paginile deschise ale unei cărţi şi pe o frază subliniată. Erau cuvintele ciudate, dar

simple ale poetului Ibn Zaiat: „Dicebant mihi sodales, şi sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas”. De ce atunci când le-am citit, mi s-a zburlit părul în cap şi sângele mi-a îngheţat în vine?

S-a auzit o bătaie uşoară în uşa bibliotecii şi, galben, ca ieşit din mormânt, un slujitor intră în vârful picioarelor. Privirile îi erau rătăcite şi pline de spaimă, îmi yorbi cu glas tremurător, sugrumat şi stins.

Ce-a spus? Am auzit câteva fraze întretăiate. Spunea despre un ţipăt sălbatic ce sfâşia tăcerea nopţii, despre cum s-au adunat laolaltă slujitorii, cum au cercetat de unde venea sunetul, şi apoi glasul său se făcu răspicat şi înfiorător când îmi pomeni despre o violare de mormânt, despre un trup ciopârţit, ce respira încă, palpita încă, era viu încă!

Se uită ţintă la vesmintele mele. Erau pline de noroi şi mânjite de sânge închegat. N-am zis nimic, şi el m-a luat uşor de mână: purta întipărită urma unor unghii omeneşti. Mi-a atras atenţia asupra unui obiect rezemat de perete; timp de câteva clipe l-am privit: era o lopată.

Cu un răcnet, m-am repezit la masă şi am pus mâna pe cutia care se afla acolo, Dar n-am avut puterea s-o deschid şi, în tremurul meu, mi-a lunecat din mâini şi a căzut greoi şi s-a sfărâmat în bucăţi. Şi din ea, cu un zgomot metalic, s-au rostogolit câteva instrumente de chirurgie dentară, de-a valma cu treizeci şi două de lucruşoare albe ca fildeşul, care s-au risipit, ici şi colo, pe podea.

NOTA.

BERENICE

(A: Southern Literary Messenger, mart. 1835; B: copia Duane cu modificări manuscrise, 1839; C: Tales ofthe Grotesque andArabesque, 1840; D: Broadway Journal, 5 apr. 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

E una dintre capodoperele lui Poe, rareori omisă din antologii.

Curând după apariţia ei în Southern Literary Messenger, Poe se scuză faţă de T. W. White, redactorul-şef al revistei (care primise pâângeri din partea cititorilor), explicându-i: „Un cuvânt sau două în legătură cu Berenice. Opinia d-tale despre ea e foarte justă. Subiectul e într-adevăr oribil, şi mărturisesc că am ezitat înainte să ţi-o trimit, mai ales că era o mostră cât priveşte posibilităţile mele. Povestirea s-a născut dintr-un pariu, cum că n-aş putea scoate nimic de valoare dintr-un subiect atât de neobişnuit, decât dacă l-aş trata într-o manieră serioasă. Istoria tuturor revistelor arată limpede că toţi cei care au atins celebritatea şi-o datorează unor opere de natură similară – cu Berenice – deşi, recunosc, mult superioare în stil şi execuţie. Spun, de natură similară. Mă întrebi în ce constă acesta natură? In comicul înălţat la grotesc; în teama colorată de oribil; în umorul ajuns, prin exagerare, parodie; în neobişnuitul devenit straniu şi mistic. Vei zice poate că toate acestea sunt de prost gust. N-am îndoieli în privinţa asta. Dar dacă operele despre care vorbesc sunt sau nu de prost gust, e lipsit de importanţă. Ca să fii apreciat, trebuie mai întâi să fii citit.” (Scrisoarea către Thomas W. White, 30 apr. 1835, în E. A. Poe, Letters, vol. I, pp. 57-58).

E foarte probabil ca pariul să fi pornit de la scandalul iscat ia Baltimore în legătură cu „profanarea unor morminte cu scopul de-a se procura dinţi” pentru dentişti. Un articol în acest sens apăruse la 23 febr. 1833 în Baltimore Saturday Visiter.

Numele personajelor sunt semnificative. Egeus e tatăl Hermiei în piesa lui Shakespeare, Visul unei nopţi de vară. Berenice a fost soţia regelui Ptolemeu al III-lea Evergetes („Binefăcătorul”), care a domnit în Egipt între 247 şi 222 î. Hr. Invadând Ptolemeu Siria pentru a răzbuna moartea surorii sale (numită tot Berenice), ucisă de soţul ei Antioh, Berenice, ca să se împlinească întoarcerea victorioasă a lui

Ptolemeu, îşi taie buclele şi le depune în templul din Zephirium, de unde, potrivit legendei, aveau să fie furate şi duse în cer, devenind constelaţia Coma Berenices. Callimachus a scris o poezie cu acest subiect, tradusă de Catul, din care se va inspira Alexander Pope pentru poemul său The Rape of the Lock (Răpirea buclei).

Întrucât Introducerea la Povestiri ale Cenaclului In Folio nu propune nici un narator pentru această proză, e puţin probabil ca ea să fi fost printre cele 11 povestiri menţionate de Poe în scrisoarea sa din 4 mai 1833, către fraţii Buckingham. Probabil că ea a fost compusă cândva între primăvara anului 1833 şi începutul lui 1835, când i-a fost expediată lui T. W. White.

Tălmăciri: în franceză: Charles Baudelaire, Berenice, în L'Illustration, 17 apr. 1852, reed. În Le Pays, 2 aug. 1854, şi înNouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. În româneşte: Pompil [iu] Păltănea, Verişoara Berenice, în Noua Revistă Română, vol. VIII, 1910, nr. 17, dum., 5 sept.

Titlul. Versiunile A şi B: Berenice – A Tale (Berenice – O povestire); PHANTASY-PIECES: The Teeth (Dinţii).

Morella în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

?

El însuşi, întru sine, pururea identic sieşi, ca fiind de un singur chip.

Platon, Banchetul1

O priveam pe prietena mea, Morella, cu un simţământ de profundă şi totuşi stranie afecţiune. Am cunoscut-o din întâniplare acum câţiva ani, şi încă de la prima întâlnire sufletul mi s-a aprins cu o flacără până atunci necunoscută. Dar nu era flacăra lui Eros – şi amară şi chinuitoare îmi era convingerea căpătată cu încetul că nu voi putea să desluşesc niciodată natura neobişnuită a acestei flăcări, şi nici să-i potolesc intensitatea nelămurită. Dar ne-a fost dat să ne întâlnim, şi soarta ne-a unit în faţa altarului, deşi n-a

fost vorba o clipă măcar de pasiune şi nici nu mă gândisem la dragoste. Dar cum Morella fugea de lume şi se ataşase doar de mine, m-a făcut fericit, O fericire ciudată, o fericire ca de vis.

Morella avea un spirit deosebit de cultivat. După cum sper să o dovedesc, talentele ei erau puţin obişnuite, iar forţa gândirii, uriaşă, îmi dădeam seama de asta, şi în multe privinţe nu eram decât elevul ei. În orice caz, curând luase obiceiul să-mi arate unele dintre acele scrieri mistice, socotite de obicei floarea literaturii germane timpurii, pe care le cunoştea, după cât se pare, datorită educaţiei ce-o primise la Pressburg2. Nu ştiu de ce, dar aceste scrieri alcătuiau preocuparea ei favorită şi constantă – şi, dacă o dată cu vremea a devenit şi a mea, nu pot să n-o atribui influenţei simple, dar eficace, a obişnuinţei şi exemplului.

În toate acestea, dacă nu mă înşel, raţiunea mea nu avea nici un amestec. Convingerile mele, dacă nu greşesc, nu erau câtuşi de puţin bazate pe idealism, şi nici faptele ori ideile mele nu vădeau, vreau să cred, vreo legătură cu misticismul de care erau impregnate lecturile amintite, încredinţat de acest adevăr, m-am lăsat cu totul sub îndrumarea soţiei mele, pătrunzând cu inima neşovăitoare în labirintul preocupărilor ei. De multe ori, pe când mă cufundam în lecturi blestemate, simţeam un spirit blestemat aprinzându-se în mine, şi atunci Morella îşi aşeza mâna-i rece pe mâna mea şi aduna din cenuşa vreunei moarte filosofii câteva cuvinte profunde, neobişnuite, sădindu-mi în minte straniul lor înţeles. Şedeam ceasuri întregi lângă ea, vrăjit de muzica glasului ei, până când, în cele din urmă, melodia se învăluia în spaimă, şi pe suflet mi se lăsa o umbră, păleam şi mă înfioram în sinea mea de aceste accente nepământeşti. Şi, astfel, bucuria se veştejea deodată, presehimbându-se în groază, sublimul devenea hidos precum Hinnom a devenit Gehenna3.

Nu are rost să vă povestesc amănunţit natura exactă a studiilor care, luându-şi obârşia din cărţile amintite, au

constituit atâta vreme aproape singurul subiect de conversaţie dintre Morella şi mine. Cei iniţiaţi în aşa-numita etică teologică le vor înţelege cu uşurinţă, iar cei neiniţiaţi în orice caz nu vor înţelege prea mult. Panteismul ciudat al lui Fichte4;? Y? 5 modificată a pitagoricienilor: şi, mai presus de toate, doctrinele identităţii, aşa cum le prezenta Schelling6, constituiau în general cele mai atrăgătoare teme de discuţie pentru imaginaţia Morellei. Această identitate, numită personală, este, pe bună dreptate, definită de domnul Locke7, pare-mi-se, ca rezidind în sănătatea mintală a fiinţei raţionale. Şi, întrucât prin persoană înţelegem o esenţă inteligentă şi raţională, şi întrucât există o conştiinţă care însoţeşte întotdeauna gândirea, aceasta ne face pe fiecare din noi să fim ceea ce numim eu însumi, deosebindu-ne astfel de celelalte fiinţe gânditoare şi dându-ne fiecăruia o identitate. Dar acest principium individuationis8 – noţiunea acestei identităţi care, în clipa morţii, se pierde ori nu se pierde pentru totdeauna – a fost tot timpul pentru mine o problemă de cel mai mare interes; nu numai datorită caracterului deconcertant şi emoţionant al consecinţelor ei, ci şi din cauza agitaţiei speciale pe care o stârnea în Morella.

Şi, iată că a venit o vreme când misterul caracterului soţiei mele a început să mă apese într-adevăr ca o vrajă. Nu mai puteam suporta atingerea degetelor ei palide, nici timbrul profund al glasului ei atât de muzical, nici strălucirea ochilor melancolici. Ea îşi dădea seama, dar nu-mi reproşa nimic; îmi înţelesese, poate, slăbiciunea sau nebunia şi, zâmbind, o numea destin. Părea, de asemenea, să înţeleagă şi pricina, necunoscută mie, pentru care, treptat, începeam să mă îndepărtez de ea; dar în nici un fel nu m-a lăsat s-o aflu. Şi totuşi, fiind femeie, se ofilea cu fiecare zi mai mult. Cu timpul două pete purpurii şi-au găsit definitiv sălaş pe obrajii ei, iar pe fruntea-i palidă s-au conturat vine albăstrii; uneori simţeam că mă topesc de mila ei, dar îi întâlneam apoi privirea grăitoare, şi sufletul îmi era din nou răscolit.

Amuţeam, asemenea celui care priveşte într-un abis înspăimântător şi fără fund.

Mai trebuie oare să spun că ajunsesem să aştept cu o dorinţă arzătoare şi plină de nerăbdare moartea Morellei? Acesta e însă adevărul.

Numai că spiritul fragil se agăţa de lăcaşul său de lut – zile, săptămâni şi luni chinuitoare, până când nervii-mi torturaţi au învins raţiunea şi, înfuriat de întârzierea morţii, blestemam cu inima împietrită zilele, şi ceasurile, şi clipele amare care se tot lungeau parcă, pe măsură ce firava-i viaţă se stingea, ca umbrele în asfinţit.

Dar, într-o seară de toamnă, când văzduhul era nemişcat, Morella m-a chemat la căpătâiul ei. Plutea o ceaţă tulbure pe tot pământul, şi o pâclă purpurie se lăsase deasupra apelor şi prin frunzişul bogat al pădurii în octombrie se zărea parcă lucirea unui curcubeu9.

— Iată ziua cea mare, îmi spuse ea în timp ce mă apropiam; ziua cea mare pentru viaţă sau pentru moarte. O zi frumoasă pentru fiii pământului şi ai vieţii – ah, şi mai frumoasă încă pentru fiicele cerului şi ale morţii! 10

Am sărutat-o pe frunte şi ea urmă:

— Eu mor acum, şi totuşi voi trăi.

— Morella!

— Tu nu m-ai iubit, dar să ştii că pe aceea pe care în viaţă ai urât-o, în moarte o vei adora!

— Morella!

— Îţi spun din nou, că am să mor acum. Dar duc în mine o parte din dragostea – ah, cât de mică!

— Pe care mi-ai dăruit-o mie, Morellei. Şi când sufletul îmi va porni în cea din urmă călătorie, copilul va trăi 'copilul tău şi al meu, al Morellei. Şi zilele vieţii tale vor fi zile de suferinţă, căci suferinţa este cel mai stăruitor dintre sentimente, după cum chiparosul este cel mai răbdător dintre arbori11. Să ştii că ceasurile fericirii tale au trecut; şi bucuria nu se culege de două ori în viaţă, asemenea trandafirilor din Paestum care înfloresc de două ori într-un

an12. Da, nu te vei mai juca cu timpul ca acela din Teos13, ci, părăsind mirtul şi viţa-de-vie, îţi vei purta giulgiul pe pământ ca musulmanul la Mecca14.

— Morella! Am strigat. Morella, de unde ştii? Dar ea îşi întoarse faţa într-o parte şi, cu un tremur uşor care îi trecu prin tot trupul, îşi dădu duhul – şi nu i-am mai auzit glasul.

Şi iată că, după cum prevestise, copilul căruia murind îi dăduse viaţă şi care n-a început să respire decât după ce mama şi-a dat ultima suflare, copilul – o fată – a trăit. Se dezvolta nefiresc de repede şi la statură şi la minte, şi era copia fidelă a celei moarte; şi o iubeam cu o dragoste mai puternică decât aş fi crezut că pot avea pentru o fiinţă pământească.

Dar n-a trecut multă vreme, şi cerul acestei iubiri curate s-a întunecat: tristeţea şi groaza şi durerea l-au acoperit ca nişte nori grei.

Spuneam că fata se dezvolta nefiresc de repede la statură şi la minte.

Nefirească, într-adevăr, era creşterea staturii ei, dar teribile, oh! Teribile erau gândurile năvalnice care mă năpădeau în timp ce urmăream dezvoltarea fiinţei ei spirituale. Ar fi putut oare fi altfel, când zilnic descopeream în gândurile copilului forţele şi facultăţile adulte ale femeii?

Când buze copilăreşti rosteau învăţămintele experienţei? Şi când în fiece clipă vedeam licărind în ochii-i mari şi întrebători înţelepciunea ori pasiunile maturităţii? Şi, când toate acestea au devenit limpezi pentru simţurile-mi înspăimântate, când n-am mai fost în stare să-mi mint sufletul şi nici să-l feresc de percepţiile ce-l făceau să se înfioare, mai este oare de mirare că în inimă mi s-au strecurat bănuieli groaznice şi neliniştitoare şi gândurile mi s-au întors, înspăimântate, la ciudatele poveşti şi la teoriile obsedante ale Morellei celei moarte? Atunci am smuls, din faţa curiozităţii oamenilor, o fiinţă pe care destinul mă silea s-o ador şi, în singurătatea absolută a casei mele, am început să supraveghez cu o spaimă de moarte fiinţa iubită.

Priveam zi de zi chipul ei sfânt, blând şi expresiv, şi pe măsură ce anii treceau, şi o dată cu maturitatea înfăţişării ei, descopeream mereu alte puncte de asemănare între copil şi mamă – melancolica fiinţă dispărută. Şi, cu fiece clipă, licăririle de asemănare deveneau tot mai limpezi, mai hotărâte, mai vizibile, mai neliniştitoare, mai teribile.

Puteam suporta ca zâmbetul să-i semene cu zâmbetul mamei, dar mă cutremura desăvârşita lor identitate; puteam suporta ca ochii ei să semene cu ai Morellei, dar nu să mă scruteze cu ei în adâncurile sufletului, cu aceeaşi privire intensă şi răscolitoare a Morellei. În linia frunţii înalte, în unduirile părului mătăsos, în degetele palide pe care şi le trecea prin păr, în timbrul trist şi muzical al glasului, şi mai presus de toate – oh, mai presus de toate în frazele şi în expresiile moartei, care răsăreau pe buzele celei vii şi iubite, găseam hrană nedorită pentru un gând groaznic, chinuitor, pentru un vierme care nu voia să moară15.

Au trecut astfel vreo zece ani16, şi fiica mea nu avea încă nume. „Copila mea”, „dragostea mea” – iată numele pe care i le găsea, de obicei, afecţiunea mea de tată, iar izolarea totală a vieţii pe care o ducea excludea orice legătură cu alţi oameni. Numele Morellei murise o dată cu moartea ei. Nu-i vorbisem niciodată fetei despre maică-sa – nu puteam să-i vorbesc. In scurta-i existenţă, copila nu luase din lumea înconjurătoare decât impresiile elementare îngăduite de hotarele înguste ale singurătăţii ei. În cele din urmă, în neliniştea şi frământarea în care mi se aflau gândurile, forma botezului mi-a părut drept singura eliberare din teroarea destinului meu. Dar în faţa cristelniţei n-am ştiut ce nume să aleg. Pe buze mi se îngrămădeau multe nume, pline de înţelepciune şi frumuseţe, din timpuri străvechi şi din zilele noastre, din ţara mea şi din ţări străine, dimpreună cu nenumărate alte melodioase nume de nobleţe, fericire şi bunătate. Ce m-a împins oare în acea clipă să tulbur amintirea celei îngropate? Ce demon m-a

silit să şoptesc acel nume, a cărui simplă amintire îmi trimitea de obicei şuvoaie de sânge clocotitor din tâmple până în inimă? Ce diavol a izbucnit din străfundurile sufletului meu, când, sub bolţile întunecoase, am şoptit la ureche cuviosului preot numele Morella? Şi cine oare, dacă nu un demon, a schimonosit trăsăturile copilei mele şi le-a acoperit cu paloarea morţii, când, tresărind la acest nume abia şoptit, şi-a întors ochii limpezi de la pământ către cer şi, prăbuşindu-se pe dalele sumbre ale cavoului strămoşesc, mi-a răspuns: „lată-mă!”

Cât de reci, de desluşite, mi-au răsunat în urechi aceste câteva silabe, ca apoi, ca plumbul topit, să mi se rostogolească în creier, şuierând.

Ani, ani întregi vor trece, dar amintirea acelor clipe, niciodată! Cunoscusem până atunci florile şi viţa-de-vie17, dar din acel moment cucuta şi chiparosul aveau să-mi umbrească zi şi noapte existenţa. Şi n-am mai ţinut seama de atunci de timp şi loc, şi stelele destinului mi s-au stins pe cer, şi pământul s-a întunecat, şi oamenii aveau să treacă şi să se mişte pe lângă mine ca nişte umbre, şi din toate nu voi vedea decât pe Morella. Vânturile văzduhului nu-mi şopteau în urechi decât un sunet, şi valurile mării nu murmurau decât Morella. Copila-mi a murit; cu braţele mele am purtat-o până la groapă, şi am izbucnit într-un hohot de râs prelung şi amar când n-am mai găsit nici urmă din cea dintâi, în cavoul unde am aşezat-o pe cea de a doua – Morella.

NOTA.

MORELLA

(A: manuscris neterminat din 1835; B: Southern Literary Messenger, apr. 1835; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D -Burton's Gentleman's Magazine, nov. 1839; E: PHANTASY-PIECES, copia lui C cu modificări manuscrise, 1842; F: Broadway Journal, 21 iun. 1845; G:

copia lui Helen Whitman după F cu revizuiri manuscrise, 1848; H: Works, 1850)

Morella e una dintre marile povestiri ale lui Poe în stilul arăbesc. La 1 dec. 1835, Poe îi mărturisea lui Beverley Tucker: „Ultima povestire pe care am scris-o e Morella şi este cea mai bună. Când voi scrie din nou, voi scrie ceva mai bun decât Morella. Ce articole am publicat de la „Morella„ încoace au fost toate scrise cu câtva timp în urmă” (E. A. Poe, Letters, vol. I, p. 78).

Autorul mizează pe două superstiţii larg răspândite: sufletul poate fi reincarnat într-o altă fiinţă omenească (motivul metempsihozei); zeii (şi oamenii) îţi vor răspunde dacă le rosteşti numele adevărat (de aici interdicţia romanilor de a pronunţa numele adevărat al Romei şi al zeiţei patroane; de asemenea, refuzul evreilor de a rosti numele lui Iehova).

Numele eroinei e atestat istoric: Juliana Morell (1595-1653), o călugăriţă de o mare erudiţie, celebrată ca a patra Graţie şi a zecea Muză într-un poem de Lope de Vega. Poe a citit despre ea probabil într-un articol din The Lady's Book (sept. 1834), intitulat Women Celebrated în Spainfor their Extraordinary Powers ofMind (Femei proslăvite în Spania pentru mintea lor extraordinară), lată un fragment semnificativ: "Juliana Morella s-a născut la Barcelona.

Tatăl ei, fiind silit să părăsească Spania în urma unei crime, şi-a învăţat fiica atât de bine, încât se zice că la vârsta de doisprezece ani ea ar fi participat la o dispută publică în colegiul iezuiţilor din Lyons. Era profund instruită în filosofie, teologie, muzică, jurisprudenţă şi filologie. A intrat la mănăstirea Praxedia din Avignon. Ştia paisprezece limbi„. Numele eroinei lui Poe are şi semnificaţii oculte, căci engl. morel înseamnă „zârnă", o plantă veninoasă din care se extrage beladona (vezi interesul manifestat de ea pentru magia neagră).

Poe a luat aproape întreaga intrigă din nuvela lui Henry Glassford Bell, The Dead Daughter (Fiica moartă), apărută

în The Edinburgh Literary Journal (1 ian. 1831), transmutând însă materialul şi grefându-l pe un motiv literar adecvat.

Poe a compus Morella probabil către sfârşitul anului 1834 sau începutul lui 1835. Prima versiune, aşternută cu litere mărunte, ca de tipar, n-a fost terminată, cum a presupus A. H. Quinn (op. Cit., p. 214).

Tălmăciri. În franceză; Charles Baudelaire, Morella, în Paris, 14 şi 15 nov. 1853, reed. În Le Pays, 18 sept. 1854, şi în Histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1856. În româneşte: Mihai Eminescu [şi Veronica Miele?], Curierul de Iaşi, IX, 1876, nr. 111, pp. L-2, reed. În Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare, XVIII, 1907, nr. 10, pp. 428-33, şi în Evenimentul, XVII, 1909, nr. 17, pp. L-2, nr. 18, pp. L-2. Până la 1901 apar alte cinci versiuni, printre traducători numărându-se Barbu Constantinescu, Morella, în Edgar Allan Poe, Nuvele extraordinare, Editura Librăriei Socec & Co, 1910, pp. 224-235, şi Ion Achimescu, Morella, în Nuvele alese de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 53-61.

Hans Pfaall1 în româneşte de Ion Vinea.

După ultimele ştiri sosite de la Rotterdam2, se pare că acest oraş se află, din punct de vedere filosofic, pradă unor fierberi foarte mari.

Într-adevăr, au avut loc acolo unele întâmplări atât de neaşteptate şi atât de noi şi nepotrivite cu opiniile preconcepute, încât nu mă pot îndoi că nu va trece multă vreme şi întreaga Europă va fi zguduită; tot ce e trainic pe lume se va cutremura, şi tot ce e raţiune şi calcul se va învrăjbi.

Se pare că în ziua de. A lunii. (nu-mi aduc bine aminte data exactă)3, o mulţime nenumărată se adunase, nu prea se ştie din ce anume pricini, în marea Piaţă a Bursei din frumosul oraş Rotterdam4. Ziua era neobişnuit de caldă pentru acest anotimp: de-abia se simţea o slabă adiere de vânt, iar mulţimea, pe care o stropeau la răstimpuri răpăielile de

scurta durată ale ploii ce cădea din alba şi uriaşa îngrămădire a norilor răspândiţi cu îmbelşugare pe albastra boltă a firmamentului, nu-şi pierdea câtuşi de puţin voia bună5. Către amiază, totuşi, s-a stârnit o uşoară, dar destul de simţită frământare în rândurile celor din faţă. A urmat trăncăneala a zece mii de limbi. O clipă după aceea, zece mii de feţe s-au întors spre cer, zece mii de pipe căzură deodată din colţurile a zece mii de guri, şi un strigăt, care nu poate fi asemuit cu nimic alt decât cu vuietul Niagarei6, răsună îndelung, cu putere, cu furie, prin toate împrejurimile Rotterdamului.

În curând, pricina acestui tărăboi deveni îndeajuns de vădită. Dindărătul uriaşei grămădiri a uneia din acele mase de nori cu forme precise – despre care am mai vorbit – se văzu, ivindu-se încet, într-o întinsă arie de spaţiu albastru, o ciudată arătare eterogenă, dar plăsmuită, pare-se, dintr-o substanţă solidă, cu o înfăţişare atât de neobişnuită şi de o alcătuire atât de năzdrăvană, încât nu putea fi în ruptul capului înţeleasă şi nicicând îndeajuns de admirată de mulţimea de târgoveţi zdraveni care se uita la ea, de jos în sus, cu gura căscată. Ce să fie oare? In numele tuturor matroanelor şi diavolilor din Rotterdam, ce putea oare să prevestească? Nimeni nu ştia. Nimeni nu-şi putea închipui. Nimeni, nici chiar primarul, mynheer7 Superbus Von Underduk, n-avea nici cel mai neînsemnat indiciu care să-l ajute să dezlege acest mister. Aşadar, nefiind nimic mai bun de făcut, fiecare dintre cei de faţă îşi potrivi dm nou cu grijă pipa în colţul'gurii şi, fără a slăbi din ochi fenomenul, pufăi, făcu o pauză, se legănă într-o parte şi într-alta, mormăi ceva cu tâlc, se mai legănă o dată, mai mormăi ceva, mai făcu o pauză şi, în sfârşit, pufăi din nou8.

Dar, între timp, obiectul unei atât de mari curiozităţi şi pricina unui fum atât de gros se lăsă în jos, tot mai jos, deasupra paşnicei cetăţi. In mai puţin de câteva minute ajunse destul de aproape ca să poată fi văzut foarte desluşit. Părea să fie – o, da, nu încape îndoială – era într-

adevăr un fel de balon. Cu siguranţă însă că niciodată până atunci asemenea balon nu mai fusese văzut la Rotterdam. Căci, rogu-vă, daţi-mi voie să întreb: cine oare a mai auzit de un balon făcut pe de-a-ntregul din gazete murdare? Nimeni, desigur, în toată Olanda. Şi, totuşi, aici, chiar sub nasul poporului sau mai degrabă niţel mai departe şi mai sus de nasul său, se afla obiectul despre care vorbim, şi înjghebat – ştiu asta din izvorul cel mai autorizat – chiar din materialul pomenit, şi de care nimeni nu ştia că poate fi folosit într-un asemenea scop. Era o nemaiauzită jignire adusă bunului-simţ al târgoveţilor din Rotterdam. Cât despre înfăţişarea acestui fenomen, ea era şi mai vrednică de ocară. Aducea – nici mai mult, nici mai puţin – cu o uriaşă scufie de nebun, întoarsă cu moţul în jos. Şi această asemănare nu păru nicidecum micşorată când, după o mai amănunţită cercetare, mulţimea văzu un ditamai ciucure atârnând de extremitatea ei, iar în jurul marginii de sus, adică în jurul bazei conului, un colan de instrumente asemănătoare cu nişte tălăngi de mioriţe ce clincheteau necontenit pe aria Betty Martin9. Dar iată ce punea vârf la toate: legată cu panglici albastre de capătul fantasticei maşini, spânzura, în chip de nacelă, o pălărie uriaşă de castor, cu boruri nemăsurat de late. Pe calota ei emisferică se vedeau o agrafă de argint şi o panglică neagră. Şi era totuşi un fapt vrednic de luare-aminte că nu puţini cetăţeni ai Rotterdamului se jurau că în repetate rânduri mai văzuseră, înainte vreme, pălăria cu pricina. Într-adevăr, întreaga adunare se uita la ea ca la un lucru bine cunoscut, când, la vederea ei, doamna Grettel Pfaall10 scoase un strigăt de voioasă uimire, zicând sus şi tare că e chiar pălăria preaiubitului ei soţ.

Era o împrejurare cu atât mai vrednică de băgat în seamă, cu cât numitul Pfaall, dimpreună cu trei tovarăşi de-ai săi, dispăruseră din Rotterdam cam de vreo cinci ani de zile, într-un chip cu totul neaşteptat şi de neînţeles şi, până în clipa când începem această povestire, toate încercările de a

afla ceva despre ei dăduseră greş. E adevărat că, nu demult, câteva oseminte, socotite drept omeneşti, fuseseră descoperite într-un loc retras din partea de răsărit a oraşului, amestecate de-a valma cu nişte dărâmături ciudate. Se găsiseră unii care merseseră cu gândul până la a-şi închipui că se întâmplase în acel loc o crimă îngrozitoare şi că e foarte cu putinţă ca victimele să fi fost chiar Hans Pfaall şi cei trei tovarăşi ai săi. Dar să ne întoarcem la povestirea noastră.

Aşadar, balonul acesta (pentru că nu încape îndoială că era un balon) pogorâse cam la o sută de picioare deasupra pământului, îngăduind astfel mulţimii să vadă destul de desluşit persoana care se afla în el. Era într-adevăr un ins foarte ciudat. Ca înălţime nu putea să aibă mai mult de două picioare. Dar statura aceasta, oricât era ea de mică, îl putea totuşi face să-şi piardă echilibrul şi să-l dea peste marginea micii nacele, de n-ar fi fost o obadă circulară, care îi ajungea până la piept, legată de funiile balonului. Trupul omuleţului era peste măsură de lătăreţ şi dădea întregii sale făpturi o rotunjime fără nici un rost. Picioarele, desigur, nu puteau fi văzute deloc, deşi o substanţă cornoasă, de provenienţă dubioasă, apărea ocazional printr-o crăpătură din fundul nacelei, sau, ca să vorbesc mai corect, din fundul pălăriei. Avea nişte mâini uriaş de mari. Părul îi era cenuşiu şi împletit într-o coadă pe spate, iar nasul, fără pereche de lung, coroiat şi roşu. Avea ochi strălucitori şi mari, privirea pătrunzătoare. Bărbia şi obrajii, cu toate că zbârciţi de trecerea anilor, îi erau plini, puhavi şi lăsaţi. Cât despre urechi, nu puteai descoperi nici urmă de aşa ceva pe orice parte a capului. Acest ciudat şi micuţ ipochimen era îmbrăcat cu un surtuc larg de mătase azurie şi cu pantaloni potriviţi şi strimţi, strânşi pe genunchi cu agrafe de argint. Vesta lui era dintr-un material gălbui şi lucios. Purta pe cap – trasă ştrengăreşte pe o sprinceană – o tichie de tafta albă. Şi ca nimic să nu-i lipsească, gâtul îi era înfăşurat într-o basma de mătase de un roşu-sângeriu, care-i cădea moale

până la piept, unde făcea un nod năzdrăvan, de o mărime neobişnuită.

Când se apropie, precum am mai spus, la vreo sută de picioare de pământ, micul şi vârstnicul gentleman fu apucat deodată de un tremurici şi păru că nu mai are de gând să se mai apropie câtuşi de puţin de terra firma11. Aruncând atunci o cantitate de nisip dintr-un sac de pânză pe care-l ridicase cu multă greutate, rămase neclintit o clipă. Apoi, cu mişcări grăbite şi înfrigurate, începu să scoată dintr-un buzunar de afară al surtucului un portofoliu mare de marochin, îl cântări, bănuitor, în mână. Se uită la el, cu. O privire peste măsură de surprinsă, şi era vădit că greutatea portofoliului îl uimise, în sfârşit, îl deschise. Scoase din el un plic uriaş, pecetluit cu ceară roşie şi legat cu multă grijă cu o sfoară tot roşie, şi îl aruncă drept la picioarele primarului Superbus Von Underduk. Excelenţa sa se aplecă să-l ridice. Dar aeronautul, care nu încetase să fie foarte neliniştit şi nici nu mai avea pesemne vreo altă treabă care să-l ţină la Rotterdam, începu chiar din această clipă să-şi facă pregătirile de plecare. Şi fiindcă trebuia negreşit să se dezbare de o parte din lest ca să se poată înălţa din nou, iată că jumătatea de duzină de saci pe care el îi aruncă, fără să se mai ostenească a-i deşerta, căzură, unul câte unul, în spinarea nenorocitului primar şi îl dădură peste cap de nu mai puţin de douăzeci şi una de ori, în văzul fiecărui locuitor din Rotterdam. Nu se poate totuşi presupune că măreţul Underduk a lăsat să treacă fără a fi pedepsită această necuviinţă a bătrânului omuleţ. Ba se spune că, dimpotrivă, la fiecare din cele douăzeci şi una de tumbe el a pufăit mânios şi desluşit din pipa lui, pe care în tot acest timp a ţinut-o din răsputeri în colţul gurii şi pe care, cu voia lui Dumnezeu, e hotărî t s-o ţină bine până la cea din urmă a sa suflare.

Între acestea, balonul se înălţa ca o ciocârlie12 şi, avântându-se departe deasupra cetăţii, dispăru, în sfârşit, netulburat, după un nor ce semăna cu acela de după care

se ivise în chip atât de ciudat la venire, şi astfel fu pierdut, pentru vecie, de ochii plini de uimire ai bunilor cetăţeni din Rotterdam. Acum atenţia tuturor se îndreptă asupra scrisorii, împrejurările în care fusese aruncată şi urmările fireşti ale acestora se dovediră fatale atât persoanei, cât şi demnităţii Excelenţei sale ilustrului primar, mynheer Superbus Von Underduk. Acest înalt dregător nu uitase totuşi, în timpul mişcărilor sale giratorii13, să pună la loc sigur epistola, despre care s-a văzut, după cercetare, că a ajuns chiar în mâinile celor în drept, fiindcă fusese adresată lui însuşi, precum şi profesorului Rub-a-dub14, în calitatea lor oficială de preşedinte şi de vicepreşedinte ai Colegiului Naţional al Astronomilor din oraşul Rotterdam. Fu deci deschisă la faţa locului de către cei doi demnitari, care găsiră într-însa nemaipomenita şi într-adevăr foarte însemnata comunicare ce urmează:

Excelenţelor lor VON UNDERDUK şi RUB-A-DUB, preşedintele şi vicepreşedintele Colegiului Naţional al Astronomilor din oraşul Rotterdam.

Poate că excelenţele voastre îşi mai aduc aminte de un biet meşteşugar, pe nume Hans Pfaall, şi de meserie cârpaci de foaie, care, dimpreună cu alţi trei tovarăşi, a dispărut din Rotterdam, mai acum cinci ani, într-un chip ce poate fi socotit ca de neînţeles. Cu voia Excelenţelor voastre, sunt chiar eu, acelaşi Hans Pfaall, scriitorul comunicării de faţă. E un lucru bine cunoscut celor mai mulţi dintre scumpii mei concetăţeni că vreme de patruzeci de ani am locuit fără întrerupere în căsuţa pătrată de cărămidă de la capătul aleii numite Sauerkraut15, în care am stat până în ziua dispariţiei mele. Strămoşii mei au locuit-o şi ei de nu mai ţin minte când. Ca şi mine, ei s-au îndeletnicit în chip statornic cu vrednica şi într-adevăr bănoasa meserie de cârpaci de foaie. La drept vorbind, până în anii aceştia din urmă, când politica le-a sucit oamenilor capul, nici un cetăţean cinstit din Rotterdam nu-şi putea dori şi nu putea să îmbrăţişeze o meserie mai bună decât a mea. Mă bucuram de credit,

aveam de lucru totdeauna şi nu duceam lipsă nici de bani, nici de bunăvoinţă. Curând însă am început, precum spuneam, să simt roadele libertăţii, ale cuvântărilor nesfârşite, ale radicalismului şi a tot felul de alte asemenea lucruri. Oameni care altădată erau cei mai buni muşterii din lume nu mai aveau acum nici măcar o clipă să se gândească la tine. Aveau răgaz numai cât le trebuia să poată citi despre revoluţii şi să ţină pasul cu progresele gândirii şi cu spiritul timpului. Dacă aveau nevoie să aţâţe focul din vatră, îl aţâţau cu o gazetă, şi pe măsură ce autoritatea guvernului slăbea, îmi dădeam tot mai bine seama că pielea şi fierul se făceau tot mai trainice, căci în foarte scurtă vreme nu s-a mai găsit în tot oraşul nici măcar o pereche de foaie care să aibă nevoie de undrea sau de ajutorul ciocanului. Era o stare de lucruri care nu se mai putea îndura. Ajunsei în curând calic ca un şoarece şi, având nevastă şi copii de întreţinut, cu încetul povara mea se făcu de nesuferit şi pierdeam ceasuri întregi gândindu-mă la mijlocul cel mai potrivit de a-mi pune capăt zilelor. Dar, între timp, afurisiţii de creditori nu-mi dădeau răgaz să stau pe gânduri. Casa mea era de-a binelea asediată de dimineaţă până seara, aşa că începusem să turbez, şi să fac spume la gură, şi să mă frământ ca un tigru în cuşcă. Mi-aduc aminte mai cu seamă de trei dălcăuci care mă sâcâiau de mă scoteau din răbdări făcând veşnic de strajă la poarta mea şi ameninţându-mă cu asprimile legii. M-am jurat să mă răzbun amarnic pe tustrei aceştia dacă voi avea vreodată norocul să-i prind în gheară. Şi sunt încredinţat că plăcerea asta de care mă bucuram dinainte a fost singurul lucru pe lume care m-a împiedicat să-mi îndeplinesc pe loc planul de a-mi zbura creierii cu un foc de pistol. Am socotit totuşi că e mai bine să mă prefac, să-mi stăpânesc mânia, să-i hrănesc cu făgăduieli, cu vorbe dulci, până ce, mulţumită vreunui noroc neaşteptat, mi se va ivi un prilej de răzbunare.

Într-o zi, când le scăpasem printre degete şi mă simţeam mai copleşit ca niciodată, am rătăcit îndelung şi fără ţintă

pe străzile cele mai întunecate, până ce, într-un sfârşit, am dat într-un colţ peste o dugheană de anticar. Văzând în apropierea mea un scaun liber destinat clienţilor, m-am lăsat în eî, amărât şi ursuz, şi, fără să ştiu de ce, am deschis cel dintâi volum care-mi stătea la îndemână. Era, din întâmplare, o mică broşură de astronomie speculativă, scrisă de profesorul Encke16 de la Berlin, sau poate de un francez cu un nume asemănător. Aveam niţică spoială de ştiinţă în această materie, şi în curând m-am adâncit din ce în ce mai mult în cuprinsul cărţii, aşa încât l-am citit de două ori înainte de a-mi reaminti ce se petrece în jurul meu. Între timp începu să se întunece şi mi-am îndreptat paşii spre casă. Dar textul acelui tratat făcuse asupra mea o impresie de neuitat, şi în vreme ce hoinăream pe străzile năpădite de întuneric, amintirea mea depăna cu grijă raţionamentele ciudate şi uneori de neînţeles ale autorului. Câteva anumite paragrafe îmi tulburaseră închipuirea într-un fel cu totul neobişnuit. Cu cât gândeam mai mult asupra cuprinsului lor, cu atât mai tare creştea şi interesul pe care-l treziseră în mine. Educaţia mea, destul de mărginită îndeobşte, şi mai ales nepriceperea mea în problemele de filosofie naturală, departe de a mă face neîncrezător în puterea de a înţelege ceea ce citisem sau să mă facă să pun la îndoială noţiunile multiple care se desprinseseră au fost, dimpotrivă, un imbold pentru imaginaţie. Şi eram destul de închipuit, sau poate destul de cuminte, ca să mă întreb dacă nu cumva toate aceste idei neroade, care încolţesc în minţi bolnăvicioase, nu conţin în ele, aşa cum se şi pare de altfel, toată forţa, tot adevărul, precum şi celelalte proprietăţi ce ţin de intuiţie şi instinct; şi dacă, pentru a face un pas înainte, nu s-ar putea ca profunzimea, în probleme de o natură pur speculativă, să fie dovedită ca o sursă legitimă de falsitate şi eroare. Cu alte cuvinte, credeam, şi mai cred şi azi, că adevărul este de multe ori în sinea sa superficial, şi că, în multe cazuri, adâncimea constă mai mult în abisurile în care o căutăm decât în situaţiile reale unde poate fi

găsită, însăşi natura părea să-mi procure dovezi pentru aceste păreri ale mele. Contemplând corpurile cereşti, m-a izbit mai cu seamă faptul că nu puteam să disting o stea cu aceeaşi precizie când o priveam cu o atenţie susţinută, directă şi fără devieri, ca atunci când permiteam privirii mele să lunece prin vecinătatea ei. Desigur, în acel moment nu-mi dădeam seama că acest paradox aparent era pricinuit de faptul că centrul vizual era mai puţin susceptibil de a primi impresii de lumină decât porţiunile periferice ale retinei. Aceste cunoştinţe, şi altele de acelaşi fel, le-am asimilat în cursul următorilor cinci ani plini de evenimente, ani în care m-am dezbărat de prejudecăţile stării mele sociale umile şi am uitat de cârpaciul de foaie în multiplele şi feluritele mele ocupaţii. Dar în perioada despre care vorbesc, analogia oferită de o observaţie întâmplătoare asupra unei stele şi concluzia la care ajunsesem m-au izbit cu puterea unei confirmări pozitive, şi atunci m-am hotărât definitiv să urmez drumul pe care l-am urmat.

Era târziu când am ajuns acasă. M-am dus îndată la culcare. Dar mintea mi-era prea frământată ca să pot dormi şi am petrecut toată noaptea adâncit în gânduri. Sculându-mă dis-de-dimineaţă, m-am repezit la prăvălioara librarului, unde am dat şi puţinii bani pe care-i mai aveam, ca să cumpăr câteva volume de mecanică cerească şi astronomie practică. Ducându-le cu bine acasă, mi-am închinat citirii lor fiece clipă liberă, şi în curând am făcut progrese aşa de mari în studiul acestor ştiinţe, încât am socotit că sunt în stare să purced la înfăptuirea unui anume plan. Între timp m-am străduit să-i împac pe cei trei creditori care îmi pricinuiseră atâtea necazuri, în cele din urmă am şi izbutit să fac faţă unei jumătăţi din cererile lor, atât prin vânzarea unei părţi din mobilierul gospodăriei, cât şi prin făgăduiala ce le-am făcut-o de a plăti şi rămăşiţa, după înfăptuirea unui mic plan despre care le-am spus că-l urmăream şi pentru a cărui îndeplinire le-am cerut ajutorul. Astfel am reuşit, fără

prea mare greutate, să mi-i câştig, căci erau nişte oameni fără nici o pregătire.

Lucrurile fiind lămurite în acest chip, am purces, cu ajutorul soţiei mele – dar în cea mai mare taină şi cu băgare de seamă – să vând lucrurile ce-mi rămăseseră şi să adun – luând cu împrumut sume mici, sub un cuvânt sau altul, şi fără să mă sinchisesc câtuşi de puţin (o mărturisesc cu ruşine) de viitoarele mele mijloace de plată – o însemnată sumă de bani gheaţă.

Cu aceste mijloace, astfel sporite, mi-am făcut rost, la răstimpuri, de chembrică subţire, de foarte bună calitate, în bucăţi de câte doisprezece iarzi17 fiecare. Am mai cumpărat sfoară, vernis de cauciuc şi un coş de răchită, mare şi adânc, făcut de comandă, iar pe lângă acestea, felurite alte materiale necesare construirii şi echipării unui balon de o mărime neobişnuită. Am pus-o pe soţia mea să se apuce de lucru şi să-l dea gata cât mai degrabă, şi i-am dat toate îndrumările trebuincioase asupra felului cum trebuie să procedeze, între timp am lucrat din sfoară un fileu de o mărime suficientă: l-am prevăzut cu un inel şi cu frânghiile necesare; am cumpărat un cuadrant, o busolă, un telescop, un barometru obişnuit, cu anumite modificări importante, şi două instrumente astronomice care nu sunt prea bine cunoscute. Am găsit apoi un moment prielnic şi am cărat noaptea într-un loc singuratic, la răsărit de Rotterdam, cinci balerci cu cercuri de fier, cam de câte cincizeci de galoane18 fiecare, şi încă una de o capacitate şi mai mare; şase tuburi de tinichea, construite anume, cu un diametru de trei ţoli19 şi o lungime de zece picioare; o anumită cantitate de substanţă metalică sau semimetalică, pe care nu o voi denumi, şi o duzină de damigene cu un acid foarte obişnuit.

Gazul ce se obţine din aceste ultime elemente n-a mai fost fabricat de nimeni decât de mine sau, cel puţin, n-a mai fost folosit niciodată într-un asemenea scop20. N-aş avea nimic împotrivă să dau în vileag formula secretă şi deplină a

acestui gaz21, dar ea aparţine, de drept, aşa cum am mai spus, unui cetăţean din Nantes, în Franţa, care mi-a împărtăşit-o cu condiţia să nu o divulg. Acelaşi ins mi-a încredinţat, fără să fi ştiut nimic despre cele ce aveam de gând să fac, o metodă de a construi baloane din pieliţa unui anume animal şi prin care orice pierdere de gaz este aproape cu neputinţă. Dar am găsit cu cale că un asemenea mijloc era totuşi prea costisitor, mai ales că era foarte posibil ca o chembrică subţire, îmbibată cu o soluţie de cauciuc, să fie tot aşa de bună. Pomenesc aici de această împrejurare pentru că se prea poate ca într-una din aceste zile omul cu pricina să încerce a se înălţa cu balonul, folosind gazul cel nou şi materialul amintit, şi nu doresc deloc să-l lipsesc de onoarea unei invenţii foarte originale.

Pe locul pe care, când va fi fost să umflu balonul, aveam de gând să aşez balercile mai mici, am săpat pe ascuns câte o mică groapă; gropile, astfel făcute, alcătuiau un cerc cu un diametru de douăzeci şi cinci de picioare. Am săpat şi în centrul cercului, unde era locul sortit celei mai mari balerci, o groapă de o mai mare adâncime. În cele cinci gropi mai mici am aşezat câte o cutie de tinichea cu câte cincizeci de pfunzi22 de praf de puşcă în fiecare, iar în groapa mai mare, un butoi cu o sută şi cincizeci. Cu dâre de pulbere acoperite, am stabilit, aşa cum trebuia, legătura între butoi şi balerci, iar după ce am pus într-una dintre acestea capătul a vreo patru picioare de fitil, am acoperit groapa şi am aşezat peste ea butoiul, lăsând celălalt capăt al fitilului să iasă cam de un deget în afară şi în aşa fel încât să fie aproape cu neputinţă de văzut. Acoperind apoi şi celelalte gropi, am aşezat fiecare balercă la locul cuvenit.

Pe lângă materialele arătate mai sus, am mai cărat şi am ascuns la depozitul meu unul din acele aparate perfecţionate ale domnului Grimm23, pentru comprimarea aerului atmosferic. Mi-arn dat seama totuşi că această maşină are nevoie de modificări însemnate ca să poată fi folosită potrivit scopurilor mele. Dar printr-o muncă

îndărătnică şi printr-o stăruinţă neîntreruptă, am izbândit pe deplin în toate pregătirile mele. Balonul meu fu în curând gata. Putea cuprinde mai bine de patruzeci de mii de metri cubi de gaz. După calculele mele, putea lesne să mă ridice cu încărcătura mea cu tot şi, dacă îl mânuiam cu dibăcie, cu încă o sută şaptezeci şi cinci de pfunzi de balast pe deasupra. Fusese impregnat cu trei straturi de vernis de cauciuc şi m-am încredinţat că ţesătura de chembrică poate înlocui mătasea în toate întrebuinţările acesteia, fiind tot atât de trainică şi, afară de asta, şi mult mai puţin costisitoare.

Când totul fu gata, cerui soţiei mele să-mi jure că nu va spune nimănui nimic despre tot ce am făcut din ziua când m-am dus pentru întâia oară la dugheana librarului. Din parte-mi, i-am făgăduit să mă întorc de îndată ce împrejurările mi-o vor îngădui. I-am dat şi puţinii bani ce-i mai aveam şi mi-am luat rămas-bun de la ea. La drept vorbind, n-aveam nici o teamă în privinţa-i. Era ceea ce îndeobşte se numeşte o femeie şi jumătate, şi putea să se descurce în lumea asta şi fără sprijinul meu. Ca să spun lucrurilor pe nume, cred că m-a socotit totdeauna un pierde-vară, un trântor şi nimic mai mult, bun doar să viseze câte-n lună şi în soare, şi era mai degrabă mulţumită să scape de mine. Era o noapte întunecoasă când i-am urat bun-rămas si, luând cu mine în chip de aghiotanţi pe cei trei creditori care îmi pricinuiseră atâtea neajunsuri, am dus balonul cu toate accesoriile lui pe un drum ocolit la locul unde erau adăpostite celelalte materiale. Am găsit totul nevătămat şi m-am pus îndată pe lucru.

Era întâi aprilie. Noaptea, precum am spus, era întunecoasă. Nu se vedea nici o stea. O ploaie mărunţă şi rece, căzând la răstimpuri, ne stânjenea cumplit.

Dar ceea ce mă îngrijora mai mult era balonul, care, în ciuda vernisului ce-l apăra, începea să se îngreuneze din pricina umezelii. Pulberea, de asemenea, putea să fie vătămată. I-am pus deci pe cei trei cămătari să lucreze de

zor, să presare gheaţă pisată în jurul butoiului din mijloc şi să agite acidul în celelalte. Dar nu încetau totuşi să mă tot sâcâie cu întrebări asupra celor ce aveam de gând să fac cu aceste lucruri şi-mi exprimau toată nemulţumirea lor cu privirea la truda istovitoare la care îi pusesem. Nu erau în stare să priceapă (spuneau ei) ce lucru bun putea să iasă din faptul că se udau până la piele numai pentru a fi făcuţi complici la o atât de groaznică vrăjitorie. Mă cuprinse neliniştea. Am continuat să lucrez din răsputeri. Eram încredinţat că tâmpiţii ăştia mă bănuiesc că am făcut legământ cu dracul şi că, pe scurt, tot ce fac în clipa de faţă nu e lucru curat. Şi mi-era tare frică să nu mă părăsească tustrei deodată. M-am străduit, totuşi, să-i liniştesc, făgăduindu-le că, de îndată ce voi fi dus la bun sfârşit această treabă, le voi plăti tot ce le mai datorez. Vorbele mele şi le-au tălmăcit, fireşte, pe înţelesul lor. Fără îndoială, şi-au închipuit că, într-un fel sau altul, voi intra în stăpânirea unei sume uriaşe de bani gheaţă. Şi îndrăznesc să cred că ar fi fost de ajuns să le plătesc tot ce le datoram şi ceva pe deasupra, în schimbul serviciilor făcute, ca să le pese prea puţin de ceea ce s-ar mai fi putut întâmpla cu sufletul sau cu ciolanele mele.

După vreo patru ore şi jumătate, socotii că balonul s-a umflat de ajuns. Am legat de el nacela, în care mi-am pus toate uneltele, precum şi un glob de sticlă golit de aer şi foarte bine astupat cu un dop. N-am uitat nici condensatorul, nici o cantitate de var nestins, un baton de ceară de sigiliu, o uriaşă provizie de apă şi merinde din belşug, ca, de pildă, pemmican24-ului, a cărui putere nutritivă, faţă de micimea volumului, e nemăsurat de mare. Am mai luat în nacelă o pereche de porumbei şi o pisică. Tocmai se crăpa de ziuă când am socotit că ora plecării a sunat. Ca din întâmplare am scăpat pe jos o ţigară şi, aplecându-mă s-o ridic, am găsit prilejul să aprind pe furiş capătul fitilului, care, aşa cum am mai spus, depăşea niţel marginea de jos a uneia dintre balercile mai mici. Niciunul

dintre cei trei creditori ai mei n-a băgat de seamă mişcarea. Sărind în nacelă, am tăiat fără zăbavă singura frânghie care mă ţinea legat de pământ, şi nu mică mi-a fost bucuria văzând că mă înălţăm cu o repeziciune de neînchipuit, ducând cu mare înlesnire o sută şaptezeci şi cinci de pfunzi de balast de plumb, şi că aş fi putut tot atât de bine ridica o greutate mult mai mare.

Dar de-abia atinsesem o înălţime de cincizeci de iarzi, când deodată, urlând şi vuind îngrozitor, un vârtej năprasnic de foc şi pietriş, de lemne învăpăiate, metale încinse şi mădulare sfâşiate se năpusti cu furie asupră-mi. Inima mi se strânse de spaimă şi mă prăbuşii, tremurând de groază, în fundul nacelei. Mi-am dat seama, fireşte, că încărcasem din cale-afară butoaiele cu pulbere şi aveam acum de îndurat principalele urmări ale exploziei, într-adevăr, în mai puţin de o clipă simţii că tot sângele îmi năvăleşte în tâmple, şi în cea următoare, o zguduitură pe care n-am s-o uit niciodată izbucni în mijlocul nopţii şi parcă despică firmamentul în două. Mai târziu, când am avut un răgaz de gândire, mi-am dat seama că nemaipomenita violenţă a exploziei se datora, în ce mă priveşte, pricinii ei adevărate, adică faptului că mă aflam chiar deasupră-i, şi tocmai în bătaia puterii ei celei mai mari. Dar în acea clipă nu m-am gândit decât să scap cu viaţă. Mai întâi, balonul se dezumflă, apoi se dilată cu furie, se mai învârti jur-împrejur cu o iuţeală ameţitoare şi, în sfârşit, şovăind şi rostogolindu-se ca un om beat, mă zvârli peste marginea nacelei, lăsându-mă atârnat la o înălţime îngrozitoare, cu capul în jos, cu faţa în afară, de un capăt al frânghiei, lung de vreo trei picioare, care spânzura întâmplător printr-o crăpătură a fundului nacelei, în care, ca prin minune, în momentul căderii, mi s-a încurcat piciorul stâng25. E cu neputinţă de închipuit cât de cât grozăvia situaţiei în care mă aflam. Căscam gura spasmodic, să răsuflu, un tremur asemenea unui acces de friguri făcea să tresară fiece nerv, fiece muşchi al fiinţei mele. Simţeam cum îmi ies ochii din orbite,

o greaţă cumplită mă cuprinsese si, în cele din urmă, îmi pierdui cunoştinţa şi căzui în leşin.

Mi-e imposibil să spun câtă vreme am rămas în starea aceasta. Trebuie totuşi să fi trecut un răstimp destul de lung, fiindcă în clipa când mi-am revenit niţel în simţiri, văzui că se crapă de ziuă, că balonul plutea la o înălţime ameţitoare peste deserturile oceanului, şi cât vedeai cu ochii, nici urmă de uscat nu puteai zări între hotarele necuprinsului orizont. Dar senzaţiile mele, după această trezire la viaţă, nu erau deloc atât de dureroase cât m-aş fi putut aştepta. Era şi multă nebunie în felul liniştit în care am cercetat şi am început să-mi dau seama în ce situaţie mă aflam. Mi-am ridicat mâinile, una după alta, în dreptul ochilor şi am rămas uimit şi m-am tot întrebat prin ce nenorocită împrejurare mi se umflaseră în halul ăsta vinele şi mi se înnegriseră atât de groaznic unghiile. Pe urmă mi-am examinat cu multă grijă capul, scuturându-mi-l în repetate rânduri şi pipăindu-l cu o minuţioasă luare-aminte, până ce am izbutit să mă liniştesc, dându-mi seama că nu se făcuse mai mare decât balonul meu, aşa cum începusem să cred. Apoi, cu o mişcare obişnuită, m-am căutat în amândouă buzunarele pantalonilor si, văzând că-mi lipsesc carneţelul şi cutiuţa cu scobitori, m-am străduit să mă dumiresc cum de mi le pierdusem si, nereuşind, m-am simţit nespus de amărât. Simţii atunci o durere nesuferită la glezna piciorului stâng, şi un gând nelămurit despre starea în care mă aflam începu să-mi mijească prin minte. Dar, ciudat lucru! Nu eram nici mirat, nici îngrozit. Dacă simţeam totuşi o tulburare oarecare, era un fel de mulţumire ascunsă gândindu-mă câtă dibăcie va trebui să desfăşor ca să ies din încurcătură. Dar nici o singură clipă n-am socotit că m-aş putea îndoi de scăparea mea definitivă. Câteva minute am rămas cu totul adâncit în gânduri. Mi-aduc aminte că mi-am tot supt buzele, că mi-am dus mereu degetul la nas şi că am făcut toate gesturile şi strâmbăturile pe care le face un om când, tolănit într-un

fotoliu, se gândeşte în voie la lucruri încurcate sau de mare importanţă. Când am găsit că mi-am adunat bine gândurile, mi-am dus cu mare grijă şi băgare de seamă mâinile la spate şi mi-am desfăcut catarama mare de fier de la capătul curelei pantalonilor. Catarama asta avea trei dinţi care, fiind niţel ruginiţi, nu puteau fi învârtiţi pe axele lor decât foarte cu greu. Cu oarecare caznă, am izbutit totuşi să-i fac să stea perpendicular pe chenarul cataramei, şi mi-a părut bine văzând că se menţin în această poziţie. După aceea, ţinând în dinţi acest soi de unealtă, m-am apucat să-mi deznod cravata. A trebuit să mă întrerup şi să mă odihnesc în mai multe rânduri până să duc la capăt această încercare. Dar, în cele din urmă, am izbutit. Apoi am legat zdravăn catarama de unul dintre capetele cravatei, iar pe celălalt, spre mai mare siguranţă, l-am încolăcit strâns de pumnul meu. Opintindu-mă apoi din tot trupul, cu o uriaşă sforţare musculară, am izbutit, chiar de la întâia încercare, să zvârl catarama în nacelă şi s-o agăţ, aşa cum am avut de gând, de marginea circulară a împletiturii de răchită.

Trupul meu, întors acum spre peretele nacelei, făcea cu aceasta un unghi de vreo patruzeci şi cinci de grade, ceea ce nu însemna câtuşi de puţin că mă aflam cu patruzeci şi cinci de grade sub perpendiculară. Mă găseam pe un plan aproape paralel cu nivelul orizontului, deoarece noua poziţie pe care o dobândisem silise fundul nacelei să-şi schimbe locul în aceeaşi măsură, ceea ce mă punea într-o situaţie cât se poate de primejdioasă. Dar mai întâi să nu uităm că dacă, atunci când am fost azvârlit din nacelă, aş fi căzut cu faţa spre balon, şi nu cu ea în afară, aşa cum mă găseam acum, sau dacă, în al doilea rând, s-ar fi întâmplat ca frânghia de care eram suspendat să atârne de marginea de sus a nacelei, şi să nu treacă printr-o crăpătură din fund, socotesc uşor de înţeles că, în oricare dintre aceste două ipostaze, n-aş mai fi fost în stare să săvârşesc ceea ce am săvârşit şi destăinuirile pe care le-am făcut acum ar fi fost pierdute de-a binelea pentru posteritate. Aveam deci pricini

să fiu recunoscător întâmplării care mă ajutase, dar eram încă prea năucit ca să fiu în măsură să gândesc ceva. Aşadar, am mai rămas atârnat în neştire încă vreun sfert de ceas în această poziţie atât de neobişnuită, fără să fac nici cea mai mică sforţare, cufundat într-o stare ciudată şi neroadă de linişte şi de răsfăţ. Aceasta însă s-a risipit foarte repede şi i-au urmat fără zăbavă groaza, spaima şi un sentiment de nemărginită deznădejde şi părăsire. De fapt, sângele ce mi se îngrămădise aşa de multă vreme în vinele capului şi ale grumazului, şi care îmi pusese cugetul într-o stare vecină cu nebunia, începuse să se retragă pe căile lui fireşti, îmi dădeam de data asta limpede seama de pericolul pe care până acum abia îl presimţisem. Dar această trezire la realitate nu reuşea să mă lipsească de stăpânirea de sine şi de curajul de a-l înfrunta. Spre norocul meu, slăbiciunea n-a ţinut prea mult. Tocmai la timpul potrivit, curajul disperării îmi veni într-ajutor, şi atunci, smucindu-mă şi strigând ca un ieşit din minţi, m-am aruncat din răsputeri, iară şi iară, până ce, apucând, în sfârşit, ca într-o menghine, în încleştarea ghearelor mele mult dorita margine de răchită, izbutii să mă cocoţ pe ea şi, cutremurat în toată fiinţa, căzui cu capul în jos înlăuntrul nacelei.

Mi-a trebuit însă oarecare timp până să-mi regăsesc îndeajuns puterile, ca să mă pot îngriji de balon. L-am cercetat deci cu luare-aminte şi, spre deplina mea uşurare, l-am găsit cu totul nevătămat. Uneltele erau toate în bună stare şi, din fericire, nu pierdusem nimic din provizii şi din lest. E drept că le aşezasem aşa de bine la locurile lor, că nici vorbă nu putea fi să se piardă. M-am uitat la ceas. Era ora şase. Mă înălţăm mereu şi cu mare iuţeală, iar barometrul arăta o înălţime de trei mile şi trei sferturi. Chiar dedesubtul meu, pe suprafaţa oceanului, se vedea un lucru mic şi negru, de o formă niţel lunguiaţă, cam de mărimea unei piese de domino şi semănând foarte bine şi în toate privinţele cu o jucărie de acest fel. Îndreptându-mi asupră-i telescopul, am putut să văd desluşit că e un vas

britanic cu nouăzeci şi patru de tunuri, care se legăna greoi pe mare, cu vântul din spate, îndreptându-se spre vest-sud-vest. Afară de vasul acesta, nu mai vedeam altceva decât oceanul, şi cerul, şi soarele, care răsărise de mult.

Acum a venit timpul să împărtăşesc Excelenţelor voastre scopul călătoriei mele. Excelenţele voastre îşi amintesc, desigur, că împrejurările grele din Rotterdam mă aduseseră, în cele din urmă, în pragul sinuciderii. Nu pot spune totuşi că aveam vreo pricină temeinică să fiu scârbit de viaţă, dar neajunsurile întâmplătoare ale situaţiei mele mă hărţuiseră peste măsură. Aflându-mă în această stare sufletească, deopotrivă dornic de viaţă, dar şi obosit de ea, tratatul găsit în dugheana librarului a venit în ajutorul închipuirii mele.

Am luat, în sfârşit, o hotărâre. M-am hotărât să plec, dar să trăiesc mai departe; să părăsesc lumea, dar să rămân în viaţă; pe scurt, ca să isprăvesc cu enigmele, mi-am pus în gând, fără să mă sinchisesc de urmări, să-mi croiesc, dacă voi putea, drum până la Lună. Iar acum, ca să nu se spună că aş fi mai nebun decât sunt într-adevăr, vreau să povestesc un amănunt şi cât pot mai bine ce anume m-a făcut să cred că o asemenea reuşită, cu toate că e neîndoielnic plină de greutăţi şi de primejdii, nu e însă, pentru o minte îndrăzneaţă, dincolo de notarul posibilităţilor.

Depărtarea reală dintre Lună şi Pământ era cel dintâi lucru de care trebuia să ţin seama. Iar această distanţă aproximativă dintre centrele celor două planete Bste, în medie, cam de 59.9643 de ori mai mare decât raza ecuatorială a pământului, adică de vreo 237 000 de mile. Vorbesc de distanţa mijlocie sau aproximativă, dar dacă ne gândim că orbita Lunii este, în ce priveşte forma, o elipsă, a cărei excentricitate, măsurată la semiaxa cea mare a acestei elipse, nu e mai mică de 0,05484, şi că centrul Pământului e aşezat în focarul ei, rezultă că dacă aş izbuti într-un fel sau altul să întâlnesc Luna la perigeu, distanţa de

care pomenesc mai sus ar fi micşorată simţitor. Dar lăsând la o parte, deocamdată, această ipoteză, era lucru foarte sigur că, în tot cazul, din cele 237 000 de mile, puteam să scad lungimea razei Pământului, adică 4 000 de mile, precum şi aceea a razei Lunii, adică l 080, în total 5 080, şi că nu mi-ar rămâne de străbătut decât o distanţă aproximativă de 231 920 de mile. Iată, gândii eu, o distanţă care nu e câtuşi de puţin extraordinară. S-au făcut de multe ori călătorii pe Pământ cu o iuţeală de 30 de mile pe oră; şi, pe drept cuvânt, te poţi aştepta la viteze cu mult mai mari. Dar, chiar şi cu această viteză, nu mi-ar fi trebuit mai mult de 322 de zile ca să pot atinge suprafaţa Lunii. Aveam însă destule temeiuri să fiu încredinţat că viteza mijlocie a călătoriei mele va depăşi cu mult pe aceea de 30 de mile pe oră, şi, fiindcă aceste raţionamente au făcut o adâncă impresie asupră-mi, voi vorbi mai pe larg de ele mai târziu.

Celălalt punct de care trebuia ţinut seamă era de o importanţă mult mai mare. După datele barometrului ştim că, ridicându-ne deasupra scoarţei pământeşti la o înălţime de l 000 de picioare, am lăsat sub noi cam a treizecea parte din cantitatea aerului atmosferic; că la 10 600 de picioare am ajuns cam la o treime, iar la 18 000, ceea ce înseamnă aproape înălţimea piscului Cotopaxi26, am trecut dincolo de jumătatea materială, sau, în tot cazul, de o jumătate din cantitatea ponderabilă a aerului care învăluie globul pământesc. S-a mai calculat că la o înălţime ce nu depăşea a suta parte a diametrului terestru, cu alte cuvinte, care nu trece de optzeci de mile, aerul este atât de rărit, încât viaţa animală nu poate, cu nici un chip, să dăinuiască. Şi cele mai iscusite mijloace pe care le avem la îndemână ca să ne încredinţăm de prezenţa atmosferei devin atunci neîndestulătoare pentru a ne putea convinge de existenţa ei. Dar nu puteam totuşi să nu-mi dau seama că aceste din urmă calcule sunt întemeiate pe cunoştinţele noastre experimentale despre proprietăţile aerului şi despre legile mecanice ale dilatării şi contractării lui în ceea ce,

comparativ vorbind, am putea numi vecinătatea nemijlocită a Pământului. În afară de asta, se consideră drept axiomă că la o anumită depărtare de suprafaţa lui, socotită inaccesibilă, viaţa animală este şi trebuie să fie în esenţă incapabilă de vreo transformare. Fireşte că orice raţionamente de acest fel şi sprijinite pe asemenea date pot fi numai şi numai analogice. Cea mai mare înălţime la care omul a ajuns vreodată a fost aceea de 25 000 de picioare, atinsă în cursul expediţiei aeronautice a domnilor Gay-Lussac şi Biot27. E, desigur, o înălţime modestă, chiar dacă o comparăm cu aceea de optzeci de mile de care vorbim. Şi nu mă puteam împiedica de a gândi că problema lăsa loc îndoielilor şi dădea deplină libertate presupunerilor.

Dar, în fapt, după ce s-a făcut o ascensiune la o anumită înălţime, cantitatea de aer ponderabil străbătută în orice altă ascensiune următoare nu este câtuşi de puţin în proporţie directă cu adaosul de înălţime depăşit (cum foarte uşor se poate vedea din ceea ce s-a stabilit mai înainte), ci este în raport descrescând28. Este deci lucru vădit că, înălţându-se cât mai sus cu putinţă, nu vom izbuti, la drept vorbind, să ajungem la o limită dincolo de care atmosfera nu mai există de loc. Ea trebuie să existe, am socotit eu, cu toate că s-ar putea să existe într-o stare de infinită rarefacţie.

Pe de altă parte, ştiam bine că nu lipsesc nici argumente ce tind a dovedi existenţa unei limite atmosferice reale şi precise, dincolo de care nu se mai găseşte aer absolut deloc. Dar o anumită împrejurare trecută sub tăcere de către cei care susţin existenţa unei asemenea limite mi s-a părut că ar fi (cu toate că nu alcătuieşte un argument hotărâtor împotriva tezei lor) vrednică de o foarte serioasă cercetare. Comparând intervalele dintre trecerile succesive ale cometei lui Encke la periheliul său, ţinând seama, cu cea mai mare grijă, de toate tulburările datorate atracţiei planetelor, vom constata că perioadele se micşorează treptat. Cu alte cuvinte, axa mare a elipsei cometei devine

din ce în ce mai scurtă printr-o descreştere înceată, dar cu desăvârşire regulată. Tocmai aceasta este ceea ce trebuia să se întâmple, dacă presupunem că în calea ei cometa întâmpină o rezistenţă din partea unui mediu eteric extrem de rar care pătrunde în regiunile orbitei sale. Căci este vădit că un asemenea mediu, micşorând viteza cometei, trebuie să mărească puterea ei centripetă prin slăbirea celei centrifuge. Cu alte cuvinte, puterea de atracţie a Soarelui ar deveni din ce în ce mai mare, iar la fiece revoluţie, cometa ar fi atrasă tot mai aproape de el. Într-adevăr, o altă cale de a explica variaţia de care vorbim nu există29.

Dar iată: s-a observat că diametrul real al nebuloasei aceleiaşi comete se contractă cu repeziciune pe măsură ce se apropie de Soare şi se dilată, tot aşa de repede, când se depărtează spre afeliul ei. Nu eram oare îndreptăţit să presupun, la fel cu domnul Valz30, că această aparentă condensare a volumului îşi are obârşia în compresiunea exercitată de acelaşi mediu eteric de care am pomenit mai înainte şi a cărui densitate e în proporţie cu apropierea lui de Soare? Fenomenul de formă lenticulară, numit şi lumină zodiacală, era o problemă vrednică de atenţie. Acea radiaţie, atât de vizibilă la tropice şi care nu poate fi luată drept vreo lumină meteorică, se înalţă pieziş la orizont şi urmează, îndeobşte, linia ecuatorului Soarelui, îmi părea vădit că trebuie să fie pricinuită de existenţa unei atmosfere rarefiate, care se prelungea de la Soare, cel puţin, până dincolo de orbita lui Venus şi, după părerea mea, infinit mai departe31. La drept vorbind, nu puteam presupune că acest mediu eteric ar fi existând numai în elipsa descrisă de cometă sau în imediata vecinătate a Soarelui. Era, dimpotrivă, mai uşor de închipuit că exista în întreaga regiune a sistemului nostru planetar, condensat în jurul corpurilor cereşti în ceea ce numim atmosferă, şi poate modificat în cazul unora din ele datorită numai anumitor împrejurări geologice32.

Îmbrăţişând această părere în privinţa problemei în discuţie, nu mai aveam de ce pregeta, încredinţat că în călătoria mea voi găsi pretutindeni o atmosferă asemănătoare, în esenţa ei, cu aceea de la suprafaţa Pământului, m-am gândit că, folosindu-mă de foarte ingeniosul aparat al domnului Grimm, voi fi cu uşurinţă în stare să o condensez într-o cantitate suficientă pentru trebuinţele respiraţiei. Cu aceasta se înlătura piedica de căpetenie ce sta în calea unei călătorii în Lună. Bineînţeles că am cheltuit şi ceva bani şi mi-am dat multă osteneală pentru a pune acest aparat în slujba scopului urmărit, şi am căpătat deplină încredere că-l voi folosi cu succes dacă voi putea face într-un răstimp destul de scurt călătoria proiectată. Mi-am pus atunci din nou problema iuţelii cu care nu ar fi cu putinţă să călătoresc.

E ştiut că baloanele, în cea dintâi perioadă a ascensiunii lor, se înalţă cu o viteză comparativ moderată. Dar puterea de înălţare depinde numai de greutatea mai mare a aerului stratosferic faţă 'de a gazului din balon. La prima vedere, nu pare cu putinţă ca balonul, pe măsură ce se înalţă, ajungând astfel treptat în straturi atmosferice de o densitate care descreşte cu repeziciune, repet, nu pare câtuşi de puţin de crezut că, în această necontenită ascensiune, viteza iniţială să poată fi mărită. Pe de altă parte, nu aveam cunoştinţă ca în vreo ascensiune anterioară să se fi constatat o micşorare în viteza absolută a înălţării, cu toate că aşa ar fi trebuit să se întâmple, dacă nu din altă pricină, atunci din aceea a pierderilor de gaz ce se produc într-un aerostat rău construit şi lăcuit cu o substanţă cu nimic mai bună decât lacul obişnuit. Se părea deci că efectele unei astfel de pierderi nu puteau decât să compenseze efectul accelerării balonului33. Am socotit, prin urmare, că dacă întâlnesc în călătoria mea mediul pe care mi l-am închipuit, şi dacă acesta e de aceeaşi esenţă cu ceea ce numim aerul atmosferic, starea de extremă rarefacţie în care l-aş găsi n-ar avea prea mare însemnătate

– în raport cu forţa mea de ascensiune – fiindcă gazul din balon nu numai că ar fi supus unei rarefacţii asemănătoare (şi n-aveam atunci decât să dau drumul unei cantităţi proporţionale de gaze pentru a preîntâmpina o explozie), dar, fiind ceea ce era, acesta trebuia, în orice caz, să continue a fi mai uşor decât orice altă alcătuire de azot şi oxigen34, în acelaşi timp, forţa gravitaţiei trebuia să scadă necontenit în proporţie cu pătratul distanţelor, iar, în cele din urmă, aş fi ajuns cu o viteză uimitor accelerată în acele regiuni depărtate, unde forţa de atracţie a Pământului ar fi fost înlocuită cu a Lunii, întemeiat pe aceste păreri, nu credeam că merită să mă încarc cu mai multe provizii decât ar fi fost necesare pentru o perioadă de patruzeci de zile35.

Dar mai era şi un alt neajuns care mă cam neliniştea. S-a observat că în ascensiunile cu balonul la înălţimi mai mari, pe lângă greutatea de a respira, simţi un rău cumplit în cap şi în tot trupul, şi adesea însoţit de pierderi de sânge din nas, precum şi alte simptome alarmante, şi care, pe măsură ce creşte înălţimea devin tot mai greu de îndurat36. Gândul acesta mă cam înfricoşa. Nu era oare cu putinţă ca simptomele pomenite să se agraveze în aşa chip încât sfârşitui să fie chiar moartea? În cele din urmă, am socotit că nu. Obârşia simptomelor trebuie căutată numai în treptata scădere a presiunii atmosferice obişnuite pe suprafaţa corpului, precum şi în destinderea vaselor sangvine superficiale care îi urmează negreşit, iar nu într-o adevărată dezorganizare a sistemului animal, aşa cum se întâmplă când încep greutăţile respiratorii acolo unde, din punct de vedere chimic, densitatea aerului e neîndestulătoare pentru reînnoirea necesară a sângelui în ventriculul inimii. Nu vedeam, prin urmare, nici un motiv ca viaţa să nu fie menţinută chiar şi în vid, afară numai dacă această reînnoire nu s-ar mai putea face. Căci mişcarea de dilatare şi de comprimare a toracelui, adică respiraţia, este o acţiune pur musculară. Ea e cauza respiraţiei, iar nu efectul ei. Într-un cuvânt, îmi dădeam seama că atunci când

trupul s-ar deprinde cu lipsa presiunii atmosferice, aceste senzaţii dureroase s-ar micşora treptat şi mă bizuiam pe tăria de oţel a alcătuirii mele trupeşti pentru a le îndura cât timp vor dăinui.

Astfel, cu voia Excelenţelor voastre, am povestit cu de-amănuntul câteva (bineînţeles nu pe toate) din pricinile care m-au îndemnat să pun la cale planul unei călătorii în Lună. Iar acum voi înfăţişa Domniilor voastre urmările unei încercări ce pare atât de îndrăzneaţă şi, în orice caz, atât de fără de seamăn în analele lumii. Când am atins altitudinea mai sus menţionată, adică trei mile şi trei sferturi, am aruncat din nacelă o cantitate oarecare de pene şi am văzut că tot mă mai înalţ cu o viteză destul de mare. Nu mai era deci necesar să arunc lest. Faptul mă bucura, căci eram dornic să păstrez tot lestul pe care l-ar putea transporta balonul, şi aceasta pentru motive care vor fi explicate în cele ce urmează37. Nu simţeam nici un fel de suferinţă trupească, respiram cu mare uşurinţă şi n-aveam nici un fel de durere de cap. Pisica stătea foarte liniştită pe haina mea, pe care o scosesem, şi se uita la porumbei cu nepăsare. Legaţi de picior ca să nu fugă, aceştia ciuguleau de zor nişte boabe de orez risipite pentru ei pe fundul nacelei.

La ora şase şi douăzeci de minute, barometrul indica o înălţime de 26 400 de picioare, adică aproape cinci mile. Perspectiva părea nemărginită. De altminteri, se poate lesne calcula, cu ajutorul geometriei sferice, întinderea vastelor spaţii terestre pe care le contemplam. Suprafaţa convexă a fiecărui sector al sferei este, faţă de suprafaţa totală a sferei înseşi, ca sinusul vers al sectorului faţă de diametrul sferei, în ce mă priveşte, sinusul vers. Adică grosimea segmentului de sub mine, era aproape egal cu înălţimea punctului de observaţie de deasupra suprafeţei. Prin urmare, proporţia de „cinci mile la opt mii” exprima întinderea suprafeţei pe care o vedeam. Cu alte cuvinte, eu cuprindeam cu privirea cam a o mie şase suta parte din

întreaga suprafaţă a globului38. Marea părea lucie ca o oglindă, cu toate că, văzută prin telescop, puteam să-mi dau seama că se afla într-o stare de năprasnică frământare. Corabia nu se mai zărea, se depărtase, pesemne, spre răsărit. Simţeam, acum, la răstimpuri, o straşnică durere de cap, mai cu seamă pe la urechi, cu toate că mai respiram cu destulă uşurinţă. Pisica şi porumbeii păreau că nu suferă câtuşi de puţin.

La şapte fără douăzeci, balonul a intrat într-un lung şir de nori denşi care m-au pus în mare încurcătură, stricându-mi condensatorul şi udându-mă până la piele. Era desigur o „întâlnire” foarte ciudată, căci nu crezusem că e cu putinţă ca un asemenea nor să se menţină la o înălţime atât de mare. Socotii totuşi că e foarte nimerit să arunc doi saci de lest de câte cinci pfunzi, păstrându-mi încă o greutate de o sută şaizeci şi cinci de pfunzi. Astfel făcând, am trecut cu repeziciune obstacolul şi mi-am dat seama, fără zăbavă, că dobândisem în ascensiunea mea o viteză cu mult sporită. Câteva clipe după ce ieşisem din nor, un fulger de o lumină orbitoare l-a străbătut de la un capăt la altul, luminându-l pe toată întinderea lui, de parc-ar fi fost un morman uriaş de cărbuni aprinşi. Nu trebuie uitat că acestea se petreceau ziua-n amiaza mare. Nici o închipuire n-ar fi în stare să zugrăvească măreţia unui asemenea fenomen dacă s-ar petrece în beznele nopţii. Numai iadul şi-ar afla în el chipul aidoma. Dar şi aşa cum a fost, mi s-a zburlit părul pe cap pe când priveam departe, în jos, la prăpăstiile larg deschise, lăsându-mi închipuirea să se cufunde şi să rătăcească prin peşterile ciudat boltite, prin hăurile învăpăiate, prin groaznicele râpe roşcate ale focului fioros şi neţărmurit. Scăpasem, într-adevăr, ca prin minune. O clipă mai mult să fi rămas balonul în nor, cu alte cuvinte, dacă neplăcerea de a mă simţi ud până la piele nu m-ar fi făcut să arunc lestul – urmarea ar fi putut să fie, şi desigur că ar fi fost, sfârşitul meu. Astfel de primejdii, deşi nu prea luate în seamă, sunt, poate, cele mai mari din câte le pot întâini baloanele, între

timp, atinsesem totuşi o înălţime prea mare ca să mai am vreo nelinişte în această privinţă.

Mă înălţăm acum cu mare repeziciune. La ora şapte barometrul arăta o altitudine de nu mai puţin de nouă mile şi jumătate, începui să respir cu multă greutate. Capul mă durea îngrozitor, iar de la o vreme, simţind o umezeală pe obraji, mi-am dat seama, în cele din urmă, că e sângele ce mi se scurgea foarte repede din timpane. Mai eram foarte îngrijorat şi din pricina ochilor. Trecând mâna peste ei, mi s-a părut că ieşiseră simţitor din orbite; şi toate lucrurile din nacelă şi însuşi balonul se arătau vederii mele într-un chip cu totul deformat. Simptomele acestea erau cu totul neaşteptate şi-mi prilejuiau oarecare nelinişte, în aceste împrejurări, pe negândite, şi într-un chip cu totul imprudent, am mai aruncat din nacelă trei saci de lest cu câte cinci pfunzi. Acceleraţia astfel dobândită m-a purtat prea repede şi fără destulă tranziţie într-un strat atmosferic foarte rărit, şi n-a lipsit mult ca urmarea să fie fatală atât expediţiei mele, cât şi mie însumi. Am fost deodată cuprins de un spasm care a ţinut mai bine de cinci minute şi, chiar după ce m-a lăsat într-o oarecare măsură, n-am mai putut să-mi trag sufletul decât la mari răstimpuri şi gâfâind amarnic, în vreme ce sângele îmi curgea cu nemiluita din nas şi din urechi şi puţintel chiar şi din ochi. Porumbeii păreau în prada unei nelinişti cumplite şi se zbăteau să scape. Pisica miorlăia jalnic, limba îi atârna din gură şi se clătina încoace şi-ncolo prin nacelă, de parcă ar fi fost otrăvită. Abia atunci mi-am dat seama de marea greşeală pe care o săvârşisem aruncând lestul şi eram nespus de tulburat. Nu mai aveam nimic de aşteptat decât moartea, şi anume moartea în câteva clipe.

Suferinţele fizice pe care le înduram erau şi ele de vină că eram aproape cu totul incapabil de a face o încercare, cât de mică, pentru a scăpa cu viaţă. Nu mai aveam, fireşte, decât prea puţină putere de a gândi, iar năprasnica durere de cap se înteţea din ce în ce mai mult. Mi-am dat astfel

seama că în curând simţurile mă vor părăsi cu totul, şi chiar apucasem una din frânghiile supapei cu gândul să încerce a pogorî, când, deodată, amintirea farsei pe care o făcusem celor trei creditori precum şi urmările ce puteau decurge pentru mine dacă m-aş fi întors, m-au făcut să renunţ, cel puţin pentru moment. M-am culcat în fundul nacelei, străduindu-mă să-mi adun gândurile. Am izbutit întrucâtva şi am ajuns la hotărârea de a încerca să-mi iau puţin sânge. N-aveam lanţetă. Am fost deci silit să-mi fac această operaţie aşa cum am putut, izbutind, în cele din urmă, să-mi deschid o venă în braţul stâng cu tăişul briceagului. De îndată ce sângele începu să curgă, am şi simţit o mare uşurare, iar când am pierdut ca la o jumătate de lighean de o mărime obişnuită, cea mai mare parte din simptomele cele mai alarmante dispărură cu totul. N-am socotit, totuşi, că e nimerit să mă scol numaidecât în picioare. Mi-am legat braţul cât am putut mai bine şi am stat lungit, cuminte încă vreun sfert de ceas. După aceasta, m-am ridicat şi n-am mai simţit nimic din suferinţele de tot felul pe care le încercasem în ultimul răstimp de un ceas şi un sfert al ascensiunii mele. Cu toate acestea, dificultatea pe care-o aveam la respiraţie nu-mi scăzuse decât într-o foarte mică măsură şi mi-am dat seama că în curând voi fi nevoit să mă folosesc de condensator, între timp, uitându-mă la pisică, o văzui răsfăţându-se în voie pe haina mea si, spre marea mea uimire, am descoperit că se folosise de răstimpul în care mi se făcuse rău ca să aducă pe lume un ghemotoc de trei pisoi. Număruljiasagerilor sporea deci într-un fel cu totul neaşteptat pentru mine. Întâmplarea însă îmi făcea plăcere, îmi dădea prilejul să verific adevărul unei presupuneri care, mai mult decât orice altă pricină, mă îndemnase să încerc această ascensiune, îmi închipuisem că deprinderea cu presiunea atmosferică la suprafaţa pământului era în mare parte cauza suferinţelor care însoţeau viaţa animală la oarecare depărtare deasupra ei. Dacă s-ar fi dovedit că pisoii suferă în aceeaşi măsură ca şi

mama lor, ar fi trebuit să recunosc că teoria mea era greşită, dar dacă lucrurile s-ar întâmpla într-altfel, aş putea privi aceasta ca o confirmare puternică a ideii mele.

La ora opt atinsesem o înălţime de şaptesprezece mile deasupra Pământului. Mi se păru deci vădit nu numai că viteza ascensiunii era în creştere, dar că această creştere s-ar fi făcut simţită aproape la fel de mult chiar dacă nu m-aş fi lipsit de balastul pe care l-am aruncat. La răstimpuri, mă apucau din nou durerile de cap şi de urechi şi câteodată îmi mai curgea şi sânge din nas; dar, la drept vorbind, sufeream mult mai puţin decât m-aş fi aşteptat. Respiram însă din ce în ce mai anevoie, şi la fiece răsuflu pieptul mi-era cuprins de spasme chinuitoare. Am desfăcut aparatul condensator şi mi l-am pus la îndemână, gata să mă folosesc de el fără zăbavă39.

Priveliştea Pământului în acest răstimp al ascensiunii mele era într-adevăr minunată. Cât vedeam cu ochii, spre soare-apune, spre miazănoapte şi spre miazăzi, se întindea pânza părelnic nemişcată a nemărginitei mări. Clipă după clipă, ea căpăta o nuanţă tot mai albastră, din ce în ce mai albastră40. La răsărit, deşi la o mare depărtare, se zăreau totuşi insulele Marii Britanii, toată coasta Atlanticului dinspre Franţa şi Spania, cu o mică fâşie de nord a continentului african. Nu se vedea însă nici urmă de clădiri monumentale şi cele mai mândre cetăţi ale omenirii parcă pieriseră de pe faţa pământului. De la stânca Gibraltarului, acum micşorată până a arăta ca o fărâmă neînsemnată, întunecata Mediterană, punctată cu insule strălucitoare, aşa cum cerul este punctat cu stele, se întindea către răsărit cât cuprindeai cu ochii, până ce întregul noian de ape părea să se rostogolească de-a dreptul peste prăpastia orizontului, şi m-am surprins că sunt nerăbdător să aud ecourile puternicei cascade. Deasupra capului, cerul era nepătruns de negru, şi stelele strălucitor de vizibile41.

Între timp, porumbeii părând că suferă foarte mult, m-am hotărât să le redau libertatea. Am dezlegat mai întâi numai

pe unul dintre ei, un minunat porumbel cenuşiu-pestriţ, şi l-am aşezat pe marginea de răchită a nacelei. Părea foarte neliniştit şi se uita cu teamă în jurul lui, bătând din aripi şi gângurind zgomotos. Dar n-a putut fi înduplecat să se încumete afară din nacelă. În cele din urmă, am pus mâna pe el şi l-am azvârlit la vreo şase iarzi departe de balon. N-a făcut totuşi nici o încercare de a coborî, precum mă aşteptam, ci s-a străduit din răsputeri să se întoarcă, scoţând totodată ţipete foarte ascuţite şi pătrunzătoare, în cele din urmă a izbutit să-şi redobândească locul său de mai înainte, pe margine, dar de-abia ajuns, şi iată că şi-a lăsat capul în piept şi a căzut mort în fundul nacelei. Celălalt însă n-a avut o soartă atât de nenorocită. Ca să-l împiedic de a urma pilda tovarăşului său şi de a se întoarce la balon, l-am aruncat în jos din toate puterile şi m-am bucurat văzându-l cum coboară cu mare iuţeală, folosindu-se cu uşurinţă şi în chipul cel mai firesc de aripile sale. În foarte scurtă vreme s-a făcut nevăzut şi nu mă îndoiesc că a ajuns cu bine acasă. Pisica părea că se întremase de-a binelea şi se ospăta acum cu poftă din pasărea moartă, apoi adormi cât se poate de mulţumită. Pisoii erau foarte vioi şi nu arătau câtuşi de puţin că nu s-ar simţi bine.

La opt şi un sfert, nemaiputând respira fără o durere de nesuferit, am început numaidecât să instalez în jurul nacelei aparatul care ţinea de compresor. Aparatul acesta necesită oarecare desluşiri, şi Excelenţele voastre vor binevoi să-şi aducă aminte că scopul meu era, în primul rând, să mă înconjur pe de-a-ntregul şi să înconjur şi nacela cu o baricadă împotriva atmosferei mult prea rărite în care mă găseam. Gândul meu era să introduc înăuntrul acestei baricade, cu ajutorul condensatorului meu, din chiar această atmosferă, o cantitate destul de condensată pentru nevoile respiraţiei. In acest scop confecţionasem un sac de cauciuc, foarte trainic, cu totul impermeabil, dar flexibil. Sacul acesta, de dimensiuni destul de mari, putea cuprinde, într-un anume fel, întreaga nacelă. Cu alte cuvinte, sacul

putea fi tras peste fundul nacelei, apoi în sus, pe laturile ei, şi aşa mai departe, de-a lungul frânghiilor, pe dinafară lor, până la marginea de sus, adică până la inelul de care era prins fileul. După ce am desfăşurat în felul acesta sacul, învelind părţile şi fundul nacelei, a trebuit să-l închid la vârf sau la gură, petrecând materialul deasupra inelului, adică între inel şi fileu. Dar dacă despărţeam fileul de inel pentru a face loc, cum s-ar mai fi susţinut nacela? Fileul însă nu era legat de inel, ci numai prins de el printr-un şir de bride42. De aceea, am desfăcut numai câteva din aceste bride, lăsând nacela să atârne de celelalte. După ce am introdus partea de sus a sacului de cauciuc, am prins la loc bridele nu chiar pe inel, ceea ce ar fi fost cu neputinţă acum, când între ele se afla acea fâşie, ci într-un şir de nasturi mari, fixaţi tocmai pe învelitoare, cam la trei picioare mai jos de gura sacului. Intervalele dintre nasturi erau pe măsura celor dintre bride. Am desfăcut apoi nodurile din alte câteva bride de pe margine, băgând între ele o altă porţiune a învelitorii de cauciuc şi prinzând bridele slobode de nasturii corespunzători. În chipul acesta, am putut să introduc toată partea de sus a sacului între fileu şi inel. Era vădit acum că inelul va cădea înlăuntrul nacelei, iar întreaga greutate a acesteia, cu conţinutul ei cu tot, nu se va mai ţine decât mulţumită nasturilor şi trăiniciei lor. S-ar părea, la prima vedere, că legăturile acestea n-ar fi destul de puternice. Nu era însă câtuşi de puţin aşa, fiindcă nasturii erau nu numai foarte bine prinşi, dar şi atât de apropiaţi unii de alţii, încât fiecare dintre ei nu suporta decât o mică parte din întreaga greutate. Într-adevăr, chiar dacă nacela şi tot ce se afla într-însa ar fi fost de trei ori mai grea decât era, tot n-aş fi avut nici cea mai mică grijă. Am ridicat deci iarăşi inelul înlăuntrul învelitorii de cauciuc şi l-am fixat cam la înălţimea lui de mai înainte, cu ajutorul a trei prăjini uşoare, pe care le pregătisem înadins. Bineînţeles, toate acestea le-am făcut ca să pot ţine sacul deschis la gură şi ca să menţin partea de jos a fileului în poziţia potrivită. Nu-mi mai rămânea

decât să leg gura sacului. Ceea ce am şi făcut cu uşurinţă, strângând cutele materialului laolaltă şi răsucindu-le zdravăn înlăuntru cu ajutorul unui soi de ceatlău43 pe care-l aveam la îndemână.

Pe laturile învelitorii, pe care o potrivisem în acest chip în jurul nacelei, montasem trei ochiuri de sticlă groasă, dar străvezie, prin care puteam privi foarte uşor împrejurul meu, pretutindeni în direcţia orizontală. În porţiunea de învelitoare care alcătuia fundul ei se mai afla şi un al patrulea ochi de geam, la fel cu celelalte, şi potrivit pe o mică'deschizătură în podeaua nacelei. Acest dispozitiv îmi îngăduia să mă uit de-a dreptul în jos, dar din pricina felului în care încinsesem gura sacului şi a cutelor ce se alcătuiseră în ţesutul de cauciuc mi-a fost cu neputinţă'să aşez şi deasupră-mi un dispozitiv asemănător, aşa că nu mă mai puteam aştepta să văd obiectele situate la zenit. Bineînţeles că aceasta n-avea prea mare însemnătate. Chiar dacă aş fi fost în stare să pun o fereastră în partea de deasupra, corpul balonului m-ar fi împiedicat să mă slujesc de ea.

Cam cu un picior mai jos de una din ferestrele laterale se atla o deschizătură circulară cu un diametru de trei degete şi prevăzută cu o garnitură de alamă filetată în partea ei dinăuntru. Aici era înşurubat tubul larg al compresorului, corpul maşinii fiind aşezat, bineînţeles, înlăuntrul camerei de cauciuc. Prin acest tub, o cantitate din atmosfera rarefiată dimprejur, fiind absorbită cu ajutorul vidului făcut în corpul maşinii, era împinsă de aici în stare de condensare şi amestecată cu aerul subţiat din cameră.

Repetând această operaţie de mai multe ori, încăperea se umplea până la urmă cu o atmosferă prielnică respiraţiei. Dar într-un spaţiu atât de restrâns aerul se strica foarte repede şi devenea irespirabil din pricina prea desei lui treceri prin plămâni. Atunci, printr-o mică supapă din fundul nacelei, era împins afară, aerul dens fiind absorbit pe loc de atmosfera mai rară de sub noi. Pentru a

preîntâmpina neajunsurile ce ar fi decurs dacă s-ar fi făcut, la un moment dat, vid total în încăpere, primenirea nu se săvârşea dintr-o dată, ci numai treptat, deschizându-se doar pentru câteva clipe supapa, ca să fie reînchisă imediat, până ce o mişcare, două ale pompei condensatorului înlocuiau aerul împins afară. În scopuri experimentale pusesem pisica şi pisoii ei într-un coşuleţ atârnat de un nasture în afara nacelei, tocmai'lângă acea supapă prin care, de altfel, puteam să-i hrănesc ori de câte ori ar fi trebuit. Am făcut aceasta cu oarecare greutate, mai înainte de a închide gura încăperii, ajungând sub nacelă cu una din prăjinile de care am mai vorbit, la capătul căreia fusese potrivit un cârlig44.

Nu era decât nouă fără zece când am isprăvit cu aceste pregătiri şiam umplut camera cu aer condensat, aşa precum am spus. In tot răstimpul în care am trebăluit aşa, am îndurat cele mai groaznice chinuri din pricina greutăţii de a respira şi m-am căit amarnic de neglijenţa sau mai bine zis de îndrăzneala neroadă de care m-am făcut vinovat amânând până în ultima clipă un lucru atât de însemnat. Dar, în sfârşit, de îndată ce am scos-o la capăt, am şi început să mă bucur de roadele muncii mele. Încă o dată am putut să respir uşor şi în toată voia. Şi, la urma urmei, de ce n-aş fi respirat uşor? Şi nu mică mi-a fost bucuria dându-mi seama că durerile cumplite care mă chinuiseră până atunci m-au părăsit. O uşoară durere, însoţită de o senzaţie ca şi cum mi s-ar umfla şi dezumfla încheieturile mâinilor, gleznele şi gâtul, era aproape singurul neajuns de care mă puteam plânge. Părea deci mai presus de orice îndoială că o mare parte a răului pricinuit de lipsa presiunii atmosferice fusese înlăturată în clipa de faţă, aşa cum mă şi aşteptasem, şi că multe din suferinţele îndurate în ultimele două ceasuri nu trebuiau puse decât pe seama unei respiraţii neîndestulătoare.

La ora nouă fără douăzeci, adică nu mult înainte de a fi închis gura sacului, coloana de mercur a barometrului,

care, precum am mai spus, era de o mărime neobişnuită, coborâse la extrema lui limită de jos. Arăta o înălţime de 132 000 de picioare sau de douăzeci şi cinci de mile, ceea ce înseamnă că privirile mele îmbrăţişau o întindere de pământ ce nu cuprindea mai puţin de a trei sute douăzecea parte din întreaga lui suprafaţă. La ora nouă am pierdut iarăşi din vedere ţinuturile dinspre răsărit, dar nu mai înainte de a-mi fi dat seama că balonul se îndrepta cu iuţeală spre nord-nord-vest. Dedesubt, convexitatea oceanului se putea desluşi foarte bine, cu toate că adesea privirea mi-era împiedicată de grămezile de nori ce pluteau încoace şi încolo. Am observat acum că până şi cei mai uşori aburi nu se ridicau mai sus de zece mile peste nivelul mării.

La nouă şi jumătate am aruncat, ca experienţă, o mână de pene prin supapă. Dar n-au plutit, cum mă aşteptasem, ci au căzut drept în jos, perpendicular, ca o ghiulea, grămadă, cu mare iuţeală, şi le-am pierdut din ochi în câteva clipe. La început n-am ştiut ce să cred despre un fenomen atât de extraordinar, neputând bănui că viteza cu care mă înălţăm crescuse deodată în chip atât de uimitor. Curând însă mi-am dat seama că atmosfera era mult prea rărită pentru a putea susţine fie chiar şi nişte pene; într-adevăr, ele cădeau, aşa cum mi se păruse, cu o mare repeziciune, şi am fost uimit când am adunat iuţeala căderii lor cu viteza înălţimii mele.

La ora zece am băgat de seamă că nu mai aveam nimic de făcut care să-mi ceară luare-aminte. Treaba mergea strună şi eram încredinţat că balonul se înalţă cu repeziciune necontenit sporită, cu toate că nu mai aveam nici un mijloc de a putea calcula sporul acesta de viteză. Nu mă mai durea nimic, nu simţeam nici un fel de suferinţă şi eram plin de voie bună cum nu mai fusesem niciodată de la plecarea mea din Rotterdam. Mă îndeletniceam când cu cercetarea diferitelor mele aparate, când cu primenirea aerului din încăpere. De acest din urmă amănunt am hotărât să mă ocup la fiece patruzeci de minute, dar mai mult din grija de a-mi păzi sănătatea decât pentru motivul că o reînnoire la

intervale atât de dese ar fi fost necesară. Între timp nu mă puteam împiedica să fac tot felul de presupuneri. Mă avântam cu gândul pe meleagurile neumblate şi fantastice ale Lunii. Simţându-se deodată nestrunită, închipuirea mea rătăcea în voie printre minunile necontenit schimbătoare ale acestor ţinuturi nestatornice şi pline de taină. Erau, iată, acolo, păduri argintii şi blagoslovite de vremuri, şi povârnişuri stâncoase, şi cascade prăvălite cu puternic răsunet în prăpăstii fără fund. Mă pomeneam apoi ziua în amiaza mare prin deserturi în care vântul cerurilor nu pătrunsese niciodată şi unde pajişti întinse, de maci şi flori plăpânde asemenea crinilor, se răsfăţau cât vedeai cu ochii, tăcute şi nemişcate. Călătoream apoi mai departe, mult mai departe, pe un alt tărâm, care nu era decât un lac întunecat şi fără ţărmuri, în tivul lui de nori. Şi din această apă tristă se ridica o pădure de copaci înalţi, orientali, ca o pustietate de vis. Şi-mi aduc aminte că umbrele acestor copaci, căzând pe lac, nu rămâneau la suprafaţă, ci se cufundau încet şi continuu, şi se amestecau cu valurile, în timp ce din trunchiurile copacilor se ridicau mereu alte umbre, care luau locul fraţilor lor astfel înmormântaţi. „Iată de ce”, îmi spuneam căzut pe gânduri, „iată de ce apele lacului devin mai negre cu timpul, şi mai triste cu orele care trec.” Dar toate acestea nu erau singurele închipuiri care puneau stăpânire pe mintea mea. Mult mai cumplite şi mai înfiorătoare spaime se strecurau în ea, şi mă cutremurau până în străfundul sufletului numai gândind că ele pot apărea aievea. Dar nu puteam îngădui cugetului meu să întârzie prea mult asupra acestor închipuiri, socotind pe drept cuvânt că primejdiile cele adevărate şi simţite ale călătoriei mele erau prea de-ajuns ca să-mi ţină atenţia încordată.

La ora cinci după-amiază, pe când primeneam aerul, m-am uitat prin supapă la pisică şi pisoi. Pisica părea că se simte iarăşi foarte rău şi nu m-am îndoit nici o clipă că suferinţa ei e pricinuită mai cu seamă de greutatea de a respira. Dar

experienţa mea cu pisoii avusese urmări dintre cele mai ciudate. Mă aşteptasem, bineînţeles, să-i văd că dau semne de boală, deşi în mai mică măsură decât mama lor, şi aceasta ar fi fost de ajuns ca să mă întărească în părerea cu privire la deprinderea de a îndura presiunea atmosferică. Dar n-am crezut că voi găsi, după ce i-am privit cu luare-aminte, că se bucură de o sănătate înfloritoare, că respiră cu cea mai mare uşurinţă şi cu totul normal, fără să dea semne de boală de nici un fel. Nu puteam lămuri mai bine toate acestea decât dând extindere teoriei mele până la a presupune că atmosfera foarte rărită din jurul nostru ar putea să nu fie aşa cum crezusem eu, adică neprielnică-nevoilor vieţii din punct de vedere chimic, şi că s-ar fi putut ca o fiinţă născută într-un asemenea mediu să nu simtă nici o greutate în a respira. Şi aceeaşi fiinţă, dacă s-ar fi mutat spre straturile mai dense din apropierea Pământului, ar fi îndurat chinuri la fel ca acelea pe care le cunoscusem eu mai devreme. A fost atunci pentru mine un prilej de adâncă părere de rău că un accident nenorocit a pricinuit pierderea, în acea clipă, a micii mele familii de pisici şi m-a lipsit de mijloacele de a cerceta mai îndeaproape această problemă printr-o experienţă neîntreruptă. Trecându-mi mâna prin supapă cu o cană de apă pentru pisica cea bătrână, mi-am agăţat mâneca de copca ce susţinea coşuleţul, desprinzându-l astfel de nasture într-o clipă. Dacă totul s-ar fi topit atunci în aer, şi încă n-ar fi pierit din ochii mei mai repede şi mai neaşteptat. N-a trecut desigur nici a zecea parte dintr-o secundă de la desprinderea coşuleţului şi până la dispariţia lui cu conţinut cu tot. Urările mele de bine l-au însoţit până la pământ, dar, bineînţeles, n-aveam nici o nădejde ca fie pisica, fie pisoii să fi supravieţuit, ca să-şi poată povesti nenorocirea.

La ora şase zărisem o mare parte a întinderii de pământ dinspre răsărit, învăluită într-o negură deasă, care înainta mereu, cu mare iuţeală, până ce, la ora şapte fără cinci, întreaga suprafaţă vizibilă era cufundată în bezna nopţii.

Dar numai după oarecare trecere de timp razele Soarelui care asfinţise încetară să mai lumineze balonul. Şi această împrejurare, cu toate că, bineînţeles, era de prevăzut, mi-a făcut totuşi o negrăită plăcere. Era neîndoios că în zori aveam să văd răsăritul astrului de lumină cu multe ceasuri mai devreme decât cetăţenii din Rotterdam, cu toate că ei se aflau mult mai spre est. Şi astfel, zi după zi, pe măsură ce mă voi înălţa mai tare, mă voi bucura de lumina Soarelui un răstimp tot mai lung. Am luat atunci hotărârea să ţin un jurnal al călătoriei mele, socotind zilele de câte douăzeci şi patru de ore la rând şi neţinând seama de intervalele de întuneric.

La ora zece, simţind că mi s-a făcut somn, m-am hotărât să mă culc şi să dorm cât mai e încă noapte. Dar iată că se ivi o încurcătură la care, oricât de firească, nici măcar nu mă gândisem până în acea clipă. Dacă adormeam, aşa cum şi aveam de gând, cum s-ar mai fi putut primeni aerul între timp? Să-l respir mai mult decât cel mult o oră ar fi fost cu neputinţă. Şi chiar dacă acest răstimp s-ar fi prelungit până la un ceas şi un sfert, urmările ar fi fost cu totul nenorocite. Această dilemă m-a neliniştit şi m-a pus pe gânduri. Şi anevoie o să mă credeţi că, după atâtea primejdii prin care am trecut, această problemă mi se înfăţişa într-o lumină atât de gravă, încât pierdusem orice nădejde de a-mi mai atinge ţinta supremă şi, într-un sfârşit, mă împăcasem cu gândul că trebuie să cobor. Dar n-am stat mult în cumpănă. Mi-am adus aminte că omul este robul cel mai plecat al obişnuinţei şi că multe din deprinderile vieţii sale, socotite a fi de cea mai mare însemnătate, nu sunt aşa decât pentru că şi-a făcut din ele obişnuinţe. Bineînţeles că nu se putea să nu dorm deloc. Mă puteam însă lesne deprinde să nu mă simt rău dacă mă voi trezi din ceas în ceas în tot timpul odihnei. Nu mi-ar fi trebuit decât cel mult cinci minute ca să primenesc cât mai bine aerul, şi singura dificultate adevărată era să găsesc un mijloc de a mă deştepta la momentul potrivit. Această problemă, trebuie să

mărturisesc, îmi dădu mult de lucru. Auzisem şi eu desigur de acel student care, ca să nu adoarmă cu nasul în cărţi, ţinea în mână o minge de aramă. Căzând cu un zgomot asurzitor într-un lighean din acelaşi metal, aşezat lângă scaunul lui pe podea, mingea slujea într-adevăr ca să-l trezească ori de câte ori îl fura somnul. Dar cazul meu era cu totul altul şi nu putea fi rezolvat în chip asemănător. Nu doream să rămân treaz, ci doar să fiu sculat din somn la răstimpuri regulate. Într-un târziu am recurs la vicleşugul următor. Oricât ar părea el de simplu, l-am salutat, în clipa în care l-am găsit, ca pe o născocire la fel de mare cu a telescopului, a maşinii cu aburi sau chiar a tiparului.

Trebuie să spun că balonul, la înălţimea pe care o atinsese, îşi continua ascensiunea în chip regulat şi în linie dreaptă, astfel că nacela îl urma într-o neclintire desăvârşită, încât ar fi fost cu neputinţă să observi cea mai uşoară tremurare. Această împrejurare mi-a fost foarte prielnică în planul pe care-l stabilisem. Provizia mea de apă fusese adusă în butoaie de câte cinci galoane fiecare, bine înţepenite împrejurul nacelei. Am desprins unul şi, luându-mi două frânghii, le-am legat strâns de la o margine de răchită la cealaltă, aşezându-le paralel şi la o distanţă de un picior între ele, aşa încât să alcătuiască un fel de policioară, pe care am aşezat şi am fixat butoiul într-o poziţie orizontală. Cam la opt ţoli sub aceste frânghii şi la patru picioare de fundul nacelei am fixat o altă poliţă, făcută însă din placaj subţire, aceasta fiind singura bucată de lemn pe care o aveam. Pe acea poliţă, şi tocmai sub marginea butoiaşului, am pus un mic ulcior de pământ. Am făcut apoi o gaură în fundul butoiului deasupra ulciorului şi am potrivit în ea o pană de lemn dintr-un lemn moale, tăiat în formă de con sau de luminare. Am înfipt şi-am retras, puţin câte puţin, pana, până când, după câteva încercări, a ajuns la punctul cel mai potrivit ca îngustime, acolo unde apa, picurând pe gaură şi căzând în ulciorul de sub ea, avea să-l umple până-n buză în şaizeci de minute. Bineînţeles că acesta era un

lucru uşor de determinat socotind în ce măsură se umplea ulciorul într-un timp anumit. După ce orânduisem totul, urmarea era lesne de ghicit. Patul meu era în aşa fel aşezat pe podeaua nacelei încât, stând culcat, capul să-mi fie chiar sub buza ulciorului. Era lucru sigur că după un ceas, umplându-se ulciorul, apa avea să dea pe dinafară, scurgându-se pe gura aflată mai la vale decât marginea lui de sus. Era de asemenea neîndoios că apa, scurgându-se de la o înălţime de mai mult de patru picioare, nu putea să nu pice de-a dreptul pe obrazul meu şi, prin urmare, aveam să mă trezesc negreşit şi instantaneu chiar şi din somnul cel mai adânc cu putinţă.

Până să isprăvesc cu toate aceste pregătiri, se făcuse ora unsprezece şi m-am lungit pe pat, plin de încredere în bunul mers al invenţiei mele. Şi n-am fost dezamăgit nici de astă dată. La fiecare şaizeci de minute, eram trezit de credinciosul meu cronometru. După ce goleam ulciorul în vrana butoiului şi lucram şi la condensator, mă culcam iarăşi în pat. Somnul acesta cu întreruperi regulate m-a supărat mai puţin decât m-aş fi aşteptat. Şi când, în cele din urmă, m-am trezit, fiindcă se făcuse ziuă, ceasul era şapte, iar soarele se înălţase cu mai multe grade deasupra orizontului.

3 aprilie.

Mă aflam cu balonul la o înălţime într-adevăr nemaipomenită, iar convexitatea Pământului se făcuse cât se poate de vădită. La picioarele mele jos, pe faţa oceanului, se zăreau ciorchini de puncte negre, care erau, fără îndoială, grupuri de insule. Deasupra mea cerul era negru ca păcura şi stelele se vedeau sclipind. De fapt, ele au sclipit aşa mereu, chiar din prima zi a ascensiunii. Departe, spre miazănoapte, zăream o dungă subţire, albă, nespus de strălucitoare, tocmai la marginea orizontului, şi nu mă îndoiam că ar putea să fie ţărmul sudic al Oceanului Polar. Faptul acesta îmi trezise foarte mult curiozitatea, fiindcă trăgeam nădejde să înaintez mai spre nord şi la un moment

dat să mă găsesc poate chiar deasupra Polului. Îmi părea însă rău că înălţimea prea mare mă va împiedica să pot face o cercetare atât de amănunţită cât aş fi dorit. Aş fi putut totuşi stabili o mulţime de lucruri. În cursul zilei nu s-a mai întâmplat nimic deosebit. Aparatul meu funcţiona cât se poate de bine şi balonul se înălţa mereu, fără să simtă nici o oscilaţie. Era un frig tăios, care m-a silit să mă înfofolesc bine în palton. Când pe pământ s-a făcut din nou întuneric, m-am lungit iarăşi în pat, cu toate că, încă vreo câteva ore după aceea, lumina a continuat să plutească împrejurul meu. Ceasornicul de apă îşi făcea regulat datoria, şi am dormit adânc până în dimineaţa următoare, afară de întreruperile la răstimpuri hotărâte.

4 aprilie.

M-am trezit bine sănătos şi plin de voie bună şi am rămas uimit de schimbarea ciudată ce avusese loc în înfăţişarea mării. Pierduse aproape cu totul culoarea de un albastru-închis pe care o avea mai înainte şi era acum de un cenuşiu-spălăcit şi cu un luciu care supăra ochii. Insulele nu se mai vedeau. Ar fi cu neputinţă de spus dacă trecuseră sub orizont, spre sud-est, sau dacă, din pricina înălţimii în necontenită creştere la care mă aflam, le pierdusem din vedere. Aş înclina totuşi către această din urmă părere. Spre miazănoapte, chenarul de gheaţă se vede din ce în ce mai desluşit. Frigul nu mai este atât de tăios45. Nu s-a mai întâmplat nimic de seamă şi mi-am petrecut ziua citind, căci am avut grijă să-mi iau şi o provizie de cărţi.

5 aprilie.

Am contemplat ciudatul fenomen al răsăritului de soare în vreme ce aproape toată suprafaţa Pământului era încă învăluită în beznă. Curând însă lumina s-a revărsat pretutindeni şi am zărit din nou chenarul gheţarilor către miazănoapte. Îl vedeam acum foarte desluşit şi părea de o culoare mult mai închisă decât apele oceanului46. Mă apropiam, fără doar şi poate, de pol cu mare iuţeală. Mi s-a părut că zăresc din nou o fâşie de pământ spre răsărit şi

alta spre apus, dar nu eram sigur. Vreme potrivită. Nu s-a întâmplat nimic mai de seamă în tot timpul zilei. M-am culcat devreme.

6 aprilie.

Am fost uimit găsind linia gheţarilor la o foarte mică depărtare şi un câmp nemărginit de gheţuri întinzându-se spre nord, până departe, la orizont. Era vădit că dacă balonul avea să-şi urmeze fără abatere drumul, avea să ajungă în curând deasupra Oceanului îngheţat, şi nu prea mai aveam îndoieli că voi vedea în sfârşit Polul. Tot timpul zilei am continuat să mă apropii de gheţari. Pe înnoptate, limitele orizontului meu au crescut deodată într-un chip simţitor, datorită desigur formei pământului, care e a unei sfere turtite, şi înaintării mele deasupra ţinuturilor teşite din vecinătatea Cercului Arctic. Într-un târziu, când m-a năpădit întunericul, m-am culcat, plin de nelinişte, temându-mă ca nu cumva să trec deasupra unui lucru care stârneşte o atât de mare curiozitate fără a avea prilejul să-l cercetez.

7 aprilie.

M-am trezit devreme şi, spre marea mea bucurie, am privit îndelung la ceea ce nu poate fi pus la îndoială că este însuşi Polul. Era, fără doar şi poate, acolo, şi chiar la picioarele mele, dar, vai! Mă ridicasem la o înălţime atât de mare, încât nu puteam desluşi nimic lămurit. Într-adevăr, judecând după progresia cifrelor ce indică diferitele înălţimi corespunzătoare cu anumite perioade, între şase a.m. la 2 aprilie şi nouă fără douăzeci a.m. în aceeaşi zi (când coloana de mercur a barometrului coborâse), se poate deduce cu destulă siguranţă că balonul atinsese acum, la ora patru în dimineaţa de 7 aprilie, nu mai puţin de 7 254 de mile deasupra nivelului mării. Înălţimea aceasta poate părea imensă, dar modul în care ea a fost calculată a dat un rezultat după toate probabilităţile cu mult mai prejos decât cel adevărat. Oricum ar fi, aveam sub ochii mei, fără îndoială, cel mai mare diametru pământesc. Întreaga

emisferă nordică se întindea la picioarele mele, ca o hartă în proiecţie ortografică47. Iar marele cerc al Ecuatorului însuşi alcătuia fruntaria despărţitoare a orizontului meu. Cu toate acestea, Excelenţele voastre vor înţelege uşor că ţinuturile până acum neexplorate din vecinătatea Cercului Arctic, deşi aşezate de-a dreptul sub mine şi văzute fără o perspectivă aparentă, erau totuşi prea micşorate şi la prea mare depărtare de punctul din care le priveam ca să-mi îngăduie o cercetare mai amănunţită. Ceea ce se vedea, totuşi, era ceva ciudat şi atrăgător. La miazănoapte, dincolo de acel chenar uriaş de care am pomenit şi care poate fi denumit limita descoperirilor omului în aceste ţinuturi, se întinde, aproape fără întrerupere, un linţoliu de gheaţă. Chiar dintru început suprafaţa lui e vădit turtită, iar mai departe e netedă şi plană, la urmă devine concavă, şi sfârşeşte chiar la Pol într-un gol circular, cu marginile tăioase, al cărui diametru aparent alcătuia cu balonul un unghi de vreo şaizeci şi cinci de secunde şi a cărui culoare închisă, cu nuanţe schimbătoare, era mai întunecată decât orice altă pată din emisfera vizibilă şi, uneori, se adâncea până la negrul cel mai intens. Mai departe anevoie s-ar mai fi putut desluşi ceva. La ora douăsprezece, centrul circular descrescuse în circumferinţă, iar la şapte p.m. l-am pierdut cu totul din vedere, căci balonul trecuse peste marginea dinspre vest a gheţurilor şi plutea cu iuţeală înspre Ecuator.

8 aprilie.

Am descoperit o micşorare simţitoare în diametrul aparent al Pământului, pe lângă o vădită alterare în culoarea şi înfăţişarea lui generală. Întreaga suprafaţă vizibilă era de aceeaşi culoare galben-palid48, când mai accentuată, când mai ştearsă, iar pe alocuri căpătase o strălucire care pentru ochi era chiar supărătoare. Vederea mi-era considerabil stânjenită de atmosfera densă din apropierea suprafeţei încărcate de nori, printre ale căror mase de-abia puteam zări ici şi colo Pământul. În ultimele patruzeci şi opt de ore am fost mai mult sau mai puţin împiedicat de acest obstacol

de a mai face vreo observaţie. Dar înălţimea foarte mare la care mă aflam acum făcea din aceste neguri plutitoare o singură grămadă, şi neajunsul acesta se făcea tot mai simţit pe măsură ce suiam. Îmi dădeam bine seama totuşi că balonul plutea deasupra Marilor Lacuri ale Americii de Nord şi se îndrepta gonind spre miazăzi, ceea ce însemna că mă va duce foarte curând la tropice. Această împrejurare m-a bucurat nespus de mult şi am întâmpinat-o ca pe o prevestire sigură a izbânzii finale. Căci drumul pe care-l luasem până acum mă neliniştise, într-adevăr, foarte mult. Era vădit că, dacă aş fi mers multă vreme mai departe în această direcţie, n-aş mai fi ajuns niciodată în lună, a cărei orbită e înclinată pe eliptică, formând un unghi mic de numai 5°8'48"49.

9 aprilie.

Diametrul Pământului era astăzi foarte micşorat, iar culoarea, la suprafaţa lui, devenea, ceas cu ceas, de un galben tot mai închis. Balonul şi-a urmat fără şovăire drumul spre miazăzi, iar la orele nouă p.m. a ajuns deasupra coastei nordice a Golfului Mexic.

10 aprilie.

În dimineaţa de azi, pe la ora cinci am fost trezit din somn pe neaşteptate de o trosnitură năprasnică, despre care nu mi-am dat cu nici un chip seama de unde vine. A fost de foarte scurtă durată, dar, cât a dăinuit, n-a semănat cu nimic din câte am apucat pe lume. E de prisos să mai spun că m-am speriat din cale-afară, căci în primul moment am crezut că pricina zgomotului ar fi fost explozia balonului. Mi-am cercetat totuşi aparatele cu multă luare-aminte şi n-am putut găsi nimic în neregulă. Mi-am petrecut aproape toată ziua gândindu-mă la această întâmplare atât de neobişnuită. Dar n-am izbutit câtuşi de puţin să mi-o lămuresc. M-am culcat nemulţumit şi într-o stare de mare nelinişte şi tulburare.

11 aprilie.

Am găsit o micşorare simţitoare în diametrul aparent al Pământului şi o creştere însemnată, vizibilă pentru întâia oară, în acel al Lunii, căreia îi mai trebuiau doar câteva zile pentru a fi lună plină. A fost nevoie de o trudă îndelungată şi istovitoare spre a condensa aer îndestulător pentru menţinerea vieţii.

12 aprilie.

O ciudată schimbare a avut loc în ce priveşte direcţia balonului şi, cu toate că o prevăzusem întru totul, mi-a făcut o bucurie fără seamăn. După ce ajunsese, în cursa lui de mai înainte, la paralela a douăsprezecea latitudine sudică, s-a abătut deodată, în unghi ascuţit, spre est şi a continuat astfel toată ziua, ţinându-se aproape exact în planul elipsei lunare. Ceea ce e vrednic de luat în seamă e că urmarea acestei schimbări de rută a fost o simţitoare oscilaţie a nacelei, care a durat timp de câteva ceasuri.

13 aprilie.

Am fost iarăşi speriat de faptul că trosnetul zgomotos şi puternic, care m-a îngrozit în ziua de 10, s-a repetat din nou. M-am gândit foarte mult la acest lucru, dar n-am fost în stare să găsesc o explicaţie mulţumitoare. Mare descreştere în diametrul aparent al Pământului, care nu mai subîntindea, în raport cu balonul, decât un unghi niţeluş mai mare de 25°. Luna nu se vedea deloc, fiind aproape la zenit. Îmi continuam drumul în planul elipsei, dar înaintam foarte puţin spre răsărit.

14 aprilie.

Nespus de rapidă descreştere a diametrului Pământului. Am fost astăzi cât se poate de tulburat la gândul că balonul pluteşte pe axul absidelor, în direcţia perigeului50. Cu alte cuvinte, urmează un itinerariu care-l va duce de-a dreptul în Lună, în partea cea mai apropiată de Pământ a orbitei sale. Luna se afla chiar deasupra capului meu, ceea ce mi-o ascundea cu totul vederii. A trebuit să muncesc îndelung şi greu ca să condensez atmosfera.

15 aprilie.

Nu se mai pot desluşi bine pe Pământ nici măcar contururile mărilor şi ale continentelor. Pe la orele douăsprezece am fost surprins pentru a treia oară la auzul acelui sunet înfiorător care mă uimise atât de tare şi înainte. Dar de data asta a durat câteva clipe, şi tot timpul cât a ţinut, a sporit mereu în intensitate. În cele din urmă, pe când stăteam năuc şi îngrozit în aşteptarea a nu ştiu cărui fel de nimicire năprasnică, nacela s-a cutremurat cu o putere nemaipomenită şi o grămadă uriaşă şi înflăcărată dintr-o materie pe care n-am putut s-o desluşesc s-a năpustit cu glasul a mii de tunete, urlând şi vuind, asupra balonului. Când spaimele şi uimirea mi s-au mai risipit, mi-am dat destul de lesne seama că era vorba de vreun fragment vulcanic uriaş, azvârlit din lumea de care mă apropiam atât de repede şi, pe cât se pare, de unul din multele feluri de materii ciudate ce se găsesc din întâmplare şi pe Pământ şi sunt numite meteoriţi, în lipsa unei denumiri mai potrivite51.

16 aprilie.

Uitându-mă astăzi în sus, cât puteam mai bine, rând pe rând, pe fiecare din ferestruicile laterale, am zărit, spre marea mea bucurie, o foarte mică parte a discului lunar, care se întindea, ca să zic aşa, de jur-împrejurul uriaşei circumferinţe a balonului. Am fost nespus de tulburat. De data asta nu mă mai îndoiam câtuşi de puţin că voi fi în curând la capătul călătoriei mele. Într-adevăr, condensatorul îmi dădea de lucru acum într-o asemenea măsură, încât nu mai aveam o clipă de răgaz. Nu mai putea fi vorba de somn. M-am îmbolnăvit de oboseală şi tremuram din tot trupul, sleit de puteri. Era cu neputinţă ca firea omenească să mai poată îndura o suferinţă atât de groaznică. În scurtul răstimp de întuneric, a trecut pe lângă mine un nou meteorit şi repetarea din ce în ce mai deasă a acestui fenomen a început să-mi stârnească mari nelinişti.

17 aprilie.

Dimineaţa aceasta a însemnat o dată hotărâtoare în călătoria mea. Vă mai amintiţi că în ziua de 13 Pământul subîntindea, în raport cu balonul, un unghi de 25°. Pe 14 unghiul acesta se micşorase simţitor, pe 15 am observat o scădere şi mai rapidă, şi pe 16, înainte de a mă culca, notasem un unghi care nu măsura mai mult de 7° 15'. Care nu mi-a fost uimirea când, trezindu-mă dintr-un somn scurt şi chinuit, în această dimineaţă de astăzi, 17, am găsit suprafaţa de dedesubt crescută ca volum, aşa, deodată, şi ca prin minune, până la a arăta nu mai puţin de 39° în diametru aparent unghiular. Am rămas ca trăsnit. Nici un cuvânt n-ar putea să exprime groaza şi uimirea cumplită şi fără de seamăn de care am fost cuprins şi copleşit totodată. Genunchii îmi tremurau, dinţii îmi clănţăneau, părul mi se zburlise pe cap. „Aşadar, balonul a făcut explozie!” Acesta a fost cel mai năvalnic gând care mi-a fulgerat prin minte. „Desigur că balonul a făcut explozie!” Cădeam! Cădeam cu cea mai năprasnică, cea mai neasemuită repeziciune. Judecind după imensa depărtare parcursă atât de repede până acum, nu puteau trece mai mult de zece minute până voi fi atins suprafaţa Pământului şi voi fi năpustit în nimicnicie! Dar, în cele din urmă, judecata îmi veni în ajutor. Am stat şi m-am gândit şi am început să mă îndoiesc. Era un lucru cu neputinţă. In ruptul capului nu se putea să fi ajuns atât de repede jos. Pe de altă parte, cu toate că mă apropiam, fără doar şi poate, de suprafaţa Pământului de sub mine, o făceam cu o viteză care nu era câtuşi de puţin proporţională cu aceea pe care mi-o închipuisem la început. Gândul acesta mi-a fost de folos, mi-a liniştit mintea tulburată şi, în cele din urmă, am izbutit să privesc fenomenul în lumina lui adevărată. De fapt, groaza trebuie să mă fi scos din minţi, de vreme ce nu mi-am putut da seama de uriaşa deosebire dintre înfăţişarea suprafeţei de sub mine şi suprafaţa Pământului, care mi-e mamă. Aceasta din urmă era desigur deasupra capului meu şi cu totul ascunsă vederii mele de corpul balonului, în timp ce Luna,

Luna însăşi, în toată strălucirea ei, se întindea jos, dedesubtul meu şi la picioarele mele.

Uimirea şi surprinderea iscate în mintea mea de această nemaipomenită schimbare în starea lucrurilor era, poate, partea cea mai greu de explicat din toată aventura. Fiindcă întreagă această răsturnare nu numai că era firească, dar fusese prevăzută cu mult înainte, ca o împrejurare la care trebuia să mă aştept când aş ajunge în acel punct al călătoriei mele, în care atracţia planetei va fi înlocuită de atracţia satelitului, sau, mai bine zis, în care forţa de atracţie exercitată de Pământ asupra balonului va fi mai puţin puternică decât aceea a Lunii. Desigur, mă trezeam dintr-un somn adânc, cu toate simţurile toropite, ca să urmăresc deodată un fenomen cutremurător şi despre care, cu toate că îl aşteptasem, nu crezusem totuşi că se va întâmpla chiar în clipa aceea. Schimbarea în sine trebuie să fi avut loc, bineînţeles, treptat şi pe nesimţite. Nu e deloc sigur că, dacă aş fi fost treaz în clipa când s-a întâmplat, aş fi luat cunoştinţă despre ea după vreun semn lăuntric al acestei schimbări, adică după vreo tulburare a fiinţei sau aparatelor mele.

E aproape de prisos să mai spun că ajungând la o înţelegere adevărată a stării în care mă găseam şi ieşind din spaima ce-mi copleşise toate puterile sufletului, mi-am îndreptat în primul rând toată atenţia asupra Lunii şi a înfăţişării ei fizice generale. Se întindea jos, sub mine, ca o hartă, şi cu toate că, după socoteala mea, distanţa la care se afla era încă destul de mare, puteam desluşi contururile suprafeţei sale cu o precizie izbitoare şi totodată şi de neînţeles. De la cea dintâi privire m-a surprins, ca fiind trăsătura cea mai neobişnuită a condiţiilor ei geologice, lipsa desăvârşită a oricărui ocean, a oricărei mări şi chiar a oricărui lac sau râu şi a apelor de orice fel. Cu toate acestea, lucru ciudat, zăream vaste întinderi cu caracter vădit aluvial, deşi cea mai mare parte a emisferei ce se putea vedea era acoperită cu nenumăraţi munţi vulcanici,

de formă conică şi având mai degrabă înfăţişarea unor cucuie făcute de mina omului decât a unor protuberante naturale. Cel mai înalt dintre ei nu depăşea înălţimea de trei mile şi trei sferturi. Dar o hartă a regiunii vulcanice de la Campi Phlegraei ar putea da Excelenţelor voastre o idee mai bună decât orice descriere stângace pe care aş încerca eu însumi s-o fac. Era vădit că aceşti vulcani, în cea mai mare parte a lor, se aflau în stare de erupţie, şi-mi dam seama, plin de groază, de puterea şi de violenţa lor, judecind după tunetele repetate ale stâncilor greşit numite meteorice, care se năpusteau de jos şi treceau acum pe lângă balon cu o frecvenţă tot mai spăimântătoare52.

18 aprilie.

Am descoperit astăzi că volumul aparent al Lunii crescuse în chip nemăsurat, iar viteza tot mai sporită a pogorârii mele a început să mă umple de groază. Vă amintiţi, desigur, că la început când am pornit a cumpăni dacă o călătorie în Lună este sau nu cu putinţă, am ţinut seama în socotelile mele de faptul că ar exista în vecinătatea ei o atmosferă densă, proporţională cu forma planetei. Aceasta în ciuda atâtor ipoteze ce afirmă contrariul şi, aş mai adăuga, în ciuda neîncrederii obşteşti în existenţa vreunei atmosfere lunare. Dar, în afară de ideile pe care le-am înfăţişat cu privire la cometa lui Encke şi la lumina zodiacală, am fost întărit în părerea mea de unele observaţii ale lui Schroeter53 din Lilienthal. El a observat luna nouă când nu avea decât două zile şi jumătate, seara, îndată după asfinţit, mai înainte de a se putea vedea partea ei întunecată, şi a continuat s-o observe până ce aceasta a devenit vizibilă. Cele două coarne păreau că se prelungesc subţiindu-se în câte un vârf, în aparenţă foarte ascuţit, fiecare arătându-şi extremitatea în bătaia razelor soarelui mai înainte ca vreo parte a emisferei întunecate să fi devenit vizibilă. Puţin după aceea s-a luminat întreaga margine întunecată. Socot că această prelungire a coarnelor dincolo de semicerc se datora refracţiei razelor solare de către atmosfera lunară.

Am mai calculat că înălţimea atmosferei (care poate să refracte destulă lumină pe emisfera întunecată pentru a da naştere unui crepuscul mai luminos decât lumina răsfrântă de Pământ când Luna e la vreo 32° de conjuncţia sa) era la 1356 de picioare. Am presupus deci că înălţimea cea mai mare în stare să producă refracţia razelor solare ar fi de 5376 de picioare de Paris. Părerea mea asupra acestui lucru a fost confirmată şi de un paragraf din al optzeci şi doilea volum al Tranzacţiilor filosofice, în care se afirmă că în timpul unei ocultaţii a sateliţilor lui Jupiter, cel de-al treilea satelit a dispărut cu totul după ce, vreme de o secundă sau două, de abia se mai zărise, iar celui de-al patrulea i se vedea nedesluşit conturul54.

Mă bizuiam, bineînţeles, pe rezistenţa, sau, mai bine zis, pe sprijinul unei atmosfere care ar exista într-o stare de densitate aşa cum mi-am închipuit-o eu. Dacă până la urmă s-ar dovedi că am dat greş, n-aveam nimic alt de aşteptat, ca deznodământ al aventurii mele, decât să fiu spulberat în atomi pe suprafaţa colţuroasă a satelitului. Şi aveam, desigur, temeiuri puternice să-mi fie frică. Depărtarea mea de Lună era, oarecum, neînsemnată, pe când munca de care era nevoie la condensator nu se micşorase întru nimic şi nu puteam descoperi nici un semn de scădere în rarefierea păturii de aer.

19 aprilie.

Spre marea mea bucurie, în dimineaţa aceasta, pe la orele nouă, suprafaţa Lunii fiind spăimântător de aproape, şi temerile mele peste măsură de sporite, pompa compresorului dădu, în sfârşit, semne neîndoielnice că s-a petrecut o oarecare schimbare în consistenţa atmosferei. Pe la zece aveam temeiuri să cred că densitatea ei crescuse în mare măsură. La unsprezece, aparatul îmi dădea mai puţin de lucru, iar la douăsprezece am încercat să deşurubez ceatlăul şi, văzând că după ce am făcut-o n-am avut de suferit nici un neajuns, am scos, în cele din urmă, învelitoarea de cauciuc şi am dat-o jos de pe nacelă. Aşa

cum era de aşteptat, urmările imediate ale unei astfel de experienţe atât de primejdioase şi pripite au fost o straşnică durere de cap şi ceva spasme. Dar aceste greutăţi, precum şi altele în legătură cu respiraţia nu erau, nici într-un caz, atât de mari încât să-mi pună viaţa în primejdie. Am luat deci hotărârea să le îndur cât puteam mai bine, cu gândul că voi scăpa de ele de îndată ce mă voi apropia de straturile din apropierea Lunii. Dar această apropiere se înfăptuia cu o repeziciune de neînchipuit şi, în curând, am fost încredinţat – şi totdeodată şi îngrijorat – că, deşi n-am să fiu înşelat în aşteptările mele cu privire la existenţa unei atmosfere dense în proporţie cu masa satelitului, greşisem totuşi când am presupus că densitatea aceasta, chiar la suprafaţă, va fi destul de mare pentru a putea susţine greutatea uriaşă conţinută de nacela balonului meu. Cu toate acestea, aşa ar fi trebuit să fie, întocmai ca la suprafaţa Pământului, dacă se ţine seamă că greutatea corpurilor de pe orice planetă este în funcţie de densitatea atmosferică. Dar nu era totuşi cazul aici. Şi lucrul acesta îl dovedea îndeajuns violenţa căderii mele. De ce nu era cazul, aceasta nu s-ar putea explica decât ţinând seama de acele perturbaţii geologice posibile despre care am pomenit mai sus. Oricum, mă aflam deci chiar deasupra planetei şi coboram cu cea mai năprasnică repeziciune. N-am pierdut, aşadar, nici o clipă ca să arunc peste bord lestul, butoaiele cu apă, aparatul condensator, camera de cauciuc şi, în cele din urmă, toate lucrurile din nacelă. Dar totul era în zadar. Cădeam necontenit, cu o iuţeală năprasnică, şi nu aveam mai mult de o jumătate de milă până la suprafaţă. De aceea, ca un ultim mijloc de scăpare, după ce-mi aruncasem haina, pălăria şi cizmele, am desprins de balon până şi nacela55, care avea o greutate destul de însemnată, şi astfel, agăţându-mă cu amândouă mâinâle de plasă, abia dacă mai avui vreme să-mi dau seama că întregul ţinut, atât cât vedeam cu ochii, era presărat pretutindeni cu locuinţe de pitici, când, iată, am şi căzut cu capul în jos drept în inima

unei cetăţi fantastice, în mijlocul unei mulţimi numeroase de omuleţi pociţi şi mărunţei, care nu rosteau nici un cuvânt şi nu-şi dădeau nici cea mai mică osteneală să mă ajute, ci stăteau ca o turmă de nerozi, făcând schime caraghioase şi uitându-se chiorâş, cu mâinile în şolduri, la balonul meu şi la mine. Le-am întors spatele cu dispreţ şi, privind în sus, spre Pământul pe care-l părăsisem de curând şi poate pentru totdeauna, l-am văzut în chip de scut uriaş de aramă întunecată, cu diametrul cam de două grade, ţintuit şi nemişcat în ceruri, deasupra capului, şi împodobit la o margine cu un chenar făcut din aurul cel mai strălucitor. Nu se putea vedea nici urmă de ape sau de pământuri. Şi totul era bălţat cu fel de fel de pete şi încins cu zonele tropicale şi ecuatoriale.

Aşadar, cu voia Excelenţelor voastre, după un şir întreg de mari nelinişti şi de nemaiauzite primejdii, din care am scăpat ca prin minune, am ajuns în cele din urmă cu bine, în a nouăsprezecea zi de la plecarea mea din Rotterdam, la capătul unei călătorii care este, fără îndoială, cea mai extraordinară şi cea mai însemnată pe care a întreprins-o, a înfăptuit-o sau a plănuit-o cândva vreun locuitor al Pământului. Dar mai rămâne să-mi povestesc aventurile. Şi, într-adevăr. Excelenţele voastre îşi pot lesne închipui că, după o şedere de cinci ani pe o planetă care nu numai că e nespus de interesantă prin propria-i natură singulară, dar e îndoit aşa prin faptul că e strâns legată, ca satelit, de lumea omului, sunt în măsură să dau unele veşti spre ştiinţa Colegiului Naţional al Astronomilor, cu mult mai însemnate decât amănuntele, oricât ar fi ele de minunate, ale simplei călătorii care a luat sfârşit în chip atât de norocos. Aceasta e de fapt toată problema. Aş avea multe, foarte multe de împărtăşit şi aş face-o cu cea mai mare plăcere. Aş avea multe de spus despre clima planetei; despre trecerile neaşteptate de la cald ia frig; despre lumina solară neîndurătoare şi arzătoare, care ţine cincisprezece zile, şi despre frigul mai mult decât polar care-i urmează; despre o

neîncetată circulaţie a umezelii, prin evaporare, ca în vacuo. Din punctul aşezat chiar sub soare până la cel mai depărtat; despre o zonă variabilă de ape curgătoare; despre poporul însuşi; despre obiceiurile, purtările, aşezămintele politice; despre ciudata înfăţişare a locuitorilor, despre urâţenia lor, despre lipsa lor de urechi, acele apendice de prisos într-o atmosferă atât de deosebită; despre neştiinţa ce li se trage de aici în ce priveşte vorbirea şi foloasele ei; despre felul cum înlocuiesc ei vorbirea prântr-o anumită metodă de a se înţelege între ei; despre neînţeleasa legătură între fiecare ins din Lună cu câte unul de pe Pământ, o legătură analoagă celei dintre orbita planetei şi a sateliţilor, şi determinată de această orbită, prin care destinele locuitorilor uneia sunt împletite cu vieţile şi destinele locuitorilor celeilalte. Şi, mai presus de toate, dacă Excelenţele voastre îmi îngăduie, despre acele taine cumplite şi întunecate ce se ascund în ţinuturile din cealaltă parte a Lunii, ţinuturi care, datorită concordanţei într-adevăr minunate a rotaţiei satelitului pe propria-i axă cu revoluţia siderală în jurul Pământului, nu s-au arătat până acum şi – slavă Domnului!

— Nu se vor arăta niciodată în faţa telescopului unui om. Toate acestea, şi multe, multe altele aş vrea să le povestesc cu de-amănuntul. Dar ca să scurtez, trebuie să-mi capăt răsplata. Aş dori să mă întorc la casa mea, în sânul familiei mele. Iar ca preţ al comunicărilor mele viitoare, ţinând seama de lumina pe care am putinţa s-o arunc asupra multor ramuri însemnate ale ştiinţelor fizice şi metafizice, trebuie să cer, prin mijlocirea cinstitei Domniilor voastre bresle, iertare pentru crima de care m-am făcut vinovat prin uciderea acelor creditori ai mei la plecarea mea din Rotterdam. Aşadar, acesta e scopul scrisorii mele. Aducătorul ei, un locuitor din Lună, pe care l-am învăţat ce să facă pentru a fi crainicul meu pe Pământ, va aştepta, la bunul plac al Excelenţelor voastre, ca să se întoarcă la mine

cu iertarea de care am pomenit, dacă am, într-un fel sau altul, putinţa s-o dobândesc.

Am onoarea de a fi etc., etc., smeritul rob al Excelenţelor voastre, HANS PFAALL.

După ce a sfârşit de citit acest extraordinar document, se zice că profesorul Rub-a-dub, peste măsură de uluit, a scăpat pipa din gură, iar mynheer Superbus Von Underduk, după ce şi-a scos ochelarii, i-a curăţat şi i-a pus în buzunar, şi-a uitat de sine şi de demnitatea sa, şi încă în aşa măsură, încât, în culmea uimirii şi a admiraţiei, s-a răsucit de trei ori pe călcâie. Nu putea fi nici o îndoială în această privinţă; va fi iertat. Aşa cel puţin jurase, cu un jurământ groaznic, profesorul Rub-a-dub, şi astfel a cugetat şi vestitul Von Underduk când l-a luat la braţ pe colegul său întru ştiinţă şi, fără a rosti un cuvânt, s-a îndreptat iute spre casă unde avea să chibzuiască asupra măsurilor ce ar trebui luate. Dar ajungând la uşa locuinţei primarului, profesorul s-a gândit să spună că, de vreme ce mesagerul a găsit cu cale să dispară, pesemne înspăimântat până la moarte de înfăţişarea sălbatică a locuitorilor din Rotterdam, iertarea nu-i va fi de mare folos, căci numai un om din Lună ar putea întreprinde o călătorie atât de lungă. Primarul a recunoscut adevărul acestei observaţii, astfel că discuţia a luat sfârşit. Scrisoarea fiind publicată, a dat naştere la felurite păreri şi clevetiri. Unii atotştiutori s-au făcut de râs, arătând că întreaga ispravă nu era alt decât o păcăleală. Cred însă că tot păcăleală este pentru acest soi de oameni orice e mai presus de înţelegerea lor. În ce mă priveşte, nu pot pricepe pe ce dovezi şi-au întemeiat o atare învinuire. Să vedem ce spun: în primul rând, că unii hâtri din Rotterdam purtau pică unui oarecare primar şi câtorva astronomi.

Nu înţeleg deloc.

În al doilea rând, că un pitic ciudat, un vrăjitor, cu amândouă urechile tăiate din rădăcină, pentru cine ştie ce fărădelege, a dispărut de câteva zile din vecinătatea oraşului Bruges56.

Ei bine, şi ce-i cu asta?

În al treilea rând, că gazetele care erau lipite de jur-împrejurul balonului erau din Olanda, şi prin urmare nu putuseră fi tipărite în Lună. Erau nişte hârtii foarte murdare şi tipograful Gluck ar fi jurat pe Sftnta Scriptură că fuseseră tipărite la Rotterdam.

Greşea, fără îndoială, greşea.

În al patrulea rând, că Hans Pfaall însuşi, ticălosul acela de beţiv, şi cele trei hahalere, aşa-zişii săi creditori, au fost văzuţi împreună, acum vreo două-trei zile, într-o cârciumă deocheată de la mahala, când tocmai se întorseseră cu buzunarele pline dintr-o călătorie peste mare.

Nu cred, nu cred nici un cuvânt.

În ultimul rând, e o părere îndeobşte recunoscută, sau cel puţin ar trebui să fie recunoscută, că anume Colegiul Astronomilor din oraşul Rotterdam, ca şi celelalte colegii din alte părţi ale lumii – pentru a nu mai vorbi de astronomi şi de colegii în general – nu este nici mai bun, nici mai mare, nici mai luminat decât s-ar cădea să fie57.

NOTA.

HANS PFAALL

(THE UNPARALLELED ADVENTURE OF ONE HANS PFAALL)

(A: manuscris din apr. Sau mai 1835; B: Southern Literary Messenger, iun. 1835; C: copia Duane după B cu modificări manuscrise, 1839; D: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul) „Lucian şi-a scris Istoria adevărată cu intenţia vădită de a parodia poveştile fantastice (acum pierdute), ale unor călători contemporani ca Ctesias, lambulus, Antonius Diogenes. Poe a scris Hans Pfaall ca să-şi bată joc de mania romantică a expediţiilor pe Lună” (Harold Beaver, The Science Fiction of Edgar Allan Poe, Penguin Books, 1976, p. 339).

Lui T. W. White, redactor-şef ai revistei Southern Literary Messenger, Poe îi trimite, ia 20 iulie 1835, următoarele rânduri: Hans Phaal* m-a costat aproape două săptămâni de salahorie şi l-am scris special pentru Messenger".

Inspiraţia, după propriile sale mărturisiri, i-a venit de la ediţia americană a Tratatului de astronomie (1834) al lui sir John Herschel: „Mă interesase foarte mult ce se spunea acolo despre posibilitatea unor viitoare cercetări ale Lunii. Subiectul îmi aţâţase imaginaţia şi tânjeam s-o fac slobodă ca să-mi poată Numele protagonistului a suferit patru metamorfoze: Phaal, Pfaal, Pfaall şi Pfaall. descrie reveriile ce le aveam despre peisajul lunar – pe scurt, tânjeam să scriu o poveste care să dea viaţă acestor vise”. (E. A. Poe, „Literaţii New York-ului”, în Godey's Lady's Book, 1846). E posibil ca aceste reverii, ca gestaţia nuvelei, să coboare înainte de anul 1833. Redactarea propriu-zisă, „aplicarea principiilor ştiinţifice”, pare să dateze din anii 1834-1835, când, declară autorul, „am renunţat la o mistificare gazetărească (cu informaţii provenind de la un nou supertelescop) şi cu silă m-am întors la un stil pe jumătate verosimil, pe jumătate satiric., hotărât să mă ocup, în măsura posibilităţilor, de o călătorie autentică de pe Pământ pe Lună şi să descriu peisajul lunar ca şi când naratorul l-ar fi observat şi cercetat personal” (Ibid.).

La trei săptămâni după tipărirea lui Hans Pfaall în Southern Literary Messenger, apărea în cotidianul New York Sun primul dintr-un serial de articole intitulate Discoveries în the Moon {Descoperiri pe Lună) – mistificarea secolului! Chipurile – retipăriri din Edinburgh Courant şi Edinburgh Journal of Science, relatând despre „recentele descoperiri” făcute cu noul telescop al lui sir John Herschel „la Capul Bunei Speranţe”. Având o capacitate de mărire de 42 000, acest telescop putea detecta obiecte de pe Lună chiar şi cu un diametru de 18 ţoli. La 25 august 1835, gazeta anunţa, cu titluri de o şchioapă, descoperirea unor urme de viaţă pe Lună: floră

roşiatică, „foarte asemănătoare cu Papaver Rholas sau cu macii de pe câmpiile noastre sublunare”, precum şi creaturi aidoma bizonilor; pentru ca la 28 august să explodeze bomba: telescopul descoperise oameni cu aripi îmblănite, aducând cu liliecii. Din această ediţie s-au vândut 19 360 exemplare. Serialul s-a întrerupt la 31 august din cauza incendiului care cuprinsese laboratorul lui Herschel. La scurtă vreme Poe avea să-i scrie lui John P. Kennedy următoarele: "N-aţi citit Descoperiri pe Lună? Nu credeţi că ele sunt în întregime inspirate de Hans Phaal? E foarte ciudat, dar când am plănuit să scriu o povestire despre Lună, ideea unor descoperiri telescopice mi s-a înfăţişat de la sine, dar apoi am renunţat la ea. Am vorbit însă despre ea în public, şi pornind de la numeroase mici întâmplări şi remarci aparent neînsemnate din acele Descoperiri sunt convins că ideea a fost furată de la mine.

Richmond: 11 septembrie 1835".

În public însă Poe nu-l acuză pe Adams Locke, autorul serialului (vezi nota 1, infra), de plagiat, ci, dimpotrivă, îi recunoaşte acestuia meritul de a fi dat „absolut cea mai mare lovitură din domeniul literaturii de senzaţie. Din câte s-au dat vreodată în acest gen atât în America, cât şi în Europa”. Poe se întoarce la acest subiect în 1846: „Citind până la capăt povestea Lunii şi găsind că ea anticipează toate punctele esenţiale ale propriului meu Hans Pfaall, l-am lăsat pe acesta din urmă neterminat. Ducându-mi eroul pe Lună, scopul meu principal era acela de a-i da ocazia să descrie peisajul lunar, dar mi-am dat seama că el nu putea adăuga decât foarte puţin la relatarea minuţioasă şi autentică a lui sir John Herschel. Prima parte a lmHans Pfaall, ocupând înjur de optsprezece pagini din The Messenger, cuprindea doar jurnalul călătoriei dintre cele două orbite şi câteva cuvinte de ordin general despre trăsăturile cele mai evidente ale satelitului; a doua parte nu va apărea probabil niciodată! N-am socotit că-i nimerit nici măcar să-mi aduc călătorul înapoi pe Pământul său

strămoşesc. El rămâne acolo unde l-am lăsat, şi mai este încă, cred, „omul de pe Lună".

Alte posibile surse de inspiraţie sunt nuvela Leaves from an Aeronaut {File din partea unui aeronaut), apărută sub iscălitura „D” în Knickerbocker Magazine (ian. 1835), şi romanul A Voyage to the Moon {Călătorie spre Lună), 1827, al lui George Tucker.

Tălmăciri. În franceză: Amedee Pichet, L'Aeronaute hollandais, în Revue britannique, XL, sept. 1852, pp. 114-58. Charles Baudelaire, Aventure sans pareille d'un certain Hans Pfaal, în Le Pays, 14, 15, 20, 22, 27, 31 mart., 1, 2, 14, 17 şi 20 apr. 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. În româneşte: C. I. D., Călătorie în lună, în Foaia populară, II, 1899, nr. 3-6.

Titlul. Versiunile A, B şi C: Hans Pfaall. A Tale hy Edgar A. Poe (Hans Phaal. O povestire de Edgar A. Poe); versiunea D: Hans Pfaall; versiunea E: The Unparalleled Adventure of One Hans Pfaall (Inegalabila aventură a unuia zis Hans Pfaall). În scrisoarea către T. W. White apare ortografia Phaal. În PHANTASY-PIECES: The Unparralleled [sic] Adventure of one Hans Pfaall.

Sufixul -all întăreşte izotopia căderii (engl. to fall = a cădea); dublarea lui a sugerează ambianţa olandeză. Dintre diversele interpretări ale acestui nume să reţinem următoarele: Pfaall derivă din lat. follis = foaie [Hans e cârpaci de foaie] (Edmund Reiss); din rădăcina germ. phald = ţeapă (Marie Bonaparte); din fr. fou, respectiv, engl. fool = nebun [vezi tichia de nebun a lui Hans]; din lat. phallus = penis, „căderea” lui Hans echivalând, simbolic vorbind, cu faza detumescenţei (Harold Beaver). Pentru aluzii phallic-scatologice, cf Poveste din Ierusalim şi Vedetism.

Motto. În versiunea A figurau versurile: „With a heart offurious fancies, /Whereof I am commander, /With a burning spear and a horse of air, /To the wilderness I wander” – Tom O'Bedlam's Song („Cu inima plină de sălbatice închipuiri, /Cărora eu le sunt stăpân, /Cu suliţa de

foc şi calul de eter, /Mă-ndrept către pustiul tărâm” – Cântecul creşetorului nebun), din culegerea de anecdote intitulată Curiosities of Literature (Curiozităţi literare), 1818, a lui Isaac D'Israeli.

Regele Ciumă în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas.

Zeii rabdă şi îngăduie regilor ceea ce detestă în viaţa gloatei.

Buckhurst, Tragedia lui Ferrez şi Porrez1

Într-un octombrie, către miezul nopţii, sub domnia cavalerească a lui Eduard al III-lea2, doi marinari din echipajul vasului Slobod şi sprinten, goeletă de comerţ ce naviga între Sluys şi Tamisa, dar îşi aruncase tocmai ancora în apele fluviului, şi-au dat seama cu uimire că se află într-o tavernă londoneză din parohia Sf. Andrei – tavernă a cărei firmă La veselul lup de mare avea zugrăvit însuşi portretul unui navigator încercat.

Încăperea, deşi prost construită, înnegrită de fum, cu tavanul scund, şi asemănându-se în rest cu orice tavernă din acea epocă, era, cu toate acestea, după părerea muşteriilor împrăştiaţi pe la mese în grupuri groteşti, destul de potrivită cu destinaţia ei.

În această încăpere, marinarii noştri formau, cred, grupul cel mai interesant, dacă nu chiar cel mai demn de atenţie.

Cel care părea a fi mai în vârstă, şi căruia tovarăşul său îi spunea „Prăjină”, era totodată cu mult mai înalt decât celălalt. Putea să tot aibă şase picioare şi jumătate, şi umerii-i încovoiaţi păreau a fi urmarea firească a unei înălţimi atât de mari. Prisosul său în înălţime era, în orice caz, mai mult decât compensat prin lipsuri în alte privinţe. Era peste măsură de slab; şi putea, după cum susţineau tovarăşii săi, să fie lesne asemuit, când era beat, cu catargul încununat de drapel, iar când era treaz putea chiar să servească de catarg. Numai că aceste glume, ca şi altele de acelaşi fel, nu făcuseră niciodată să tresară măcar un muşchi pe faţa bătrânului lup de mare. Cu umerii obrajilor

ieşiţi în afară, cu nasul mare şi vulturesc, bărbia teşită, falca de jos căzută şi ochii bulbucaţi, avea o înfăţişare, deşi vădind un fel de indiferenţă morocănoasă faţă de fapte şi lucruri în general, totuşi solemnă şi serioasă, mai presus de orice încercare de imitaţie sau descriere.

Marinarul mai tânăr, prin întreaga lui fiinţă, era un ins cu totul opus tovarăşului său. Statura nu-i trecea de patru picioare. Picioarele-i arcuite şi scurte susţineau un trup butucănos şi greoi, în timp ce mâinile, neobişnuit de scurte şi groase, la capete cu nişte pumni enormi, atârnau bălăbănindu-se în lături ca labele broaştei ţestoase. Ochii mici, fără vreo culoare anume, licăreau din fundul capului. Nasul rămânea îngropat în masa de carne ce-i învelea faţa rotundă, plină şi stacojie; iar buza de sus, groasă, se odihnea pe cea de jos, mai groasă încă, trădând un aer de mulţumire de sine, întărit şi de obiceiul posesorului lor de a şi le linge din când în când. Era vădit că privea spre lunganul său tovarăş cu un sentiment pe jumătate de uimire, pe jumătate de batjocură; şi când îl privea câteodată în faţă, era asemenea soarelui purpuriu în amurg contemplând stâncile de la Ben Nevis3.

Peregrinările acestei ciudate perechi prin diferitele taverne din împrejurimi, în primele ceasuri ale nopţii, fuseseră pline de tot felul de întâmplări. Dar cum până şi buzunarele cele mai bine îndesate au fund, la intrarea lor în taverna amintită mai înainte prietenii noştri le aveau goale.

În momentul când începe de fapt povestirea noastră, Prăjină şi tovarăşul său, pe numele lui Hugh Prelată, stăteau deci cu capul sprijinit în mâini şi cu coastele rezemate pe uriaşa masă de stejar din mijlocul încăperii. Ascunşi după o carafă destul de pântecoasă de rachiu neplătit, priveau cuvintele ameninţătoare „Fără tibişir”4, care, spre indignarea şi uimirea lor, erau scrise pe uşă chiar cu ajutorul obiectului numit, a cărui prezenţă înţelegeau s-o nege. Nu voi pretinde aici că darul de a descifra caracterele scrise – considerat pe atunci ca ceva mai puţin cabalistic

decât arta de a scrie – ar fi putut fi pus pe seama oricărui discipol al mării; dar pentru a spune adevărul, anumite întortocheri în formatul literelor – şi, în general, tot felul de înfloriturі de nedescris – prevesteau, după părerea celor doi marinari, o cursă lungă pe vreme rea; aşa că, potrivit imaginii alegorice folosite de Prăjină, s-au decis de îndată „să tragă la pompe, să strângă toate pânzele şi să fugă din faţa vântului”.

După ce au dat, deci, pe gât ceea ce mai rămăsese din băutură, şi-au încheiat tunicile scurte şi s-au grăbit, în cele din urmă, s-o şteargă afară. Cu toate că Prelată s-a răsucit de două ori în gura vetrei, luând-o drept uşă, fuga lor a fost, totuşi, încununată de succes – şi, la o jumătate de oră după miezul nopţii, îi găsim pe eroii noştri puşi pe rele, alergând din răsputeri de-a lungul unei ulicioare întunecoase, înspre scara Sfântului Andrei5, urmăriţi cu înverşunare de stăpâna Veselului lup de mare.

În vremea când are loc povestirea noastră plină de peripeţii, ca şi mulţi ani înainte şi după aceea, în toată Anglia, dar mai ales în metropolă, răsuna la anumite intervale înfricoşătorul strigăt de „Ciumă!”

Atunci oraşul rămânea aproape pustiu, iar în oribilele regiuni din vecinătatea Tamisei, pe unde se credea că îşi avea lăcaşul Demonul Molimei, printre fundăturile şi ulicioarele întunecoase, înguste şi murdare, domneau doar Spaima, Teroarea şi Superstiţia.

Din porunca regelui, aceste cartiere erau socotite „condamnate”, oamenii fiind opriţi, sub pedeapsa cu moartea, să pătrundă în jalnica lor singurătate. Însă nici porunca regească, nici uriaşele bariere care astupau intrările străzilor, nici perspectiva unei morţi cumplite, care, aproape în mod sigur, era sortită nenorocitului pe care pericolul nu-l oprea de la aventură, nu erau o piedică în calea tâlharilor, care prădau la adăpostul întunericului locuinţele goale, părăsite, nelăsând nici un lucru de fier, aramă sau plumb, pe care l-ar fi putut preschimba în bani.

Iarna, când barierele se deschideau, se descoperea de obicei că lacătele, zăvoarele şi pivniţele zidite nu însemnaseră decât o şubredă apărare pentru depozitele de vinuri şi lichioruri; căci din pricina riscurilor şi greutăţilor de transport, numeroşi neguţători, care îşi aveau prăvăliile prin aceste locuri, se mulţumiseră doar să le închidă, încredinţându-le, în lipsa lor. Unei securităţi atât de îndoielnice.

Oamenii însă, înspăimântaţi, nu credeau că la mijloc ar fi fost mâna omenească. Poporul punea totul pe seama unor spirite ale răului – duhuri ale ciumei, spiriduşi ai molimei şi demoni ai frigurilor; şi neîncetat se răspândeau povestiri atât de înspăimântătoare încât locurile blestemate fură, în cele din urmă, învăluite în teroare ca într-un giulgiu, şi cum până şi tâlharii erau înspăimântaţi de groaza ce-şi avea obârşia în chiar prădăciunile lor, vasta regiune a uliţelor interzise rămânea, întreagă, pradă întunericului, tăcerii, ciumei şi morţii.

Cum coborau pe o uliţă îngustă, Prăjină şi onorabilul Hugh Prelată găsiră calea tăiată pe neaşteptate de una din acele teribile bariere de care am vorbit, amintindu-le că dincolo de ea începeau locurile ciumate.

De întoarcere, nici nu putea fi vorba, şi nu era timp de pierdut, căci cei care-i fugăreau erau foarte aproape pe urmele lor. Pentru nişte marinari adevăraţi, era o nimica toată să se caţăre pe schelăria lucrată grosolan; înnebuniţi şi de goană, şi de băutură, săriră fără să şovăie peste barieră şi continuându-şi năuci fuga, răcnind şi urlând, se rătăciră curând printre fundăturile, puturoase şi întortocheate.

De n-ar fi fost beţi turtă, atât încât nu mai ştiau nimic de ei, groaza situaţiei în care se aflau ar fi trebuit să le încremenească paşii împleticiţi. Ceaţa rece care se lăsase le îngheţa răsuflarea. Pietrele pavajului, scoase din loc, zăceau într-o cumplită neorânduială prin iarba înaltă şi deasă ce le ajungea la glezne. Casele dărâmate astupau

străzile. Miasme respingătoare şi otrăvite se târau peste tot; în lumina spectrală ce-o răspândeşte întotdeauna, chiar în miez de noapte, atmosfera ceţoasă şi pestilenţială, se zăreau zăcând pe drumeagurile şi uliţele lăturalnice, ori putrezind prin casele fără ferestre, leşurile atâtor şi atâtor jefuitori nocturni răpuşi de mâna ciumei, poate chiar în timp ce făptuiau jaful.

Dar nici o imagine, ori senzaţie, ori altă asemenea piedică, nu putea să oprească din drum nişte oameni, de felul lor neînfricaţi – mai ales când curajul le fusese întărit de băutură – şi ar fi fost în stare să intre fără şovăire chiar în gura Morţii, dacă, fireşte, starea lor le-ar fi îngăduit-o, înainte – mereu înainte – păşea neîndurătorul Prăjină, şi în pustietatea gravă a locurilor sunau şi răsunau strigătele lui asemănătoare teribilului strigăt de război al pieilor-roşii; înainte, mereu înainte alerga bondocul Prelată, agăţându-se de haina tovarăşului său mai iute de picior şi întrecând cu mult strădaniile vocale ale acestuia, prin mugete de taur în basso, scoase din adâncul plămânilor săi de stentor6.

Nu mai era nici o îndoială acum că se aflau în cetatea ciumei. La fiecare pas sau salt, duhoarea era mai mare, drumul mai înspăimântător, cărările mai înguste şi mai întortocheate. Pietrele uriaşe şi grinzile ce se prăbuşeau când şi când de pe acoperişurile povârnite, bufnind înfiorător şi înfundat, dovedeau cât de înalte erau casele înconjurătoare; iar când se vedeau nevoiţi să-şi croiască drum printre grămezile de moloz, nu arareori li se întâmpla să atingă cu mâna vreun schelet sau să simtă sub degete, moale, carnea vreunui leş.

Deodată, pe când marinarii se nimeriseră în faţa intrării într-o clădire înaltă, cu aspect sinistru, dinăuntru se auzi, ca un ecou la un ţipăt mai ascuţit ieşit din gâtlejul furiosului Prăjină, o cascadă de strigăte sălbatice, drăceşti, ca nişte hohote de râs. Fără să se înspăimânte de aceste strigăte care, la o asemenea vreme şi într-un asemenea loc, ar fi îngheţat sângele în vinele unor oameni mai puţin

înfierbântaţi, cei doi beţivani se repeziră orbeşte în uşă şi, spărgând-o, se prăbuşiră cu un torent de înjurături în mijlocul dărâmăturilor.

Încăperea în care nimeriseră părea să fie prăvălia unui dricar, dar o trapă deschisă într-un colţ al duşumelei de lângă intrare lăsa să se întrevadă un şir nesfârşit de pivniţe de vinuri, care, după zgomotul de sticle sparte ce se auzi, părea să fie bine căptuşită. În mijlocul încăperii se afla o masă, şi pe ea sta un castron uriaş care părea plin cu punci.

Nenumărate butelii cu tot felul de vinuri şi lichioruri, laolaltă cu căni, ulcioare şi sticle de toate formele şi mărimile, erau împrăştiate pe masă. Iar în jurul mesei, aşezaţi pe sicrie, stăteau şase oameni. Pe aceştia voi încerca să vi-i descriu unul câte unul.

În faţa uşii, aşezat pe un sicriu ceva mai înalt şedea un personaj care părea să fie preşedintele adunării. Era atât de înalt şi deşirat, încât Prăjină rămase uluit la vederea unuia mai slăbănog decât el. Faţa îi era galbenă ca şofranul, dar nici o trăsătură nu merita în sine să fie descrisă în mod special. În afară de una. Şi anume fruntea. Era atât de neobişnuit şi de oribil de înaltă, încât te făcea să te gândeşti la o bonetă sau chiar la o coroană de carne adăugată capului. Gura o avea zbârcită şi schimonosită într-o expresie de amabilitate sinistră, iar ochii, ca de altfel ai tuturor celor din jurul mesei, străluceau de fericirea beţiei.

Individul era îmbrăcat din cap până-n picioare într-un giulgiu de mătase neagră, brodat din belşug, care-l înveşmânta ca o pelerină spaniolă.

Capul şi-l împodobise cu pene negre de cioclu, care i se hâţânau într-o parte şi-ntr-alta, de câte ori îşi clătina căpăţâna cu un aer suficient şi atotştiutor; iar în mâna dreaptă ţinea un enorm femur de om, cu care se părea că tocmai îl izbise pe unul dintre tovarăşii săi, poruncindu-i să cânte ceva.

În faţa lui, cu spatele spre uşă, stătea o femeie cu o înfăţişare întru nimic mai puţin neobişnuită. Deşi tot atât de înaltă ca şi personajul descris mai sus, n-ar fi putut în nici un caz să se plângă de slăbiciune.

Pentru că pe cât era de înaltă, pe atât era şi de grasă, semănând foarte bine cu butoiul enorm de bere ce stătea, cu capacul desfăcut, chiar în colţul de lângă ea. Faţa îi era rotundă, ca o lună plină, roşie şi durdulie.

Dar – ceea ce constituia o particularitate, sau mai bine zis lipsa de particularitate de care am pomenit când a fost vorba de bărbat – o singură trăsătură a figurii era deosebită, cerând o caracterizare specială (de fapt, isteţul Prelată îşi dădu seama de îndată că prin asta se distingea fiecare dintre membrii grupului – se părea că fiecare deţine un monopol asupra unei anumite porţiuni a fizionomiei). La femeia amintită, această porţiune părea să fie gura. De la o ureche la alta, gura se întindea ca o prăpastie adâncă, şi cerceii scurţi pe care-i purta la fiecare ureche îi intrau la orice mişcare în deschizătura ce se căsca astfel. Femeia se străduia, totuşi, să-şi ţină gura închisă, vrând cu tot dinadinsul să pară distinsă, pricină pentru care îşi pusese şi o rochie croită dintr-un giulgiu proaspăt scrobit şi călcat, ce se termina sub bărbie cu un guler încreţit, din muselină de batist.

În dreapta ei, şedea o tânără mărunţică de statură, căreia femeia cea mătăhăloasă părea să-i acorde ocrotire. Tremurul degetelor ei străvezii, culoarea vineţie a buzelor şi petele roşii de pe obrajii, de altfel livizi, arătau fără putinţă de îndoială că mica şi delicata fiinţă era atinsă de tuberculoză galopantă. Şi totuşi, întreaga fiinţă îi răspândea un aer de extrem haut ton, iar peste trup purta, într-un fel graţios şi degaje, un linţoliu mare şi frumos din cea mai subţire pânză de India.

Părul îi cădea peste umeri în zulufi şi un zâmbet blând i se juca pe buze; dar nasul, neobişnuit de lung, subţire, sinuos, flexibil şi bubos, îi atârna până peste buza de jos şi, în ciuda

felului delicat cum şi-l mişca, cu limba, când într-o parte, când într-alta, dădea înfăţişării ei o expresie oarecum echivocă.

De partea cealaltă şi în stânga matahalei de femeie şedea un bătrânel umflat, astmatic şi gutos, căruia obrajii îi atârnau ajungându-i până peste umeri, ca două uriaşe ploşti cu vin de Oporto7. Cum îşi ţinea braţele încrucişate şi-şi cocoţase pe masă un picior bandajat, părea să se creadă îndreptăţit la oarecare consideraţie. Era vădit că se mândrea cu fiecare părticică din înfăţişarea sa, dar că cea mai mare plăcere era să atragă atenţia asupra hainei în culori ţipătoare cu care era îmbrăcat.

Ca să vorbim drept, haina trebuie să-l fi costat multe parale şi îi venea ca turnată, croită fiind dintr-una din acele cuverturi de mătase brodată aparţinând marilor nobili, cuverturi care – în Anglia şi aiurea – sunt de obicei atârnate într-un loc vizibil în casele aristocraţilor atunci când aceştia sunt plecaţi.

Lângă el şi la dreapta celui ce părea să prezideze adunarea, stătea un bărbat cu ciorapi albi, lungi şi izmene de bumbac. Trupul îi era zgâlţâit de un tremur caraghios, un spasm căruia Prelată i-ar fi zis „bâţâială”. Fălcile, bine rase, erau ţinute strâns legate cu un bandaj de muselină; iar braţele, prinse în acelaşi chip de încheieturile mâinilor, îl împiedicau să folosească prea des băuturile de pe masă – o măsură de prudenţă, după părerea lui Prăjină, foarte trebuincioasă, dacă ţinem seama de aspectul lui abrutizat de băutură. Două urechi enorme păreau să fi scăpat totuşi, fiind cu neputinţă de legat, şi din când în când zvâcneau spasmodic la zgomotul destupării unei sticle.

În faţa lui sta aşezat al şaselea şi ultimul dintre petrecăreţi. Era un ins ţeapăn, lovit de paralizie, care, la drept vorbind, nu părea să se simtă prea bine în îmbrăcămintea-i incomodă. Era „îmbrăcat” într-un mod neobişnuit – şi anume într-un frumos sicriu nou, de acaju. Scândurile de la capătul de sus îi apăsau ţeasta şi i-o

acopereau ca o cască, dând întregului chip un aspect nespus de interesant. Sicriul avea nişte deschideri în părţi, pentru braţe, urmărindu-se mai mult comoditatea decât eleganţa, dar totuşi „îmbrăcămintea” aceasta îl împiedica să stea drept, ca tovarăşii săi, fiind aplecat pe spate la un unghi de patruzeci şi cinci de grade; şi aşa cum stătea, doi ochi enormi şi bulbucaţi îşi rostogoleau globurile albe spre tavan, într-o uimire absolută faţă de propria lor înfăţişare holbată.

În faţa fiecărui mesean se afla, drept cupă de băut, câte o ţeastă8, iar deasupra lor atârna un schelet omenesc, prins cu o frânghie de fluierul unui picior şi fixat de un inel în tavan. Celălalt picior, care nu era ţinut de nici o legătură, făcea unghi drept cu corpul, astfel încât întregul schelet, deşirat şi zornăitor, se bălăngănea şi se răsucea de fiecare dată când vreo răbufnire de vânt pătrundea în încăpere. În craniul scheletului fusese pusă o grămăjoară de cărbuni aprinşi şi acest candelabru hidos arunca o lumină pâlpâitoare, destul de vie, asupra întregii scene.

De jur-împrejurul încăperii şi în faţa ferestrelor erau îngrămădite, unele peste altele, sicrie şi alte obiecte dintre acelea ce se găsesc în prăvălia unui dricar, nelăsând nici o licărire să străbată în afară.

La vederea acestei neobişnuite adunări şi a personajelor şi mai neobişnuit împopoţonate, marinarii noştri nu arătară câtuşi de puţin buna-cuviinţă la care ne-am fi aşteptat. Prăjină, sprijinindu-se de peretele cel mai apropiat, căscă gura şi mai mult ca de obicei, până ce falca păru să-i atârne, şi-şi holbă ochii cât putu mai mult, iar Hugh Prelată, îndoindu-se din şale până ce nasul atinse masa şi punându-şi palmele pe genunchi, izbucni într-un lung, zgomotos şi nestăpânit hohot de râs, nesăbuit şi nemăsurat.

Fără să se arate jignit de o purtare atât de grosolană, înaltul personaj ce prezida adunarea zâmbi cu amabilitate celor doi intruşi, mişcându-şi cu demnitate capul împodobit cu pene negre şi, ridicându-se, îi luă de braţ şi-i conduse

către scaunele pe care ceilalţi membri ai adunării le aşezaseră între timp pentru ei. Dacă Prăjină îşi urmă fără crâcnire gazda şi se aşează pe „scaunul” oferit, în schimb Hugh cel galant îşi trase sicriul ce-i fusese pus în capul mesei până lângă mărunţica offcicoasă îmbrăcată în linţoliu şi se trânti lângă ea cu mare veselie; apoi, turnându-şi o ţeastă de vin roşu, o dădu pe gât ca pentru a crea o mai mare intimitate. Ceea ce păru însă să nu-i fie deloc pe plac insului celui ţeapăn din sicriu, care dădu semne de iritare, şi urmările acestei purtări ar fi fost poate destul de serioase, dacă preşedintele, bătând în masă cu sceptrul, n-ar fi atras tuturor celor prezenţi atenţia începând un discurs:

— În această fericită împrejurare, datoria noastră este.

— Ia stai! Îl întrerupse Prăjină, foarte serios, ia stai niţel, când îţi zic, şi spune-ne cine dracu' sunteţi voi toţi şi ce învârtiţi aici, îmbrăcaţi ca nişte diavoli spurcaţi, umflându-vă cu molanul9 ăsta pe cinste, ascuns aici pentru la iarnă de prea cinstitul cumătru Will Wimble10, cioclul?

La această mostră de neiertată grosolănie, toată cinstita asistenţă se ridică în picioare şi din gâturile tuturor se revărsă acelaşi torent de strigăte sălbatice, drăceşti, care atrăseseră mai înainte luarea-aminte a marinarilor. Primul care îşi recapătă sângele rece fu, totuşi, bărbatul ce prezida adunarea; întorcându-se către Prăjină, îşi urmă discursul cu multă demnitate:

— Vom satisface cu multă bunăvoinţă orice curiozitate rezonabilă din partea unor atât de iluştri oaspeţi – deşi n-aş putea spune că noi i-am poftit aici. Aflaţi, deci, că eu sunt monarhul acestor meleaguri şi domnesc aici în mod absolut, sub titlul de Regele Ciumă întâiul.

Această încăpere, pe care în chip nesăbuit o socotiţi prăvălia dricarului Will Wimble – ins pe care nu-l cunoaştem şi al cărui nume plebeu n-a mai izbit până acum niciodată augustele noastre urechi – această încăpere, zic, este Sala Tronului din palatul nostru, hărăzită sfatului ţării şi altor

sacre şi înalte ţeluri. Nobila doamnă aici de faţă este Regina Ciumă, serenisima noastră consoartă. Celelalte ilustre personaje pe care le vedeţi fac parte tot din familia noastră şi sunt de sânge regesc. Acesta de aici este înălţimea sa Arhiducele Cât-Ciumă, celălalt este înălţimea sa Ducele Ciuma-Hai, mai încolo se află înălţimea sa Ducele Cium-At, iar cealaltă e înălţimea sa Serenisimă Arhiducesa Ciumă-Faie.

Cât priveşte, urmă el, întrebarea voastră în legătură cu treburile asupra cărora dezbate sfatul nostru, să fim iertaţi dacă vă vom spune că aceasta priveşte numai şi numai regeştile noastre interese, şi că nu priveşte pe nimeni altul. Dar, din respect pentru acele drepturi la care, ca oaspeţi şi străini, vă puteţi simţi îndreptăţiţi, vă vom da totuşi lămuriri. Dacă ne aflăm aici în această noapte – în urma unor pregătiri împlinite prin cercetări profunde şi descoperiri amănunţite – pricina trebuie căutată în dorinţa noastră de a examina, analiza şi determina cât mai deplin spiritul indefinisabil, natura şi trăsăturile de neînţeles ale acestor comori de nepreţuit ale gâtlejului care sunt vinurile, berea şi lichiorurile îmbelşugatei noastre metropole. Şi să ştiţi că facem aceasta nu atât pentru propriile noastre ţeluri, cât pentru adevărata propăşire a acelui suveran nepământean care domneşte peste noi toţi, ale cărui domenii sunt nesfârşite şi al cărui nume este Moartea.

— Al cărui nume este Davy Jones! 11 răcni Prelată, şi în acelaşi timp oferi tinerei de lângă el o ţeastă de lichior, turnându-şi şi sieşi încă una.

— Ticălos netrebnic, vorbi Regele, întorcându-şi toată luarea-aminte către bietul Hugh. Păcătos nevrednic şi blestemat! Spuneam, aşadar, că din respect pentru acele drepturi pe care nu ne simţim în stare să le încălcăm, chiar şi când e vorba de un ticălos ca tine, am binevoit să răspundem la grosolanele şi necioplitele-ţi întrebări. Dar, pentru că v-aţi amestecat nepoftiţi în sfatul nostru, socotim de datoria noastră să vă osândim, pe tine şi pe tovarăşul

tău, la câte un galon de rachiu12, iar după ce îl veţi fi băut dintr-o singură înghiţitură şi în genunchi, pentru propăşirea regatului nostru, veţi fi liberi fie să vă urmaţi drumul, fie să rămâneţi şi să vă împărtăşiţi din bunătăţile aflate pe masă, după plăcerea şi gustul fiecăruia.

— Mi-ar fi cu neputinţă, răspunse Prăjină, căruia aerele şi demnitatea Regelui Ciumă întâiul îi inspirară oarecare respect, şi care se ridicase şi se rezemase de masă în timp ce vorbea, mi-ar fi, deci, cu voia Maiestăţii voastre, de-a dreptul cu neputinţă să încarc în cala pântecelui meu chiar şi un sfert din cantitatea de băutură de care a pomenit Maiestatea voastră. Fără să mai pomenesc de balastul mărfurilor pe care le-am încărcat înainte de amiază, şi fără să mai amintesc de diferitele băuturi şi lichioruri îmbarcate de-a lungul serii, prin diferite porturi, am în clipa de faţă o încărcătură serioasă de vinars grozav, luată şi plătită cu bani peşin de la Veselul lup de mare. Veţi binevoi, deci, Maiestate, să fiţi atât de mărinimos şi să socotiţi dorinţa noastră drept fapt împlinit, căci n-aş putea şi nici n-aş voi în nici un chip să mai înghit vreo picătură, şi cu atât mai mult o picătură din blestematul acela de rachiu care nu e decât apă chioară.

— Opreşte-te odată! Îl întrerupse Prelată, pe care lungimea discursului ţinut de tovarăşul său, cât şi natura refuzului îl uimiseră.

Opreşte-te odată, marinar de apă dulce! Tacă-ţi gura, Prăjină! Cala mea e încă goală, chiar dacă a ta pare să fie plină ochi, iar de ţi-e teamă să-ţi măreşti încărcătura, zicând că n-o să poţi face faţă la o sticlă, de-o izbucni o furtună, am s-o depozitez la mine, dar.

— Ceea ce propui dumneata, întrerupse preşedintele adunării, încalcă hotărârile pedepsei sau sentinţei care, precum legile mezilor şi ale perşilor, nu poate fi schimbată sau anulată13. Condiţiile pe care le-am impus trebuie îndeplinite întocmai şi fără ezitare, iar dacă nu le veţi împlini, voi porunci să fiţi legaţi unul de altul, strânşi bine

cu o funie de gât şi de picioare şi înecaţi în toată regula, ca nişte răzvrătiţi ce sunteţi, în butoiul cu bere de colo! 14

— Aşa! Foarte bine! O hotărâre dreaptă! O judecată cum nu se poate mai bună! Osânda e după merit, cinstită şi sfântă! Strigă întreaga familie Ciumă. Regele îşi ridică fruntea brăzdată de zbârcituri fără număr: bătrânelul gutos sufla ca o pereche de foaie; tânăra îmbrăcată în linţoliu îşi mişcă nasul într-o parte şi în alta; bărbatul în izmene de bumbac îşi ciuli urechile; femeia în giulgiu îşi căscă gura ca peştele pe uscat; iar personajul din sicriu păru şi mai ţeapăn, în timp ce ochii i se bulbucară şi mai tare.

— Hi! Hi! Hi! Chicoti Prelată, fără să ţină seama de enervarea generală. Hi! Hi! Hi! Hi! Hi! Hi! Hi! Hi! Hi! Spuneam tocmai, vorbi el, spuneam, tocmai când domnu' Rege Ciumă m-a întrerupt, că pentru o corabie solidă ca burta mea şi nu prea încărcată, două sau trei galoane de rachiu mai mult sau mai puţin ar fi un fleac. Însă dacă e vorba să beau în sănătatea diavolului (aibă-l Dumnezeu în pază!), îngenunchez în faţa pocitaniei de colo, pe care o cunosc la fel cum mă cunosc pe mine păcătosul, că nu este nici un fel de rege, ci doar Tim Tărăboi15, măscăriciul!

— Ei bine, asta e cu totul altă treabă şi întrece pe de-a-ntregul înţelegerea mea.

Dar nu putu să-şi termine în linişte vorba. La numele de Tim Tărăboi, întreaga adunare sări în sus de pe scaune.

— Trădare! Strigă Maiestatea sa Regele Ciumă întâiul.

— Trădare! Zise omuleţul cu gută.

— Trădare! Ţipă Arhiducesa Ciumă-Faie.

— Trădare! Mormăi bărbatul cu fălcile legate.

— Trădare! Mârâi cel din sicriu.

— Trădare! Trădare! Răcni Maiestatea sa regina, cea cu gura cât o şură şi, apucându-l de partea dinapoi a nădragilor pe nefericitul Prelată, care tocmai se pregătea să-şi toarne încă o ţeastă de băutură, îl ridică în sus şi-l trânti fără multă ceremonie în uriaşul butoi cu bere. După ce se zbătu câteva clipe, ca un măr într-un castron cu

toddy16, acesta dispăru în cele din urmă într-un vârtej de spumă iscată de sforţările sale într-un lichid şi aşa destul de spumos.

Marinarul cel deşirat nu stătu însă să privească nepăsător înfrângerea tovarăşului său. Îmbrâncindu-l pe Regele Ciumă în trapa deschisă, viteazul Prăjină trânti cu o înjurătură uşa deasupra găurii căscate şi alergă către mijlocul încăperii. Aici, smulgând scheletul care atârna deasupra mesei, îl trânti cu atâta furie şi hotărâre încât, o dată cu ultimele licăriri ale luminii ce se stingea în odaie, izbuti să-i spargă capul omuleţului gutos. Repezindu-se atunci cu toată puterea spre butoiul fatal, plin cu bere de toamnă şi cu Hugh Prelată, îl rostogoli într-o clipă. Din butoi se revărsă un şuvoi atât de furios, atât de impetuos, atât de copleşitor, încât odaia fu inundată de la un perete la altul, masa încărcată se răsturnă, catafalcurile fură aruncate pe spate, hârdăul cu punci se izbi de vatră şi femeile căzură în crize de isterie. Peste tot zburau fel de fel de obiecte funerare. Căni, ulcioare şi damigene se amestecau într-un talmeş-balmeş nebun, iar sticle învelite cu răchită împletită se ciocneau disperate cu butelii acoperite cu sfoară. Omul zgâlţâit de tremur se înecă pe loc, omuleţul cel ţeapăn plutea în sicriul lui, iar victoriosul Prăjină, apucând-o de mijloc pe grăsana în giulgiu, se repezi cu ea în stradă şi o porni spre vasul Slobod şi sprinten, urmat de redutabilul Hugh Prelată, cu toate pânzele întinse, care după ce strănutase de trei sau patru ori, gâfâia şi sufla în urma lui, alături de Arhiducesa Ciumă-Faie.

NOTA.

REGELE CIUMĂ

(KING PEST. A TALE CONTAINING AN ALLEGORY)

(A: Southern Literary Messenger, sept. 1835; B: copia Duane după A cu modificări manuscrise, 1839; C: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-

PIECES, copia după C cu modificări manuscrise, 1842; E: Broadway Journal, 18 oct. 1845; F: Works, 1850)

Poe a revizuit în repetate rânduri această nuvelă macabru-grotescă, de fapt o parodie a romanului Vivian Grey al lui Benjamin Disraeli, în special a episodului din „Palatul vinurilor”. Subtitlul ei – O poveste conţinând o alegorie – întăreşte această intenţie. Totuşi, vreme de aproape un secol comentatorii au stăruit asupra gravităţii plagiatului comis de Poe. Autorul satirizează panoplia fantastică şi convenţională, precum şi moralismul din romanul lui Disraeli, vulgarizând în mod premeditat scena orgiei etilice.

O altă sursă de inspiraţie va fi fost nuvela Inebriety (Beţie), apărută în revista Naval Chronicle (Londra, apr. 1811).

Regele Ciumă a fost scrisă probabil la Baltimore în 1834.

Tălmăciri. In franceză: Charles Baudelaire, Le Roi Peste, în Le Pays, 23, 26 şi 27 ian. 1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857.

Titlul. Versiunile A şi B: King Pest the First. A Tale containing an Allegory – By – (Regele Ciumă Întâiul. O poveste conţinând o alegorie – de -).

ALTE POVESTIRI 1836 – 1839

Autografie în româneşte de Liviu Cotrău.

Prietenul şi buna noastră cunoştinţă, Joseph Miller, Esq. (care, fiindcă veni vorba, bănuim că-şi iscăleşte numele Joseph A. Miller, sau Joseph B. Miller, sau cel puţin Joseph C. Miller) ne făcu o vizită în urmă cu câteva zile. Comportamentul său era nespus de ciudat. Pătrunse în „sanctuarul” nostru fără să scoată o vorbă, se aşează cu un aer ursuz în singurul fotoliu din redacţie, după care ne scrută în tăcere câteva minute de după rama ochelarilor, din cale-afară de bănuitor. Neîndoielnic ceva plutea în aer. Ce-o fi vrând omul ăsta? Ne întrebarăm în sinea noastră.

— Am să vă spun, zise Joseph Miller, Esq., adică Joseph D. Miller, Joseph E. Miller, sau poate Joseph F. Miller, Esq. Am să vă spun, zise el.

Ei bine, vă daţi seama că nici n-am îndrăznit să deschidem gura.

— Am să vă spun, zise el, ghicindu-ne gândurile.

— Vai, vă mulţumim! Răspunserăm noi, cu un zâmbet palid şi foarte jenat, vă mulţumim! Am dori să aflăm.

— Am impresia, urmă el, urmă Joseph G. Miller, am impresia că nu sunteţi cu totul străini de familia noastră.

— Se poate? Nu cu totul, fireşte, încât v-am ruga să continuaţi, domnule.

— E una din cele mai vechi familii din. Din.

— Din Marea Britanie, intervenirăm noi, văzându-l în încurcătură.

— Din Statele Unite, zise dl Miller, adică Joseph H. Miller, Esq.

— Din Statele Unite? Nu se poate! Glumiţi, pesemne! Şi noi care credeam că familia Miller e pur britanică. Ştiţi, Culegerea de anecdote1.

— Vă înşelaţi, întrerupse el – întrerupse Joseph L Miller – suntem britanici, dar nu pur britanici. Ar trebui să ştiţi că familia Miller se trage de pretutindeni, nefiind legată câtuşi de puţin de timp şi de spaţiu.

Iată o ghicitoare pe care s-ar putea să n-o dezlegaţi decât ceva mai târziu. Deocamdată să lăsăm asta, căci vreau să mă ascultaţi. După cum ştiţi, am o grămadă de idei şi de păreri cam năstruşnice, o sumedenie de fantezii cam trăsnite, pe care, în treacăt fie spus, lumea de rând le consideră capricii, ciudăţenii, bizarerii. Dar, domnilor, nici vorbă de aşa ceva. Aţi auzit de pasiunea mea pentru autografe?

— Fireşte.

— Prea bine, domnilor, voi fi scurt. Aţi văzut porcăria aia din London Atheneum2?

— Foarte posibil, răspunserăm noi.

— Şi rogu-vă, domnilor, ce părere aveţi despre ea?

— Despre ce?

— Domnilor, nu despre ce, zise el – zise Joseph K. Miller, Esq., enervat la culme – nu despre ce, câtuşi de puţin, ci despre porcăria aia autografică, absurdă, infamă şi futilă de-acolo – adică din London Atheneum – în chip premeditat, fals şi meschin atribuită mie şi trecută în contul meu – repet, în contul meu, al lui Joseph L, Miller. Aici dl Miller se ridică şi, descheindu-şi paltonul cu gesturi furioase, scoase din buzunarul de la piept un teanc de manuscrise pe care-l azvârli energic pe birou.

— Aha! Ziserăm noi oarecum enervaţi, începem să vă înţelegem. Să pricepem. Luaţi loc! Dumneavoastră, dâe Joseph M. – adică Joseph N. Miller – aveţi – adică ar fi trebuit să aveţi, eh?

— Şi London Atheneum este – adică nu este etc.

— Şi – şi – şi – oh, precis!

— Stimabilii mei domni, zise dl Miller cu afecţiune, sunteţi nişte idioţi, nişte idioţi incorigibili. Tăceţi din gură! Iată cum stă treaba.

Eu, Joseph O. Miller, care-am dat, cum ştie toată lumea, în patima autografelor, sunt bănuit în articolul ăla mizerabil de care-am pomenit adineauri, şi care-a apărut recent în London Atheneum, repet, sunt bănuit c-aş fi ticluit diverse epistole către diverse persoane importante din lumea literară a Londrei, cu speranţa şi cu intenţia meschină de-a le smulge nişte autografe – amintitele epistole, chipurile ticluite de mine însumi fiind, fără excepţie, nici mai mult, nici mai puţin decât unul şi acelaşi lucru constând în.

— Da, domnule, constând în.

— Constând, reluă dl Joseph P. Miller, într-o serie de întrebări neghioabe privind caracterul unor.

— Unor bucătari, ajutoare de bucătari şi cameriste, ziserăm noi, amintindu-ne acum vag de articolul cu pricina.

— Exact, zise musafirul nostru – unor bucătari, ajutoare de bucătari, cameriste şi lustragii.

— Al căror caracter vă îngrijorează peste măsură.

— Vai, domnilor, eu să fiu îngrijorat peste măsură! Ce vă trece prin minte! Eu, Joseph Q. Miller, îngrijorat peste măsură!

— Oribil! Exclamarăm noi.

— Condamnabil! Zise dl M.

— Dar ce-i cu hârtiile acestea? Întrebarăm noi, prinzând curaj şi măsurând cu privirea teancul de manuscrise pe care prietenul nostru îl azvârlise pe birou.

— Aceste hârtii, zise dl Miller după o pauză şi după ce-şi luă o ţinută foarte demnă, aceste hârtii, ca să vă spun adevărul, sunt rodul – credeţi-mă – rodul ingeniozităţii smeritului dvs. rob. Sunt autografe, dar cum ele sunt autografe americane, s-ar putea ca ele să nu aibă prea mare valoare în ochii dvs. Vă rog să le primiţi, ele vă stau întru totul la dispoziţie. Mi-aş permite însă să vă amintesc că n-am apelat la mijloace ieftine întru împlinirea acestui ţel glorios. Domnilor, nimeni nu mă poate acuza pe mine, pe Joseph R. Miller, de mojicie sau de superficialitate. Scrisorile mele au fost – adică sunt exact ce-ar trebui să fie.

Ba mai mult, ele nu sunt ce n-ar trebui să fie. N-am întreprins nici un fel de cercetare cât priveşte ajutoarele de bucătari. N-am scris venerabilului domn. [aici nu ne simţim îndreptăţiţi să redăm numele întreg rostit de dl M.], în legătură cu o anume cameristă, nici dlui. Relativ la o oarecare persoană. Dimpotrivă, mi-am adaptat mijloacele în funcţie de scopurile urmărite. Am. Am. pe scurt, domnilor, am realizat multe lucruri măreţe şi glorioase, pe care le veţi vedea în cele ce urmează, îi făcurăm o plecăciune, iar musafirul nostru continuă.

— Autografele cuprinse aici sunt, după cum veţi vedea, autografele celor mai importanţi literaţi ai noştri, aşa că ele vor stârni curiozitatea publicului cititor. N-ar strica să inseraţi în revista dvs., alături de scrisori, facsimile ale iscăliturilor, în ce priveşte propriile mele scrisori, care-au prilejuit aceste răspunsuri, din păcate n-am păstrat niciuna.

Aici dl M. ne înmână manuscrisele.

— Dle Joseph S. Miller, începurăm noi, adânc mişcaţi de generozitatea sa.

— Joseph T. Miller, dacă nu vă supăraţi, întrerupse el, accentuându-l pe T.

— Prea bine, domnule, ziserăm noi, cum doriţi: deci, dle Josepn V.

Miller, dacă asta vă este dorinţa, suntem profund emoţionaţi de nobila şi dezinteresata dvs. mărinimie. Suntem.

— Destul, întrerupse prietenul nostru, oftând, destul, vă implor.

Manuscrisele vă stau întru totul la dispoziţie. Aţi fost extrem de amabili cu mine, şi de-o fi să uit acest lucru, să nu-mi mai ziceţi Joseph W. Miller.

— Aşadar, numele dvs. este. Este precis Joseph W. Miller? Întrebarăm noi cu o oarecare ezitare.

— Exact, replică el, cu o mişcare a capului, ceea ce ni se păru un gest cam îngâmfat. Exact, Joseph X. Miller. Dar de ce întrebaţi? La revedere! În cuvenitul stil epistolar ori non-epistolar, trebuie să vă spun adio, adică trebuie să vă las (fără să rămân) al dvs. smerit rob, Joseph Y. Miller.

— Nemaipomenit de ambiguu! Gândirăm noi, în timp ce el o ştergea afară din birou. Dle Miller! Dle Miller! Strigarăm după el cât ne ţineau puterile. La chemarea noastră dl Miller se întoarse, dar din nefericire uitaserăm ce voiam să-l întrebăm.

— Dle Miller, ziserăm noi în cele din urmă, n-aţi dori să vă trimitem un exemplar din revista noastră cu scrisorile dvs.?

— Fireşte că da! Răspunse el, trimiteţi-l prin postă.

— Dar, domnule, ziserăm noi, teribil de încurcaţi. pe ce. pe ce adresă să-l expediem?

— Adresă! Exclamă el, zău că mă uimiţi! Adresaţi-mi-l mie, domnilor, dacă nu vă supăraţi, lui Joseph Z. Miller.

Am cercetat cu nespusă plăcere pacheţelul pe care ni-l lăsase dl M. Scrisorile erau frumos rânduite, iscălite şi numerotate de la unu la douăzeci şi patru. Le tipărim

verbatim, cu facsimilele semnăturilor, întocmai cum ne sugerase prietenul nostru. Datele erau toate tăiate cu o liniuţă, aşa că a trebuit să le lăsăm necompletate. Adnotările pe fiecare scrisoare ne aparţin nouă.

SCRISOAREA I.

Philadelphia, Stimate domn, Regret că v-aţi ostenit în două rânduri să-mi scrieţi în legătură cu recenzia mea la cartea dvs. Adevărul e că abia ieri am reuşit s-o citesc şi să-mi exprim în mod public părerea în ce priveşte meritele sale. Cred că ea s-ar bucurat de o mai largă circulaţie dacă, în următoarea ediţie, ar apărea fără prefaţă. Cât despre talentul şi valoarea dvs., nutresc de multă vreme cea mai aleasă opinie.

Cu respect, al dvs. credincios slujitor, JOSEPH A. MILLER, ESQ.

Nu e nimic neobişnuit în aspectul fizic al acestei scrisori. Scrisul e avântat, mare, lăbărţat şi neregulat, mai degrabă rotund decât colţuros, dar nicidecum ilizibil. S-ar putea presupune că a fost aşternut în mare grabă. Bareleurilor sunt zgâriate iute cu peniţa, încât dacă întorci scrisoarea cu susul în jos sau în oricare altă poziţie decât cea obişnuită, întregul ei aspect va părea ciudat. Scrisoarea degajă un aer dictatorial.

Hârtia e de bună calitate, nu neapărat superioară. Sigiliul e din ceară maronie cu reflexe aurii, având un motto din care se desluşesc numai cuvintele trans şi mortuus.

SCRISOAREA a II-a.

Hartford.

Dragul meu domn, Scrisoarea dvs. din. Împreună cu pachetul mi-au parvenit în siguranţă. Vă sunt îndatorat pentru acest gest de preţuire, cu atât mai mult cu cât n-am avut încă bucuria de-a vă cunoaşte.

Am citit pamfletul cu multă încântare, şi sunt de părere că este scris cu mult bun-simţ şi rafinament, încât chiar şi cititorii mai puţin mofturoşi decât mine vor găsi în el prilej

de mulţumire. Opiniile pur creştine care abundă în lucrare o recomandă din plin tuturor iubitorilor de virtute şi adevăr.

Rămân al dvs., cu stimă şi respect, JOSEPH B. MILLER, ESQ.

Această scrisoare a cerut, pare-se, multe eforturi. Autorul s-a folosit probabil de linii negre. T-urile şi i-urile au barele şi, respectiv, punctele puse cu precizie. Punctuaţia e ireproşabilă. Totuşi, întreg ansamblul epistolei degajă o impresie de formalism şi exagerată moliciune. Caracterele sunt slobode, bine proporţionate şi elegante, aspectul general fiind de perfectă uniformitate şi frumuseţe, deşi literele nu se leagă întotdeauna între ele. Dac-ar fi să-ţi faci o părere despre caracterul compoziţiilor dnei Sigourney, după caracterul scrisului ei, această părere n-ar fi prea departe de adevăr. Pe drept cuvânt, se poate vorbi de o anume dezinvoltură, demnitate, precizie şi farmec al gândirii, fără ruperi bruşte sau surprinzătoare. Hârtia e bună, sigiliul mic – din ceară verde-aurie – fără impresiune.

SCRISOAREA a III-a.

New York.

Stimate domn, Am tot amânat răspunsul la scrisoarea dvs. din. Până ce-am găsit răgazul necesar să mă informez în legătură cu împrejurările la care faceţi aluzie. Cu regret vă aduc la cunoştinţă că cercetările mele s-au dovedit complet zadarnice, în consecinţă, deocamdată nu sunt în măsură să vă procur informaţiile dorite. Dacă pe parcurs se va ivi ceva ce-ar putea folosi cercetărilor dvs., voi fi încântat să discutăm împreună această problemă.

Sunt, stimate domn, prietenul şi sluga dvs., JOSEPH C. MILLER, ESQ.

Acest scris seamănă în multe privinţe cu acela al dnei Sigourney, deşi, luat în ansamblu, e foarte diferit, în ambele texte există o perfectă regularitate şi uniformitate; în amândouă se poate vorbi de un scris format – adică hotărât. Amândouă sunt elegante, iar la simpla privire amândouă produc un efect întrucâtva asemănător. Dar în vreme ce

scrisul dnei Sigourney e unul dintre cele mai lizibile din lume, acela al dlui Paulding e unul dintre cele mai ilizibile. La el a-urile, i-urile şi c-urile minuscule sunt toate la fel, stilul caracterelor fiind, în general, cel franţuzesc. Din cercetarea scrisului său nu-ţi poţi forma nici o părere clară despre însuşirile literare ale dlui Paulding. Nu-i exclus ca acest scris să fi fost modificat de unele împrejurări cu totul accidentale.

Hârtia e dintr-un material lucios şi foarte fin, într-o nuanţă albastră, cu margini aurite.

SCRISOAREA a IV-a.

Boston, Mă simt dator să vă aduc la cunoştinţă că scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o în. Conţine o eroare. Nu încape îndoială că m-aţi luat drept o altă persoană cu acelaşi nume, căci habar n-am de lucrurile la care vă referiţi.

Sunt, domnule, cu respect, al dvs. smerit rob, JOSEPH D. MILLER, ESQ.

Scrisul de faţă are un aspect ciudat. Majusculele şi literele lungi depăşesc cu mult marginile rândului, celelalte fiind mărunte şi îngrămădite, îngreuind astfel descifrarea lor. Pauza dintre cuvinte e neobişnuit de mare, adică mult spaţiu conţine puţină materie. La prima vedere, scrisul pare să fi fost aşternut în grabă, dar un examen sumar demonstrează că lucrurile nu stau chiar aşa. Cât priveşte majusculele, M-urile ar putea fi uşor confundate cu T-urile. Întreg ansamblul are un aspect îngrijit şi uniform. Hârtia e comună, iar sigiliul (din ceară roşie) are o formă ovală – impresiune ilizibilă.

SCRISOAREA a V-a.

St. Mark's Place, New York, Stimate domn, Amabila dvs. scrisoare din. A sosit la termen, şi mă simt măgulit de buna dvs. opinie. Dar numeroasele mele angajamente mă împiedică să colaborez la prestigioasa dvs. revistă Pisălogul pentru cel puţin câteva luni. Dorindu-vă mult succes şi cu

mulţumiri pentru atenţia dvs., Rămân, domnule, al dvs. umil slujitor, JOSEPH E. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Cooper e jalnic, jalnic de tot. Nu posedă nici o trăsătură mai ca lumea, ba pare şi neformat, în alte scrieri probabil că e diferit, fapt ce mi s-a confirmat ulterior. Scrisul din epistola către dl Miller are un aspect petite şi nefiresc, parcă ar fi fost zgâriat cu o pană de oţel – liniile sunt strâmbe. Hârtia e fină şi într-o nuanţă albăstruie. S-a folosit sigiliu.

SCRISOAREA a VI-a.

New York, Dragul meu domn, Vă datorez scuzele mele umile pentru faptul de-a nu fi răspuns mai devreme la scrisoarea dvs. măgulitoare din. Adevărul e că, fiind plecat din localitate în momentul în care epistola dvs. a sosit la destinaţie, răspunsul meu a nimerit în mereu deschisul mormânt al obligaţiilor amânate.

Cât priveşte informaţiile care vă interesează, regret că nu-mi stă în putere să vă ajut. Cercetările şi preocupările mele din ultimii ani au fost îndreptate într-o cu totul altă direcţie, astfel încât nu sunt deloc la curent cu problema pe care aţi menţionat-o. Vă rog să n-o luaţi în nume de rău. Cu sincere urări de succes, Al dvs. respectuos, JOSEPH F. MILLER, ESQ.

Scrisul drei Sedgwick este splendid. Caracterele sunt bine proporţionate, clare, elegante, dar fără ostentaţie; şi deşi sunt aşternute cu multă dezinvoltură, rămân totuşi îndeajuns de feminine. Tuşele peniţei au aproape aceeaşi grosime pe întreaga suprafaţă a manuscrisului, ceea ce-i dă un aspect uniform, imposibil de atins altminteri. Din scrisul drei Sedgwick s-ar putea deduce că stilul ei literar se caracterizează prin mult bun-simţ şi dispreţ faţă de ornamentaţia inutilă. Hârtia este foarte bună, într-o nuanţă albastră, şi imprimată mecanic. Sigiliul din ceară roşie, comun.

SCRISOAREA a VII-a.

New York, Stimate domn, Am primit scrisoarea dvs. din. Zvonul la care vă referiţi e complet nefondat. Niciodată n-am avut şi nici nu am intenţia de-a scoate o revistă. Afirmaţia librarului provine dintr-o neînţelegere.

N-am avut plăcerea de-a vedea poemul dvs. despre „Lucruri în general”3. Cu toate acestea n-am nici cea mai mică îndoială cât priveşte rara delicateţe a sentimentului şi desăvârşita originalitate a concepţiei filosofice, ca să nu zic nimic de maniera extraordinar de fericită a expresiei poetice pe care am găsit-o în tot ce am scris de dvs. Mă voi strădui, domnule, să-mi procur poemul dvs. Anticipez o lectură extrem de plăcută.

Cu respect, al dvs. smerit rob, JOSEPH G. MILLEE, ESQ.

Scrisul dlui Halleck e slobod, negustoresc, trădând atracţia pentru tot ce-i graţios şi mai puţin pentru pitoresc. Există, de asemenea, o anume forţă în expresia sa. Tout ensemble e plăcut. Scrisoarea dlui H. a fost compusă probabil currente calamo4 – dar fără grabă. Hârtia e bună, albăstruie, sigiliul din ceară roşie.

SCRISOAREA a VIII-a.

Alexandria, Red River,., Louisiana.

Stimate domn, Amabila dvs. scrisoare din. Se află chiar în faţa mea. Opinia pe care o formulaţi în legătură cu umilele mele strădanii este extrem de măgulitoare. Mi-ar face o deosebită plăcere să vă trimit nişte mărunţişuri pentru Pisălogul, care, n-am nici o îndoială, se va dovedi o publicaţie foarte utilă, în cazul că proiectul va fi dus la îndeplinire, dar adevărul e că tot timpul meu este ocupat.

Al dvs., JOSEPH H. MILLER, ESQ.

Scrisul din această epistolă are un aspect neliniştit, părând a sugera un caracter fără ţeluri precise, agitat şi plin de energie. Foarte puţine litere sunt scrise de două ori la fel, direcţia lor variind continuu. Unele cuvinte stau perpendicular pe pagină, altele se apleacă spre dreapta sau o iau brusc razna în direcţia opusă. Grosimea literelor e şi ea variabilă – uneori ele sunt extrem de subţiri şi fine,

alteori excesiv de greoaie. La o privire superficială, scrisoarea dlui F. ar putea fi confundată cu imitaţia unui copil. Hârtia e proastă, sigilată.

SCRISOAREA a IX-a.

Philadelphia, Complimentele lui. Către dl Miller. Dânsa nu cunoaşte persoana pomenită în nota dlui Miller şi e pe deplin convinsă că în afirmaţia respectivă s-a strecurat o greşeală.

JOSEPH I. MILLER, ESQ.

Câteva persoane din cercul nostru, ale căror trăsături de caracter ni se par foarte asemănătoare cu cele ale drei Leslie, au un scris aproape identic cu acela al respectivei domnişoare, totuşi nu suntem în măsură să caracterizăm în amănunţime acest scris pe baza particularităţilor literare ale drei L. S-ar părea că singurele note în comun sunt bunul-gust şi grija pentru stil, fără exces de feminitate. Forţând lucrurile, ne-am putea imagina (pornind de la acest scris) că dra L. preţuieşte mai mult efectul scrierilor ei ca totalitate decât desăvârşirea părţilor sale constitutive. Caligrafia e rotundă, cuvintele se termină întotdeauna cu o buclă înspre interior. Hârtie acceptabilă şi sigilată.

SCRISOAREA a X-a.

Boston, Stimate domn, Am primit scrisoarea dvs. din. Deocamdată sunt silit să amân răspunsul la întrebările pe care le-aţi formulat. Vă rog să acceptaţi mulţu-mirile mele pentru cuvintele măgulitoare la adresa conferinţei mele.

Sunt, dragă domnule, al dvs. credincios, JOSEPH K. MILLER, ESQ.

Iată un scris nobil, degajând un aer de măsurată precizie, emblematic pentru omul de stat, precum şi un amestec de soliditate şi eleganţă ce-l trădează pe savant. Ca limpezime, nu se compară cu nimic. Cuvintele sunt dispuse la intervale regulate, la fel şi liniile, perfect drepte.

Nu găseşti nici o înfloritură de prisos. Omul care scrie astfel nu va comite niciodată erori grosolane de judecată sau de altă natură. Am îndrăzni însă să spunem că nici nu

va atinge cele mai înalte piscuri ale celebrităţii. Hârtia este excelentă – rezistentă şi totuşi fină – cu margini aurite. Sigiliul din ceară roşie, cu întipăritură ovală purtând iniţialele E. E., mărginită de o eşarfă pe care se pot desluşi doar cuvintele cum şi literele c.o.r.d.a.

SCRISOAREA a XI-a.

New York, Dragul meu domn, Trebuie să mă iertaţi pentru refuzul de a onora rugămintea dvs. în legătură cu Tratat despre porci. Cu ani în urmă am fost nevoit să iau hotărârea de a nu-mi exprima în mod public opiniile pe marginea cărţilor pe care le primesc. Unele păreri nevinovate despre acele cărţi ce-mi păruseră lipsite de merit i-au ofensat pe unii, drept care am socotit că-i mai nimerit să evit orice fel de judecată. Sper să fiţi mulţumit de această explicaţie.

Rămân, dragul meu domn, cu respect al dvs., JOSEPH L. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Irving este comun. Nimic din el nu trădează geniul. Nici n-ar putea bănui cineva, judecind după acest scris, înalta măiestrie a compoziţiilor acestui autor. E un stil de scriere dintre cele mai frecvent întâlnite. Pare a fi mâna unui funcţionar de rând, cu aspect zgâriat şi răsucit, demonstrând (ciudată afirmaţie) un slab simţ al pitorescului.

Există totuşi probabilitatea ca epistola către dl Miller să fi fost scrisă, fireşte, în mare grabă. Hârtie absolut ordinară, sigilată.

SCRISOAREA a XII-a.

Boston, Domnule, Drept răspuns la scrisoarea dvs. din., în care mă întrebaţi dacă eu sunt „autorul atacului grosolan împotriva lui Joseph M. Miller, din Poliglotul cotidian, numărul trecut”, mărturisesc cu bucurie că n-am habar de atac, de Poliglot ori de dumneata, JOSEPH M. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Neal este aproape ilizibil şi foarte neîngrijit. Trebuie să parcurgi jumătate din epistolă ca să ghiceşti ce vrea să spună.

Majusculele şi literele lungi, ca şi în cazul dlui Palfrey, depăşesc cu mult marginile rândului, în vreme ce minusculele nu sunt decât nişte punctişoare şi mici zgârieturi. Multe dintre cuvinte sunt îngrămădite unele într-altele, încât ceea ce constituie de fapt o propoziţie poate fi adesea luat drept un cuvânt. Se poate presupune (pe baza scrisului său) că dl Neal posedă o minte îndrăzneaţă, hiperactivă, energică şi dezordonată. Hârtie foarte comună, sigilată.

SCRISOAREA a XIII-a.

Baltimore, Stimate domn, Am primit ultima dvs. scrisoare şi nu mică mi-a fost mirarea citind conţinutul ei. Mă tem că mi-e cu neputinţă să dau un răspuns categoric unei epistole atât de enigmatice. Vă rog să-mi mai scrieţi.

Cu stimă, al dvs., JOSEPH N. MILLER, ESQ.

Iată idealul nostru suprem de caligrafie. Pitorescul e trăsătura sa principală. Această impresie e dată de faptul că fiecare literă se termină abrupt, fără volute sau unghiuri drepte, neexistând niciuna care să nu fie sferică, întreg manuscrisul degajă un aer de perfectă uniformitate, cu o mare varietate a elementelor constitutive. Fiecare literă posedă ceva din clarobscurul unei xilogravuri îndrăzneţe, părând a fi aşternută pe hârtie cu neobişnuită precizie. Literele lungi nu depăşesc prea mult mijlocul rândului. Judecind după această mostră de scris, am putea presupune că dl Kennedy are un ochi de pictor, cu deosebire pentru pitoresc, că gusturile sale sunt în general extrem de rafinate, că este foarte sensibil faţă de convenienţele sociale, că posedă energie, hotărâre şi mare talent, având slăbiciune şi pentru latura bizară. Hârtia e foarte fină, albă şi curată, cu margini aurite, sigiliul simplu, în perfectă armonie cu scrisul. Pentru pecetluire s-a întrebuinţat ceară, doar cât a fost nevoie, sigiliul, aproape pătrat, având imprimat pe el un cap de leu în alto-relief, încercuit de motto-ul On parle par tout.

SCRISOAREA a. XIV-a.

Philadelphia, Stimate domn, Alăturat se află scrisoarea dvs. din., adresată dr-ului Robert M. Bird din Philadelphia. Din conţinutul ei reiese limpede că nu eu sunt destinatarul. Din câte ştiu, un anume dr. Robert Bird locuieşte undeva în Northern Liberties5; alţi câţiva Robert Bird domiciliază în diferite cartiere ale oraşului.

Cu mult respect, al dvs. supus şi umil slujitor, JOSEPH O. MILLER, ESQ.

Chirografia dr-ului Bird nu e deloc proastă, deşi nu s-ar putea spune că-i bună. E foarte lizibilă şi are forţă. Manifestă un oarecare grad de nervozitate. Aduce puţin cu scrisul drei Leslie, mai ales în felul său de-a arcui literele finale, dar e mai deschisă şi ocupă mai mult spaţiu.

Literele au aerul că nu pot ţine pasul cu gândirea, urmarea fiind impresia stânjenitoare a lipsei de stil. Din acest scris s-ar putea deduce o imaginaţie vie şi neliniştită. Nu-i lipsită nici de pitoresc. Hârtie bună, sigilată şi pecetluită.

SCRISOAREA a XV-a.

Oak Hill, Stimate domn, Am primit politicoasa dvs. scrisoare din. Şi mărturisesc că n-am nimic împotrivă să vă dau o mână de ajutor în întreprinderea dvs. cu informaţiile de care dispun. Dar sunt alţii mai în măsură să vă sprijine în această problemă. Promit să vă scriu de îndată ce voi avea puţin răgaz.

Sunt, stimate domn, cu respect, al dvs. umil, JOSEPH P. MILLER, ESQ.

Scrisul Preşedintelui Curţii de Justiţie nu se deosebeşte de cel al lui Neal, dar este mai reuşit şi mai lizibil. Obiceiul de-a înghesui câte două cuvinte într-unul (obicei pe care l-am remarcat la Neal) se observă şi la Preşedinte. Caracterele sunt complet lipsite de ornamente sau înflorituri inutile, dar sunt destul de abrupte, greoaie, grase de cerneală şi aproape deloc gladiolate. Liniile sunt foarte strâmbe, trase pe diagonala colii de hârtie. In stânga e lăsată o margine lată, în dreapta absolut niciuna. Prin desăvârşita lui

simplitate, întreg manuscrisul oferă o imagine extrem de sugestivă în privinţa omului. Hârtia – o jumătate de coală tip folio, sigilată.

SCRISOAREA a XVI-a.

Baltimore, Stimate domn, Am primit scrisoarea dvs. din., în care îmi faceţi onoarea de a-mi solicita un autograf. Drept răspuns, nu pot zice decât că în măsura în care această mâzgălitură corespunde scopului dvs., ea vă stă la dispoziţie.

Cu respect, al dvs., JOSEPH Q. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Wirt seamănă mult cu acela al prietenului său, John P. Kennedy, dar nu e în nici un caz la fel de reuşit; are prea multe înfloriturі ca să fie pitoresc. E un scris negru, puternic, clar şi foarte îngrijit, în general vorbind, se potriveşte prea puţin cu tonul compoziţiilor dlui Wirt. Liniile sunt strâmbe. Hârtie albastră, de provenienţă englezească, sigilată.

SCRISOAREA a XVII-a.

Washington, Stimate domn, Drept răspuns la grija pe care o manifestaţi faţă de sănătatea mea, sunt fericit să vă aduc la cunoştinţă că niciodată până acum nu m-am simţit mai bine. Nu-mi pot imagina cum de s-a născut zvonul la care faceţi aluzie.

Credeţi-mă, cu mult respect, al dvs. îndatorat prieten, JOSEPH R. MILLER, ESQ.

Scrisul Judecătorului Story este excelent, având aerul de a fi aşternut cu mare iuţeală şi uşurinţă. E rotund, putând fi caracterizat drept un scris curgător. Direcţia literelor variază uneori de la dreapta la stânga, alteori de la stânga la dreapta. Aceeaşi ciudăţenie s-a putut observa şi în cazul dlui Flint. Scrisul Judecătorului Story e, pe drept cuvânt, pitoresc. Liniile sunt dispuse la distanţe egale, dar pe diagonala colii.

Hârtie bună, într-o nuanţă albastră, îndoită pentru margine. Sigiliul din ceară roşie, cu ştampila obişnuită a instituţiei.

SCRISOAREA a XVIII-a.

New York, Dragul meu domn, Vă mulţumesc pentru referinţele pe care mi le-aţi dat în legătură cu următoarea ediţie a Voiajului6, dar întrucât respectiva ediţie se află chiar sub tipar, îmi va fi imposibil să mă folosesc de ajutorul dvs. înainte de a şasea tipărire.

Cu mult respect, al dvs. smerit rob, JOSEPH S. MILLER, ESQ.

Nu suntem părtinitori faţă de stilul chirografic al dlui Reynolds.

Este scrisul negustoresc obişnuit, în care cuvintele sunt arcuite de la un capăt la altul. Există multă dezinvoltură, dar nicidecum forţă. Hârtie bună, sigilată.

SCRISOAREA a XIX-a.

PoriZan.cZ, Stimate domn, N-am cunoştinţă de faptul că mi-aţi datora mica sumă de bani pe care mi-aţi trimis-o în scrisoarea dvs. din. Şi, în consecinţă, v-o înapoiez alăturat. Nu mă îndoiesc că veţi reuşi să lămuriţi şi să îndreptaţi această greşeală.

Sincer, al dvs., JOSEPH T. MILLER, ESQ.

Dl Brooks are un scris frumos, puternic, avântat şi abrupt – extrem de sugestiv cât priveşte însuşirile autorului, acestea fiind un pronunţat bun-simţ, fără farafastâcuri ori preţiozităţi, o concepţie de viaţă sănătoasă şi deschisă. Liniile sunt egale, iar cuvintele la intervale potrivite.

Hârtie bună, sigilată.

SCRISOAREA a XX-a.

Washington, Domnule, Voi putea răspunde mai bine la scrisoarea dvs. Privind „unele întâmplări misterioase”, în legătură cu care solicitaţi o explicaţie, de îndată ce mă veţi lămuri explicit (pretind să o faceţi) despre ce întâmplări misterioase e vorba.

JOSEPH V. MILLER, ESQ.

Chirografia Ex-Preşedintelui este lizibilă, dar din pricina arcuirii majusculelor şi a literelor lungi, are un aspect ciudat. Scrisul e clar, întrucâtva greoi, şi pitoresc, fără

ornamente. Par să se fi folosit linii negre. S-a lăsat câte o margine la dreapta şi la stânga. Pretutindeni s-a păstrat proporţia cuvenită între litere. Hârtie comună, sigilată.

SCRISOAREA a XXI-a.

Philadelphia, Stimate domn, Tocmai am primit scrisoarea dvs. din., în care vă plângeţi c-am neglijat să vă răspund la scrisorile din., din., şi din.

Vă asigur, domnule, că nu mi-a parvenit niciuna. Mi-ar face deosebită plăcere să răspund la fiecare, dacă aţi binevoi să repetaţi conţinutul lor. Poşta se află într-o stare deplorabilă.

Cu respect, al dvs., JOSEPH W. MILLER, ESQ.

Dl Carey nu are un scris prea citeţ; altminteri e un scris bun. Seamănă foarte mult cu acela al lui Neal. Unele litere din scrisoarea către dl Miller sunt cam înghesuite. 7-urile sunt rareori marcate cu punct. Liniile sunt la distanţe egale şi drepte. Hârtie foarte bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXII-a.

Boston, Stimate domn, Nu există nici o persoană cu numele Philip Philpot pe care s-o fi angajat vreodată ca vizitiu sau în altă slujbă. Numele este într-adevăr hazliu, unul ce nu se uită atât de uşor. Persoana trebuie să aibă vreo legătură cu un alt doctor Channing. Ar fi bine s-o întrebaţi pe dânsa.

Cu respect, al dvs., JOSEPH X. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Channing este excelent. Literele sunt avântate, bine proporţionate şi frumoase. Sunt poate prea înghesuite unele în altele.

Cu puţină perspicacitate s-ar putea detecta, după caracterul acestui scris, înalta desăvârşire a stilului compoziţional al dr-ului C. în amândouă se împletesc îndrăzneala şi acurateţea. Hârtie foarte bună sigilată.

SCRISOAREA a XXIII-a.

Philadelphia, Stimate domn, Vă rog să mă iertaţi pentru faptul că refuz să împrumut cărţile pe care le-aţi cerut. Adevărul e că am pierdut multe cărţi în acest fel şi, cum nu

vă cunosc personal, mă veţi ierta pentru faptul de a nu vă putea satisface dorinţa.

Al dvs. etc., JOSEPH Y. MILLER, ESQ.

Iată un scris foarte bun – puternic, îngrijit, lizibil şi lipsit de ornamente inutile. Unele cuvinte sunt încălecate. Direcţia e foarte înclinată.

E un scris prea uniform ca să pară pitoresc. Liniile sunt la distanţe egale, iar în stânga paginii se află o margine lată. Chirografia e la fel de reuşită atât la începutul, cât şi la sfârşitul scrisorii – o calitate rară a manuscriselor, reliefând un temperament neostenit.

SCRISOAREA a XXIV-a.

Washington, Domnule, Scrisoarea dvs. din. Mi-a parvenit la timp. Nu vă pot trimite ce-mi cereţi. Treaba e că m-au bătut atâţia la cap să le dau autografe, încât am decis să nu acord niciunul sub nici un motiv.

Al dvs. etc., JOSEPH Z. MILLER, ESQ.

Scrisul oratorului este avântat, îndrăzneţ şi cavaleresc, puţinele cuvinte adresate dlui Miller ocupând o pagină întreagă. Liniile sunt la distanţe inegale, trase pe diagonala scrisorii. Fiecare propoziţie se termină cu o coadă lungă, grasă de cerneală. O astfel de epistolă ar fi putut fi scrisă de Marele Mogul. Hârtia e ceea ce englezii numesc „de mătase”, foarte frumoasă şi sigilată.

[PARTEA a II-a, AUGUST 1836]

Prietenul nostru, Joseph A. B. C. D. etc. Miller, ne-a vizitat din nou, negru de mânie. Afirmă că ne-am bătut joc de el în ultimul nostru articol – lucru pe care-l negăm categoric, în plus, pretinde că majoritatea observaţiilor noastre asupra însuşirilor intelectuale deduse din caracterul scrisorilor nu se pot nicidecum susţine. Bineînţeles că se înşală, dar, ca să-l potolim, am fost de acord să-l lăsăm pe el să facă pe criticul. Ne-a adus încă un teanc de autografe, pe care însă ni-l lăsa numai în cazul că primeam condiţiile sale. La drept

vorbind, ne-a bucurat propunerea lui. Dar vom arunca din când în când o privire peste umărul său. Iată scrisorile.

SCRISOAREA a XXV-a.

Stimate domn, Sunteţi amabil să nu-mi mai scrieţi asemenea scrisori idioate? N-am timp deloc să mă ocup de ele.

Al dvs. umil slujitor, JOSEPH A. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Sparks are o înfăţişare ciudată. Caracterele sunt mari, rotunde, negre, neregulate şi perpendiculare. Liniile sunt apropiate, întreaga scrisoare degajând, la prima vedere, un aer confuz, haotic. La o privire atentă însă, ea nu arată câtuşi de puţin ilizibilă şi în orice caz n-ar pune în încurcătură pe un tipograf de rând. Din acest scris nu ne putem face nici o părere în legătură cu însuşirile intelectuale ale autorului. Dar, judecind după întreg ansamblul, am putea presupune că e vorba de un om extrem de ocupat, iar în jurul său, împrăştiate în dezordine, puzderie de cărţi şi hârtii. Hârtie albastră, fină, sigilată, cu iniţialele J. S.

SCRISOAREA a XXVI-a.

Dragul meu domn, Îmi face deosebită plăcere să primesc scrisori de la dvs. Dacă ţin bine minte, v-am văzut o dată sau de două ori la. Unde oare? Totuşi, remarcele dvs. privind Melanie şi alte poeme dovedesc că sunteţi un om cu o judecată sănătoasă. Aş fi fericit să-mi scrieţi cât de des posibil.

Al dvs. credincios, JOSEPH B. MILLER, ESQ.

Dl Willis scrie foarte frumos. Ceea ce s-a spus despre scrisul lui.

Halleck în numărul din februarie se aplică foarte bine şi în cazul de faţă. Degajă acelaşi farmec, dar e un scris mai pitoresc şi, în consecinţă, are mai multă forţă. Aceste calităţi pot fi descoperite în scrierile sale, care sunt mult subapreciate. De reţinut: dl Messenger6 ar trebui să-i facă dreptate. [Am reţinut – dl Messenger.] Hârtie gălbuie, sigiliu verde-auriu, cu iniţialele N. P. W.

SCRISOAREA a XXVII-a.

Stimate domn, Trebuie să vă informez că „poezioara drăguţă” de care aţi pomenit în scrisoarea dvs. nu este, cum presupuneţi, compoziţia mea. Autorul ei îmi este necunoscut. Poezia e într-adevăr simpatică.

Al dvs. etc., JOSEPH C. MILLER, ESQ.

Scrisul drei Gould seamănă foarte mult cu acela al drei Leslie.

Totuşi, e mai petite, dar la fel de îngrijit, pitoresc şi stilizat, fără exces de feminitate. Stilul literar al persoanei care posedă un astfel de scris are neîndoielnic forţă epigramatică, indiferent că-i vorba de propoziţii izolate sau de tout ensemble-ul compoziţiei. Hârtie foarte fină, sigilată.

SCRISOAREA a XXVIII-a.

Stimate domn, Am onoarea de-a vă trimite alăturat ceea ce mi-aţi cerut. Dacă eseul vă va fi de folos, nu voi regreta truda pe care am depus-o scriindu-l.

Cu respect, JOSEPH D. MILLER, ESQ.

Scrisul Profesorului Dew e mare, avântat, foarte greoi, abrupt şi ilizibil. Probabil că nu-i trece niciodată prin minte să-şi repare peniţa.

Nu încape îndoială că acest manuscris a fost influenţat, ca şi în cazul lui Paulding, de împrejurări cu totul accidentale, căci el nu pare să fi reţinut decât puţine din însuşirile literare ale autorului său. Printre cele puţine sunt îndrăzneala şi gravitatea. Compoziţiile sale nu posedă un caracter abrupt – lucru într-adevăr surprinzător. Iar aspectul ilizibil al scrisului său nu trebuie nicidecum legat de o gândire sau exprimare confuză, căci autorul este extraordinar de lucid. Ultimele două trăsături ale scrisului său trebuie interpretate în sensul că el s-a obişnuit să scrie mult, în mare grabă şi cu o peniţă cam butucănoasă. Hârtie bună – dar numai o jumătate de coală – sigilată.

SCRISOAREA a XXIX-a.

Stimate domn, Drept răspuns la întrebarea dvs. în legătură cu „autenticitatea unei întâmplări ciudate”

relatate într-una din poeziile mele, trebuie să vă spun că întâmplarea în chestiune e pură ficţiune.

Cu respect, al dvs. umil slujitor, JOSEPH E. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Mellen e cam ciudat, împărtăşind în mare măsură caracteristicile iscăliturii sale. Nu-i nevoie de prea multă imaginaţie ca să-ţi dai seama (din ceea ce dezvăluie scrisul său) că autorul este un om de o mare sensibilitate, aproape bolnăvicioasă, ros de o nemărginită ambiţie, de unde frecventele lui stări de îndoială şi depresie, ideile contradictorii privind Frumosul. Forma lui G, chiar şi numai din iscălitură, ne îngăduie să presupunem că operele sale degajă o forţă impresionantă, adesea ştirbită de urmărirea cu orice preţ a efectului. Hârtie excelentă, sigiliu roşu.

SCRISOAREA a XXX-a.

Stimate domn, N-am avut plăcerea să vă cunosc, dar vă mulţumesc pentru interesul deosebit pe care-l manifestaţi, pare-se, pentru soarta mea. N-am nici o rudă cu numele Miller, de aceea am impresia că vă înşelaţi în privinţa legăturii de rudenie.

Cu respect, JOSEPH G. H. MILLER, ESQ.

Scrisul dlui Simms seamănă aproape la perfecţie cu cel al dlui Kennedy. Totuşi, e mai înclinat şi mai puţin pitoresc, deşi are destul pitoresc în el. Vorbind de scrisul dlui K. (în numărul nostru din februarie), spuneam că el trădează „un ochi de pictor”, în articolul nostru din Partisan, spuneam şi despre dl Simms că are „ochi de pictor”, deşi nu-i văzusem scrisul până atunci. Cele două manuscrise seamănă izbitor.

Hârtia e foarte fină şi sigilată.

SCRISOAREA a XXXI-a.

Stimate domn, Am primit scrisoarea dvs. din., şi voi fi extrem de fericit să vă dau o mână de ajutor în chestiunea de care vorbiţi. Vă voi scrie mai în amănunt peste câteva zile.

Cu mult respect, Al dvs. smerit rob, JOSEPH J. K. MILLER, ESQ.

Scrisul locotenentului Slidell e mai ciudat – foarte îngrijit, foarte regulat şi îndeajuns de lizibil, dar cam mărunt. Pare să se fi folosit de linii negre. Acest scris nu reliefează decât prea puţine trăsături de caracter sau de stil literar. Aspectul său mărunt însă rămâne cel mai bun indiciu despre un obicei pe care l-am remarcat nu o dată în operele acestui autor – ne referim la atenta înregistrare a detaliilor – obicei care, când e bine strunit, cum e în cazul locotenentului Slidell, conferă mai multă vigoare stilului. Hârtie excelentă, sigilată.

SCRISOAREA a XXXII-a.

Stimate domn, Consultând nişte notiţe manuscrise ce se află acum lângă mine, descopăr că articolul la care vă referiţi a apărut prima oară în Journal des Sgavans7?

Cu mult respect, JOSEPH L. M. MILLER, ESQ.

Scrisul Profesorului Anthon este deosebit de îngrijit, splendid atât în ce priveşte redarea unor litere, cât şi întreg ansamblul. Perfecta regularitate a manuscrisului dă, la prima vedere, impresia de tipăritură. Liniile sunt perfect drepte şi la distanţe egale, deşi sunt bineînţeles trase cu mâna. În această chirografie putem imediat recunoaşte precizia scrupuloasă şi „stilul” – gustul pentru eleganţă – laolaltă cu dispreţul faţă de ornamentul superfluu, calităţi ce înnobilează compilaţiile acestui scriitor. Hârtia este galbenă, foarte fină, sigilată cu ceară verde, având imprimat capul lui Cezar.

SCRISOAREA a XXXIII-a.

Stimate domn, Am cercetat cu multă atenţie mai multe ediţii din Platon, dintre care aş menţiona ediţia Bipont, 1781-1788, 12 vol. Oct., cea a lui Ăst şi cea a lui Bekker, retipărită la Londra, 11 vol., oct. Cu toate acestea n-am găsit pasajul la care vă referiţi. Curios, nu-i aşa?

Probabil că aţi confundat autorul. Vă rog să-mi mai scrieţi.

Cu respect, al dvs., JOSEPH P. Q. MILLER.

Manuscrisul Profesorului Lieber posedă aproape toate caracteristicile pe care le-am observat la Profesorul Dew, în

plus, un spaţiu lat în partea superioară a colii, întreaga înfăţişare a scrisului pare să sugereze vioiciune şi energie a gândirii, dar, judecată în ansamblu, scrisoarea are darul să ne deruteze, căci n-am cunoscut niciodată un om atât de erudit (cum este Profesorul Lieber) care să aibă un scris mai diferit decât acesta. Ne-am fi aşteptat la o chirografie măruntă şi îngrijită.

Hârtie acceptabilă şi sigilată.

SCRISOAREA a XXXTV-a.

Stimată doamnă, Permiteţi-mi să vă asigur că niciodată n-am primit la revista noastră un volum de versuri cu un titlu mai ridicol decât Cele douăzeci şi nouă de coţofene. Ba mai mult: dacă aş fi primit, l-aş fi aruncat de îndată la coş. V-aş fi îndatorat dacă nu m-aţi mai bate la cap cu treburi de genul ăsta. Versurile, daţi-mi voie să vă spun, se află undeva printre hârtiile dvs. Aţi face bine să le căutaţi, merg poate la Mirror.

DL JOSEPH P. Q. MILLER.

Dna Hale are un scris mai mare şi mai avântat decât se observă, în general, la sexul ei. Seamănă foarte mult cu acela al Profesorului Lieber şi nu se lasă uşor descifrat, întreg manuscrisul sugerează o inteligenţă bărbătească. Hârtie foarte bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXXV-a.

Stimate domn, Nu pot fi păcălit uşor. Aveţi impresia – nu-i aşa?

— Că nu înţeleg reuşita dvs. scrisoare despre „lucrurile în general”. Vrei autograful meu, câine, dar nu-l vei avea!

Cu respect, al dvs., JOSEPH R. S. MILLER, ESQ.

Dl Noah scrie extrem de cursiv. Totuşi, liniile sunt drepte, iar literele sunt prea arcuite ca să placă unui ochi de artist. Literele lungi şi majusculele sunt doar cu puţin mai mari decât celelalte, de ambele margini ale rândului. Epistola degajă impresia că a fost redactată foarte repede. Unele caractere se termină cu un cârlig minuscul asemeni unei

codiţe de purcel, fapt care-i dă manuscrisului un aer nostim, drăcesc.

Hârtie destul de bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXXVI-a.

Stimabile, Îţi zic că n-are rost să faci pe prostul cu maiorul. Scrisoarea d-tale n-are sorţi de izbândă. Nu mă dau în lături de la unele lucruri, altfel nu m-aş numi.

DL JOSEPH H. T. V. MILLER.

Într-adevăr, maiorul are un scris excelent. Seamănă atât de mult cu cel al dlui Brooks, încât nu voi mai insista asupra lui.

SCRISOAREA a XXXVII-a.

Stimate domn, Îmi pare foarte, foarte rău că nu-mi stă în putere să vă satisfac rugămintea, de altfel cât se poate de chibzuită şi rezonabilă. Subiectul de care vorbiţi îmi este complet necunoscut, ba mai mult, e un subiect despre care nu ştiu mai nimic.

Cu respect, JOSEPH W. X. MILLER, ESQ.

Manuscrisul dlui Stone conţine lucruri foarte interesante – printre care o oarecare doză de pitoresc, în general vorbind, e greoi şi lăbărţat – literele scurte fiind înghesuite unele într-altele. Din această chirografie nu-ţi poţi face nici o părere clară despre stilul literar al dlui Stone. [Dl Messenger afirmă că oricum nu-ţi poţi face vreo părere despre el.]

Hârtie foarte bună, sigilată.

SCRISOAREA a XXXVIII-a.

Dragul meu prieten, Nu te condamn pentru faptul de a-mi fi scris, deşi nu te cunosc personal. Scrierea d-tale (din. Ultimo) mă găseşte chiar pe punctul de a-mi îndrepta paşii spre vestitele ţărmuri ale Italiei.

Voi debarca (primitiv) pe pământurile anticilor bruţi, despre care găseşti scris în Lempriere. Vei observa (prin urmare) că, acaparat de necesarele şi importantele pregătiri legate de plecarea mea, n-am timp să mă ocup de măruntele d-tale treburi.

Crede-mă, dragul meu domn, al d-tale credincios, JOSEPH Y. Z. MILLER, ESQ.

Dl Fay are un scris acceptabil. Găseşti în el multă inteligenţă şi ceva forţă, Hârtia lui are un aspect curat; s-a lăsat cu scrupulozitate o margine. Cu toate acestea, manuscrisul degajă un aer de fudulie, având prea multe liniuţe, iar cozile literelor sunt prea lungi. [Dl Messenger afirmă că am dreptate, că dl F. n-ar trebui să epateze şi că toate povestirile sale sunt prea lungi. Despre aerul de fudulie zice că impune respect, sugerând un prisos de inteligenţă.]

NOTĂ.

AUTOGRAFIE (AUTOGRAPHY)

(A: Southern Literary Messenger, febr. Şi aug. 1836; B: Complete Works, ed. Harrison, 1902)

Primele două articole ale lui Poe purtând titlul Autografie, publicate în Southern Literary Messenger, au un setting ficţional, şi deşi iscăliturile au fost reproduse după originale, toate scrisorile sunt fictive, motiv pentru care, urmându-l pe editorul T. O. Mabbott, ediţia de faţă a inclus cele două articole alături de schiţele, nuvelele şi povestirile din acest volum. A Chapter on Autography {Un capitol despre autografie) în două foiletoane, precum şi An Appendix of Autographs {Un supliment de autografe), apărute în Graham's Magazine între nov. 1841 şi ian. 1842, sunt pur factuale şi critice.

Articolele lui Poe, după propria-i mărturisire, deşi atribuirea e falsă, au fost concepute ca un răspuns la un articol similar dintr-o revistă britanică.

Originalul l-a constituit The Miller Correspondence {Corespondenţa lui Miller), din Fraser's Magazine (nov. 1833). Un anume George Miller soseşte la redacţia unei reviste cu un teanc de scrisori autografe procurate de la oameni de vază sub pretextul unei recomandări pentru „vreun valet imaginar” sau alţi servitori.

Sunt tipărite 30 de scrisori, fiecare fiind precedată de un scurt comentariu, de obicei asupra persoanei sugerate de scrisoarea respectivă. La sfârşitul articolului e dată în vileag natura sa fictivă.

Poe modifică formatul, adaugă facsimile ale semnăturilor şi face analiză grafologică. Primul foileton e dat la tipar înainte de septembrie 1835, când T. W. White îşi exprimă îngrijorarea în legătură cu articolul despre James Fenimore Cooper. La 1 octombrie White îi scrie lui Lucian Minor următoarele: „Îţi trimit şpalturile. la Messenger. Nu voi introduce Autografie nr. 1. Socot că-i exagerat de severă cu Cooper. Citeşte-o şi spune-mi sincer ce crezi. Dl Heath. Propune să eliminăm numele lui Cooper şi Irving. N-aş vrea să îndrept o săgeată atât de otrăvită împotriva bietului Cooper – oricât de mult ar merita acest lucru”*.

Articolul lui Poe a apărut în Messenger (febr. 1836) cu numele ambilor prozatori. Primul articol a fost retipărit în Georgetown Metropolitan (21 sept., Cooper şi-a atras aspre critici cu romanul său satiric The Monikins (Vagabonzii), 1835.; (7, 10 şi 12 oct. 1836). Editorul A. Harrison include aceste articole printre eseuri (1902).

Jucătorul de şah al lui Maelzel în româneşte de Ion Vinea.

Poate că niciodată un astfel de spectacol n-a atras într-o atât de mare măsură atenţia tuturor ca Jucătorul de şah al lui Maelzel1. Oriunde a fost văzut, a constituit pentru orice ins care cugeta un lucru vrednic de cea mai vie curiozitate. Cu toate acestea, problema lui modus operandi a rămas încă nedezlegată. Nu s-a scris încă nimic în această privinţă care ar putea fi socotit hotărâtor. Găsim deci peste tot locul oameni înzestraţi cu geniul mecanicii, oameni cu o minte ascuţită şi pătrunzătoare, cu putere de a înţelege şi de a deosebi, care nu se sfiesc câtuşi de puţin să susţină că automatul nu e decât o simplă maşină, ale cărei mişcări nu depind de vreo intervenţie omenească şi care, sfidând orice comparaţie, e, prin urmare, cea mai minunată dintre toate invenţiile omului. Şi această concluzie, trebuie s-o spunem,

ar fi incontestabilă dacă presupunerea care o precede ar fi judicioasă şi exactă.

Dacă adoptăm această ipoteză, e cu desăvârşire absurd să mai punem alături de Jucătorul de şah orice altă născocire asemănătoare, fie din zilele noastre, fie din vremurile cele mai vechi. S-au mai văzut totuşi multe şi uimitoare asemenea automate. O dare de seamă asupra celor mai vrednice de luare-aminte dintre ele o găsim în Scrisorile despre magia naturală lăsate de Brewster2. Printre acestea poate fi semnalată, în primul rând – nefiind cu putinţă nici o îndoială asupra faptului că a existat într-adevăr – careta născocită de domnul Camus3 pentru bucuria lui Ludovic al XlV-lea când era copil. In camera în care avea loc spectacolul, se aducea o masă pregătită anume, cu suprafaţa cam de patru picioare pătrate. Pe aceasta era pusă o caretă de o lungime de şase ţoli, făcută din lemn şi trasă de doi cai din acelaşi material. Printr-un geam lăsat în jos se vedea o doamnă care şedea pe bancheta din fund. Pe capră, un vizitiu ţinea hăţurile, iar la locurile lor din spate se aflau un lacheu şi un paj. Domnul Camus apăsa atunci pe un resort. Pe loc, vizitiul pocnea din bici şi caii porneau de la sine de-a lungul marginii mesei, trăgând careta după ei. După ce mergeau cât se putea de departe în această direcţie, coteau deodată la stânga, ducând vehiculul tot pe marginea mesei, perpendicular pe drumul parcurs până atunci. Careta continua tot aşa, până ajungea în faţa scaunului, pe care şedea tânărul principe. Se oprea. Pajul cobora şi deschidea portiera, iar doamna, coborând la rândul ei, înmâna suveranului o jalbă. Apoi se suia din nou în caretă. Pajul ridica scara, închidea portiera şi îşi relua locul. Vizitiul biciuia caii şi careta se întorcea acolo de unde pornise.

Vrăjitorul domnului Maillardet4 e de asemenea vrednic de a fi amintit. În această privinţă, reproducem următoarea dare de seamă apărută tot în scrisorile mai sus pomenite

ale doctorului Brewster, al cărui principal izvor de informare este Edinburgh Encyclopaedia.

„Una dintre cele mai populare construcţii mecanice pe care le-am văzut este Vrăjitorul, făcut de domnul Maillardet, în scopul de a răspunde unor anumite întrebări. La poalele unui zid se vede şezând o figură îmbrăcată în chip de vrăjitor şi care ţine în mâna dreaptă o baghetă, iar în cealaltă un ceaslov. Pe nişte medalioane ovale sunt scrise câteva întrebări pregătite din vreme. Spectatorul îşi alege dintre ele câteva la care doreşte să capete un răspuns. Le aşază apoi într-un sertar menit să le primească şi, printr-un resort, sertarul se închide până ce se transmite răspunsul. Atunci vrăjitorul se ridică de la locul său, îşi lasă capul în jos, face câteva cercuri cu bagheta şi, consultându-şi ceaslovul, ca şi cum ar fi cufundat în gânduri, şi-l aduce încet în dreptul frunţii. Astfel, după ce a părut că a cugetat îndelung la întrebarea ce i s-a pus, ridică bagheta şi loveşte cu ea în zid, sus, deasupra capului. Se deschide atunci o uşă cu două canaturi şi apare un răspuns potrivit întrebării puse. Canaturile apoi sunt iar închise, vrăjitorul se întoarce la locul său de mai înainte şi sertarul se deschide pentru a restitui medalionul. Medalioanele sunt în număr de douăzeci, purtând felurite întrebări, cărora vrăjitorul le dă cele mai potrivite şi surprinzătoare răspunsuri. Medalioanele sunt făcute din nişte foi subţiri de cupru, în chip de elipsă, şi semănând cât se poate de bine între ele. Unele poartă câte o întrebare înscrisă pe fiecare parte, şi acestora vrăjitorul le răspunde pe rând. Dacă sertarul se închide fără ca medalionul să fi fost pus într-însul, vrăjitorul se ridică în picioare, îşi consultă ceaslovul, clatină din cap şi se aşază iar. Canaturile uşii rămân închise, şi sertarul se deschide fără nimic în el. Dacă se introduc în sertar două medalioane deodată, se răspunde numai celui aşezat dedesubt. Când maşina e pusă în funcţiune, mişcările ei continuă un ceas întreg, în care timp răspunde la vreo cincizeci de persoane. Inventatorul susţinea că mijloacele

prin care diferitele medalioane acţionau asupra maşinii, pentru a dobândi răspunsuri potrivite întrebărilor scrise pe ele, erau cât se poate de simple.”

Răţoiul lui Vaucanson5 era şi mai grozav.

De mărime naturală, acest mecanism imita cu atâta măiestrie făptura vie, încât nu exista spectator care să nu poată fi amăgit. Executa, zice Brewster, toate mişcările şi gesturile vieţii: mânca şi înghiţea cu poftă şi bea cu sete. Cu capul şi cu gâtul făcea toate mişcările proprii unui răţoi, tulburând ca şi el apa din care sorbea cu ciocul. Putea să scoată şi câte un măcăit în chipul cel mai natural cu putinţă. Cât despre structura anatomică, artistul se arătase de o dibăcie neîntrecută. Nu era os de răţoi adevărat care să nu fi fost reprodus în alcătuirea automatului, iar aripile acestuia, din punct de vedere anatomic, n-aveau nici un cusur. Erau imitate fiece cavitate şi toate apofizele şi liniile curbe, şi fiece os îşi îndeplinea mişcările care îi sunt proprii. Când se aruncau grăunţe dinainte-i, răţoiul îşi lungea gâtul, le ciugulea, le înghiţea şi le mistuia6.

Dar dacă găsim că aceste maşini, luate ca invenţii, sunt geniale, ce vom spune oare despre maşina de calculat a lui Babbage7?! Ce vom spune despre un aparat de metal şi lemn care nu numai că poate face calcule oricât de grele, bazate pe tabelele astronomice şi nautice, dar poate întări exactitatea matematică a acestor operaţii, având capacitatea de a-şi corecta propriile lui greşeli? Ce vom spune oare despre o maşină care nu numai că e în stare să aducă la îndeplinire toate acestea, dar îşi întipăreşte pe loc rezultatele ei atât de complicate de îndată ce le-a dobândit, fără ca mintea omenească să se fi amestecat câtuşi de puţin? Ni se va răspunde, poate, că o maşină, aşa cum am descris-o, este fără nici o îndoială mult mai presus decât Jucătorul de şah al lui Maelzel. Nicidecum, ea este, dimpotrivă, cu totul mai prejos, cu condiţia să admitem (ceea ce nu poate fi admis nici o singură clipă) că Jucătorul de şah este numai şi numai o maşină, şi prin urmare îşi face

singură mişcările sale operative, fără nici un amestec nemijlocit al omului.

Calculele aritmetice şi algebrice sunt, prin însăşi natura lor, precise şi determinate. Anumite elemente fiind date, ele conduc în mod inevitabil şi necesar la anumite rezultate. Acestea nu depind de nimic altceva şi sunt influenţate numai de elementele date dintru început. Şi problema de rezolvat înaintează sau ar trebui să înainteze către dezlegarea ei finală printr-o serie de operaţii infailibile, care nici nu pot fi schimbate, nici nu pot suferi modificări, în aceste condiţii ne putem da seama, fără greutate, că e cu putinţă să construim un anume mecanism care, pornind de la datele problemei de rezolvat, îşi va continua mişcările în chip regulat, progresiv şi fără nici o abatere către dezlegarea cerută, fără ca mişcările sale, deşi foarte complexe, să poatji fi privite într-altfel decât ca precise şi determinate. Dar cu Jucătorul de şah e cu totul altceva. Nu mai e vorba de o desfăşurare de mai înainte hotărâtă. Nici o mutare în jocul de şah nu e urmarea necesară a unei anumite alte mutări. Niciodată nu se poate prevedea din poziţia pieselor de şah într-un moment al partidei care anume va fi această poziţie într-un alt moment viitor. N-avem decât să punem prima mişcare dintr-o partidă de şah în paralel cu datele unei probleme de algebră, ca să ne dăm seama de uriaşa deosebire dintre ele. În ce priveşte datele problemei de algebră, operaţia următoare, depinzând neapărat de ele, este rezultatul lor inevitabil. Este creaţia lor. Trebuie să fie acesta, şi nu altul. Dar în jocul de şah nu există o anumită a doua mişcare ce trebuie să urmeze celei dinţii, într-o problemă de algebră, pe măsură ce se înaintează înspre dezlegarea ei, siguranţa operaţiilor se menţine neschimbată. A doua operaţie fiind o urmare a datelor problemei, cea de-a treia este şi ea o urmare a celei de a doua, a patra, a celei de-a treia, a cincea, a celei de-a patra, şi tot aşa până la sfârşit, fără ca altă schimbare să fie cu putinţă, în jocul de şah însă, nesiguranţa în privinţa

mişcării ce trebuie să urmeze e cu atât mai mare cu cât partida înaintează.

De-abia s-au făcut câteva mutări, şi nici un pas mai departe nu mai e sigur. Fiece observator al jocului poate propune o altă mutare. Totul depinde numai de diferitele calcule ale jucătorilor. Chiar dacă s-ar admite – ceea ce nu poate fi admis – că mişcările automatului care joacă şah sunt de mai înainte hotărâte, ele vor fi negreşit întrerupte şi tulburate de voinţa cu totul nedeterminată a adversarului. Deci, nu există nici cea mai mică asemănare între operaţiile Jucătorului de şah şi cele făcute de maşina de calculat a lui Babbage. Iar dacă vrem să susţinem că Jucătorul de şah e o simplă maşină, va trebui să recunoaştem că e, mai presus de orice comparaţie, cea mai minunată dintre invenţiile minţii omeneşti. Totuşi, baronul Kempelen8, primul ei prezentator, nu se sfieşte să susţină că e vorba de „o maşină cât se poate de obişnuită, o jucărioară, ale cărei mişcări se arată a fi atât de uimitoare numai mulţumită concepţiei îndrăzneţe ce stă la temelia ei şi fericitei alegeri a metodelor folosite pentru a crea iluzia”. Ar fi însă zadarnic să stăruim asupra acestui punct. Nu încape îndoială că operaţiile automatului sunt conduse de mintea omului, şi de alt nimic. Într-adevăr, lucrul acesta poate fi dovedit în chip matematic şi a priori. Tot ce ne mai rămâne să arătăm este felul în care se face simţit amestecul omului, înainte de a intra în acest subiect, credem că e nimerit să facem un scurt istoric, precum şi o descriere a Jucătorului de şah, pentru acei dintre cititorii noştri care n-au avut niciodată prilejul să fie de faţă la spectacolul domnului Maelzel.

Automatul care joacă şah a fost inventat în 1769 de către baronul Kempelen, un nobil din Pressburg, în Ungaria, care mai târziu l-a cedat, dimpreună cu secretul operaţiilor, posesorului său actual9. Scurtă vreme după construirea lui, s-au dat cu el spectacole la Pressburg, Paris, Viena şi în alte oraşe de pe continent, în anii 1783 şi 1784, domnul Maelzel l-a dus la Londra, în anii din urmă a trecut prin oraşele mai

de seamă ale Statelor Unite. Pretutindeni unde a fost văzut, apariţia lui a stârnit cea mai vie curiozitate, şi spectatori din toate clasele sociale au făcut numeroase încercări pentru a pătrunde taina mişcărilor sale. Gravura reprodusă mai sus ne dă o imagine destul de fidelă a figurii aşa cum au văzut-o cetăţenii din Richmond acum câteva săptămâni. Braţul drept totuşi ar trebui să se întindă ceva mai mult peste ladă; pe aceasta ar trebui să se vadă un eşichier, şi câtă vreme manechinul ţine o pipă în mână, perniţa n-ar trebui să se vadă. De când domnul Maelzel a devenit proprietarul Jucătorului de şah, s-au făcut în costumul acestuia câteva schimbări fără însemnătate. Pomponul, de pildă, nu exista la început.

La ora hotărâtă pentru spectacol, se ridică o cortină sau se deschide o uşă cu două canaturi, şi maşina este adusă pe rotile până la vreo douăsprezece picioare depărtare de cel mai apropiat dintre spectatori, iar între acesta şi Jucătorul de şah e întinsă o frânghie. Se vede o figură – un fel de manechin – îmbrăcată turceşte şi şezând cu picioarele încrucişate dinaintea unei lăzi uriaşe, făcută – după câte se pare – din lemn de arţar şi care slujeşte drept masă. Dacă i se va cere, prezentatorul va duce maşina în orice parte a sălii, o va lăsa în orice punct i s-ar cere, ba chiar o va muta din loc în repetate rânduri în timp ce se joacă partida.

Baza lăzii e destul de ridicată de la pământ, mulţumită unor rotile sau unor mici cilindri de aramă pe care se mişcă, şi astfel spectatorii pot vedea în voie întreg spaţiul liber aflat mai jos de automat. Scaunul pe care sade Jucătorul de şah e ţintuit, o dată pentru totdeauna, de ladă.

Pe tăblia de sus a acesteia se găseşte un eşichier, bătut şi el în cuie, o dată pentru totdeauna. Braţul drept al Jucătorului de şah e întins înainte, cât e de lung, alcătuind unghi drept cu trupul şi parcă lăsat în voia lui la marginea eşichierului. Mâna e aşezată cu palma în jos.

Eşichierul are o suprafaţă de optsprezece ţoli pătraţi. Braţul stâng al Jucătorului e îndoit din cot, iar în mâna

stingă ţine o pipă. Spatele turcului e acoperit de o perdea verde, care îi învăluie în parte linia umerilor. Dacă ne luăm după înfăţişarea exterioară a lăzii, aceasta e împărţită în cinci compartimente, adică trei dulăpioare de dimensiuni egale şi două sertare, aşezate sub dulăpioare. Amănuntele date până aici se referă la înfăţişarea automatului, aşa cum apărea când era prezentat pentru întâia oară în faţa spectatorilor.

După aceea Maelzel aduce la cunoştinţă adunării că are să-i arate mecanismul automatului. Scoţând o legătură de chei din buzunar, deschide cu una din ele uşiţa însemnată în gravură cu cifra l şi-i poftеşte pe cei de faţă să-l cerceteze în tot cuprinsul lui. Întreg interiorul pare plin de roţi şi rotiţe dinţate, de pârghii şi de alte maşinării, atât de strâns înghesuite înăuntru, încât ochiul nu poate pătrunde decât la o mică adâncime în grămada lor. Lăsând uşiţa larg deschisă, Maelzel trece îndărătul lăzii şi, ridicând perdeaua care-l acoperă pe Jucător, deschide o altă uşiţa, aşezată tocmai în spatele celei ce fusese deschisă mai întâi, ţinând în faţa acesteia o lumânare aprinsă; mutând în acelaşi timp maşina din loc în loc, face să cadă o lumină puternică înlăuntrul dulapului, care acum se dovedeşte a fi plin cu maşinării de tot felul.

Spectatorii declarându-se mulţumiţi, Maelzel închide uşa dindărăt, o încuie, scoate cheia din broască, lasă din nou draperia peste Jucător şi se întoarce în faţa aparatului. Nu trebuie să uităm că uşiţa pe care am însemnat-o cu cifra 1 rămâne deschisă. Prezentatorul purcede acum la deschiderea sertarului aşezat sub dulăpioare, în partea de jos a lăzii, fiindcă în realitate nu există decât un singur sertar, deşi s-ar părea că sunt două; dar cele două minere şi găuri de cheie sunt numai de frumuseţe. Sertarul fiind deschis de tot, se pot vedea o perniţă şi un joc de şah fixat perpendicular pe o ramă. Lăsând sertarul deschis, la fel ca dulapul nr. l, Maelzel descuie uşiţa nr. 2 şi uşiţa nr. 3, care se dovedesc atunci a nu fi decât canaturile unei aceleiaşi

uşi, ce dă într-unul şi acelaşi compartiment. Totuşi, la dreapta acestui compartiment (adică la dreapta spectatorilor), se află o mică despărţitură de o lărgime de şase ţoli, plină de maşinării. Compartimentul principal (pe care-l vom numi astfel ori de câte ori vom vorbi de acea parte a lăzii, vizibilă după deschiderea uşilor nr. 2 şi nr. 3) e căptuşit cu postav negru şi nu cuprinde alte maşinării în afară de două piese de oţel, în formă de sfert de cerc, aşezate în câte unul din cele două colţuri de sus ale sale. O mică ieşitură, lată cam de vreo opt ţoli pătraţi şi acoperită tot cu postav de culoare închisă, se găseşte pe podeaua compartimentului lângă colţul cel mai retras, aflat la stânga spectatorului. Lăsând închise uşile nr. 2 şi nr. 3, la fel ca şi sertarul şi uşa însemnată cu nr. l, prezentatorul se duce îndărătul compartimentului principal, şi acolo, deschizând o altă uşa, bagă în el o luminare aprinsă şi luminează puternic interiorul, în felul acesta, întreaga ladă fiind în aparenţă expusă privirilor celor de faţă, Maelzel, lăsând uşa şi sertarul mereu deschise, întoarce de-a binelea tot automatul şi, ridicând perdeaua, îl arată pe Turc din spate.

În şalele acestuia se deschide o uşă cu o suprafaţă de vreo zece ţoli pătraţi, şi tot astfel, în coapsa lui stânga, încă una, mai mică. Partea dinlăuntru, văzută prin aceste deschizături, pare plină cu maşinării, îndeobşte fiece spectator rămâne pe deplin încredinţat că a văzut şi a cercetat până în amănunt şi dintr-o dată toată alcătuirea automatului, şi gândul că o persoană oarecare ar putea sta ascunsă înlăuntru în timpul unei cercetări atât de minuţioase şi depline a acestui interior e înlăturat pe dată ca o absurditate nemaipomenită, chiar dacă pentru o clipă a putut găsi crezare.

Ducând maşina îndărăt, pe locul ei de la început, domnul Maelzel aduce la cunoştinţa publicului că automatul va juca o partidă de şah cu oricine binevoieşte să-i fie adversar. După ce se găseşte cineva care acceptă provocarea, i se aduce o măsuţă care e aşezată foarte aproape de frânghie,

dar în partea dinspre spectatori, şi pusă în aşa fel încât toată lumea să poată vedea bine automatul. Dintr-un sertar ale acestei măsuţe se scot piesele unui joc de şah, şi de obicei, dar nu întotdeauna, domnul Maelzel chiar cu mâna lui le aşază pe eşichier, care e alcătuit din numărul ştiut de pătrăţele zugrăvite pe masă. Îndată ce adversarul ia loc pe scaun, prezentatorul se apropie de sertarul lăzii, şi luând din el perniţa, o aşază drept sprijin sub braţul stâng al automatului, după ce i-a luat din mână pipa. Luând apoi din sertar şi piesele de şah ale automatului, le rânduieşte pe eşichierul din faţa acestuia. Pe urmă închide uşile şi le încuie, lăsând legătura de chei la uşa însemnată cu nr. 1. Închide şi sertarul şi, în sfârşit, pune în mişcare mecanismul cu o cheie pe care o introduce într-o deschizătură de la capătul din stânga al cutiei (stânga spectatorilor). Acum începe jocul. Automatul face prima mutare. De obicei durata partidei e limitată la o jumătate de oră, dar dacă la sfârşitul acestui răstimp nu s-a terminat încă, şi adversarul o poate câştiga împotriva automatului, rareori se întâmplă ca domnul Maelzel să se opună la continuarea ei. Fără îndoială că pricina vădită şi adevărată a limitării în timp a partidei este grija de a nu obosi publicul. Se înţelege, desigur, că atunci când adversarul face o mutare pe măsuţa sa, domnul Maelzel, lucrând ca un reprezentant al adversarului, execută aceeaşi mişcare pe tăbliţa automatului. Pe de altă parte, atunci când Turcul face o mutare, ea este reprodusă pe măsuţa adversarului tot de domnul Maelzel, care, de data asta, lucrează ca reprezentant al automatului, în felul acesta, prezentatorul e nevoit să treacă întruna de la o măsuţă la alta. De asemenea, se duce mereu în spatele Jucătorului să îndepărteze piesele de şah pe care acesta le-a luat şi pe care le aşază, pe măsură ce sunt scoase din joc, pe ladă, la stânga eşichierului (chiar la stânga sa). Când automatul se arată şovăielnic în privinţa unei mişcări pe care trebuie să o facă, publicul vede câteodată pe prezentator cum se

postează singur, foarte aproape, la dreapta aparatului şi cum îşi lasă mâna să cadă cu nepăsare, la răstimpuri, pe ladă. Are şi un fel al lui de a bate cu neastâmpăr din picior, făcut anume să trezească în minţile celor care sunt mai degrabă şireţi decât pătrunzători bănuiala că între el şi maşină ar exista o înţelegere tainică.

Nu încape îndoială că aceste ciudăţenii sunt simple ticuri ale domnului Maelzel, sau, dacă îşi dă seama de ele, scopul lui e de a da spectatorilor ideea greşită că Jucătorul de şah e numai şi numai o maşinărie.

Turcul joacă şah cu mâna stânga. Toate mişcările braţului sunt făcute în unghi drept, în felul acesta, mâna lui (care poartă mănuşă şi e îndoită într-un chip firesc) e dusă de-a dreptul deasupra piesei ce trebuie mişcată şi se lasă, în cele din urmă, în jos peste aceasta, pentru ca degetele să o apuce, de cele mai multe ori, fără nici o greutate. Câteodată însă, când figura de şah nu e tocmai pe locul care trebuie să se afle, automatul, încercând să o apuce, dă greş. Când se întâmplă un asemenea lucru, automatul nu face o altă încercare, dar braţul lui îşi continuă mişcările în direcţia de la început, întocmai ca şi cum ar fi apucat cu degetele piesa de şah. După ce a arătat în felul acesta locul anumit pe care ar fi trebuit să se facă mutarea, mâna se retrage pe perniţa ei, şi Maelzel execută schimbarea cerută de automat. La fiece mişcare a acestuia se aude zgomotul maşinăriei în funcţiune, în timpul desfăşurării jocului, Jucătorul de şah îşi roteşte ochii din când în când, ca şi cum ar supraveghea eşichierul, îşi clatină capul şi pronunţă cuvântul şah, dacă e nevoie10.

Dacă adversarul său a făcut o mişcare nepermisă, Jucătorul de şah loveşte cu vioiciune în cutie cu degetele mâinii drepte, clătinându-şi supărat capul, şi după ce pune la loc, în vechea sa poziţie, piesa de şah greşit mutată, face, cu de la sine putere, mutarea următoare. Când a câştigat partida, dă din cap ca unul care a izbândit, se uită cu satisfacţie la publicul spectator şi, întinzându-şi mâna

stânga mai departe, ca de obicei, îşi lasă doar degetele să se odihnească pe pernă, îndeobşte, Turcul e biruitor; o dată sau de două ori însă a fost bătut. La sfârşitul partidei, Maelzel e gata, dacă i se cere, să arate iarăşi publicului mecanismul din ladă, în acelaşi fel ca la început. Maşina e împinsă pe rotile îndărăt şi, în sfârşit, o perdea o ascunde vederilor asistenţei.

S-au făcut mai multe încercări de a dezlega misterul automatului. Părerea cea mai răspândită, o părere îmbrăţişată îndeobşte de oamenii de la a căror inteligenţă s-ar fi aşteptat mai mult, era, precum am mai spus, că nu ar fi fost vorba de nici un amestec direct al omului aici, cu alte cuvinte că maşina nu e decât o maşină, şi alt nimic. Erau însă mulţi care susţineau că însuşi prezentatorul conducea mişcările automatului prin mijloace mecanice acţionate prin intermediul picioarelor lăzii. Au mai fost şi alţii care au vorbit, foarte convinşi, de un magnet. Despre cea dintâi dintre aceste păreri nu mai avem nimic de adăugat la cele ce am mai spus. În legătură cu cea de-a doua, nu mai e nevoie să repetăm că maşina, fiind împinsă pe rotile, poate fi dusă, la cererea oricărui spectator, în orice parte a sălii chiar în timpul partidei, în ce priveşte magnetul, această presupunere nu poate fi nici ea susţinută; dacă un magnet ar fi elementul activ, orice alt magnet aflat în buzunarul vreunui spectator ar tulbura tot mersul mecanismului. De altfel, prezentatorul este de acord ca un magnet, cel mai puternic dintre toate, să fie lăsat chiar pe ladă în timpul desfăşurării spectacolului.

Cea dintâi încercare de a explica în scris secretul automatului – sau cel puţin cea dintâi încercare de care am cunoştinţă – a fost făcută într-un opuscul tipărit la Paris în 1785. Teza autorului se reduce la atât: că un pitic pune în mişcare maşina. Se presupune că pe când se deschide lada, piticul acesta se ascunde în ea, băgându-şi picioarele în doi cilindri goi pe dinăuntru – despre care se afirmă că fac parte (cu toate că nu fac) din maşinăria dulapului nr. 1 – în

vreme ce trupul său rămâne cu totul în afara aparatului, fiind acoperit de perdeaua Turcului. După ce se închid uşile, piticul poate să-şi strecoare trupul în ladă, deoarece zgomotul pricinuit de o parte a maşinăriei îi îngăduie să o facă fără a fi auzit şi chiar să închidă uşa prin care a intrat. Lăuntrul automatului fiind apoi expus cu dinadinsul tuturor privitorilor fără ca în el să fie văzut cineva, spectatorii – spune autorul articolului – sunt încredinţaţi că nimeni nu se ascunde în vreuna din despărţiturile ce alcătuiesc aparatul. Această ipoteză e în întregime de o absurditate prea vădită pentru a merita să fie comentată sau combătută, şi credem prin urmare că a fost foarte puţin luată în seamă.

În 1789, I. F. Freyhere a publicat la Dresda o carte în care s-a făcut o nouă încercare de a dezlega misterul. Cartea domnului Freyhere era destul de voluminoasă şi din belşug ilustrată cu gravuri în culori. Autorul presupunea că „un băiat bine pregătit, foarte subţiratic şi înalt (tocmai cât trebuie ca să se poată ascunde într-un sertar aşezat de-a dreptul sub eşichier)”, juca partida şi făcea toate mutările automatului. Deşi era şi mai neroadă decât cea expusă de autorul parizian, această idee s-a bucurat de o primire mai bună din partea cititorilor şi a fost socotită, într-o oarecare măsură, ca adevărata dezlegare a minunii, până în ziua în care inventatorul puse capăt discuţiei prin aceea că a primit să fie cercetat îndeaproape capacul lăzii.

Aceste ciudate încercări de a găsi o explicaţie au fost urmate şi de altele, nu mai puţin ciudate, în ultimii ani, totuşi, un scriitor anonim, printr-un şir de raţionamente într-o formă cu totul incultă, a izbutit să ajungă la o soluţie vrednică de a fi luată în seamă, pe care însă n-o putem socoti ca fiind singura adevărată. Articolul său, apărut mai întâi într-o publicaţie săptămânală din Baltimore, era ilustrat cu gravuri şi avea ca titlu: încercare de a analiza Jucătorul de şah automat al lui Maelzel. Credem că acest eseu este originalul opusculului la care face aluzie domnul David Brewster în Scrisorile despre magia naturală,

afirmând fără sfială că e o explicaţie pe deplin mulţumitoare. Nu încape îndoială că rezultatele analizei sunt, în general, juste. Dar faptul că Brewster a putut susţine că articolul cu pricina alcătuieşte o explicaţie pe deplin mulţumitoare ne sileşte să presupunem că autorul nu l-a citit decât în grabă şi fără atenţie. Citind rezumatul acestui eseu apărut în Scrisorile despre magia naturală, este cu neputinţă să ajungi la vreo încheiere limpede cu privire la exactitatea sau inexactitatea analizei de care este vorba, şi asta datorită foarte greşitei manipulări a datelor folosite, precum şi a numeroaselor lor lacune. Acelaşi cusur se găseşte şi în încercarea de a analiza etc., aşa cum am citit-o în forma ei originară. Soluţia constă într-o serie de explicaţii amănunţite (ilustrate cu gravuri în lemn şi cuprinzând un mare număr de pagini), cu scopul de a demonstra posibilitatea de a schimba locul despărţiturilor din ladă în aşa fel încât să îngăduie unei fiinţe omeneşti ascunse înăuntru să-şi mute unele părţi ale trupului ei dintr-un compartiment într-altul în timpul arătării mecanismului şi să înşele astfel atenţia spectatorilor.

Aşa cum am mai spus şi cum vom mai încerca să dovedim, nu încape îndoială că singurul adevăr stă în principiul şi, mai ales, în rezultatul acestei explicaţii. Cineva, un ins oarecare, se află ascuns în iada aparatului în tot timpul cât ţine prezentarea interiorului acestuia. Suntem totuşi împotriva întregii vorbării prin care ni se descrie felul cum sunt puse în mişcare diferitele compartimente pentru a înlesni mişcările celui ascuns înăuntru. Suntem, dimpotrivă, de părere că aceasta nu e decât o simplă teorie admisă chiar de îa început, căreia, ulterior, împrejurările sunt silite să i se adapteze. Nici un raţionament inductiv nu duce şi nu poate susţine această teorie. Oricare ar fi modalitatea folosită pentru a înfăptui schimbările, ea rămâne desigur ascunsă în tot timpul cât ţine cercetarea. A demonstra că e cu putinţă ca unele mişcări să fie executate într-un anume

fel nu înseamnă nici pe departe a demonstra că în cazul de faţă ele sunt realizate chiar în felul acesta.

Mai pot să existe infinit de multe alte metode prin care să se dobândească aceleaşi rezultate. Probabilitatea ca tocmai metoda la care ne-am oprit să fie cea adevărată se află deci în raport de unu la infinit. Dar, în realitate, acest anume lucru care ne interesează, adică trecerea dintr-un compartiment într-altul, nu are nici o însemnătate. Este cu totul de prisos să consacri şapte-opt pagini pentru a dovedi ceea ce nu are să tăgăduiască nici un om cu bun-simţ: că adică minunatul geniu mecanic al baronului Kempelen a putut foarte bine să născocească mijloacele necesare pentru a închide o uşă sau a schimba un panou prin mijlocirea unei fiinţe omeneşti aflată şi ea în slujba lui şi pusă în atingere cu panoul sau cu uşa. Dimpreună cu toate celelalte operaţiuni îndeplinite într-un fel care le pune cu totul la adăpost de privirile spectatorilor, aşa cum ne arată autorul eseului şi cum ne vom strădui şi noi să dovedim într-un chip mult mai cuprinzător.

În încercarea noastră de a veni cu o explicaţie a automatului, vom arăta mai întâi în ce fel se înfăptuiesc mişcările lui, iar apoi vom descrie, cât mai pe scurt cu putinţă, natura observaţiilor din care ne-am dedus rezultatul.

Spre o deplină înţelegere a problemei, este necesar să repetăm în câteva cuvinte procedeul adoptat de experimentator pentru a arăta partea lăuntrică a lăzii, procedeu de la care el nu se abate niciodată, nici în cel mai mic amănunt, în primul rând, el deschide uşa nr. 1.

Lăsând-o deschisă, se duce îndărătul lăzii şi deschide o altă uşă, opusă uşii nr. 1. La această uşă dindărăt ţine o luminare aprinsă. Apoi închide uşa dindărăt, o încuie şi, întorcându-se în faţă, trage sertarul până la fund. După aceea deschide uşile nr. 2 şi nr. 3 (uşile cu două canaturi) şi arată interiorul compartimentul principal. Lăsându-l deschis şi pe acesta, şi sertarul şi uşa din faţă a dulapului

nr. l, se duce iarăşi în spatele lăzii şi deschide uşa dindărăt a compartimentului principal, închiderea lăzii se face fără a ţine seama de vreo rânduială, atâta numai că uşile cu două canaturi sunt totdeauna închise mai înaintea sertarului.

Să presupunem ca o persoană se află ascunsă în maşină când aceasta e împinsă întâia oară în faţa spectatorilor. Corpul ei e aşezat în spatele maşinăriilor înţesate în dulapul nr. l (partea dindărăt a maşinăriei acesteia fiind aşezată în aşa fel încât să poată aluneca toată din compartimentul principal în compartimentul nr. l, dacă nevoia o cere), iar picioarele-i sunt bine întinse în compartimentul principal, în clipa când Maelzel deschide uşa nr. l, omul ascuns acolo nu e câtuşi de puţin în primejdie de a fi descoperit fiindcă privirea cea mai pătrunzătoare nu poate străbate la o adâncime de mai mult de doi ţoli în întunericul dinlăuntru. Altfel însă stau lucrurile când uşa dindărăt a dulapului nr. 1 este deschisă. O lumină puternică pătrunde atunci în dulap, şi corpul omului ar fi descoperit fără greş dacă s-ar afla acolo. Dar nu e. Cheia pusă în broasca uşii dindărăt a fost un simplu semnal, la auzul căruia persoana ascunsă înăuntru îşi duce corpul înainte, într-un unghi cât mai ascuţit cu putinţă, ghemuindu-se cu totul, sau aproape cu totul, în compartimentul principal. Această poziţie însă e foarte grea şi căznită şi nu poate fi menţinută multă vreme. De aceea îl vedem pe Maelzel închizând uşa dindărăt. O dată cu aceasta, nu mai are nici un rost ca trupul omului să nu-şi reia poziţia lui de mai înainte, căci dulapul e iarăşi destul de întunecat ca să înfrunte cercetările. Sertarul acum e deschis şi picioarele persoanei dinlăuntru atârnă în spatele lui, în locul pe care îl ocupase până adineauri11.

Nici o părticică, prin urmare, din trupul acelui om nu se mai află în compartimentul principal, corpul fiind ascuns în spatele maşinăriei dulapului nr. l, iar picioarele, în locul ocupat de sertar. Acum prezentatorul e deci în măsură să arate în toată voia compartimentul principal. Ceea ce şi face deschizând amândouă uşile, cea din faţă şi cea dindărăt,

fără ca nimeni să fie descoperit. Astfel, spectatorii sunt încredinţaţi că lada, în întregime, e supusă privirii lor, dimpreună cu toate părţile alcătuitoare, într-o singură şi aceeaşi clipă. Dar desigur că lucrurile nu se petrec astfel. Ei nu văd nici spaţiul din spatele sertarului, nici interiorul dulapului nr. l, a cărui uşă din faţă e virtual închisă în clipa când prezentatorul închide uşa dindărăt. După acestea, Maelzel întoarce maşina cu totul, ridică draperia Turcului, deschide uşile din spatele şi din dreptul coapsei acestuia si, arătând că trunchiul este plin cu maşinării, o readuce în poziţia de la început şi închide uşile.

Din clipa aceasta, omul dinlăuntru se poate mişca în voie. Ridicându-se, el se introduce în corpul Turcului, aşa încât ochii lui să fie la nivelul eşichierului. E foarte cu putinţă că se aşază pe un mic bloc de formă pătrată sau pe ieşindul care poate fi văzut într-un colţ al compartimentului principal când uşile sunt deschise, în această poziţie el poate să vadă eşichierul prin pieptarul Turcului care e făcut dintr-un material străveziu. Aducându-şi şi mâna dreaptă peste piept, el pune în mişcare mica maşinărie necesară pentru a conduce mâna stingă şi degetele automatului. Mecanismul e aşezat chiar sub umărul stâng al Turcului şi, prin urmare, mâna dreaptă a omului ascuns acolo ajunge la el mai lesne dacă presupunem că braţul lui drept e adus peste piept. Mişcarea capului, a ochilor şi a braţului drept al figurii automatului, ca şi rostirea cuvântului „şah” sunt făcute cu ajutorul unui alt mecanism din interior şi declanşate cum şi când vrea de către omul aflat înlăuntru. E foarte cu putinţă ca mecanismul acesta în întregimea lui, cu alte cuvinte tot ce alcătuieşte însăşi esenţa aparatului, să fie cuprins în dulăpiorul, lat de vreo şase ţoli, aşezat la dreapta compartimentului principal (dreapta spectatorilor).

Analizând operaţiile automatului, ne-am ferit cu dinadinsul să ne ocupăm, fie şi în treacăt, de felul cum diferitele compartimente sunt urnite şi schimbate din locul lor, căci e uşor de înţeles că lucrul acesta e cu totul lipsit de

însemnătate, într-adevăr, oricare tâmplar e destul de priceput în meseria lui ca să găsească nenumărate mijloace de a-l realiza, în afară de aceasta, am arătat că, oricare ar fi procedeul prin care schimbările de compartimente sunt înfăptuite, acestea nu se petrec în văzul spectatorilor. Concluziile noastre sunt întemeiate pe observaţiile următoare, pe care le-am făcut în timpul repetatelor noastre participări la spectacolele lui Maelzel12.

Parte din aceste observaţii sunt făcute în scopul de a dovedi că maşina nu poate fi pusă în mişcare decât de mintea omului şi socotim că ar fi de prisos să mai aducem alte argumente în sprijinul a ceea ce a mai fost pe deplin lămurit.

Intenţia noastră este, în primul rând, de a convinge anumiţi prieteni asupra cărora un şir de raţionamente sugestive va avea mai multă înrâurire decât cea mai pozitivă demonstraţie apriorică.

I.

Mutările de şah ale Turcului nu sunt făcute la intervale, ci sunt potrivite mişcărilor adversarului, cu toate că această condiţie (a regularităţii), atât de importantă în orice fel de invenţie mecanică, ar fi putut fi lesne îndeplinită dacă s-ar fi îngrădit spaţiul de timp acordat adversarului pentru comutare. Dacă, de pildă, acest timp ar fi fost de trei minute, mutările automatului ar fi putut fi executate într-un răstimp mai lung decât trei minute. Prin urmare, lipsa de regularitate, când acestea ar fi putut fi dobândite cu atâta uşurinţă, face dovada că regularitatea nu are însemnătate în funcţionarea automatului, cu alte cuvinte, că automatul nu este numai o maşină.

II.

Când automatul e pe punctul de a mişca una din piese, se poate zări o anume mişcare, foarte desluşită, tocmai dedesubtul umărului stâng. Această mişcare iscă un tremur slab în draperia care acoperă umărul stâng în faţă. Tremurul de care am vorbit se produce neapărat cu vreo

două secunde înainte de a se fi mişcat braţul însuşi. Şi niciodată braţul nu se mişcă fără această mişcare pregătitoare a umărului. Să presupunem că adversarul mută o piesă şi că mutarea corespunzătoare este, ca de obicei, făcută de Maelzel pe eşichierul automatului. Să presupunem că adversarul supraveghează îndeaproape automatul, până ce descoperă mişcarea pregătitoare a umărului. Să presupunem că de îndată ce a descoperit această mişcare şi mai înainte ca braţul însuşi să se fi mişcat, el îşi retrage piesa de şah, ca şi cum şi-ar fi dat seama că a greşit în jocul său. Se va vedea că mişcarea braţului, care, în toate celelalte cazuri, urmează imediat mişcării umărului, este de această dată oprită, nu se mai produce, cu toate că Maelzel n-a reprodus pe eşichierul automatului mutarea ce corespunde retragerii adversarului. E vădit că automatul era gata să mute piesa de şah, iar dacă n-a mutat-o, aceasta se datoreşte pe de-a-ntregul retragerii adversarului, fără ca Maelzel să fi intervenit.

Faptul acesta dovedeşte cu prisosinţă, în primul rând, că intervenţia lui Maelzel, care reproduce pe eşichierul Turcului mutările adversarului, nu este neapărat necesară mişcărilor automatului. Mai dovedeşte, în al doilea rând, că mişcările acestuia sunt călăuzite de un cuget, de către un ins oarecare, ce poate să vadă eşichierul adversarului şi, în al treilea rând, că mişcările celui ascuns nu sunt călăuzite de gândirea lui Maelzel, care stă cu spatele la adversar în timp ce acesta îşi retrage mutarea.

III.

Automatul nu câştigă în mod invariabil partidele. Dacă el n-ar fi fost decât o maşină şi alt nimic, lucrurile nu s-ar petrece astfel, şi ar trebui să câştige întruna. Odată descoperit principiul mulţumită căruia o maşină poate fi în aşa fel construită încât să joace o partidă de şah, atunci dezvoltarea aceluiaşi, principiu ar putea să o facă în stare de a câştiga, iar o şi mai mare dezvoltare, să câştige toate

partidele, cu alte cuvinte, să bată la jocul de şah pe orice adversar. Dacă ne vom gândi bine, ne vom încredinţa că greutatea de a face ca o maşină să câştige toate partidele nu e câtuşi de puţin mai mare, în ce priveşte principiul operaţiilor necesare, decât aceea de a o face să câştige o singură partidă.

Prin urmare, dacă socotim că Jucătorul de şah e o maşină, trebuie să presupunem (ceea ce e cu totul de necrezut) că inventatorul a preferat să o lase neterminată decât să perfecţioneze mecanismul automatului, presupunere care, se vede bine. E şi mai absurdă dacă ne gândim că, lăsându-l neterminat, el procura adversarilor un argument împotriva posibilităţii ca Jucătorul de şah să fie numai o maşină. Şi e tocmai argumentul de care ne folosim aici.

IV.

Niciodată când situaţia partidei e grea sau încurcată nu-l vedem pe Turc dând din cap sau rotindu-şi privirile. Acest lucru se petrece numai atunci când mutarea următoare se impune de la sine sau când partida se află într-o fază în care omul ascuns în interiorul automatului nu are nevoie să se gândească mai adânc. Astfel de mişcări ale capului şi ale ochilor se văd de obicei la persoanele adâncite în gânduri şi, dacă maşina n-ar fi fost decât o maşină, ingeniosul baron Kempelen ar fi izbutit să asigure declanşarea lor la timpul potrivit, cu alte cuvinte, în momentele de încordare. Dar, în cazul de faţă, se întâmplă tocmai contrariul, şi faptul acesta vine să întărească presupunerea noastră că în interiorul maşinii se află un om. Când el e nevoit sa cugete asupra partidei, nu mai are timp să se gândească a pune în mişcare acel mecanism care mişcă şi capul, şi ochii. Dar când mutarea ce trebuie făcută e de la sine înţeleasă, are timp să se ocupe de acest lucru şi vedem prin urmare capul clătinându-se şi ochii rotindu-se.

V.

Când maşina e întoarsă în aşa fel încât să îngăduie spectatorilor să cerceteze spatele Turcului, când draperia e

ridicată şi uşiţele din trunchiul şi coapsa acestuia sunt deschise, se vede că interiorul trunchiului e plin cu tot felul de maşinării.

Examinând cu luare-aminte această maşinărie când automatul era în mişcare, cu alte cuvinte, când întregul aparat se mişcă pe rotile, ni s-a părut că anumite părţi ale mecanismului îşi schimbă locul şi înfăţişarea într-o măsură prea mare pentru a fi pusă pe seama numai a simplelor legi ale perspectivei. După alte câteva cercetări, ne-am încredinţat că aceste schimbări neobişnuite se datorau oglinzilor aşezate în interiorul trunchiului. Introducerea oglinzilor printre piesele maşinăriei n-a putut fi făcută cu scopul de a influenţa în vreun grad oarecare mecanismul însuşi. Acţiunea lor, oricare ar fi ea, trebuie să fie fără doar şi poate în legătură cu privirea spectatorului. Concluzia noastră neîntârziată a fost că aceste oglinzi erau aşezate acolo pentru a înmulţi în faţa ochilor spectatorilor cele câteva piese mecanice, puţine la număr, aşa încât să pară că interiorul e înţesat de maşinării. Deducţia, deci, pe care o tragem de-a dreptul de aici e că maşina nu este numai o maşină: căci, dacă ar fi fost aşa, inventatorul nu numai că n-ar fi dorit câtuşi de puţin ca mecanismul său să pară a fi complicat şi n-ar fi recurs la înşelăciune, în scopul de a-i da această aparenţă, dar ar fi fost cu dinadinsul doritor de a-i convinge pe cei care au asistat la spectacolele lui de simplitatea mijloacelor prin care dobândeşte rezultate atât de uimitoare.

VI.

Înfăţişarea exterioară şi mai ales gesturile automatului, privite ca o imitaţie a vieţii, nu sunt decât nişte imitaţii foarte obişnuite. Fizionomia lui nu vădeşte nici un fel de originalitate, iar în ce priveşte asemănarea cu un chip de om, cele mai de rând plăsmuiri de ceară o depăşesc. Ochii i se rotesc în cap într-un fel cu totul nefiresc şi fără nici o legătură cu mişcările corespunzătoare ale pleoapelor şi sprâncenelor. Mai cu seamă braţul îşi face diferitele mişcări

într-un fel peste măsură de ţeapăn, stângaci, repezit şi schematic. Dar, cu toate acestea, afară dacă nu se datoresc neputinţei lui Maelzel de a face un lucru mai bun, nu pot fi decât urmarea unei neglijenţe intenţionate, căci de o neglijenţă întâmplătoare nici nu poate fi vorba, dacă ne gândim că ingeniosul inventator se îndeletniceşte tot timpul cu perfecţionarea maşinilor sale.

E mai mult decât sigur că nu trebuie să punem pe seama neîndemânării această înfăţişare lipsită de viaţă, când toate celelalte automate ale lui Maelzel alcătuiesc o dovadă a deplinei sale dibăcii de a copia mişcările şi particularităţile vieţii cu cea mai minunată asemănare. Aşa, de pildă, dansatorii lui pe frânghie n-au pereche în lume. Când clovnul râde, pe buzele lui, pe sprâncenele şi genele lui, pe toate trăsăturile feţei lui e întipărită expresia cea mai potrivită. Şi la el, şi la partenerul său, fiece gest e până-ntr-atâta de firesc şi dezbărat de orice urmă de artificialitate, încât, dacă n-ar fi fost atât de mici, şi dacă, înainte ca ei să-şi execute dansul pe frânghie, spectatorii nu şi i-ar trece din mână în mână, cu greu ai putea convinge un public oarecare că aceste automate de lemn nu ar fi făpturi însufleţite.

Nu putem deci pune la îndoială dibăcia domnului Maelzel, şi de aceea trebuie neapărat să presupunem că dinadins a îngăduit ca Jucătorul de şah să rămână aceeaşi figură artificială şi lipsită de firesc pe care baronul Kempelen (fără îndoială că tot în chip intenţionat) a construit-o din capul locului.

Nu e prea greu de înţeles care i-a fost intenţia. Dacă mişcările automatului ar fi fost naturale şi pline de viaţă, spectatorul ar fi fost şi mai mult înclinat să atribuie operaţiile sale pricinii lor adevărate (adică amestecul omului ascuns înlăuntru) decât e acum, când aceste gesturi stângace şi schematice fac să se creadă că e vorba numai de un mecanism de sine stătător.

VII.

Nu mult înainte de începerea partidei de şah, când prezentatorul, ca de obicei, îşi pune în funcţiune automatul nu se poate ca o ureche cât de cât deprinsă cu sunetele pricinuite de întorsul unei maşinării să nu descopere, pe loc, că e cu neputinţă ca axa învârtită în lada Jucătorului de şah cu ajutorul unei chei să fie în legătură cu vreo greutate, vreo pârghie sau cu orice fel de piesă de maşinărie dinlăuntru. Concluzia pe care o tragem de aici e aceeaşi ca în observaţia noastră. Trasul aparatului nu este negreşit necesar punerii în mişcare a automatului, şi e făcut cu scopul de a trezi în spectator ideea greşită că se află în faţa unui mecanism.

VIII.

Când lui Maelzel i se pune răspicat întrebarea: „Este automatul numai o maşină sau nu?”, răspunsul lui este stereotip: „Nu pot să spun nimic”. Dar faima automatului şi marea curiozitate pe care a stârnit-o pretutindeni se datoresc mai degrabă părerii precumpănitoare că e numai o maşină, decât oricărei alte împrejurări. Desigur că interesul proprietarului e de a-l înfăţişa ca atare. Dar ce alt mijloc ar putea călăuzi mai simplu şi mai direct părerea spectatorului în sensul dorit decât o declaraţie lămuritoare şi afirmativă tocmai în acest sens? Pe de altă parte, ce alt mijloc mai simplu şi mai direct ar putea fi folosit pentru a zdruncina încrederea spectatorului că automatul e o maşină, şi nimic altceva, decât acest refuz de a da o declaraţie lămuritoare?

Căci oamenii, fireşte, judecă astfel: e în interesul lui Maelzel să arate că automatul e o simplă maşină. Dar el refuză să facă acest lucru, de-a dreptul prin viu grai, dar nu se sfieşte, ba chiar e foarte pornit să o facă în mod indirect, prin fapte. Dacă automatul ar fi fost într-adevăr aşa cum tinde el să-l înfăţişeze prin fapte, atunci s-ar fi folosit bucuros de mărturia mult mai convingătoare a cuvântului; concluzia noastră este că motivul tăcerii sale e tocmai

conştiinţa că aparatul nu este o simplă maşină. Faptele sale nu-l pot dovedi de înşelăciune; dar cuvintele lui ar putea.

IX.

Când Maelzel, ca să prezinte publicului interiorul lăzii, a deschis uşa nr. l, precum şi uşa care se află chiar în spatele acesteia, el ţine, aşa cum am mai spus, o luminare aprinsă la uşa dindărăt. Apoi plimbă încoace şi încolo maşina întreagă, pentru ca publicul să se încredinţeze că dulapul nr. l e pe de-a-ntregul plin cu maşinării, în vreme ce maşina e mişcată din loc în acest fel, un observator atent va descoperi că, pe când acea parte a maşinăriei aflate în apropierea uşii principale nr. l rămâne cu desăvârşire nemişcată, partea de mai dinăuntru însă se clatină, într-o foarte mică măsură, dimpreună cu mişcările aparatului.

Această împrejurare a trezit în noi cea dintâi bănuială că partea din fund a maşinii era întocmită în aşa fel încât să poată lesne aluneca en masse din poziţia ei, atunci când împrejurările ar cere-o. Am mai arătat că acest prilej se iveşte atunci când omul ascuns înlăuntru îşi aduce corpul într-o poziţie verticală după ce s-a închis uşa dindărăt.

X.

Sir David Brewster susţine că figura Turcului e de mărime naturală.

De fapt însă, ea întrece cu mult statura obişnuită. Nimic nu e mai uşor decât să te înşeli când e vorba de mărimi. Corpul automatului e îndeobşte izolat, şi neavând nici un mijloc de a-l compara pe loc cu o formă omenească, suntem gata să-l socotim ca fiind de dimensiuni obişnuite. Această greşeală s-ar putea îndrepta dacă ne-am uita cu atenţie la Jucătorul de şah în clipa în care prezentatorul se apropie de el. Ceea ce se şi întâmplă din când în când. Desigur, domnul Maelzel nu e prea înalt, dar când se apropie de maşină, capul său e cel puţin cu optsprezece ţoli mai jos decât capul Turcului, cu toate că acesta – trebuie s-o amintim – se află aşezat.

XI.

Lada în spatele căreia e aşezat automatul are o lungime de trei picioare şi şase ţoli, exact o adâncime de patru picioare şi o înălţime de două picioare şi şase ţoli. Aceste dimensiuni sunt cu totul îndestulătoare ca să adăpostească un om de o statură mai mult decât mijlocie, iar compartimentul principal poate adăposti, numai el, un ins de o înălţime potrivită, în poziţia de care am vorbit ca fiind aceea pe care trebuie să o ia o persoană ascunsă în automat. Acestea fiind faptele – şi oricine se îndoieşte de ele poate imediat să le verifice prin calcul – socotim că e de prisos să mai stăruim asupra lor. Vrem numai să adăugăm că, deşi capacul lăzii pare a fi dintr-o scândură de o grosime de vreo trei ţoli, spectatorul însă poate să-şi dea singur seama, dacă se apleacă şi se uită în sus, când compartimentul principal e deschis, că, de fapt, capacul e foarte subţire.

Şi asupra înălţimii sertarului se pot înşela cei care l-ar cerceta în treacăt.

Mai există şi un spaţiu de vreo trei ţoli între înălţimea sertarului, aşa cum se vede din afară, şi partea de jos a dulapului, un spaţiu ce trebuie cuprins în înălţimea sertarului. Aceste şiretlicuri care urmăresc ca spaţiul dinlăuntrul lăzii să pară mai mic decât este în realitate sunt izvorâte din chiar intenţia inventatorului, care vrea să inspire publicului ideea greşită că adică nici o fiinţă omenească nu poate fi pitită înlăuntrul lăzii.

XII.

Compartimentul principal e pe dinăuntru căptuşit în întregime cu postav. Socotim că acest postav e pus acolo într-un scop îndoit.

O anumită parte, fiind bine întinsă, e menită poate să alcătuiască singurele despărţituri care trebuie mutate din loc atunci când omul dinlăuntru îşi schimbă poziţia, adică peretele mobil aflat între compartimentul principal şi spatele dulapului nr. 1, precum şi peretele dintre acelaşi compartiment şi spaţiul dindărătul sertarului deschis. Dacă presupunem că aşa se petrec lucrurile, dispare dintr-o dată

dificultatea de a schimba din loc tăbliile despărţitoare, dacă s-ar putea presupune că ar fi existat cândva asemenea dificultate. Cel de-al doilea scop în care s-a pus căptuşeala de postav este de a înăbuşi orice zgomote pricinuite de persoana dinlăuntru şi de a le face să nu poată fi desluşite.

XIII.

Aşa cum am mai arătat, nu-i e îngăduit adversarului să joace şah pe tăblia automatului, ci, dimpotrivă, locul său e la o oarecare depărtare de el. Dacă ar întreba cineva care e pricina cea mai probabilă a acestei măsuri, i se va spune desigur că, dacă adversarul ar fi aşezat într-alt fel, corpul lui s-ar interpune între maşină şi spectatori, împiedicându-i să vadă lămurit jocul. Dar această dificultate ar putea fi lesne înlăturată, fie înălţând scaunele pe care sade publicul, fie întorcând spre spectatori capătul lăzii în tot timpul cât ţine partida. Adevărata pricină a opreliştii e, pesemne, cu totul alta. Dacă adversarul ar fi aşezat astfel încât să vină în atingere cu lada, s-ar putea ca secretul să fie descoperit, într-adevăr, un auz ascuţit ar desluşi respiraţia omului ascuns înlăuntru.

XIV.

Cu toate că domnul Maelzel, când deschide şi expune interiorul maşinii, se depărtează uneori, foarte uşor, de la programul pe care am arătat că-l urmează, el nu se depărtează niciodată în aşa măsură încât să înlăture explicaţia noastră. Se ştie, de pildă, că, înainte de toate, el deschide sertarul, dar niciodată nu deschide compartimentul principal fără să fi închis mai întâi uşa dindărăt a dulapului nr. 1, aşa cum nu deschide niciodată compartimentul principal fără să fi tras mai întâi sertarul. Şi niciodată nu închide sertarul fără să fi închis, mai înainte, compartimentul principal. Nu deschide niciodată uşa dindărătul dulapului nr. 1 când compartimentul principal e deschis, iar partida de şah nu începe niciodată până ce întreaga maşină nu a fost închisă. Prin urmare, dacă ţinem seama că ar fi fost absurd ca niciodată, nici într-o singură

împrejurare, domnul Maelzel să nu se fi abătut de la programul despre care am arătat că este necesar demonstraţiei noastre, acesta devine unul dintre cele mai puternice argumente cu putinţă în sprijinul ei. Iar argumentul devine cu atât mai puternic dacă ţinem seama tocmai de faptul că domnul Maelzel se depărtează câteodată de la program, dar niciodată într-o asemenea măsură încât să dezmintă explicaţia noastră.

XV.

Pe tăblia automatului se află, cât ţine spectacolul, şase lumânări. În chip firesc se naşte întrebarea: ce nevoie e de atâtea lumânări, când una singură sau cel mult două ar fi prea destul să permită spectatorilor să vadă bine eşichierul într-o încăpere, de altminteri, atât de puternic luminată cum e totdeauna sala de spectacol – şi mai ales dacă presupunem că maşina nu e decât o maşină – nu e nevoie de atâta lumină, ci Ia drept vorbind, nu e nevoie chiar deloc pentru ca aparatul să poată funcţiona – şi mai cu deosebire când pe masa adversarului se află numai o singură luminare? Cel dintâi răspuns şi cel mai firesc e că o lumină atât de puternică e necesară pentru a permite omului dinlăuntru să vadă prin ţesutul străveziu (pesemne un văl subţire) din care e făcut pieptul Turcului. Dar dacă ne uităm la felul cum sunt orânduite luminările, o altă concluzie se impune de la sine. Precum am mai spus, sunt şase lumânări cu totul, aşezate câte trei de fiece parte a manechinului. Cele mai mari sunt cele mai depărtate de spectatori, cele din mijloc sunt cu vreo doi ţoli mai scurte, şi cele mai apropiate de public sunt încă şi mai scurte cu vreo doi ţoli, iar luminările de pe o latură sunt de o înălţime diferită decât cele aşezate în partea dimpotrivă, într-o măsură de vreo doi ţoli, cu alte cuvinte, cea mai lungă lumânare de pe o latură e cu vreo trei ţoli mai scurtă decât cea mai lungă lumânare de pe latura opusă, şi aşa mai departe. E deci limpede că nu există două lumânări de aceeaşi înălţime si, prin urmare, greutatea de a-ţi da seama

de felul materialului din care e făcut pieptul manechinului {asupra căruia lumina e îndreptată cu dinadinsul) e simţitor sporită prin multiplele încrucişări ale razelor care îţi iau vederea, şi aceste încrucişări sunt obţinute tocmai prin aşezarea focarelor de radiaţie la niveluri diferite.

XVI.

Pe vremea când Jucătorul de şah se mai afla în stăpânirea baronului Kempelen, s-a băgat de seamă, de mai multe ori, în primul rând că un italian ce făcea parte din suita baronului nu putea fi niciodată văzut în răstimpul în care Turcul juca o partidă de şah. In al doilea rând, că italianul căzând odată grav bolnav, spectacolele au fost întrerupte până la însănătoşirea lui. Acest italian spunea sus şi tare că e cu totul neştiutor în ale jocului de şah, deşi toţi ceilalţi inşi din suita baronului jucau destul de bine. S-au băgat de seamă unele amănunte de acelaşi fel când automatul a intrat pe mâinile lui Maelzel. Există un om, pe nume Schlumberger, care îl însoţeşte pretutindeni, dar care nu are altă ocupaţie cunoscută decât să ajute la împachetarea şi despachetarea automatului. E un om de o statură cam mijlocie şi foarte gârbovit. Nu putem şti dacă afirmă că joacă sau că nu joacă şah. E însă lucru foarte sigur că n-a fost văzut niciodată în timpul spectacolului cu Jucătorul de şah, cu toate că a fost adesea văzut înainte şi după spectacol. Mai mult încă: acum câţiva ani, Maeâzel a fost în trecere cu automatele sale prin Richmond, unde le-a şi expus, credem a şti, în casa pe care o ţine astăzi domnul Boissieux, cu academia sa de dans. Schlumberger s-a îmbolnăvit pe neaşteptate, şi în tot timpul cit a zăcut, n-a mai fost nici un spectacol cu Jucătorul de şah. Faptele acestea sunt binecunoscute multora dintre concetăţenii noştri. Explicaţia dată cu privire la întreruperea spectacolelor n-a fost boala lui Schlumberger. Fără să mai facem nici un comentariu, lăsăm în seama cititorului să tragă concluziile fireşti din toate acestea.

XVII.

Turcul joacă şah cu braţul sting. Un amănunt atât de însemnat nu poate fi întâmplător. Brewster însă nu-l ia în seamă. Se mărgineşte, credem, să constate faptul. Cei mai recenţi autori de tratate despre acest automat par a nu-l fi observat nici ei deloc şi nu pomenesc de el.

Autorul broşurii de care aminteşte Brewster îl semnalează, dar îşi recunoaşte neputinţa de a-l tălmăci. E totuşi limpede că astfel de nepotriviri şi ciudăţenii vădite trebuie să ne călăuzească (dacă e cu putinţă) pe calea adevărului.

Amănuntul că automatul joacă şah cu mâna stângă nu poate avea legătură cu funcţiunile maşinii, socotită numai ca maşină. Orice fel de mecanism care ar determina un manechin să mişte braţul stâng într-un fel sau altul ar putea, la o adică, să-l facă să mişte tot aşa de bine şi braţul drept. Dar acest principiu nu poate fi aplicat şi alcătuirii omeneşti, în oare există o deosebire adâncă în ce priveşte construcţia şi mai cu seamă vigoarea braţului drept şi a celui stâng.

Gândindu-ne la faptul acesta din urmă, trebuie să facem o apropiere firească între această vădită ciudăţenie a automatului şi acest amănunt propriu făpturii omeneşti. Trebuie deci să ne gândim la vreo excepţie, deoarece Jucătorul de şah joacă tocmai aşa cum n-arjuca un om. Aceste idei, odată admise, pot şi singure să trezească în noi gândul că un om ar fi ascuns înlăuntru. Încă vreo câţiva paşi şi vom ajunge, în sfârşit, pe nesimţite, la rezultat. Automatul joacă şah cu braţul stâng din pricină că, în împrejurările date, e de dorit, desigur, ca omul dinlăuntru să poată să joace cu braţul drept.

Să presupunem, de pildă, că automatul joacă şah cu braţul drept. Pentru a ajunge la mecanismul care mişcă braţul şi care, precum am spus, se află tocmai deasupra umărului, ar trebui neapărat ca omul pitit înlăuntru să se slujească de braţul său drept într-o poziţie nesuferit de grea şi de nefirească (adică ridicându-l strâns pe lângă corp şi strivit

cu putere între corpul său şi coasta automatului), sau poate să se slujească de braţul stâng aducându-l peste piept. Nici într-un caz, nici în altul, el n-ar putea să lucreze cu uşurinţa şi precizia necesare. Dar dacă, dimpotrivă, automatul ar juca, aşa cum joacă în realitate, cu braţul stâng, toate greutăţile ar fi înlăturate. Braţul drept al omului dinlăuntru e adus pe lângă piept, şi degetele mâinii sale drepte acţionează, fără nici o greutate, asupra mecanismului care se află în umărul manechinului.

Socotim că nu se poate aduce nici un argument temeinic împotriva explicaţiei noastre la Automatul jucător de şah.

NOTĂ.

JUCĂTORUL DE ŞAH AL LUI MAELZEL

(MAELZEL'S CHESS-PLAYER)

(A: Southern Literay Messenger, apr. 1836; B: Works, 1856; C: Works, ed. James A. Harrison, 1902)

Sursa de inspiraţie pentru această schiţă a constituit-o celebra invenţie a baronului Wolfgang von Kempelen, născut la Pressburg (Bratislava) în 1734, consilier şi referendar la cancelaria maghiară de la Viena şi mort în capitala Imperiului Austro-Ungar în 1804. „Jucătorul de şah” a fost inventat în 1769.

La palatul Schonbrunn, al cărui sistem de fântâni arteziene era tot opera lui Kempelen, „pseudo-aparatul” l-a avut ca adversar pe Napoleon. Achiziţionat de prinţul Eugen (contra sumei de 30 000 franci), „jucătorul de şah”, după ce colindase principalele capitale ale Europei (în 1822 se afla la Paris), avea să ajungă în mâinile mecanicului austriac Johann-Nepomuk Maelzel, care îl va duce cu sine în America. Aparatul era acţionat de fapt de M. Mouret, un excelent jucător de şah.

Această proză nu figurează în ediţia lui T. O. Mabbott în pofida substratului ei narativ, dar ea apare într-o serie de alte ediţii alături de nuvele şi povestiri.

Pentru confruntarea tălmăcirii ne-am servit de ediţia lui Hervey Allen, The Complete Tales and Poems of Edgar Allan Poe, The Modern Library, New York (1938), 1965.

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudelaire, Le Joueur de Maelzel, în Le Monde illustre, 12, 19, 26 iul., 2 aug. 1862, reed. În Histoires grotesques et serieuses, Michel Levy, Paris, 1865.

Mistificare în româneşte de Liviu Cotrău.

Slid, dacă astea-s „passados”-urile şi „montantes”-urile tale, să n-am parte de ele.

Ned Knowles1

Baronul Ritzner Von Jung se trăgea dintr-o familie de nobili unguri, ai cărei membri (cel puţin din câte povestesc cele mai vechi hrisoave) se dovediră a fi înzestraţi fiecare cu un talent sau altul – majoritatea dintre ei având aplecare spre genul fantasmagoriei despre care Tieck2, şi el vlăstar al acestui neam, dăduse câteva reuşite, chiar dacă nu cele mai reuşite, exemplificări. Am făcut cunoştinţă cu Ritzner în magnificul castel Jung, unde am petrecut vara anului 18., după un şir de aventuri hazlii, ce nu se cade a fi dezvăluite în public. Aici am reuşit să intru în graţiile sale şi tot aici, dar cu ceva mai multă greutate, am ajuns să înţeleg câte ceva în privinţa constituţiei sale mintale. Această înţelegere s-a adâncit mai târziu, pe măsură ce relaţia noastră, din care s-a născut, devenea din ce în ce mai apropiată. Când ne-am revăzut la G.n3, după o despărţire de trei ani, ştiam ce era de ştiut despre firea Baronului Ritzner Von Jung.

Îmi amintesc valul de curiozitate pe care l-a stârnit sosirea lui la Colegiu în noaptea de 25 iulie. Şi mai lămurit îmi aduc aminte că, deşi toată lumea îl declarase, la prima vedere, drept „cel mai distins bărbat din lume”, nimeni n-a încercat să explice această impresie. Că era un personaj unic, părea un lucru cât se poate de clar, încât ar fi fost o impietate să te întrebi în ce constă această unicitate. Dar, trecând pentru moment peste această chestiune, voi adăuga numai că, din momentul în care a pus piciorul în incinta

Universităţii, el a început să exercite asupra obiceiurilor, moravurilor, caracterelor, pungilor şi propensiunilor întregii comunităţi o influenţă pe cât de mare şi despotică, pe-atât de tulbure şi complet inexplicabilă. Astfel, răstimpul scurt al şederii sale reprezintă o etapă distinctă în analele Universităţii, fiind caracterizată de toată suflarea Universităţii drept „epoca absolut extraordinară a domniei Baronului Ritzner Von Jung”.

Imediat după sosirea sa la G.n, m-a căutat la locuinţa mea. Pe atunci părea un bărbat fără vârstă, prin asta înţelegând că, după înfăţişare, era cu neputinţă să-i ghiceşti vârstă. Puteai să-i dai cincisprezece sau tot atât de bine cincizeci, deşi, în realitate, n-avea decât douăzeci şi unu de ani şi şapte luni. Nu trecea drept un bărbat frumos, ba dimpotrivă.

Trăsăturile feţei erau cam aspre şi colţuroase. Avea fruntea înaltă şi palidă, nasul cârn, ochii mari, grei, sticloşi şi inexpresivi. Doar gura părea să-ţi reţină atenţia, căci buzele, un pic cam groase, erau unite într-un chip atât de ciudat încât nici cea mai complexă combinaţie de trăsături omeneşti n-ar fi putut transmite, mai sugestiv şi mai deplin, impresia de neştirbită gravitate, solemnitate şi reculegere.

Din cele ce-am spus până acum se vede limpede că Baronul era una din acele anomalii ale regnului uman, întâlnite când şi când, care fac din arta mistificării un obiect de studiu şi o îndeletnicire de-o viaţă. Gândirea lui stranie se potrivea de minune cu această ştiinţă, după cum aspectul său fizic îi oferea neobişnuite avantaje ca să-şi ducă la îndeplinire proiectele. Sunt ferm convins că nici un student din G.n, în faimoasa epocă pe care lumea o numeşte atât de straniu „domnia Baronului Ritzner Von Jung”, n-a reuşit să pătrundă cu adevărat taina ce-i învăluia ca o umbră firea. Cred sincer că nimeni în afară de mine nu l-ar fi bănuit vreodată de-o glumă nevinovată sau festă cât de cât serioasă.

Mai repede l-ar fi învinuit de asta pe buldogul jigărit ce păzea poarta Universităţii, sau fantoma lui Heraclit4, sau peruca profesorului emerit de teologie, mai ales de când s-a dovedit, în chip netăgăduit, că şmecheriile şi bufoneriile cele mai năstruşnice şi mai de neiertat erau, dacă nu isprava lui proprie, în orice caz înfăptuite cu ştirea sau prin mijlocirea sa. Măreţia acestei art mystifiqué5, dacă-mi permiteţi expresia, constă în desăvârşitul talent (bazat pe o cunoaştere aproape intuitivă a firii omeneşti şi pe o extraordinară stăpânire de sine) cu care reuşea întotdeauna să dea impresia că festele sale, nu rareori primejdioase, erau iscate în parte în pofida, în parte ca o consecinţă a strădaniilor sale lăudabile de-a le preîntâmpina, întru păstrarea bunei ordini şi a demnităţii în Alma Mater. Suferinţa adâncă, nemiloasă, copleşitoare, care-i marca fiecare trăsătură a chipului, după fiece eşec în eforturile sale merituoase, nu lăsa nici un dubiu, chiar şi în sufletele celor mai sceptici tovarăşi ai săi, cât priveşte sinceritatea lui. Nu mai puţin demnă de reţinut era iscusinţa cu care izbutea să deplaseze sentimentul grotescului de la creator la creat – de la propria-i persoană la absurdităţile cărora el le dăduse viaţă, în nici o împrejurare, în afara celei despre care vorbesc, n-am văzut ca vreun farsor înrăit să scape de urmarea firească a potlogăriilor sale: aerul de neseriozitate ataşat caracterului şi persoanei sale. Deşi în jurul său plutea tot timpul o atmosferă de frivolitate, amicul meu dădea impresia unei vieţi de ascet. Nici cei mai apropiaţi ai casei n-au ezitat o clipă să lege de memoria Baronului Ritzner Von Jung altceva decât ideea de sobrietate şi de gravitate.

În perioada şederii sale la G.n, asupra Universităţii părea să prezideze, ca un duh rău, un soi de dolce far niente6, căci lumea nu făcea decât să mănânce, să bea şi să se distreze7. Odăile studenţilor erau tot atâtea cârciumi, dar niciuna nu era vestită şi frecventată precum aceea a

Baronului. Aici am tras nenumărate chefuri, zgomotoase şi interminabile, nicicând lipsite de evenimente.

Cu un asemenea prilej, ne-am întins până aproape de ivirea zorilor, răstimp în care s-a băut o cantitate uriaşă de vin. Eram un grup de şapte-opt persoane, în afară de Baron şi de mine, majoritatea tineri avuţi şi cu relaţii sus-puse, mândri nevoie mare de blazonul familial şi stăpâniţi cu toţii de-un simţ exagerat al onoarei. Toţi se întreceau care mai de care în tot felul de păreri groteşti despre duello, întrucât nişte publicaţii pariziene recente dăduseră acestei noţiuni donquijoteşti un nou impuls şi vigoare, lucru dovedit şi de cele trei sau patru ciocniri sângeroase şi fatale din G.n; astfel, în cea mai mare parte a nopţii discuţiile fură purtate cu multă aprindere în jurul celui mai fascinant subiect din lume. Baronul, care la începutul serii fusese neobişnuit de tăcut şi indiferent, păru în cele din urmă să se trezească din apatie si, preluând frâiele conversaţiei, zăbovi asupra binefacerilor şi îndeosebi asupra frumuseţilor codului ce reglează asemenea ciocniri de arme, cu atâta ardoare, elocinţă, pregnanţă şi dăruire afectivă, încât reuşi să trezească în majoritatea ascultătorilor săi un entuziasm de nedescris, care aproape că mă zăpăci şi pe mine, deşi ştiam prea bine că în sufletul său îşi bătea joc tocmai de ideile pe care le propovăduia şi îndeosebi că nutrea, pe bună dreptate, cel mai profund dispreţ faţă de întreaga fanfaronnade ce înconjoară ceremonialul duelului.

Aruncând o privire înjur, într-un moment în care Baronul îşi întrerupse discursul (despre care cititorii mei îşi pot face o vagă idee încercând să-l compare cu predica înfocată, psalmodiată, monotonă şi totuşi muzical-elocventă a lui Coleridge8), am zărit pe chipul unuia dintre comeseni simptomele unui interes mai mult decât obişnuit. Acest gentleman, pe care-l voi numi Hermann, era original în toate privinţele, exceptând poate un singur lucru – era un mare dobitoc, în anumite cercuri ale Universităţii însă, se bucura de reputaţia de profund metafizician şi, bănuiesc,

talentat logician. Ca duelist, îşi câştigase o faimă uriaşă chiar la G.n. Nu-mi amintesc precis numărul victimelor care pieriseră de mâna lui, dar se vorbea de multe. Nu încape îndoială că era un bărbat curajos. Dar cel mai mult se mândrea cu deplina cunoaştere a ceremonialului duelului şi cu simţul dezvoltat al onoarei. Aceste lucruri erau pentru el un hobby împins dincolo de limite. Lui Ritzner, mereu pus pe şotii, slăbiciunile îi serviseră vreme îndelungată drept hrană pentru farsele sale. Totuşi, nu-mi dădusem seama de asta, dar acum vedeam cât se poate de clar că amicul meu punea la cale ceva necurat, şi că ţinta lui era Hermann.

Pe când primul îşi desfăşura discursul, sau mai degrabă monologul, am observat cum agitaţia celui de-al doilea creştea teribil, într-un târziu luă şi el cuvântul, formulând nişte obiecţii la o chestiune subliniată de R., şi arătând în detaliu motivele. Baronul răspunse pe larg la toate

(păstrând acelaşi ton arogant) şi încheie cu o ironie şi un surâs batjocoritor, ceea ce mi se păru complet lipsit de gust. Hermann înghiţi momeala, lucru de care mi-am dat seama după replica sa studiată, îmi amintesc bine ultimele sale cuvinte: „Opiniile dvs., daţi-mi voie să vă spun, Baroane Jung, deşi în general corecte, în multe alte aspecte mai delicate aruncă o pată asupra dvs. şi a Universităţii al cărei membru sunteţi. În unele privinţe ele nu sunt nici măcar demne de o refutare serioasă. Aş zice mai mult decât atât, sire, dacă nu m-aş teme că vă jignesc (aici vorbitorul zâmbi curtenitor), aş zice, domnule, că părerile dvs. nu fac cinste unui gentleman”.

Sfârşind Hermann această frază echivocă, toţi ochii fură aţintiţi asupra Baronului, care se făcuse livid, apoi roşu ca racul, apoi, scăpând batista, se aplecă s-o ridice, moment în care i-am zărit privirea, pe care nimeni altul de la masă n-o putea vedea. Chipul său radia acea expresie de viclenie ce-i era atât de adânc întipărită în fire, dar pe care n-o mai văzusem decât în clipele când, singuri fiind, îşi dădea

drumul fără nici o reţinere. Un moment mai târziu stătea în picioare, înfruntându-l pe Hermann. Jur că n-am mai văzut niciodată un chip care să se schimbe atât de tare într-un răstimp atât de scurt. Pentru o clipă am crezut chiar că-l judecasem greşit, şi că el de fapt îşi luase rolul în serios. Părea gâtuit de furie, iar faţa-i era palidă ca de mort. Rămase tăcut o vreme, vrând parcă să-şi înăbuşe emoţia. Părând să fi reuşit în cele din urmă, întinse mâna după o carafă ce se afla în apropiere şi, cu mâna încleştată pe ea, zise: „Limbajul în care-aţi binevoit să vă adresaţi mie, Mynheer9Hermann, suferă în atâtea privinţe, încât n-am nici răbdarea, nici timpul necesar ca să le pomenesc pe toate. Cât priveşte afirmaţia dvs. cum că părerile mele nu fac cinste unui gentleman, ea mă atinge într-un mod atât de direct, încât nu văd decât o singură cale de urmat. Totuşi, se cuvine ca oaspeţii de faţă, inclusiv dvs., să fie trataţi în aceste clipe cu toată deferenta. De acea vă cer iertare dacă, în virtutea acestui considerent, mă voi abate un pic de la regula obişnuită dintre gentlemeni în asemenea cazuri de afront personal. Prin urmare, vă cer iertare pentru efortul minim la care vă voi supune imaginaţia, rugându-vă să socotiţi, pentru o clipă, că imaginea dvs. din oglinda de colo este însuşi Mynheer Hermann în carne şi oase, după care nu vor mai exista nici un fel de dificultăţi. Voi slobozi această carafă de vin în imaginea dvs. din oglinda de colo, împlinind astfel întregul spirit, dacă nu litera exactă, al resentimentului meu faţă de insulta dvs., şi în acelaşi timp înlăturând nevoia de-a violenta fizic persoana reală”.

Acestea fiind zise, zvârli carafa plină cu vin în oglinda ce atârna chiar în dreptul lui Hermann, nimerind cu mare precizie imaginea persoanei sale şi, bineînţeles, făcând ţăndări oglinda, întreaga adunare sări brusc în picioare şi, cu excepţia mea şi a lui Ritzner, îşi luă tălpăşiţa. Pe când Hermann ieşea, Baronul îmi şopti la ureche să mă iau după el şi să-mi ofer serviciile. Am consimţit, fără să pricep o iotă din toată afacerea asta atât de ridicolă.

Duelistul acceptă ajutorul meu cu obişnuitul său aer ţeapăn şi ultra recherche, după care, apucându-mă de braţ, mă conduse la locuinţa sa.

Mă abţineam cu greu să nu-i râd în nas văzându-l că discută, pe cel mai grav ton, despre ceea de el numea „natura ciudat de rafinată” a insultei pe care-o suferise. După o prelegere obositoare, în stilul său caracteristic, luă de pe raftul bibliotecii nişte volume mucegăite, tratând despre duello, şi mă întreţinu o bună bucată de vreme cu conţinutul lor, citind cu glas tare şi comentând cu însufleţire. Nu-mi amintesc decât unele titluri de opere, cum ar fi, de pildă, Tactica lui Filip cel Frumos în lupta corp la corp, Teatrul onoarei de Favyn şi un tratat intitulat Despre dreptul la duel al lui Audiguier. Mai scoase la iveală, cu mare făloşenie, Memoriile despre dueluri ale lui Brantome, tipărite la Cologne în 1666, cu caractere Elzevir, un preţios şi unic volum din hârtie velină cu margine în filigran şi legat de Derome. Dar îmi atrase atenţia, în mod special şi cu un aer de misterioasă perspicacitate, asupra unui cărţoi gros, în octava, scris în latina populară de un oarecare francez pe nume Hedelin, purtând un titlu straniu: Duelli Lex scripta, et non, aliterque10.

Din acesta îmi citi unul din cele mai caraghioase capitole din lume privind „Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se”11, din care cam jumătate, zicea el, era strict aplicabil propriului său caz „ciudat de rafinat”, deşi în ruptul capului nu înţelegeam o iotă din toată povestea. Terminând de citit capitolul, închise cărţoiul şi mă întrebă ce credeam că trebuie făcut. I-am răspuns că aveam deplină încredere în discernământul său superior, adăugind că voi face întocmai cum va hotărî dânsul. Păru flatat de acest răspuns, drept care se puse să-i scrie Baronului un mesaj care suna astfel:

Baronului Ritzner Von Jung,

18 august 18.

Sire, Prietenul meu, dl P, vă va înmâna acest bileţel. Mă simt dator să vă cer o explicaţie, de îndată ce veţi socoti dvs. de cuviinţă, pentru cele întâmplate în seara aceasta la reşedinţa dvs. In cazul că veţi declina această rugăminte, dl P. va fi fericit să se ocupe, împreună cu martorul numit de dvs., de demersurile necesare în vederea unei confruntări directe.

Cu sentimente de profund respect, Al dvs. umil slujitor, JOHAN HERMANN.

Neştiind ce altceva mai bun să fac, m-am dus cu această epistolă la Baron. Când i-am dat-o, el îmi făcu o reverenţă, apoi, încruntându-şi sprâncenele, îmi arătă un scaun. După ce parcurse cu atenţie provocarea, scrise următorul răspuns, pe care i l-am dus lui Hermann.

Lui Herr Johan Hermann,

18 august 18.

Sire, Prin amicul nostru comun, dl P, am primit biletul dvs. din această seară. După multă chibzuinţă, admit sincer justeţea explicaţiei pe care-o sugeraţi. Admiţând asta, găsesc totuşi că-i foarte greu (din pricina naturii ciudat de rafinate a dezacordului dintre noi, şi a afrontului personal pe care vi l-am adus) să-mi formulez scuzele în aşa fel încât să pot satisface toate măruntele exigenţe, precum şi toate nuanţele variabile ale acestui caz. Dar cât priveşte regulile etichetei, am deplină încredere în remarcabilul dvs. discernământ, dovedit în atâtea şi-atâtea rânduri şi într-un chip atât de strălucit. Aşadar, ferm convins că voi fi înţeles, permiteţi-mi ca în locul sentimentelor mele proprii să vă trimit la părerile dlui Hedelin, expuse în paragraful al nouălea din capitolul despre Jnjuriae per applicationem, per constructionem, etper se" din al său Duelli Lex scripta, et non, aliterque. Sunt pe deplin încredinţat că, dând dovadă de acelaşi perfect discernământ în toate chestiunile atinse aici, vă veţi convinge singur că însuşi faptul de-a vă trimite la acest pasaj admirabil constituie o explicaţie atoatesufâcientă pentru un om de onoare ca dvs.

Cu sentimente de profund respect, Al dvs. umil slujitor, VON YUNG.

Hermann începu lectura acestei epistole cu o expresie încruntată pe faţă, care însă se preschimbă într-unul dintre cele mai caraghioase surâsuri de automulţumire de îndată ce ajunse la trăncăneala despre Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se. Terminând de citit, mă rugă, cu un zâmbet cât se poate de afabil, să iau loc, până ce va fi găsit tratatul cu pricina. Ajungând la pasajul respectiv, începu să-l citească pentru sine cu mare atenţie, după care închise cartea şi mă împuternici, în calitatea mea de martor de încredere, să-i exprim Baronului Von Jung înalta sa apreciere pentru gestul său cavaleresc, iar în al doilea rând să-l asigur că explicaţia oferită era întru totul convingătoare, extrem de onorabilă şi nemaipomenit de limpede.

Oarecum surprins de toate acestea m-am întors la reşedinţa Baronului.

El păru să primească scrisoarea amicală a lui Hermann ca pe ceva firesc şi, după un schimb de cuvinte uzuale, intră într-o încăpere alăturată, de unde reveni cu nemuritorul tratat Duelli Lex scripta, et non, aliterque, pe care mi-l aşeză în braţe, rugându-mă să mă uit la un pasaj anume. Am procedat întocmai, dar fără prea mare folos, căci pentru mine n-avea nici urmă de înţeles. Atunci luă el cartea şi-mi citi cu glas tare un capitol. Spre surprinderea mea, cele citite nu erau altceva decât relatarea oribilă şi absurdă a unui duel între două maimuţe. Sosi şi momentul să-mi explice întreg misterul: arătându-mi că volumul, aşa cum apărea el prima fade12, fusese scris în stilul versurilor absurde ale lui Du Bartas13, adică într-un limbaj atât de ingenios încât, deşi i se înfăţişa urechii cu toate însemnele exterioare ale inteligibilităţii, şi chiar ale profunzimii, în realitate era lipsit de orice sens. Cheia întregului consta în omiterea alternativă a celui de-al doilea şi, respectiv, al

treilea cuvânt, ori de câte ori în text apăreau glume ridicole pe seama luptei corp la corp în timpurile moderne.

Baronul mă informă după aceea că pusese în mod deliberat tratatul în calea lui Hermann, cu două sau trei săptămâni înainte de incident, şi că era satisfăcut, după tonul general al conversaţiei sale, că acesta îl studiase cu cea mai mare atenţie, fiind ferm convins că era vorba de o operă extrem de valoroasă. Pornise, aşadar, de la această premisă.

Hermann mai degrabă ar fi preferat să moară de o mie de ori decât să recunoască faptul că-i incapabil să înţeleagă cât de cât ceva din tot ce s-a scris în lume despre duello.

LITTLETON BARYY14

NOTĂ.

MISTIFICARE (MYSTIFICATION)

(A: American Monthly Magazine, iun. 1837; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: Broadway Journal, 27 dec. 1845; D: Works, 1856; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Parodie după The German Student's Story (Povestea studentului german), 11 iun. 1835, New York Mirror, a lui Theodore S. Fay, ridiculizând mania duelurilor.

Titlul. Versiunea A: Von Jung, the Mystific (Von Jung, Mistificatorul); B: Von Jung; PHANTASY-PIECES: Mystification.

Ligeia în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas.

Şi înăuntru se află voinţa, cea fără de moarte.

Cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei?

Căci Dumnezeu nu e decât voinţa cea mare, care prin puterea ei pătrunde toate lucrurile.

Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decât numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe.

Joseph Glanvill1

Nu pot, v-o jur, să-mi amintesc în ce împrejurări, când sau unde-am întâlnit-o prima oară pe lady Ligeia. Mulţi ani s-au scurs de-atunci şi mintea mi-a slăbit de suferinţă. Sau, poate că aş fi în stare acum să-mi amintesc acele amănunte, deoarece întreaga fire a iubitei mele, şi erudiţia ei rară, şi frumuseţea ei ciudată şi totuşi calmă, şi elocvenţa ei ce te mişca, şi glasu-i blând şi muzical ce te-nrobea – pe nesimţite-n inimă-au pătruns, pe-o cale fară-ntoarcere, pe care eu pe-atunci nu o vedeam şi nu o-nţelegeam. Îmi pare că-ntâia oară, şi foarte-adesea după-aceea, am văzut-o într-un străvechi şi mare oraş, plin de ruine, de lângă Rin. Sunt încredinţat că mi-a povestit şi despre ai ei – nu-ncape îndoială că se trăgea dintr-o străveche familie. Ligeia! O, Ligeia! Pierdut în întrebări, care mai mult decât orice pot să întunece legăturile-mi cu restul lumii, îmi e de ajuns acest dulce cuvânt – Ligeia – şi înaintea ochilor îmi apare aceea care s-a dus. Şi-acum, în timp ce scriu, prin minte-mi trece gândul că niciodată n-am ştiut ce nume avea familia aceleia ce-a fost prietena, logodnica, tovarăşa de învăţătură şi apoi soţia sufletului meu2. Să fi fost oare dorinţa – spusă-n joacă de Ligeia?

Sau poate, ne-ntrebând nimic, mi-am încercat astfel tăria sentimentelor?

Sau, mai curând, o toană a mea, o stranie ofrandă de romantic pe altarul celei mai nebune adoraţii? Şi dacă abia de-mi amintesc nedesluşit câte o întâmplare, e de mirare oare că am uitat de împrejurările care au iscat-o sau i-au stat alături? Dar dacă vreodată ştiutul duh al ficţiunii, dacă vreodată ea, palida Ashtophet3, cu aripi de neguri, din idolatrul Egipt, a patronat, precum se spune, căsătoriile sortite nefericirii, atunci desigur că pe-a mea a patronat-o!

Şi totuşi a rămas ceva asupra căruia nicicând memoria mea nu m-a înşelat. Este înfăţişarea Ligeiei. Era înaltă, cam subţirică, şi-n ultimele-i zile chiar prea slabă, în van aş încerca să vă descriu maiestatea, vioiciunea liniştită a mersului sau uşurinţa şi mlădierea de ne-nţeles a paşilor ei.

Venea şi dispărea ca o umbră. Şi nu-mi dădeam seama că intrase în încăperea unde lucram, decât auzind minunata muzică a glasului ei dulce şi blând sau simţind pe umăr mâna-i de marmură, în frumuseţea chipului, nici o femeie nu i-a stat vreodată alături. Era ca strălucirea unui vis de opiu, o viziune aeriană şi sublimă, mai stranie în apariţia-i cerească decât fantasmele care pluteau în jurul sufletelor adormite ale fecioarele din Delos4. Şi totuşi, n-avea nimic comun în trăsături cu acele forme consacrate pe care-am fost obişnuiţi, în mod greşit, să le adorăm în clasicele opere ale păgânismului. „Nu poate exista o frumuseţe desăvârşită”, ne spune Bacon, lord Verulam, în legătură cu toate formele şi genurile5 de frumuseţe, „fără o notă de straniu în proporţii”. Dar eu, deşi vedeam că trăsăturile Ligeiei n-aveau o clasică perfecţiune, deşi înţelegeam că frumuseţea ei era într-adevăr „fermecătoare” şi-mi dădeam seama cât de „stranie” era, m-am străduit zadarnic să aflu unde-i perfecţiunea, şi să-nţeleg până la capăt ce anume era „straniu”. Priveam conturul frunţii-nalte şi palide – era fără cusur; ce reci sunt vorbele acestea, când vor să-ncapă-n ele dumnezeiasca maiestate!; şi pielea – cel mai pur ivoriu; nobleţea şi senina-ntindere a frunţii, uşoara-i arcuire6 deasupra tâmplelor; şi părul negru ca pana corbului, lucios, bogat, căzând în valuri, întruchipând întreaga forţă a epitetului homeric „de hyacint”! Privindu-i delicata linie a nasului, înţelegeam că nicăieri, sau poate doar în graţioasele medalioane ebraice7, nu mai văzusem linii de o asemenea perfecţiune. Superba netezime a pielii, pornirea abia simţită spre acvilin, armonioasa curbă a nărilor mărturiseau o fire liberă. Sau gura-i minunată! Era triumful atributelor cereşti, în arcuirea mândră a buzei de sus, în moliciunea şi lenevia voluptuoasă a celei de jos; gropiţele ce-i jucau pe obraji, şi culoarea ce parcă avea grai, şi dinţii-n care se pierdea, cu o uimitoare strălucire, până şi cea mai slabă rază de lumină, într-un surâs senin şi liniştit, tulburător de luminos, îi cercetam linia bărbiei –

doar gingăşie, calm, nobleţe, perfecţiune şi spirit elen – contur pe care Apollo, zeul, în vis doar l-a relevat lui Cleomenes, odrasla atenianului8. Şi-apoi îmi cufundam privirea în ochii mari ai Ligeiei.

O, pentru ochi, nu găseam asemănare nici în Antichitatea cea mai depărtată! Şi poate-n ochi se afla taina despre care aminteşte lordul Verulam. Erau, pe cât mi-aduc aminte, mult mai mari decât obişnuiţii ochi ai rasei noastre. Erau mai puri decât cei mai desăvârşiţi ochi de gazelă ai triburilor din valea Nourjahad9. Şi totuşi, numai uneori – în clipe de emoţie intensă – lumina aceasta apărea mai clară la Ligeia.

Atunci, splendoarea ei era – în fantezia mea înfierbântată – splendoarea rasei suprapământene, splendoarea fabuloaselor Houri ale musulmanilor10. Culoarea ochilor era negrul cel mai strălucitor şi, deasupra lor, se aplecau lungi genele-i de cărbune. Sprâncenele, cu un contur uşor neregulat, erau la fel de negre. Şi totuşi, „straniul" ce-l descopeream în ochii ei era altundeva decât în forma, în culoarea sau în strălucirea lor. Trebuia să-l caut, fireşte, în expresie. O, vorbă fără sens, întindere de sunete în dosul cărora îngrămădim doar ignoranţa noastră asupra sufletului!

Expresia ochilor Ligeiei! În câte ore fără de sfârşit n-am meditat asupra ei! De câte ori, în nopţile de vară, n-am încercat să o pătrund!

Şi ce era acel necunoscut – mult mai adânc decât fântâna lui Democrit11 – ce licărea-n străfundul ochilor iubitei mele? O, ce era? Mă tortura dorinţa de a şti. O, ochii ei – pupilele atât de mari şi de strălucitoare, dumnezeieşti! Le asemănăm cu gemenele stele ale Ledei12, iar eu eram cel mai stăruitor dintre astrologi.

Printre atâtea anomalii de neînţeles ale ştiinţei psihologice, nu e niciuna mai uluitoare decât momentul – pare-mi-se trecut cu vederea – când, în efortul de a ne aminti ceva de mult uitat, suntem adesea chiar pe pragul

aducerii aminte, şi totuşi până la urmă nu izbutim a ne aminti. Astfel, de câte ori privind pierdut în ochii Ligeiei simţeam că sunt pe cale să pătrund cunoaşterea deplină a expresiei lor, simţeam că se apropie – dar nu puteam s-o cuprind – şi, încet, dispărea cu totul!

Şi-apoi – ciudată (o, cea mai ciudată dintre taine!), găseam în cele mai obişnuite lucruri nenumărate asemănări pentru această expresie. Vreau să spun că, după ce vraja Ligeiei îmi pătrunsese-n suflet, tronând în el ca-ntr-un altar, destule-ntruchipări din lumea dimprejur trezeau în mine un sentiment asemenea tulburării ce mă cuprindea, când mă privea cu ochii-i mari şi luminoşi. Era un simţământ pe care nu puteam, totuşi, să-l definesc, să-l cercetez sau să-l percep măcar precis. L-am mai avut arareori, o repet, privind o viţă ce creştea în faţa mea, un fluture de noapte sau de grădină, o crisalidă ori un şuvoi de apă curgătoare. L-am mai avut în faţa oceanului sau a unui meteor căzând13.

E-un simţământ pe care l-am ghicit în ochii oamenilor doborâţi de bătrâneţe. Şi sunt pe cer vreo două stele (o, una mai ales, o stea, cred, de mărimea a şasea, o dublă stea, şi schimbătoare, aflată lângă marea stea a Lirei) ce mi-au transmis, privindu-le la telescop, acelaşi simţământ14.

Într-un fel asemănător mi-au răscolit unele vibrări ce se năşteau din instrumentele cu coarde şi, adeseori, filele unor cărţi. Printre atâtea alte pilde, îmi amintesc foarte limpede de câteva rânduri dintr-un volum de Joseph Glanvill, care (cine ştie? Poate că din pricina ciudăţeniei frazelor) mi-au pricinuit întotdeauna tulburătorul sentiment: „Şi înăuntru se află voinţa, cea fără de minte. Cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Căci Dumnezeu nu e decât voinţa cea mare, care prin puterea ei pătrunde toate lucrurile. Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decât numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe”.

Cu anii, după multă cugetare, am izbutit într-adevăr să găsesc o legătură îndepărtată între aceste rânduri ale

moralistului englez şi o parte a caracterului Ligeiei. Intensitatea în gândire, în vorbă şi în fapt era la ea urmarea sau măcar semnul unei voinţe fără seamăn, care-n răstimpul îndelungatei noastre legături n-a reuşit să lase şi alte mărturii despre existenţa ei. Dintre toate femeile pe care le-am cunoscut, Ligeia – întotdeauna calmă, rece-n aparenţă – era în realitate prada vulturilor nesăţioşi ai crudei pasiuni. Or, despre aceasta nu aflam decât din dilatarea minunată a ochilor ce mă vrăjeau şi mă înspăimântau, din melodia magică, din modulaţia, şi claritatea, şi calmul vocii ei profunde, şi din sălbatica putere (întărită prin contrast cu felul de a rosti) a straniilor cuvinte ce le spunea de obicei.

Am mai vorbit de erudiţia Ligeiei: era imensă, aşa cum niciodată n-am mai văzut la vreo femeie15. Cunoştea în profunzime limbile clasice, iar limbile moderne ale Europei, atât cât mă pricep, le stăpânea fără greşeală. Dar oare-n vreuna dintre problemele savante, academice, în faţa cărora se-nchină toţi, doar pentru că ne par de nepătruns, a fost vreodată ea, Ligeia, în greşeală? O, ce lucru ciudat şi uimitor că trăsătura aceasta a firii ei nu m-a surprins decât în vremea din urmă!

Spuneam că niciodată nu-ntâlnisem vreo femeie având erudiţia ei, dar unde e bărbatul ce-a străbătut, şi mai ales a cucerit, întregul câmp al ştiinţelor morale, şi fizice, şi matematice? Nu, pe atunci nu-mi dădeam seama, şi azi abia pricep cât de imense şi uluitoare erau cunoştinţele ei.

Dar ceea ce înţelegeam destul de bine era infinita-i superioritate şi, resemnându-mă ca un copil, mă lăsam condus prin haosul problemelor de metafizică, ce mă fascinau îndeosebi în primii ani ai căsniciei noastre.

Cu ce triumf imens – şi cu ce vie-ncântare – cu câtă puritate în speranţă, simţeam, în timp ce ea-mi şedea alături, în cercetări atât de rare – şi atât de netemeinic cunoscute – simţeam cum se-ntindea treptat în faţa mea priveliştea încântătoare, pe al cărei drum întins, minunat şi

de nimeni umblat trebuia să merg tot înainte, spre ţinta acestei rare înţelepciuni, încât nici nu se putea să nu fie interzisă! 16

Cât de ascuţită, deci, mi-a fost durerea când, după trecerea anilor, mi-am văzut speranţele spulberate şi părăsindu-mă! 17 Fără Ligeia, nu mai eram decât un prunc ce bâjbâie prin noapte. Numai prezenţa şi-ndrumarea ei iluminau prin numeroasele mistere transcendentale18 în care coborâsem. Fără strălucitoarea lumină a ochilor săi, cuvântul avântat şi aurit se-ntunecă mai tare decât plumbul saturnian19. Căci ochii ei, acum, îmi luminau mai rar, din ce în ce mai rar, lecturile. Ligeia era bolnavă. Ochii-i atât de stranii îi străluceau de fulgerări nebănuite; şi degetele-i palide prindeau culoarea de ceară transparentă a morţii; şi vinele albăstrii de pe înalţă-i frunte zvâcneau la fiece emoţie uşoară.

Ştiam că va muri, şi cu disperarea-n suflet luptam cu fiorosul Azrael20.

Ligeia însă, m-a surprins, împotrivindu-se mai tare decât mine. Era ceva în firea-i gravă ce mă făcuse să gândesc că moartea va veni neînsoţită de spaimele-i fireşti, dar nu s-a întâmplat aşa. Cuvintele-s neputincioase să redea un strop măcar din furioasa-i înfruntare a împărăţiei Umbrelor.

Gemeam, îndurerat, privind cum se lupta. Voiam s-o liniştesc, s-o fac să înţeleagă; dar în intensitatea sălbaticei dorinţe de viaţă – de viaţă – numai de viaţă – o culme a nebuniei ar fi fost şi consolarea, şi-nţelegerea. Şi, totuşi, nici până-n ultima clipă, printre spasmodicele zvârcoliri ale vijeliosului ei suflet, indiferenţa-i aparentă nu s-a tulburat. Avea un glas mai blând – şi mai profund – dar n-aş vrea să stărui prea mult asupra ciudatului înţeles al vorbelor rostite atât de liniştit. Mi se-nvârtea şi capul ascultând, extaziat, o melodie supraomenească, şi năzuinţi, şi aspiraţii pe care niciodată omenirea nu le-a cunoscut.

Că mă iubea, nu mai puteam să mă-ndoiesc; dar ce puteam prea lesne să-mi dau seama e că-n pieptul ei iubirea

nu domnea ca orice sentiment obişnuit, însă atunci, pe patul morţii, abia atunci am înţeles cu adevărat puterea pasiunii ei. Lungi ore mă ţinea de mână şi revărsa în faţă-mi prea-plinul unei inimi a cărei dăruire, mai mult decât o pasiune, se ridica până la idolatrie. Şi cum de-am meritat răsplata unor asemenea mărturisiri? Şi cum de-am meritat blestemul de a-mi pierde iubita chiar în clipa când mi se destăinuia? Dar despre acestea nu mai sunt în stare să vorbesc. Voi spune numai că, în dăruirea ce-ntrecea puterea femeiască, în dragostea Ligeiei, pe care, vai! Cu nimic n-o meritam, primită fără a da ceva în schimb, până la urmă am recunoscut izvorul dorului sălbatic de viaţă, de viaţă ce fugea atât de iute. Acest sălbatic dor, această dorinţă arzătoare a dorinţei de viaţă – numai de viaţă – n-o pot descrie, nici nu există vreun cuvânt ca s-o numesc.

La miezul acelei nopţi când a murit, chemându-mă cu stăruinţă lângă ea, mi-a spus să-i recitesc din versurile ce le compusese cu câteva zile înainte. I le-am citit. Şi iată ce spuneau:

Iată! E-o noapte de gală în aceste din urmă veleaturi severe!

Sodom de îngeri stau într-o sală, În marame, întunecaţi de durere, Ca să privească un joc de nădejde şi de nemângâiere, Pe când orchestra, din loc în loc, Suspină muzica din sfere.

Mimi, cu chipul celui Prea-înalt, Şoptesc şi mormăiesc arar, Şi zboară, dintr-un loc în alt, Păpuşi, ce intră şi dispar

La porunca a mari forme ce flutură

Mutând scena iar şi iar, Pe când aripa lor de condor scutură

Nevăzutul amar.

Oh, da, drama asta-mpestriţată

Nici că se poate uita!

Cu fantoma ei, în veci fugărită, De-o gloată, ce n-o vă-nvaţă, Printr-un cerc, ce se-ntoarce ne'ncetat

La loc, în sinea sa.

Şi Nebunie multă, şi încă mult Păcat
Şi Groază sunt intriga sa.
Dar iată, printre mimi acum
Un trup târâş, intrând:
Ceva roş-sânge-şi face drum
Prin scenă străbătând.
Se zbate, zbate-n frigul morţii, Cad numii, rând pe rând.
Şi îngerii plâng văzându-i colţii
De sânge sângerând.
Stinsă, stinsă tutindeni lumina:
Şi pe orice trup tremurător, Giulgiu mortuar, cortina
Cade un vuiet asurzitor, Pe când îngerii, palizi, sodom, Ridicându-se, afârmă-n cor
Că jocul este tragedia „Om”
Şi eroul ei Viermele Biruitor.

— O, Doamne! Aproape că strigă Ligeia când am sfârşit, sărind din pat şi înălţându-şi mâinile cu un gest spasmodic, o, Doamne! Tată Ceresc, se va-mplini oare destinul acesta implacabil? Învingătorul acesta nicicând nu poate fi doborât? Nu suntem noi o parte, o fărâmă a ta? Şi cine, cine cunoaşte oare tainele voinţei, şi tăria ei? Şi omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decât numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe.

Şi-apoi, sfârşită parcă de emoţie, îşi lăsă braţele-i albe să-i cadă şi se întoarse, păşind solemn, la patul ei de moarte. Şi-n timp ce se-auzeau suspinele din urmă, un murmur slab li s-a alăturat. Mi-am aplecat urechea şi-am desluşit din nou cuvintele de încheiere din pagina lui Glanvill: „Si omul nu se pleacă-n faţa îngerilor, nici înaintea morţii întru totul, decât numai prin slăbiciunea şubredei sale voinţe”21.

Şi astfel a murit, iar eu, răpus de suferinţă, n-am mai putut să-ndur pustietatea mohorâtă a locuinţei din orăşelul trist şi ruinat de lângă Rin.

Aveam tot ce se cheamă bogăţie. Ligeia îmi adusese cu mult mai mult decât un muritor de rând poate să aibă. Încât, după un timp de rătăciri obositoare şi fără ţel, am

cumpărat şi am pus să i se facă unele reparaţii, o mânăstire, al cărui nume am să-l tăinuiesc, într-unul dintre cele mai sălbatice şi mai pustii colţuri ale frumoasei Anglii, întunecata, trista măreţie a clădirii, părăginita înfăţişare a locurilor, atâtea vechi şi sumbre amintiri plutind în preajmă, se potriveau de minune cu sentimentul de totală renunţare ce mă mânase-n colţul acesta îndepărtat şi neumblat. Dar, dacă pe din afară mânăstirea, cu zidurile-i scorojite şi-nverzite, a suferit doar prea puţine schimbări, m-am pornit, cu o perversitate de copil, şi poate cu speranţa slabă de a-mi alina durerea, să desfăşor pe dinăuntru o măreţie întrecând pe cea regală. Avusesem, în copilărie, o adevărată slăbiciune pentru astfel de nebunii, şi-mi revenise acum, ca un ecou al suferinţei. Vai, ştiu prea bine că s-ar fi putut întrezări un început de nebunie în draperiile fantastice, bogate, şi în sculpturile solemne aduse din Egipt, şi în cornişele şi mobila ciudată, şi în modelele-ncâlcite ale covoarelor ţesute-n aur! Eram un sclav legat în lanţuri lungi de opiu, iar laptele şi poruncile-mi luaseră culoarea nălucirilor din vis22. Dar nu-i nevoie să vă povestesc aceste absurdităţi cu de-amănuntul. Voi mai aminti doar de odaia blestemată-n veci, în care, într-o clipă de rătăcire a minţii, am adus-o de la altar pe noua mea soţie – urmaşa neuitatei Ligeia – pe lady Rowena Trevanion de Tremaine, cea cu părul bălai şi cu ochii albaştri23.

Nu cred că e vreun amănunt din ornamentele şi arhitectura odăii mele nupţiale pe care să nu-l revăd acum în faţa ochilor. Unde au fost minţile mândrei familii a miresei mele când, lacomi de avuţii, lăsat-au o fecioară, o fiică iubită, să treacă pragul unei odăi astfel împodobite?

Am spus că-mi amintesc în amănunt de orice ungher al încăperii, cu toate că memoria-mi sărmană nu-şi aminteşte lucruri mult mai însemnate şi cu toate că în strania împodobire a odăii nu putea reţine luarea-aminte nici plan, nici rânduială. Era o cameră încăpătoare, în cinci laturi24, aflată într-un turn înalt al mânăstirii ce devenise castelul

meu. Întreaga faţă dinspre sud era doar o imensă fereastră, dintr-un geam de Veneţia – un singur geam dintr-o nuanţă plumburie, şi raza soarelui sau a lunii, trecând prin el, arunca luciri fantomatice pe lucrurile din odaie. Pe marginea de sus se răsfira reţeaua unei viţe îmbătrânite, urcată pe masivul zid al turnului. Tavanul, de stejar întunecat, era înalt, boltit şi acoperit cu cele mai bizare şi groteşti motive, druidice şi gotice. Din mijlocul bolţii cobora, legat c-un singur lanţ de aur cu inele lungi, un candelabru, tot de aur, imens, lucrat în stilul maur, ca o dantelă meşteşugită, încât se strecurau prin el lumini multicolore, ca nişte şerpi în veşnică mişcare.

Prin colţuri se aflau mai multe canapele şi sfeşnice aurite, de forme orientale, şi mai era şi patul, patul nupţial, în manieră indiană, scund şi sculptat în abanos masiv, având deasupra un baldachin ce-l făcea să semene mai degrabă cu un catafalc, în fiecare colţ al camerei zăcea câte un gigantic sarcofag de granit negru – fuseseră aduse din mormintele regeşti ale Luxorului25, cu vechile capace cioplite în sculpturi de nu se ştie când. Dar cea mai mare fantezie, vai! Mi-o desfăşurasem în tapete. Pereţii-nalţi, aş putea spune chiar uriaşi şi neobişnuiţi, erau acoperiţi de sus şi până jos de lungi fâşii dintr-o tapiserie grea, bogată – aceeaşi ca şi la covorul de pe jos, ca a învelitorilor de pe canapele şi de pe patul de abanos, ca a baldachinului şi a draperiilor splendide ce acopereau ferestrele. Era cea mai bogată ţesătură-n aur pe care o văzusem vreodată. Din loc în loc era acoperită cu arabescuri de o şchioapă, ţesute în desene negre, de cărbune. Dar arabescurile nu apăreau decât dacă le priveai dintr-un anume punct. Erau făcute astfel încât să-şi tot schimbe înfăţişarea, printr-un sistem ce este azi obişnuit şi îl găsim, de altfel, în cea mai depărtată Antichitate. Din uşă, păreau nişte adevăraţi monştri, dar, de cum înaintai, înfăţişarea aceasta dispărea treptat şi, pas cu pas, de te mişcai prin cameră, te pomeneai înconjurat de un şir nesfârşit de alcătuiri fantastice din vechile legende

normande sau de închipuiri care apar în vise călugărilor urmăriţi de păcate. Efectul acesta straniu era mărit printr-un curent de aer ce trecea prin dosul draperiilor şi care-mprumuta odăii o nefirească şi neliniştită însufleţire.

În astfel de încăperi – în camera aceasta nupţială – am petrecut cu Rowena de Tremaine atâtea ore pline de păcat în prima lună a căsniciei noastre, le-am petrecut fără să fiu neliniştit. Mi-am dat seama, fireşte, că tânăra-mi soţie se cam temea de firea-mi sălbatică, mă ocolea, şi nici nu cred că mă iubea, dar toate acestea îmi făceau plăcere. O şi uram, cu o ură diavolească, nu de om. Şi gândul ini se întorcea (o, ce sfâşietor era regretul!) către Ligeia, iubita, nobila, frumoasa, moarta mea. Mă cufundam în amintiri, chemându-i puritatea, înţelepciunea, aleasa şi eterica-i fiinţă, iubirea ei pasionată, idolatră. Şi sufletu-mi ardea acum din plin, cu o flacără mai vie ca a ei. În aţâţarea viselor de opiu (căci tot mai mult eram înlănţuit de el) o strigam pe nume cu glas tare, în liniştea nopţii, sau ziua hoinărind prin văi adânci, de parcă prin solemna-i adorare, prin flacăra distrugătoare a dorului, aş fi putut s-o mai aduc din nou pe cărările părăsite – să fie oare pe veci?

— Ale acestui pământ.

La începutul celei de a doua luni a căsniciei noastre, Rowena fu lovită de o boală neaşteptată şi doar cu greu se vindecă. O mistuia o febră care o chinuia nopţile; în starea-i agitată, pe jumătate adormită, vorbea de zgomote, de lucruri ce se mişcau în camera din turn, şi-n jurul ei. Toate acestea le-am pus pe seama fanteziei ei înfierbântate, sau poate pe strania influenţă a camerei. Dar încet-încet a început convalescenţa şi până la urmă s-a însănătoşit. Iată însă că după o vreme nu prea multă, un al doilea atac, mai puternic, o aruncă din nou pe patul suferinţei şi, de atunci, sănătatea-i care fusese întotdeauna destul de şubredă nu şi-a mai regăsit-o. Boala luă o-ntorsătură gravă, sfidând şi cunoştinţele, şi truda medicilor. Dar o dată cu boala ce musca tot mai adânc din trupul ei, atât de mult încât nu mai

putea fi îndepărtată cu mijloace omeneşti, creştea şi tulburarea-i, astfel că acum era, din cea mai neînsemnată pricină, zdruncinată. Vorbea din nou, mai des şi mai stăruitor, de zgomote – de zgomote uşoare – şi de mişcări ciudate prin perdele, aşa cum îmi vorbise mai demult.

Într-o noapte de sfârşit de septembrie, mi-a vorbit din nou de toate acestea, mai înspăimântată ca de obicei. Se trezise dintr-o toropeală agitată, iar eu pândeam cu un sentiment şi de nelinişte şi de teroare vagă tresăririle chipului ei slăbit. Şedeam pe una din canapelele indiene, chiar lângă patul ei de abanos. S-a ridicat pe jumătate, şoptind încet şi agitat, vorbind de zgomote pe care chiar atunci le auzea, de mine neauzite, şi de mişcări pe care chiar atunci le observa, de mine nevăzute.

Vântul se mişca pe după draperii, şi-atunci am vrut să-i dovedesc (deşi nici eu nu prea credeam, mărturisesc) că şoaptele aproape nearticulate şi slabele mişcări ale figurilor de pe pereţi erau efectul prea firesc al unui prea obişnuit curent de aer. Pe chipul ei s-a aşternut însă o paloare ca de mort şi mi-a şoptit că în zadar mă străduiam s-o liniştesc. Apoi şi-a pierdut cunoştinţa, şi nici un servitor nu se găsea pe-aproape.

Mi-am amintit de o sticlă cu vin alb, prescris de medici. Şi m-am îndreptat spre un colţ al odăii să-l aduc. Dar, cum treceam pe sub lumina lămpii, două întâmplări surprinzătoare m-au reţinut. Ceva palpabil, invizibil totuşi, trecu uşor pe lângă mine şi pe covorul auriu, chiar sub puternica lumină ce se revărsa din candelabru, era o umbră – angelică, nelămurită şi fragilă – aşa cum ar putea să fie umbra unei umbre. Dar cum mă aflam în prada unei doze cam mari de opiu, n-am dat prea mare atenţie întâmplării şi nu i-am spus nimic Rowenei. După ce-am găsit licoarea, m-am întors la patul ei şi, umplând paharul, i l-am dus la gură. Rowena îşi revenise oarecum şi a luat paharul singură, în timp ce mă aşezasem pe canapea, cu ochii pironiţi asupră-i. Atunci am auzit lămurit un zgomot lin de paşi, alunecând

peste covor, chiar lângă pat; şi-n clipa următoare, pe când Rowena se pregătea să soarbă din pahar, da, am văzut, sau poate am visat că am văzut, cum în pahar, ca dintr-un nevăzut izvor aerian, au picurat trei-patru stropi dintr-un lichid strălucitor şi rubiniu26. Dar dacă a fost ceva aievea, am fost doar singurul care am văzut – Rowena n-a văzut nimic şi a băut fără să şovăie. Nu i-am vorbit despre acea întâmplare, socotind-o o urmare a biciuitei mele fantezii, aprinsă şi mai mult de spaimele soţiei mele, de opiu, de târziul nopţii.

Şi totuşi, nu puteam s-ascund simţirii mele că, după ce băuse acei stropi strălucitori, o repede schimbare-n rău se observă în starea soţiei mele; trei nopţi doar au trecut şi servitorii ce-o slujiseră în viaţă o pregăteau pentru mormânt, iar în a patra noapte şedeam, singur, lângă trupul ei mort, învelit în giulgiu, în strania încăpere unde o primisem ca mireasă. Vedenii tulburi, aburind de opiu, zburau prin faţa mea ca nişte umbre. Priveam cu ochi neliniştiţi spre sarcofagele din colţuri, la chipurile schimbătoare de pe draperii, la şerpuirea coloratelor lumini din candelabru. Privirea mi-a căzut atunci, cum căutam să-mi amintesc ce se-ntâmplase-n noaptea aceea, pe locul de sub candelabru unde văzusem palidul contur al unei umbre. Dar umbra nu era acolo; şi, răsuflând mai uşurat, din nou privit-am către moarta-mi soţie, albă şi ţeapănă acum. M-au copleşit atunci mii de amintiri despre Ligeia, şi-n inimă mi-a năvălit cu violenţa unui torent întreaga mea durere de nespus cu care o privisem pe ea, înfăţişată tot în giulgiu. Şi o dată cu curgerea nopţii, cu sufletul plin de cele mai amare gânduri venind din singura şi nesfârşita mea iubire, priveam la corpul neînsufleţit al Rowenei.

Era la miezul nopţii, sau poate mai devreme, sau poate mai târziu, căci nu luasem timpul în seamă, când un suspin încet şi slab, dar desluşit, m-a smuls din gânduri. Simţeam că dinspre patul de abanos venea, dinspre patul moartei. Am ascultat, cuprins de o spaimă superstiţioasă, dar n-am

mai auzit nimic. Mi-am ascuţit privirea, să pot vedea de mişcă, poate, corpul nemişcat, dar nimic nu se clintea. Şi totuşi, nu mă înşelasem. Eram cu mintea trează şi, cu toate că fusese un zgomot slab, l-am auzit. Mi-am aţintit cu hotărâre şi-ncordare toată atenţia asupra corpului neînsufleţit. Trecură câteva minute şi nu se întâmplă nimic care să-mi lumineze acest mister, încet, încet, vedeam din ce în ce mai clar că o uşoară, foarte slabă şi abia vizibilă culoare urcă-n obrajii ei, şi-n lungul vinişoarelor din pleoape. Cuprins de groază, de o teamă de nespus – şi pentru că ele nu-s cuvinte-n graiul omenesc – simţeam că inima mi se oprise, că picioarele-mi înţepeneau, de piatră. Dar conştiinţa datoriei ce-o aveam m-a readus în simţiri. Şi atunci am înţeles că ne grăbisem cu pregătirile de-nmormântare, căci Rowena era încă în viaţă. Ştiam că trebuie să fac ceva; dar turnul era prea îndepărtat de încăperile unde dormeau în tihnă servitorii, în altă aripă a mânăstirii.

Şi nu puteam pe nimenea să strig, şi n-aveam vreun mijloc să chem în ajutor, fără a părăsi odaia câteva minute, şi nu puteam s-o părăsesc. Aşa că, singur, m-am căznit să readuc suflarea plăpândă, şovăitoare. Dar oricât m-am chinuit, vedeam că starea se-nrăutăţeşte; culoarea dispăru din pleoape şi obraji, lăsând în urmă doar paloarea marmurii; şi buzele se încreţeau şi se zbârceau primind lugubrul rictus de cadavru; şi o răceală ca de vâsc, respingătoare, se răspândea în trup; şi-nţepenirea morţii iar domnea, înfiorat, m-am prăvălit pe canapeaua de pe care sărisem atât de-nspăimântat şi iarăşi m-am lăsat în voia mistuitoarelor visări despre Ligeia.

Trecu astfel încă o oră, când (oare-i cu putinţă?) am auzit pentru a doua dată un sunet slab ce dinspre pat venea. Am stat s-ascult, mai mult decât înspăimântat. Şi-am auzit din nou, da, era un suspin. M-am repezit înspre cadavru şi-am văzut – şi-am văzut nespus de clar – cum buzele îi tremurau, în clipa următoare, s-au deschis, descoperind linia

strălucitoare a dinţilor ca nişte perle, întreaga teroare de până atunci începu să lupte în pieptu-mi cu uimirea. Simţeam că văzul mi s-a-ntunecat şi mintea-mi rătăceşte; şi numai cu un efort nebun m-am stăpânit, gândindu-mă la datoria ce-o aveam. Pe frunte, pe obraji, pe gât, plutea acum o gingaşă culoare; căldura pătrundea-n tot trupul; simţeam chiar o uşoară bătaie a inimii. Era în viaţă; şi cu o râvnă îndoită m-am apucat s-o reînsufleţesc. Stropindu-i tâmplele şi mâinile, i le-am frecat, şi-am folosit tot ce ştiam din numeroasele lecturi şi din experienţă. Dar în zadar! Deodată, gingaşa culoare dispăru şi pulsul se opri, din nou pe buzele-i coborî semnul morţii şi, după o clipă încă, în trup s-a-ntins răceala şi culoarea morţii – înţepenirea, conturul supt şi toate semnele ce-arată o moarte întâmplată cu zile în urmă.

Şi iar m-am cufundat în voia mistuitoarelor visări despre Ligeia, şi iar (e oare de mirare că, scriind, mă înfior?), iar îmi ajunse la urechi un slab suspin, venind dinspre patul de abanos. De ce aş mai descrie, iarăşi, în amănunt, toate clipele de groază din noaptea aceea? De ce m-aş opri să povestesc, cum până la venirea zilei cenuşii, s-a repetat de atâtea ori hidoasa dramă a învierii; cum fiecare groaznică-ncercare se preschimba în moarte mai profundă, şi parcă şi mai de neînvins; cum fiecare agonie părea o luptă crâncenă cu un duşman nevăzut; cum după fiecare luptă, o nouă, neştiută schimbare stranie se petrecea în trupul ei? Mă voi grăbi deci să termin.

Trecuse cea mai mare parte a nopţii înspăimântătoare, când moarta se mişcă din nou – acum mai tare decât înainte, deşi urma unei prăbuşiri mai înfricoşătoare, mai definitive decât fusese până atunci. Acum nu mai luptam, nu mă mai mişcăm, şedeam ca împietrit pe canapea, pradă unui ocean de tulburare, din care spaima era, poate, cea mai puţin teribilă şi devorantă. Trupul, o spun din nou, de data aceasta s-a mişcat mai tare că-nainte. Culoarea vieţii prinse să se-aştearnă cu o grabă neobişnuită pe obraji,

braţele se destindeau, şi în afara pleoapelor strâns închise şi a faşiilor şi giulgiului ce-i dădeau înfăţişarea de moartă, puteam să cred că într-adevăr Rowena şi-a scuturat cu totul lanţul morţii. Şi chiar dacă n-am crezut-o de la-nceput, n-am mai putut să mă-ndoiesc atunci când, ridicându-se din pat şi clătinându-se, cu paşi şovăitori, fâinţa-nvăluită-n giulgiu porni cu ochii-nchişi, ca omul rătăcit în vis, spre mijlocul odăii.

N-am tremurat, şi n-am făcut nici o mişcare, căci o puzderie de gânduri cu neputinţă de descris mi-a înceţoşat mintea, m-a zăpăcit, m-a împietrit – cum stăm privind statura şi mersul ei, cum stăm privind această nălucire, în minte îmi domnea haosul – un nesfârşit tumult. Putea să fie oare ea, Rowena vie, fiinţa din faţa mea? Putea să fie-ntr-adevăr

Rowena, lady Rowena Trevanion de Tremaine cea cu păr bălai şi cu ochii albaştri? De ce, de ce mă îndoiam? Fâşiile erau strâns legate în jurul gurii – ar fi putut să nu fie oare gura însufleţitei lady de Tremaine?

Şi obrajii ei trandafirii ca în amiaza vieţii – într-adevăr, puteau fi frumoşii obraji ai însufleţitei Rowena de Tremaine. Bărbia, cu gropiţe jucăuşe, de ce să nu fi fost a ei?

— Dar oare mai crescuse ea, fiind bolnavă? Ce nebunie de nespus m-a năpădit o dată cu acest gând? Şi, dintr-un salt, am fost lângă ea! Ferindu-se, să n-o ating, lăsă să-i cadă de pe cap, desfăşurat, lugubrul giulgiu-n care fusese-nfăşurată, şi atunci în aerul apăsător al camerei se revărsară, despletite, plete lungi; mai negre decât aripile de corb ale nopţii l

Şi-atunci, încet, încet, fiinţa din faţa mea şi-a redeschis şi ochii.

O, iată, în sfârşit, cu voce tare am strigat, m-aş mai putea oare înşela? Aceştia-s ochii, desăvârşiţi, ciudaţi şi negri, ai dragostei în veci pierdute, sunt ochii ei – ochii LIGEII.

NOTĂ

LIGEIA

(A: Baltimore American Museum, sept. 1838; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: PHANTASY-PIECES, B cu revizuiri manuscrise, 1842; D: New World, 15 febr. 1845; E: Broadway Journal, 27 sept. 1845; F: copia după E cu revizuiri manuscrise, aflată în posesia lui Helen Whitman; G: Works, 1850)

E una dintre capodoperele lui Poe. Însuşi autorul a declarat-o drept „cea mai bună povestire [a sa]”27. Pe un exemplar din revista Broadway Journal oferit dnei Helen Whitman în 1848, Poe semnalează că povestirea s-a născut dintr-un vis, întocmai ca poema Către Helen, pe care i-o trimisese mai înainte, adăugând: „Reţine ochii, atât în povestire, cât şi în poemă” (apud T. O. Mabbott, p. 306).

Două par să fi constituit sursele sale de inspiraţie: romanul Ivanhoe al lui sir Walter Scott şi fragmentul „Manuscrisul unui nebun” din cap. al XI-lea al Documentelor postume ale Clubului Pickwik de Charles Dickens, fragment pe care Poe l-a inclus integral în recenzia sa la romanul scriitorului englez (în Southern Literay Messenger, nov. 1836).

Din Scott, Poe prelucrează povestea Rebeccăi şi Rowenei, blonda soţie a protagonistului său împrumutând chiar şi numele Rowena. Rebecca* e pe nedrept acuzată de vrăjitorie, în vreme ce Ligeia se ocupă de alchimie – îndeletniciri oarecum înrudite. Există chiar şi o paralelă de ordin psihologic. De ce n-am presupune că Ivanhoe, însurat cu Rowena, ar fi avut pricini de întristare gândindu-se la Rebecca?

În fragmentul lui Dickens, Poe va fi fost atras de splendida reşedinţă a eroului, de nebunia sa incipientă, de indiferenţa miresei, de ura demonică a soţului, în fine, de neputinţa lui de a-şi aminti numele femeii. Iată un pasaj pilduitor: „Nu-mi mai amintesc nici chipurile lor, nici înfăţişarea fetei, dar ştiu că era frumoasă. Ştiu că era frumoasă, căci, în nopţile strălucitoare cu lună, când tresar din somn şi când liniştea e deplină în juru-mi, văd stând liniştită şi nemişcată într-un

colţ al acestei celule o figură slăbuţă, istovită, cu păr lung, negru, revărsat pe spate, nerăsfirat niciodată de vânt, cu ochi ce aţintesc asupră-mi privirea lor mirată care nu clipeşte şi nu se fereşte niciodată” (trad. Ion Pas şi Nicolae Popescu, Documentele postume ale Clubului Pickwick, Cartea Românească, Bucureşti, 1970, vol. I, p. 163).

După tipărirea ei, Poe o trimite lui Philip Pendleton Cooke, întrebându-l dacă finalul e inteligibil*. Comentariul lui Cooke denotă o oarecare insatisfacţie: „Am înţeles, fireşte, „ideea„ ta., intenţia ta e aceea de-a istorisi o poveste despre „atotputernica voinţă„ luptându-se şi în cele din urmă biruind Moartea”.

Dar Cooke e „şocat de violarea convenţiilor supranaturale. [întrebându-se] cum de e posibil ca lady Ligeia – o esenţă călătoare – prin însufleţirea trupului lui lady Rowena. Să devină brusc Ligeia în carne şi oase, vizibilă”. Cooke dorea ca naratorul să nu-şi dea seama decât gradat de faptul că „albaştrii ochi saxoni. Se întunecau cu fiecare zi, că o inteligenţă extraordinară. Punea stăpânire pe trupul reînviat”, adăugind „Probabil că ai tu o teorie. De care nu m-am prins”.

La 21 septembrie 1839 Poe îi răspunde: "Percepţia gradată a faptului că Ligeia trăieşte din nou în trupul Rowenei e o idee mult mai înălţătoare şi mai palpitantă decât aceea pe care am întruchipat-o eu. În opinia mea, ea oferă imaginaţiei cel mai larg câmp de manifestare, putând atinge chiar sublimul. dacă n-aş fi reprezentat-o înainte, aş fi adoptat-o – dar mai este şi Morella.

Îţi aminteşti acolo de convingerea gradată a părintelui că duhul primei Morella locuieşte în trupul celei de-a doua? Întrucât Morella era scrisă, a trebuit să modific Ligeia. Voi lăsa Ligeia să rămână aşa cum este" (Scrisoarea către Philip P. Cooke, în E. A. Poe, Letters, vol. I, p. 118). Poe avea să-şi schimbe părerea cinci ani mai târziu, când inserează în trama povestirii poemul Viermele învingător (scris în 1842 şi tipărit prima oară în Graham's în ian. 1843 – vezi E.

A. Poe, Annabel Lee şi alte poem. E, Editura Univers, Bucureşti, 1987, pp. 131-132) – o indicaţie clară că voinţa umană era prea slabă ca s-o lase pe Ligeia să biruie. La 9 august 1846. Poe îl anunţă pe Cooke că şi-a îmbunătăţit povestirea.

„Poe – remarcă Vincent Buranelli – „a considerat Ligeia cea mai bună dintre povestirile sale gotice. A greşit probabil judecind astfel, dar cu siguranţă e una dintre cele mai bune. Seamănă cu Morella şi cu Poveste din Munţii Colţuroşi, fiind povestea unei reincarnări. Frumoasă, vlăguită, muribundă, dar cu o putere de voinţă unică şi supranaturală, Ligeia e una dintre eroinele tipice ale lui Poe. Subiectul tratează refuzul (unwillingness) ei de-a rămâne moartă – „refuzul" fiind definit în sensul său literal. Când soţul ei se recăsătoreşte, Ligeia se întoarce în chip de strigoi, o otrăveşte pe cea de-a doua soţie, pune stăpânire pe trupul ei neînsufleţit şi se ridică de pe catafalc. Cu toate virtuţile sale artistice, Ligeia rămâne nesatisfăcătoare deoarece se încheie cu o scenă în care soţul narator se află la picioarele cadavrului reincarnat, lăsându-l pe cititor să ghicească singur ce se va mai fi întâmplat între ei după aceea" (EdgarAllan Poe, 1961, pp. 73-74).

Tălmăciri. In franceză: Charles Baudelaire, Ligeia, în Le Pays, 3 şi 4 febr. 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Micheî Levy, Paris, 1856.

Epistola lui Poe s-a pierdut, dar conţinutul ei poate fi bănuit din răspunsul lui Cooke (16 sept. 1839 – în ediţia lui A. Harrison, vol. XVII, p. 49).

În româneşte: I. Achimescu, Ligeia, în Adevărul ilustrat, III, 1897, nr. 15-19, reed. În Nuvele alese de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 28-52; Barbu Constantinescu, Ligeia, în Edgar Allan Poe, Nuvele extraordinare, Editura Librăriei Socec & Co., 1910, pp. 236-268.

Titlul. Numele eroinei e forma feminină (? = Aiyeia) a adjectivului grecesc Aiyut, însemnând „melodios". Cf.

numele duhului din poemul Al Aaraaf (E. A. Poe, Annabel Lee şi alte poeme, Editura Univers, Bucureşti, 1987, pp. 87-88).

„Ligeia” este numele purtat de o driadă în Vergilius, Georgice, v. 336 (vezi Bucolice, Georgice, E. L. U., Bucureşti, 1967, p. 123); Ligeia e de asemenea numele unei nimfe în Comus (v. 830), divertismentul pastoral al lui John Milton. E posibil ca Poe să fi fost inspirat de acest din urmă text.

Cum se scrie un articol pentru revista Blackwood în româneşte de Liviu Cotrău

În numele profetului – smochine!

Strigătul neguţătorilor de smochine turci.1

Socot că toată lumea a auzit de mine. Mă numesc Signora Psyche Zenobia şi ştiu asta foarte bine2. Numai duşmanii-mi zic Suky Snobbs.

Mi s-a spus că Suky nu-i decât forma coruptă a lui Psyche, care, în greaca veche, înseamnă „suflet” (adică eu sunt toată numai suflet) şi uneori „fluture”, acest din urmă înţeles referindu-se, bineînţeles, la felul cum arăt îmbrăcată în rochia cea nouă de satin cârmâziu şi cu mantela arăbească în nuanţe azurii, cu găitane din agrafe verzi şi cele şapte volănaşe galbene precum ciuboţica-cucului. Cât priveşte Snobbs, oricine se uită la mine se convinge cât ai clipi că numele meu nu-i Snobbs. Domnişoara Tabitha Răpită a lansat zvonul ăsta din pură invidie, Tabitha Răpită, fără îndoială! Ah, mizerabila! Dar ce poţi pretinde unei răpite? Mă~ ntreb dacă-şi aminteşte de zicala despre „sângele de răpită etc.” [Nu uita să-i aminteşti de ea cu prima ocazie.]* [Şi nu uita s-o tragi de nas.] Unde-am rămas? A, da, mi s-a spus că Snobbs nu-i decât forma coruptă de la Zenobia, şi că Zenobia ar fi o regină3 – (Ca mine. Doctorul Leţcaie mereu îmi zice „Regina”4) – şi că Zenobia, la fel ca Ps3rche, e nume curat grecesc, şi că tatăl meu a fost grec5, şi că, prin urmare, am tot dreptul să folosesc patronimicul nostru, care-i Zenobia, în nici un caz

Snobbs. Numai Tabitha Răpită îmi zice Suky Snobbs, dar eu sunt, de fapt, Signora Psyche Zenobia.

Cum spuneam adineauri, toată lumea a auzit de mine, căci nu-s alta decât Signora Psyche Zenobia, celebra secretară corespondentă la Societatea Philadelphia, Literară, Experimentală, Naţională, Didactică, Instructivă, Democratică, Colectivă, Exhaustiva, Novatoare, Activă, Civilizatoare, Liberă, Universală. Doctorul Leţcaie ne-a dat numele ăsta, zicând că l-a ales pentru motivul că suna solemn ca un butoi de rom gol pe dinăuntru. (Cam vulgar uneori domnul acesta, dar altminteri profund). Fiecare dintre noi iscăleşte adăugând iniţialele Societăţii după numele noastre, după modelul S. R. A.

— Societatea Regală de Arte, sau S. R. A. T. A.

— Societatea pentru Răspândirea şi Aprofundarea Teoriilor Aplicate etc., etc. Dr. Leţcaie e de părere că S înseamnă stârv, şi că R. A. T. A. se pronunţă raţă (dar nu-i adevărat), şi că S. R. A. T. A. înseamnă stârv de raţă, nicidecum Societatea Lordului Brougham6. Dar dr. Leţcaie e un ins atât de ciudat, încât nu sunt niciodată sigură când spune adevărul, în orice caz, noi adăugăm întotdeauna după numele noastre iniţialele S. P. L. E. N. D. I. D. C. E. N. A. C. L. U., adică Societatea Philadelphia, Literară, Experimentală, Naţională, Didactică, Instructivă, Democratică, Colectivă, Exhaustivă, Novatoare, Activă, Civilizatoare, Liberă, Universală. O literă pentru fiecare cuvânt, ceea ce reprezintă un indiscutabil progres faţă de lordul Brougham. Dr. Leţcaie susţine că aceste iniţiale reflectă spiritul nostru autentic, dar să mă baţi dacă pricep ce vrea să spună.

În pofida bunelor oficii ale doctorului, a eforturilor energice ale Societăţii de a se face remarcată, ea n-a înregistrat nici un succes notabil până la venirea mea. Adevărul e că membrii ei se complăceau în discuţii sterile, lucrările citite în fiecare sâmbătă seara ilustrându-se mai mult prin bufonerie decât profunzime. Baloane de săpun!

Cauzele prime, principiile prime nu erau câtuşi de puţin cercetate. De fapt, nu exista nici un fel de cercetare. Nu se dădea nici o atenţie problemei capitale a „potrivirii lucrurilor”7. Pe scurt, stilul nu era deloc cizelat, totul era banal – foarte banal! Nici urmă de profunzime, erudiţie, metafizică – nimic din ceea ce învăţaţii numesc spiritualitate, şi pe care laicii binevoiesc s-o stigmatizeze drept cant, adică jargon. [Dr. H. spune c-ar trebui să scriu „cant” cu majuscula K, dar ştiu eu ce ştiu!]8.

Când m-am înscris în Societate, ţelul meu era acela de-a introduce un stil mai adecvat în gândire şi exprimare, şi toată lumea ştie în ce măsură am reuşit acest lucru. La S. P. L. E. N. D. I. D. C, E. N. A. C. L. U. avem acum lucrări tot atât de bune ca în Blackwood, Zic Blackwood, fiindcă mi s-a spus că cel mai frumos stil, indiferent de natura subiectului, poate fi găsit în această revistă, pe bună dreptate celebră. Pentru noi ea constituie acum un model în toate privinţele, şi iată că ne-am impus şi noi destul de repede. La urma urmelor, nu-i atât de greu să compui articole în gen Blackwood, dacă ştii să te orientezi. Fireşte, nu vorbesc de articolele politice. Toată lumea ştie, de când ne-a explicat dr. Leţcaie, cum sunt acestea confecţionate. Dl Blackwood stă cu o pereche de foarfeci mari, cu trei calfe în jurul său aşteptându-i ordinele. Una îi dă Times, a doua Examiner9, iar a treia Noul Compendiu Gulley de Nonsensuri10.

Dl B. nu face altceva decât să taie şi să combine, şi treaba-i gata făcută – Examiner, Nonsensuri şi Times, apoi Times, Nonsensuri şi Examiner, iar la urmă Times, Examiner şi Nonsensuri.

Dar meritul principal al acestei reviste constă în rubrica de diverse, ceâe mai bune articole apărând sub titlul a ceea ce dr. Leţcaie numeşte bizarerii (naiba ştie ce-nţelege el prin asta), iar toţi ceilalţi intensităţi.

E vorba de un gen pe care-l apreciez de multă vreme, deşi despre metoda exactă de compoziţie am aflat abia cu prilejul recentei mele vizite la dl Blackwood, ca delegată a

Societăţii. Metoda e foarte simplă, dar nu pe cât de simplă este orientarea sa politică. Ajungând la dl B., şi făcându-i cunoscute dorinţele Societăţii, acesta m-a primit cu multă amabilitate, m-a condus în biroul său şi mi-a explicat în amănunt întregul proces.

— Dragă cuconiţă, îmi zise el, evident impresionat de aerul meu maiestuos, căci aveam pe mine rochia de satin cârmâziu cu agrafe verzi şi volănaşe galbene, draga mea cucoană, repetă el, ocupă loc, te rog.

Treaba stă în felul următor, în primul rând, autorul de „intensităţi" trebuie să aibă o cerneală foarte neagră şi o pană foarte groasă, cu vârful foarte tocit. Bagă de seamă, dră Zenobia, urmă el după o pauză, gesticulând foarte aprins, bagă de seamă, acea pană nu trebuie niciodată ascuţită! In asta constă, cuconiţă, taina, sufletul intensităţii, îmi permit să afirm că nimeni, oricât de mare geniu, n-a scris vreodată un articol reuşit – crede-mă – cu o pană ascuţită. Poţi să mă crezi pe cuvânt: un manuscris care poate fi citit pur şi simplu nu merită să fie citit! Iată principiul călăuzitor al politicii noastre editoriale. Iar dacă nu poţi nicidecum adera la el, încheiem aici discuţia noastră.

Făcu o pauză. Bineînţeles, cum nu doream să închei aici discuţia, am acceptat fără crâcnire principiul expus cu atâta claritate, şi de al cărui adevăr fusesem tot timpul pe deplin convinsă. El păru satisfăcut de acest lucru, drept care purcese mai departe cu instrucţiunile.

— Ar putea părea invidie din partea mea, dră Psyche Zenobia, să-ţi dau drept model un anume articol sau grupaj de articole. Socot însă c-ar fi bine să-ţi atrag atenţia asupra câtorva cazuri. Să vedem. Am tipărit

Mortul viu11 – o treabă excelentă!

— Despre senzaţiile unui gentleman care a fost îngropat înainte să-şi dea sufletul – o bucată plină de gust, teroare, sentiment, metafizică şi erudiţie. Ai fi putut jura că autorul s-a născut şi a crescut într-un coşciug. Apoi am avut

Mărturisirile unui mâncător de opiu12 – frumoasă, splendidă imaginaţie! Filosofie adâncă, speculaţie subtilă, numai foc şi furie, o treabă curat ininteligibilă, dar vârtos condimentată, un nemaipomenit ghiveci ce s-a scurs fără oprelişti pe gâtul oamenilor. Lumea susţine c-ar fi scris-o Coleridge, dar nu-i adevărat. A compus-o Juniper, maimuţa mea favorită, la un pahar de gin cu „apă fierbinte şi fără zahăr”. [Asta n-aş fi crezut-o în ruptul capului de n-o auzeam chiar de la dl Blackwood. J A fost apoi Experimentalist fără voie13, despre un gentleman care s-a copt în propriul său cuptor, dar care a reuşit să iasă afară viu şi nevătămat, deşi, fireşte, un pic cam rumenit. A fost apoi Jurnalul unui medic decedat14, al cărui merit consta în stilul bombastic şi greaca din topor – ambele lucruri ţinând la public.

A mai fost Omul din clopot15, apropo, dră Zenobia, o bucată pe care n-o pot recomanda îndeajuns atenţiei dumitale. Este povestea unui tânăr care aţipeşte sub limba unui clopot de biserică şi care se trezeşte când clopotul începe să bată de înmormântare. Dangătele îl înnebunesc, drept care, scoţându-şi carneţelul, îşi notează toate senzaţiile. La urma urmelor, senzaţiile sunt totul. Dacă s-ar întâmpla să te-neci sau să te spânzuri, nu uita să-ţi consemnezi senzaţiile – fiecare pagină face zece guinee. Dacă vrei să impresionezi, dră Zenobia, nu scăpa din vedere senzaţiile.

— Negreşit aşa voi face, dle Blackwood, am zis eu.

— Bine, răspunse el. Văd că eşti o elevă pe gustul meu. Dar trebuie să te pun la curent cu amănuntele care te pot ajuta să compui ceea ce se cheamă un articol Blackwood autentic, în stil senzaţional – stil pe care-l consider cel mai nimerit pentru orice scop.

Primul lucru pe care-l ai de făcut este să te vâri într-o belea cum n-a mai păţit nimenea. Cuptorul, de pildă, a fost o excelentă găselniţă. Dar dacă n-ai la dispoziţie un cuptor sau un clopot mai mare, ori nu-ţi convine să-ţi faci vânt

dintr-un balon, nici să fii înghiţită de-un cutremur ori să te-nfunzi într-un horn, va trebui să te mulţumeşti cu simpla născocire a unei nenorociri asemănătoare, deşi as prefera ca povestea ta să aibă la bază o întâmplare reală. Nimic nu ajută mai bine fanteziei decât cunoaşterea nemijlocită a problemei în discuţie. „Adevărul e straniu”, precum ştii, „mai straniu decât ficţiunea”16, lăsând deoparte faptul că-i şi mai aproape de obiect.

Ajungând în acest punct, l-am asigurat că aveam o pereche nemaipomenită de jartiere şi că mă voi duce imediat să mă spânzur.

— Bine, răspunse el, fă-o, deşi spânzuratul s-a cam bagatelizat.

Poate găsim ceva mai bun. Încearcă să iei nişte pilule Brandreth17 şi dă-ne apoi senzaţiile. Bagă de seamă, instrucţiunile mele sunt valabile pentru orice gen de încurcătură. In drum spre casă, ţi se poate întâmpla să fii pocnită în cap, călcată de-o trăsură, muscată de-un câine turbat, ori să te-neci într-un canal. Dar să mergem mai departe.

După ce te-ai decis asupra subiectului, trebuie să ai în vedere tonul şi stilul naraţiunii; poţi alege între cel didactic, cel exuberant şi cel firesc – toate destul de banale. Dar există şi stilul laconic sau concis, foarte întrebuinţat în ultimul timp, care constă în propoziţii scurte.

Cam aşa. Să nu fie prea scurt. Nici prea muşcător, întotdeauna cu punct. Niciodată paragrafe.

Există apoi stilul elevat, prolix şi interjecţional, pe care-l patronează câţiva dintre cei mai buni romancieri ai noştri. Cuvintele trebuie să se-nvârtejească toate ca o sfârlează şi să scoată sunete asemănătoare, care să poată înlocui cu succes înţelesul. Dintre toate stilurile, acesta-i cel mai potrivit când scriitorul e silit să gândească foarte repede.

E bun şi stilul metafizic. Dacă ştii cuvinte rare, ai ocazia să le foloseşti. Vorbeşte despre şcoala ionică şi cea eleată – despre Archytas, Gorgias şi Alcmaeon18. Spune câte ceva

despre obiectivitate şi subiectivitate, şi nu uita să-l înjuri pe unul care se cheamă Locke19. Strâmbă din nas la lucrurile generale, iar când se strecoară câte o chestie prea absurdă, nu te osteni s-o elimini, ci adaugă o notă de subsol în care spui c-ai preluat cugetarea de mai sus din Kritik der reinen Vernunft sau din Metaphysische Anfangsgrunde der Naturwissenschaft20. Treaba va părea erudită si, la urma urmelor, cinstită.

Există multe alte stiluri tot atât de celebre, dar nu voi pomeni decât de două – stilul transcendental şi cel eterogen. Cât priveşte primul, meritul său constă în a vedea mai departe în natura lucrurilor decât oricare altul. Această a doua vedere este foarte eficientă când este mânuită cu pricepere. Cu niţică lectură din Cadranul21 poţi ajunge departe. Evită în acest caz cuvintele mari; fă-le cât poţi de mici, şi scrie-le de-a-ndoaselea. Uită-te peste poeziile lui Channing şi citează ce zice el despre „omuleţul gras, c-un aer amăgitor de voinicie”22. Vâră ceva despre Unicitatea divină, dar să nu sufli o vorbă despre Doicitatea infernală23. Mai presus de toate cercetează aluziile. Sugerează orice, nu afirma nimic. Dacă-ţi vine să spui „pâine cu unt”, sub nici un motiv să nu spui asta în mod direct. Zi mai bine orice sau tot ce se apropie de „pâine cu unt”. Fă aluzie la turta de hrişcă sau chiar la budinca de ovăz, dar dacă te gândeşti într-adevăr la pâine cu unt, fii atentă, draga mea dră Psyche, sub nici o formă să nu zici „pâine cu unt”!

L-am asigurat că nu voi rosti aceste cuvinte câte zile-oi trăi. Mă sărută şi continuă:

— Cât priveşte stilul eterogen, acesta nu-i decât amestecul chibzuit şi în proporţii egale al tuturor celorlalte stiluri din lume şi în consecinţă înglobează tot ce-i adine, măreţ, ciudat, picant, pertinent şi drăguţ.

Să presupunem acum că te-ai decis asupra întâmplărilor şi a stilului.

Partea cea mai importantă, de fapt sufletul întregii afaceri, abia acum urmează – mă refer la umplutură. E de la sine înţeles că o lady sau un gentleman nu putea petrece toată viaţa în bibliotecă. Dar este foarte important ca articolul dumitale să aibă un aer erudit sau să demonstreze cel puţin solide cunoştinţe generale. Ei bine, îţi voi arăta cum se poate obţine acest lucru. Priveşte! (Apucă trei sau patru volume cu un aspect obişnuit şi le deschide la întâmplare.) Dacă-ţi arunci ochiul pe aproape oricare pagină din oricare carte tipărită în lume, vei înţelege pe loc o grămadă de lucruşoare ce ţin fie de învăţătură, fie de bel-espritism, adică taman ce se cere la condimentarea articolelor din Blackwood.

N-ar fi rău să-ţi notezi câteva pe măsură ce citesc. Am să le-mpart în două: unu – Fapte picante pentru manufacturarea comparaţiilor şi doi – Expresii picante după cum cere ocazia. Acum scrie!

Şi-am început să notez după dictare. Fapte picante pentru comparaţii. La început nu erau decât trei muze:

Melete, Mneme şi Aoede24 – a cugetării, a memoriei şi a cântecului. Poţi scoate o groază de chestii din acest fapt mărunt, dacă ştii să te descurci.

Precum vezi, lucrul ăsta nu-i prea ştiut de toată lumea şi pare recherche, motiv pentru care trebuie să fii atentă să-i dai un aer de absolută improvizaţie.

Altceva. Râul Alpheus25 curgea pe sub mare, dar a ajuns nevătămat în apele lui pure. Cam stătută treaba, fără îndoială, dar dacă o dregi şi-o aduci din condei cum trebuie, va arăta mai proaspătă ca niciodată.

Iată ceva mai bun. Despre persiană Iris26 unii cred că are un parfum dulce şi pătrunzător, pe când alţii o găsesc fără miros. Chestiune interesantă şi extrem de delicată! Întoarce-o puţin, şi va face minuni. Să vedem altceva. Din botanică. Nimic nu se-nghite mai uşor, mai ales dacă apelezi la niţică latină. Scrie!

Epidendrum Flos Aeris27 din Java face o floare minunată, care va trăi dacă scoţi planta cu rădăcină cu tot. Băştinaşii o agată cu o sfoară de tavan, bucurându-se astfel de aroma ei ani îndelungaţi. Treabă nemaipomenită! Ajunge însă cu comparaţiile, şi să trecem la expresiile picante.

Expresii picante. Remarcabilul roman chinez Ju-Kiao-Li28. Bun!

Introduse cu abilitate, aceste trei cuvinte vor dovedi cunoaşterea d-tale intimă a limbii şi literaturii chineze, în felul ăsta te poţi descurca fără arabă, sanscrită ori graiul chickasaw. Dar nu există scăpare fără spaniolă, italiană, germană, latină şi greacă. Trebuie să-ţi dau câte-o mostră din fiecare. Orice frântură e binevenită, dar ca să-i găseşti locul potrivit în articol, trebuie să te bazezi pe propria d-tale agerime. Acum scrie!

Aussi tendre que Zaire – tandră precum Zaire – în franceză. Aluzie la repetarea frecventă a expresiei la tendre Zaire din tragedia franţuzească cu acelaşi nume29. Băgată la momentul oportun, ea va demonstra atât cunoştinţele d-tale de limbă, cât şi inteligenţa şi cultura d-tale generală. De pildă, poţi spune că găina pe care-ai mâncat-o (scrie un articol despre cum ai murit înecată cu un os de găină) n-a fost chiar aussi tendre que Zaire. Scrie!

Ven, muerte tan escondida, Que no te sienta venir, Porque el plazer der morir

No me torne a dar la vida.

Asta-i în spaniolă, din Miguel de Cervantes30. Vino degrabă, o, moarte! Dar vezi, nu mă lăsa sa te văd venind, ca nu cumva bucuria pe care-o voi simţi văzându-te să mă readucă, Doamne fereşte! La viaţă. Asta o poţi strecura ca un a propos, când te vei lupta în ghearele morţii cu osul de găină. Scrie!

Il pover 'huomo che non se'n era accorto, Andava combattendo, e era morto.

Asta-i în italiană, cum îţi poţi da seama, din Ariosto31. E vorba de un mare erou care, în focul luptei, nebăgând de

seamă c-a fost ucis de-a binelea, continuă să se bată vitejeşte aşa mort cum era. Aplicarea ei la cazul d-tale este evidentă – căci am încredere, dră Psyche, că nu vei pierde prilejul să te zbaţi măcar un ceas şi jumătate după ce osul îţi va fi rămas pe gât. Scrie, te rog!

Und sterb ich doch, so sterb' ich denn
Durch sie – durch sie!

Asta-i în germană, din Schiller32. Şi dacă mor, cel puţin mor pentru tine – pentru tine! Aici e clar că apostrofezi cauza nenorocirii tale – găina. Dar as vrea să aflu care gentleman (sau lady) cu bun-simţ n-ar muri de dragul unui clapon îngrăşat pe cinste, din rasa Molucca, umplut cu capere şi ciuperci, şi servit pe tavă cu jeleu din portocale en mosaiques.

Scrie! (Găseşti la Tortoni33.) Scrie, te rog!

Iată o expresie latinească scurtă, foarte reuşită şi îndeosebi rară (în latină e greu să fii recherche sau concis, e-atât de banal) – ignoratio elenchi34. El a comis ignoratio elenchi, adică a înţeles numai cuvintele, nu şi ideile din propoziţia ta. Omul era un tâmpit, precum vezi. Vreun biet individ căruia i te-ai adresat după ce te-ai înecat cu osul de găină, şi care, bineînţeles, n-a înţeles o iotă din ce-i spuneai. Aruncă-i în obraz ignoratio elenchi şi-l anihilezi numaidecât. Dacă îndrăzneşte să-ţi răspundă, adu-i aminte din Lucan (uite citatul) că discursurile sunt anemonae verborum35, cuvinte anemone adică. Anemona, nespus de strălucitoare, n-are miros. Iar în caz că face scandal, culcă-l cu insomnia Jovis, adică reveriile lui Jupiter – expresie pe care Silius Italicul (atenţie!) o aplică ideilor pompoase şi bombastice36. Asta cu siguranţă îl va lovi drept în inimă. Nu va avea altceva de făcut decât să se dea peste cap şi să crape. Eşti amabilă să scrii?

În greceşte trebuie s-avem ceva drăguţ, din Demostene, de pildă. Avrip o (peuyuv xcu naAiv [ia rjasTai Aner o pheugon kai palin makesetai.] E tradusă destul de bine în Hudibras:

Dacă rămâi, mori un erou, Fugind, te vei lupta din nou37.

Într-un articol Blackwood nimic nu impresionează mai tare ca greaca, înseşi literele degajă un aer atât de profund. Cuconiţă, ia priveşte numai chipul ager al lui epsilon! Phi-ul ăla ar trebui să fie neapărat un episcop! A existat cineva mai deştept ca omicron? Urmăreşte-l numai pe tau! Pe scurt, într-o revistă de senzaţii, nimic nu se compară cu greaca. În cazul de faţă, sârguinţa d-tale e cel mai important lucru din lume. Drege-ţi discursul cu o înjurătură zdravănă şi azvârle-l ca un ultimatum în obrazul nemernicului care n-a priceput engleza ta curată când cu osul de găină. O să-nţeleagă aluzia şi va spăla putina, fii sigură de asta.

Astea fură instrucţiunile pe care dl B. mi le aduse la cunoştinţă, dar simţeam că ele îmi vor fi arhisuficiente. Eram capabilă, în sfârşit, să scriu un articol în autenticul stil Blackwood, drept care m-am decis să mă apuc de treabă numaidecât. Luându-şi rămas-bun de la mine, dl B.

Îmi propuse să-i vând articolul imediat ce va fi scris, dar, întrucât nu-mi putea oferi decât cincizeci de guinee pe pagină, m-am gândit că ar fi mai bine să ofer articolul Societăţii noastre decât să-l sacrific pentru o sumă atât de derizorie. Exceptând acest acces de zgârcenie, gentlemanul s-a arătat totuşi foarte respectuos faţă de mine în toate privinţele şi m-a tratat cu deosebită amabilitate. Cuvintele sale de despărţire mi-au rămas adânc întipărite în suflet şi sper să mi le reamintesc întotdeauna cu recunoştinţă.

— Draga mea dră Zenobia, îmi zise el, cu lacrimi în ochi, ce altceva aş putea face după succesul lăudabilei d-tale întreprinderi? Să mă gândesc! E posibil să nu reuşeşti să te-neci prea curând, fie chiar şi cu osul de găină, sau să te spânzuri, sau să fii muşcată de un. Dar stai!

Dacă mă gândesc bine, în curte este o pereche de buldogi absolut fantastici – nişte javre nemaipomenite, date dracului.

— Te asigur, tot ce vrei, treabă cât se poate de nimerită la banii d-tale. Astea te-nghit cu volănaşe cu tot în nici cinci minute (ia ceasul meu!) şi-apoi să vezi senzaţii! Hei, Tom! Peter! Dick, banditule! Dezleagă acele. Dar, cum eram foarte grăbită, nemaiavând o clipă de pierdut, cu părere de rău am fost nevoită să-mi urgentez plecarea, aşa c-am şters-o pe loc – recunosc, mai repede decât s-ar fi cuvenit.

Părăsindu-l pe dl Blackwood, primul meu gând fu acela să mă vâr cât mai iute într-o încurcătură, conform sfaturilor lui. Urmărită de această idee, am petrecut cea mai mare parte a zilei hoinărind prin Edinburgh în căutare de aventuri primejdioase – aventuri pe măsura intensităţii simţămintelor mele, dar care să servească în acelaşi timp grandiosului articol pe care intenţionam să-l scriu. Eram însoţită în această plimbare de Pompei, valetul meu negru, şi de căţeluşa Diana, pe care-o adusesem cu mine din Philadelphia. Dar abia seara târziu mi-am văzut împlinită dorinţa fierbinte, căci abia atunci s-a petrecut un eveniment important, despre a cărui desfăşurare şi deznodământ povesteşte articolul Blackwood care urmează, redactat în stil eterogen.

NOTĂ

CUM SE SCRIE UN ARTICOL PENTRU REVISTA BLACKWOOD {HOW TO WRITE A BLACKWOOD ARTICLE)

(A: Baltimore American Museum, nov. 1838; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: PHANTASY-PIECES, B cu modificări manuscrise, 1842; D: Broadway Journal, 12 iul. 1845; E: Works, 1856)

În forma în care a fost publicată în American Museum din Baltimore şi retipărită în Broadway Journal, sub îngrijirea lui Poe, această schiţă satirică apărea ca una singură, deşi în alcătuirea ei intră de fapt două piese: Cum se scrie un articol pentru revista Blackwood şi La ananghie. Când editorii Lea şi Blanchard au scos volumul Povestiri groteşti şi arăbeşti, ei le-au tratat ca două proze independente. În

Prefaţa la volum, Poe a numărat 25 de povestiri, socotindu-le, aşadar, separat. În ediţia T. O. Mabbott ele figurează din nou împreună, una înglobând-o pe cealaltă, opţiune deplin justificată din punct de vedere structural şi tematic.

Numele eroinei i-a fost neîndoielnic sugerat lui Poe de serialul lui William Ware, început în martie 1836 în revista Knickerbocker Magazine, tipărit sub formă de carte în 1837 -Letters of Lucius M. Piso from Palmyra, to His Friend Marcus Curtius at Rome (Scrisorile lui Lucius M. Piso din Palmyra către prietenul său Marcus Curtius din Roma) – şi mai târziu publicat cu titlul Zenobia. Această carte de succes a adus-o pe regina Palmyrei, celebră pentru frumuseţea şi curajul ei, în atenţia cititorilor americani. Signora lui Poe şi-a obţinut învăţătura clasică din coloanele revistei lui Lewis Gaylord Clark.

Schiţa e un util exerciţiu de autopastişa. Poe însuşi şi-a notat, în Marginalia, nr. 73 (Democratic Review, dec. 1844, p. 585), că „răstălmăcirea citatelor e o treabă inteligentă, şi are un efect colosal când e bine făcută”.

Titlul. Versiunea A este intitulată: The Psyche Zenobia. The Signora Psyche Zenobia; B: The Signora Zenobia; C: The Signora – A Blackwood Article: D: titlul prezent.

Poe era neîndoielnic familiarizat încă din copilărie cu revista scoţiană Blackwood's Edinburgh Magazine [mensual fondat în 1817 de William Blackwood (1776-1834) şi devenit rivalul celebrei Edinburgh Review], căci tatăl său vitreg, pe lângă alte mărfuri, importa cărţi şi reviste englezeşti. Blackwood's, primul periodic englez care a publicat poezii şi nuvele, avea să devină o importantă sursă de idei pentru Poe.

La ananghie în româneşte de Liviu Cotrău

Ce-ntâmplare, cuconiţă, te-a schilodit în halul ăsta?

Comus1

Era o după-amiază blândă şi liniştită când am ieşit la plimbare prin splendidul oraş Edina2. Pe străzi însă larma

şi vânzoleala erau cumplite. Bărbaţii sporovăiau. Femeile ţipau. Copiii urlau. Porcii guiţau.

Căruţele huruiau. Taurii răgeau. Vacile mugeau. Caii nechezau. Pisicile miorlăiau. Câinii dansau. Dansau! E cu putinţă? Dansau! Doamne, am gândit în sinea mea, pentru mine vremea dansului a trecut! Aşa se întâmplă întotdeauna. Ce noian de amintiri sumbre răsar uneori în cugetul şi imaginaţia contemplativă a unui geniu, îndeosebi a unui geniu sortit veşnicei, eternei, continuei sau, cum ar zice unii, necontenitei – da, necontenitei şi continuei, amarei, chinuitoarei, tulburătoarei, şi, dacă-mi îngăduiţi expresia, foarte tulburătoarei influenţe a seninului, divinului, ceresculuі, înflăcăratului, înălţătorului şi purificatorului efect a ceea ce se poate numi cu adevărat cel mai de invidiat, indiscutabil cel mai de invidiat – ba! Cel mai dulce şi mai frumos, cel mai delicat şi mai diafan sau, cu alte cuvinte, cel mai drăguţ (dacă-mi permiteţi o expresie atât de îndrăzneaţă) lucru (iartă-mă, iubite cititor!) din lume, dar iată-mă purtată de valul sentimentelor. Repet, într-un astfel de cuget ce noian de amintiri sunt trezite de o nimica toată! Câinii dansau! Învremeceeu. Eu nu puteam! Ei se zbenguiau, euplângeam.

Ei făceau tumbe, eu mă smiorcăiam. Înduioşătoare situaţie! Care nu poate să nu-i amintească cititorului erudit de minunatul pasaj despre potrivirea lucrurilor, ce poate fi găsit la începutul volumului al treilea din admirabilul şi venerabilul roman chinezesc Iei-Kiar-Lei.

În plimbarea mea solitară prin oraş eram însoţită de doi umili dar credincioşi tovarăşi. Diana, pudelul meu! Cea mai dulce creatură!

Singuru-i ochi era acoperit de un smoc mare de păr, iar în jurul gâtului avea legată o cordeluţă albastră foarte şic. Diana n-avea mai mult de cinci ţoli în înălţime, dar capu-i era ceva mai mare decât restul trupului, iar coada, tăiată foarte scurt, dădea un aer de rănită candoare interesantului animal, devenit favoritul tuturor.

Iar Pompei, sclavul meu negru! Dulcele Pompei! Cum să te uit vreodată? L-am apucat de braţ pe Pompei. Era înalt de trei picioare (îmi place să fiu precisă) şi avea înjur de şaptezeci sau poate optzeci de ani. Era corpolent, cu picioare strâmbe. N-ai putea zice c-avea gura mică ori că urechile-i erau prea scurte. Dinţii lui însă arătau ca un şirag de perle, iar ochii, mari şi rotunzi, erau delicios de albi. Natura nu-l înzestrase eu gât, iar gleznele i le potrivise (lucru obişnuit la această rasă) în mijlocul gambei. Era îmbrăcat cu o uimitoare simplitate. Singurele haine de pe el erau un ciorap lung de nouă ţoli şi un palton bej aproape nou ce aparţinuse înainte înaltului, falnicului, ilustrului doctor Leţcaie. Era un palton bun. Bine croit. Bine lucrat. Palton aproape nou. Pompei îl ţinea ridicat cu amândouă mâinile ca să nu-l murdărească.

Ceata noastră era formată din trei persoane, dintre care două au fost deja pomenite. A treia. A treia persoană eram eu. Mă numesc Signora Psyche Zenobia, nu Suky Snobbs. Înfăţişarea mea impune. Cu memorabilul prilej de care vorbesc eram îmbrăcată într-o rochie de satin cârmâziu şi o mantelă arăbească azurie. Rochia avea găitane cu agrafe verzi şi şapte volănaşe elegante şi galbene precum ciuboţica-cucului. Aşadar, eu eram a treia persoană din grup. Era pudelul.

Era Pompei. Eram eu. Eram trei. La fel se spune că la-nceput nu erau decât trei Furii – Melty, Nimmy şi Hetty – a Cugetării, a Memoriei şi a Cântecului. Sprijinită de braţul galantului Pompei şi urmată la o distanţă respectuoasă de Diana, coboram una din străzile aglomerate şi foarte pitoreşti ale Edinei, oraş pustiu acum. Dintr-o dată, înaintea ochilor noştri răsări o biserică – o catedrală gotică – uriaşă şi venerabilă, cu o clopotniţă înaltă până la cer. Ce nebunie m-a cuprins acum? De ce-mi grăbeam soarta? Eram posedată de pofta irepresibilă de a mă sui în foişorul ameţitor ca să privesc de acolo fantastica panoramă a oraşului.

Mă îmbia la asta şi uşa deschisă a catedralei. Destinul meu birui. Am pătruns în gangul lugubru. Unde era îngerul meu păzitor? Dacă există, într-adevăr, asemenea îngeri? Dacă! Triste silabe! Ce lume de mister, de înţelesuri şi îndoieli, de nesiguranţă se ascunde în aste patru litere!

Am pătruns în gangul lugubru! Am pătruns; şi, trecând pe sub boltă, fără a-mi murdări volănaşele galbene, am ajuns în vestibul! La fel se spune despre marele fluviu Alfred c-ar fi trecut pe sub mare nevătămat şi neudat.

Credeam că scările n-or să se mai sfârşească. Roată! Şi iar roată!

Credeţi-mă, scările şerpuiau tot mai sus şi mai întortocheate, încât am început să suspectez, împreună cu isteţul Pompei, de al cărui braţ mă sprijineam cu încrederea pe care uneori o veche şi statornică afecţiune ţi-o poate da, încât am început să suspectez că scara asta interminabilă, semănând leit cu o spirală, nu avea capăt, că acesta fusese desprins din întâmplare sau poate cu un scop anume. M-am oprit să-mi trag răsuflarea, şi în clipa aceea s-a petrecut un lucru mult prea interesant din punct de vedere moral şi chiar metafizic ca să poată fi trecut cu vederea.

Mi s-a părut – eram absolut sigură – nu aveam cum să mă înşel, nu! Căci de câteva minute urmăream atentă şi îngrijorată mişcările Dianei – repet, nu aveam cum să mă înşel – Diana a mirosit un şobolan! Imediat i-am atras atenţia lui Pompei în legătură cu acest lucru, şi a fost şi el de acord cu mine. Nu exista nici un dubiu. Şobolanul fusese demascat – asta de către Diana. Cerule! Voi uita vreodată freamătul năvalnic al acestui moment? Vai! Intelectul cu care se fuduleşte omul! Şobolanul era acolo – adică pe undeva, iar Diana l-a mirosit. Eu. Eu nu puteam!

La fel se spune despre prusaca Isis cum că unii simt la ea un parfum dulce şi foarte pătrunzător, în vreme ce alţii o găsesc fără nici un miros.

Scările erau aproape pe sfârşite, doar două sau trei ne mai despărţeau de vârf. Mai urcarăm puţin până când nu mai

rămase decât o singură treaptă. Una singură! Mititică! Pe uriaşa scară a vieţii omeneşti, câtă fericire şi câtă mizerie nu depind adeseori de o treaptă atât de mică! În acel moment m-am gândit la Pompei, apoi la destinul misterios şi inexplicabil care ne înconjura. M-am gândit la Pompei! Doamne! M-am gândit la dragoste! M-am gândit la nenumăraţii paşi greşiţi care s-au făcut şi se vor mai face. M-am decis să fiu mai prudentă, mai rezervată.

M-am desprins de braţul lui Pompei şi am urcat nesprijinită singura treaptă rămasă, ajungând în clopotniţă, urmată îndeaproape de pudelul meu. Singur Pompei rămase în spate. Stăteam în capul scărilor şi îl îndemnam să urce. El întinse mâna spre mine şi în acea clipă nefericită fu silit să dea drumul paltonului pe care-l ţinea strâns în jurul său.

Oare zeii nu vor înceta niciodată să ne persecute? Căci alunecând paltonul, Pompei se împiedică în trena sa lungă şi desfăcută, şi căzu – această urmare era inevitabilă. Se prăbuşi înainte şi, izbindu-mă din plin în piept cu blestemata lui de căpăţână, mă azvârli şi pe mine cu capul înainte pe podeaua tare, slinoasă şi respingătoare a clopotniţei.

Dar răzbunarea mea fu neîntârziată, neaşteptată şi cumplită. Apucându-l furioasă de păr cu ambele mâini, am smuls o uriaşă cantitate din materia neagră, aspră şi cârlionţată, şi am aruncat-o cu un aer scârbit.

Aceasta căzu şi se agăţă de frânghiile clopotului. Pompei se sculă şi nu scoase o vorbă. Dar mă privi abătut cu ochii săi mari şi. Oftă. Voi, zeilor – oftatul acela! Mi s-a înfipt drept în inimă. Iar părul – lâna!

De-aş fi ajuns la lâna aceea, aş fi udat-o cu lacrimile mele, ca dovadă a regretului meu. Dar vai! Acum era prea departe ca să ajung la ea. Şi cum se legăna printre corzile clopotului, mi se părea că-i încă vie. Mi se părea că stă ţeapănă de indignare. La fel se spune despre epidermicul

Flos Aeris din Java cum c-ar face o floare minunată care va trăi dacă o scoţi cu rădăcină cu tot. Băştinaşii o anină cu o sfoară de tavan, bucurându-se de aroma ei ani îndelungaţi.

Cearta noastră era acum încheiată, şi am început să căutăm împreună prin odaie vreo spărtură prin care să putem contempla oraşul Edina.

Ferestre nu erau deloc. Singura lumină ce pătrundea în încăperea lugubră venea printr-o deschizătură pătrată cu diametrul cam de un picior, la o distanţă de vreo şapte

picioare de podea. Dar ce nu face entuziasmul unui geniu autentic? Am decis să mă caţăr până la această gaură. O puzderie de rotiţe, pinioane şi alte asemenea mecanisme cabalistice stăteau în dreptul găurii, aproape de ea; iar prin gaură trecea o vergea de fier de la mecanisme, între roţi şi peretele unde se afla gaura abia era loc pentru trupul meu, totuşi eram disperată şi hotărâtă să perseverez. L-am chemat pe Pompei lângă mine.

— Uite crăpătura aia, Pompei. Vreau să privesc prin ea. Stai aici chiar sub gaură. Aşa. Acum întinde-ţi o mină, Pompei, şi lasă-mă să pun piciorul pe ea. Aşa. Acum cealaltă mână, Pompei, iar cu ajutorul ei mă voi urca pe umerii tăi.

A făcut tot ce i-am cerut şi, ridicându-mă în picioare, am constatat că-mi puteam uşor strecura capul şi gâtul prin deschizătură. Priveliştea era sublimă. Nimic nu putea fi mai măreţ. M-am oprit o clipă doar ca să o rog pe Diana să stea cuminte şi să-l asigur pe Pompei că voi încerca să mă ţin cât mai uşoară pe umerii săi. I-am spus că voi fi tandră cu sentimentele sale, ossi tandră qu' un biftec. Achitându-mă astfel faţă de credinciosul meu prieten, m-am abandonat cu mare însufleţire şi entuziasm contemplării panoramei ce se deschidea atât de generos înaintea ochilor mei3.

Asupra acestui subiect însă mă voi abţine să zăbovesc. Nu voi descrie oraşul Edinburgh. Toată lumea a fost la Edinburgh – antica Edină. Mă voi mulţumi cu amănuntele mai însemnate ale tragicei mele aventuri.

Satisfăcându-mi într-o oarecare măsură curiozitatea în ce priveşte întinderea, aşezarea şi aspectul general al oraşului, am avut răgaz să cercetez biserica în care mă aflam şi delicata arhitectură a clopotniţei sale.

Am observat că crăpătura prin care îmi vârâsem capul era o deschizătură în cadranul unui orologiu gigantic, care, din stradă, trebuie să fi părut o gaură de cheie uriaşă, cum vedeam pe cadranul ornicelor franţuzeşti. Fără îndoială că menirea ei era aceea de a permite braţului vreunui îngrijitor să potrivească pe dinăuntru, în caz de nevoie,

arătătoarele orologiului. De asemenea, am observat cu surprindere mărimea gigantică a acestor arătătoare, cel mare neputând avea mai puţin de zece picioare lungime şi opt sau nouă ţoli lăţimea maximă. Ele păreau a fi din oţel dur, cu tăiş la capete. Observând aceste amănunte, precum şi altele asemănătoare, mi-am îndreptat din nou ochii spre gloriosul spectacol de dedesubt, şi curând m-am cufundat în contemplaţie.

Din asta m-a trezit, câteva minute mai târziu, glasul lui Pompei, care declara că nu mai poate, cerându-mi să fac bine să mă dau jos. Treaba era absurdă, şi i-am spus-o într-un discurs destul de lung. Mi-a răspuns, dar evident că nu-mi înţelesese ideile pe această temă. In consecinţă m-am enervat, şi i-am trântit-o de la obraz că-i tâmpit, că are igrasie pe chelie, că noţiunile sale nu-s decât o sumă de Bovis, iar vorbele lui cu nimic mai bune decât nişte animale ierbivore. Toate astea părură să-l mulţumească, iar eu mi-am reluat contemplaţia.

Să tot fi trecut o jumătate de oră de la această altercaţie când, încă absorbită de peisajul divin de sub mine, am tresărit la ceva foarte rece care-mi apăsa uşor ceafa. Inutil să spun că m-a cuprins o panică de nedescris. Ştiam că Pompei se afla sub tălpile mele şi că Diana şedea, conform indicaţiilor mele explicite, pe labele de dinapoi, în cel mai îndepărtat ungher al încăperii. Ce putea fi? Vai! Căci prea curând mi-a fost dat să aflu. Întorcându-mi capul încet într-o parte, am zărit, spre imensa mea oroare, că giganticul, scânteietorul minutar, aidoma unui iatagan, în cursul revoluţiei sale de fiecare oră descinsese pe ceafa mea.

Ştiam că nu mai era nici o secundă de pierdut. M-am tras repede înapoi, dar era prea târziu. În nici un chip nu reuşeam să-mi strecor capul prin gaura cumplitei capcane în care acesta fusese prins cu atâta dibăcie, şi care se tot îngusta cu o repeziciune îngrozitoare. Agonia acelui moment este inimaginabilă. Mi-am zvârlit în sus mâinile, sforţându-mă din rărunchi să împing în sus bara masivă de

fier. Tot atât de bine aş fi putut încerca să ridic catedrala însăşi. Minutarul cobora din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aproape. Am ţipat către Pompei după ajutor, dar mi-a răspuns că-i rănisem sentimentele numindu-l „ingrat şi lichea”. Am urlat către

Diana, dar n-a zis decât „ham-ham-ham” şi că „îi spusesem să nu se clintească din colţ sub nici un motiv”. Aşadar, din partea tovarăşilor mei nu mă puteam aştepta la nici un ajutor.

Între timp, masiva şi cumplita Coasă a Timpului (căci descoperisem acum adevăratul înţeles al acestei expresii clasice) nu-şi contenise şi nici n-avea de gând să-şi contenească rotirea. Cobora din ce în ce mai mult.

Îşi îngropase deja cu un ţol lama ei ascuţită în carnea mea, iar senzaţiile mele deveniră confuze şi nedesluşite. La un moment dat aveam impresia că mă aflu în Philadelphia împreună cu falnicul doctor Leţcaie, iar în clipa următoare, în biroul dlui Blackwood, primind preţioasele lui instrucţiuni. Iar apoi din nou mă năpădiră amintirile dulci, din vremurile mai vechi şi mai bune; m-am gândit la epoca fericită când lumea nu era toată numai deşert, şi nici Pompei numai cruzime.

Ticăitul maşinăriei mă amuza. Repet, mă amuza, fiindcă senzaţiile mele se învecinau acum cu perfecta fericire, şi chiar şi cele mai neînsemnate lucruri îmi produceau plăcere. Eternul tic-tac, tic-tac, tic-tac al orologiului îi părea urechilor mele cea mai fermecătoare muzică, uneori chiar amintindu-mi de discursurile agreabile şi instructive ale doctorului Ollapod4. Erau apoi figurile impunătoare de pe cadrane – cât de inteligente, cât de spirituale păreau ele toate! Şi dintr-o dată se porniră să danseze o mazurcă, şi cred că cifra V se descurca – potrivit gustului meu – cel mai bine. Era, fără îndoială, o damă cu o aleasă educaţie.

Nici urmă de fanfaronadă sau indecenţă în mişcările ei. Piruetele le executa cu multă măiestrie, învârtindu-se în jurul axei sale. M-am grăbit să-i ofer un scaun, căci

observasem o oarecare oboseală în strădaniile ei, şi abia atunci mi-am dat seama cu adevărat de jalnica mea situaţie, într-adevăr jalnică! Lama se îngropase de doi ţoli în ceafa mea. M-a deşteptat o senzaţie acută de durere. M-am rugat să mor, şi în agonia acelei clipe nu mă puteam abţine să nu repet minunatele versuri ale poetului Miguel De Cervantes:

Vanny Buren, tan escondida
Query no te senty venny
Porc şi plăcere, delly morry
Nommy, torni, darry, widdy!

Dar acum se înfăţişa o nouă oroare, şi încă una tocmai suficientă ca să zdruncine chiar şi cei mai tari nervi. Ochii mei, din pricina apăsării neînduplecate a maşinăriei, pur şi simplu stăteau să iasă din orbite. Pe când eram frământată de gândul că va trebui sa mă descurc fără ei, unul dintre ei numai ce ţâşni din cap şi, rostogolindu-se pe acoperişul ţuguiat al clopotniţei, nimeri într-o streaşină dintre acelea care străjuiau clădirea principală. Pierderea ochiului nu mă deranja atât cât aerul insolent de dispreţ şi detaşare cu care se uita la mine, acum că se eliberase.

Ochiul se odihnea în jgheab chiar sub nasul meu, iar aerele pe care şi le dădea erau ridicole, dacă nu chiar dezgustătoare. Ochi care să se zgâiască şi să se holbeze atât nici că s-au mai văzut vreodată. Asemenea purtare la ochiul din jgheab era cu atât mai enervantă din pricina văditei lui insolenţe şi a neruşinatei lui ingratitudini, cât extrem de neplăcută din pricina simpatiei care a existat întotdeauna între doi ochi ce provin din acelaşi cap, oricât de departe s-ar afla unul de celălalt. Cum s-ar spune, am fost silită, vrând-nevrând, să clipesc şi să mă hlizesc şi eu, după cum poruncea obiectul mizerabil care zăcea chiar sub nasul meu. Curând însă am fost scutită de această povară, o dată cu ieşirea din găvane şi a celuilalt ochi. În cădere, acesta o luă în aceeaşi direcţie (posibil un complot organizat) ca şi tovarăşul său. Amândoi s-au rostogolit

împreună din jgheab şi, drept să vă spun, am fost tare bucuroasă că am scăpat de ei.

Lama se afla acum la patru ţoli şi jumătate adâncime în gâtul meu, şi nu-i mai rămăsese de tăiat decât o porţiune îngustă de piele. Senzaţiile mele erau de o absolută fericire, căci simţeam că în cel mult câteva minute aveam să fiu eliberată din această situaţie dezagreabilă. Şi această speranţă n-avea să fie înşelată câtuşi de puţin. La ora cinci şi douăzeci şi cinci de minute Fix, după-amiaza, uriaşul minutar ajunsese destul de departe de cumplita lui rotire ca să reteze şi această rămăşiţă din gâtul meu. Nu-mi părea rău să văd cum capul care-mi cauzase atâtea neplăceri se desparte în cele din urmă definitiv de trupul meu. Mai întâi s-a rostogolit de-a berbeleacul pe acoperişul clopotniţei, apoi a poposit pentru câteva secunde în jgheab, după care a plonjat în mijlocul străzii.

Mărturisesc sincer că senzaţiile mele erau acum dintre cele mai ciudate – ba, dintre cele mai misterioase, dintre cele mai absconse şi incomprehensibile. Simţurile mele acţionau ici şi colo, deodată. La un moment dat, îmi imaginam cu capul că eu, capul, eram adevărata

Signora Psyche Zenobia, în momentul următor eram convinsă că eu, trupul, eram persoana reală. Ca să mă lămuresc asupra acestui lucru am căutat în buzunar după tabacheră, dar găsind-o, şi încercând să prizez o porţie din admirabilul său conţinut, în maniera mea obişnuită, mi-am dat imediat seama de ciudata mea neputinţă, şi-am azvârlit de îndată cutia jos lângă capul meu. Acesta luă o priză cu adâncă satisfacţie şi-mi zâmbi cu recunoştinţă. Curând după aceea îmi ţinu un discurs pe care, fiind eu fără urechi, nu l-am auzit decât într-un mod vag. Totuşi, am înţeles îndeajuns ca să-mi dau seama că era uimit de dorinţa mea de a rămâne în viaţă în atare împrejurări, în încheiere mi-a citat nobilele versuri ale lui Ariosto:

Il pover hommy che non sera corty

S-a dus ca să combată în timp ce era inorty, comparându-mă astfel cu eroul care, în focul luptei, nebăgând de seamă că era mort, a continuat să se bată cu un curaj neostoit. Nu mai era nimic acum care să mă împiedice să cobor, drept care am coborât. Ce a văzut atât de straniu la mine Pompei, n-am fost încă în stare să aflu.

Individul şi-a căscat gura până la urechi, şi-a închis amândoi ochii, ca şi când s-ar fi străduit să spargă nişte nuci între pleoape, în sfârşit, lepădându-şi paltonul, dintr-un salt ajunse pe scară şi se făcu nevăzut. Am aruncat în urma canaliei vorbele grele ale lui Demostene:

Andrew O'Phlegethon, c-ai plecat mâncând pământul, iar apoi m-am întors către iubirea mea de suflet, spre cea cu un singur ochi, flocoasa Diana. Vai! Ce privelişte oribilă îmi răpea ochii? Să fi văzut un şobolan oare pitindu-se în gaura lui? Or fi acestea oasele îngeraşului devorat cu atâta cruzime de către monstru? Voi, zeilor! Dar ce mi-e dat să văd? O fi ăla duhul plecat, umbra, strigoiul iubitei mele căţeluşe, pe care-l văd şezând, cu un farmec atât de melancolic, într-un colţ? Ascultaţi! Căci ea cuvântă, o, ceruri! Şi încă în germana lui Schiller:

Unt ştirb ich duc, so ştirb ich vin
Duc şi! Duc şi!

Vai! Şi nu sunt oare vorbele sale atât de adevărate?

Iar de-am murit, eu am murit
De dorul – dorul tău.

Dulce creatură! Şi ea s-a sacrificat de dragul meu. Fără cââne! Fără negru, fără cap, ce rămâne acum pentru nefericita Signora Psyche

Zenobia? Vai, nimic! Am isprăvit.

NOTĂ

LA ANANGHIE (A PREDICAMENT)

Titlul. Versiunile A şi B: The Scythe of Time (Coasa timpului); C: titlul prezent.

Dracul în clopotniţă în româneşte de Liviu Cotrău

Cât este ceasul?

Străveche întrebare

Fiecare ştie, în general vorbind, că locul cel mai minunat din lume este – sau, vai! Era – târguşorul olandez Vondervotteimittiss1. Totuşi, întrucât el se întinde la oarecare distanţă de oricare dintre drumurile principale, având o poziţie oarecum retrasă, probabil că foarte puţini dintre cititorii mei l-au vizitat vreodată. Aşadar, pentru cei care nu l-au vizitat, e cât se poate de nimerit să întru în unele amănunte, cu atât mai necesare cu cât, în speranţa că voi reuşi să atrag simpatia generală asupra locuitorilor acestui orăşel, am de gând să istorisesc aici lanţul nenorocirilor ce s-au abătut de curând înlăuntrul hotarelor sale. Niciunul din cei care mă cunosc nu se va îndoi că sarcina la care m-am înhămat va fi împlinită cu toată priceperea de care sunt în stare, cu toată acea severă nepărtinire, toată acea atentă cântărire a faptelor şi sârguincioasă cercetare a izvoarelor care ar trebui să-l caracterizeze dintotdeauna pe acel care aspiră la titlul de istoric.

Cu ajutorul medaliilor, manuscriselor şi inscripţiilor, sunt în măsură să declar categoric că târguşorul Vondervotteimittiss a existat de la originile sale în exact aceeaşi condiţie în care se păstrează în prezent2.

Despre data-acestei origini însă mă tem că nu pot vorbi decât cu acea determinare nedeterminată pe care matematicienii sunt uneori constrânşi s-o accepte în anumite formule algebrice. Data, ca să zic aşa, vechimii sale nu poate fi mai mică decât o anume cantitate determinată.

Cât priveşte originea numelui Vondervotteimittiss, mărturisesc cu regret că mă aflu în aceeaşi situaţie precară. Din multitudinea de opinii în legătură cu această chestiune delicată – unele subtile, erudite, altele exact contrariul – nu pot reţine niciuna care să poată fi considerată satisfăcătoare. Poate că ipoteza lui Grogswigg – aproape coincidentă cu aceea a lui Kroutaplenttey – e preferabilă, nu însă fără unele rezerve. Iat-o:

Vondervotteimittiss – Vonder, lege Donder – Votteimittiss, quasi und Bleitziz – Bleitziz obsol: pro Blitzen. Această etimologie, ca să spun adevărul, este întărită de urmele de fluid electric ce se mai pot vedea încă pe clopotniţa Consiliului Orăşenesc. Prefer totuşi să nu mă angajez într-o treabă de o asemenea însemnătate, aşa că-l voi îndrepta pe cititorul, dornic de informaţii la Oratiunculae de Rebus Praeter-Veteris de Dundergutz.

De văzut, de asemenea, Blunderbuzzard, De Derivationibus, pp. 27 la 5010, în folio, ediţie gotică, cu caractere roşii şi negre, colontitlu şi fără iscăliturǎ; unde să consulte şi notele marginale în autograf ale lui Stuffunduff, precum şi glosele lui Gruntundguzzell3.

Cu tot misterul ce astfel învăluie data întemeierii lui Vondervotteimittiss şi etimologia numelui său, nu încape îndoială că el a existat, cum spuneam mai înainte, dintotdeauna aşa cum îl găsim în această epocă.

Cel mai vârstnic cetăţean din târg nu-şi aminteşte să fi intervenit nici cea mai mică schimbare în înfăţişarea vreuneia din părţile sale; si, într-adevăr, însăşi bănuiala că ar fi putut să se întâmple aşa ceva e socotită drept o insultă. Orăşelul este situat într-o vale perfect circulară, cu o circumferinţă de aproape un sfert de milă, şi pretutindeni înconjurată de coline domoale peste ale căror creste oamenii nu s-au aventurat încă niciodată, din simplul motiv că nimeni nu crede c-ar putea exista ceva de partea cealaltă.

De jur-împrejurul văii (care este netedă şi pavată cu plăci) stau înşirate şaizeci de căsuţe, cu spatele către coline şi, fireşte, cu privirea îndreptată spre centrul văii, aflat la exact şaizeci de prăjini de poarta principală a fiecărei căsuţe. Toate căsuţele au în faţă câte o mică grădină, cu o alee circulară, un cadran solar şi douăzeci şi patru de căpăţâni de varză. Construcţiile seamănă atât de mult între ele încât e cu neputinţă să le deosebeşti unele de altele. Datorită marii sale vechimi, stilul arhitecturii e destul de

bizar, dar asta nu-l împiedică cu nimic să fie mai puţin pitoresc. Casele sunt făcute din cărămizi mici, bine arse, roşii şi cu colţuri negre, astfel încât pereţii arată ca o tablă de şah la scară mărită. Frontoanele sunt orientate către centru, iar cornişele şi uşile principale sunt cât casa de mari. Ferestrele sunt înguste şi adinei, cu geamuri foarte mici şi pervazuri groase. Pe acoperiş sunt puzderie de olane cu urechi lunguieţe şi răsucite la capete. Toată lemnăria casei este de culoare închisă, bogat încrustată, dar cu puţină varietate în desenuri, căci din vremuri imemoriale cioplitorii din Vondervotteimittiss n-au ştiut să sculpteze altceva decât două obiecte: pendule şi căpăţâni de varză. Pe acestea însă le fac nemaipomenit de bine, crestându-le, cu admirabilă iscusinţă, oriunde găsesc loc pentru daltă.

Locuinţele seamănă între ele atât pe dinăuntru cât şi pe dinafară, iar mobila toată e făcută după acelaşi model. Pardoseala este din gresie pătrată, scaunele şi mesele din lemn negru, cu picioare strâmbe şi subţiri susţinute pe tălpi groase. Şemineurile sunt late şi înalte, având sculptate pe faţă nu doar orologii şi verze, ci şi un ornic adevărat, care scoate un ticăit straşnic, aşezat sus la mijloc, iar la cele două capete câte o glastră cu o căpăţână de varză, între verze şi ornic sade un omuleţ de porţelan cu un pântec enorm având o gaură mare şi rotundă prin care se vede cadranul unui orologiu.

Vetrele sunt late şi adinei, cu grătare strâmbe şi hidoase, pe care fierbe, la foc continuu, o oală imensă, plină cu varză şi carne de porc, pe care buna gospodină o veghează neîncetat. Femeia e bătrână şi grasă, cu ochi albaştri şi obrajii rumeni; pe cap poartă o bonetă uriaşă de forma unei căpăţâni de zahăr, împodobită cu panglici roşii şi galbene.

Rochia este din stambă portocalie, largă la spate şi foarte strânsă pe brâu, atât de scurtă în poale încât abia îi ajunge până la genunchi.

Genunchii sunt cam butucănoşi, la fel şi gleznele, dar femeia poartă o pereche minunată de ciorapi verzi care-i

acoperă. Pantofii – din piele trandafirie – sunt prinşi cu panglici galbene răsucite ca o varză. In mâna stingă ţine un ornic olandez, mic şi greu, iar cu dreapta învârte cu o lingură mare în fiertura de varză şi carne de porc. Lângă ea sade un motan gras şi tărcat de coada căruia copiii au agăţat în joacă un ornic de alamă.

Copiii, trei la număr, păzesc porcul în ogradă. Fiecare-i înalt de un metru. Poartă tricornuri, jiletci roşii ce le vin peste genunchi, pantaloni scurţi din piele de căprioară, ciorapi roşii de lână, bocanci grei cu catarame mari de argint şi surtuce lungi cu nasturi mari de sidef.

Basca fiecare are o pipă în gură şi un orologiu mic şi burtos în mâna dreaptă. Trag câte un fum şi câte o ocheadă la ceas, apoi iar o ocheadă şi un fum. Porcul – gras şi puturos – mănâncă din foile de varză căzute sau trage câte un picior în ornicul de alamă pe care puştanii i l-au atârnat de coadă ca să-l facă să arate tot atât de frumos ca motanul.

În dreptul uşii principale, într-un jilţ de piele, cu picioare strâmbe şi tălpi la fel de groase ca ale meselor, sade însuşi proprietarul casei. Este un gentleman scund şi venerabil, foarte gras, cu ochi mari şi rotunzi, şi cu o uriaşă bărbie dublă, îmbrăcămintea lui seamănă cu aceea a copiilor, încât nu-i nevoie să mai adaug ceva în această privinţă. Singura deosebire este aceea că pipa lui este ceva mai mare decât a lor, şi că el poate scoate un fum mai gros. Întocmai ca aceştia, are şi dânsul un ceas pe care însă îl poartă în buzunar. Ca să spun adevărul, el are o treabă mai importantă decât aceea de a supraveghea ornicul – ce treabă voi explica de îndată. El sade cu piciorul drept peste genunchiul stâng, cu o mină gravă, având cel puţin un ochi pironit tot timpul asupra unui obiect foarte interesant din mijlocul pieţei.

Acest obiect este situat în clopotniţa Consiliului Orăşenesc. Toţi membrii Consiliului sunt bărbaţi foarte scunzi, groşi, slinoşi, inteligenţi, cu ochii cât farfuriile şi cu bărbii grase şi duble. Hainele lor sunt mult mai lungi, iar cataramele

pantofilor mult mai mari decât cele ale cetăţenilor de rând din Vondervotteimittiss. De când mă aflu în târg, au avut câteva şedinţe extraordinare, unde au adoptat următoarele trei rezoluţii:

Este greşit să schimbi cursul vechi şi firesc al lucrurilor; dincolo de Vondervotteimittiss nu există nimic ce să poată fi tolerat; şi jurăm credinţă orologiilor şi verzelor noastre.

Deasupra sălii de şedinţe a Consiliului se află clopotniţa, iar în clopotniţă, din vremuri imemoriale, zace mândria şi gloria oraşului – marele orologiu al târguşorului Vondervotteimittiss. Acesta-i obiectul spre care sunt îndreptaţi ochii tuturor gentlemenilor venerabili ce stau în jilţurile de piele.

Marele orologiu are şapte feţe – una pe fiecare din cele şapte laturi ale clopotniţei – încât el poate fi văzut cu uşurinţă din oricare parte.

Feţele sale sunt mari şi albe, iar arătătoarele grele şi negre. Există şi un lopotar a cărui singură datorie este aceea de a vedea de orologiu; dar această datorie este cea mai perfectă sinecură, căci orologiul din Vondervotteimittiss, din câte se ştie, n-a suferit niciodată vreo stricăciune. Până de curând, chiar şi o asemenea bănuială era socotită drept erezie. Din cele mai vechi timpuri consemnate în documentele de arhivă orele au fost bătute regulat de către marele orologiu, şi acelaşi lucru se poate spune despre toate celelalte orologii şi ceasuri din oraş.

Niciodată nu s-a respectat cu atâta sfinţenie timpul adevărat. Când limba marelui orologiu socotea că a sosit timpul să zică: „Ora douăsprezece!” toate celelalte ornice îşi deschideau supuse gâtlejurile, răspunzând simultan cu un ecou straşnic. Pe scurt, simpaticii târgoveţi ţineau ia verzele lor, dar erau îndeosebi mândri de orologiile lor.

Toţi oamenii care deţin sinecuri sunt respectaţi într-o mai mare sau mai mică măsură, şi, cum clopotarul din Vondervotteimittiss are sinecura perfectă, el este şi cel mai

respectat om din lume. El este cel mai de vază dregător al oraşului, şi chiar şi porcii îl privesc cu un sentiment de admiraţie. Coada fracului său e infinit mai lungă, pipa, cataramele pantofilor, ochii şi stomacul său sunt infinit mai mari decât ale tuturor celorlalţi gentlemeni venerabili din târguşor; iar cât priveşte bărbia lui, ea nu e dublă, ci triplă.

Am zugrăvit astfel preafericita stare a târguşorului Vonder-votteimittiss.

Ce nenorocire ar fi ca un tablou atât de minunat să sufere cândva o schimbare!

De multă vreme umbla vorba printre locuitorii cei mai înţelepţi cum că „nimic bun nu poate veni de dincolo de coline”, iar cuvintele acestea păreau într-adevăr profetice. Alaltăieri, cu cinci minute înainte de amiază, pe creasta colinei de la răsărit apăru un obiect foarte ciudat.

De bună seamă că întâmplarea a atras atenţia tuturor, căci toţi bătrâneii care şedeau în jilţurile de piele îşi îndreptară un ochi plin de spaimă către fenomenul respectiv, pe celălalt continuând să-l ţină pironit pe orologiul din clopotniţă.

Când n-au mai rămas decât trei minute până la amiază, bizarul obiect sus-pomenit se dovedi a fi un tinerel foarte mărunţel şi cu o înfăţişare de străin. El coborî dealul în mare viteză, încât curând toată lumea putea să-l vadă mai bine. Era, fără îndoială, cea mai năstruşnică arătare ce s-a văzut vreodată în Vondervotteimittiss. Faţa lui era tuciurie ca tutunul, nasul lung şi cârn, ochii cât mazărea, gura largă, şi două şiruri de dinţi strălucitori, pe care era dornic să-i arate, căci râdea întruna cu gura până la urechi. Din pricina mustăţilor şi a perciunilor nu se vedea mai nimic din restul obrazului. Era în capul gol, iar părul îl avea prins frumos înpapillotes. Purta o haină neagră strânsă pe corp şi terminată cu o coadă de rândunică (dintr-un buzunar atârna colţul lat al unei batiste albe), pantaloni scurţi de caşmir negru, ciorapi negri, pantofi de lac cam butucănoşi, iar în loc de şireturi nişte panglici uriaşe din satin negru.

Sub un braţ ţinea un uriaş chapeau-de-bras4, iar sub celălalt o vioară aproape de cinci ori mai mare decât el. În mâna stângă avea o tabacheră de aur din care îşi lua mereu tabac, cu un aer de adâncă mulţumire, în vreme ce cobora dealul cu nişte paşi fantastici. Să mă ierte Dumnezeu, dar era un spectacol nemaipomenit pentru cinstiţii târgoveţi din Vondervotteimittiss!

Adevărul este că individul avea, în ciuda zâmbetului, o căutătură aprigă şi sinistră. Şi cum tot ţopăia el prin târg, înfăţişarea ciudată a pantofilor butucănoşi trezi o adâncă bănuială, încât mulţi dintre orăşenii care l-au zărit în acea zi ar fi dat oricât să vadă ce se ascundea sub batista albă de chembrică, ce atârna atât de ostentativ din buzunarul fracului său. Dar ceea ce stârni cel mai tare indignarea justificată a cetăţenilor era faptul că nemernicul de papagal ce trăgea ici un fandango, colo o piruetă, nu părea să aibă nici cea mai vagă idee că mişcările sale ar fi trebuit să respecte un anume ritm.

Paşnicii locuitori ai târguşorului nici n-au apucat să-şi deschidă bine ochii că taman cu o jumătate de minut înainte de amiază canalia îşi făcu vânt, precum zic, drept în mijlocul lor; executa un chasse ici, un balance colo, şi după o pirouette şi un pas-de-zephyr, se lansă cu un salt de porumbel tocmai în clopotniţa Consiliului Orăşenesc, unde paznicul orologiului, uimit peste măsură, şedea fumând într-o atitudine demnă şi speriată. Dar ştrengarul de-o şchioapă îl apucă pe loc de nas, i-l răsuci şi i-l smuci, după care îi vârî uriaşul chapeau-de-bras pe cap, i-l trase peste ochi şi peste gură, apoi, ridicând vioara cea grea, îl croi cu ea peste spinare cu sete şi în repetate rânduri, încât ai fi putut jura, având în vedere faptul că paznicul era atât de gras iar instrumentul atât de gol, că un regiment întreg de toboşari bătea tarapana în clopotniţa din Vondervotteimittiss.

Nu se ştie la ce act disperat de răzbunare s-ar fi dedat locuitorii în urma acestui atac samavolnic dacă n-ar fi fost

faptul important că acum mai rămăsese doar o jumătate de secundă până la amiază. Clopotul se pregătea să bată şi era o treabă de absolută şi imperioasă necesitate ca toată lumea să-şi verifice atent propriul ceas. Dar era limpede că tocmai în acest moment insul din clopotniţă meşterea ceva necurat la orologiu.

Şi cum acesta începu să bată, nimeni nu mai avu timp să-i urmărească manevrele, căci erau ocupaţi cu toţii să numere bătăile clopotului.

— Unu! Zise clopotul.

— Ainu! Repetă fiecare gentleman venerabil din fiecare jilţ de piele din Vondervotteimittiss.

— Ainu! Zise, de asemenea, ceasul său; – Ainu! Zise ceasul nevestei sale şi – Ainu! Ziseră ceasurile copiilor lor, precum şi ornicele aurite ce atârnau de coada motanului şi a porcului.

— Doi! Urmă marele clopot.

Şi

— Toi! Repetară toate ornicele.

— Trei! Patru! Cinci! Şase! Şapte! Opt! Nouă! Zece! Zise clopotul.

— Drei! Badru! Tânt! Şaize! Şabde! Obd! Noaiă! Zeţe! Răspunseră celelalte.

— Unsprezece! Zise cel mare.

— Ainsprezeţe! Consimţiră tovarăşele cele mici.

— Doisprezece! Zise clopotul.

— Toisprezeţe! Răspunseră ele, perfect satisfăcute şi coborându-şi glasurile.

— Unt iache oara toisprezeţe! Ziseră toţi bătrâneii venerabili, vârându-şi la loc ceasurile. Dar marele clopot nu terminase încă cu ei.

— Treisprezece! Zise el.

— Der Teufel! Icniră venerabilii bătrânei, scăpând pipele din gură, piciorul drept căzându-le de pe genunchiul stâng.

— Der Teufel! Gemură ei. Dreisprezeţe! Dreisprezeţe! Mein Gott, ie oara dreisprezeţe!

E nevoie să descriu scena cumplită care a urmat? Întreg Vondervotteimittiss fu dintr-o dată cuprins de un vacarm îngrozitor.

— Ce tâmplat purţii mele? Urlau toţi copiii. Mi foame di oară!

— Ce tâmplat verzii mele? Ţipau toate nevestele. S-a fecut fraf di oară!

— Ce tâmplat pipii mele? Înjurau toţi bătrâneii venerabili. Donder und Blitzen! S-a stins di oară! Şi le umpleau din nou cu sporită furie, după care, afundându-se în jilţuri, începură să pufăie atât de iute şi de năprasnic încât în scurtă vreme întreaga vale se umplu de un nor de nepătruns.

În acest răstimp toate căpăţânile de varză se înroşiră de parcă însuşi Scaraoţchi5 ar fi pus stăpânire pe tot ce-avea formă de ornic. Ceasurile sculptate pe mobile se porniră să dănţuiască de-ai fi zis că-s fermecate, cele de pe şemineuri cu greu îşi stăpâneau furia, continuând să bată ora treisprezece, zbânţuitul şi zvârcolitul pendulelor lor oferind o privelişte cu adevărat înfiorătoare. Dar mai rău decât toate acestea motanii şi porcii, nemaisuportând purtarea micilor ornice agăţate de cozile lor şi, vrând să scape de ele, fugeau care încotro, zgâriind şi muşcând, mieunând şi guiţând, miorlăind şi grohăind, sărind în capul oamenilor sau vârându-se pe sub fustele femeilor, într-o larmă şi o confuzie greu de conceput de către o fiinţă raţională. Bineînţeles că nemernicul împieliţat din clopotniţă se străduia din răsputeri să complice şi mai rău lucrurile. Canalia putea fi zărită din când în când prin norul de fum. Era tot în clopotniţă, călare pe clopotar, care zăcea întins pe spate. Puşlamaua ţinea cu dinţii frânghia clopotului, pe care o smucea când la dreapta, când la stânga, stârnind un vacarm de-mi ţiuie şi acum urechile numai că-mi aduc aminte. Pe genunchi ţinea scripca aceea enormă de care trăgea cu amândouă mâinile, fără nici un ritm sau melodie, dându-se în spectacol, paiaţa! Încercând să interpreteze Judy O'Flannagan şi Paddy O'Rafferty6.

Lucrurile luând o întorsătură atât de cumplită, am părăsit locul dezgustat, iar acum fac apel la toţi cei care iubesc ora exactă şi varza bine gătită: haideţi să mergem cu toţii în acel târguşor şi să restabilim vechea ordine a lucrurilor din Vondervotteimittiss, azvârlindu-l din clopotniţă pe ştrengarul de-o şchioapă.

NOTĂ

DRACUL ÎN CLOPOTNIŢĂ (THE DEVIL IN THE BELFRY)

(A: Philadelphia Saturday Chronicle and Mirror of the Times, 18 iun. 1839; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: copia Pedder după B cu o modificare manuscrisă; D: PHANTASY-PIECES, cu revizuiri manuscrise, 1842; E: Broadway Journal, 8 nov. 1845; F: Works, 1850)

E una dintre cele mai izbutite piese groteşti ale lui Poe, o parodie a metafizicii speculative germane, în care Poe combină un gen de diablerie de extracţie folclorică cu unele surse livreşti. Dintre acestea din urmă au fost identificate romanul Sartor Resartus al lui Thomas Carlyle, tipărit în Fraser's Magazine între nov. 1833 şi aug. 1834; nuvela doctorului Robert Macnish, intitulată The Barber of Gottingen [sic] (Bărbierul din Gottingen), apărută în Blackwood's (oct. 1826); nuvela The Man în the Bell (Omul sub clopot) de William Maginn, publicată în Blackwood's (nov. 1821) şi menţionată de Poe în scrisoarea din 30 apr. 1835, către T. W. White.

Ca setting Poe şi-a ales flegmaticul oraş Philadelphia, ai cărui locuitori sunt majoritatea de origine germană, dar ei aduc foarte tare cu olandezii newyorkezi satirizaţi de Washington Irving în Istoria lui Dietrich Knickerbocker.

Despre structura alegorică a nuvelei, vezi excelenta analiză a lui Jean-Paul „Weber, „Edgar Poe or The Theme of the Clock„ („Edgar Poe sau despre motivul orologiului"), în Poe, A Collection of Criticai Essays, ed. Robert Regan, Prentice-Hall, Inc., 1967, pp. 79-83.

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudelaire, Le Diable dans le beffroi, în Le Pays, 20 sept. 1854, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. În româneşte: Ion Luca Caragiale, Dracul în clopotniţă, în Timpul, 1,1876, nr. 64,65,66; Ion Dragu şi Radu Drăgescu, Dracul în clopotniţă, în Edgar Poe, „Fantezii Humoristice", Editura Adevărul, Biblioteca „Dimineaţa", nr. 9, 1924, pp. 17-30.

Titlul. Versiunea A: The Devil în the Belfry. An Extravaganza (Dracul în clopotniţă. O fantezie).

Omul făcut bucăţi

Povestire despre recenta campanie dusă împotriva triburilor Bugaboo şi Kickapoo în româneşte de Petre Solomon

Pleurez, pleurez mes yeaux, et fondez-vous en eau!

La moitie de ma vie a mis l'autre au tombeau.

Corneille1

Nu-mi mai amintesc exact unde şi când anume am făcut prima oară cunoştinţă cu generalul de brigadă – confirmat John A. B. C. Smith.2 Sunt sigur că am fost prezentat de cineva acestui bărbat cu adevărat chipeş – la vreo întrunire publică, ţinută desigur în legătură cu ceva extrem de important, în vreun loc sau altul, al cărui nume mi-a ieşit din minte în chip inexplicabil. Adevărul este că am aşteptat această prezentare cu o stingherealã nervoasă, care a împiedicat sedimentarea oricărei impresii precise de loc sau de timp. Sunt nervos din fire – e o boală de familie, n-am ce să-i fac. Orice lucru cât de cât misterios, orice chestiune pe care n-o pot pricepe în întregime mă aruncă de îndată într-o stare de agitaţie penibilă.

Personajul avea ceva remarcabil – da, remarcabil, deşi termenul e prea palid ca să-mi exprime pe deplin impresia, înalt de aproape doi metri, avea o prestanţă extraordinară, întreaga lui înfăţişare degaja un air distingue, evocator de educaţie şi obârşie aleasă. Pe această temă – tema înfăţişării lui Smith – încerc un soi de satisfacţie melancolică

descriind-o în amănunt. Podoaba capului său ar fi făcut cinste unui Brutus: nu-ţi puteai imagina păr mai bogat şi mai lucios3. Era negru ca pana corbului, iar această culoare, mai bine zis această nonculoare, caracteriza şi extraordinarii lui favoriţi. Vă daţi seama că nu pot vorbi despre ei fără entuziasm: nu exagerez când afirm că erau cei mai superbi favoriţi de sub soare, în tot cazul, încercuiau şi, uneori, umbreau parţial o gură fără seamăn. Iar gura asta adăpostea nişte dinţi neverosimil de netezi şi de un alb strălucitor. Printre ei îşi croia drum, în răstimpuri, o voce negrăit de limpede, melancolică şi puternică.

Personajul era deosebit de înzestrat şi în privinţa ochilor. Fiecare dintre ei făcea cât doi ochi obişnuiţi. De un cafeniu închis, extrem de largi şi de strălucitori, te priveau niţeluş cam cruciş4, exact atât cât era nevoie ca să capete o expresie interesantă.

Bustul Generalului era, neîndoielnic, cel mai frumos bust pe care-l văzusem vreodată. Nu-i puteai găsi vreun cusur, atât era de bine proporţionat. Această particularitate scotea şi mai mult în relief o pereche de umeri care l-ar fi putut face să roşească de inferioritate pe marmoreanul Apollo, dacă ar fi fost conştient, îmi plac la nebunie umerii frumoşi, şi pot spune că nu mai văzusem până atunci umeri de o asemenea perfecţiune. Braţele erau şi ele admirabil croite. Lasă că nici picioarele nu erau mai puţin superbe: adevărate nec plus ultra5 ale genului.

Orice cunoscător în materie ar fi recunoscut acest lucru. Picioarele Generalului n-aveau nici prea multă carne pe ele, nici prea puţină, adică nu erau nici butucănoase, nici firave. Nu-mi puteam imagina curbă mai graţioasă decât aceea a femurului, iar dindărătul fibulei se desena rotunjimea domoală ce caracterizează o pulpă bine proporţionată.

I-aş dori tânărului şi talentatului meu prieten, sculptorul Chiponchipino, să fi văzut picioarele Generalului de brigadă John A. B. C. Smith!

Dar, deşi oameni atât de frumoşi nu se întâlnesc pe toate drumurile, nu-mi venea a crede că aerul acela remarcabil despre care am pomenit adineauri – acele ne sais quoi care-l învăluia pe General – emana din perfecţiunea supremă a fizicului său. Poate că felul lui de a fi era de vină, dar nici în privinţa asta nu sunt sigur. Ţinuta lui avea ceva afectat, ca să nu spun rigid – toate mişcările personajului aveau ceva precis, măsurat, o anumită angulozitate, dacă mă pot exprima astfel, angulozitate care, la un ins mai puţin impunător, n-ar fi sugerat nici pe departe afectare, morgă sau rigiditate, dar care, la un tip de dimensiunile lui impresionante, putea fi lesne pusă pe seama unei anumite rezerve, a unei anumite hateur, într-un cuvânt, pe seama unei lăudabile conştiinţe a stimei cuvenite unor proporţii atât de urieşeşti.

Amabilul prieten care mi-a făcut cunoştinţă cu Generalul Smith mi-a spus în şoaptă câte ceva despre el: era un om remarcabil, cu adevărat remarcabil, unul dintre cei mai remarcabili oameni ai epocii.

De asemenea, era un favorit al femeilor, îndeosebi din pricina faimei sale de om curajos.

— În această privinţă nu-l întrece nimeni, zău, e un viteaz fără pereche, mănâncă foc, nu alta! Îmi spuse amicul meu cu glas şi mai scăzut, făcându-mă să mă înfior de atât mister.

— Da, mănâncă foc, nu alta! A dovedit-o limpede în recenta bătălie dată undeva în Miazăzi, într-o mlaştină, cu indienii bugaboo6 şi kickapoo7.

[Aici amicul meu făcu nişte ochi cât cepele.] Dumnezeule! Tunete şi trăsnete! Minuni de vitejie, zău! Sunt sigur c-ai auzit de el, e omul care.

— Ce mai faci, omule? Mă bucur că te văd! Îl întrerupse Generalul, apropiindu-se şi apucându-l de mână pe prietenul meu. Iar când acesta mă prezentă, Generalul făcu o plecăciune adâncă, dar cam rigidă. Am avut atunci (şi mai

am şi acum) sentimentul că nu mai auzisem niciodată o voce atât de clară şi puternică, şi că nu văzusem în viaţa mea o dantură atât de frumoasă. Mărturisesc însă că mi-a părut rău că amicul meu a fost întrerupt tocmai în clipa când, prin insinuările şi şoaptele amintite, îmi trezise o vie curiozitate în legătură cu eroul campaniei împotriva triburilor bugabo06 şi kickapoo.

Totuşi, aleasa conversaţie a Generalului de brigadă John A. B. C. Smith mi-a alungat repede această părere de rău. Cum prietenul meu ne-a lăsat singuri numaidecât, am avut un lung tete a tete, o conversaţie nu numai plăcută, ci şi realmente instructivă. Vorbea foarte curgător şi părea înzestrat cu o cultură generală extraordinară. Dar, dintr-un exces de modestie, evita să atingă subiectul care începuse să mă pasioneze atât – mă refer la misterioasele împrejurări legate de războiul cu tribul bugaboo; iar în ce mă priveşte, o anumită delicateţă sufletească mă împiedica să abordez acest subiect, deşi tare as fi vrut s-o fac. Am băgat de seamă că viteazul oştean prefera temele filosofice, şi că-i plăcea, mai ales, să comenteze rapida desfăşurare a progresului tehnic. Într-adevăr, oricare ar fi. Fost tema propusă de mine, acesta era punctul la care se întorcea, fără greş.

— E ceva nemaipomenit, spunea el. Suntem un popor minunat şi trăim într-o epocă minunată. Paraşute şi căi ferate, capcane pentru prins hoţi şi arme cu resort! Vasele noastre cu aburi navighează pe toate mările, iar balonul Nassau e pe cale de a inaugura un serviciu regulat de pasageri între Londra şi Tombuctu8 (costul unei călătorii, fie la dus, fie la întors, este de numai douăzeci de lire sterline). Dar cine va calcula oare uriaşa influenţă asupra vieţii sociale, asupra artei, asupra comerţului şi asupra literaturii – influenţă ce va fi rezultatul imediat al măreţelor principii ale electromagneticii?! Şi asta nu e tot, vă asigur!

Marşul înainte al tehnicii nu cunoaşte sfârşit. Cele mai admirabile, cele mai ingenioase şi, permiteţi-mi să adaug, domnule. Domnule. Thompson, dacă nu mă-nşel, ăsta e

numele dvs., da, cele mai folositoare, cele mai efectiv folositoare invenţii mecanice apar zilnic, aidoma ciupercilor, dacă mă pot exprima astfel sau, mai la figurat, aidoma lăcustelor, da, domnule Thompson, aidoma lăcustelor, aşa apar zilnic sub ochii noştri, ah! Sub ochii noştri!

Deşi nu mă cheamă Thompson, e inutil să spun că am plecat de lângă Generalul Smith cu un interes sporit faţă de persoana sa, cu o mare admiraţie pentru talentul său oratoric şi cu o conştiinţă acută a preţioaselor privilegii de care ne bucurăm trăind în această epocă de progres tehnic. Totuşi, curiozitatea mea nu era pe deplin satisfăcută, aşa că m-am hotărât să-mi continuu de îndată, printre cunoştinţele mele, cercetările în legătură cu teribilele evenimente quorum pârş magna fuit9 din campania contra triburilor bugaboo şi kickapoo.

Primul prilej, de care (horresco referens10) nu m-am sfiit câtuşi de puţin să mă folosesc, s-a ivit într-o duminică, la vremea predicii, când m-am nimerit în Biserica reverendului dr. Drummummupp nu numai în strana, ci chiar alături de simpatica şi comunicativa mea prietenă, domnişoara Tabitha T11. M-am felicitat în gând, pe bună dreptate, pentru această şansă deosebit de plăcută. Dacă exista pe lume vreo persoană care să ştie ceva în legătură cu Generalul de brigadă John A. B. C. Smith, era limpede că persoana aceea era tocmai dra Tabitha T. Ne-am „telegrafiat” câteva semne, apoi am început, sotto voce, un tete a tete plin de însufleţire.

— Smith! Exclamă ea ca răspuns la întrebarea mea foarte directă. Vorbeşti cumva de Generalul A. B. C.? Dumnezeule, credeam că ştii tot despre el! Trăim într-o epocă de invenţii miraculoase! Oribilă poveste. Nenorociţii ăia de kickapoo sunt nişte sălbatici. Iar el a luptat ca un erou. Minuni de vitejie. Glorie nepieritoare. Smith! Generalul de brigadă John A. B. C. păi, el e omul care.

— Omul care se naşte din femeie, răcni dr. Drummummupp, izbind avan cu pumnul în amvon, de era

să ne asurzească, omul care se naşte din femeie nu are de trăit prea mult. Abia venit pe lume, e retezat ca o floare! 12

Am pornit spre capătul stranei şi mi-am dat seama, după privirile însufleţite ale preotului, că mânia lui, care era cât pe ce să fie fatală amvonului, fusese stârnită de şoaptele schimbate de mine cu domnişoara Tabitha. Neavând încotro, m-am supus de bunăvoie şi-am ascultat, într-o chinuitoare, dar demnă tăcere, predica aceea extrem de importantă.

În seara zilei următoare m-am dus, cam târziu, la Teatrul Rantipole, convins că acolo îmi voi potoli numaidecât curiozitatea, intrând în loja fermecătoarelor şi atotştiutoarelor surori Arabella şi Miranda Cognoscenti.

Talentatul tragedian Climax interpreta rolul lui Iago în faţa unei săli ticsite, aşa că mi-a venit cam greu să mă fac înţeles, mai ales că loja noastră se afla chiar lângă culise, drept deasupra scenei.

— Smith! Exclamă Miss Arabella, când pricepu, în sfârşit, ţelul anchetei mele. Smith! Vorbeşti cumva de Generalul John A. B. C.?

— Smith? Se interesă şi Miranda, cu un aer meditativ. Ai întâlnit vreodată un chip mai frumos?

— Niciodată, doamnă, dar spuneţi-mi.

— Sau o graţie atât de inimitabilă?

— Niciodată, pe cuvântul meu! Dar spuneţi-mi, vă rog.

— Sau o ştiinţă atât de exactă a efectelor scenice?

— Doamnă!

— Sau un instinct mai sigur al frumuseţilor din textul shakespearian? Uită-te ce picior!

— La dracu'! Am mârâit, întorcându-mă din nou spre soră-sa.

— Smith! Exclamă aceasta. Vorbeşti, cumva; de Generalul John A. B. C.? Oribilă poveste, nu-i aşa? Nenorociţii aceia de bugaboo. Nişte sălbatici. Dar trăim într-o epocă de admirabile invenţii! Smith! A, da! Un om mare, un viteaz fără pereche. O glorie nepieritoare. Minuni de vitejie!

Nemaipomenit [cuvântul fu rostit ca un ţipăt]. Dumnezeule! Păi, el e omul care nici.

Nici mătrăguna, Nici toate sucurile-ameţitoare
Nu-ţi vor mai da vreodată somnul dulce
De care-avut-ai parte ieri! 13 zbieră Climax drept în urechea mea, agitându-şi mereu pumnul sub nasul meu, într-un mod insuportabil. Le-am părăsit de îndată pe surorile Cognoscenti şi, ducându-mă în culise, i-am tras ticălosului ăluia o bătaie zdravănă, de-o să mă ţină minte, cred, cât o să trăiască.

Eram convins că la serata frumoasei văduve Kathleen O'Trump14 nu voi încerca o deziluzie asemănătoare, în consecinţă, îndată după ce m-am aşezat la masa de joc, drept în faţa drăgălaşei mele gazde, am pus acele întrebări, a căror dezlegare devenise o chestiune atât de esenţială pentru liniştea mea sufletească.

— Smith! Exclamă partenera mea. Vorbeşti cumva de Generalul

John A. B. C.? Oribilă poveste, nu-i aşa? Caro ai zis? Nenorociţii aceia de kickapoo! Jucăm Whist, domnule Tattle15, nu uita. Totuşi, trăim într-o epocă a progresului tehnic, am putea spune chiar în Epoca progresului tehnic, l'epoque par excellence – ştii franceza? A, da, un adevărat erou. Un viteaz fără pereche. N-ai nici o cupă, domnule Tattle? Nu cred. Glorie nepieritoare şi aşa mai departe! Minuni de vitejie! Nemaipomenit! Păi, e ăl de-a.

— Mann? Căpitanul Mann16? Se amestecă în vorbă nu ştiu ce femeiuşcă suspectă din fundul încăperii. Vorbeşti de căpitanul Mann şi duelul? A, trebuie neapărat să aud şi eu. Hai, spune mai departe, doamnă O'Trump! Continuă, te rog!

Şi doamna O'Trump continuă – o poveste întreagă despre un căpitan, care nu fusese nici împuşcat, nici spânzurat, deşi s-ar fi cuvenit să fie şi împuşcat, şi spânzurat. Da! Doamna O'Trump îşi dădu drumul la gură, iar eu mi-am văzut de drum. În seara aceea nu mai aveam nici o şansă să

mai aud ceva în legătură cu Generalul de brigadă – diplomat John A. B. C. Smith.

M-am consolat totuşi cu ghidul că valul de ghinioane nu mă va urmări veşnic, aşa că m-am decis să dau un atac îndrăzneţ la sindrofia graţioasei doamne Pirouette, fermecătoare ca un îngeraş.

— Smith! Exclamă doamna P., în timp ce ne roteam amândoi în pas de zephyr. Smith! Vorbeşti cumva de Generalul John A. B. C.? Îngrozitoare figură i-au făcut acei bugaboo, nu-i aşa? Groznice fiinţe, indienii ăştia! Fii atent la picioare, te rog! Mi-e ruşine de dumneata, zău! Da, foarte curajos om, sărmanul de el! Dar trăim într-o epocă de admirabil progres tehnic. Vai, dragul meu, mi s-a tăiat răsuflarea. Un viteaz fără pereche. Minuni de vitejie. Nemaipomenit! Ceva de necrezut. Trebuie să m-aşed şi să-ţi povestesc. Smith! Păi, el e, parol.

— Man-Fred! Răcni miss Bas-Bleu, în vreme ce eu o conduceam pe dna Pirouette spre un fotoliu. Cine-a mai auzit una ca asta! E Man-Fred, în nici un caz Man-Friday17. Şi miss Bas-Bleu îmi făcu cu ochiul, fără pic de discreţie, încât vrând-nevrând, a trebuit sa plec de lângă doamna Pirouette pentru a arbitra o dispută în legătură cu titlul unuia din poemele lordului Byron. Deşi rn-am grăbit să spun că titlul adevărat era Man-Friday, în nici un caz Man-Fred, n-am mai găsit-o pe doamna Pirouette când m-am întors, aşa că am plecat din casa ei animat de o furie cumplită împotriva întregului neam al Bas-Bleu-ilor.

Întrucât lucrurile luaseră o întorsătură foarte gravă, m-am hotărât să mă duc numaidecât la domnul Theodore Sinivate18, un prieten intim, de la care ştiam că voi obţine, în sfârşit, oarecari informaţii exacte.

— Smith! Rosti el cu glasul lui tărăgănat. Vorbeşti cumva de Generalul John A. B. C.? Îngrozitoare poveste cu acei kickapoo, nu-i aşa? Nu eşti de părere? Un viteaz fără pereche. Mare nenorocire, zău aşa. Trăim însă într-o epocă

de admirabil progres tehnic. Minuni de vitejie. Apropo, ai auzit vreodată de căpitanul Mann?

— Dă-l naibii de căpitan! Continuă, te rog, cu povestea!

— Hm! Bine! E, de fapt, la meme chose, cum se spune la noi în Franţa. Va să zică, Smith?! Generalul de brigadă John A. B. C. Păi (şi amicul meu socoti necesar să-şi vâre un deget în nas), păi nu cumva vrei să spui, cât se poate de serios, că nu ştii nimic despre cele petrecute cu Smith? Smith! John A. B. C. Păi, el e omul.

— Ascultă, Sinivate! L-am întrerupt eu, rugător, nu cumva el e omul cu masca?

— Nu! Replică el, cu o mutră înţeleaptă. Nici omul din Lună!

Luând acest răspuns drept o insultă revoltătoare, am plecat din casa lui, fâerbând de mânie şi hotărât să-i cer grabnic socoteală prietenului meu Sinivate pentru această purtare necuviincioasă şi mitocănească.

Nici prin gând nu-mi trecea însă să renunţ la informaţiile pe care doream să le aflu. Îmi mai rămânea o cale: mă voi duce la sursă. Voi merge chiar la General acasă şi-i voi cere, desluşit, o dezlegare a acestui abominabil mister. Acolo, nu va mai fi nici un echivoc. Voi fi clar şi categoric, scurt şi concis ca Tacit sau Montesquieu19.

M-am dus destul de devreme, iar Generalul tocmai se îmbrăca, dar, spunând că e ceva urgent, am fost condus numaidecât în dormitorul lui, de către un bătrân valet negru, care rămase acolo în tot timpul vizitei mele. Intrând în încăpere, l-am căutat, fireşte, pe General, dar nu l-am zărit de la început. Pe podea, lângă picioarele mele, era un maldăr inform, foarte ciudat ca înfăţişare, şi, cum nu eram în cea mai bună dispoziţie, i-am tras una ca să nu-mi mai stea în drum.

— Hm! Mai încet, omule! Zise maldărul, cu una din cele mai subţiri şi mai caraghioase voci – ceva între un ţipăt şi un fluierat – cum nu mai auzisem în viaţa mea.

Înăbuşindu-mi un strigăt de groază, m-am repezit spre cel mai depărtat colţ al încăperii.

— Scumpul meu domn, şuieră maldărul, ce se-ntâmplă, pentru

Dumnezeu?! Am impresia că nu mă cunoşti defel.

Ce-aş fi putut să-i răspund? M-am prăbuşit într-un fotoliu şi am aşteptat, cu ochii holbaţi şi gura căscată, dezlegarea misterului.

— E ciudat, totuşi, că nu mă cunoşti, zise din nou indescriptibilul, care executa acum pe podea o inexplicabilă manevră, foarte asemănătoare cu trasul unui ciorap. Nu se vedea însă decât un singur picior.

— E ciudat că nu mă cunoşti. Pompey, adu-mi piciorul ăla!

Negrul îi întinse un picior de plută foarte masiv şi gata îmbrăcat, pe care maldărul şi-i înşuruba într-o clipită şi se ridică.

— Da, a fost o luptă sângeroasă, urmă el ca într-un monolog. Dar când te baţi cu alde bugaboo şi kickapoo nu trebuie să-ţi închipui că poţi scăpa, cu-o simplă zgârietură. Pompey, dă-mi, te rog, braţul acela. (apoi către mine) Thomas e, cu siguranţă, cel mai bun meşter când e vorba de picioare de plută; dar dacă o să ai vreodată nevoie de un braţ, dragul meu prieten, ţi-l recomand pe Bishop.

În clipa asta, Pompey îi înşuruba un braţ.

— Se poate spune c-a fost ceva teribil. Hai, Pompey, pune-mi umerii şi pieptul! Pettitt face umerii cei mai buni, dar pentru un piept trebuie să te duci la Ducrow.

— Piept! Îngânai eu.

— Pompey, când o să isprăveşti odată cu peruca asta? Scalparea e un lucru dureros, dar din fericire îţi poţi pro'cura de la De L'Orme o perucă pe cinste.

— Perucă!

— Hai, negrule, pune-mi dinţii! Pentru o dantură ca lumea trebuie să te duci la Parmly20; costă mult, dar face. Mi-am cam înghiţit" dinţii când marele bugaboo mi-a vârât pe gât patul puştii.

— Patul puştii! Vârât pe gât! Să nu-ţi crezi ochilor!

— A, da, apropo, ochiul! Hai, Pompey, înşurubează-mi ochiul, ticălosule! Aceşti kickapoo se pricep să scoată ochii la oameni. Dar doctorul Williams e pe nedrept calomniat. Nici nu-ţi poţi închipui ce bine văd cu ochii făcuţi de el!

Începui să-mi dau limpede seama că obiectul din faţa mea era nici mai mult, nici mai puţin decât noua mea cunoştinţă, Generalul de brigadă John A. B. C. Smith. Manipulaţiile lui Pompey aduseseră, recunosc, modificări surprinzătoare în înfăţişarea personajului. Vocea lui, însă, continua să mă uimească; dar chiar şi acest mister avea să fie dezlegat în curând.

— Pompey, ticălos negru! Scânci Generalul. Am impresia că vrei să mă laşi să ies fără cerul gurii.

La auzul acestor vorbe, negrul, bolborosind o scuză, se apropie de stăpânul său, îi deschise gura, cu aerul expert al unui jocheu, şi-i vârî înăuntru un aparat cam bizar, cu o dexteritate care mă uimi. Întreaga înfăţişare a Generalului suferi o schimbare bruscă, uluitoare. Când acesta deschise din nou gura, vocea lui îşi recăpătase muzicalitatea şi forţa care mă izbiseră la prima mea întâlnire cu Generalul.

— Fir-ar ai dracului de vagabonzi! Exclamă el, pe un ton atât de clar, încât am tresărit. Nu numai că mi-au spart cerul gurii, dar mi-am tăiat cel puţin şapte optimi din limbă! Noroc că există Bonfanti – nu găseşti în toată America un magazin mai bun pentru asemenea articole21. Ţi-l recomand ca pe un magazin de încredere (Generalul se înclină) şi te asigur c-o fac cu cea mai mare plăcere.

Mulţumindu-i pentru amabilitate, am plecat de îndată de la el, pe deplin edificat asupra adevăratei situaţii, asupra misterului care mă tulburase vreme atât de îndelungată. Era limpede. Un caz cât se poate de clar. Generalul de brigadă Jcbn A. B. C. Smith era omul. Era omul care fusese făcut bucăţi.

NOTĂ

OMUL FĂCUT BUCĂŢI. POVESTE DESPRE RECENTA CAMPANIE ÎMPOTRIVA TRIBURILOR BUGABOO ŞI KICKAPOO

(THE MAN THAT WAS USED UP. A TALE OF THE LATE BUGABOO AND KICKAPOO CAMPAIGN)

(A: Burton's Gentleman's Magazine, aug. 1839; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: PHANTASY-PIECES, B cu revizuiri manuscrise, 1842; D: Prose Romances, 1843; E: Broadway Journal, 9 aug. 1845; F: Works, 1856)

Despre această nuvelă Poe trebuie că a avut o părere foarte bună din moment ce i-a rezervat un loc de onoare, inferior doar Crimelor din Rue Morgue, atât în PHANTASY-PIECES, cât şi în Prose Romances. Criticii, în schimb, par să împărtăşească în general opinia lui A. H. Quinn, după care „s-ar putea să existe un înţeles profund în această satiră. Dar el scapă autorului de faţă” (op. Cit., p. 283). E reluată aici problema identităţii, acelprincipium individuationis ce făcuse obiectul preocupării sale în Morella şi Ligeia.

O sursă de inspiraţie livrescă pare a fi fost Asmodeus, or the Devil upon Two Sticks (Asmodeus, sau diavolul pe două beţe), tălmăcirea engleză a romanului lui Alain-Rene Le Sage, Le Diable Boiteux (Diavolul şchiop), 1707, o carte extrem de populară pe vremea lui Poe.

Subiectul nuvelei era neîndoielnic actual, căci gazetele acordau spaţii largi conflictelor (1839) cu indienii din Florida, în care era implicat şi tribul kickapoo din seminţia Algonquinilor. Mutilări şi scalpări ale prizonierilor încăpuţi pe mâna lor erau evenimente curente, după cum şi procesul căpitanului Mann se bucurase câtva timp de atenţia presei.

Unii au văzut în nuvela lui Poe o satiră politică îndreptată împotriva campaniei electorale din 1840, când lui Van Buren, unul dintre candidaţi, i s-a compus un cântec ce

începea cu versul „Van, Van's Used Up Man” („Van, Van e un om terminat”).

Prăbuşirea Casei Usher în româneşte de Ion Vinea

Son coeur est un luth suspendu;
Sitôt qu'on le touche, il resonne.
De Beranger1

Vreme de o zi întreagă, zi neguroasă, tăcută şi posomorită de toamnă, în care norii grei atârnau apăsător din cer, străbătusem singur, călare, un ţinut grozav de trist, până ce m-am găsit, într-un târziu, când se lăsau umbrele înserării, dinaintea melancolicei case Usher. Nu ştiu de ce, dar de la cea dintâi privire pe care am aruncat-o asupra clădirii, o jale de nesuferit îmi pătrunse în suflet. Am spus o jale de nesuferit fiindcă în starea mea nu intra nimic din acel sentiment mai curând plăcut, poetic oarecum şi de care sufletul nostru e cuprins chiar şi în faţa celor mai cumplite icoane ale dezolării şi ale groazei. Am contemplat priveliştea din faţa mea, şi numai la vederea casei, a contururilor în care mi se înfăţişa acel domeniu – cu zidurile lui bătute de vânturi, cu ferestrele asemenea unor orbite goale, cu tufele rare de rogoz, cu cele câteva trunchiuri de copaci cărunţi şi gârbovi – m-a năpădit o sfârşeală fără margini, pe care n-aş putea să o compar mai bine cu o altă senzaţie pământească decât cu visul de apoi al celui care se trezeşte din beţia de opiu, cu amara regăsire în viaţa de toate zilele, cu hâda şi treptata cădere a vălului. Era un fior de gheaţă, o scufundare, o dureroasă strângere a inimii, o întristare fără leac a minţii, pe care nici un imbold al închipuirii n-ar mai fi putut-o îndemna spre măreţie. Ce să fi fost oare? Mă oprii locului să mă gândesc. Ce să fi fost acel ceva care mă tulbura până într-atât numai la simpla vedere a casei Usher? Era un mister cu totul de nepătruns. Şi nu izbuteam să mă dezbar de întunecatele închipuiri ce mă năpădeau pe când îmi puneam întrebarea. Şi m-am văzut silit să mă opresc la acest răspuns, care nu mă mulţumea câtuşi de puţin, că, fără îndoială, există anumite îmbinări

între lucrurile cele mai simple şi obişnuite şi care au puterea să ne mişte în acest fel, dar că, cercetând aceste puteri, aflăm pricini ce depăşesc cunoştinţele noastre. Mă gândeam că s-ar fi putut ca o schimbare neînsemnată în orânduirea amănuntelor ce alcătuiau priveliştea sau decorul să fie de ajuns pentru a schimba sau chiar a zădărnici puterea lor de a ne cufunda în tristeţe. Stăpânit de aceste gânduri, mi-am îndreptat calul spre malurile râpoase ale unui negru şi lugubru heleşteu care îşi aşternea neclintitul său luciu în faţa locuinţei şi – cu un fior şi mai pătrunzător – am privit în unde la icoana răsturnată şi înmulţită a trestiilor cenuşii, la copacii trunchiaţi şi fantomatici şi la ferestrele asemănătoare cu nişte ochi fără priviri.

Şi totuşi, tocmai în acest lăcaş al tristeţii aveam acum de gând să fac un popas de câteva săptămâni. Roderick Usher, proprietarul ei, fusese unul dintre voioşii mei prieteni din copilărie. Ani mulţi trecuseră însă de la ultima noastră întâlnire. O scrisoare îmi sosise de curând, pe depărtatele mele meleaguri – o scrisoare din partea lui – al cărei cuprins alarmant şi stăruitor nu îngăduia alt răspuns din parte-mi decât să mă duc eu însumi la faţa locului. Manuscrisul vădea o cumplită frământare nervoasă. Prietenul mi se plângea de o năprasnică boală a trupului, de o tulburare mintală ce-l apăsa şi de o dorinţă arzătoare de a mă vedea, ca pe cel mai bun şi într-adevăr singurul său prieten, cu speranţa că bucuria de a mă revedea îi va alina oarecum suferinţele.

Dar felul cum toate acestea şi multe altele încă erau spuse – acel strigăt din adâncul inimii ce îi însoţea rugămintea – nu-mi îngăduia nici o clipă de şovăială şi de aceea m-am supus fără zăbavă chemării lui, pe care o găseam foarte ciudată totuşi.

Deşi, copii fiind, fusesem strâns legaţi între noi, ştiam prea puţine lucruri despre prietenul meu. Era în obiceiul lui să fie întotdeauna din cale-afară de reţinut. Ştiam, de altfel,

că, din noaptea timpurilor, străvechea lui familie se făcuse cunoscută prin firea ei deosebit de simţitoare, care de-a lungul veacurilor îşi dovedise măiestria în opere de înaltă artă şi se manifestase dintru început prin repetate fapte de milostenie, pornite dintr-o mărinimie darnică şi discretă, şi totdeodată printr-o pătimaşă înclinare spre misterele întortocheate, mai degrabă decât spre frumuseţile ortodoxe şi limpezi ale ştiinţei muzicale. Luasem cunoştinţă şi de faptul, vrednic de luare-aminte, că din trunchiul familiei

Usher, cu toată vechea ei slavă, n-a crescut niciodată vreo ramură trainică; întreg neamul lor, cu alte cuvinte, nu are altfel de coborâtori decât în linie dreaptă; rămăsese aşa întotdeauna, afară doar de câteva neînsemnate şi trecătoare abateri. Poate că tocmai această lipsă, îmi ziceam eu, ţinând seama de potrivirea desăvârşită dintre înfăţişarea acelor locuri şi binecunoscutul fel de a fi al celor din familia Usher şi gândindu-mă totodată şi la înrâurirea pe care, de-a lungul unui şir de veacuri, ar fi putut-o avea una asupra celeilalte, poate că tocmai această lipsă a unei ramuri lăturalnice, patrimoniul şi numele trecând fără nici o abatere numai din tată în fiu, să fi dus într-un sfârşit la contopirea acestor două, aşa încât titlul a schimbat numele de la obârşie al domeniului în ciudata şi îndoielnica denumire de „Casa Usher”, denumire folosită de ţăranii din partea locului şi cuprinzând în a lor minte atât familia, cât şi locuinţa ei.

Am spus că singura urmare a încercării mele oarecum copilăreşti de a mă uita în heleşteu a fost că mi-a întărit şi mai mult ciudata mea impresie dintâi. După câte socot, nu pot pune la îndoială că tocmai conştiinţa rapidei creşteri a stării mele de tulburare superstiţioasă – de ce oare n-aş numi-o aşa?

— Era pricina înteţirii acestei tulburări.

Aceasta este – şi o ştiam de mult – legea de neînţeles a tuturor sentimentelor a căror temelie este groaza. Şi se prea poate că, numai fâindcă-mi desprinsesem privirile de

la icoana din lac a locuinţei, spre a mi le arunca asupra clădirii înseşi, mi-a încolţit în minte o idee stranie – o idee, într-adevăr atât de caraghioasă, încât, dacă vorbesc de ea, e doar ca să arăt cât de puternice şi de vii erau senzaţiile ce mă apăsau, închipuirea mea fusese stârnită până într-atât, că ajunsesem să cred într-adevăr că împrejurul casei şi împrejurul întregului domeniu plutea o atmosferă proprie lor şi vecinătăţii lor apropiate, o atmosferă cu totul străină de aerul cerului, dar care parcă se ridica din arborii gârboviţi, şi din zidurile cenuşii, şi din heleşteul tăcut – un abur pestilenţial, vrăjit şi funebru, greoi, nedesluşit şi plumburiu.

Izgonindu-mi din minte ceea ce nu putea fi decât vis, am cercetat mai de aproape adevărata înfăţişare a clădirii. Trăsătura cea mai de seamă părea să fie vechimea ei, care întrecea orice măsură. Veacurile o decoloraseră aproape cu totul. Un mucegai mărunt o acoperea în întregime pe dinafară, tapisând-o de sub acoperiş ca un ţesut subţire de broderie migăloasă. Cu toate acestea, nicăieri nu se vedea vreo stricăciune mai neobişnuită. Nu se surpase nici o părticică a zidăriei, şi era parcă o ciudată nepotrivire între această desăvârşită îmbinare a părţilor alcătuitoare şi şubreda stare a pietrelor, luate una câte una. În faptul acesta era ceva care mă ducea cu gândul la acele vechi tăblii de lemn îndelung lăsate să putrezească în câte o pivniţă uitată, fără nici o atingere cu suflul aerului dinafară, şi care îşi păstrau totuşi o înşelătoare trăinicie, în ciuda acestor semne de adâncă părăginire, clădirea nu părea şubredă. Poate că ochiul unui cercetător atent ar fi putut descoperi o crăpătură abia vizibilă, care, pornind de sub acoperişul faţadei, îşi croia drum în zigzag în josul zidului, până ce se pierdea în apele triste ale mlaştinii.

Fără a pierde din vedere aceste amănunte, m-am îndreptat călare pe o alee scurtă ce ducea spre casă. Un servitor îmi luă calul, şi am intrat sub bolţile gotice ale sălii. Un valet în pas tiptil mi-o luă înainte şi mă însoţi în tăcere

printr-un şir de coridoare întunecoase şi întortocheate spre camera de lucru a stăpânului. Nu ştiu de ce, dar multe dintre lucrurile întâlnite pe acest parcurs n-au făcut decât să întărească sentimentele nedesluşite de care am mai vorbit. Desigur, obiectele din jurul meu – şi stucaturile de pe tavane, şi sumbrele tapiserii de pe pereţi, şi podelele negre ca abanosul, şi fantasticele trofee armoriale ce zornăiau la trecerea mea cu paşi mari, toate erau privelişti cu care mă obişnuisem încă din copilărie. Şi, cu toate că recunoşteam fără preget cât îmi erau de familiare acestea, mă minunam totuşi cât de neaşteptate erau închipuirile pe care le trezeau în mine nişte imagini atât de obişnuite. Am întâlnit pe una dintre scări pe medicul familiei. Chipul lui, gândii eu, poartă pecetea unei viclenii josnice îmbinată cu stupoare.

Îmi strânse mâna cu emoţie şi-şi văzu de drum. Apoi valetul deschise o uşă, şi mă găsii în faţa stăpânului său.

Camera în care mă aflam era foarte spaţioasă şi înaltă. Ferestrele erau lungi, înguste şi ascuţite şi aşezate la o atât de mare depărtare de negrele podele de stejar, că ar fi fost cu neputinţă să ajungi la ele. Raze plăpânde de lumină roşiatică pătrundeau prin ochiurile zăbrelite, astfel încât obiectele mai mari din încăpere puteau fi lesne văzute. Privirea însă se străduia zadarnic să ajungă până la colţurile depărtate ale odăii sau în adânciturile tavanului boltit şi sculptat. Draperii întunecate atârnau de pereţi. Mobilierul era peste măsură de bogat, anevoie de folosit, foarte vechi şi hodorogit. Un mare număr de hârţoage şi de instrumente muzicale zăceau împrăştiate pe jos, fără să izbutească însă a da viaţă decorului. Simţeam că respir o atmosferă încărcată de tristeţe. O jale adâncă, amară şi de nelecuit plutea în aerul acela care învăluia totul şi pătrundea pretutindeni.

Când intrai, Usher se ridică de pe divanul pe care stătuse lungit şi mă primi cu o căldură şi însufleţire ce cuprindeau, acesta fu primul meu gând, o exagerată cordialitate, prea

mult din bunăvoinţa cuviincioasă şi obligatorie a unui om de lume plictisit. Dar a fost de ajuns să arunc o privire asupra chipului său ca să mă încredinţez de desăvârşita lui sinceritate. Ne aşezarăm. Şi timp de câteva clipe, în care nu rosti nici un cuvânt, m-am uitat la el cu o milă amestecată cu spaimă.

Desigur, niciodată un om nu se schimbase atât de cumplit şi într-un răstimp atât de scurt ca Roderick Usher! Era de necrezut: cu greu am izbutit să recunosc în palida făptură din faţa mea pe tovarăşul din prima mea copilărie. Şi totuşi figura lui atât de caracteristică a fost întotdeauna vrednică de luare-aminte. Mai întâi, culoarea cadaverică a feţei; apoi, ochii mari, străvezii şi fără seamăn de luminoşi; buzele cam subţiri, foarte pale, dar minunat de frumos arcuite; un nas subţirel şi coroiat, de tip ebraic, dar cu nările din cale-afară de dilatate pentru o astfel de croială, şi bărbia fin rotunjită, dar care, prin lipsa ei de proeminenţă, trăda slăbiciune sufletească; în sfârşit, părul mai molatic şi mai subţire decât firul de păianjen; şi toate aceste trăsături, adăugate fa o nemaipomenită amploare a frunţii, alcătuiau o înfăţişare de neuitat2.

Dar acum, prin simpla accentuare a caracteristicilor dominante ale trăsăturilor feţei şi a expresiei sale obişnuite, arăta atât de schimbat, că mă îndoiam cu cine anume vorbesc, în clipa de faţă, paloarea de strigoi a pielii, ca şi suprafireasca strălucire a ochilor mă cutremurau şi mă îngrozeau mai presus de orice. Şi mai era şi părul mătăsos, pe care-l lăsase să crească în toată voia, şi cum acest caier sălbatic şi aerian de uşor mai curând îi plutea în jurul feţei, nu izbuteam, oricât m-aş fi străduit, să găsesc în năzdrăvana lui expresie ceva simplu şi omenesc.

Ceea ce m-a izbit mai întâi în purtările prietenului meu a fost o lipsă de şir şi de legătură – o destrămare; şi am găsit, foarte curând, că aceasta provenea dintr-o sforţare necontenită, dar slabă şi fără rost, de a-şi stăpâni un neastâmpăr firesc, o frământare nervoasă nemaipomenită.

La drept vorbind, fusesem pregătit şi mă aşteptam la ceva de acest fel, nu numai din scrisoarea lui, dar şi din amintirea unor isprăvi de-ale sale din copilărie, precum şi prin părerea la care ajunsesem pe temeiul ciudatei sale alcătuiri trupeşti şi a felului său de a fi. În mişcările lui se arăta, rând pe rând, vioi şi molatic. Glasul îi suna tremurător şi nehotărât (când spiritul vieţii părea că-l părăsise cu totul), dar trecea cu repeziciune la acea concizie plină de energie, la acea vorbire abruptă, cumpănită, răspicată şi cavernoasă, la rostirea grea şi guturală, ritmică şi desăvârşit de bine modulată a beţivilor fără. De leac şi celor mai nărăviţi fumători de opiu, când sunt în toiul beţiei lor.

Tocmai în acest fel mi-a vorbit de scopul venirii mele, de arzătoarea lui dorinţă de a mă vedea şi de alinarea pe care o aştepta de la mine. Pe îndelete, îmi dădu unele lămuriri, destul de lungi, despre felul cum înţelegea el natura bolii de care suferea. Spunea că e vorba de un rău înnăscut, un rău moştenit, căruia nu trăgea nădejde să-i găsească leac, o simplă boală de nervi, se grăbi el să adauge, care, fără îndoială, avea să-i treacă în curând. Se manifesta printr-o mulţime de senzaţii câtuşi de puţin fireşti. Dintre ele, pe când le descria cu de-amănuntul, au fost unele care m-au interesat şi m-au şi îngrozit. Pesemne că şi termenii folosiţi, precum şi felul său de a povesti precumpăneau aici. Suferea cumplit de o ascuţire bolnăvicioasă a simţurilor. Nu putea să mănânce decât hrana cea mai simplă şi searbădă. Nu putea să poarte decât veşminte croite din anumite ţesături. Mireasma florilor îl înăbuşea, fără deosebire. Cea mai slabă lumină îi supăra ochii. Şi afară de unele sunete, adică de ale instrumentelor muzicale cu strune, toate celelalte îl umpleau de groază.

Mi-am dat seama că e robul încătuşat al unei spaime neobişnuite.

— Am să mor, zise el, trebuie să mor de această jalnică nebunie. Aşa, numai aşa, şi nu altfel, am să-mi dau sfârşitul.

Mi-e frică de întâmplările ce or să vină, dar nu de ele, ci de urmările lor. Mă cutremur când mă gândesc la oricare dintre ele; chiar şi cea mai de rând şi mai neînsemnată poate înrâuri nesuferita mea frământare sufletească, într-adevăr, nu de primejdie mi-e groază, ci numai de urmarea ei cea de neînlăturat – teroarea. In această frământare nervoasă, în această jalnică stare, simt că, mai curând sau mai târziu, voi fi nevoit să-mi pierd şi viaţa, şi minţile totdeodată în cine ştie ce zadarnică luptă cu acea înverşunată stafie: GROAZA!

Am mai aflat, la răstimpuri, din aluzii trunchiate şi în doi peri, de o altă ciudată trăsătură a stării lui mintale. Se găsea încătuşat de-a binelea de anumite impresii de natură superstiţioasă cu privire la locuinţa pe care o stăpânea, de unde nici nu se mai încumetase a mai ieşi de un lung şir de ani. Anumite impresii privitoare la o înrâurire a cărei presupusă putere o tălmăcea prin expresii prea obscure ca să poată fi redate aici. Înrâurire care, prin câteva ciudate amănunte în legătură cu înfăţişarea şi materia acestui leagăn al familiei, dobândise, zicea el, în urma suferinţelor îndurate, o stăpânire asupra minţii sale, o stăpânire pe care fizicul acelor ziduri cenuşii, al acelor turle şi al întunecatului heleşteu ce oglindea întreaga zidire o răsfrânsese încetul cu încetul asupra moralului întregii sale existenţe.

Admitea totuşi, cu unele şovăieli, că tristeţea ciudată ce-l copleşea se datora, în mare măsură, unei pricini mult mai fireşti şi mult mai adevărate – îndelungatei şi crudei boli şi sfârşitului, fără doar şi poate apropiat, al unei duioase şi multiubite surori, unica sa tovarăşă de atâţia amar de ani, cea din urmă şi singura sa rudă pe pământ.

— Moartea ei, spunea el cu o amărăciune pe care niciodată nu o voi uita, mă va lăsa pe mine (pe el, firavul şi deznădăjduitul) să fiu ultimul urmaş al străvechiului neam al Usherilor.

Pe când vorbea astfel, lady Madeline (căci acesta era numele ei) se apropie încet dintr-un ungher mai îndepărtat al încăperii si, fără să-şi fi dat seama că eram de faţă, dispăru. Am privit-o cu o uimire fără de margini, dar nu şi fără oarecare spaimă. Mi se părea cu neputinţă totuşi să-mi lămuresc ceea ce simţeam. In prada unui sentiment apăsător, o urmăream cu ochii, uluit, în vreme ce paşii ei se depărtau. Când într-un sfârşit o uşă se închise în urmă-i, privirea mea căută instinctiv şi cu nerăbdare chipul fratelui, dar îşi îngropase faţa în mâini şi n-am putut vedea decât că o paloare cu totul neobişnuită se răspândise pe degetele lui străvezii şi slăbite, printre care se prelingeau pe încetul lacrimi de suferinţă.

Boala de care suferea lady Madeline făcuse multă vreme de ocară dibăcia doctorilor. O îndărătnică stare de nepăsare la tot şi toate, o treptată istovire a fiinţei şi, pe lângă acestea, nişte repetate, dar trecătoare, căderi în stare cataleptică, iată cum suna neobişnuitul diagnostic.

Până acum ţinuse piept cu tărie atacurilor bolii şi nu consimţise încă să cadă la pat. Târziu însă, chiar în seara sosirii mele în casa Usher, a fost doborâtă (precum mi-a povestit în timpul nopţii fratele ei, în prada unui neastâmpăr de nedescris) de puterea nimicitoare a bolii, şi am înţeles că apariţia ei de o clipă în raza privirii mele va fi fost poate şi cea din urmă pe care o dobândisem, că niciodată nu o voi mai vedea pe lady Madeline, cel puţin cât va mai fi încă în viaţă.

În cele câteva zile care au urmat, numele ei n-a mai fost rostit nici de

Usher, nici de mine. Şi în tot acest răstimp m-am străduit în fel şi chip să uşurez tristeţea prietenului meu. Pictam şi citeam împreună, sau ascultam, ca prin vis, straniile improvizaţii ale chitarei lui atât de grăitoare. Şi astfel, pe măsură ce o apropiere mai strânsă, din ce în ce mai strânsă, mă găzduia, tot rnai fără de oprelişti, în tainiţele sufletului său, mi-am dat seama, cu o amărăciune tot mai înteţită, de

zădărnicia tuturor încercărilor mele de a reînsufleţi o minte din care întunericul, ca şi cum ar fi izvorât din ea, revărsa peste întregul univers moral şi fizic un funebru şi necontenit şuvoi de tristeţe.

Am să păstrez de-a pururi3 în gând amintirea orelor solemne pe care le-am petrecut singur cu stăpânul casei Usher. Dar aş da greş, cu toate acestea, dacă aş încerca să exprim caracterul exact al preocupărilor şi cercetărilor în care mă atrăgea, arătându-mi calea. Clocotul de idei al unui spirit în fierbere maladivă răsfrângea o lumină de pucioasă asupra tuturor lucrurilor. Lungile şi jalnicele lui cântece funebre îmi vor suna veşnic în auz. Cu durere mi-amintesc printre altele de o anumită stranie variantă, o amplificare a ciudatei arii din ultimul vals al lui Weber4.

Cât despre picturile cărora trudnica lui fantezie le da viaţă, şi care, cu fiece atingere de penel, ajungeau treptat la o formă vagă ce mă cutremura şi-mi da fiori, căci mă cutremuram fără să ştiu de ce, despre aceste picturi (atât de vii încât imaginile lor îmi stau şi azi dinaintea ochilor) zadarnic aş încerca să fac altceva decât o descriere foarte trunchiată care să poată fi oglindită de cuvântul scris. Prin simplitatea absolută a desenelor sale, prin sobrietatea lor, el atrăgea şi subjuga atenţia. Dacă vreodată un muritor a putut să picteze o idee, acest muritor a fost Roderick Usher. Pentru mine cel puţin, în împrejurarea în care mă aflam, din abstracţiile pure pe care acest ipohondru se întrecea să le arunce pe pânză se desprindea o spaimă cutremurătoare şi de nesuferit, a cărei ameninţare n-am simţit-o nici în faţa reveriilor, strălucite desigur, dar prea concrete, ale lui Fuseli5.

Există însă, printre concepţiile fantasmagorice ale amicului meu şi una care nu e atât de închinată spiritului de abstracţie, şi care, deşi cu sfială, poate fi totuşi schiţată şi redată în cuvinte. Era o pânză mică înfăţişând lăuntrul unui cavou sau al unei galerii dreptunghiulare şi nesfârşit de lungi, cu ziduri joase, netede, albe, neîntrerupte, şi fără

podoabe. Anumite amănunte secundare ale desenului dădeau a înţelege că această galerie se găsea la o foarte mare adâncime în pământ. Nu se zărea nicăieri nici o ieşire în toată această vastă întindere. Nu se zărea nicăieri nici o faclă sau vreun alt izvor de lumină artificială, şi, cu toate acestea, un puhoi de raze orbitoare se rostogolea de la un capăt la altul, scăldând totul într-o splendoare spectrală şi de neînţeles.

Am mai vorbit de starea bolnăvicioasă a nervului său acustic, din a cărui pricină bolnavul nu putea suferi nici un fel de muzică, afară doar de anumite acorduri ale instrumentelor cu coarde. Poate că tocmai îngustele fruntarii între care singur se limitase pe chitară au dat naştere, în mare măsură, caracterului fantastic al improvizaţiilor sale.

Dar nu tot astfel putea fi lămurită uşurinţa înflăcărată cu care îşi compunea ale sale impromptus6. Toate acestea trebuie să fi fost, şi chiar şi erau, atât în sunete, cât şi în cuvintele straniilor sale fantezii muzicale (căci nu arareori se acompania, potrivind muzicii cuvinte improvizate şi rimate), erau rodul acelei intense reculegeri şi concentrări mintale ce nu se manifestă, aşa cum am mai spus, decât în anumite clipe de supremă concentrare intelectuală, dobândită prin mijloace artificiale. Mi-am adus foarte uşor aminte de cuvintele uneia din rapsodiile sale. Poate atunci când mi-a arătat-o mi s-a întipărit mai adânc în minte pentru că în înţelesul ascuns şi tainic al acestei opere mi s-a părut a descoperi, pentru prima oară, că Usher era conştient de starea sa, presimţirea că măreaţa lui inteligenţă se clătina pe tronul său.

Aceste versuri, care fuseseră intitulate Palatul bântuit de strigoi7, sunau aproape aşa cum urmează:

I

Într-o verde-a noastră vale
Gazdă îngerilor buni, Nalţă turnuri triumfale
Un palat, în timpi străbuni.

Pe-ale Gândului meleaguri
Se-ardica stăpânitor, Peste mai semeţe praguri
N-au mai dat heruvii zbor.
II
Mândre flamuri de-aur, sute, Fâlfâie pe ziduri, sus.

(Toate-acestea, petrecute
De demult, de mult s-au dus.)
Gingaşe zefiruri, treze, Care-n zi s-au legănat, Printre pale metereze
Duc parfum într-aripat.
III
Prin ferestre, cei în vale
Călători, puteau zări, Prinse-n ritmuri muzicale
De lăută, Umbre vii, Iar pe-un tron, în plină slavă
Stând cel în porfir născut, În mărirea lui grozavă, Gândul, crai pe-acest ţinut.
IV
Numai perle şi rubine
E-al palatului portal, Şi prin el, iată că vine
Scânteind, val după val, A Ecourilor ceată
Ca să cânte-n viers şi-n grai
Cu o voce minunată, Duhul marelui lor crai.
V
Dar strigoi cerniţi.
— Prădalnic
Iureş dau puterii Lui!
Plângeţi, vai! Soarele falnic
Nu-i mai luce Craiului!
Iar în preajma casei, Faima, Care-n purpură-nflorea, Azi e-un basm umbrit de spaima
Moartei vremi, de-a pururea.
VI
Azi drumeţii-acelor locuri, Prin ferestre roşii, văd
Spectrii-n năzdrăvane jocuri a

Duşi pe muzici de prăpăd, Şi-n portal, puhoi de jale, Gloate ce c-un hohot hâd
Ne'ncetat îşi taie cale, Dar pe veci nu mai surâd.

Mi-aduc bine aminte că sugestiile ce se desprind din acest poem mi-au trezit în minte o înlănţuire de idei din care am reţinut o părere a lui Usher. O citez aici nu atât pentru noutatea ei (fiindcă au mai gândit-o şi alţii8), dar mai ales pentru tăria cu care el a susţinut-o.

Această părere, în general, nu cuprindea altceva decât credinţa în sensibilitatea tuturor fiinţelor vegetale. Dar, în vălmăşagul fanteziei lui bolnave, ideea căpătase un caracter şi mai cutezător, încâlcind, cu anumite condiţii, şi împărăţia regnului mineral. Mi-e cu neputinţă să redau în cuvinte toată amploarea şi toată fanatica seriozitate a convingerii sale. Credinţa lui pornea totuşi (aşa cum am mai dat a înţelege) de la pietrele sure ale leagănului său strămoşesc. Condiţiile acestei simţiri, credea el, se găseau în chiar întocmirea acestor pietre, în regula rânduielii lor, ca şi în muşchiul bogat ce le acoperea, precum şi în arbori gârboviţi dimprejur, iar mai presus de toate, în neclintita şi îndelungata statornicie a acestei alcătuiri, înmulţită prin oglindirea ei în liniştitele ape ale heleşteului. Dovada – dovada acestei simţiri – se poate vedea, zicea el (şi tresăream când îmi vorbea în acest fel), în treptata, dar sigura condensare în jurul apelor şi al zidurilor a unei anumite atmosfere, şi care era numai a lor. Urmările, adăuga, se puteau desluşi în tăcuta, dar nefasta şi cumplita înrâurire care de veacuri plămădise destinele familiei sale şi care îl durase pe el aşa cum îl văd acum, aşa cum şi era.

Astfel de păreri n-au nevoie de comentarii, şi nici n-am să le comentez.

Cărţile noastre – acele cărţi care de ani de zile alcătuiau o bună parte din existenţa intelectuală a bolnavului – erau, aşa cum lesne se poate ghici, în. Strânsă legătură cu înclinarea lui spre supranatural9.

Cercetam împreună şi cu multă luare-aminte lucrări ca, de pildă, Vervet şi Călugăriţa de Gresset, Belphegor de Machiavelli, Cerul şi iadul de Swedenberg, Călătoria subterană a lui Nicolas Klimm de Holberg, Chiromanţia de Robert Flud, de Jean d'Indagine şi De la Chambre, Călătoria în lumile albastre de Tieck şi Cetatea soarelui de Campanella.

O carte a sa preferată era un exemplar în octava din Directorium Inquisitorium de dominicanul Eymeric de Gironne. Mai erau şi unele paragrafe din Pomponius Mela cu privire la străvechii satiri africani şi aegipani, care pe Usher îl puneau, ceasuri întregi, pe gânduri şi visare.

Dar cea mai mare desfătare o găsea în citirea unui volum din cale-afară de rar şi curios, un în quarto – manualul unei biserici uitate – intitulat Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae10.

Nu mă puteam opri să mă gândesc la straniu] ritual cuprins în această lucrare şi la influenţa pe care o fi avut-o a. supra bolnavului, când, iată, într-o seară, înştiinţându-mă pe neaşteptate că lady Madeline încetase din viaţă, mi-a adus la cunoştinţă intenţia lui ca (înainte de-a o înmormânta pentru totdeauna) să păstreze vreme de două săptămâni trupul neînsufleţit al surorii sale într-unul din numeroasele cavouri aflătoare în zidurile de temelie ale clădirii. Dar omeneasca pricină dată ciudatei sale măsuri mi se părea una dintre acele îndreptăţiri căreia nu mă simţeam în stare să mă împotrivesc. Ca frate al defunctei, mi-a spus el, luase această hotărâre ţinând seama de caracterul deosebit al bolii de care suferise răposata şi de o anume curiozitate iscoditoare şi nelalocul ei a medicului, precum şi de aşezarea prea depărtată şi prea la voia întâmplării a cavoului familiei. Nu pot tăgădui că la amintirea sinistrei înfăţişări a insului pe care l-am întâlnit pe scară chiar în ziua sosirii mele, n-am avut câtuşi de puţin dorinţa de a mă opune la ceea ce socoteam că e doar o precauţie nevinovată şi nicidecum ceva nefiresc.

Urmând cererii lui Usher, l-am ajutat eu însumi la pregătirile în vederea vremelnicei înmormântări. După ce aşezarăm în raclă trupul neînsufleţit, l-am dus noi doi singuri la locul de odihnă. Cripta unde l-am adăpostit şi care fusese închisă o vreme atât de îndelungată (încât făcliile noastre pe jumătate înăbuşite nu ne înlesneau nici cea mai mică cercetare a locurilor) era mică, igrasioasă şi lipsită de orice mijloc de iluminare. Se afla la o mare adâncime, tocmai dedesubtul acelei părţi a clădirii unde se găsea şi camera mea. Pesemne că în depărtatele veacuri ale feudalităţii slujise drept cameră pentru cele mai josnice scopuri, iar mai în urmă, ca magazie pentru praful de puşcă sau alte materii uşor inflamabile, deoarece o parte a podelei şi toţi pereţii lăuntrici ai unui lung coridor boltit prin care ajunsesem aici erau bine căptuşiţi cu aramă. Poarta de fier masiv fusese proteguită în acelaşi chip. Când uriaşa ei greutate se mişca pe balamale, se auzea un sunet ciudat de ascuţit şi de supărător.

După ce am depus funebra noastră povară pe grinzi de lemn în acest lăcaş al groazei, am împins niţel la o parte capacul încă neînşurubat al sicriului şi ne-am uitat la chipul celei dinlăuntru. Ceea ce mi-a ţintuit dintru început atenţia a fost asemănarea izbitoare dintre frate şi soră.

Iar Usher, ghicindu-mi pesemne gândul, murmură câteva cuvinte din care am înţeles că defuncta şi el fuseseră gemeni, iar din această pricină existase totdeauna între ei o simpatie de o natură aproape de neînţeles.

Dar ochii noştri n-au rămas prea îndelung ţintiţi asupra moartei, căci n-o puteam privi fără de spaimă. Boala care o pusese în mormânt pe lady Madeline în plină tinereţe îi lăsase ca în derâdere, cum se întâmplă în toate maladiile strict cataleptice, o uşoară roşeaţă pe obraji şi pe piept, iar pe buze acel enigmatic, acel lânced şi zăbavnic surâs, care-i atât de cumplit în moarte. Am pus capacul la loc şi l-am înşurubat, şi, după ce am înţepenit poarta de fier, ne-am

întors istoviţi pe acelaşi drum ce ducea ia încăperile aproape tot atât de lugubre din părţile de sus ale locuinţei.

Şi acum, după trecerea câtorva zile de amară durere, iată că o vădită schimbare se arată în semnele de tulburare mintală ale prietenului meu. Nici urmă nu se mai vedea din obişnuitele lui purtări: dispăruseră. Obişnuitele lui îndeletniciri fuseseră delăsate sau date uitării.

Cu paşi grăbiţi, inegali şi fără ţintă, rătăcea din odaie în odaie. Paloarea feţei căpătase o culoare poate şi mai spectrală decât înainte, dar acea lumină de care îi străluceau ochii pierise cu totul. Glasul, care din când în când se auzea răguşit şi aspru, îi amuţise. In schimb, o tremurare, venită parcă dintr-o groază fără de margini, era acum felul său nou de a vorbi. Ajunsesem într-adevăr să mă întreb uneori dacă mintea lui veşnic tulburată nu era cumva chinuită de vreo taină apăsătoare cu care se lupta, lipsindu-i curajul trebuincios pentru a o da în vileag.

Alteori mă vedeam silit să pun totul numai în seama ciudăţeniilor de neînţeles ale nebuniei, căci îl observam privind în gol ceasuri întregi cu o luare-aminte încordată, ca şi cum ar fi ascultat un sunet închipuit.

Nu era de mirare că starea lui mă umplea de groază, mă cuprindea şi pe mine. Simţeam, strecurându-mi-se în suflet, printr-o şovăielnică şi treptată înaintare, strania înrâurire a fantasticelor şi totuşi molipsitoarelor lui rătăciri.

De atotputernicia acestor senzaţii mi-am dat seama într-o anumită noapte, a şaptea sau a opta de când o aşezasem pe lady Madeline în criptă. Era târziu şi mă găseam în pat. Ceasuri treceau după ceasuri, şi somnul tot nu se apropia de culcuşul meu. Cugetul meu se străduia să cuminţească neastâmpărul nervos ce mă stăpânea. Încercam să mă încredinţez că, dacă nu chiar totul, cel puţin o mare parte din ceea ce simţeam se datora influenţei tulburătoare a sumbrului mobilier al camerei mele, întunecatelor şi trenţuitelor lui draperii care fâlfâiau zbuciumate de suflul unui început de furtună, se zbăteau încoace şi încolo, cu

tresăriri, de-a lungul pereţilor, foşnind dureros în jurul sculpturilor patului. Dar sforţările mele au rămas zadarnice. O groază nespusă îmi pătrunse treptat întreaga fiinţă şi, în cele din urmă, arătarea hâdă a unei spaime supreme, dar fără pricină, puse stăpânire de-a binelea chiar pe inima mea. Am răsuflat din răsputeri şi, printr-o sforţare năprasnică, m-am dezbărat de ea. M-am ridicat în perne şi, scrutând cu ardoare întunericul orb din odaie, mi-am simţit auzul – nici eu nu ştiu de ce, dar poate că va fi fost doar îndemnul instinctului – şi-am ascultat anumite sunete nedesluşite şi joase, care, printre opririle furtunii, veneau, la lungi răstimpuri, nu-mi dădeam seama dincotro. Covârşit de un sentiment de oroare crescândă, oroare netălmăcită şi de neîndurat, m-am îmbrăcat în grabă (căci simţeam că toată noaptea nu voi mai putea dormi) şi m-am străduit să mă smulg din starea vrednică de milă în care mă aflam plimbându-mă cu paşi mari de-a lungul şi de-a latul odăii.

De-abia făcusem câteva ocoluri, când un zgomot de paşi uşori pe o scară învecinată îmi atrase atenţia. Mi-am dat curând seama că sunt paşii lui Usher. După o clipă, bătu încetişor la uşa mea şi intră, ţinând o lampă în mână. Chipul îi era de aceeaşi cadaverică paloare ca de obicei, dar, pe lângă asta, văzui în ochii lui ceva ca un râs smintit ce sta să izbucnească, ca o stare de isterie vădit stăpânită. Înfăţişarea lui mă înspăimântă, dar mă simţeam mai bine în orice altă împrejurare decât în singurătatea pe care o îndurasem un timp atât de lung, şi am întâmpinat sosirea lui cu mare bucurie.

— N-ai văzut? Întrebă el deodată, după câteva clipe de tăcere, în care timp plimbase în jur o privire rătăcită. N-ai văzut? Aşteaptă numai! Ai să vezi.

Zicând acestea, îşi puse cu grijă lampa la adăpost, se apropie grabnic de o fereastră şi o deschise larg, în plină furtună.

Răbufnirile năvalnice şi furioase ale vijeliei aproape că ne-au ridicat de la pământ. Era, într-adevăr, o furtunoasă, dar

cumplit de frumoasă noapte, fără de seamăn de sălbatic dezlănţuită în grozăvia şi frumuseţea ei. Pesemne că un vârtej se abătuse cu toate puterile în vecinătatea noastră, căci vântul în turbare îşi schimba mereu căile, şi norii, denşi peste măsură (atârnau atât de jos, încât aproape că apăsau pe turlele clădirii), nu ne puteau împiedica să nu ne dăm seama de via şi apriga repeziciune cu care soseau în goană din toate colţurile zării pentru a se năpusti unul asupra altuia, fără să se mai piardă în depărtări. Am spus că prea marea lor densitate nu ne împiedica totuşi să ne dăm seama de aceasta, cu toate că nu se vedea nici o rază de lună sau de stele pe cer şi nici un fulger nu lumina. Dar suprafaţa lăuntrică a uriaşelor mase de aburi purtate încoace şi încolo, dimpreună cu toate lucrurile pământeşti din preajma noastră răsfrângeau nefireasca strălucire a unei exalaţii gazoase ce plutea în jurul casei, învăluind-o într-o lumină firavă şi care se vedea foarte desluşit.

— Nu se cade. Nu se cade să te uiţi afară! I-am zis, înfâorându-mă, lui Usher, pe când îl conduceam, împingându-l încetişor de la fereastră, către un jilţ. Aceste oprelişti care te scot din fire sunt simple fenomene electrice, ce n-au nimic neobişnuit în ele, sau poate că în grozăvia lor se obârşesc din miasmele râncede ale mlaştinii. Să închidem fereastra.

Aerul e rece şi primejdios sănătăţii. Iată unul din romanele tale favorite. Am să-ţi citesc din el şi ai să asculţi. In felul acesta vom trece cumplita noapte împreună.

Vechiul volum pe care îl alesesem era Soborul nebunilor de sir Lancelot Canning11. Dar când am spus că e una dintre cărţile favorite ale lui Usher, a fost mai mult în glumă decât în serios. O glumă tristă într-adevăr, căci în acea vorbărie searbădă şi lipsită de har nu era nimic care ar fi putut să intereseze spiritualitatea şi înalta intelectualitate a prietenului meu. A fost însă singura carte pe care am avut-o la îndemână şi mă mângâiam cu o slabă speranţă că s-ar putea ca neastâmpărul ce-l chinuia pe acest maniac (căci

istoria bolilor mintale e plină de asemenea anomalii) să găsească o alinare chiar în istorisirea neîntrecutelor sminteli pe care i-o voi citi. Dacă mi-ar fi fost îngăduit să trag o încheiere din felul cum asculta sau cel puţin părea că ascultă fiece cuvânt al acelei povestiri, cu o încordată luare-aminte, m-aş fi putut felicita de reuşita planului meu.

Ajunsesem la episodul atât de faimos când Ethelred12, eroul romanului, după ce în zadar încercase să fie primit cu binele în chilia sihastrului, se hotărâse să pătrundă cu forţa. Am să amintesc aici că povestirea, cuvânt cu cuvânt, suna astfel: „Şi Ethelred, care prin însăşi firea lui avea o inimă de viteaz şi care acuma era şi voinic din cale-afară, din pricina tăriei vinului băut, n-a mai stat multă vreme la târguială cu sihastrul, un om plin de încăpăţânare şi de viclenie, dar simţind că-l plouă în spinare şi temându-se că se porneşte furtuna, îşi ridică, fără zăbavă, buzduganul, şi din câteva lovituri îşi făcu la iuţeală printre scândurile porţii un loc pentru mâna sa înmănuşată în fier. Şi trăgând poarta cu putere înspre el, o sparse şi o despică, făcând să sară totul în bucăţi, aşa încât zgomotul înfundat al lemnăriei uscate umplu de larmă şi se răspândi în toată pădurea”.

La sfârşitul acestei fraze am tresărit şi m-am întrerupt pentru o clipă. Mi s-a părut (deşi mi-am dat seama numaidecât că fusesem amăgit de fantezia mea dezlănţuită) că de undeva, din cine ştie ce parte foarte depărtată a locuinţei, mi-ajungea nedesluşit la ureche un zvon, care, din pricina unei asemănări fireşti, putea să fie ecoul înăbuşit dar sigur al adevăratului zgomot de obiect despicat cu trosnituri pe care sir Lancelot l-a descris cu dinadinsul. Nu încape îndoială că numai o potrivire întâmplătoare îmi oprise astfel luarea-aminte. Căci printre pocnetele ferestrelor zguduite şi vuietul furtunii crescânde, un asemenea sunet nu putea, fireşte, nici să mă distragă, nici să-mi dea de gândit. Am reluat lectura: "Dar trecând pragul, bravul luptător Ethelred fu peste măsură de mânios şi de uluit nemaizărind nici urmă din vicleanul sihastru.

Chiar pe locul unde se aflase, iată că un balaur uriaş, acoperit de solzi şi cu limba de foc, stătea de strajă în faţa unui palat cu totul de aur şi pardosit cu argint. Iar pe zid atârna un scut de aramă strălucitoare pe care se vedea săpat acest distih:

Intrând aici, tu-nvingi dintru-nceput;
De-nvingi şi fiara, eşti stăpân pe scut.

Atunci Ethelred ridică buzduganul şi-l repezi în capul balaurului, care se prăbuşi dinaintea lui şi-şi dădu într-o duhoare suflarea lui din urmă, cu un urlet atât de groaznic, de aspru şi de asurzitor, încât

Ethelred fu nevoit să-şi astupe urechile ca să se ferească de cumplitul zgomot, un zgomot cum niciodată nu s-a mai fost auzit".

Aici m-am întrerupt din nou, şi cu totul pe neaşteptate, dar acum cu o stranie uimire, fiindcă nu mai încăpea nici un fel de îndoială că în această clipă auzeam (cu toate că nu puteam desluşi dincotro venea) un sunet slab şi parcă îndepărtat, dar aspru şi prelung, un sunet bizar, pătrunzător şi scrâşnit, întruchiparea suprafirescului răcnet pe care şi-l năzărise închipuirea mea după descrierea romancierului.

Speriat, cum desigur eram din pricina acestei cu totul neobişnuite coincidenţe, şi hărţuit de mii de senzaţii contradictorii, am rămas totuşi destul de limpede la minte şi de stăpân pe mine însumi încât să nu agravez prin vreo observaţie oarecare starea de spirit a prietenului meu. Nu eram câtuşi de puţin încredinţat că auzise sunetele cu pricina, cu toată că, de bună seamă, în ultimele câteva minute, o ciudată şi vădită schimbare se petrecuse în purtarea lui. De unde la început şezuse chiar dinaintea mea, îşi întoarse treptat jilţul în aşa fel încât să stea cu faţa spre uşă. Nu puteam deci să-i zăresc pe de-a-ntregul chipul, cu toate că vedeam cum îi tremură buzele pe când murmura ceva de neînţeles. Capul îi căzuse în piept, dar după ochiul său holbat şi aţintit, pe care îl zăream din profil,

mi-am dat seama că nu adormise. De altfel, şi mişcările trupului tăgăduiau o asemenea presupunere, căci se legăna într-o parte şi într-alta cu o lină, dar neîntreruptă şi egală cumpănire.

Luând repede cunoştinţă de toate acestea, am reluat firul povestirii lui sir Lancelot, care continua astfel: „Iar acum luptătorul, după ce scăpase de grozava mânie a balaurului, aducându-şi aminte de scutul de aramă şi de vraja, în sfârşit dezlegată, ce fusese asupra lui, înlătură hoitul din drumul său şi înainta cu mare curaj pe podeaua de argint a castelului spre acea parte a zidului unde se găsea scutul, care e drept că n-a zăbovit aşteptându-l să se apropie de tot, ci se prăbuşi la picioarele lui pe pardoseala de argint, cu un sunet puternic şi îngrozitor”.

De-abia rostiseră buzele mele aceste silabe, când, deodată, ca şi cum o pavăză de aramă se prăbuşise greoi, chiar în acel moment, pe o podea de argint, i-am auzit ecoul desluşit, cavernos şi metalic, răsunător şi totuşi parcă înăbuşit. Scos din fire, am sărit în picioare, dar Usher îşi continua măsurata lui legănare. M-am repezit spre jilţul în care şedea.

Ochii erau aţintiţi drept înainte, şi în tot trupul i se înstăpânise o rigiditate ca de piatră. Dar când i-am pus mâna pe umăr, un fior puternic îi străbătu întreaga fiinţă. Un zâmbet bolnăvicios îi tremura pe buze şi am văzut că vorbeşte într-un murmur încet, repezit şi de neînţeles, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama că mă aflu lângă el. M-am aplecat asupra lui cât mai aproape şi, într-un sfârşit, sorbii hidosul înţeles al vorbelor sale:

— N-auzi? Eu da, aud, şi am mai auzit. Mereu. Mereu. Mereu. Minute întregi, ceasuri întregi, zile întregi, am auzit. Dar n-am cutezat. Oh, fie-ţi milă de mine, nemernic ticălos ce sunt! N-am cutezat. N-am cutezat să vorbesc! Noi am culcat-o de vie în mormânt! Nu ţi-am spus oare că simţurile mele sunt foarte ascuţite? Îţi spun acum c-am auzit cele dintâi mişcări, slabele ei mişcări în golul sicriului!

Le-am auzit – sunt multe, multe zile de atunci – totuşi n-am cutezat, n-am cutezat să vorbesc! Şi-acum. Noaptea asta. Ethelred. Ha! Ha! Poarta sihastrului spartă, şi răcnetul de moarte al balaurului, şi zăngănitul scutului! Zi-i mai degrabă zgomotul sicriului şi scrâşnetul balamalelor de fier ale temniţei sale, şi sforţările ei în coridorul de aramă al criptei!

O, aş vrea să fug, dar unde? 13 Nu va fi oare ea numaidecât aici? Oare nu se grăbeşte spre mine ca să mă mustre pentru graba mea? N-am auzit oare paşii ei pe scară? Oare nu desluşesc bătaia grea şi cumplită a inimii ei? Nebun ce sunt! Zicând acestea, sări furios în picioare şi rosti cu glas tare aceste silabe, ca şi cum şi-ar fi dat sufletul în suprema sforţare:

Nebunule! Îţi spun că se află acum dincolo, chiar în dreptul uşii!

Şi, ca şi cum în supraomeneasca energie a rostirii sale s-ar fi găsit o putere vrăjită, uriaşele, străvechile canaturi spre care arăta Usher îşi deschiseră încet, după o clipă, masivele lor fălci de abanos. Lucrul se datora unei răbufniri de vânt, dar atunci îndărătul acestei uşi se arătă înalta statură a firavei lady Madeline, învăluită în giulgiu. Pe albele ei veşminte erau pete de sânge, şi pe întreaga-i făptură emaciată şi slăbită se vedeau urmele unei amarnice lupte. O clipă numai rămase locului tremurând şi pregetând în prag, apoi, cu un ţipăt adânc şi jalnic, se prăbuşi greoi înainte peste fratele ei, şi în această năprasnică şi cea din urmă agonie îl târî după sine la pământ, cadavru acum şi el, şi victimă a groazei anticipate.

Din această cameră şi din această casă am luat-o la fugă îngrozit.

Furtuna se dezlănţuia încă în toată mânia ei când am regăsit vechea alee. O stranie lumină se răsfrânse deodată de-a lungul şoselei, şi m-am întors să văd de unde a putut ţâşni o atât de ciudată lucire, de vreme ce îndărătul meu se găsea singură numai vasta locuinţă, cu umbrele ei.

Izvorul acestor radiaţii era luna plină, care apunea roşie ca sângele şi strălucea, cu putere acum, prin acea crăpătură ce de-abia se zărea odinioară şi (cum am mai spus) străbătea în zigzag faţada clădirii, începând de sub acoperiş până în temelii. Pe când priveam, ea se lărgi cu repeziciune. O suflare fioroasă a vârtejului se abătu din nou aici.

Întregul disc al lunii se arătă deodată ochilor mei. Mă cuprinse o ameţeală când văzui puternicele ziduri prăvălindu-se rupte în două, deodată. Urmă un vuiet lung, năvalnic şi asurzitor, ca glasurile a mii de cataracte14, şi la picioarele mele adâncul şi sumbrul heleşteu îşi adună apele, învăluind în tăcere şi tristeţe sfărâmăturile Casei Usher.

NOTĂ

PRĂBUŞIREA CASEI USHER

(THE FALL OF THE HOUSE OF USHER)

(A: Burton's Gentleman's Magazine, sept. 1839; B: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; C: PHANTASY-PIECES, copia după B cu modificări manuscrise, 1842; D: Tales, 1845; E: Griswold, Prose Writers of America, 1847 i F: Works, 1850)

E probabil cea mai cunoscută dintre povestirile lui Poe, „neîntrecută cât priveşte unitatea de concepţie” (G. Woodberry, Edgar Allan Poe, Boston şi New York, 1885, p. 120). „Usher. E o aluzie cutremurătoare la viaţa obscură palpitând în universul anorganic,. O trinitate de entităţi unite în mod anormal la capătul unei îndelungi şi stranii cronici de familie – un frate, sora sa geamănă şi vechea casă – toate adăpostind un singur suflet şi aflându-şi toate sfârşitul comun în acelaşi ceas”. (H. P. Lovecraft, Supernatural Horror în Literature, B. Abramson, New York, 1945, pp. 52-59). Prăbuşirea Casei Usher este un mozaic de întâmplări, atitudini psihologice, simboluri, toate cimentate laolaltă într-o structură unitară, după regulile unei arte

precise şi îndemânatice. Teoria lui Poe asupra nuvelei pretinde unitate de efect, şi aici acest lucru se realizează ca nicăieri altundeva. Atmosfera se menţine până în final, după o introducere pe bună dreptate elogiată" (Buranelli, op. Cit., pp. 77-78).

Povestirea are şi un substrat autobiografic: personajele principale par a fi avut drept modele pe James Campbell şi Agnes Pye Usher, copiii unor actori care fuseseră prietenii cei mai apropiaţi ai mamei lui Poe. Copiii, atinşi de o boală nervoasă, au rămas orfani în 1814.

Probabile surse de inspiraţie: nuvela Thunder Struck (Lovită de trăsnet) din volumul doctorului Samuel Warren, Passages from the Diary of a Late Physician (Fragmente din jurnalul unui medic decedat), 1835, o carte menţionată de Poe în Cum se scrie un articol pentru revista Blackwood. In nuvela lui Warren o tânără femeie cade în transă cataleptică, e îngropată şi se întoarce din mormânt pătată de sânge; nuvela Das Majorat (Majoratul) de E. T. A. Hoffmann, discutată de sir Walter Scott în Foreign Quarterly Review (iul. 1827) – în care apare casa lugubră ca simbol al unei familii dispărute o dată cu moartea membrilor săi; William Godwin, Imogen, a Pastoral Romance (Imogen, romanţ pastoral), 1784.

Recenzând Povestirile lui Poe în revista Aristidean (oct. 1845), criticul Thomas Dunn English observa: „Teza acestei povestiri constă în reacţia psihologică pe care o trăim în clipa în care descoperim că am confundat nişte gemete de agonie cu o expresie a voioşiei sau a indiferenţei”. Probabil că English discutase cu Poe această proză.

Meritul acestei povestiri a fost imediat recunoscut. New York Evening Star nota la 7 sept. 1839: „Povestea Prăbuşirea Casei Usher a dlui Poe ar fi fost considerată o chef d'ceuvre dacă ea ar fi apărut în paginile Blackwood”.

Tălmăciri. În franceză: William L. Hugues, Le Cauchemar, în Journal des faits, 19-20 apr. 1851; Charles Baudelaire, La Chute de la Maison Usher, în Le Pays, 7, 9 şi 13 febr. 1855,

reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1957. În româneşte: „Faur” Căderea casei Usher, în Epoca I, 1885, nr. 14-17; nr. 20; nr. 21; nr. 23: Foiţa ziarului Epoca.

William Wilson în româneşte de Ion Vinea

Dar ce spun? Ce spune Cugetul cumplit, Acest strigoi în calea mea?

W. Chamberlayne, Pharonnida1

Fie-mi îngăduit să mă numesc deocamdată William Wilson.

Neprihănita pagină ce-mi stă acum dinainte nu trebuie pângărită cu adevăratul meu nume. A stârnit de prea multe ori dispreţul, groaza şi ura neamului meu. Oare vânturile în mânia lor nu i-au împrăştiat până pe meleagurile cele mai depărtate ale globului josnicia fără de seamăn?

O, tu, cel mai surghiunit dintre toţi cei în surghiun. Nu eşti tu oare mort pe vecie, pentru întreg pământul? Pentru cinstirile, pentru florile şi dauritele lui năzuinţe? Şi între speranţele tale şi ceruri nu apasă oare necontenit acelaşi nor greu, întunecat şi fără de margini?

Chiar dacă aş fi în stare, şi tot n-aş vrea să dau grai, astăzi, aici, amintirilor mişeliei nespuse şi crimelor de neiertat din aceşti ultimi ani a mei. În răstimpul acesta, al ultimilor ani, am urcat pe negândite culmile nelegiuirii; şi n-am de gând deocamdată decât să le caut obârşia.

De cele mai multe ori, oamenii ajung ticăloşi pe nesimţite. De mine însă, virtutea s-a desprins, ca o mantie, într-o singură clipă. De la păcate de nimic am trecut cu paşi de uriaş la grozăvii mai mari decât ale unui Heliogabal2. Fie-mi îngăduit să povestesc ce soartă, ce întâmplare a dat naştere acestei nenorociri. Moartea se apropie, şi umbra ce o premerge a răsfrânt asupra spiritului meu o blândă înrâurire. In trecerea mea prin valea întunecată, tânjesc după compătimirea, aş putea spune, după mila semenilor mei. Mi-ar plăcea să creadă că am fost în oarecare măsură robul unor împrejurări mai presus de voinţa omenească. Aş dori să găsească pentru mine, mulţumită amănuntelor pe

care le voi da, vreo mică oază apreursitei, pierdută într-un deşert al păcatelor. Aş vrea să recunoască ceea ce nu se pot împiedica a recunoaşte, şi anume că, deşi au mai fost pe lume ispite mari, niciodată însă omul n-a mai fost ispitit aşa, şi desigur că niciodată n-a mai căzut în ispită aşa. Şi de aceea n-a mai suferit astfel niciodată, într-adevăr, nu cumva am trăit un vis? Şi nu cumva mor acum, victimă a groazei şi a misterului celor mai cumplite dintre toate sublunarele vedenii?

Mă trag dintr-un neam care prin firea lui înflăcărată şi prin puterea închipuirii şi-a făcut o faimă în toate vremurile, încă din cea mai fragedă copilărie am dat dovadă că am moştenit pe de-a-ntregul caracterul familiei mele. Cu cât înaintam în vârstă, acest lucru se dezvăluia tot mai cu putere, ajungând, din mai multe pricini, o cauză de adâncă îngrijorare pentru prietenii mei şi o adevărată pacoste pentru mine însumi. Am devenit îndărătnic, lăsându-mă în voia toanelor celor mai năprasnice şi pradă patimilor celor mai nestăpânite. Săraci cu duhul şi împovăraţi ca şi mine de unele beteşuguri trupeşti, părinţii mei n-au putut stăvili decât într-o măsură prea mică pornirile rele ce mă caracterizau. Câteva încercări sfioase şi greşit îndreptate au însemnat pentru ei o înfrângere deplină şi, bineînţeles, o izbândă desăvârşită pentru mine. De atunci încoace, glasul meu căpătă putere de lege în casa părintească şi, la o vârstă când prea puţini copii sunt slobozi şi nestruniţi, am fost lăsat în voia mea şi am ajuns întru totul stăpânul adevărat al faptelor mele.

Cele dinţii amintiri ale vieţii mele de şcolar sunt legate de o casă mare şi ciudată, în stil elisabetan, aşezată într-un sat înnegurat din

Englitera, cu mulţime de arbori uriaşi şi noduroşi, şi în care toate casele erau nespus de vechi. La drept vorbind, acel antic şi venerabil sat era un lăcaş de vis, o încântare a sufletului. Mi se pare că simt şi acum răcoarea înviorătoare a umbritelor lui alei, că trag în piept mireasma miilor de

boschete şi că tresar din nou, cu o negrăită încântare, la sunetul adânc şi cavernos al clopotului bisericii, care, din ceas în ceas, cu dangătul lui neaşteptat şi melancolic, întrerupea tăcerea înserării, în vreme ce clopotniţa gotică şi dantelată se învăluia în somn3.

Pesemne că îmi face plăcere, atât cât mai pot resimţi vreo plăcere în clipa de faţă, să stărui asupra acestor mărunte amintiri despre şcoală, cu tot ce o însoţea. In starea în care mă aflu, copleşit de nenorocire – nenorocire, vai! Mai mult decât adevărată – mi se va ierta că mai caut mângâiere, oricât ar fi ea de slabă şi de vremelnică, în risipa câtorva amănunte fără şir. Acestea, de altfel, oricât ar fi de neînsemnate şi chiar ridicole în sine, capătă în închipuirea mea o însemnătate trecătoare, ca fiind legate de un loc şi un răstimp anume, când am cunoscut cele dintâi neînţelese chemări ale sorţii, care mai târziu m-a învăluit în umbra sa adâncă. Lăsaţi-mă, aşadar, să-mi amintesc.

După cum am spus, casa era veche şi ciudată. Curţile erau mari şi împrejmuite cu un zid de cărămidă, înalt şi trainic, presărat cu un strat de moloz şi de sticlă pisată. Această împrejmuire, vrednică de o temniţă, alcătuia hotarul domeniului nostru; nu vedeam ce era dincolo de el decât de trei ori pe săptămână; o dată, în fiecare sâmbătă după-amiază, când, însoţiţi de doi pedagogi, ni se îngăduia să facem scurte plimbări în grup pe câmpiile învecinate; şi de două ori duminica, atunci când eram încolonaţi şi duşi, după acelaşi tipic, la slujba de dimineaţă şi de seară, în singura biserică a satului. Directorul şcolii noastre era" pastorul acelei biserici. Cu cât de adâncă uimire şi admiraţie mă uitam de obicei la el, din strana noastră retrasă de la galerie, când se urca în amvon, cu pas domol şi măsurat. Oare omul acesta vrednic de respect, cu o înfăţişare atât de blinda şi de smerită, în fluturarea strălucitului său veşmânt preoţesc, cu peruca lui uriaşă, neclintită şi pudrată cu atâta grijă, poate fi acelaşi care mai adineauri, cu o mutră ursuză, cu un surtuc soios pe el şi cu nuiaua în mână păzea legile

draconice4 ale şcolii? O, uriaş pardox, prea din cale-afară de monstruos ca să-i poţi afla dezlegarea!

La un colţ al zidului masiv se încrunta o poartă şi mai greoaie decât el. Era ferecată şi ghintuită cu zăvoare de fier, iar în partea de deasupra avea nişte ţepuşe de fier dinţate. Ce fior de groază adâncă stârnea poarta aceea! Nu se deschidea niciodată, decât pentru cele trei ieşiri şi intrări de care am amintit adineauri, astfel că fiece scârţâit al balamalelor ei grele ne descoperea o lume de mistere, sumedenie de amănunte cu rosturi tainice şi gânduri şi mai adinei încă.

Vasta împrejmuire avea o formă neregulată şi cuprindea mai multe despărţituri, dintre care trei sau patru mai mari alcătuiau curţile de recreaţie. Erau netede şi acoperite cu pietriş mărunt şi zgrunţuros, îmi aduc bine aminte că aici nu se găseau copaci, nici bănci şi nimic altceva de felul acesta. Bineînţeles că acestea se aflau în spatele casei, în faţă se întindea o grădiniţă cu cimişiri şi alţi arbuşti, dar prin aceste tărâmuri sfinţite treceam, e drept, numai arareori, ca, de pildă, la cea dintâi venire la şcoală, sau la plecarea definitivă de aici, sau poate atunci când venea să ne ia o rudă sau vreun prieten şi când porneam cu bucurie spre casă, de Crăciun sau în vacanţa de vară.

Dar casa! Cât de ciudată era clădirea aceea veche! Şi ce mai palat din poveşti pentru unul ca mine! Nu puteam da de rostul cotiturilor şi cotloanelor ei tainice. Era foarte greu ca într-o anumită clipă să poţi spune sigur la care dintre cele două caturi te găseşti, între două camere dădeai negreşit peste trei-patru trepte de urcat sau de coborât. Iar aripile laterale erau fără de număr şi neînchipuit de întortocheate, astfel încât ideea pe care ne-o făceam despre întreaga clădire nu se deosebea prea mult de aceea pe care ne-o inspira ideea de infinit, în răstimpul celor cinci ani cât am stat aici n-am fost niciodată în stare să mă lămuresc în care ungher îndepărtat se afla micul dormitor ce-mi fusese hărăzit mie şi altor optsprezece-douăzeci de şcolari.

Sala de cursuri era cea mai încăpătoare din toată casa şi din lumea întreagă – cel puţin aşa credeam eu. Era foarte lungă şi îngustă şi întristător de joasă, cu ferestre gotice ascuţite şi cu tavanul din lemn de stejar, într-un colţ retras, care ne da fiori, se găsea o despărţitură pătrată de opt până la zece picioare, cuprinzând sanctum-ul directorului nostru, sfinţia-sa doctorul Bransby, în timpul orelor de studii. Era o zidire masivă, cu o uşă trainică, pe care, decât să o deschidem în lipsa lui, mai bine am fi pierit cu toţii, de bunăvoie, par la peine forte et dure5, în celelalte colţuri mai erau alte două despărţituri asemănătoare, care desigur că inspirau mult mai puţină evlavie, dar ne pricinuiau totuşi o spaimă cumplită. Una dintre ele era catedra profesorului de „limbi clasice”, cealaltă, a celui de „engleză şi matematici”. Prin toată încăperea zăceau risipite, încrucişându-se în fel şi chip, într-o învălmăşeală fără de sfârşit, nenumărate bănci şi pupitre vechi, înnegrite şi roase de vreme, peste măsură de încărcate cu cărţi purtând urme de degete; aveau cioplite pe ele atâtea iniţiale şi nume întregi, chipuri schimonosite şi alte numeroase înfloriturі făcute cu briceagul, încât îşi pierduseră cu totul şi bruma de înfăţişare pe care vor fi avut-o la început, cu mulţi ani în urmă. La un capăt al încăperii se afla un hârdău uriaş cu apă, iar la celălalt, un orologiu de o mărime neobişnuită.

Împresurat de zidurile solide ale acestei venerabile şcoli, mi-am petrecut aici, dar fără silă şi urât, răstimpul de ia vârsta de zece până la cincisprezece ani încheiaţi ai vieţii mele. Mintea rodnică a copilăriei nu are nevoie de o lume din afară, plină de întâmplări, ca s-o desfete sau să-i dea de lucru; iar părelnica şi ursuza monotonie a şcolii era bogată în bucurii mai răscolitoare decât cele pe care tinereţea mea în pârg le-a descoperit mai târziu în dezmăţ, iar maturitatea mea, în crimă. Trebuie totuşi să cred că în dezvoltarea minţii mele. la începuturile ei, a fost ceva cu totul neobişnuit şi care a întrecut orice măsură. Când ajung în puterea vârstei, cei mai mulţi oameni rareori păstrează o impresie

lămurită despre întâmplăriâe din frageda copilărie. Totul e o umbră cenuşie, o amintire slabă şi şovăielnică, un amestec nedesluşit de plăceri mărunte şi de suferinţe închipuite. Cu mine însă s-a petrecut altceva.

Trebuie să fi simţit şi trăit în copilăria mea, cu puterea cu care simte şi trăieşte un om în toată firea, tot ceea ce regăsesc acum întipărit în memorie, cu nişte trăsături la fel de însufleţite şi de adânc săpate şi la fel de durabile ca inscripţiile de pe medaliile cartagineze6.

Dar, în realitate, în realitatea întregii lumi, ce puţin era de ţinut minte! Dimineţile cu deşteptarea, serile cu ora stingerii, apoi învăţatul împreună, recitările, după-amiezele libere la răstimpuri regulate, şi plimbările, şi curtea de recreaţie, cu certurile, cu jocurile şi cu încurcăturile ei, toate acestea, printr-o vrăjitorie a închipuirii, de mult uitată, erau în stare să trezească în mine un noian de senzaţii, o lume de întâmplări bogate, un univers de emoţii felurite, de avânturi pasionate şi răscolitoare. „Oh, le bon temps, que ce siecle de fer!”7

La drept vorbind, firea mea entuziastă, înflăcărată şi dominatoare a făcut din mine, în curând, „un caracter” cu totul deosebit printre colegii mei de şcoală şi, în chip firesc, dar pe nesimţite, am căpătat o mare înrâurire asupra tuturor celor care nu erau cu mult mai în vârsta decât mine, asupra tuturor, cu excepţia unui singur ins. Această excepţie s-a întâmplat să fie un elev care, cu toate că nu-mi era rudă, purta acelaşi nume de botez şi de familie ca şi mine, împrejurare prea puţin vrednică de a fi luată în seamă, căci, deşi eram de viţă nobilă, purtam un nume dintre acelea pe care le auzi pretutindeni şi care par a fi fost, prin drepturi dobândite din negura vremurilor un bun obştesc al gloatelor8.

Iată pentru ce în această povestire mi-am zis William Wilson, nume născocit şi destul de asemănător cu cel adevărat. Tizul meu era singurul ins care, dintre toţi cei ce făceau parte din „clica noastră” (aşa cum îi ziceam noi în

limbajul nostru şcolăresc), cuteza să se măsoare cu mine cât priveşte studiile şcolare, jocurile şi întrecerile din recreaţie şi refuza să creadă orbeşte în tot ce spuneam şi să se supună voinţei mele. Într-un cuvânt, se împotrivea samavolniciei mele în toate cele. Dacă există pe lume o tiranie deplină şi mai presus de oricare alta, e tirania minţii unui copil genial asupra tovarăşilor săi cu o minte mai puţin vioaie.

Pentru mine, răzvrătirea lui Wilson era izvorul celor mai mari nedumeriri, cu atât mai mult cu cât, în ciuda ifoselor sfidătoare cu care mă socoteam dator să-l întâmpin în public pe el, cu pretenţiile lui cu tot, simţeam în sinea mea că mă tem de dânsul şi nu mă puteam împiedica să gândesc că lesniciunea cu care se ţinea în pas cu mine era o dovadă de adevărată superioritate, căci trebuia să lupt fără încetare ca să nu fiu întrecut. Totuşi, această superioritate – sau chiar egalitate – nu era de fapt cunoscută de nimeni în afară de mine; colegii noştri, printr-o orbire de neînţeles, păreau că nici măcar n-o bănuiesc, într-adevăr, rivalitatea dintre noi, împotrivirea lui şi mai cu seamă amestecul lui nedorit şi îndărătnic în toate treburile mele nu se vădeau decât atunci când eram între patru ochi. Părea să fie lipsit de acea ambiţie care mă îmboldea, ca şi de pătimaşa energie spirituală mulţumită căreia eram în măsură să-i întrec pe toţi ceilalţi. S-ar fi putut crede că în întrecerea aceasta era mânat doar de o dorinţă ciudată de a-mi pune piedici, de a mă surprinde sau de a mă umili; deşi erau clipe când nu se putea să nu-mi dau seama, cu un sentiment de uimire, de umilinţă şi de ciudă, că, printre jignirile, ocările şi contrazicerile sale, punea şi un fel de duioşie cu totul nelalocul ei şi câtuşi de puţin binevenită, îmi închipuiam că o purtare atât de neobişnuită nu poate izvorî decât dintr-o semeaţă încredere în sine, cu ifose vulgare de protector şi de patron.

Se prea poate ca tocmai această din urmă trăsătură a purtării lui Wilson, la care se adăuga şi potrivirea noastră

de nume şi faptul, doar o simplă întâmplare, că intrarea noastră în şcoală a avut loc în aceeaşi zi, să fi răspândit printre elevii din clasele superioare ideea că suntem fraţi. Elevii nu obişnuiau să se intereseze prea de aproape de treburile celor mai mici. Aşa precum am mai spus, sau ar fi trebuit să spun, acest

Wilson nu se înrudea cu familia mea nici în gradul cel mai îndepărtat.

Desigur însă că dacă am fi fost fraţi, ar fi trebuit să fim gemeni: căci după ce am părăsit pensionul doctorului Bransby, am aflat din întâmplare că tizul meu era născut la 19 ianuarie 1813, şi acest lucru este o coincidenţă vrednică de luat în seamă, căci e tocmai ziua naşterii mele9.

Poate să pară ciudat, dar cu toată marea nelinişte pe care mi-o pricinuia fără încetare rivalitatea lui Wilson şi nesuferitul lui spirit de contradicţie, nu eram totuşi în stare să-l urăsc de-a binelea. Aveam, de bună seamă, aproape în fiecare zi câte o ceartă, în care Wilson, dăruindu-mi de faţă cu toată lumea laurii victoriei, mă silea totuşi, într-un fel sau altul, să simt că el era cel care-i merită, cu toate că o pornire trufaşă din parte-mi, iar la dânsul o adevărată mândrie ne făceau să ne mărginim la termenii aşa-zis protocolari. Existau totuşi în firea noastră multe puncte de asemănare deplină, care mă frământau, trezind în mine un sentiment ce s-ar fi transformat în prietenie, de nu ne-ar fi împiedicat starea de încordare dintre noi. Fireşte că e foarte greu să mă lămuresc sau măcar să descriu adevăratele mele simţăminte faţă de el. Ele alcătuiau un amestec pestriţ şi felurit: un fel de duşmănie neîmpăcată, care nu era propriu-zis o ură, o oarecare stimă şi mai mult respect, multă teamă, o dată cu o imensă şi nepotolită curiozitate.

Pentru psihologi ar fi de prisos să mai spun că Wilson şi cu mine eram prietenii cei mai nedespărţiţi.

Fără îndoială că neobişnuita stare de lucruri care dăinuia între noi făcea ca toate numeroasele mele atacuri

împotrivă-i, făţişe sau piezişe, să fie strecurate mai degrabă în chip de glumă sau ironie (căci acestea te dor chiar când se arată ca nişte simple vorbe de duh) decât sub înfăţişarea unei vrăjmăşii hotărâte şi înverşunate. Dar stăruinţele mele în această privinţă nu rămâneau câtuşi de puţin încununate întotdeauna de izbândă, chiar dacă planurile mele erau cu multă iscusinţă puse la cale. Căci tizul meu avea o fire cumpănită, plină de o calmă nepăsare: deşi se bucura de glumele usturătoare ce le făcea, nu avea nici un punct vulnerabil şi se împotrivea oricărei luări în zeflemea. Nu găsisem, într-adevăr, decât un singur lucru de care mă puteam lega, şi anume o ciudăţenie a lui, ce-i venea pesemne dintr-o infirmitate fizică şi pentru care orice adversar mai puţin îndârjit decât mine l-ar fi cruţat. Rivalul meu suferea de o slăbiciune a coardelor vocale care nu-i îngăduiau să ridice vreodată glasul şi să vorbească altfel decât în şoaptă. Nu m-am lăsat până ce nu am tras din acest cusur toate bietele foloase ce-mi stăteau la îndemână.

Răzbunările lui Wilson erau felurite: şiretenia lui născocise un lucru anumit, care mă tulbura peste măsură. Cum de-a descoperit el, cu mintea lui ageră, că ceva atât de neînsemnat mă poate jigni, iată o întrebare la care niciodată nu am aflat răspuns. E destul că după ce l-a descoperit, m-a chinuit cu el fără cruţare. Mi-a fost totdeauna nesuferit numele meu de familie, lipsit de strălucire, ca şi prenumele meu, atât de obişnuit, dacă nu chiar vulgar de-a binelea. Cuvintele acestea erau otravă pentru auzul meu. Şi când se mai înfiinţa la şcoala noastră un al doilea William Wilson, tocmai în ziua sosirii mele, l-am duşmănit pe el pentru că-mi purta numele, acest nume ce mi s-a părut de două ori mai respingător când îl folosea un străin; un străin se făcea vinovat de îndoita lui rostire; un străin, care va sta necontenit în faţa mea şi ale cărui interese în obişnuitele îndeletniciri şcolare se vor confunda adeseori, vrând-nevrând, cu ale mele numai datorită acestei nesuferite coincidenţe.

Cu fiece împrejurare ce scotea la iveală vreo asemănare fizică sau morală între rivalul meu şi mine, ciuda şi pornirea pe care le iscase sporeau tot mai mult. Pe atunci nu descoperisem încă faptul vrednic de luat în seamă că aveam aceeaşi vârstă, dar am văzut că eram deopotrivă de înalţi şi am observat că există între noi o ciudată asemănare în toată înfăţişarea, ca şi în fiecare trăsătură luată în parte. Mă mai scotea din fire şi zvonul privitor la înrudirea noastră şi care se răspândise prin clasele superioare, într-un cuvânt, nimic nu mă tulbura mai mult (deşi îmi ascundeam cu grijă tulburarea) decât cea mai mică aluzie la asemănarea dintre noi, fie că era vorba de inteligenţă, de făptura sau de obârşia noastră. Adevărul e însă că (în afară de zvonul privitor la înrudirea noastră şi de cele ştiute de Wilson însuşi) n-aveam nici un motiv să cred că această asemănare ar fi fost vreodată comentată sau măcar luată în seamă de colegii noştri de şcoală. Era vădit că el o examina în fel şi chip şi cu tot atâta îndărătnicie ca şi mine. Dar faptul că descoperise într-însa un nesecat izvor de neajunsuri nu poate fi pus decât pe seama agerimii minţii sale, care, precum am spus, era cu totul neobişnuită.

Imitându-mă în chip desăvârşit, îmi dădea replica şi în vorbă, şi în faptă şi-şi juca rolul de minune. Era uşor să-rni copieze veşmintele; iar mersul şi felul meu de a fi şi le însuşise fără prea mare greutate, în ciuda cusurului său fizic, nici vocea mea nu-i scăpase. Fireşte că nu putea prinde tonurile de sus, dar cheia era aceeaşi; şi şoapta lui stranie ajunse ecoul însuşi al glasului meu.

Nu voi încerca să mai spun aici cât de mult mă necăjea portretul acesta remarcabil (fiindcă, la drept vorbind, nu se putea susţine că era o caricatură). Singura mea mângâiere sta în faptul că nimeni altul decât mine nu observase, pare-se, această imitare şi n-aveam de suferit decât zâmbetele pline de subînţelesuri şi ciudat de sarcastice ale tizului meu.

Bucurându-se că îmi trezise în suflet tocmai ceea ce urmărea, părea că râde în sinea lui de fiecare înţepătură

ce-mi pricinuia, şi dispreţuia, într-un fel numai al său, aplauzele obşteşti pe care succesul născocirilor lui atât de iscusite le-ar fi dezlănţuit aşa de uşor. Într-adevăr, vreme de mai multe luni pline de nelinişti a fost pentru mine o enigmă de nedezlegat cum de colegii nu-şi dădeau seama de intenţia lui, cum de nu simţeau că reuşise pe deplin şi nu luau parte la o glumă atât de răutăcioasă. Se vede că nu era uşor să observe cineva această imitaţie făcută treptat; sau poate că liniştea mea se datora mai degrabă măiestriei imitatorului, care, dispreţuind amănuntele (singurul lucru ce poate fi înţeles de un profan într-o pictură), nu dădea întreaga măsură creaţiei lui originale decât în faţa ochilor mei, ca să mă facă să sufăr.

Am mai vorbit aici, şi nu o singură dată, despre felul nesuferit de ocrotitor în care se purta cu mine şi despre neîncetatul şi îndatoritorul lui amestec în tot ce aş fi vrut să fac. Amestecul acesta lua deseori forma neplăcută a unui sfat, sfat ce nu era dat pe faţă, ci strecurat sau spus numai în treacăt, îl primeam în silă, şi sila aceasta, pe măsură ce înaintam în vârstă, sporea tot mai mult. Totuşi, după atâta vreme, fie-mi îngăduit să-i dau dreptate. Recunosc deci că nu-mi pot aminti de nici o împrejurare în care îndemnurile rivalului meu să fi fost de partea nesocotinţelor şi a nebuniilor, atât de obişnuite la vârstă aceea fragedă şi neştiutoare. Simţul moral cel puţin, dacă nu şi toate celelalte daruri ale sale, precum şi cunoaşterea vieţii erau cu mult mai ascuţite decât ale mele. Şi astăzi as fi putut fi un om mai bun şi deci mai fericit dacă n-aş fi respins atât de des bunele poveţe cuprinse în şoaptele lui cu tâlc şi care nu-mi inspirau decât o ură neîmpăcată şi un amar dispreţ.

Astfel, de la o vreme, m-am răzvrătit de-a binelea împotriva supravegherii lui nesuferite. Zi de zi simţeam tot mai mult şi mai pe faţă ceea ce îmi părea o trufie de neîndurat. Am spus că, în anii dintâi ai camaraderiei noastre şcolare, sentimentele mele faţă de el ar fi putut uşor să se prefacă în prietenie, dar în ultimele luni cât am

mai stat la şcoală, cu toate că mă slăbise puţin cu obişnuitul său amestec în treburile mele, era neîndoios că sentimentele mele înclinau cam în aceeaşi măsură să se schimbe într-o ură adevărată. Cred că a băgat de seamă aceasta într-o anumită împrejurare; şi după aceea m-a ocolit sau s-a prefăcut că mă ocoleşte.

Tot cam în timpul acela, dacă mi-aduc bine aminte, într-o ceartă violentă avută cu el, când şi-a ieşit din fire mai mult decât de obicei, vorbind şi gesticulând într-un chip cu totul nestăpânit şi nu prea potrivit cu felul lui de a fi, am descoperit, sau mi s-a părut că descopăr, în accentul, în expresia feţei, în toată înfăţişarea lui ceva ce la început m-a tulburat, iar apoi m-a interesat nespus, aducându-mi în minte icoane şterse, din frageda copilărie, un întreg noian de amintiri nedesluşite şi ciudate din vremuri când memoria nici măcar nu luase fiinţă. Nu pot descrie mai bine senzaţia care mă apăsa decât spunând că anevoie puteam să mă dezbar de gândul că am mai cunoscut făptura ce sta în faţa mea, în zile demult apuse, într-un trecut nespus de depărtat. Dar iluzia s-a risipit pe dată, aşa cum se ivise, şi o pomenesc aici doar ca să arăt bine ziua când a avut loc ultima convorbire cu ciudatul meu omonim.

Vechea şi uriaşa locuinţă cu cotloanele ei nenumărate avea mai multe încăperi mari, care dădeau una într-alta. Îl ele dormeau cea mai mare parte dintre elevi. Dar, aşa cum e firesc să fie într-o casă clădită după un plan atât de năzdrăvan, mai erau fel de fel de cămăruţe şi chiţimii, rămăşiţe structurale ale zidirii. Pe acestea iscusinţa şi calicia doctorului Bransby le prefăcuse tot în dormitoare, deşi nu erau altceva decât nişte chilioare ce nu puteau fi folosite decât de un singur ins. Una dintre aceste cămăruţe era locuită de Wilson.

Se împlineau aproape cinci ani de când mă aflam în şcoală, când într-o noapte, curând după cearta de care am pomenit adineauri, văzând că toată lumea doarme adânc, m-am sculat din pat şi, cu o lampă în mână, printr-un labirint de

coridoare înguste, m-am furişat din camera mea de culcare spre odăiţa rivalului meu. Uneltisem îndelung împotrivă-i una dintre acele farse răutăcioase care, până atunci, dăduseră mereu greş. Aveam de gând să-mi aduc chiar acum la îndeplinire planul şi hotărâsem să-l fac să simtă toată răutatea ce mă însufleţea. Ajungând la cămăruţa lui, am pătruns în ea tiptil, lăsându-mi afară lampa cu abajur. Am făcut un pas şi i-am ascultat răsuflarea liniştită, încredinţat fiind că doarme, m-am înapoiat pe coridor, am luat lampa şi m-am apropiat cu ea de pat. Perdelele erau trase de jur-împrejur; ca să-mi aduc la îndeplinire ceea ce aveam de gând, le-am întredeschis încetişor şi fără zgomot; razele de lumină căzură cu toată strălucirea asupra celui adormit, şi în aceeaşi clipă privirile mi s-au oprit pe chipul lui.

M-am uitat la el şi am încremenit; un fior de gheaţă îmi străbătu tot trupul. Pieptul îmi zvâcnea, genunchii îmi tremurau, mintea întreagă mi-era cuprinsă de o groază nespusă, deşi fără pricină. Gâfâind, am coborât lampa şi mai aproape de faţa lui. Acestea să fi fost trăsăturile lui William Wilson, acestea chiar? Vedeam, de bună seamă, că erau ale lui, dar tremuram ca în friguri, închipuindu-mi că nu. Oare ce putea fi în ele ca să mă tulbure până-ntr-atât? Le priveam mereu şi, între timp, în mintea mea se frământa o lume de gânduri fără şir. Nu arăta aşa, nu, desigur că nu arăta tot aşa în ceasurile însufleţite, când era treaz.

Acelaşi nume, aceeaşi înfăţişare, aceeaşi zi a sosirii la şcoală. Şi apoi, acea imitaţie stăruitoare şi de neînţeles a mersului meu, a glasului, a veşmintelor şi a purtărilor mele. Într-adevăr, era oare omeneşte cu putinţă ca ceea ce vedeam acum să nu fi fost decât urmarea obiceiului său de a mă lua în râs imitându-mă? Cuprins de groază şi scuturat de friguri, am stins lampa, am ieşit încetişor din odaie şi am părăsit pe dată sălile vechii şcoli, ca să nu le mai văd niciodată.

După un răgaz de câteva luni petrecute acasă în curată trândăvie, m-am regăsit elev la Eton. Acest scurt răstimp a fost totuşi îndestulător ca să slăbească în minte amintirea întâmplărilor trăite la şcoala doctorului Bransby. Sau cel puţin să aducă o schimbare vădită în natura sentimentelor pe care amintirea lor le deştepta în mine. Adevărul, latura tragică a dramei pieriseră. Puteam acum găsi pricini să mă îndoiesc de mărturia simţurilor mele şi arareori mi se întâmpla să evoc acele împrejurări fără să mă minunez cât de mare e naivitatea omenească şi fără să zâmbesc gândindu-mă la puterea şi vioiciunea imaginaţiei de care mă bucuram prin moştenire! Iar felul de viaţă de la Eton nu era deloc în măsură să-mi micşoreze acest scepticism. Vârtejul de nesăbuite nebunii în care cu atâta nesocotinţă m-am cufundat din capul locului a spulberat totul, afară de spuma clipelor trecute; a şters dintr-o dată orice impresie adâncă şi trainică şi mi-a lăsat în amintire numai nimicurile fără rost ale vieţii mele dinainte.

N-aş dori totuşi să mai înşir aici întreagă josnica poveste a desfrâului meu, desfrâu care sfida legile şi scăpa cu dibăcie de supravegherea şcolară. Trei ani de nebunii care s-au scurs fără nici un folos nu mi-au dăruit altceva decât deprinderi vitioase, adânc înrădăcinate, şi mi-au sporit puterea trupească într-un fel aproape nefiresc. Şi, o dată, după o săptămână întreagă de chefuri dezmăţate, am poftit în locuinţa mea câţiva dintre cei mai destrăbălaţi studenţi la o tainică orgie. Ne-am adunat noaptea într-un ceas târziu, căci petrecerea noastră deşănţată trebuia cu sfinţenie să se prelungească până în zori. Vinul curgea fără încetare şi nu duceam lipsă nici de alte ispite, poate şi mai primejdioase, iar când zorile cenuşii abia se arătaseră la răsărit, delirul şi năzdrăvăniile noastre ajunseseră la culme. Întărâtat peste măsură de beţie şi de jocul de cărţi, tocmai când stăruiam să duc la capăt o închinare de o ticăloşie cu totul neobişnuită, deodată, iată, atenţia mi-a fost atrasă de faptul că uşa a fost deschisă cu putere, dar nu de tot, precum şi de

glasul repezit al unui servitor de afară. Spunea că o anume persoană, pesemne foarte grăbită, doreşte să-mi vorbească la intrare.

Înnebunit de băutură, această neaşteptată întrerupere mai degrabă m-a bucurat decât m-a uimit. Fără zăbavă, m-am îndreptat clătinându-mă într-acolo, şi din câţiva paşi am ajuns în vestibulul locuinţei, în încăperea aceasta mică şi joasă nu atârna nici o lampă şi în clipa de faţă nu primea altă lumină decât aceea nespus de slabă a zorilor, care se strecura prin fereastra semicirculară. Când am pus piciorul în prag, am zărit chipul unui tânăr cam de înălţimea mea, îmbrăcat într-o haină de casă, matinală, de postav alb, pichetat, croită după ultima modă şi aidoma cu aceea pe care tocmai o purtam eu. Lumina sfioasă nu-mi îngăduia să văd decât atât, dar trăsăturile feţei nu i le puteam desluşi.

Cum am intrat, s-a repezit cu paşi mari la mine si, luându-mă cu mare nerăbdare de braţ, îmi şopti la ureche cuvintele:

— William Wilson!

Într-o clipă m-am dezmeticit.

În felul de a fi al străinului, în tremurul nervos al degetului său ridicat în faţa ochilor mei, împotriva luminii, era ceva care mă umplu de o uimire nespusă. Dar nu asta mă tulburase atât de groaznic. Ci forţa acelei mustrări solemne, rostirea ei ciudată, înăbuşită, şuierătoare.

Şi, mai presus de toate, caracterul, tonalitatea, cheia acestor câteva silabe simple şi familiare, care, deşi spuse în şoaptă, trezeau în mine mulţimea miilor de amintiri ale zilelor apuse, cutremurându-mi sufletul, ca descărcarea unei baterii galvanice. Până să-mi vin în fire, plecase.

Cu toate că întâmplarea a făcut asupra închipuirii mele tulburate o vie impresie, aceasta a fost totuşi trecătoare. Vreme de câteva săptămâni, într-adevăr, m-am dedat unor cercetări temenice sau m-am învăluit într-un nor de gânduri bolnăvicioase. N-am încercat să-mi ascund mie însumi identitatea ciudatului personaj care cu atâta stăruinţă se

amesteca în treburile mele şi nu-mi da pace cu sfaturile lui strecurate.

Dar cine şi ce anume era acest Wilson? Şi de unde venea? Şi ce urmărea? N-am putut să lămuresc niciunul din aceste puncte. Singurul lucru pe care îl ştiam cu siguranţă era că un neaşteptat accident întâmplat în familie pricinuise plecarea lui de la şcoala doctorului

Bransby în după-amiaza aceleiaşi zile în care fugisem şi eu. Dar după un scurt răstimp, am încetat să mă mai gândesc la lucrul acesta, atenţia fiindu-mi cu totul absorbită de pregătirea plecării mele la Oxford. Acolo, mulţumită deşertăciunii nesocotite a părinţilor, care îmi hărăzise un venit anual şi un fel de viaţă ce-mi îngăduiau să mă răsfăţ în voie în acel lux deşănţat atât de scump inimii mele, am ajuns în curând să mă întrec în risipă nesăbuită cu cei mai mândri moştenitori ai celor mai bogate domenii senioriale din Marea Britanie. Astfel de mijloace de trai îmbiindu-mă la viţiu, firea mea s-a dezlănţuit cu o patimă îndoită, şi în nebunească îngâmfare a desfrânărilor călcam în picioare până şi cele din urmă rămăşiţe de bună-cuviinţă. Dar n-are nici un rost să stărui cu de-amănuntul asupra smintitelor mele purtări.

E de ajuns să se ştie că, printre toţi risipitorii, eu îl întreceam până şi pe Irod şi că, dând nume unei sumedenii de nebunii noi, am înşirat şi eu un adaos destul de însemnat la lungul pomelnic al viţiilor care erau pe atunci în floare în cea mai destrăbălată universitate din Europa.

Şi, totuşi, chiar ajuns aici, anevoie s-ar putea crede că decăzusem până-ntr-atât din starea mea de gentilom încât să caut a face cunoştinţă cu josnicele meşteşuguri ale jucătorilor de profesie şi, devenind un adept al acestei ştiinţe vrednice de dispreţ, să-mi fac din ea o îndeletnicire obişnuită, un mijloc de a-mi spori veniturile, şi aşa uriaşe, pe socoteala celor mai săraci cu duhul dintre colegii mei. Totuşi, aşa stau lucrurile. Şi fără îndoială că grozăvia acestei sfidări a tuturor sentimentelor de cinste şi omenie

era pricina de seamă, dacă nu singura, care mă scutea de pedeapsă, într-adevăr, printre colegii mei cei mai destrăbălaţi, cine oare n-ar fi contestat mai degrabă mărturia cea mai strigătoare a simţurilor decât să-l bănuiască de o asemenea ticăloşie pe veselul, pe sincerul şi mărinimosul William Wilson, cel mai darnic şi mai nobil cetăţean din Oxford, ale cărui nebunii (după cum ziceau cei care trăiau pe seama lui) nu erau altceva decât nebuniile tinereţii şi ale unei închipuiri nestrunite, ale cărui rătăciri nu erau decât neasemuite capricii, cel mai negru viţiu al său fiind doar o extravaganţă plină de nepăsare şi trufie?

Vreme de doi ani aceasta îmi fusese rodnica îndeletnicire, când sosi la Universitate un anume Glendenning, un june parvenit, înnobilat de curând, mai bogat – spunea lumea – decât Atticus, cu avuţii tot atât de lesne dobândite10. În curând mi-am dat seama că e cam slab de minte şi, bineînţeles, l-am avut în vedere ca pe o pradă nimerită pentru meşteşugul meu. Îl îndemnam adesea să jucăm cărţi si, cu măiestria obişnuită a măsluitorului, îmi potriveam jocul în aşa fel încât să-l fac să câştige însemnate sume de bani, pentru a-l prinde cât mai bine în mreje, în cele din urmă, planul meu fiind bine chibzuit, m-am întâlnit cu el (cu dorinţa nestrămutată ca această întâlnire să fie cea din urmă şi hotărâtoare) în locuinţa unui coleg (domnul Preston11), tot atât de bun prieten cu amândoi, dar care, ca să fiu drept, nu bănuia câtuşi de puţin ce anume urmăream.

Pentru a înfăţişa lucrurile într-o lumină cât mai prielnică, mă străduiam să adun o sindrofie de opt până la zece inşi, şi avusesem o deosebită grijă ca jocul de cărţi să fie cu totul întâmplător şi să nu înceapă decât la propunerea victimei pe care pusesem ochii. Ca să scurtez povestea acestor ticăloşii, voi spune că m-am folosit de toate acele şiretlicuri grosolane atât de obişnuite în asemenea împrejurări, încât e de mirare cum de se mai găsesc pe lume proşti care să cadă în capcană.

Ne-am prelungit aici şederea până în târziul nopţii şi, în cele din urmă, am adus lucrurile în aşa fel încât să-mi fac din Glendenning singurul meu potrivnic la cărţi. Jucam un ecarte, adică tocmai jocul meu favorit. Dornici să urmărească desfăşurarea partidei noastre, toţi cei ce mai erau de faţă aruncaseră cărţile şi se aţineau în jurul nostru ca spectatori. Parvenitul acesta, pe care, prin vicleşugurile mele, îl făcusem încă din primele ore ale serii să bea vârtos, acum amesteca, tăia şi da cărţile cu o înfrigurare nestăpânită, ce nu putea fi pusă, cred eu, decât în parte, dar nu pe de-a-ntregul, pe seama beţiei, în scurtă vreme îmi datora o sumă însemnată; şi atunci, după ce trase o înghiţitură bună de Porto, făcu tocmai ceea ce prevăzusem eu, judecind la rece: propuse adică să dublăm miza, care şi până acum fusese neobişnuit de mare. În cele din urmă, am consimţit, dar cu o schimă de împotrivire bine studiată şi numai după ce refuzul meu repetat l-a împins să rostească şi câteva cuvinte tăioase, din a căror pricină cei de faţă au crezut că nu-mi dădusem consimţământul decât din ciudă. Ceea ce a urmat n-a făcut decât să mă încredinţeze cât de deplin se prinsese prada în mrejele mele. În mai puţin de un ceas, datoria-i ajunsese de patru ori mai mare. De la un timp, chipul lui îşi pierduse coloritul aprins pe care i-l dăduse vinul, iar acum, spre uimirea mea, văzui că o paloare într-adevăr îngrozitoare îi luase locul. Am spus „spre uimirea mea”. Din cercetările mele amănunţite reieşea că Glendenning ar fi fost fără seamăn de bogat; şi sumele pe care le pierduse până în clipa de faţă, deşi destul de însemnate, nu ar fi putut, credeam eu, să-l stânjenească prea mult, necum să-l tulbure într-o măsură atât de mare.

Primul meu gând a fost, firește, că trebuie să-l fi ameţit cu totul vinul înghiţit până atunci. Şi mai degrabă pentru a-mi păstra neştirbit prestigiul de care mă bucuram în faţa colegilor decât din vreo altă pricină mai puţin interesată, eram gata să stărui cu dinadinsul pentru încetarea jocului, când câteva cuvinte rostite chiar lângă mine de către unii

oaspeţi şi o exclamaţie de adâncă deznădejde a lui Glendenning mi-au dat a înţelege că-l ruinasem cu desăvârşire şi într-un chip care, făcând din el un ins vrednic de mila obştească, îl punea la adăpost până şi de cruzimile Satanei.

Nu e uşor de spus cum ar fi trebuit să mă port acum. Starea de plâns a victimei mele răspândise asupra tuturor o atmosferă apăsătoare şi întunecată. Câteva clipe a domnit o tăcere adâncă. În timpul acela îmi simţeam obrajii arzând sub atâtea priviri învăpăiate, pline de dispreţ sau de mustrare, pe care mi le aruncau cei mai puţin destrăbălaţi dintre noi. Şi trebuie să mărturisesc că pentru o scurtă clipă mi-am simţit inima uşurată de povara unei nelinişti insuportabile mulţumită acelei neaşteptate şi extraordinare întreruperi ce a urmat. Canaturile largi şi grele ale uşii de la intrare se deschiseră dintr-o dată de perete, cu o năvalnică şi năprasnică năpustire, care stinse, ca prin farmec, toate făcliile din încăpere. Murind, lumina lor ne-a mai îngăduit să zărim că un străin cam de statura mea şi strâns înfăşurat într-o mantie pătrunsese înlăuntru. Dar acum întunericul era de nepătruns, şi noi simţeam doar atât: că se afla în mijlocul nostru. Mai înainte ca vreunul dintre noi să-şi fi venit în fire din marea uimire de care fuseserăm cuprinşi cu toţii după această zguduitoare întâmplare, am auzit glasul nepoftitului:

— Domnilor, spuse el, cu o şoaptă de neuitat, adâncă, dar desluşită, care mă înfiora până în măduva oaselor, domnilor, nu-mi cer iertare pentru purtarea mă, deoarece purtându-mă astfel nu-mi fac decât datoria. De bună seamă că nu aveţi nici o cunoştinţă asupra caracterului adevărat al celui care în această noapte a câştigat la ecarte o sumă însemnată de bani de la lordul Glendenning. Am să vă pun la îndemână un mijloc fără greş ca să dobândiţi degrabă această cunoaştere foarte necesară. Vă rog să cercetaţi pe îndelete căptuşeala manşetei de la mâneca lui stingă şi

feluritele pacheţele ce pot fi găsite în buzunarele destul de încăpătoare ale veşmântului său de casă, brodat.

Pe când vorbea, tăcerea era atât de adâncă, încât ai fi auzit şi un ac căzând pe pardoseală. Când isprăvi, se depărta îndată, la fel cum sosise, pe negândite. Aş putea oare să descriu ce simţeam? Mai e nevoie să spun că înduram ca un osândit toate chinurile iadului? Fără îndoială că n-am prea avut răgaz pentru gândire. Mâini multe şi puternice m-au înşfăcat pe loc şi într-o clipă s-au adus şi luminile. A urmat cercetarea, în căptuşeala mânecii mi-au găsit toate figurile mai de seamă la ecarte, iar în buzunarele veşmântului un număr de pachete de cărţi, întru totul asemănătoare acelora întrebuinţate la sindrofiile noastre, cu singura deosebire că ale mele erau dintre cele tehnic denumite arrondées12, „onorurile”13 fiind uşor bombate la capete, iar cărţile de rând uşor bombate pe lături, într-o astfel de aşezare, victima, care taie, ca de obicei, cărţile în lungimea lor, va servi negreşit un „onor” adversarului, pe când măsluitorul, tăind în lăţime, desigur că nu va dărui victimei nimic bun pentru desfăşurarea jocului.

O izbucnire de indignare de-ar fi urmat după această descoperire m-ar fi durut mai puţin decât tăcerea dispreţuitoare şi aerul batjocoritor cu care a fost primită.

— Domnule Wilson, zise gazda, aplecându-se să ridice de la picioarele sale o haină de blană nespus de scumpă şi de rară, domnule Wilson, acest lucru vă aparţine. (Vremea era răcoroasă şi când ieşisem din camera mea îmi aruncasem peste veşmântul de casă o manta pe care, când ne-am aşezat să jucăm cărţi, o scosesem.) Socot că ar fi de prisos, adăugă el, uitându-se cu un zâmbet amar la cutele veşmântului, să mai caut şi aici alte dovezi ale îndemânării dumneavoastră, într-adevăr, ne-a fost de ajuns. Vă daţi seama, sper, că e neapărat necesar să părăsiţi

Oxfordul şi, în tot cazul, să părăsiţi îndată locuinţa mea.

Înjosit şi târât în noroi cum eram, poate că aş fi respins pe loc acest limbaj jignitor printr-un act de violenţă personală, dacă în acea clipă atenţia nu mi-ar fi fost cu totul atrasă de un fapt nespus de tulburător.

Haina ce purtam era făcută dintr-o blană de o rară scumpete; e de prisos să spun cât era de rară şi cu ce preţ nebunesc o plătisem. Croiala ei, de asemenea, era un rod al fanteziei mele, căci eram trufaş şi de o înfumurare nesocotită în lucruri uşuratice de soiul acesta. Aşadar, când domnul Preston îmi întinse haina pe care o ridicase de jos, de lângă uşa odăii, mi-am dat seama cu o uimire vecină cu groaza că pe a mea o ţineam pe braţ (unde, fără îndoială, o pusesem în neştire), iar aceea care mi se oferea nu era decât copia ei credincioasă, în fiece amănunt, oricât de neînsemnat ar fi fost. Îmi aminteam că ciudata fiinţă care mă denunţase atât de cumplit era înfăşurată într-o blană, în timp ce niciunul dintre tovarăşii mei de petrecere, în afară de mine, nu purtase un asemenea veşmânt. Venindu-mi puţin în fire, am luat-o pe aceea pe care mi-o întindea Preston, am pus-o fără să se bage de seamă peste a mea şi am părăsit încăperea cu o încruntare hotărâtă şi sfidătoare.

În dimineaţa zilei următoare, înainte de revărsatul zorilor, părăsind Oxfordul, am început o călătorie grabnică pe Continent, bolnav de-a binelea de ruşine şi groază.

Zadarnic fugeam. Soarta mea blestemată şi triumfătoare mă urmărea necontenit, dovedindu-mi cu dinadinsul că de-abia începuse să-şi arate tainica ei putere. De-abia pusesem piciorul la Paris, că am avut o nouă mărturie a interesului nesuferit pe care acest Wilson îl purta treburilor mele. Au trecut ani după ani, în care n-am cunoscut alinarea. Ticălosul!

La Roma, cât de nepoftit, dar cu câtă bunăvoinţă de strigoi a stat între mine însumi şi ambiţia mea! La Viena, la fel, la Berlin şi la Moscova!

În ce loc oare, într-adevăr, n-am avut prilejul amar să-l blestem în inima mea? În cele din urmă, prins de groază,

fugeam de nevăzuta-i asuprire ca de ciumă; până la capătul pământului am tot fugit, în zadar.

Şi iară şi iară, în tainica împărtăşire cu propriul meu spirit, îmi puneam întrebările: „Cine-i oare? De unde vine? Şi ce urmăreşte?”

Dar nu găseam răspuns. Şi atunci cercetam, cu o luare-aminte minuţioasă, formele, metoda şi trăsăturile mai însemnate ale sfruntatei lui supravegheri. Dar şi aici erau prea puţine date ca să pot ajunge la o presupunere temeinică. E totuşi vrednic de amintit că, în niciuna dintre numeroasele împrejurări când, în ultimul timp, mi-a stat în drum, n-a făcut-o decât ca să zădărnicească acele planuri sau să împiedice acele fapte care, dacă ar fi fost duse până la capăt, s-ar fi sfârşit cu vreo nenorocire şi mai groaznică. Slabă îndreptăţire, desigur, pentru o autoritate pe care şi-o lua asupră-şi cu atâta trufie! Slabă despăgubire pentru drepturile fireşti ale liberului arbitru, atât de jignitor şi de îndărătnic tăgăduite!

De asemenea, am fost nevoit să bag de seamă că, de mai multă vreme, călăul meu (care-şi păstra cu sfinţenie şi cu o minunată iscusinţă ciudata meteahnă de a se îmbrăca la fel cu mine) potrivise în aşa fel lucrurile, când urmărea în fel şi chip să pună piedică voinţei mele, încât să nu-i pot zări nici o clipă trăsăturile feţei. Oricine ar fi fost William Wilson, aceasta era desigur culmea prefăcătoriei sau a smintelii. Putea oare să-şi închipuie, fie şi numai o clipă, că în sfetnicul meu de la Eton, în cel care mi-a nimicit onoarea la Oxford, sau se împotrivise ambiţiei mele la Roma, răzbunării mele la Paris, dragostei mele pătimaşe la Napoli, sau la ceea ce greşit numise el avariţia mea în Egipt, că în acest vrăjmaş neîmpăcat, în acest geniu rău al meu n-aş putea să-l recunosc pe William Wilson al anilor de şcoală, tizul, tovarăşul, rivalul, rivalul urât şi temut de la şcoala doctorului Bransby? Cu neputinţă!

Dar fie-mi îngăduit să trec mai repede la cumplita şi cea din urmă scenă a dramei.

Până atunci mă supusesem cu nepăsare tiraniei lui neînduplecate.

Sentimentul de adânc respect cu care priveam de obicei caracterul ales, măreaţa înţelepciune, prezenţa peste tot şi atotputernicia vădită a lui

Wilson, îmbinat cu o senzaţie de adevărată groază pe care mi-o inspirau anumite alte trăsături ale firii lui, ca şi unele presupuneri, făcuseră să se nască în mintea mea ideea că aş fi cu totul slab şi neajutorat şi mă îndemnaseră până atunci să mă supun orbeşte, deşi în silă şi plin de amărăciune, bunului său plac. Dar în ultima vreme mă dedasem cu totul băuturii, şi înrâurirea vătămătoare asupra firii mele moştenite mă făcea tot mai potrivnic oricărei supravegheri. Am început să murmur, să şovăi, să mă împotrivesc. Şi era oare numai închipuirea mea care mă făcea să cred că, în timp ce voinţa îmi sporea, voinţa asupritorului meu slăbea în aceeaşi măsură? Oricum ar fi, am început să simt cum mi se trezeşte în suflet o speranţă arzătoare si, în cele din urmă, nutream în gândurile mele cele mai tainice hotărârea întunecată şi deznădăjduită de a nu mai îndura să fiu multă vreme subjugat.

Era la Roma, în timpul carnavalului din 18., pe când luam parte la o mascaradă la palatul ducelui napolitan Di Broglio14. Băusem în neştire, chiar mai mult ca de obicei, iar acum atmosfera înăbuşitoare a încăperilor înţesate de lume mi se părea de nesuferit. Greutatea cu care-mi croiam drum prin gloata musafirilor era şi ea de vină, într-o măsură destul de mare, de această răscolire mânioasă a firii rnele. Căutam cu nerăbdare (nu pot spune în ce scop josnic) pe tânăra, voioasa şi încântătoarea soţie a acelui bătrân amintit care era Di Broglio. Cu o încredere prea uşuratică îmi împărtăşise din vreme taina costumului pe care-l va purta, iar acum, zărind-o de departe, mă grăbeam să-mi tai drum până la ea.

În clipa aceea simţii pe umărul meu o mână uşoară şi, în auz, acea în veci neuitată şoaptă, adâncă şi blestemată.

Cuprins de o mânie sălbatică, m-am întors pe loc spre cel care mă întrerupsese astfel şi l-am apucat năprasnic de guler. Aşa cum mă aşteptasem, era înveşmântat într-un costum la fel cu al meu, întru totul; purta o mantie spaniolă de catifea albastră, iar peste haină avea o cingătoare roşie, de care era prinsă sabia. O mască de mătase neagră îi acoperea pe de-a-ntregul faţa.

— Ticălosule! Am spus, cu un glas răguşit de o furie oarbă; fiece cuvânt rostit părea că aţâţă mai mult focul înverşunării mele. Ticălosule! Şarlatanule! Tâlhar blestemat! N-ai să mă mai urmăreşti aşa, nu, n-ai să mă mai urmăreşti până la moarte! Urmează-mă, sau te străpung pe loc!

Şi din sala de bal mi-am tăiat drum până într-o mică anticameră învecinată, trăgându-l după mine, din mers, fără ca el să se poată împotrivi.

Când am intrat, l-am îmbrâncit cât colo, cu mânie. S-a rezemat de perete, clătinându-se, în timp ce eu, cu o înjurătură groaznică, am închis uşa şi i-am poruncit să tragă sabia. A şovăit o clipă; apoi, cu un suspin uşor, îşi trase sabia, în tăcere, şi se puse în gardă.

Într-adevăr, lupta a fost scurtă. Eram peste fire de întărâtat de tot felul de porniri nimicitoare şi-mi simţeam într-un singur braţ energia şi vigoarea unei mulţimi întregi, în câteva clipe, prin forţa şi îndemânarea mea, l-am respins până în peretele căptuşit cu lemn, şi astfel, ţinându-l în puterea mea, mi-am înfipt sabia, eu o sălbăticie de fiară, de câteva ori, în pieptul lui, în clipa aceea cineva a încercat clanţa uşii. Mă grăbii să preîntâmpin venirea cuiva şi mă întorsei îndată la adversarul meu, care trăgea să moară. Dar în care limbă din lume s-ar putea descrie cum se cuvine acea uimire, acea groază ce m-a cuprins la priveliştea oferită atunci ochilor mei? Clipa scurtă cât mi-am întors privirile a fost de ajuns ca să pară că a adus o schimbare vădită în aşezarea camerei, în colţul ei cel mai depărtat. O oglindă mare – aşa, cel puţin, mi s-a părut în tulburarea

mea dinţii – se afla acum într-un loc unde nu o zărisem mai înainte, şi când, în culmea groazei, m-am apropiat de ea, parcă propria mea înfăţişare, dar cu trăsăturile feţei de o paloare de moarte şi mânjite de sânge, îmi ieşi în întâmpinare cu un mers nesigur şi şovăitor.

Am spus că aşa mi se păruse, dar nu era aşa. Era chiar adversarul meu, era însuşi Wilson, care, în frigurile morţii, îmi sta dinainte. Masca şi mantaua lui zăceau la podea, unde le zvârlise. Şi nu era fir în toate veşmintele lui, nu era linie în trăsăturile adâncite şi ciudate ale chipului său care să nu fi fost al meu propriu, până la cea mai desăvârşită asemănare.

Era Wilson; dar nu mai vorbea în şoaptă şi aş fî putut crede că eu însumi vorbeam atunci când îmi spuse:

— Ai învins, iar eu sunt pierdut. Dar de azi înainte eşti mort şi tu – mort în faţa lumii, a cerului şi a speranţei. Ai trăit doar prin mine, iar acum vezi în moartea mea, vezi în această întruchipare, care e a ta proprie, cit de deplin te-ai omorât pe tine însuţi!

NOTĂ

WILLIAM WILSON

(A; The Gift: a Christmas and New Year's Present for 1840, 1839; B: Burton's Gentleman's Magazine, oct. 1839; C: Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840; D: PHANTASY-PIECES, copia după C cu revizuiri manuscrise, 1842; E: Broadway Journal, 30 aug. 1845; F: Works, 1850; G: Graham's Magazine, mai 1842, extrase dintr-o recenzie la Twice-Told Tales de Hawthorne; H: Works, 1850)

William Wilson e un caz celebru de psihologizare a literaturii, cu puternice ecouri în operele unor urmaşi de-ai lui Poe (R. L. Stevenson, F. M. Dostoievski, J. Joyce etc). „Eroul apare alegoric, obiectiv, într-un al doilea personaj cu acelaşi nume şi aceeaşi înfăţişare. William Wilson, care îşi întâlneşte conştiinţa mai întâi la şcoală, încearcă să scape de ea toată viaţa. Oriunde merge, orice face (şi unele dintre

faptele sale sunt foarte condamnabile), dublura sa îl ajunge inevitabil din urmă şi îl demască. Acest „spectru„ îl urmăreşte de la şcoală la Oxford, Paris, Viena, Berlin, Moscova. În cele din urmă, în timpul carnavalului de la Roma, William Wilson îl atacă pe cel care-l teroriza, îl prinde pe acest al doilea William Wilson şi îl ucide cu pumnalul. Dar îşi dă seama prea târziu că şi-a omorât propria conştiinţă, distrugându-se astfel pe sine.” (V. Buranelli, op. Cit., p. 74)

Sursa principală a nuvelei se cunoaşte dintr-o scrisoare a lui Poe către Washington Irving (din 12 oct. 1839, a'pud T. O. Mabbott, op. Cit., p. 423): „Mi-am permis să vă trimit numărul din octombrie al lui Gents' Magazine, conţinând nuvela William Wilson. Aceasta e nuvela despre care v-am vorbit în scrisoarea anterioară, şi care se bazează pe schiţa pe care aţi publicat-o în primul număr din Gift – cel din 1836. Schiţa dvs. se intitulează O dramă nescrisă a lordului Byron. Am sperat că, având astfel un drept de proprietate asupra nuvelei mele William Wilson, veţi fi tentat s-o citiţi – şi am mai sperat că. Veţi găsi în ea ceva care să vă placă”.

Data precisă a compoziţiei nu e sigură, dar nuvela a fost tipărită prima oară în almanahul The Gift for 1840, al cărui „Anunţ prefaţator” e datat 1 mai 1839. La 21 septembrie 1839 Poe îi scrie prietenului său Philip Pendleton Cooke: „Această nuvelă. Este poate cea mai bună, deşi nu e ultima dintre cele ce-am scris”.

Tălmăciri. În franceză apare mai întâi o imitaţie, James Dixon, ou la funeste ressemblance (James Dixon, sau funesta asemănare), semnată „G. B.” [Gustav Brunet], în La Quotidienne, 3 şi 4 dec. 1844; Charles Baudelaire, William Wilson, în Le Pays, 14, 15, 18 şi 19 febr. 1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. In româneşte: William Wilson, tălmăcire anonimă, în Viitorul, III, 1909, nr. 446-453.

Titlul. Versiunea A; William Wilson. A Tale (William Wilson. O povestire); B: William Wilson. A tale (From the Gift for

1840) (Din almanahul pentru anul 1840). Doi dintre partenerii de afaceri ai lui John Allan, tatăl adoptiv al lui Poe, se numeau William Wilson: un quaker din Kendel şi un comisionar din Lexington, Virginia (Killis Campbell, The Mind of Poe and Other Studies, Cambridge, Mass., 1933, p. 146).

Convorbirea dintre Eiros şi Charmion în româneşte de Maria-Ana Tupan

?

Îţi voi aduce focul.

Euripide, Andromaca1

EIROS2

De ce-mi spui Eiros?

CHARMION3

Aşa te voi numi de-acum încolo. Şi tu trebuie să uiţi numele meu pământesc şi să-mi spui Charmion.

EIROS

Nu e un vis, într-adevăr!

CHARMION

Visele ne-au părăsit; dar despre aceste taine, în curând. Mă bucură vioiciunea şi luciditatea ta. Aburul umbrei ţi-a pierit din ochi. Curaj, şi nu te teme de nimic. Zilele de stupoare ce ţi-au fost menite s-au dus, iar mâine chiar eu te voi iniţia în toată bucuria şi minunăţia noii tale existenţe.

EIROS

Adevărat, stupoarea a trecut, s-a dus. Răul cumplit şi întunericul înfricoşător au dispărut, şi nu mai aud zgomotul acela nebun, năvalnic, înspăimântător, „ca vuietul unor ape mari”4. Simţurile îmi sunt totuşi tulburate, Charmion, de acuta percepţie a noului.

CHARMION

În câteva zile va dispărea şi ea; te înţeleg însă şi te compătimesc.

Sunt deja zece ani pământeşti de când am trecut prin ceea ce treci tu acum, dar amintirea mă apasă încă. Altă durere însă nu-ţi va mai fi dată în Eden5.

EIROS

În Eden?

CHARMION

În Eden.

EIROS

O, Doamne! Fie-ţi milă de mine, Charmion! Mă copleşeşte măreţia a tot şi a toate, a necunoscutului acum cunoscut, a certitudinii acestui grandios Prezent în care s-a topit Viitorul ipotetic.

CHARMION

Nu te mai frământa cu asemenea gânduri. Vom vorbi mâine despre asta. Mintea ţi-e încă tulburată şi nu se va linişti decât lăsând-o în voia amintirilor. Nu privi în jur, nici înainte, ci în urmă. Mor de nerăbdare să aflu amănuntele nemaipomenitei întâmplări ce te-a aruncat printre noi. Povesteşte-mi cum a fost. Hai să vorbim despre lucruri familiare, în străvechea noastră limbă, din lumea ce-a pierit atât de crunt.

EIROS

Crunt, crunt, într-adevăr. Nu visez, o, nu!

CHARMION

Visele s-au dus. M-au jelit mult, dragă Eiros?

EIROS

Dacă te-au jelit, Charmion? O, mult de tot. Până în ultimul ceas al lumii a plutit peste casa ta un nor de adâncă melancolie şi statornică mâhnire.

CHARMION

Şi acel ultim ceas? Vorbeşte-mi despre el. În afară de faptul că a avut loc această catastrofă, nu mai ştiu nimic. Dacă-mi amintesc bine, la vremea când am părăsit omenirea păşind în Noapte prin poarta Mormântului, nu bănuiaţi câtuşi de puţin prăpădul ce s-a abătut peste vol. Sigur însă, eu nu eram la curent cu speculaţiile filosofilor zilei.

EIROS

Precum spui, catastrofa în sine nu era câtuşi de puţin prevăzută. Nenorociri asemănătoare constituiau însă de mult timp un subiect de discuţie printre astronomi. Nu-i nevoie să-ţi spun, dragă Charmion, că şi în momentul când ne-ai părăsit lumea era de acord că pasajele din cărţile sfinte ce vorbesc de un foc atotmistuitor se refereau doar la globul nostru de tină. Dar cât priveşte agentul concret al distrugerii, filosofii greşeau, din pricina cunoştinţelor astronomice ale zilei, care privau cometele de pericolul focului. Densitatea slabă a acestor corpuri fusese ferm stabilită. Astronomii studiaseră trecerea lor printre sateliţii lui Jupiter şi nu constataseră nici o schimbare sensibilă fie în masa, fie în orbita planetelor secundare. Se încetăţenise ideea că aceste corpuri rătăcitoare nu erau decât nişte mase rarefiate de vapori, incapabile de a face vreun rău masivei noastre sfere, chiar şi în cazul unei coliziuni.

Nimeni nu se temea însă de o coliziune, întrucât se cunoşteau cu precizie datele tuturor cometelor. Ideea de a căuta printre ele agentul înspăimântătoarei profeţii era considerată de ani de zile inadmisibilă. E drept că în ultimul timp se cam înmulţiseră himerele şi tot felul de întâmplări ciudate şi, deşi îngrijorarea domnea doar printre cei săraci cu duhul, în momentul când astronomii anunţară o nouă cometă, vestea fu primită de toată lumea cu o inexplicabilă tulburare şi suspiciune.

Elementele ciudatului corp ceresc fură de îndată calculate şi toţi cercetătorii văzură că traiectoria lui ajungea, la periheliu, în imediata vecinătate a pământului. Se găsiră chiar vreo câţiva astronomi de mâna a doua care să afirme că o coliziune era inevitabilă. Nu-ţi pot reda efectul acestei veşti asupra oamenilor. Câteva zile ei refuzară o afirmaţie pe care mintea lor, preocupată până atunci doar de treburi lumeşti, nu putea să o priceapă cu nici un chip. Numai că în problemele vitale adevărul îşi face repede drum spre înţelegerea chiar şi a celor mai neajutoraţi, în cele din urmă toţi îşi dădură seama că astronomii nu minţeau şi rămaseră

în aşteptarea cometei. La început aceasta nu părea să se grăbească, nici nu prezenta vreun aspect deosebit. Era de un roşu pal, cu o coadă aparent mică. Timp de vreo şapte-opt zile nu i-am observat vreo creştere vizibilă în diametru, ci doar o schimbare parţială de culoare. Treburile curente fură uitate, atenţia tuturor fiind absorbită acum de discuţia purtată de filosofi în jurul naturii cometelor.

Până şi gândirea leneşă a celor mai înapoiaţi fu stimulată de aceste consideraţiuni. Mintea şi sufletul învăţaţilor nu se mai risipeau acum întru potolirea spiritelor sau susţinerea teoriei favorite. Ei căutau, ei râvneau opiniile exacte. Aspirau la cunoaşterea deplină. Adevărul se înălţa în deplinitătea forţei şi a copleşitoarei sale măreţii, iar înţelepţii se închinară lui şi-l preamăriră.

Părerea că presupusa coliziune ar putea produce un prejudiciu concret pământului şi locuitorilor săi pierdea tot mai mult teren printre învăţaţi, stăpâni acum pe judecata şi imaginaţia mulţimii. Se demonstra că densitatea nucleului cometei era mult mai mică decât cel mai rarefiat gaz al nostru. Se insistă asupra trecerii inofensive printre sateliţii lui

Jupiter a unui oaspete similar, ceea ce sluji în mare măsură la risipirea temerilor. Teologii se aplecară asupra profeţiilor biblice cu o seriozitate întreţinută de frică şi le prezentară oamenilor cu o simplitate şi o claritate fără precedent. Se susţinea cu atâta tărie că pământul avea să piară în flăcări, încât aceasta deveni pretutindeni convingere. Pe de altă parte, după cum ştia acum toată lumea, cometele nu erau de natură incendiară, ceea ce ne ferea în mare măsură de spaima profeţiilor apocaliptice. De observat că prejudecăţile populare şi superstiţiile curente cu privire la epidemii şi războaie, care obişnuit se înmulţesc la apariţia unei noi comete, erau acum cu desăvârşire absente. Ca şi cum, scuturându-se din somn, raţiunea alungase superstiţia de pe tronul ei. Până şi cel mai slab intelect câştigase în vigoare prin exces de concentrare.

Urmările mai puţin importante ale coliziunii făceau obiectul unor laborioase cercetări. Savanţii vorbeau de uşoare perturbaţii geologice, de probabile schimbări în climă şi, ca urmare, şi în vegetaţie, de posibile influenţe magnetice şi electrice. Alţii susţineau că nu va fi vorba de nici o urmare perceptibilă, în vreme ce aveau loc aceste discuţii obiectul creştea în diametru şi în strălucire. Pe măsură ce se apropia, omenirea pălea, încetară toate activităţile umane.

În evoluţia stării de spirit generale se produse o schimbare atunci când cometa depăşi în dimensiuni pe toate cele ce-o precedaseră. Pierzând acum şi cea mai slabă speranţă că astronomii se înşelau, oamenii căpătară certitudinea răului. Spaima lor nu mai avea nimic iluzoriu.

Chiar şi inimile cele mai curajoase băteau cu putere. Peste câteva zile aceste simţăminte fură înlocuite de altele şi mai greu de îndurat. Nu mai puteam gândi la straniul corp în termeni obişnuiţi. Atributele lui istorice dispăruseră. Ne apăsa, producându-ne o senzaţie nouă, hidoasă.

Nu mai vedeam în el un fenomen astronomic, ci un duh rău peste inimile noastre, o umbră pe creierul nostru. Cu o inimaginabilă repeziciune ea căpătase aspectul unei gigantice mantii de flăcări rarefiate, acoperind tot orizontul.

Mai trecu o zi şi oamenii respirară ceva mai liniştiţi. Era evident că ne aflam deja sub influenta cometei, şi totuşi trăiam. Simţea chiar o neobişnuită supleţe a trupului şi o vioiciune a minţii. Obiectul ce ne teroriza era foarte rarefiat, întrucât toate astrele se vedeau perfect prin el. Vegetaţia suferise schimbări evidente şi, cum acest lucru fusese anticipat, am căpătat încredere în previziunile înţelepţilor. Un foliaj luxuriant, cu totul necunoscut, împodobi toate plantele. Mai trecu o zi şi năpasta nu ne lovise încă. Era clar că nucleul cometei ne va atinge primul. O mare schimbare se petrecu în oameni şi prima senzaţie de durere fu semnul sumbru ce descătuşa vaietele tuturor.

Durerea era cauzată de o contracţie puternică a toracelui şi plămânilor, la care se adăuga o insuportabilă uscăciune a pielii. Nu se mai putea nega faptul că atmosfera fusese serios afectată. Discuţiile se purtau acum în jurul componenţei ei şi a schimbărilor ce puteau surveni. Rezultatul acestei investigaţii ne umplu inimile de groază.

Se ştia de mult că atmosfera este compusă din oxigen şi azot, în proporţie de douăzeci şi unu la sută oxigen şi şaptezeci şi nouă Ia sută azot. Oxigenul, principiul arderii şi propagatorul căldurii, e indispensabil vieţii şi totodată cel mai puternic agent energetic din natură. Azotul, dimpotrivă, nu întreţine nici viaţa, nici arderea. Un exces de oxigen produce deci un spor de vitalitate la toate formele de viaţă, ceea ce se şi întâmplase în ultimul timp. Înspăimântătoare era prelungirea acestei iei. La ce ar fi dus o extracţie totală de azot? O flacără irezistibilă, instantanee, atotcuprinzătoare şi atotmistuitoare – împlinirea în cele mai mici şi mai teribile detalii a profeţiilor biblice.

Mai e nevoie oare, Charmion, să-ţi zugrăvesc nebunia omenirii dezlănţuite? Tocmai caracterul rarefiat al cometei, care mai înainte ne umpluse de speranţă, era acum motivul disperării noastre, în impalpabilitatea ei gazoasă vedeam bine mâna Destinului. Mai trecuse o zi, ducând cu ea ultima rază de Speranţă. Respiram greu, sufocaţi de modificarea rapidă a atmosferei. Sângele excesiv oxigenat alerga tumultuos în făgaşul prea strâmt. O nebunie fără seamăn pusese stăpânire pe noi toţi. Cu braţele întinse statornic spre cerul ameninţător, strigam tremurând din toată fiinţa. Nucleul distrugătorului însă ne ajunsese, şi chiar şi aici, în Eden, mă cutremur când îmi amintesc6. N-am să mai lungesc povestea, Charmion, voi fi scurt ca şi pieirea noastră. Mai întâi o lumină mare, lividă, se revărsă în lucruri. Apoi – să ne plecăm, o, Charmion, în faţa măreţiei fără seamăn a Atotputernicului!

— De pretutindeni se înălţă un strigăt teribil, de parcă ar fi venit chiar din gura LUI; întreaga masă de eter ce ne

acoperea se aprinse deodată cu o flacără pentru a cărei strălucire şi necruţătoare dogoare nici îngerii din cerul cunoaşterii pure nu au nume. Acesta a fost sfârşitul.

NOTĂ

CONVORBIREA DINTRE EIROS ŞI CHARMION

(THE CONVERSATION OF EIROS AND CHARMION)

(A; Burton's Gentleman's Magazine, dec. 1839; B: Tales ofthe Grotesque and Arabesque, 1840; C: Philadelphia Saturday Museum, 1 apr. 1813; D: Tales, 1845; E: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

E primul din ceea ce s-ar putea numi „dialogurile platoniciene ale lui Poe despre sufletele din rai” (vezi de asemenea Colocviul dintre Monos şi Una şi Puterea cuvintelor). Ele au avut o mare priză la critici. E. Duyckinck le-a inclus pe toate trei în volumul de Povestiri din 1845.

Subiectul eseului – pieirea lumii prin foc – preocupare mai veche a teologilor şi a fanaticilor, era la data respectivă cu atât mai actual, cu cât William Miller din Law Hampton, Washington County, New York, anunţase în 1831 împlinirea profeţiei biblice peste doi ani. Anul 1833 a fost într-adevăr martorul unor „ploi” de meteoriţi. În 1835 a revenit faimoasa cometă Halley, iar în 1838 cometa Encke, după ce ea mai fusese zărită în 1833 şi era aşteptată din nou în 1842.

În 1838 a apărut o nuvelă care trebuie să-i fi dat de gândit lui Poe. The Cornet (Cometa) a lui S. Austin Jr., tipărită în The Token and Atlantic Souvenir for 1839, relatează descoperirea unei comete, disputele dintre astronomi, agitaţia presei şi a maselor, speculaţiile filosofice pe marginea unei eventuale coliziuni cu Pământul. În final cometa stârneşte valuri atât de năprasnice, încât întreg pământul e acoperit de ape.

Poe va respinge „ipoteza” lui Austin pe temeiuri de natură ştiinţifică, dar şi în virtutea profeţiei că pământul nu va pieri

de un al doilea potop, ci prin foc.

În 1829 Poe numea cometele „carriers of fire” („purtători de foc”).

Poe şi-a scris eseul probabil în octombrie sau noiembrie 1839. Retipărirea lui la 1 aprilie 1843 era un prilej cât se poate de nimerit, întrucât Marea Cometă din 1843 a fost zărită prima oară la 28 februarie, fiind ţinută sub observaţie până la 19 aprilie. În luna martie, ea căpătase o strălucire neobişnuită, coada ei fiind cea mai lungă dintre câte s-au văzut vreodată (două sute de milioane de mile – comunicare a prof. Stanley P. Wyatt Jr., apud T. O. Mabbott, op. Cit., p. 454).

Poe inserează eseul, cu un titlu nou, în revista Philadelphia Saturday Museum (1 apr. 1843)*. Pe o altă pagină a revistei apărea următorul articol:

Data e semnificativă!

"PIEIREA LUMII

Vă atragem atenţia asupra ciudatului articol, de pe pagina alăturată, intitulat Pieirea lumii. El detaliază o conversaţie imaginară între două duhuri într-o perioadă următoare „Marii Catastrofe”, care, puţini se îndoiesc, va avea loc într-o epocă viitoare.

Părerile conţinute în această conversaţie sunt în deplin acord cu speculaţiile filosofice. Pericolul unei coliziuni cu o cometă este, desigur, foarte mic şi, pe temeiul naturii gazoase a acestor corpuri stranii, s-a emis ipoteza că nici măcar contactul direct n-ar avea consecinţe fatale; dar intenţia articolului în chestiune pare a fi aceea de-a sugera un mod în care, prin influenţa cometei, pământul ar putea pieri, şi încă în conformitate cu „Profeţia”.

Cât despre vizitatorul celest prezent acum, bineînţeles că n-avem de ce ne teme. Acum el se îndepărtează de pământ cu o repeziciune absolut incredibilă şi, într-un timp foarte scurt, va dispărea, poate pentru totdeauna, din ochii oamenilor. Dar el a venit neanunţat şi mâine perechea lui sau cine ştie ce altă minune mai mare îşi va face probabil

apariţia. Încrederea fermă în înţelepciunea şi bunătatea lui Dumnezeu nu contrazice câtuşi de puţin cuvenita înţelegere pe care ar trebui să o avem faţă de pericolele nenumărate şi de felurite chipuri care ne înconjoară atât de ameninţător".*

Tălmăciri. In franceză: Isabelle Meunier, Le Colloque d'Eiros et Charmion, în La Democraţie pacifique, 3 iul. 1847; Charles Baudelaire, Entretien d'Eiros avec Charmion, în Le Pays, 27 iul. 1854, reed. Cu titlul Conversation d'Eiros avec Charmion în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. In româneşte: C. Cioflec, Convorbire între Eiros şi Charmion. Dialog fantastic, în Lupta, III, 1909, nr. 150, p. 2.

Titlul. Versiunea C: The Destruction ofthe World. A Conversation between Two Departed Spirits. (Pieirea lumii. Convorbire între două duhuri plecate dintre noi.) Sub aceste nume apar şi credincioasele slujitoare ale Cleopatrei, despre care citeşte Lalage în drama lirică Politian (vezi E. A. Poe, Annabel Lee şi alte poeme, Editura Univers, Bucureşti, 1987, p. 168). Ele sunt menţionate de Plutarh în Vieţi paralele, „Antoniu”, cap. 85; în Shakespeare, Antoniu şi Cleopatra; în piesa lui John Dryden, AU for Love (Totul pentru dragoste).

Shakespeare ortografiază „Charmian”, Dryden „Charmion”, şi amândoi „Iras”.

De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mâna în eşarfă în româneşte de Liviu Cotrău

Oricare gentleman curios să afle ce stă scris pe cartea mea de vizită (din hârtie satinată de culoare trandafirie) are ocazia, bineînţeles, să citească aceste interesante cuvinte: sir Pathrick O'Grandison, Baronet, strada Southampton nr. 39, Piaţa Russell, parohia Bloomsbury1. Iar dacă respectivul gentleman ar dori să ştie cine-i prinţul bunelor maniere şi arbitrul eleganţei de pe întreg cuprinsul Londrei, apoi să afle că ăla sunt eu! Nu-i nimic surprinzător în asta, câtuşi de puţin (deci fă bine şi nu mai strâmba din

nas), căci în cele şase săptămâni de când mă număr şi eu printre gentlemeni, adică de când am încetat să mai bat drumurile de baltă şi m-am însoţit cu Baroneasa, Pathrick a dus-o ca un rege, bucurându-se de stimă şi respect. Ptiu! Cum ţi-ar unge sufleţelul să-l poţi vedea pe sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, gătit în straie de operă sau suindu-se în brişcă pentru plimbarea prin Hyde Park. Nu încape îndoială că pricina pentru care întreg cuconetul e amorezat de mine este înfăţişarea mea chipeşă şi spilcuită. Nici nu-i de mirare, întrucât trupşorul meu atât de râvnit măsoară cu ciorapi cu tot şase picioare şi un pic, fiind, cât priveşte armonia proporţiilor, fără pereche în lume. In orice caz nu se poate compara cu cele trei picioare şi ceva cât are franţuzul ăla bătrâior şi mărunţel de peste drum, care se zgâieşte şi se holbează cât e ziulica de lungă (ghinionul lui) la văduvioara aia frumuşică, cucoana Tracle2, care locuieşte nas în nas cu mine (Dumnezeu s-o binecuvânteze), buna mea cunoştinţă şi prietenă. Ţi-ai dat seama, bineînţeles, că şnapanul ăla de-o şchioapă e cam abătut, şi că-şi poartă mâna stingă în eşarfă. Tocmai de-aceea, cu îngăduinţa d-tale, am să-ţi aduc la cunoştinţă adevăratul motiv.

Treaba e cât se poate de simplă: chiar în ziua sosirii mele din Connaught am ieşit în stradă, iar văduva, cucoana Tracle, frumuşică foc, zărind pe fereastră cât eram de arătos, îşi pierdu de-a binelea capul. Mi-am dat seama de asta imediat, cum uşor poţi bănui. Nu mă-nşelam deloc, pe onoarea mea! Cucoana dădu iute oblonul de-o parte, făcu nişte ochi cât cepele, apoi apropie de unul din ei un binoclu auriu. Arză-m-ar focul gheenei dacă nu-mi spunea limpede, cât poate vorbi de limpede un ochi printr-un binoclu:

— Ptiu! 'neaţa bună, sir Pathrick O'Grandison, Baronet, dragul meu, pari a fi un gentleman cumsecade, zău! Întreaga mea fiinţă şi avere îţi stau oricând la dispoziţie, numai să faci un semn.

Dar nu cu mine trebuie să te-ntreci în politeţuri, la care eu i-am făcut o reverenţă ce ţi-ar fi sfâşiat inima în două văzând-o, apoi, scoţându-mi pălăria cu un gest plin de graţie, i-am tras o ocheadă zdravănă în care puteai citi următoarele:

— Pe onoarea mea, eşti nespus de dulce, scumpa mea cuconiţă Tracle, să mă-nghită piştelniţa dacă eu, sir Pathrick O'Grandison, Baronet, n-oi fi în stare să dovedesc întreaga mea ardoare faţă de dumneata înainte s-apuce să clipească puriştii din Londonderry.

Chiar a doua zi dimineaţă, pe când socoteam că cel mai nimerit lucru era să-i scriu vădanei un bileţel de amor, apăru valetul cu o carte de vizită elegantă, zicându-mi că numele însemnat pe ea (fiind eu stângaci, nu prea reuşeam să desluşesc slovele culcate spre dreapta) era al unui oarecare musiu Conte Luchesi3, maâtre di dans, şi că persoana respectivă nu era alta decât şnapanul de franţuz ce locuia vizavi.

Tocmai în acea clipă tâlharul îşi făcu apariţia cu o temenea până la podele şi-mi zise ca era vorba de-o scurtă vizită de curtoazie, după care se puse să pălăvrăgească cu o iuţeală nemaipomenită, încât să mă ia dracu' dacă am priceput o iotă, câtuşi de puţin, în afară că repeta întruna pulivu, vulivu, şi printre o mie şi una de gogoşi – ghinionul lui – că era îndrăgostit lulea de văduvioara mea, cucoana Tracle, şi că şi văduvioara mea, cucoana Tracle, făcuse pasiune pentru dânsul.

Auzind eu asta, ai fi putut jura că dăduse strechea în mine; noroc că mi-am adus aminte că nu eram altul decât sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, şi că nu se cădea câtuşi de puţin să sacrific politeţea de dragul mâniei; drept care, făcându-mă că n-am auzit, m-am întreţinut cordial cu musafirul meu de-o şchioapă. Dar după o bucată de timp ce crezi că face? Să vezi şi să nu crezi: mă roagă să-l însoţesc într-o vizită la văduvioara, zicându-mi că va face el prezentările de rigoare.

— Să fie cu putinţă? Am zis în sinea mă. Pe onoarea mea, sir Pathrick, eşti cel mai norocos muritor în viaţă. Vom vedea acuşica după cine-i moartă cucoana Tracle: trupşorul tău dulce ori musiu maâtre di dans?

Cu asta ne-ndreptarăm către vecina mea, vădana, a cărei locuinţă o găsirăm, nu exagerez deloc – nemaipomenit de primitoare. Podeaua era acoperită toată de un covor mare, iar într-un colţ se vedeau un pianoforte. O drâmbă şi naiba ştie ce. În celălalt colţ era o canapea cum n-ai mai văzut, pe care cine crezi că şedea? Dulcele îngeraş, cucoana Tracle.

— 'neaţa bună, doamnă Tracle, zic eu, cu o plecăciune atât de graţioasă încât ţi s-ar fi uscat limba în gură de invidie.

— Vulivu, pulivu, tutalamod 4, zice franţuzul de-o şchioapă; bineînţeles, madame Tracle, urmă el, că domnul de faţă nu-i altul decât

Excelenţa Sa, sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, prietenul meu cel mai bun din lume.

Cu asta văduva se scoală de pe canapea şi ne face o reverenţă cum nu s-a mai pomenit, după care se aşază la loc ca un îngeraş; după care, Sfinte Sisoe! Cine crezi că-şi propteşte trupşorul chiar în dreapta dânsei?

Puşlamaua de maâtre di dans! Ah, Doamne! Simţeam cum de disperare îmi săreau amândoi ochii din orbite, colo pe loc. Dar nu trece un minut şi zic:

— Aşteaptă numai, preastimate maâtre di dans! Şi cât ai clipi din ochi mă pun în stânga cucoanei, ca să fiu chit cu tâlharul. Pe onoarea mea! Te-ar fî uns la inimă să vezi ce ocheade zdravene şi pline de tâlc îi trăgeam pe faţă cucoanei, când cu un ochi, când cu celălalt.

Dar franţuzul bătrâior şi de-o şchioapă nu mă bănuia câtuşi de puţin, fiind el extrem de ocupat cu propriile sale avansuri la cucoană.

— Vulivu, pulivu, tutalamod repeta el fără contenire.

— Degeaba, brotăcelule, zic eu în sinea mea; şi-am început să-mi bat gura întruna, cât puteam de tare şi de repede, încât până la urmă am reuşit s-o atrag pe cucoană de

partea mea integral şi de-a binelea graţie conversaţiei mele inteligente pe marginea bălţilor din Connaught.

Încetul cu încetul ajunse să-mi zâmbească cu gura până la urechi, şi-atât de drăgălaş încât, cuprins de-o vitejie fără seamăn, i-am apucat cu gingăşie degetul cel mic, privind-o tot timpul cu ochii larg deschişi.

Să fî văzut ce sprinten era îngeraşul, căci numai că-şi dădu seama de intenţiile mele şi într-o clipită îşi ascunse mâna la spate, părând a-mi spune:

— Astâmpără-te, sir Pathrick O'Grandison, fiindcă ţie ţi-am rezervat ceva mai bun, dragul meu; nu-i câtuşi de puţin cuviincos să-mi strângi mâna de faţă cu franţuzul ăsta de-o şchioapă, musiu maâtre di dans.

Cu asta îi trag cu ochiul din răsputeri, vrând a-i spune:

— Lasă-l pe sir Pathrick să-şi vadă de manevrele sale nevinovate, şi degrabă m-am pus pe treabă: ai fi murit de plăcere văzând cu câtă dibăcie mi-am strecurat braţul drept între spătarul canapelei şi spatele cucoanei, unde, bineînţeles, am simţit o mâna dulce aşteptând parcă să-mi zică: – 'neaţa bună, sir Pathrick O'Grandison, Baronet, căci oare nu eram eu ultima fiinţă de pe-acest pământ care-i strânsesem mânuţa cu gingăşie, ca pentru început, nu care cumva să mă ia cucoana drept un necioplit? Dar, ah, pe onoarea mea, mi se răspunde cu o strângere la fel de caldă şi de gingaşă, o strângere cum n-am mai pomenit de când mă ştiu pe lume.

— Mii de draci, sir Pathrick, cuget în sinea mea, adevărul e că dintre toţi băltăreţii veniţi din Connaught nu-i niciunul atât de frumuşel şi de înstărit. Câtuşi de puţin. Cu asta strâng mânuţa zdravăn şi, pe legea mea, tot atât de zdravăn îmi răspunde şi cucoana.

Te-ai fi prăpădit de râs văzând mutra satisfăcută a stimabilului maâtre di dans. Pălăvrăgeală şi curte mai caraghioasă de cum a-nceput dânsul cu cucoana nu s-au mai văzut de când lumea. Arză-m-ar focul gheenei dacă nu l-am surprins cu propriii mei ochi trăgându-i cucoanei

ocheade pe furiş. Zău! În momentul acela eram ca o pisică turbată, şi nu care cumva să-ndrăznească vreunul să mă contrazică!

— Permite-mi să-ţi aduc la cunoştinţă, musiu maâtre di dans, am zis eu cu desăvârşită politeţe, că nu-i câtuşi de puţin frumos, repet, câtuşi de puţin frumos, şi-n nici un caz din partea unor oameni ca dumneata să te zgâieşti şi să te holbezi la dumneaei în halul ăsta; după care strâng din nou mânuţa, părând a-i spune:

— Comoara mea, cine să te ocrotească dacă nu sir Pathrick, ia spune, bibeloul meu? Dar în loc de cuvinte mi se răspunde cu o strângere de mâna tot atât de năprasnică.

— Adevărat grăieşti, sir Pathrick, dragul meu, eşti un gentleman sadea – Dumnezeu mî-e martor! Cu asta cucoana îşi deschise ochii-i minunaţi încât pentru o clipă m-am temut că o să-i ţâşnească din găvane integral şi de-a binelea. Mai întâi îi aruncă o căutătură de mâţă turbată lui musiu

Broscoiu', după care-mi surâse cu toată gura.

— Atunci, îngăimă şnapanul, zău! Vulivu, pulivu, scuturându-şi umerii ca pişcat de Necuratu', de-i alunecă cilindrul într-o parte şi-i căzură fălcile ca o trapă. Din acel moment n-am mai zărit urmă de satisfacţie pe mutra ştrengarului.

Trebuie să mă crezi, comoara mea, că-n acele clipe nimeni nu era mai mânios ca sir Pathrick, deşi cucoana mă strângea de zor de mână, parcă mi-ar fi zis:

— Ia-l din nou la refec, sir Pathrick O'Grandison, dragul meu; drept urmare, pe loc i-am tras o înjurătură de să mă ţină minte:

— Stârpitură! Broscoi de baltă! Pui de căţea! Dar ce crezi că face atunci cucoana? Sare de pe canapea ca muşcată de şarpe şi-o zbugheşte pe uşă, încât abia am apucat să-ntorc capul după dânsa şi s-o urmăresc cu ochi plini de uimire şi de zăpăceală. Cum lesne îţi poţi da seama, aveam motivele mele, ştiind prea bine că n-avea cum coborî scările integral

şi de-a binelea câtă vreme o ţineam strâns de mânuţă – să mă ia naiba dacă slăbisem cât de cât strânsoarea, nici măcar pentru o clipă. Zic eu:

— Cuconiţă dragă, nu cumva ai comis o eroare? Întoarce-te, iubito, ca să-ţi înapoiez mânuţă. Dar dânsa coborî scările ca o vijelie, iar eu m-am întors către stârpitura de franţuz. Dumnezeule! Ce crezi că strângeam în mână? Lăbuţa ştrengarului! Lăbuţă am zis? Aoleu, nu era câtuşi de puţin lăbuţă, şi basta!

Probabil că nu eram singurul care să se prăpădească de râs văzând mutra individului când acesta descoperi că ceea ce ţinuse tot timpul în palme nu era câtuşi de puţin, repet, câtuşi de puţin mânuţă văduvioarei, ci a lui sir Pathrick O'Grandison în carne şi oase. Nici tartorele iadului n-a apucat încă să vadă o căutătură mai tâmpă ca a lui. Cât priveşte pe sir Pathrick O'Grandison, Baronetul, nu era câtuşi de puţin în firea sa să-şi facă griji din pricina unor fleacuri. Pot adăuga însă (Dumnezeu mi-e martor) că înainte de-a slăbi menghina (asta numai după ce argaţii cucoanei ne dădură afară pe amândoi), am mai strâns o dată mână pezevenghiului atât de straşnic încât am făcut-o chiseliţă.

— Vulivu, pulivu, gemu el.

— S-o ia dracu'!

Iată, aşadar, pricina pentru care dânsul îşi poartă mână stingă în eşarfă.

NOTĂ

DE CE FRANŢUZUL DE-O ŞCHIOAPĂ ÎŞI POARTĂ MÂNA ÎN EŞARFĂ (WHY THE LITTLE FRENCHMAN WEARS HIS HAND IN A SLING)

(A: versiune apărută într-un periodic neidentificat, 1839; B: Tales of the Grotesque andArabesque, 1840; C: Broadway Journal, 6 sept. 1845; D: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul) „E discutabil dacă Poe era într-adevăr capabil să scrie farse pentru scenă. Sigur însă

este că era capabil să scrie farse pentru reviste, cum arată publicaţiile sale. Avea un talent original de a fi amuzant în scris, şi şi-a folosit acest talent când a compus. De ce franţuzul de-o şchioapă îşi poartă mina în eşarfă" (V. Buranelli, op. Cit., p. 42).

Principala sursă de inspiraţie va fi fost negreşit un personaj dintr-o cunoscută povestire a generalului George Pope Morris intitulată The Little Frenchman and his WaterLots (Franţuzul de-o şchioapă şi cota lui de apă), apărută în New York Mirror (31 dec. 1836). Povestirea avea să dea titlul unui volum al lui Morris, publicat în 1838. Cartea s-a bucurat de succes, dar Lambert A. Wilmer, prietenul lui Poe, nu era prea încântat de ea, căci iată ce scria în The Quacks of Helicon (Şarlatanii din Helicon), 1841, p. 43: „Generalul M [orris] nu poate face nimic fără „franţuzul de-o şchioapă.„ Dacă nu era franţuzul de-o şchioapă, mă îndoiesc că umorul generalului ar fi găsit prilej să se dezvolte".

În povestirea lui Morris e vorba de un oarecare musiu Poo Poo, care vine de la Paris la New York, deschide un magazin de jucării, agoniseşte 5 000 de dolari pe care îi investeşte în 60 de loturi de pământ, în Long Island, „cu bogate resurse de apă". Vizitându-şi proprietăţile, descoperă că în timpul fluxului acestea sunt acoperite de apă. Musiu Poo Poo se va întoarce la Paris la fel de sărac cum plecase.

Locul de obârşie al eroului lui Poe e ţinutul Connaught din vestul Irlandei, ai cărui locuitori sunt proverbial cei mai sălbatici şi bătăioşi dintre „irlandezii sălbatici" („wild Irishmen").

Schiţa a fost compusă cândva între 1837 şi 1839. Nu se cunoaşte prima ei tipărire, în mod sigur înainte de apariţia ei în volumul Povestiri groteşti şi arăbeşti.

E prima dintre prozele lui Poe care a fost tipărită clandestin la Londra în Bentley's Miscellany (iul. 1840), cu titlul The Irish Gentleman and the Little Frenchman (Gentlemanul irlandez şi franţuzul de-o şchioapă).

În versiunea C (Broadway Journal), era iscălită „Littleton Barry” (vezi comentariile la Respiraţie pierdută, supra).

Schiţa lui Poe e scrisă în dialect, într-un gen de engleză franţuzită vorbită de către un irlandez. E locul să mărturisim că înainte de a fi tălmăcită în româneşte ea a trebuit să fie „transpusă” în engleză.

Prefaţă (la volumul Povestiri groteşti şi arăbeşti – 1840) în româneşte de Liviu Cotrău

Epitetele „grotesc” şi „arăbesc” descriu, după cum se va vedea, cu destulă precizie, atmosfera precumpănitoare din povestirile publicate aici1. Dar din faptul că timp de doi-trei ani am scris douăzeci şi cinci de povestiri2 al căror caracter general ar putea fi definit într-un chip atât de succint ar fi incorect să se presupună – în orice caz ar fi necinstit să se presupună – că aş nutri faţă de această specie literară un gust sau o înclinaţie aparte, cu atât mai puţin exagerată3. Poate că le-am scris cu gândul de a le republica într-un volum, cum este cel de faţă şi, prin urmare, voi fi dorit să păstrez, până la un punct anume, o anumită unitate de ansamblu. De fapt acesta-i adevărul, şi s-ar putea să nu mai scriu niciodată ceva în acest gen. Vorbesc despre aceste lucruri aici, fiindcă sunt înclinat să cred că tocmai această preponderenţă a „arăbescului” din povestirile mele serioase i-a îndemnat pe unii critici să mă taxeze, cu toată simpatia de altfel, de ceea ce-au binevoit să numească „germanism” şi melancolie, învinuirea este de prost gust, iar temeiurile n-au fost îndeajuns cântărite. Să admitem pentru o clipă că „piesele fantastice”4 tipărite acum suferă într-adevăr de „germanism”, dacă nu de altceva, înseamnă atunci că „germanismul” constituie „starea mea de spirit” în momentul de faţă. Mâine s-ar putea să sufăr de orice în afară de „germanism” după cum ieri sufeream de tot restul. Aceste numeroase bucăţi sunt totuşi o carte. Amicii mei ar da dovadă de tot atâta deşteptăciune dacă s-ar apuca să-l taxeze pe astronom că se ocupă prea mult de astronomie sau pe moralist de moravuri. Adevărul însă este că în

niciuna din aceste povestiri, cu o singură excepţie5, specialistul nu va putea recunoaşte trăsăturile distinctive ale genului de pseudo-oroare pe care am fost învăţaţi s-o denumim „germanism”, fără motiv mai bun decât acela că unii autori de mâna a doua din literatura germană au ajuns să fie identificaţi cu excesele sale6. Dacă în numeroase din producţiile mele teroarea a constituit teza, susţin că teroarea nu este a Germaniei, ci a sufletului.

— Că am extras această teroare numai din sursele ei legitime, călăuzind-o spre împlinirile ei legitime.

Există aici vreo două-trei bucăţi (concepute şi executate în cel mai pur spirit fantezist) pentru care nu solicit prea multă atenţie, şi despre care nici n-am să vorbesc7. Dar cât priveşte restul, nu accept, fie şi din scrupulozitate, să le văd tratate cu indulgenţă, chipurile, pe seama efortului grăbit. De-aceea se cuvine să spun că, dacă am păcătuit, am păcătuit în chip premeditat. Aceste scurte compoziţii sunt în marea majoritate rodul unei intenţii mature şi al unei elaborări foarte atente.

NOTĂ

PREFAŢĂ (PREFACE la volumul for TALES OF THE GROTESQUE AND ARABESQUE – 1840 – POVESTIRI GROTEŞTI ŞI ARĂBEŞTI – 1840)

(Tales of the Grotesque and Arabesque, 1840, vol. I)

În 1839 Poe a reuşit în sfârşit să găsească o editură care să-i publice volumul de povestiri, prilej pentru el de a scrie şi o prefaţă. Povestiri groteşti şi arăbeşti (2 vol.), tipărite de Lea & Blanchard în toamna anului 1839, dar cu anul de publicaţie 1840, având următoarea dedicaţie: „Aceste volume se adresează colonelului William Drayton din Philadelphia, cu sentimente de stimă, respect şi recunoştinţă din partea prietenului şi slujitorului său îndatorat, AUTORUL”.

Drayton fusese comandantul lui Poe la Fort Moultrie. Prietenia lor a fost reînnoită mai târziu, când au locuit

amândoi la Philadelphia. Probabil că Drayton l-a ajutat pe Poe financiar.

INTERLUDIU 1840

Instinctul contra raţiunii – O pisică neagră în româneşte de Diana Cotrău

Linia ce separă instinctul creaţiunii brute de preaslăvita raţiune a omului are, fără îndoială, un caracter extrem de vag şi de nesatisfăcător – e un hotar mult mai greu de stabilit chiar decât graniţa de

Nord-Est sau aceea a Oregonului1. E posibil ca la întrebarea dacă animalele inferioare raţionează sau nu să nu se afle niciodată răspuns – în nici un caz în stadiul prezent al cunoştinţelor noastre. Deşi egoismul şi aroganţa omului se încăpăţânează în a tăgădui animalelor capacitatea de reflecţie, întrucât o asemenea recunoaştere i-ar şterbi mult lăudata supremaţie, el se trezeşte totuşi mereu în situaţia paradoxală de a minimaliza instinctul, considerându-l o facultate inferioară, şi în acelaşi timp de a fi silit să accepte, în zeci de mii de cazuri, infinita sa superioritate tocmai asupra raţiunii pe care şi-o arogă sieşi în exclusivitate. Instinctul, departe de a fi o formă inferioară a raţiunii, este poate cea mai vie dintre toate formele intelectului. Adevăratului filosof îi va apărea ca însăşi inteligenţa divină acţionând nemijlocit asupra creaţiunilor sale.

Comportamentul termitelor, al nenumăratelor specii de păianjen şi al castorului prezintă o minunată analogie, sau mai degrabă similitudine, cu operaţiunile obişnuite ale raţiunii umane, dar instinctul altor creaturi nu îngăduie o atare analogie, neputând fi relaţionat decât cu spiritul Divinităţii înseşi, acţionând nemijlocit, fără intermediul vreunui organ corporal, asupra voinţei animalului. Un exemplu strălucit de acest instinct superior îl oferă polipul. Această măruntă creatură, un arhitect al continentelor, este capabilă nu doar să înalţe stavile împotriva mării, după un plan atât de precis în ideea şi deopotrivă aplicarea sa

ştiinţifică, încât chiar şi cel mai talentat inginer ar avea multe de învăţat de la el, dar e înzestrată şi cu ceva ce-i lipseşte omului – darul absolut al profeţiei. Polipul va prevedea cu luni înainte nenorocirile ce se vor abate asupra sălaşului său şi, ajutat de miliardele de fraţi întru specie, toţi acţionând călăuziţi parcă de o unică inteligenţă (şi într-adevăr acţionând ca una singură), inteligenţa Creatorului, va munci cu hărnicie pentru a contracara unele influenţe ce există numai în viitor. O altă pildă minunată este celula albinei. Dacă i s-ar cere unui matematician să calculeze forma optimă a cămăruţei pe care şi-o doreşte o albină şi care să întrunească ambele exigenţe: de rezistenţă şi de spaţiu, el se va vedea confruntat cu una dintre cele mai grele şi mai complicate probleme de analiză. Ca să poată stabili numărul laturilor care i-ar asigura cămăruţei maximum de spaţiu şi maximum de rezistenţă, şi ca să poată calcula unghiul precis de înclinaţie al plafonului, având în vedere acelaşi deziderat, ca să răspundă la această ghicitoare ar trebui să fie un Newton sau un Laplace2. Şi totuşi, de când există albinele, ele au rezolvat problema de fiecare dată. Principala deosebire dintre instinct şi raţiune pare a fi aceea că în timp ce primul este infinit mai precis, mai sigur şi mai clarvăzător în propria sa sferă de acţiune, sfera de acţiune a celeilalte este mult mai largă. Dar iată-ne ţinând o predică, deşi noi nu intenţionasem decât să relatăm o scurtă istorisire despre o pisică.

Autorul acestui articol este stăpânul uneia dintre cele mai frumoase pisici negre din lume – şi asta spune mult; căci să nu uităm, pisicile negre sunt toate nişte vrăjitoare. Pisica despre care este vorba nu are nici un fir de păr alb şi se comportă ca o sfântă mironosiţă. La sectorul de bucătărie pe care-l vizitează cel mai frecvent se ajunge printr-o uşă care se închide cu ceea ce numim ivăr. Acest tip de zăvoare este cam rudimentar, şi ele cer o oarecare forţă şi dexteritate ca să le împingi în jos. Dar pisicuţa s-a obişnuit

să deschidă zilnic uşa, ispravă pe care o săvârşeşte în felul următor, întâi face un salt de la podea până la apărătoarea zăvorului (care seamănă cu apărătoarea de la trăgaciul unei puşti) şi, ca să se poată apuca, îşi trece prin ea laba stângă. Apoi, cu laba dreaptă apasă ivărul până când acesta cedează, dar aici sunt adesea necesare mai multe încercări. Dar după ce l-a împins în jos, pare conştientă de faptul că misiunea ei este doar pe jumătate împlinită, căci, dacă nu-i împinsă uşa înainte ca ea să dea drumul la ivăr, acesta va cădea la loc în scoabă, în consecinţă, pisica îşi răsuceşte în aşa fel trupul încât labele dinapoi să-i ajungă exact sub ivăr, apoi se desprinde de uşă cu toată vigoarea, elanul săriturii silind uşa să se deschidă, apăsând însă ivărul cu labele dinapoi până ce-şi va fi luat un elan suficient.

Am fost martorii acestei isprăvi nemaipomenite de cel puţin o sută de ori, şi niciodată fără a rămâne impresionaţi de adevărul afirmaţiei cu care am început articolul de faţă – şi anume, că hotarul dintre instinct şi raţiune are un caracter extrem de vag. Ca să poată face ce-a făcut, pisica neagră trebuie să-şi fi pus în joc toate facultăţile de percepţie şi de reflecţie pe care noi ne-am obişnuit să le socotim drept calităţi ce ţin exclusiv de raţiune.

NOTĂ

INSTINCTUL CONTRA RAŢIUNII – O PISICĂ NEAGRĂ

(INSTINCT VS REASON – A BLACK CAT)

(Alexander's Weekly Messenger, 29 ian. 1840)

Schiţa, tipărită prima oară în 1840, a fost „descoperită” de Clarence Saunders Brigham şi reeditată în Proceedings of the American Antiquarian Society (apr. 1942). Ea figurează şi în volumul Edgar Allan Poe's Contributions to Alexander's Weekly Messenger al aceluiaşi autor (1843). Poe avea să reia subiectul ei într-o lucrare mai amplă – The Black Cat (Pisica neagră).

Omul de afaceri în româneşte de Liviu Cotrău

Metoda e sufletul negoţului.

Vechi proverb1

Sunt un om de afaceri şi sunt un om metodic. La urma urmelor, metoda e totul. Nimic nu dispreţuiesc mai mult decât pe neghiobii care flecăresc întruna despre metodă fără să înţeleagă din ea o iotă, adică pe cei care se ţin strict de litera ei, violându-i spiritu2. Aceşti netoţi întotdeauna născocesc cele mai fanteziste lucruri, şi încă într-un mod pe care ei îl numesc sistematic. Ei bine, eu nu văd în asta decât un curat paradox3, fiindcă adevărata metodă e valabilă numai pentru ceea ce-i limpede ca bună ziua şi nicidecum pentru ceea ce se cheamă outre. Ce idee să-ţi faci despre nişte expresii ca „filfizonul metodic” sau „papiţoiul sistematic”?

N-aş fi ajuns niciodată să am noţiuni atât de clare în legătură cu această problemă dacă n-aş fi suferit un accident norocos pe când eram bebeluş. Într-o bună zi, fiind eu mai gălăgios decât se cuvenea, dădaca mea, o irlandeză bătrână şi milostivă (pe care n-am s-o uit din testament), mă apucă de călcâie, trase câteva sudălmi „mitutei 'aimanale pângăcioase” şi, învârtindu-mă de două-trei ori în aer, mă trânti cu scăfârlia de tricornul agăţat la piciorul patului, întâmplarea asta, socot eu, mi-a hotărât destinul şi mi-a călăuzit norocul. Pe loc mi-a crescut un cucui în creştetul capului, care cu timpul se dovedi a fi un excelent organ de ordine, cum nu ţi-e dat să vezi decât într-o zi de vară4. De aici mi se trage pofta nebună după sistem şi organizare, al căror merit e acela că au făcut din mine omul de afaceri atât de cunoscut.

Dacă detest ceva pe lumea asta, apoi detest geniul, căci toate geniile nu sunt decât nişte măgari notorii: cu cât mai mare geniul, cu atât mai mare şi măgarul, de la regula asta nefiind excepţii, întrucât dintr-un geniu nu poţi scoate un om de afaceri, după cum nu poţi scoate parale de la un evreu ori nucşoare dintr-un con de brad. Aceşti indivizi întotdeauna se aventurează în câte o afacere năstruşnică

sau speculaţie ridicolă, siluind „firea lucrurilor”, fără să aibă habar de ceea ce se cheamă afacere propriu-zisă. Vei recunoaşte imediat aceste specimene după ocupaţia pe care o are fiecare. Dacă-l vezi pe careva că se face negustor sau fabricant, ori că se apucă să cultive bumbac sau tutun, sau alte asemenea produse bizare, ori că se apucă să vândă cereale, săpunuri, sau alte mărfuri de soiul ăsta, ori că se dă drept avocat, fierar sau doctor – orice meserie mai neobişnuită – îl poţi cataloga fără ezitare drept un geniu şi, conform regulii de trei simplă, un măgar5.

În ce mă priveşte, nu sunt câtuşi de puţin un geniu, ci un simplu om de afaceri. Agenda şi registrele mele vor întări de-ndată această afirmaţie. Ele sunt ţinute la zi, deşi n-am nici un martor care să confirme acest lucru. Cât priveşte precizia şi punctualitatea în problemele generale, nu mă întrece nici ceasul. Ba mai mult: mi-am rânduit astfel treburile, încât să nu-i deranjez deloc pe confraţii mei în îndeletnicirile lor de zi cu zi. Nu că m-aş simţi care cumva îndatorat pentru asta părinţilor mei, care se dovediră extrem de nehotărâţi în legătură cu soarta mea, şi care în cele din urmă ar fi scos oricum din mine un geniu autentic, dacă nu intervenea la timp îngerul meu păzitor. In biografie adevărul e totul, iar în autobiografie cu atât mai mult – şi cu toate acestea mă tem că nimeni nu-mi va da crezare, deşi o spun cu toată seriozitatea că bietul de taică-meu m-a băgat, pe când abia împlinisem cinşpe ani, într-un birou comercial ce regla socotelile unei, vorba lui, „întreprinderi respectabile de obiecte feroase şi de alte mărfuri extraordinare”. Gogoşi! Dar urmarea acestei idioţenii fu că după nici trei zile trebuiră să mă expedieze acasă la deştepţii mei de părinţi cu febră şi cu dureri cumplite şi suspecte în creştet, mai precis în jurul organului meu de ordine. Am fost dat aproape pierdut – şase săptămâni în sir pe muchie de cuţit – medicii nu-mi mai acordau nici o şansă, şi chestii de genul ăsta. Dar deşi sufeream îngrozitor, mă comportam în general ca un copil cuminte. Totuşi scăpaseră

prilejul de-a deveni „negustor de produse feroase şi de alte mărfuri extraordnare”, şi-i eram recunoscător izbăvitoarei protuberante, precum şi inimoasei femei care îmi oferise acest colac de salvare.

Mai toţi flăcăii o şterg de-acasă pe la vârsta de zece-doişpe ani, dar eu am aşteptat până ce-am împlinit şaisprezece. Mă-ntreb dacă aş fi plecat chiar şi la vârsta asta, dacă n-aş fi auzit-o din întâmplare pe bătrâna maică-mea făcând planuri cum să scoată din mine un băcan.

Băcan! Închipuiţi-vă numai! Pe loc m-am decis să spăl putina şi să încerc să-mi găsesc o ocupaţie mai decentă, unde să nu depind de toanele unor boşorogi trăsniţi, scăpând astfel şi de riscul de-a deveni geniu. Planul îmi reuşi binişor din prima încercare, căci, deşi abia împlinisem optsprezece ani, mă trezii vârât într-o afacere profitabilă şi în stil mare la Sectorul de Reclamă Ambulantă pentru Confecţii.

Aderând riguros la sistemul ce reprezenta trăsătura fundamentală a întregii mele concepţii, am izbutit să evit aspectele oneroase ale acestei profesiuni. Munca mea, registrele mele se caracterizau prin metoda cea mai scrupuloasă, în opinia mea, metoda nu banul face pe om, adică tot ce n-a apucat să fie făcut de croitorii la care slujeam, în fiecare dimineaţă la orele nouă veneam la dânşii pentru costumul din ziua respectivă. Ora zece mă prindea la promenadă sau într-un loc public de distracţie. Precizia cu care-mi roteam corpul elegant, ca să scot în relief fiece cută a costumului de pe mine, stârnea admiraţia tuturor specialiştilor. Nu trecea amiaza fără să aduc un client la atelierul patronilor mei, domnii Taie-Tot şi Hai-din-nou6. Spun asta cu mândrie în glas, dar şi cu lacrimi în ochi, căci domnii aceştia se dovediră faţă de mine nişte josnici şi nişte ingraţi fără pereche. Suma măruntă pentru care ne-am certat, iar mai pe urmă despărţit, nu va părea câtuşi de puţin absurdă oricărui gentleman care se pricepe la

această meserie. Dar o anume satisfacţie orgolioasă mă îndeamnă să-l las pe cititor să judece singur.

Iată socotelile mele:

Domnii Taie-Tot şi Hai-din-nou, Meşteri-Croitori

Către PETER PROFFIT, agent publicitar ambulant

Dolari

10 iulie Pentru plimbat, ca de obicei, şi adus acasă client,

11 iulie Pentru idem idem idem,

12 iulie Pentru păcăleală clasa a II-a: vândut pânză neagră deteriorată drept verde străvezie,

13 iulie Pentru păcăleală clasa I; calitate şi mărime extra; recomandat satin scrobit drept poplin,

20 iulie Pentru achiziţionat guler (sau plastron) din hârtie nou-nouţă pentru paltonul gri Petersham7,

15 aug. Pentru purtat gheroc cu coada tăiată şi dublă căptuşeală (termometrul arăta 37°C la umbră),

16 aug. Pentru stat într-un picior trei ore şi prezentat model nou de pantaloni cu curea, 12,5 centi per picior per oră,

17 aug. Pentru plimbat, ca de obicei, şi adus client larg (om gras), 50

18 aug. Pentru idem idem idem (mărime obişnuită),

19 aug. Pentru idem idem idem (om scund plată mică), Total: $ 295,5

Lucrul cel mai disputat din această notă de plată era preţul foarte scăzut – zic eu – de doi centi pe care-l ceream pentru plastron. Pe cuvântul meu de onoare că nu era deloc exagerat! Era cel mai curat şi mai drăguţ plastron pe care l-am văzut vreodată. Am motive serioase să cred că şi-a adus o contribuţie însemnată la vânzarea celor trei paltoane Petersham. Dar asociatul vârstnic al firmei mi-a scăzut din sumă un cent, fiind gata să-mi demonstreze cum se pot obţine patru plastroane exact de aceeaşi mărime din tichia unui nebun. E zadarnic să adaug că eu invocam principiul ca atare. Afacerile sunt afaceri, şi ar trebui deci încheiate în stil de afacerist. Faptul că eram jefuit de un cent nu

dovedea nici un sistem – o curată potlogărie de 50 % – absolut nici o metodă, motiv pentru care am părăsit imediat serviciul la Domnii Taie-tot şi Hai-din-nou şi-am înfiinţat de unul singur sectorul Ghimpe-n Ochi – o afacere dintre cele mai lucrative, respectabile şi independente.

Cinstea mea ireproşabilă, spiritul meu de economie şi principiile mele riguroase în materie de afaceri au intrat din nou în joc, astfel că m-am trezit curând în fruntea unei întreprinderi înfloritoare, şi un personaj de vază la Bursă. Adevărul e că niciodată nu m-am aventurat în treburi de paradă, ci am încercat să mă ţin de latura tradiţională, sobră a meseriei – meserie în care bineînţeles că aş fi rămas până-n acest ceas dacă nu s-ar fi ivit un lucru neprevăzut, taman când eram ocupat cu una dintre operaţiile curente ale întreprinderii. Ori de câte ori un zgârie-brânză ramolit şi cu avere, sau vreun fiu risipitor, sau corporaţie falită îşi vâră în căpşor ideea să ridice un palat, nimic în lume nu-i mai poate stăvili. Asta o ştie orice persoană cu scaun la cap.

Ei bine, tocmai pe asta se bazează sectorul Ghimpe-n Ochi. Deci: imediat ce una din mai sus pomenitele personaje inaugurează un şantier, noi – samsarii – cumpărăm un colţişor drăguţ pe acelaşi teren, sau unul învecinat, sau chiar unul vizavi. Treaba încheiată, aşteptăm ca palatul să fie înălţat pe jumătate, apoi plătim unui arhitect cu gusturi rafinate să ne construiască chiar lângă palatul respectiv fie un şopron de chirpici, sau o pagodă în stil englezesc sau olandez, fie un coteţ de porci, sau alte asemenea chichineţe, cum poţi vedea la eschimoşi, la tribul kickapoo sau la hotentoţi. E de la sine înţeles că nu ne putem permite să le dărâmăm pentru un comision sub 500% din costul terenului şi al materialelor de construcţie. S-ar putea oare? Întreb, întreb oamenii de afaceri. Ar fi iraţional să presupunem că am putea. Şi totuşi, o oarecare corporaţie parşivă mi-a cerut să fac exact acest lucru – exact acest lucru! Fireşte că n-am dat curs pretenţiei lor absurde, ci am socotit de datoria mea să merg noaptea şi să le mânjesc cu funingine

întreg palatul. Urmarea fu aceea că bestiile iresponsabile mă băgară la răcoare, iar gentlemenii din sectorul Ghimpe-n Ochi nu ezitară să se debaraseze de mine imediat ce-am ieşit din puşcărie.

Întreprinderea de Asalt-şi-Violenţă la care a trebuit să mă angajez acum ca să-mi câştig pâinea nu era chiar cea mai potrivită pentru constituţia mea firavă, dar m-am pus pe treabă din toată inima şi în scurtă vreme am reuşit să mă afirm şi aici, graţie principiilor riguroase, metodice şi precise pe care le vârâse în mine doica aia bătrână şi nemaipomenită (zău c-aş fi cel mai nesimţit om dacă n-aş aminti-o în testament). Aplicând, cum spuneam, cel mai crunt sistem în toate afacerile mele şi ţinând la zi socotelile în cele câteva registre, am reuşit să înving numeroase şi grave dificultăţi, asigurându-mi în cele din urmă o poziţie de invidiat în această meserie. Adevărul e că foarte puţini indivizi, indiferent de sectorul în care lucrau, desfăşurau o activitate mai tihnită decât mine. E suficient să copiez o pagină din agenda mea ca să fiu scutit de a-mi face singur reclamă – o practică meschină la care nu s-ar preta nici un om cu bun-simţ – căci, la urma urmelor, agenda nu minte.

"l ian.

— Anul Nou. Întâlnit pe Hăţ pe stradă, afumat bine. Notează: corespunde, întâlnit pe Cranţ imediat după aceea, mort de beat. Notează: şi el corespunde. Băgat amândoi domnii în registru şi deschis la amândoi cont curent.

2 ian.

— Văzut pe Hăţ la Bursă, mers şi călcat pe deget. El a-ncleştat pumnul şi m-a doborât. Perfect! M-am sculat. Nişte necazuri mărunte cu Bag, avocatul meu. Vreau o mie despăgubire, dar el zice că pentru o lovitură ca asta nu-l putem încărca cu mai mult de cinci sute. Notează: trebuie scăpat de Bag – fără nici un sistem.

3 ian.

— Mers la teatru să caut pe Cranţ. L-am văzut şezând într-o lojă laterală, rangul doi, între o cucoană grasă şi alta

slabă. Ochit tot grupul cu lornieta până ce-am văzut-o pe cucoana grasă roşind şi şoptind ceva lui G. Mers apoi la loja lor şi vârât nasul lângă mâna lui. N-a vrut să-l tragă – nici o reacţie. Suflat nasul şi încercat din nou – nici o reacţie. Apoi aşezat şi făcut cu ochiul la cucoana slabă şi avut satisfacţia de a-l vedea că mă ridică de ceafă şi mă azvârle hăt la parter. Gâtul dislocat şi piciorul drept fracturat pe cinste. Mers acasă în culmea fericirii, băut sticlă de şampanie şi încărcat pe tânăr cu cinci mii. Bag zice că va merge.

15 feb.

— Compromis cazul dlui Hat. Suma băgată în registru: cincizeci de cenţi – de revăzut!

16 feb.

— Azvârlit de canalia aia de Cranţ, care mi-a făcut un cadou de cinci dolari. Preţul costumului: patru dolari, douăzeci şi cinci de cenţi. Profit net – vezi registrul – şaptezeci şi cinci de cenţi."

Iată, aşadar, un câştig curat de nu mai puţin de un dolar şi douăzeci şi cinci de cenţi, într-un timp atât de scurt – şi asta numai în cele două cazuri – Hăţ şi Cranţ. Pe cititor îl asigur solemn că aceste exemple din agendă sunt luate la întâmplare.

Există o vorbă veche – cât de adevărată!

— Cum că nu banul contează, ci sănătatea. Văzând eu că această meserie era prea solicitantă pentru fizicul meu, şi aşa cam firav, şi că eram într-un aşa hal de schilodeală încât nici nu ştiam cum să mă adun (când mă-ntâlneau prietenii pe stradă nu-l mai recunoşteau câtuşi de puţin pe Peter Proffit), am hotărât că lucrul cel mai nimerit era să-mi schimb meseria, drept care m-am orientat spre împroşcatu'-cu-Noroi, activitate pe care am desfăşurat-o câţiva ani.

Necazul cu această meserie e acela c-au îndrăgit-o prea mulţi şi, ca urmare, concurenţa a devenit crâncenă. Orice tâmpit care descoperă că n-are destui creieri pentru a izbândi ca agent publicitar ambulant la sectorul Ghimpe-n

Ochi sau la întreprinderea de Asalt-si-Violenţă îşi închipuie, bineînţeles, că va corespunde perfect la Împroşcatu'-cu-Noroi.

Dar nu s-a pomenit idee mai neroadă decât aceea că nu-ţi trebuie creieri ca să împroşti cu noroi, mai ales că-n meseria asta nimic nu poţi face fără metodă. Chiar şi eu mă ocupam doar de comerţul cu bucata, dar mai vechea obişnuinţă a sistemului îmi dădea aripi, înainte de toate mi-am ales cu grijă sectorul de stradă, ferm decis să nu pun mătura în altă parte a oraşului decât acolo. După aceea m-am îngrijit să am în preajmă o băltoacă la care să pot ajunge cât ai zice peşte. Astfel dotat, am ajuns cunoscut drept un om de încredere; şi dă-mi voie să-ţi spun că asta deja înseamnă o bătălie câştigată pe jumătate. N-a fost unul care să nu-mi azvârle un ban numai ca să scape din sectorul meu cu nădragii curaţi. Şi întrucât năravurile mele erau bine ştiute, nimeni n-a încercat vreodată să facă presiuni asupra mea să plătesc impozit.

Oricum n-aş fi înghiţit aşa ceva. Cum nici eu nu silisem pe nimeni la impozit, n-aş fi suportat să fiu dus de nas. Cât priveşte fraudele comise de bănci, evident că nu puteam face nimic. Suspendarea lor mă ameninţa cu ruina8. Dar băncile nu-s persoane particulare, ci corporaţii, iar corporaţiile, cum bine se ştie, n-au nici fund în care să dai cu piciorul, nici suflet pe care să-l blestemi.

Făceam bani serioşi cu această meserie, când, într-un moment nefast, m-am lăsat convins să fuzionez cu un alt sector – Împroşcatu'-cu-Javră – o profesiune oarecum analoagă, în nici un caz la fel de onorabilă.

Teritoriul meu era – nu-i cazul să vă îngrijoraţi – excelent, central, aveam şi vacs şi perii de cea mai bună calitate, iar căţelul meu era destul de durduliu, şi-un şmecher fără pereche, fiind el vechi în această meserie. Cu alte cuvinte se pricepea. Iată programul nostru: după ce se tăvălea bine în noroi, Pompei se aşeza în faţa dughenei şi de cum zărea

vreun papiţoi venind în cizme strălucitoare pornea la acţiune.

Se apropia de el şi-şi ştergea blana de două-trei ori de perechea de Wellington, la care papiţoiul se punea să înjure zdravăn şi să caute iute un lustragiu. Pe loc apăream eu cu vacsul şi periile. Era o treabă nici de-un minut, iar eu mă alegeam cu şase penny. O bucată de vreme totul a mers binişor. La urma urmelor zgârcitul nu eram eu, ci câinele meu. Ii dădeam 30% din câştig, dar careva l-a sfătuit să ceară jumătate, lucru pe care nu-l puteam accepta eu, şi iată pricina pentru care ne-am certat, iar mai apoi despărţit.

Un timp mi-am încercat norocul umblând cu flaşneta, şi trebuie sa mărturisesc că m-am descurcat neaşteptat de bine. Afacerea e curată şi cinstită, şi nici nu cere talent deosebit. Poţi cumpăra o flaşnetă uzată pe o nimica toată, iar ca s-o repari, e destul s-o desfaci şi să-i aplici vreo trei-patru lovituri zdravene de ciocan. Vorbind ca între negustori, nici nu-ţi închipui cât de mult îi ajută asta la timbru. Odată sfârşită treaba, te-apuci să colinzi străzile cu instrumentul în spinare, până ce dai de-o scoarţă de argăsit sau până ce vezi un clopoţel îmbrăcat în piele de căprioară. Atunci te opreşti şi începi să dai la manivelă cu aerul că vei macină până în ziua Judecăţii de Apoi. Curând se deschide o fereastră şi-o să ţi se arunce o monedă de şase penny, cu rugămintea să-ncetezi şi să-ţi vezi de drum etc. Nu mă îndoiesc că unii flaşnetari într-adevăr şi-au permis „să-şi vadă de drum” în schimbul acestei sume. Dar părerea mea era că investisem prea mult capital ca să-mi pot permite „să-mi văd de drum” pentru mai puţin de un şiling.

Deşi meseria asta îmi adusese o groază de bani, nu eram câtuşi de puţin mulţumit, motiv pentru care am abandonat-o în cele din urmă.

Adevărul e că eram dezavantajat de faptul că n-aveam cu mine o maimuţă, ştiut fiind că pe străzile americane, cumplit de gloduroase, viermuieşte un norod democratic nemaipomenit de curios şi o puştime pe cât de şstrengara, pe atât de afurisită.

Am stat câteva luni fără slujbă, până ce-am reuşit în cele din urmă, în schimbul unei dobânzi ridicate, să găsesc un post la Pseudo-Poştă9.

Aici, obligaţiile mele erau simple şi nu tocmai rentabile. Vă dau un exemplu: în zorii zilei trebuia să pun la punct pachetul de pseudo-scrisori. Pe fiecare trebuia să mâzgălesc câteva rânduri despre orice subiect ce mi se părea îndeajuns de misterios şi să le iscălesc apoi pe toate fie cu Tom Dobson, fie cu Bobby Tompkins, fie cu un nume asemănător.

După ce le băgăm pe toate în plicuri pe care le sigilam şi le timbram cu pseudo-mărci poştale din New Orleans, Bengal, Botany Bay, sau din alte localităţi foarte îndepărtate, porneam degrabă să-mi fac rondul de zi, dând impresia că eram mereu în mare întârziere. Ca să-mi plasez scrisorile şi să încasez taxa poştală cuvenită căutam întotdeauna casele cele mai impunătoare. Nimeni nu ezita să plătească pentru scrisori, mai ales dacă ele erau duble (lumea-i atât de nebună), încât nu-mi era greu s-o şterg după colţ înainte să apuce oamenii să le deschidă. Partea proastă a afacerii era că trebuia să umblu mult pe jos şi foarte repede, şi în plus să schimb des traseul. Eram chinuit şi de serioase mustrări de conştiinţă. Nu suport să aud lumea jignind persoane nevinovate, şi era groaznic să aud cum întreg oraşul înjura de mama-focului pe Tom Dobson sau pe Bobby Tompkins. Dezgustat, m-am spălat pe mâini de întreaga afacere.

A opta şi ultima mea operaţiune s-a desfăşurat în sectorul Creşterea Pisicilor. Am descoperit că era o afacere din cale-afară de plăcută şi de lucrativă, şi fără nici o bătaie de cap. Se ştie prea bine că pe atunci ţara gemea de pisici, şi cum de la o vreme încoace ele se înmulţiseră fantastic, la ultima şi memorabila şedinţă a Adunării Legislative fu înaintată o petiţie de întrajutorare cu numeroase şi prestigioase iscălituri, în acele timpuri Adunarea era extraordinar de informată şi, după ce s-au votat o mulţime de alte propuneri înţelepte şi salutare, totul fu încununat cu Decretul Pisicii, în forma sa originară, legea acorda premii pentru capete de pisică (patru penny bucata), dar Senatul reuşi să aducă un amendament la clauza principală, substituind „capete” cu „cozi”. Amendamentul se impunea cu atâta evidenţă încât Adunarea l-a aprobat în unanimitate10.

De îndată ce guvernatorul ratifică legea, mi-am investit întreaga avere în cumpărarea de motani şi de pisici. La început nu-mi permiteam să le hrănesc decât cu şoareci (care-s ieftini), dar, întrucât ele împlineau porunca biblică11 într-un ritm atât de minunat, am început să le

răsfăţ cu stridii şi cu broaşte-ţestoase. Cozile pisicilor îmi aduc acum, la preţul stabilit prin lege, un venit frumuşel, căci am descoperit un mijloc prin care cu ajutorul uleiului de Macassar12 pot obţine trei recolte pe an. La fel de încântat am fost să aflu că animalele se obişnuiesc cu el foarte repede, preferind să li se taie accesoriile decât să rămână cu ele. Într-un cuvânt, mă consider un om ajuns, iar acum mă târguiesc pentru o moşie în lunca Hudson13.

NOTĂ

OMUL DE AFACERI (THE BUSINESS MAN)

(A: Burton's Gentleman's Magazine, febr. 1840; B: Broadway Journal, 2 aug. 1845; C: Works, 1856; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

La apariţie, această povestire trebuie să fi apărut drept o parodie după Charcoal Sketches (Schiţe în cărbune) de Joseph C. Neal (1807-1847), editor din Philadelphia. Portretele sale de oameni simpli, adesea cu nume aliterative, apăruseră mai întâi în revista sa proprie Pennsylvanian, fiind extrem de populare; în volum au fost adunate în 1838.

Prima versiune a povestirii a fost compusă probabil cu puţin înainte de publicarea sa în 1840. Cinci ani mai târziu, când a apărut în Broadway Journal, avea titlul şi numele protagonistului schimbate şi şase noi paragrafe adăugate la sfârşit.

Titlul. Versiunea A: PETER PENDULUM, The Business Man (PETER PENDULA, omul de afaceri). Numele provine de la un personaj din schiţele tipărite de Joseph Dennie în Farmer's Museum, Walpole, New Hampshire, între aprox. 1795-1799. CE. Duyckinck, Cyclopaedia (Enciclopedie), I, 562.

Birjele în româneşte de Doina Cotrău

Aceste vehicule absurde, despre care noi americanii ştim atât de puţin din proprie experienţă, dar atât de mult din relatările celor umblaţi prin lume şi din paginile

romancierilor, sunt pe cale de-a deveni şi la noi „un lucru obişnuit”, în New York ele deja câştigă teren, ba chiar îl parcurg. Birja propriu-zisă, cum e cea din Londra, este o afacere sui generis, având prea puţine afinităţi cu orice alt lucru din natură. Ea seamănă întrucâtva cu vechea lectică, putând purta doi pasageri aşezaţi faţă în faţă, cu birjarul pe capră. Fundul ei numai că nu atinge caldarâmul, întregul vehicul având un aspect insolit. Cele care circulă acum în New York sunt de un cafeniu aprins şi arată foarte şic. Tariful e de 25 centi pentru orice distanţă sub două mile. Introducerea birjelor va determina apariţia printre noi a unei specii ciudate – birjarii. Aceste creaturi nu sunt pomenite de Buffon, iar Cuvier1 a uitat complet de ele.

Ele au o oarecare asemănare, destul de hazlie, cu reprezentanţii speciei umane, dar feţele lor parcă-s dăltuite în bronz, iar creierii şi sufletul şi le poartă în buzunare.

NOTĂ

BIRJELE (CABS)

(Alexander's Weekly Messenger, 1 apr. 1840.)

Schiţa, publicată anonim, a fost descoperită de Clarence S. Brigham şi retipărită în Proceedings ofthe American Antiquarian Society (apr. 1842) şi în Edgar Allan Poe's Contributions to Alexander's Weekly Messenger.

E improbabil ca un alt autor decât Poe, afirmă Brigham, şi care să fie în legătură cu revista lui Alexander, să-i fi alăturat într-o discuţie despre birje pe cei doi mari naturalişti francezi Buffon şi Cuvier.

E posibil ca acest jeu d'esprit să fie schiţa celui de-al doilea articol, intitulat „A Moving Chapter” („Un capitol emoţionant”), apărut în Philadelphia Public Ledger (18 iul. 1844), şi atribuit lui Poe de către prietenul său Eli Bowen.

Charles Dickens, pe care Poe l-a întâlnit în două rânduri în timpul vizitei acestuia în Statele Unite, a scris şi el câteva schiţe despre birjele şi omnibuzele din Londra, în volumul Sketches by Boz (Schiţele lui Boz), apărut în 1836 (vezi

Staţiile de birje, Omnibuzele, Ultimul birjar şi întâiul conducător de omnibuz, în versiunea română a lui N. Popescu, Editura Univers, Bucureşti, 1970).

Filosofia mobilării în româneşte de Liviu Cotrău

Cât priveşte decorul interior, dacă nu arhitectura exterioară a reşedinţelor lor, englezii deţin supremaţia. Italienii n-au, dincolo de marmură şi culori, decât un simţ superficial, în Franţa meliora probant, deteriora sequuntur1 – francezii ţin prea mult de o rasă de hoinari ca să poată cultiva asemenea virtuţi domestice, faţă de care însă vădesc o sensibilitate delicată, sau cel puţin simţul elementar. Chinezii şi majoritatea popoarelor orientale au o imaginaţie înflăcărată, dar cam deplasată. Scoţienii sunt slabi decoratori2. Olandezii au poate vaga intuiţie că o perdea nu-i totuna cu o căpăţână de varză, în Spania pretutindeni sunt numai perdele – o naţiune de călăi. Ruşii nu au obiceiul să mobileze. Hotentoţii şi tribul kickapoo se simt bine în starea lor naturală.

Singuri yankeii întrec orice măsură.

De ce lucrurile stau aşa, nu-i greu de priceput. Noi nu avem o aristocraţie de sânge şi urmarea firească, ba inevitabilă, este aceea că ne-am făurit o aristocraţie a dolarilor, etalarea bogăţiei trebuind să ia la noi locul şi să îndeplinească rolul luxului nobiliar din ţările monarhice. Printr-un transfer uşor de sesizat şi în acelaşi timp uşor de prevăzut, am ajuns sa contopim în simpla ostentaţie toate noţiunile noastre despre gust.

Să vorbim însă mai pe înţeles, în Anglia, de pildă, simpla paradă de mobilier costisitor n-ar avea aceleaşi şanse ca la noi de a oferi o idee despre frumuseţea mobilierului însuşi sau despre gustul proprietarului său, iar acest lucru în primul rând pentru motivul că în Anglia bogăţia, nefiind un indiciu al nobleţii, nu constituie obiectivul suprem al ambiţiei; şi în al doilea rând, pentru că acolo adevărata nobleţe de sânge, înscriindu-se în cadrul strict al gustului legitim, preferă mai curând să evite decât să afişeze simpla

somptuozitate la care parvenitul invidios poate oricând aspira cu şanse de succes. Oamenii vor să-i imite pe nobili, rezultatul fiind completa degenerare a gustului autentic. Dar în America banul lichid fiind unicul blazon al aristocraţiei, etalarea averii este socotită îndeobşte unicul semn de nobleţe; iar lumea de rând, care îşi caută întotdeauna modelele mai sus, ajunge pe nesimţite să confunde cele două noţiuni, pe de-a-ntregul separate, de somptuozitate şi de frumuseţe. Pe scurt, preţul unei piese de mobilier a devenit la noi în cele din urmă aproape singurul criteriu al meritului său decorativ, iar acest criteriu, odată adoptat, a deschis cale liberă unui mare număr de erori analoage, a căror obârşie poate fi uşor descoperită în prostia originară.

Nu poate exista nimic mai şocant pentru ochiul artistului decât interiorul a ceea ce în Statele Unite – adică în Appalachia3 – se cheamă un apartament bine mobilat. Păcatul său cel mai frecvent este lipsa de armonie. Vorbim despre armonia unei încăperi aşa cum vorbim despre armonia unui tablou – căci atât tabloul, cât şi încăperea se supun aceloraşi principii ferme care guvernează toate genurile artei; şi foarte probabil ca aceleaşi legi prin care judecăm meritele mai însemnate ale unui tablou să fie îndestulătoare pentru o decizie cât priveşte aranjarea unei încăperi.

Uneori se observă lipsa de armonie a diverselor piese de mobilier, dar în general e vorba de culori sau de adaptarea pieselor necesităţilor practice. Foarte des ochiul este pur şi simplu jignit de aranjamentul lor inartistic. Predomină în mod exagerat liniile drepte, rareori întrerupte, sau stângaci întrerupte de unghiuri drepte. Dacă apar linii curbe, ele se repetă cu o uniformitate obositoare. Prea multă precizie ajunge să strice în întregime aspectul a numeroase încăperi frumoase.

Perdelele sunt arareori potrivite sau alese în aşa fel încât să se armonizeze cu restul decorului, în cazul unui mobilier

simplu perdelele sunt lipsite de sens, după cum prea multe draperii, oricum ar fi ele, sunt incompatibile în orice împrejurare cu bunul-gust, volumul, precum şi aranjamentul lor depinzând de efectul general.

Cât priveşte covoarele, problema este mai bine înţeleasă astăzi decât în vechime, dar foarte frecvent comitem încă erori în alegerea desenului şi a culorilor. Covorul este sufletul apartamentului. Din el se deduc nu doar nuanţele, ci şi formele tuturor obiectelor cu care acesta se află în relaţie. Unui judecător în drept cutumiar îi este permis să fie un om obişnuit, dar unui bun specialist în covoare i se cere necondiţionat să fie un om de geniu. Cu toate acesta am auzit discutând despre covoare, cu aerul d'un mouton qui reve4, indivizi care nu se pricep nici măcar să-şi cănească mustăţile. Toată lumea ştie că o podea lată poate fi acoperită cu desene mari, că una mică trebuie acoperită cu figuri mici – dar nu în asta constă întreaga ştiinţă a lumii. Cât priveşte ţesătura, singur covorul de Saxa este permis. Covorul de Bruxelles este mai mult ca perfectul modei, iar cel turcesc este gustul în ghearele morţii. Relativ la model, covorul n-ar trebui să fie împopoţonat precum indianul din tribul Riccaree5 – tot numai cretă roşie, ocru galben şi pene de cocoş. Pe scurt, fondurile clare cu figuri luminoase, circulare sau cicloide, fără vreo semnificaţie anume, constituie legi inviolabile6. E o adevărată oroare să reprezinţi flori sau oricare alt obiect cunoscut, ele trebuind mai degrabă alungate dintre hotarele creştinătăţii. Fie că este vorba de covoare, perdele, tapiserii sau de cuverturi pentru divane, toate obiectele de acest gen ar trebui să aibă în esenţă modele pur arăbeşti, în ce priveşte vechile mochete ce se mai pot vedea din când în când în locuinţele oamenilor de rând – imprimeuri cu desene uriaşe, lăbărţate şi figuri radiale, împestriţate cu dungi, strălucind în toate culorile curcubeului, din care nu se mai înţelege deloc fondul – acestea nu sunt decât născocirea neroadă a unei rase de snobi şi harpagoni – odraslele lui Baal şi închinătorii

lui Mamona7 – o specie de Benthamiţi8, care, vrând să cruţe gândirea şi să economisească imaginaţia, au inventat mai întâi caleidoscopul9, iar pe urmă au înfiinţat companii mixte care să-l învârtească cu ajutorul aburilor.

Falsa strălucire constituie principala erezie din filosofia americană a mobilierului – erezie ce se naşte, cum uşor se poate deduce, din pervertirea gustului despre care am vorbit până acum. Suntem îndrăgostiţi orbeşte de gaz şi de sticlă. Gazul este total inadmisibil în încăperi.

Lumina sa dură şi oscilantă oboseşte. Nici un om cu minte nu-l va utiliza. Lumina blândă sau, vorba artiştilor, temperată face minuni chiar şi într-un apartament prost mobilat. Niciodată nu s-a inventat ceva mai frumos decât lampa astrală. Ne referim bineînţeles la lampa astrală propriu-zisă – lampa lui Argand10, cu abajurul din sticlă mată, iradiind o lumină selenară, uniformă şi odihnitoare. Abajurul din sticlă şlefuită este invenţia nereuşită a inamicului. Graba cu care l-am preluat, datorită în parte luminii sale sclipitoare, dar îndeosebi costului său mai ridicat, constituie un excelent comentariu pe marginea afirmaţiei de la început. Nu-i exagerat a spune că folosirea în chip deliberat a abajurului din sticlă şlefuită trădează fie lipsa crasă a gustului estetic, fie oarba aservire faţă de capriciile modei. Lumina degajată de o oroare atât de stridentă este inegală, frântă şi dureroasă. Ea singură este suficientă ca să compromită o lume de armonii dintr-un decor expus influenţei sale. Frumuseţea femeilor, mai ales, îşi pierde jumătate din farmec sub ochiul ei nefast.

Cât priveşte sticla, în general purcedem de la principii false. Trăsătura ei principală o reprezintă scânteierea – dar ce noian de orori conţine acest singur cuvânt! Lumina tremurată, neliniştită, uneori este plăcută (întotdeauna pentru copii şi idioţi), dar ea ar trebui eliminată din decorul unei încăperi. In adevăr, chiar şi lumina constantă, energică este inadmisibilă. Candelabrele uriaşe şi inexpresive din sticlă prismatică, fără abajur, alimentate cu gaz, ce atârnă

în încăperile noastre cele mai cochete pot fi citate drept chintesenţa a tot ce este fals cât priveşte gustul estetic, sau nesăbuit cât priveşte prostia.

Entuziasmul pentru scânteiere – fiindcă această noţiune este confundată, după cum am văzut, cu somptuozitatea abstractă – ne-a condus de asemenea la folosirea exagerată a oglinzilor. Ne îmbrăcăm pereţii locuinţelor cu oglinzi uriaşe de provenienţă britanică şi ne închipuim apoi că am făcut o treabă extraordinară. Or, chiar şi cea mai superficială reflecţie va convinge pe oricine care are cât de cât ochi de efectul detestabil produs de mai multe oglinzi, mai ales dacă ele sunt mari. Dincolo de proprietatea sa de reflexie, oglinda prezintă o suprafaţă continuă, plană, incoloră, monotonă – lucru întotdeauna şi în chip evident neplăcut, în calitatea sa de reflector ea contribuie enorm la producerea unei uniformităţi monstruoase şi odioase; iar răul este agravat aici nu doar în proporţie directă cu înmulţirea surselor sale, ci într-un raport constant crescător. De fapt o încăpere cu patru sau cinci oglinzi dispuse la întâmplare este, din punct de vedere artistic, o încăpere fără nici o formă. Dacă la acest rău adăugăm consecinţele fireşti ale oglindirii, obţinem un haos perfect de efecte discordante şi neplăcute. Chiar şi cel mai incult nătărău, intrând într-un apartament atât de pavoazat, îşi va da seama imediat că ceva nu-i în ordine, deşi probabil că va fi total incapabil să descopere pricina insatisfacţiei sale. Dar ia să conducem aceeaşi persoană într-o cameră mobilată cu gust: omul va lăsa să-i scape o exclamaţie de plăcere şi de surpriză.

Faptul că la noi omul cu punga mare ascunde în ea un suflet mic este un rău izvorât din instituţiile noastre republicane. Coruperea gustului este un aspect sau un pandant al industriei dolarului. Pe măsură ce ne îmbogăţim ideile noastre ruginesc. Prin urmare nu în mijlocul aristocraţiei noastre trebuie să căutăm (dacă e să căutăm cât de cât în Appalachia) profunda spiritualitate a

budoarului britanic. Căci am văzut apartamente ale unor americani de condiţie mijlocie, care, cel puţin în privinţa meritului negativ, ar putea rivaliza cu oricare interior de lux al prietenilor noştri de peste ocean. Chiar acum se înfăţişează ochiului minţii noastre o încăpere mică, lipsită de ostentaţie, în al cărei decor totul este ireproşabil. Proprietarul doarme pe o canapea – vremea e rece – este aproape de miezul nopţii: vom face o schiţă a încăperii în timp ce el se odihneşte.

Este alungită – înjur de cincisprezece metri în lungime şi doisprezece în lăţime – formă ce oferă cele mai bune şanse (dintre cele mai accesibile) de mobilare. Are doar o singură uşă, nicidecum lată, la unul din capetele paralelogramului, şi numai două ferestre la celălalt capăt.

Acestea din urmă sunt largi, ajungând până la podea, cu firide adânci, dând spre o verandă italienească. Geamurile sunt din sticlă purpurie, prinse în cercevele din lemn de trandafir, mai masive decât de obicei, în interiorul firidei ele sunt drapate cu o stofă groasă, argintie, urmând linia ferestrelor şi căzând liberă, în pliuri mici. În exteriorul firidei sunt atârnate perdele din mătase purpurie, extrem de bogate, cu o reţea groasă de franjuri aurii şi tivite cu acelaşi material argintiu din care este făcut şi storul exterior. Nu sunt nici un fel de cornişe; dar faldurile stofei (care sunt mai degrabă ascuţite decât masive, având un aspect diafan) ies dintr-un antablament lat cu o bogată lucrătură în aur, care înconjoară încăperea pe linia de unire dintre tavan şi pereţi. Draperia se manevrează cu ajutorul unei coarde groase de aur, ce atârnă liberă şi se termină cu un nod simplu. Nu se văd nici un fel de suporturi sau alte mecanisme. Culorile perdelelor şi ale canafurilor – nuanţe purpurii şi aurii – apar din belşug pretutindeni, determinând caracterul încăperii.

Covorul – di ntr-un material de Saxa – este gros de un deget şi jumătate, având acelaşi fond purpuriu, cumpănit doar de prezenţa unui cordon de aur (asemănător cu cel

împodobind perdelele) uşor aruncat deasupra fondului, în aşa fel încât să alcătuiască o succesiune de curbe bruşte şi neregulate, suprapunându-se uneori una peste cealaltă. Pereţii sunt îmbrăcaţi cu un tapet lucios într-o nuanţă argintiu-cenuşie, presărat cu arabescuri mărunte din purpuriul predominant, dar în tonuri mai deschise. Numeroasele tablouri cumpănesc întinsa suprafaţă a tapetului. Ele sunt în principal peisaje pictate într-o manieră fantezistă – precum Grota ielelor de Stanfield sau Lacul din Dismal Swamp de Chapman11. Există totuşi trei sau patru capuri de femeie, de o eterică frumuseţe – portrete în stilul lui Sully12. Fiecare tablou este pictat în tonuri calde, dar sumbre. Nu apar „efecte stridente”. Toate tablourile emană un sentiment de tihnă. Niciunul nu e de dimensiuni mici.

Tablourile prea mici dau încăperii aspectul pestriţ de care suferă un mare număr de opere de artă îndelung retuşate. Ramele sunt late, nu prea adinei, şi bogat încrustate, fără a fi estompate ori filigranate. Ele păstrează întreg luciul aurului şlefuit. Sunt fixate pe pereţi şi nu agăţate cu şnur. În această din urmă poziţie tablourile adesea câştigă mult, dar e stricat aspectul de ansamblu al încăperii. Doar o singură oglindă – nu prea mare – e vizibilă. Ca formă ea este aproape rotundă, fiind în aşa fel suspendată încât imaginea persoanelor nu se poate obţine din niciunul dintre locurile de şezut obişnuite din încăpere. Două canapele late şi joase din lemn de trandafir şi din mătase rubinie brodată cu flori aurii sunt singurele locuri de şezut, cu excepţia a două scaune uşoare, tot din lemn de trandafir. Se mai află un pian (tot din lemn de trandafir) fără acoperitoare, deschis. O masă octogonală, făurită din cea mai scumpă marmură, este aşezată lângă una dintre canapele. Aceasta este de asemenea fără acoperitoare – perdelele au fost socotite suficiente.

Patru vaze de Sevres, mari şi superbe, din care se revarsă o mare de flori parfumate şi viu colorate, ocupă colţurile

rotunjite ale încăperii.

Un candelabru înalt, susţinând o lampă mică şi veche, cu un ulei nespus de aromat, atârnă aproape de capul prietenului meu adormit. Câteva rafturi uşoare şi subţiri, ale căror margini aurite sunt suspendate cu nişte şnururi de mătase rubinie cu ciucuri de aur, adăpostesc două sau trei sute de cărţi splendid legate13. In afară de aceste obiecte nu există alt mobilier, dacă exceptăm lampa Argand, cu un abajur simplu din sticlă mată, în nuanţe rubinii, care-i prinsă de plafonul înalt şi arcuit cu un lanţ subţire de aur, şi care învăluie totul într-o strălucire blinda, dar fermecătoare.

NOTĂ

FILOSOFIA MOBILĂRII (PHILOSOPHY OF FURNITURE)

(A: Burton's Gentleman's Magazine, mai 1840; B: Broadway Journal, 3 mai 1845; C: Works, 1850)

Schiţa include şi un fir narativ, fiind înrudită cu o altă povestire-eseu a lui Poe, Landor's Cottage (Vila lui Landor). Aceasta din urmă conţine într-adevăr descrierea idilică a căsuţei lui Poe din Fordham, dar în ce măsură Filosofia mobilării evocă imaginea vreunei încăperi locuite de Poe în timpul şederii sale în Philadelphia e un fapt nesigur. Totuşi, Lambert A. Wilmer, prietenul lui Poe, ne informează că acesta „ţinea în casă un pian ca să-i satisfacă Virginiei Poe gustul pentru muzică, într-o perioadă când veniturile sale nu îngăduiau defel un asemenea lux”. („Recollections of Edgar Poe”, în Baltimore Daily Commercial, 23 mai 1866.)

Chiar dacă Poe nu şi-a putut niciodată permite luxul descris în Filosofia mobilării, el a avut totuşi un prilej de a-şi exersa talentul de „decorator”. Când Marie Louise Shew s-a mutat pe Tenth Street, curând după 1 mai 1847, aflăm de la ea că: „i-am dat [lui Poe] carte blanche să-mi mobileze salonul de muzică şi biblioteca după gustul său. Eu însămi am agăţat tablourile,. Punând deasupra pianului o pânză uriaşă de Albani. Dl Poe a admirat-o ore în şir şi. Era foarte

mulţumit de propunerea mea, iar unchiul meu mi-a zis că nu l-a văzut niciodată atât de vesel” (apud John H. Ingram, Life and Letters, Glasgow, 1890, p. 361).

Filosofia mobilării a fost scrisă probabil în martie sau aprilie 1840.

Această sumă ciudată era echivalentă cu VA „shillingi” newyorkezi sau reali de argint hispano-americani. Pe vremea lui Poe, în Statele Unite circulau chiar mai multe monede mexicane decât autohtone.

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudelaire, Philosophie de l'ameujblement, în Le Magazine des familles, oct. 1852, reed. În Le Monde litteraire, 27 mart. 1853, în Le Pays, 14 sept. 1854, şi în Histoires grotesques et serieuses, Paris, Michel Levy, 1865.

Titlul. Versiunea B: House Furniture (Mobilă de casă). A debutează cu următorul paragraf, eliminat ulterior: „Filosofia, afirmă Hegel, e complet inutilă şi stearpă, şi tocmai de aceea e cea mai sublimă dintre toate îndeletnicirile, cea mai demnă de atenţia noastră şi cea mai vrednică de entuziasmul nostru – o afirmaţie întrucâtva coleridgeană, un strop de adâncă înţelepciune într-un ocean de vorbe. Ar fi o pierdere de timp să dezlegi paradoxul – cu atât mai mult cu cât nimeni nu pune la îndoială faptul că filosofia îşi are meritele ei, servind unui număr infinit de scopuri. Există o anume raţiune, zice-se, în prăjitul ouălor, şi există filosofie chiar şi cât priveşte mobilarea unei încăperi – o filosofie însă care pare mai rău înţeleasă de americani decât de oricare altă naţiune civilizată de pe suprafaţa pământului”. Remarca atribuită lui Hegel ar putea reprezenta concepţia sa generală despre acest subiect, dar nicidecum cuvintele sale exacte.

Omul mulţimii în româneşte de Liviu Cotrău

Ce grand malheur, de ne pouvoir etre seul.

La Bruyere1

Bine s-a zis despre o anume carte germană că er lasst sich nicht lesen – nu se lasă citită. Există unele taine ce nu se

lasă povestite. Mor unii oameni noaptea în paturile lor, frângând degetele unor duhovnici spectrali, privindu-i cu jale în ochi – mor cu disperarea în suflet şi gâtuiţi de spasme din pricina tainelor oribile ce nu suportă să fie dezvăluite. Uneori, vai! Cugetul omului este împovărat de o oroare atât de cumplită, încât singur mormântul îi poate aduce alinare. Şi astfel miezul întregii crime rămâne nedezlegat.

Nu demult, cam spre sfârşitul unei seri de toamnă, şedeam lângă fereastra înaltă şi boltită a cafenelei D. din Londra. In urmă cu câteva luni zăcusem bolnav, dar acum eram în convalescenţă, şi renăscându-mi puterile, mă aflam într-una dintre acele stări de fericire ce sunt exact contrariul plictiselii – stări de maximă apetenţă, când spiritul vizionar îşi scutură vălul – axAuq oţ npiv eirnev2 – iar intelectul, electrizat, îşi depăşeşte condiţia sa obişnuită, aidoma raţiunii vii şi totuşi naive a lui

Leibnitz, retorica fantastă şi străvezie a lui Gorgias3. Chiar şi faptul că respiram mă umplea de bucurie; şi descopeream o adevărată plăcere până şi în sursele nenumărate şi legitime de durere. Nutream o curiozitate cumpătată, dar plină de vigoare pentru fiecare lucru. Cu trabucul în gură şi ziarul pe genunchi, m-am amuzat în marea parte a după-amiezei ba citind atent anunţurile, ba cercetând lumea pestriţă din local, ba iscodind strada prin geamurile afumate.

Această stradă este una dintre arterele principale ale metropolei, şi tot timpul zilei a fost extrem de aglomerată. Dar o dată cu lăsarea întunericului forfota creştea cu flecare minut; iar când toate felinarele fură aprinse, două torente dense şi neîntrerupte de trecători dădură năvală prin faţa uşii. La această oră din seară nu mai văzusem niciodată ceva asemănător, încât marea tumultuoasă de capete omeneşti mă umplea de emoţia plăcută a ineditului, într-un târziu am renunţat să mai urmăresc cele ce se

petreceau în hotel, adâncindu-mă în contemplarea priveliştii de afară.

La început observaţiile mele aveau o tentă abstractă şi generalizatoare. Priveam trecătorii în mase şi-i studiam în raporturile lor colective. Curând însă am coborât la detalii şi-am început să cercetez cu migală nenumăratele tipuri de siluetă, îmbrăcăminte, ţinută, mers, chip şi expresie a feţei.

Majoritatea celor care se perindau aveau aerul satisfăcut al omului de afaceri, părând a nu se gândi decât cum să-şi croiască drum prin mulţime, îşi încruntau sprâncenele şi-şi roteau cu iuţeală ochii în cap.

Când erau îmbrânciţi de ceilalţi trecători nu dădeau nici un semn de nerăbdare, ci îşi netezeau hainele şi se îndepărtau grăbiţi. Alţii, şi ei un grup numeros, aveau gesturi nelinişte, feţe congestionate, vorbeau şi gesticulau singuri, părând oarecum stingheriţi de aglomeraţia din jur. Când erau împiedicaţi să înainteze încetau ca prin farmec să mai bolborosească, dar începeau să gesticuleze îndoit, aşteptând, cu un zâmbet distrat şi forţat pe buze, până ce treceau persoanele care le aţineau calea. Când erau înghiontiţi îşi cereau mii de scuze agresorilor, părând nemaipomenit de încurcaţi. Dincolo de aceste amănunte n-am observat nimic deosebit la aceste două mari grupuri. Cât priveşte îmbrăcămintea, ea era, cum s-ar spune, decentă. Erau, nu încape îndoială, gentlemeni, negustori, avocaţi, furnizori, jucători la bursă – eupatrizi4 şi stâlpii societăţii – fie oameni fără ocupaţie, fie oameni angajaţi activ în afacerile lor personale, desfăşurând o activitate pe propria lor răspundere. Ei nu-mi treziră un interes deosebit.

Clasa funcţionarilor sărea în ochi, iar aici am descoperit două diviziuni remarcabile. Erau funcţionăraşii de la curţile de justiţie – gentlemeni tineri, în costume strânse pe corp, cizme lăcuite, cu părul bine pomădat şi cu un surâs insolent pe buze. Făcând abstracţie de ţinuta lor oarecum solemnă, pe care aş numi-o, în lipsa unui termen mai bun,

birocratică, manierele acestor indivizi îmi păreau a fi copia exactă a ceea ce în urmă cu vreo douăsprezece sau optsprezece luni fusese o culme a bon ton-ului. Aceştia afişau aerele demodate ale „micii nobilimi” – în opinia mea, cea mai bună definiţie a grupului respectiv.

Cât priveşte cealaltă pătură – aceea a funcţionarilor superiori sau a „vechilor camarazi” de la firmele cu marcă – era imposibil s-o confunzi. Pe aceştia îi puteai recunoaşte după costumul negru sau maron cu croi lejer, cravata şi jiletca albe, pantofii mari şi rezistenţi, ciorapii sau jambierele groase. Aveau cu toţii un început de chelie, iar urechea lor dreaptă, obişnuită de-atâta timp să susţină un creion, se pleoştise la un capăt. Am observat că întotdeauna îşi scoteau şi-şi puneau pălăria cu ambele mâini şi că purtau ceasuri prinse cu lănţişoare de aur, scurte şi groase, de un model foarte vechi. Afectarea lor viza o anume respectabilitate, dacă există într-adevăr o afectare atât de onorabilă.

Erau o sumedenie de indivizi cu o înfăţişare sclipitoare, în care am recunoscut pungaşii de prim rang ce infestează toate marile oraşe.

I-am cercetat pe aceşti „mici nobili” cu interes sporit, căci nu puteam înţelege cum de sunt luaţi drept gentlemeni de către gentlemenii înşişi.

Manşetele lor uriaşe, degajând un aer de excesivă francheţe, ar fi trebuit să-i dea de gol imediat.

Cartoforii, din care am zărit nu puţini, erau şi mai uşor de recunoscut, căci purtau tot soiul de toalete, de la codoşul siret şi disperat, cu vestă de catifea şi cravată fistichie, cu lănţişoare aurite şi nasturi filigranaţi, la sutana clericală, de o scrupuloasă modestie, din care nimic n-ar fi trezit nici cea mai vagă bănuială. Totuşi, toţi se distingeau prin tenul lor oacheş şi apos, ochii opaci şi nebuloşi, buzele palide şi ţuguiate. Mai erau încă două trăsături după care îi puteam întotdeauna deosebi: tonul grav şi prudent în conversaţie, precum şi poziţia neobişnuită a degetului mare – în unghi

drept faţă de restul degetelor. Am observat că aceşti găinari erau adesea întovărăşiţi de un neam de indivizi cu apucături oarecum diferite, totuşi păsări din aceeaşi specie.

Aceştia ar fi putut fi definiţi drept gentlemeni care trăiau pe seama inteligenţei lor înnăscute. Ei păreau să se repeadă asupra oamenilor în două batalioane: cel al filfizonilor şi cel al militarilor. Principalele trăsături ale primului grup erau pletele lungi şi chipurile surâzătoare; ale celui de-al doilea, redingotele şi sprâncenele încruntate.

Coborând pe scara a ceea ce se cheamă „nobilime” am descoperit subiecte de meditaţie şi mai întunecate, şi mai profunde. Am văzut negustori evrei cu ochi de vultur scăpărând pe chipuri ale căror trăsături purtau doar expresia unei abjecte umilinţe, cerşetori de meserie, aruncând priviri ameninţătoare înspre fraţii lor de condiţie mai bună, pe care numai disperarea îi minase în toiul nopţii să ceară de pomană, infirmi costelivi şi gălbejiţi, pe care Moartea îşi aşezase mâna grea, şi care şontâcăiau şi se furişau anevoie prin mulţime, privind pe fiecare în faţă cu implorare, ca şi când ar fi căutat vreo consolare miraculoasă, vreo speranţa pierdută; fete tinere şi modeste, întorcându-se, după o zi de muncă istovitoare, la locuinţele lor lugubre, ferindu-se, mai mult întristate decât indignate, de privirile bădăranilor, a căror atingere nici măcar nu putea fi evitată; târfe de tot soiul şi de toate vârstele – frumuseţea fără cusur în primăvara feminităţii, amintind de statuia lui Lucian5, pe dinafară marmură de Păros, iar pe dinăuntru plină de gunoi; leproasa în zdrenţe, dezgustătoare şi în ultimul hal de decădere; hoaşca de vrăjitoare ridată, împopoţonată şi sulemenită, făcând un ultim efort de întinerire; copila încă necoaptă şi totuşi versată, prin contactul îndelungat, în înfiorătoarele urzeli ale negoţului ei, roasă de ambiţia turbată de a fi socotită egala mai vârstnicelor ei tovarăşe întru pierzanie; beţivi cu duiumul şi imposibil de descris – unii numai în zdrenţe şi petice, clătinându-se fără grai, cu chipuri desfigurate şi ochi

inexpresivi – alţii purtând costume cândva bune, care erau periate şi acum cu multă grijă – bărbaţi care în drumul lor prin mulţime apucau cu degete tremurânde orice obiect întâlnit în cale; alături de aceştia, plăcintari, misiţi, cărbunari, coşari; flaşnetari, dresori de maimuţe şi recitatori de balade, vânzătorii umăr la umăr cu cântăreţii; meşteri zdrenţăroşi şi muncitori de toate neamurile, epuizaţi, dar cu toţii cuprinşi de o veselie zgomotoasă şi desfrânată, care, prin discordanţele sale, deopotrivă rănea urechea şi crea în ochi o senzaţie de durere.

Pe măsură ce creştea întunericul creştea şi în mine curiozitatea faţă de acest tablou; căci nu atât aspectul general al mulţimii îşi schimba contururile materiale (trăsăturile ei mai blânde dispărând o dată cu retragerea treptată a părţii mai acătării a publicului, ieşind mai bine în relief trăsăturile sale mai grosolane, pe măsură ce ora înaintată scotea din bârlog fiece specie de infamie), dar razele felinarelor cu gaz, mai firave la început, după lupta lor cu ziua muribundă, ieşiră în cele din urmă biruitoare, aruncând acum asupra fiecărui lucru un luciu spasmodic şi nelinişti. Totul era întunecat, dar splendid, precum abanosul cu care a fost asemuit stilul lui Tertullian.

Efectul sălbatic al luminii mă îndemnă să cercetez fiecare chip în parte; şi, deşi repeziciunea cu care această lume de lumină zburând pe dinaintea ferestrei mă împiedica să arunc mai mult decât o privire asupra fiecărui obraz, aveam totuşi impresia că în starea psihică ciudată pe care o aveam atunci reuşeam frecvent să descifrez, chiar şi în răstimpul scurt al unei priviri, istoria unor ani îndelungaţi.

Cu fruntea lipită de geam eram ocupat astfel cu observarea gloatei, când deodată apăru în faţa ochilor meu un chip (acela al unui bătrân decrepit de vreo şaizeci şi cinci-şaptezeci de ani) – un chip ce-mi reţinu şi-mi absorbi de-ndată întreaga atenţie, din pricina absolutei idiosincrazii a expresiei sale. Nu mai văzusem niciodată până atunci ceva ce să semene cât de cât cu această expresie, îmi aduc

aminte că primul meu gând fu acela că dacă Retzsch6 ar fi văzut-o, cu siguranţă ar fi preferat-o propriilor sale încarnări ale Satanei. Pe când încercam în răstimpul scurt al celei dintâi priviri să-mi formez o părere despre semnificaţia sa, în mintă mea se închegau în chip tulbure şi paradoxal imagini ale inteligenţei atotputernice, ale prudenţei, ale sărăciei, ale avariţiei, ale sângelui rece, ale răutăţii, ale setei de sânge, ale triumfului, ale veseliei, ale terorii excesive, ale intensei şi supremei disperări. Mă simţeam aţâţat la culme, uimit, fascinat. Am zis în sinea mea: – „Ce istorie ciudată stă scrisă în acest piept!”7 Apoi m-a cuprins dorinţa neostoită de a nu-l pierde din ochi pe acest om, de a şti mai multe despre el.

Punându-mi în grabă paltonul, apucând pălăria şi bastonul, m-am repezit în stradă şi am început să-mi croiesc drum prin mulţime în direcţia în care-l văzusem plecând, căci el dispăruse deja. Într-un târziu am reuşit destul de greu să-l descopăr, să mă apropii de dânsul şi să-l urmăresc îndeaproape, dar cu mari precauţiuni, ca să nu-i atrag atenţia.

Acum aveam un prilej cât se poate de bun să-i cercetez persoana. Era scund de statură, foarte "lab şi aparent foarte firav. Hainele sale erau mai peste tot murdare şi zdrenţuite, şi întrucât nimerea din când în când sub lumina puternică a câte unui felinar, mi-am dat seama că stofa, deşi slinoasă, era de excelentă calitate; iar dacă ochii nu-mi jucau o festă am zărit printr-o deschizătură a mantiei ce-l acoperea, încheiată până sus, şi evident de ocazie, scânteierea unui diamant şi a unui pumnal. Această descoperire îmi aţâţă curiozitatea, încât am decis să-l urmăresc pe necunoscut oriunde se va duce8.

Se înnoptase de-a binelea acum, iar peste oraş se aşternuse o negură umedă şi deasă, care curând se preschimbă într-o ploaie grea şi necontenită. Această schimbare a vremii avu un efect ciudat asupra mulţimii, care dintr-o dată fu străbătută toată de un nou tremur,

adăpostită de o mare de umbrele. Vuietul, agitaţia, înghionteala se înzeciră, în ce mă priveşte nu-mi păsa prea tare de ploaie – o mai veche febră ce-mi stăruia în trup făcea ca umezeala să-mi pară primejdios de voluptuoasă.

Mi-am legat la gură o batistă şi am purces mai departe. Vreme de o jumătate de ceas bătrânul îşi urmă drumul cu greu pe artera principală, iar eu mergeam aproape cot la cot cu dânsul de teamă să nu-l scap din vedere. Neîntorcând capul nici măcar o dată, nu m-a zărit. In cele din urmă ajunse într-o stradă laterală, care, deşi dens populată, nu era atât de înţesată ca artera principală pe care o lăsase în urmă. Aici ieşi clar la iveală o anume schimbare în comportamentul său. Mergea mai încet şi cu mai puţină hotărâre decât înainte – cu mai multă ezitare. Traversă strada şi făcu calea întoarsă de mai multe ori la rând, fără vreun scop aparent; şi cum îmbulzeala era încă destul de mare, la fiecare asemenea mişcare a trebuit să mă ţin foarte aproape de dânsul. Strada era lungă şi îngustă, iar el zăbovi în ea aproape o oră, răstimp în care numărul trecătorilor a scăzut treptat, până când a ajuns la acela pe care-l vezi de obicei la prânz pe Broadway lângă Park9 – atât de mare este diferenţa dintre populaţia Londrei şi aceea a celui mai aglomerat oraş american. Al doilea ocol ne aduse într-un scuar luminat feeric şi fremătând de viaţă. Vechiul comportament al bătrânului reapăru.

Bărbia îi căzu pe piept, în vreme ce ochii i se roteau sălbatic în toate direcţiile pe sub sprâncenele încruntate, fixându-i pe toţi cei din jurul său. Se îndemna la drum cu îndărătnicie şi perseverenţă. Am fost surprins totuşi să constat că, după ce a dat ocolul scuarului, s-a întors înapoi pe propriile-i urme. Am fost şi mai surprins să-l văd repetând acest drum de câteva ori – o dată fiind cât pe ce să mă descopere, pe când luă colţul cu o mişcare mai bruscă.

Cu această îndeletnicire mai consumă un ceas, la sfârşitul căruia nu ne mai împiedicam de trecători ca la început. Ploaia cădea repede, aerul devenise răcoros, iar oamenii se retrăgeau spre casele lor. Cu un gest de nerăbdare pribeagul pătrunse într-o stradă lăturalnică, mai pustie parcă. Pe o distanţă de vreun sfert de milă alergă de-a lungul ei cu o sprinteneală pe care nici nu visam s-o văd la un om de vârsta lui, ceea ce-mi dădu mult de furcă în a mă ţine după el. In câteva minute am ajuns la un imens şi zgomotos bazar, ale cărui sectoare păreau foarte familiare necunoscutului, şi unde vechiul său comportament îşi făcu din nou apariţia în modul în care îşi croia drum încoace şi încolo, fără ţintă, prin gloata de cumpărători şi de vânzători.

În jur de un ceas şi jumătate cât ne-am tot învârtit în acest loc a trebuit să dau dovadă de multă prudenţă ca să mă ţin în apropierea lui fără să-i atrag atenţia. Din fericire, purtam o pereche de galoşi, încât puteam umbla în perfectă linişte, în nici un moment nu şi-a dat seama că-l urmăream. A vizitat prăvălie după prăvălie fără să târguiască nimic, fără să scoată o vorbă, aruncând asupra tuturor obiectelor o privire fixă, sălbatică, absentă. Acum eram complet derutat de comportamentul său, drept care am hotărât ferm să nu mă despart de dânsul până ce nu-mi voi fi satisfăcut cât de cât curiozitatea în privinţa lui.

Un orologiu cu timbru sonor bătu ora unsprezece, şi lumea se grăbea să părăsească bazarul. Un vânzător, trăgând oblonul, îl îmbrânci pe bătrân şi în clipa aceea i-am văzut făptura străbătută de un tremur puternic.

Se năpusti în stradă, privi o clipă în jur cu nelinişte, apoi începu să alerge cu o iuţeală incredibilă pe zeci de ulicioare întortocheate şi pustii, până când am ajuns din nou pe artera principală de unde pornisem – strada cu hotelul D. Dar aceasta nu mai avea acelaşi aspect.

Mai strălucea încă de la felinarele cu gaz, dar ploaia cădea în rafale şi nu se vedeau decât puţine persoane.

Necunoscutul păli. Cu un aer abătut făcu câţiva paşi pe bulevardul nu demult aglomerat, apoi, cu un oftat greu, o luă în direcţia fluviului şi, plonjând într-un labirint de cărări lăturalnice, nimeri în cele din urmă în faţa unuia din teatrele principale. Era ora închiderii, şi publicul inundase ieşirile. L-am văzut pe bătrân căscând gura, ca după aer, înainte de a se năpusti în mijlocul mulţimii; dar am avut impresia că agonia cumplită de pe chipul său se mai potolise întrucâtva. Capul îi căzu din nou pe piept; omul îmi apărea exact la fel cum îl văzusem întâia oară. Am observat că acum o luase în direcţia în care plecaseră cei mai mulţi dintre spectatori, dar în general vorbind, îmi era imposibil să înţeleg ceva din comportamentul său bizar.

Pe cum înainta, lumea din jurul său se rărea tot mai mult, iar lui îi reveniră vechea nelinişte şi ezitare. O bucată de vreme se ţinu aproape de o ceată de vreo zece-doisprezece scandalagii, dar numărul se împuţina rând pe rând, până când nu mai rămaseră decât trei, pe o uliţă îngustă, lugubră şi puţin frecventată. Necunoscutul se opri şi pentru o clipă păru cufundat în gânduri; apoi, dând semne de nelinişte, o apucă iute pe o rută care ne aduse la marginea oraşului, în nişte regiuni foarte diferite de cele pe care le străbătuserăm până atunci. Era cel mai zgomotos cartier al Londrei, unde fiecare lucru purta pecetea groaznică a celei mai deplorabile sărăcii şi a celei mai disperate fărădelegi. La lumina palidă a unui felinar rătăcit se vedeau clădiri înalte de lemn, îmbătrânite şi roase de cari, gata să se prăbuşească în direcţii atât de multe şi de capricioase, încât cu greu se desluşea printre ele urma vreunei poteci. Dalele pavajului zăceau care pe unde, dislocate de iarba atotbiruitoare. O mizerie înfiorătoare colcăia în canalele înfundate, întreaga atmosferă gemea de dezolare. Totuşi, pe măsură ce înaintam, reînviau treptat şi sigur zvonuri de viaţă omenească, iar într-un târziu se puteau vedea mari grupuri de oameni dintre cei mai oropsiţi locuitori ai Londrei, vânzolindu-se încoace şi încolo. Inima bătrânului

zvâcni din nou, ca o lampă în agonie. Şi iarăşi o porni la drum cu pas sprinten. De cum am dat colţul ne izbi în faţă o lumină orbitoare şi ne-am trezit înaintea unuia dintre giganticele temple suburbane ale Necumpătării – unul din nenumăratele palate ale Satanei, Gin10.

Era acum aproape de ziuă, dar mai erau încă unii beţivi nenorociţi care intrau şi ieşeau pe uşa fastuoasă. Cu un chiot de bucurie bătrânul reuşi să se strecoare înăuntru, îşi reluă de-ndată vechea ţinută, şi începu să se preumble înainte şi înapoi, fără vreun scop anume, în mijlocul gloatei. Totuşi nu zăbovi mult în această îndeletnicire, căci îmbulzeala de la uşă dădea de înţeles că proprietarul se pregătea să închidă localul peste noapte. Ceea ce-am zărit atunci pe chipul ciudatei fiinţe pe care o urmărisem cu atâta îndărătnicie era ceva chiar mai intens decât disperarea. Cu toate acestea nu-şi conteni alergătura, ci cu o energie smintită se întoarse brusc pe urmele sale până în inima

Londrei fremătânde. Goni mult şi iute, în vreme ce eu îl urmăream cu nemărginită uimire, hotărât să nu abandonez o cercetare care-mi absorbea acum întreaga fiinţă. Soarele apăru pe când noi alergam întruna, şi când am ajuns din nou în zona cea mai aglomerată a imensului oraş – strada cu Hotelul D., ea ne oferi spectacolul unei forfote şi zarve de glasuri omeneşti cu nimic mai prejos decât cel pe care-l văzusem cu o seară înainte. Iar aici, îndelung, în miezul agitaţiei mereu crescânde, m-am încăpăţânat în a-l urmări pe necunoscut. Dar ca de obicei el se preumbla încoace şi încolo, şi cât a ţinut ziua nu s-a îndepărtat de viitoarea acestei străzi. Iar când se făcură simţite umbrele celei de-a doua înserări eram obosit de moarte şi, oprindu-mă chiar în dreptul pribeagului, l-am privit neclintit în faţă. Nu m-a observat, ci şi-a reluat plimbarea solemnă, în vreme ce eu, încetând a-l mai urmări, am rămas adâncit în contemplaţie.

— Acest bătrân, am zis într-un târziu, este întruchiparea şi esenţa celei mai cumplite crime. El refuză să fie singur.

El este omul mulţimii, în zadar îl urmăresc, căci nu voi mai afla nimic despre el sau despre faptele sale. Cea mai nesimţitoare inimă din lume este o carte mai execrabilă decât Hortulus Animae11, şi poate că nu-i decât una din marile binefaceri ale lui Dumnezeu că er lasst sich nicht lessen.

NOTĂ

OMUL MULŢIMII (THE MAN OF THE CROWD)

(A: The Casket, dec. 1840 şi Gentleman's Magazine, dec. 1840; B: Tales, 1845; C: eopia J. Lorimer Graham după B cu revizuiri manuscrise; D: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Într-un eseu din ciclul Marginalia (nr. 194, Graham's, ian. 1848, p. 24), Poe notează faptul că cineva ar putea „revoluţiona. Gândirea umană. Opinia şi. Sentimentul” publicând „o cărticică. Intitulată Sufletul meu în toată goliciunea sa”. Dar, adaugă ei, „această cărticică trebuie să. Fie fidelă titlului ei. Nici un om nu va îndrăzni vreodată să o scrie. Hârtia s-ar zbârci şi-ar arde la fiecare atingere a peniţei înfierbântate”.

Nuvela e scrisă în maniera Schiţelor lui Boz de Charles Dickens, din care Poe a recenzat câteva în revista Southern Literary Messenger (iun. 1836), părând chiar a fi un răspuns la pasajul următor din Moartea beţivului: „S-au spus poveşti ciudate în rătăcirile muribunzilor; poveşti atât de pline de păcate şi de crime, încât cei care stăteau la căpătâiul bolnavilor au fugit înspăimântaţi şi îngroziţi la gândul că ar putea înnebuni de cele ce auzeau şi vedeau; şi duium de nenorociţi au murit singuri, pomenind de fapte ale căror nume erau destul ca să alunge şi pe cei mai curajoşi bărbaţi”.

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudelaire, L'Homme des foules, în Le Pays, 27 şi 28 ian. 1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857.

Titlul. Versiunea C: The Man în the Crowd (Omul din mulţime).

POVESTIRI 1841-1842

Crimele din Rue Morgue în româneşte de Ion Vinea

Ce cântec sirenele cântau? Sau ce nume şi-a luat Ahile când s-a ascuns printre femei?

Iată întrebări care, într-adevăr, te pun în încurcătură, dar cărora, totuşi, li s-ar putea afla răspuns.

Sir Thomas Browne1

Însuşirile minţii noastre, pe care le denumim analitice, nu prea sunt făcute pentru a fi supuse analizei. Le apreciem numai după efectele lor.

Ceea ce ştim, printre altele, despre ele e că sunt, pentru cel care le are într-o măsură neobişnuită, un izvor de bucurii dintre cele mai mari.

Aşa cum omul voinic se bucură de puterea lui trupească şi se complace în exerciţii care îi pun muşchii în mişcare, tot astfel analistul se mândreşte cu acea uşurinţă a cugetului său în a descurca lucrurile, îi fac plăcere până şi cele mai neînsemnate prilejuri care îi pun la încercare talentul. E îndrăgostit de tot ce e enigmă, rebus, hieroglife şi dă dovadă în dezlegarea lor de o isteţime atât de deosebită, încât pare supranaturală în ochii celor care n-au decât o inteligenţă obişnuită. Rezultatele dobândite prin chiar spiritul şi esenţa metodei sale par într-adevăr a fi rodul unei intuiţii.

Această aptitudine de a rezolva poate fi mult dezvoltată prin studiul matematicilor şi mai ales prin cea mai înaltă ramură a acestora, care, pe nedrept şi numai din pricina operaţiunilor ei retrograde, a fost numită analiză, ca şi cum ar fi analiza par excellence. Dar calculul în sine nu e chiar analiză. Un jucător de şah, de pildă, poate să calculeze fără a analiza. Jocul de şah, prin urmare, e foarte greşit înţeles în ce priveşte efectele sale asupra spiritului. N-am de gând să scriu un tratat, ci doar să prefaţez prin câteva observaţii, făcute cu totul în treacăt, o povestire oarecum ciudată. Mă

folosesc deci de acest prilej ca să afirm că forţele cele mai înalte ale cugetului sunt întrebuinţate din plin şi mai spornic în modestul joc de dame decât în trudnica uşurătate a şahului, în acest din urmă joc, în care fiece piesă se mişcă în mod diferit şi bizar, doar ce e complex este luat (greşeală destul de obişnuită) drept adânc.

Atenţia e puternic pusă în joc. Dacă slăbeşte numai o clipă, facem o greşeală, din care iese o pierdere sau chiar înfrângerea. Iar mişcările permise fiind nu numai felurite, dar şi cu puteri deosebite, sorţii unor asemenea greşeli devin tot mai numeroşi şi de nouă ori din zece câştigă nu cel mai iscusit jucător, ci doar cel mai cu luare-aminte. Şi, dimpotrivă, la jocul de dame, în care mişcarea e unică şi nu suferă decât puţine schimbări, probabilităţile de nebăgare de seamă sunt mai mici, iar atenţia fiind mult mai puţin întrebuinţată, orice avantaj obţinut de unul din jucători se datoreşte numai superioarei sale isteţimi. Pentru a vorbi mai concret, să presupunem un joc de dame în care numărul pieselor e redus la patru regine şi în care, desigur, nici o scăpare din vedere nu e cu putinţă. E lucru vădit că victoria nu poate fi dobândită aici (jucătorii fiind de forţe egale) decât printr-o mişcare bine chibzuită – recherchee – rezultatul unei puternice încordări a minţii. Lipsit de mijloacele obişnuite, analistul pătrunde totuşi în cugetul potrivnicului său, se face una cu el şi nu o dată găseşte numai dintr-o ochire singura cale (uneori într-adevăr mult prea simplă) de a-i întinde o cursă sau de a-l face să calculeze greşit.

S-a vorbit adesea despre whist, despre înrâurirea lui asupra a ceea ce se numeşte facultatea de a calcula a spiritului, şi se cunosc oameni dintre cei mai luminaţi care par a găsi în acest joc o plăcere de neînţeles, dispreţuind şahul ca pe un joc uşuratic. Fără îndoială că nu mai există nici un alt mijloc asemănător care să pună la încercare într-o astfel de măsură însuşirea analitică a omului. Cel mai bun

jucător de şah din toată creştinătatea nu poate fi altceva decât cel mai bun jucător de şah.

Dar măiestria lui la jocul de whist înseamnă şi putinţa de a reuşi în toate acele împrejurări mult mai de seamă în care mintea omului se află în luptă cu mintea altcuiva. Când spun măiestrie, înţeleg acea desăvârşire la joc care cuprinde o înţelegere a tuturor împrejurărilor din care putem trage folos cinstit. Ele sunt nu numai felurite, dar şi multiforme şi se ascund adesea în acele tainiţe ale gândului unde o inteligenţă obişnuită nu poate pătrunde. A observa cu luare-aminte înseamnă a-ţi aminti cu de-amănuntul. Iar în această privinţă jucătorul de şah, deprins a fi atent, va juca foarte bine whist, fiindcă regulile lui Hoyle (întemeiate pe simplul mecanism al locului) pot fi uşor înţelese de către toată lumea2. Aşadar, a avea o memorie bună şi a juca după tipic înseamnă în general a fi un jucător desăvârşit. Dar dibăcia analistului se arată mai ales în cazurile ce stau dincolo de reguli. El face în tăcere o mulţime de observaţii şi deducţii. Partenerii săi fac, poate, la fel. Iar valoarea informaţiei dobândite nu stă în trăinicia deducţiei, cât în calitatea observaţiei. Ceea ce trebuie neapărat să ştii e tocmai ce anume trebuie observat. Jucătorul nostru nu se mărgineşte câtuşi de puţin la propriul său joc, cu toate că acesta e adevăratul scop, şi nu dispreţuieşte tot ce poate deduce şi din lucruri în afara jocului. El examinează fizionomia partenerului şi o compară atent cu a fiecărui potrivnic. Ia seama la felul cum fiecare îşi potriveşte cărţile. Adesea poate socoti câte „atuuri” şi câte „onoruri” are fiecare partener după privirile pe care şi le aruncă unii altora. Pe măsură ce se desfăşoară jocul, el îşi înseamnă în minte fiece schimbare de fizionomie şi îşi alcătuieşte un capital de gânduri din feluritele expresii de siguranţă sau de uimire, de triumf sau de supărare ale jucătorilor. Din felul cum adună unul o levată ghiceşte dacă acelaşi ins e în măsură să mai facă una, în continuare. După felul cum au fost aruncate cărţile pe masă îşi dă seama dacă jocul a fost

sincer sau prefăcut. Un cuvânt rostit întâmplător sau din nebăgare de seamă, o carte scăpată jos sau întoarsă fără voie şi neliniştea sau nepăsarea care urmează pe când se face numărătoarea levatelor, şi ordinea în care sunt aşezate, şovăiala, încurcătura, înfrigurarea sau neastâmpărul, totul e pentru percepţia lui – intuitivă în aparenţă – un semn ce-i dezvăluie adevărata stare a lucrurilor.

După ce s-au făcut cele dintâi două sau trei tururi, el ştie foarte bine ce anume se află în mâna fiecărui jucător şi îşi urmăreşte jocul cu o siguranţă atât de deplină, de parcă ceilalţi parteneri şi-ar fi dat cărţile pe faţă3.

Nu trebuie să confundăm însuşirea analitică cu simpla ingeniozitate. Căci, pe când analistul este totodată şi ingenios, se întâmplă adesea ca omul ingenios să fie cu totul lipsit de darul de a analiza.

Puterea de a construi sau de a combina, prin care, de obicei, se manifestă ingeniozitatea, şi căreia frenologii4 (în mod greşit, după mine) i-au atribuit un anumit centru cerebral, presupunând că e o însuşire înnăscută, a fost observată şi la debili mintali, destul de des ca să atragă atenţia psihologilor, între ingeniozitate şi aptitudinea analitică există o deosebire într-adevăr mult mai mare decât aceea dintre fantezie şi imaginaţie, dar de un caracter cu totul analog, în fapt, se constată că omul ingenios e totdeauna plin de fantezie, dar că omul cu adevărat imaginativ nu e niciodată altceva decât un analitic.

Povestirea ce urmează va fi pentru cititor ca un fel de comentariu asupra tezelor expuse.

Pe când locuiam la Paris, în primăvara şi parte din vara anului 18., am cunoscut un anume domn C. Auguste Dupin. Acest tânăr gentleman se trăgea dintr-o familie foarte bună, ba chiar dintr-o vestită familie, dar, în urma unui sir de nenorociri de tot felul, sărăcise aşa de tare, încât firea sa aprigă fusese îngenuncheată, iar el încetase să-şi mai taie drum prin lume sau să mai încerce să-şi refacă averea.

Mulţumită generozităţii creditorilor, mai era încă în stăpânirea unei rămăşiţe din patrimoniul său, şi cu venitul acesteia izbutise, printr-o crâncenă economie, să facă faţă nevoilor stricte ale vieţii, fără a se mai sinchisi de ceea ce le depăşea. Singurul său lux erau, într-adevăr, numai cărţile, dar la Paris ele se pot căpăta cu uşurinţă.

Întâlnirea noastră dintâi a avut loc într-o mică bibliotecă de împrumut din Rue Montmartre, unde s-a întâmplat să fim amândoi în căutarea aceleiaşi cărţi, foarte preţioasă şi rară. Faptul acesta stabili între noi o strânsă apropiere. Ne-am văzut de atunci tot mai des. Am fost cu totul prins de mica poveste a familiei sale, pe care mi-a povestit-o amănunţit cu acea deplină candoare în voia căreia se lasă orice francez când vorbeşte de el însuşi. Am fost şi mai uimit când mi-am dat seama cât de multe şi de felurite îi erau lecturile. Şi, mai presus de toate, am fost pătruns până în adâncul inimii de avântul şi căldura sufletului, precum şi de prospeţimea vioaie a închipuirii sale. Colindând prin Paris după unele lucruri pe care le căutam pe atunci, mi-am dat seama că pentru mine tovărăşia unui asemenea om era o comoară nepreţuită şi i-am împărtăşit deschis cele ce simţeam. Până la urmă, am luat hotărârea să locuim împreună cât timp aveam să rămân în oraş, şi, fiindcă treburile mele nu erau aşa de încurcate ca ale sale, mi-am îngăduit să închiriez pe socoteala mea şi să mobilez o locuinţă pentru amândoi, într-un stil potrivit cu felul nostru comun de a fi, mai degrabă întunecat şi fantastic.

Era o casă măcinată de vreme şi stranie, rămasă nelocuită din pricina vreunor superstiţii de care nici n-am vrut să ştim, şi care sta gata să se năruie într-un ungher pustiu şi retras din Faubourg St-Germain.

Dacă lumea ar fi cunoscut felul nostru de trai aici, ne-ar fi luat desigur drept nebuni, nişte nebuni poate inofensivi. Trăiam cu totul despărţiţi de oameni. Nu primeam un musafir. Ascunzătoarea noastră era o taină păstrată cu grijă

chiar faţă de foştii mei prieteni. De ani de zile Dupin nu mai ştia de nimeni şi nimeni nu mai ştia de el la Paris.

Trăiam numai între noi.

Una dintre ciudăţeniile prietenului meu (cum aş putea-o numi altfel?) era acea dragoste a lui pentru noapte, numai pentru că e noapte. Am îmbrăţişat de bunăvoie şi această bizarrerie a lui, ca, de altfel, pe toate celelalte. Cu o dăruire deplină m-am lăsat târât de ciudatele lui apucături. Cernita zeitate nu putea veşnic locui cu noi, dar ne pricepeam să-i furăm chipul. De cum se crăpa de ziuă, închideam grelele obloane ale vechii noastre locuinţe. Aprindeam două sfeşnice cu luminări, care, o dată cu mireasma lor pătrunzătoare, revărsau în odaie cea mai sfielnică şi mai plăpândă lumină. La raza ei, sufletele noastre se lăsau în voia visurilor; citeam, scriam sau stăm de vorbă până ce ornicul ne da de ştire că adevăratul întuneric a sosit. Atunci ne avântam pe străzi, braţ la braţ, continuând discuţia începută de cu ziuă sau hoinărind în lung şi-n lat până la un ceas târziu şi căutând printre straniile umbre şi lumini ale marelui oraş acea exaltare fără de sfârşit a spiritului pe care numai observaţia calmă ţi-o poate da.

În asemenea împrejurări nu se putea să nu-mi dau seama şi să nu admir – cu toate că bogăţia cugetului său mă pregătise pentru acest lucru – o anumită iscusinţă analitică proprie lui Dupin. Părea că în această îndeletnicire el îşi găseşte o aprigă desfătare, dacă nu chiar un prilej de fală, şi nu se sfia să-şi mărturisească plăcerea pe care i-o pricinuia. Mi se lăuda, râzând pe înfundate, că pentru el parcă mai toţi oamenii ar purta ferestre deschise în dreptul inimii5, şi îşi însoţea de obicei spusele cu dovezi într-adevăr temeinice şi surprinzătoare, scoase din cunoaşterea adâncă a propriei mele fiinţe, în asemenea clipe se purta cu răceală şi părea că e cu gândul aiurea. Privirile i se pierdeau în gol. Iar glasul său, un glas cald de tenor, se ridica până la tonuri ascuţite, care ar fi sunat a neastâmpăr dacă n-ar fi fost cumpătul şi desăvârşita claritate a rostirii sale. Observându-

l în asemenea clipe de tulburare, mă duceam adesea cu gândul la vechea teorie a dedublării sufletului6 şi mă desfătam în sinea mea închipuindu-mi că există în el doi Dupin, unul analist şi un altul creator.

După cele ce am spus, să nu vă închipuiţi că am de gând să vă dezvălui un mister sau să vă istorisesc un roman. Ceea ce am văzut în acest francez e doar rezultatul unei minţi răscolite sau poate suferinde.

Cât despre natura observaţiilor sale în răstimpul de care e vorba, iată un exemplu care vă va da cea mai bună idee.

Hoinăream într-o noapte pe o uliţă lungă şi murdară în apropiere de Palais Royal7. Amândoi eram duşi pe gânduri, sau cel puţin aşa păream, şi de mai bine de un sfert de oră niciunul dintre noi nu spusese o vorbă.

Deodată Dupin rosti aceste cuvinte:

— E drept că e cu mult prea scund şi ar fi mai la locul lui la Théâtre des Variétés8.

— Nu încape îndoială, îi răspunsei eu în neştire şi fără să-mi fi dat de la început seama (atât eram de absorbit în gânduri) de felul cu totul neobişnuit în care prietenul meu îşi potrivise cuvântul cu şirul gândurilor mele.

După o clipă însă, m-am dezmeticit şi am fost cuprins de uimire.

— Dupin, i-am spus eu cu gravitate, asta întrece puterile minţii mele. Sunt uluit, ţi-o spun fără sfială, şi nu ştiu ce să cred. Cum de ai putut şti că m-am gândit la.

Aici însă m-am întrerupt, ca să mă încredinţez, fără putinţă de îndoială, dacă într-adevăr ştia la cine anume m-am gândit.

— La Chantilly, spuse el. De ce te-ai întrerupt? Te gândeai, în sinea dumitale, că statura lui prea măruntă nu e potrivită pentru tragedie.

Era tocmai ceea ce alcătuise subiectul reflecţiilor mele. Chantilly era un fost cârpaci din Rue St-Denis, care, nebun după teatru, se făcuse actor, încercase să joace rolul lui

Xerxes din tragedia cu acest titlu al lui Crebillon9 şi, ca răsplată a ostenelilor sale, se făcuse de râs şi de ocară.

— Pentru Dumnezeu, am strigat, spune-mi, prin ce metodă – dacă există o metodă – ai izbutit să pătrunzi în sufletul meu în împrejurarea asta?! Eram, de fapt, mult mai tulburat decât voiam să o mărturisesc.

— Fructarul ăla e de vină, răspunse prietenul meu, el te-a făcut să te gândeşti că meşterul cavaf nu e destul de înalt pentru rolul lui Xerxes, et id genus omne10.

— Fructarul? Mă uimeşti! Nu cunosc nici un fructar.

— Omul care a dat peste dumneata când am luat-o pe strada asta acum vreun sfert de oră.

Mi-adusei acum aminte că, într-adevăr, un negustor de fructe, cu un coş uriaş de mere pe cap, era cât pe-aci să mă doboare, din nebăgare de seamă, tocmai când din Rue C. am apucat-o pe uliţa în care ne aflam.

Dar ce legătură era între acest lucru şi Chantilly, asta nu puteam înţelege.

Nu era în făptura lui Dupin nici un pic de înclinare către ceea ce francezii numesc charlatanerie.

— Am să te lămuresc, spuse el, şi, ca să înţelegi limpede totul, o să reluăm şirul gândurilor dumitale începând din clipa când ţi-am vorbit, până la acea rencontre cu fructarul nostru. Verigile mai mari ale acestui lanţ se îmbină astfel: Chantilly, Orion, Dr. Nichol11, Epicur, stereotomia, pavelele şi negustorul de fructe.

Sunt prea puţini cei ce nu şi-au pierdut vremea uneori cercând să-şi regăsească şirul gândurilor prin care au ajuns la o anume încheiere.

Această îndeletnicire e adesea plină de interes, şi cel ce o practică pentru întâia oară se miră de lipsa de legătură şi de depărtarea, nemărginită în aparentă, dintre punctul de plecare şi cel de sosire. Care nu mi-a fost uimirea când l-am auzit pe franţuzul meu vorbind cum vorbise, mai ales când nu puteam să nu recunosc că spusese adevărul.

— Dacă mi-aduc bine aminte, urmă el, în clipa când ieşeam din Rue C. vorbeam despre cai. Era ultimul subiect al discuţiei noastre. Când am traversat, spre a apuca pe uliţa asta, un negustor de fructe cu un coş mare pe cap trecu în goană pe dinaintea noastră, îmbrâncindu-te peste grămada de pavele aşezată într-un loc unde tocmai se repara drumul.

Ai călcat pe una din pietrele împrăştiate, ai alunecat şi ţi-ai sucit glezna; păreai cam supărat şi cam morocănos, ai bolborosit ceva, te-ai întors apoi şi ţi-ai văzut de drum în tăcere. Nu prea luam seama la ceea ce făceai. Dar, pentru mine, e multă vreme de când a observa a ajuns un fel de trebuinţă. Ai rămas cu ochii aţintiţi în pământ, uitându-te cu neastâmpăr la gropile şi adânciturile dintre pavele (astfel mi-am dat seama că eşti cu gândul tot la pietre), până ce am ajuns la mica alee zisă Lamartine12, care fusese pavată numai de încercare cu nişte cuburi de lemn suprapuse şi strâns lipite. Aici, parcă te-ai mai luminat la faţă, ţi-am văzut buzele mişcând, şi nu încăpea îndoială că te-am auzit murmurând cuvântul „stereotomie”, b denumire foarte pretenţioasă care se aplică acestui fel de caldarâm. Ştiam că nu puteai rosti în gând această expresie, o „stereotomie” fără să ajungi cu mintea la atomi şi, prin urmare, la teoriile lui Epicur13. Şi fiindcă nu prea de mult, când tocmai discutasem despre acest lucru, ţi-am arătat că presxipuneriâe nelămurite ale acestui vrednic grec fuseseră, fără să se prea bage de seamă, întărite de ultimele descoperiri pe tărâmul cosmogonici nebulare, am simţit că îţi va fi cu neputinţă să nu-ţi ridici ochii către marea nebuloasă din Orion14. Mă aşteptam să o faci neapărat. Ai privit în sus, şi am fost sigur atunci că ţi-am urmărit firul gândurilor. Dar. În amara diatribă împotriva lui Chantilly, apărută în numărul de ieri din Le Musee15, autorul, un cronicar umorist, după câteva aluzii răutăcioase la schimbarea de nume a cârpaciului când a încălţat

coturnul, a mai citat şi un vers latinesc, despre care noi am stat adesea de vorbă:

Perdidit antiquum litera prima sonum16

Îţi spusesem că versul e cu privire la Orion, care înainte vreme se scria Urion, ceea ce eram sigur că n-ai putut uita tocmai din pricină că ne-am cam ciorovăit cu prilejul acestei explicaţii. Era deci pentru mine lucru sigur că îţi va fi cu neputinţă să nu faci o legătură între Orion şi Chantilly. Că ai şi făcut-o, am ştiut după acel zâmbet ciudat care ţi-a fluturat atunci pe buze. Te gândeai la soarta tristă a bietului cârpaci.

Mergeai pe drum, adus din spate, dar te-am văzut deodată îndreptându-te cât eşti de înalt. Am fost deci încredinţat că te gândeai la statura pipernicită a lui Chantilly. În aceeaşi clipă ţi-am tăiat şirul gândurilor ca să-ţi spun că într-adevăr acest Chantilly e prea mărunţel şi ar fi mai la locul lui la Theâtre des Varietes.

Nu după multă vreme, pe când stăteam şi ne uitam amândoi prin coloanele ziarului Gazette des Tribunaux17, ediţia de seară, atenţia noastră a fost deodată atrasă de rândurile ce urmează: "CRIME SENZAŢIONALE, în dimineaţa zilei de azi, pe la orele 3, locuitorii Faubourg-ului St-Roch au fost treziţi din somn de nişte ţipete sfâşietoare şi repetate ce păreau că vin de la etajul al patrulea al unei case din Rue Morgue, în care se ştia că locuieşte numai o doamnă L'Espanaye, dimpreună cu fiica sa, domnişoara Camille L'Espanaye.

După oarecare întârziere, pricinuită de zadarnice încercări de a face să li se deschidă dinăuntru, uşa de la intrare a fost forţată cu o rangă de fier şi opt sau zece vecini au pătruns în casă, dimpreună cu doi gendarmes. În răstimp, ţipetele încetaseră, dar pe când toată lumea dădea năvală la catul întâi, se auziră desluşit două sau mai multe glasuri aspre care se certau şi păreau că vin din partea de sus a casei.

Când lumea a ajuns la al doilea cat, aceste sunete încetaseră şi ele, şi pretutindeni domnea liniştea cea mai desăvârşită. Când ajunseră într-o cameră mare, dosnică, de la catul al patrulea (a cărui uşă fiind încuiată cu cheia pe dinăuntru a trebuit deschisă cu forţa), se găsiră dinaintea unui spectacol care umplu de uimire şi de groază pe cei de faţă.

Camera se afla în cea mai cumplită dezordine, mobilierul era sfărâmat şi azvârlit în toate părţile. Mai era şi un pat din care aşternutul fusese smuls cu saltele cu tot şi aruncat în mijlocul podelei. Pe un scaun se găsea un brici mânjit cu sânge. Pe cămin erau două sau trei şuviţe lungi şi groase de păr cărunt, pline de sânge şi ele, şi care păreau că au fost smulse din rădăcină. Pe podele se găseau patru napoleoni18, un cercel cu topaz, trei linguri mari de argint, trei mai mici din metal d'Alger19 şi două săculeţe cu aproape patru mii de franci aur. Într-un colţ se afla un bureau, ale cărui sertare fuseseră deschise şi pesemne jefuite, cu toate că mare parte din cuprinsul lor era neatins. S-a găsit o casetă de fier sub aşternut – nu sub pat. Era deschisă, şi cu cheia încă în broască. Nu conţinea decât vreo câteva scrisori vechi şi alte hârtii fără însemnătate.

Doamna L'Espanaye dispăruse fără urmă; dar fiindcă s-a băgat de seamă că în vatra căminului se afla o cantitate neobişnuit de mare de funingine, s-a căutat în cămin şi, fapt îngrozitor, s-a găsit cadavrul tinerei fete cu capul în jos. A fost trasă afară. Fusese împinsă cu putere şi vârâtă prin deschizătura îngustă a hornului până la o distanţă destul de mare. Trupul neînsufleţit era cald încă. La examinare s-au descoperit numeroase jupuituri, fără îndoială pricinuite de violenţa cu care a fost împinsă în sus şi cu care a trebuit să fie scos. Pe faţă se vedeau zgârieturi numeroase şi grave, iar pe gât, vânătăi şi urme adânci de unghii, ca şi cum victima ar fi fost-ucisă prin sugrumare.

După o cercetare amănunţită în toate colţurile casei, şi care n-a dus la nici o altă descoperire, cei de faţă ajunseră

într-o curticică pavată din spatele clădirii, unde zăcea cadavrul bătrânei doamne, cu gâtul tăiat atât de adânc, încât, la încercarea de a ridica trupul, capul s-a despărţit de trunchi. Capul, la fel ca şi trupul, era mutilat îngrozitor, iar acesta din urmă în asemenea hal, că de-abia mai păstra o înfăţişare omenească.

Pe cât ştim, nu s-a putut găsi până acum nici cel mai slab indiciu pentru dezlegarea acestui înspăimântător mister".

În numărul din ziua următoare, gazeta a revenit cu aceste noi amănunte: "TRAGEDIA DIN RUE MORGUE. Numeroşi indivizi au fost cercetaţi în legătură cu această extraordinară şi înfiorătoare afacere (cuvântul afacere, affaire, nu are în franţuzeşte înţelesul mărginit care ni s-a transmis nouă), dar nimic din ce s-a aflat până acum nu a izbutit să arunce o lumină asupră-i. Reproducem mai jos toate mărturiile aduse20.

Pauline Dubourg, spălătoreasă, spune că le-a cunoscut pe amândouă răposatele încă de acum trei ani şi le-a spălat rufe în tot acest răstimp.

Pe cât se pare, bătrâna doamnă şi fiica sa trăiau în bună înţelegere şi se iubeau mult. Erau foarte bune platnice. Nu poate spune nimic cu privire la felul şi la mijloacele lor de trai. Crede că doamna L'E. Făcea pe cărturăreasa ca să-şi câştige traiul. Se spunea că pusese bani deoparte.

Niciodată n-a întâlnit în casa lor pe cineva când venea să ia sau să aducă rufele. Ştie bine că n-aveau femeie de serviciu. Pare-se că în toată locuinţa nu erau mobile decât la etajul al patrulea.

Piere Moreau, tutungiu, spune că de aproape patru ani vindea regulat doamnei L'Espanaye mici cantităţi de tutun şi tabac de prizat. Martorul e născut în acest cartier şi a locuit aici totdeauna. Răposata şi fiica ei şedeau de mai bine de şase ani în casa unde li s-au găsit trupurile neînsufleţite. Mai înainte casa fusese ocupată de un giuvaiergiu, care subînchiria încăperile de sus la diferite persoane. Clădirea era proprietatea doamnei L'Espanaye. Dânsa se arătase

nemulţumită de chiriaşul său, care pricinuise stricăciuni locuinţei, şi s-a mutat ea însăşi în casă, refuzând să mai închirieze vreo încăpere. Bătrâna doamnă dăduse în mintea copiilor. Pe fată martorul n-a văzut-o decât de cinci sau şase ori în răstimp de şase ani. Amândouă duceau o viaţă foarte retrasă şi se zice că aveau ceva bani. Auzise şi el vorbindu-se prin vecini că doamna

L'E. Făcea pe cărturăreasa, dar n-a dat crezare celor spuse. N-a văzut pe nimeni intrând pe poartă, afară de doamna cea bătrâna şi de fiica ei, de un comisionar, o dată sau de două ori, şi, de vreo opt sau zece ori, un medic.

Mai multe persoane din vecinătate au făcut mărturii asemănătoare.

Nu cunoşteau pe nimeni care să le fi venit prin casă. Nu se ştie dacă doamna L'E. Şi fiica ei aveau rude în viaţă. Obloanele ferestrelor din faţă nu se deschideau decât foarte rar. În dosul casei erau totdeauna închise, afară de cele ale camerei mari dindărăt, la catul al patrulea.

Casa era destul de bună şi nu prea veche.

Isidore Muset, gendarme, spune că a fost trimis la casa cu pricina pe la orele 3 dimineaţa şi că a găsit la uşa de intrare vreo douăzeci sau treizeci de persoane, care încercau să pătrundă înăuntru. A forţat uşa nu cu o rangă, ci cu baioneta. A deschis-o fără multă cazană, fiindcă avea două canaturi şi nu era zăvorită nici sus, nici jos. Ţipetele au continuat până ce uşa a fost deschisă, şi atunci, deodată, au încetat. Păreau să fie răcnetele unuia sau mai multor inşi în suferinţă şi în primejdie de moarte; strigăte puternice şi prelungite, nu scurte, nici repezite. Martorul a suit cel dintâi pe scări, Când a ajuns la catul întâi, a auzit două glasuri certându-se în gura mare şi cu înverşunare, un glas gros, iar celălalt strident, un glas foarte ciudat. A putut desluşi câteva cuvinte spuse de cel dintâi, care era al unui francez. E foarte sigur că nu era glas de femeie. A putut desluşi cuvintele „sacre” şi „diable”. Glasul cel subţire era al unui străin. Nu poate fi sigur dacă era glas de bărbat sau

de femeie. Nu-şi poate da seama ce spunea, dar e de părere că vorbea spanioleşte. În ce priveşte înfăţişarea camerei şi starea celor două cadavre, martorul a făcut o descriere asemănătoare cu aceea făcută de noi în numărul de ieri.

Henry Duval, vecin, de profesie argintar, spune că e dintre cei care au pătruns în casă cei dintâi. Întăreşte îndeobşte mărturia lui Muset.

De îndată ce au pătruns în casă, au zăvorit uşa, ca să nu dea năvală mulţimea care sporea tot mai mult, cu toate că era foarte devreme.

Glasul cel strident, crede martorul, era al unui italian. E sigur că nu era al unui francez, dar nu poate şti dacă era o voce de bărbat. Putea fi o voce de femeie. Martorul nu cunoaşte limba italiană. Nu poate deosebi cuvintele, dar după intonaţie e încredinţat că cel care vorbise era italian. Cunoscuse bine pe doamna L'E. Şi pe fiica ei. Stătuse adesea de vorbă cu ele. E sigur că glasul cel ascuţit n-a fost al vreuneia dintre victime.

Odenheimer, birtaş. Acest martor a venit din proprie iniţiativă. Nu vorbeşte franţuzeşte şi a fost cercetat prin mijlocirea unui interpret. E născut la Amsterdam. A trecut prin faţa casei tocmai când se auzeau strigătele. Au ţinut câteva minute, poate chiar zece. Erau nişte strigăte prelungite şi puternice, pline de groază şi deznădejde. A fost unul dintre cei care au intrat în casă. Întăreşte mărturiile precedente, cu o singură excepţie. E încredinţat că glasul subţire era al unui bărbat, şi anume, al unui francez. N-a putut deosebi cuvintele rostite. Erau spuse cu un glas tunător şi repezit, un sunet inegal şi, pe cât se părea, plin de spaimă sau, poate, de mânie. Glasul cel aspru, nu era atât de strident pe cât de aspru. Nu poate spune despre un astfel de glas că e ascuţit.

Celălalt glas, cel gros, a repetat de mai multe ori cuvintele „sacre”, „diable” şi „mon Dieu”.

Jules Mignaud, bancher, asociat al firmei „Mignaud et Fils”, Rue Deloraine. Este cel mai în vârstă dintre fraţii

Mignaud. Doamna L'Espanaye avea oarecare avere, îi deschisese un cont la bancă în primăvara anului. (acum opt ani). Făcea dese depuneri în sume mici.

Nu ridicase nimic până în a treia zi dinaintea morţii, când a venit în persoană să ia suma de patru mii de franci. Suma i-a fost plătită în aur, şi un funcţionar a fost trimis s-o însoţească acasă cu banii.

Adolphe Le Bon, funcţionar la banca „Mignaud et Fils”, declară că în ziua cu pricina, cam în vremea prânzului, a însoţit-o pe doamna L'Espanaye acasă la dânsa, cu suma de patru mii de franci în două săculeţe. Când s-a deschis uşa, le-a ieşit înainte domnişoara L'Espanaye, căreia i-a înmânat unul dintre săculeţe, în vreme ce bătrâna doamnă l-a luat în primire pe celălalt. După aceea a salutat şi a plecat, în tot acest răstimp nu a văzut pe nimeni în stradă. E o uliţă dosnică şi pustie.

William Bird, croitor, declară că a fost şi el unul dintre cei care au pătruns în casă. E englez. Trăieşte de doi ani la Paris. A fost printre cei dinţii care au suit scările. A auzit glasurile care se certau. Glasul cel gros era al unui francez. Ţine minte câteva vorbe, dar nu şi le mai poate aminti pe toate. A deosebit foarte desluşit cuvintele „sacre” şi „mon Dieu”. În clipa aceea se auzea un zgomot ca şi cum mai mulţi inşi s-ar fi bătut între ei, un zgomot de trântă şi de încăierare. Glasul cel strident era foarte puternic, mai puternic decât cel gros. Martorul e sigur că nu era glasul unui englez. I s-a părut că e glasul unui neamţ şi, poate, un glas de femeie. William Bird nu ştie nemţeşte.

Patru dintre martorii sus-numiţi, fiind citaţi din nou, au declarat că uşa odăii în care a fost găsit cadavrul domnişoarei L'E. Era încuiată pe dinăuntru când au ajuns în dreptul ei. Peste tot domnea o tăcere desăvârşită, nici gemete şi nici un fel de zgomote. După ce au împins uşa, n-au văzut absolut pe nimeni. Ferestrele camerei de din dos şi ale celei din faţă erau închise şi bine înţepenite pe dinăuntru. Uşa dintre cele două camere era închisă, dar nu

încuiată. Uşa care dădea din camera din faţă înspre coridor era încuiată pe dinăuntru. O mică încăpere din faţă la etajul al patrulea, în capul coridorului, rămăsese cu uşa întredeschisă. Această încăpere era plină cu tot felul de paturi vechi, cufere şi alte asemenea lucruri. Tbate acestea au fost răscolite şi cercetate cu grijă. N-a rămas în toată casa un colţişor oricât de mic care să nu fi fost cercetat cu cea mai mare grijă. Hornurile căminurilor au fost cercetate cu „cosărici". Casa are patru etaje şi o mansardă. Un chepeng în acoperiş era înţepenit zdravăn şi părea că n-a mai fost deschis de ani de zile. Martorii apreciază în chip diferit răstimpul dintre clipa când s-au auzit glasurile ce se certau şi aceea în care uşa odăii a fost deschisă cu forţa. Unii îl socotesc mai scurt, ca la vreo trei minute, alţii mai lung, ca la vreo cinci. Uşa a fost deschisă cu multă greutate.

Alfonzo Garcio, antreprenor, declară că locuieşte în Rue Morgue. S-a născut în Spania. A fost unul dintre cei care au pătruns în casă. N-a urcat scările. E bolnav de nervi şi se teme de emoţii şi de urmările lor. A auzit glasurile care se certau. Glasul cel gros era al unui francez. N-a putut să prindă ce se spunea. Glasul cel strident era al unui englez. E sigur de acest lucru. Nu ştie englezeşte, dar judecă după accent.

Alberto Montani, cofetar, declară că a fost printre cei dintâi care au urcat scările. A auzit glasurile despre care e vorba. Glasul cel gros era al unui francez. A desluşit câteva cuvinte. Cel care vorbea părea că dojeneşte pe cineva. N-a înţeles cele spuse de glasul strident. Vorbea repede şi inegal. Socotea că poate să fi fost glasul unui rus. îndeobşte întăreşte celelalte mărturii. E italian. N-a vorbit niciodată cu vreun rus.

Câţiva martori, chemaţi din nou, declară că hornurile tuturor camerelor de la catul al patrulea sunt prea înguste ca să poată îngădui trecerea unei fiinţe omeneşti. Prin „cosărici" ei înţeleg periile cilindrice de curăţat, folosite de cei ce mătură coşurile. S-a dat cu peria în sus şi în jos prin

toate coşurile casei. Nu există nici o ieşire dosnică prin care să fi putut fugi cineva în vreme ce lumea urca scările. Cadavrul domnişoarei L'Espanaye era atât de bine înţepenit în horn, încât n-a putut fi scos până nu şi-au unit puterile patru sau cinci inşi dintre cei de faţă.

Paul Dumas, medic, declară că a fost chemat dis-de-dimineaţă să cerceteze cadavrele. Amândouă erau întinse pe somiera patului în camera unde a fost găsit trupul domnişoarei L'Espanaye. Cadavrul tinerei fete era cum nu se poate mai zgâriat şi mai strivit. Acest lucru se explică îndeajuns prin faptul că fusese împins pe gura hornului. Gâtul era stâlcit foarte rău. Avea câteva zgârieturi adânci tocmai sub bărbie, dimpreună cu o sumedenie de vânătăi vădit pricinuite prin apăsarea unor degete.

Faţa era îngrozitor de palidă şi ochii ieşiţi din orbite. Limba aproape retezată. S-a descoperit o strivitură lată în deşertul stomacului, datorată, pesemne, apăsării cu genunchiul. Domnul Dumas este de părere că domnişoara L'Espanaye a fost ucisă prin sugrumare de unul sau mai mulţi inşi necunoscuţi. Trupul mamei era mutilat cumplit. Toate oasele piciorului şi braţului drept fuseseră mai mult sau mai puţin sfărâmate.

Fluierul piciorului stâng era zdrobit de tot, ca şi toate coastele din partea stingă. Trupul întreg strivit şi plin de vânătăi înspăimântătoare. Era cu neputinţă să poţi spune în ce chip au fost aplicate aceste lovituri.

O măciucă grea de lemn sau o rangă lată de fier, vreun scaun poate, orice armă teşită, mare şi grea, mânuită de un bărbat foarte voinic, ar fi putut pricinui astfel de răni. Nici o femeie, cu nici un fel de armă, n-ar fi fost în stare să dea asemenea lovituri. In clipa când martorul a văzut capul moartei, acesta era cu totul despărţit de trunchi şi era şi foarte mutilat. Se vedea bine că gâtul fusese tăiat cu vreo unealtă foarte ascuţită, pesemne cu un brici.

Alexandre Etienne, chirurg, a fost chemat, dimpreună cu domnul Dumas, să examineze cadavrele, întăreşte mărturia

şi părerile domnului Dumas.

Cu toate că au mai fost cercetate şi multe alte persoane, nu s-a putut căpăta nici o lămurire mai de seamă. Niciodată până acum nu s-a săvârşit la Paris un omor atât de misterios şi de uluitor în toate amănuntele lui, dacă bineînţeles e într-adevăr vorba de un omor. Poliţia e cu totul dezorientată, ceea ce nu se prea întâmplă de obicei în împrejurări de acest fel. Nu se găseşte nicăieri nici urmă de indiciu".

Ediţia de seară a ziarului relata că în Quartier St-Roch continuă să domnească o frământare neobişnuită. Locuinţa şi împrejurimile au fost din nou cercetate cu grijă, şi s-a purces la un nou interogatoriu al martorilor, dar totul a fost zadarnic. Totuşi, într-un post-scriptum se dădea ştirea că Adolphe Le Bon fusese arestat şi întemniţat, cu toate că nu se găsise nimic, în afară de amănuntele povestite până acum, care să îndreptăţească învinuirea lui.

Dupin părea că se interesează într-un chip cu totul deosebit de mersul acestei afaceri, aşa cel puţin judecam după felul cum se purta, căci nu făcea nici un comentariu. Numai după ce s-a anunţat întemniţarea lui

Le Bon m-a întrebat care era părerea mea asupra acestei crime.

Nu i-am putut spune decât că o socotesc şi eu, ca de altfel tot Parisul, ca pe un mister de nepătruns. Nu vedeam nici un mijloc de a da de urma ucigaşului.

— Nu trebuie, zise Dupin, să judecăm numai după această cercetare care e de-abia la începutul ei. Poliţia pariziană, atât de proslăvită pentru ascuţimea ei de minte, e cât se poate de iscusită, dar nimic mai mult. N-are nici o metodă în felul ei de a lucra, afară de metoda pe care i-o inspiră momentul. Ia o mulţime de măsuri de ochii lumii, dar care sunt uneori atât de nepotrivite cu scopul urmărit, încât ţi-aduci aminte de Monsieur Jourdain, care-şi cerea halatul (la robe de chambre) ca să poată asculta mai bine muzica (pour mieux entendre la musique)21.

Adeseori ajunge la rezultate care sunt uimitoare, dar dobândite, în cea mai mare parte, doar prin muncă şi sârguinţă. Când însuşirile acestea sunt neîndestulătoare, planurile dau greş. Vidocq, de pildă, avea darul ghicirii şi era stăruitor22. Fiind însă lipsit de pregătire intelectuală, o lua mereu pe drum greşit prin chiar înverşunarea pe care o punea în cercetările sale. Îşi micşora perspectiva privind un lucru prea de aproape. Poate că era în stare să vadă un punct sau două cu o limpezime deosebită, dar prin chiar faptul acesta pierdea din vedere problema în întregul ei. Aşa e când vrei să adânceşti prea mult lucrurile. Adevărul nu e totdeauna în fundul puţului. De fapt, cred că cunoaşterea esenţială se află pururea la suprafaţă. O căutăm în adâncimea văilor, iar nu pe creştetul munţilor, unde se află. Putem avea o pildă grăitoare despre modalităţile şi izvoarele acestui soi de eroare contemplând corpurile cereşti. Aruncă o repede ochire asupra unei stele: priveşte-o pieziş, îndreptând spre ea părţile mărginaşe ale retinei, care sunt mult mai în stare să prindă o lumină slabă decât părţile ei centrale. Ai să vezi steaua lămurit, îţi dai seama cât se poate de bine de strălucirea ei, o strălucire care se întunecă pe măsură ce te uiţi la ea făţiş şi în plin. În cazul din urmă, un număr mai mare de raze cad asupra ochiului, dar există în cazul dintâi o mai vie putere de pătrundere. O profunzime mare prea slăbeşte şi dezorientează gândirea şi poţi să faci ca însăşi steaua Venus să piară de pe bolta cerească dacă o priveşti prea stăruitor, cu prea multă concentrare sau prea de-a dreptul. Cât despre aceste două omoruri, să facem noi înşine oarecare cercetări mai înainte de a ne forma o părere. O cercetare va fi pentru noi o distracţie (am socotit că această expresie, folosită astfel, este cam ciudată, dar n-am spus nimic), şi, pe lângă toate, Le Bon mi-a făcut odată un bine pentru care n-aş vrea să fiu nerecunoscător. O să mergem la faţa locului şi o să vedem totul cu ochii noştri. Cunosc pe G., prefectul de poliţie23, şi o să căpătăm foarte uşor învoirea necesară.

Ni s-a dat învoirea şi ne-am dus fără zăbavă în Rue Morgue. E una dintre acele uliţe sărăcăcioase care leagă Rue Richelieu cu Rue St-Roch.

Când am ajuns acolo, după-amiaza era pe sfârşite, fiindcă acest cartier se află la o mare depărtare de cel în care locuiam. Am găsit foarte uşor casa cu pricina, căci era încă multă lume care, cu o curiozitate fără rost, se uita de peste drum la obloanele închise. Era o casă ca toate casele din Paris, cu o poartă mare la intrare, lângă care se vedea, mai la o parte, o firidă cu o ferestruică mobilă, indicând cămăruţa portarului, la loge du concierge. Înainte de a intra în casă, am luat-o în susul străzii, am cotit pe o alee, iar de aici, cotind din nou, am ajuns în spatele clădirii, în vreme ce Dupin cerceta întreaga vecinătate, cât şi casa, cu o atenţie al cărei obiect îmi era cu neputinţă să-l descopăr.

Ne-am întors pe acelaşi drum şi, ajungând din nou în faţa casei am sunat; pe temeiul împuternicirilor arătate, am fost primiţi înăuntru de către agenţii de serviciu. Am suit scările până în camera unde fusese găsit cadavrul domnişoarei L'Espanaye şi în care mai zăceau încă amândouă cadavrele. Aşa cum se obişnuieşte, învălmăşeala din odaie fusese lăsată neatinsă. N-am văzut nimic mai mult decât era scris în

Gazette des Tribunaux. Dupin a examinat cu atenţie fiecare lucru, precum şi cadavrele victimelor. Ne-am dus apoi în celelalte încăperi şi în curte. Pretutindeni am fost însoţiţi de un gendarme. Cercetarea a ţinut până s-a făcut întuneric, când, în sfârşit, am plecat, în drum spre casă, prietenul meu s-a oprit numai pentru câteva clipe la redacţia unui cotidian.

Am mai spus că prietenul meu avea tot felul de ciudăţenii şi că i le treceam cu vederea – je les menageais, iată o expresie care n-are echivalent în limba engleză, îi abătuse acum să nu stea de vorbă cu nimeni despre omoruri până a doua zi la prânz. De-abia atunci m-a întrebat deodată dacă am observat ceva mai deosebit la locul fiorosului măcel.

În felul în care rostise cuvântul „deosebit” era ceva care m-a cutremurat fără să ştiu de ce.

— Nu, nimic deosebit, spusei eu. Cel puţin nimic mai mult decât am aflat amândoi din gazetă.

— Teamă mi-e, răspunse el, că Gazette des Tribunaux nu şi-a dat bine seama ce nemaipomenit de groaznic e omorul acesta. Dar ce ne pasă de prostiile ei. Eu văd că acest mister e socotit ca fiind de nepătruns tocmai din acea pricină care, dimpotrivă, trebuia să-l facă a fi privit ca lesne de dezlegat, vreau să spun din pricina caracterului exagerat, outre, al împrejurărilor sale. Poliţia e uluită de aparenta lipsă de motive nu în ce priveşte omorul în sine, ci grozăvia omorului. O mai încurcă şi aşa-zisa neputinţă de a împăca faptul că s-au auzit glasuri certându-se între ele cu amănuntul că nu s-a găsit în susul scării nimic altceva decât corpul domnişoarei L'Espanaye, şi că nu era nici un mijloc de a ieşi fără a fi văzut de oamenii care se suiau, învălmăşeala nemaipomenită din odaie, cadavrul vârât cu capul în jos pe hornul căminului, groaznica mutilare a trupului neînsufleţit al bătrânei doamne, toate aceste fapte, despre care am mai vorbit, şi altele încă, de care n-am nevoie să vorbesc, au fost de ajuns pentru a paraliza autorităţile şi pentru a zădărnici cu totul multslăvita lor ascuţime de minte. Poliţia a căzut în cunoscuta, dar grosolana greşeală de a confunda ceea ce e neobişnuit cu ceea ce e încurcat. Dar raţiunea, în căutarea adevărului, îşi găseşte drumul, dacă se poate, tocmai prin aceste abateri de la cursul firesc al lucrurilor, în cercetări de felul celor ce întreprindem acum, nu trebuie să ne întrebăm atât ce anume s-a întâmplat, cât mai ales ce anume s-a întâmplat nou, şi care nu s-a mai întâmplat până astăzi, într-un cuvânt, uşurinţa datorită căreia voi ajunge, sau am şi ajuns, la dezlegarea acestui mister este în raport direct cu faptul că el era cu totul de nedezlegat în ochii poliţiei.

Am rămas mut de uimire, cu privirea ţintă la Dupin.

— Sunt acum în aşteptarea, urmă el aruncând o privire spre uşa camerei noastre, sunt în aşteptarea unui ins care, deşi nu e poate făptaşul acestui măcel, trebuie totuşi să fi avut vreun amestec la făptuirea lui. E nevinovat, pesemne, de partea cea mai hâdă a omorului.

Sper să nu mă înşel în presupunerea mea, căci pe ea îmi întemeiez nădejdea de a descurca întreaga enigmă. Mă aştept să-l văd venind aici, în camera asta, dintr-o clipă într-alta. E adevărat că ar putea şi să nu vină. Dar mai degrabă socot că va veni. Dacă vine, va trebui să-l oprim. Iată nişte pistoale. Cred că ştim să ne folosim de ele dacă împrejurările ne-o vor cere.

Am luat pistoalele, fără să-mi dau prea bine seama ce făceam şi de-abia crezându-mi auzului, în vreme ce Dupin continuă, ca şi cum ar fi vorbit de unul singur. Am mai povestit despre ciudatul său fel de a fi în asemenea clipe. Spusele sale îmi erau, fireşte, adresate mie. Dar glasul, cu toate că era potolit, avea acea intonaţie pe care o folosim îndeobşte când vorbim cuiva de la mari depărtări. Iar ochii săi, lipsiţi de expresie, priveau numai spre perete.

— Cât despre vocile care se certau, zise el, şi pe care le-au auzit oamenii de pe scări, e un lucru dovedit cu prisosinţă că ele nu erau ale celor două femei. Asta ne scuteşte de orice îndoieli asupra chestiunii dacă bătrâna doamnă şi-a omorât mai întâi fiica şi s-a sinucis după aceea. Vorbesc de această presupunere numai de dragul metodei, căci puterile doamnei L'Espanaye ar fi fost cu totul neîndestulătoare pentru a băga trupul fetei sale în cămin, aşa cum a fost găsit. Iar felul rănilor aflate pe chiar corpul ei înlătură cu totul ideea unei sinucideri. Crima, prin urmare, a fost săvârşită de către alţii, iar glasurile care au fost auzite certându-se erau ale acestora. Lasă-mă acum să-ţi atrag atenţia nu asupra tuturor mărturiilor privitoare la aceste glasuri, dar asupra a ceea ce este caracteristic în aceste mărturii. Ai observat oare ceva deosebit în privinţa lor?

— Am băgat de seamă, i-am spus eu, că în vreme ce martorii sunt cu toţii uniţi în părerea că glasul cel gros era al unui francez, în schimb, în ce priveşte pe cel subţire, sau cel aspru, cum a spus unul dintre ei, părerile sunt cu totul împărţite.

— Asta rezultă din mărturiile înseşi, zise Dupin, dar nu reprezintă ceea ce au ele caracteristic. N-ai băgat de seamă nimic neobişnuit. Şi era totuşi ceva de observat. Ţi-ai dat seama că martorii erau de aceeaşi părere în privinţa glasului gros. Era unanimitate între ei. În schimb, în privinţa glasului celui strident, caracteristic este nu faptul că părerile sunt împărţite, dar faptul că un italian, un englez, un spaniol, un olandez şi un franţuz când încearcă să-l descrie, fiecare vorbeşte de acest glas ca de al unui străin. Fiecare în parte e sigur că n-a fost glasul unui consângean de-al său. Fiecare îl asemuieşte nu cu glasul unui ins a cărui limbă martorul o vorbeşte, ci dimpotrivă. Franţuzul presupune că e glasul unui spaniol, şi ar fi putut desluşi câteva cuvinte dacă ar fi ştiut spanioleşte. Olandezul susţine că a fost glasul unui franţuz; dar ştim că „neînţelegând limba franceză, martorul a fost cercetat prin mijlocirea unui interpret”. Englezul e de părere că era glasul unui german, dar nu ştie nemţeşte. Spaniolul „este sigur” că era glasul unui englez, dar nu ştie deloc englezeşte. Italianul crede că ar fi fost glasul unui rus, dar n-a vorbit niciodată cu vreun rus. Un alt francez, un al doilea, diferă, totuşi, în spusele sale de cel dinţii. El e cât se poate de sigur că era glasul unui italian. Dar neştiind această limbă, „îşi întemeiază convingerea pe intonaţie”, întocmai ca şi spaniolul. Ce stranie şi neobişnuită trebuie să fi fost această voce, în privinţa căreia s-au putut da astfel de mărturii. Şi în ale cărei intonaţii nişte oameni care ţin de cinci mari naţiuni europene n-au putut recunoaşte nimic familiar.

Ai să-mi spui poate că a fost glasul unui asiatic sau al unui african. Parisul însă nu e plin de asiatici şi de africani. Dar,

fără să tăgăduiesc că şi acest lucru ar fi cu putinţă, vreau numai să-ţi atrag atenţia asupra a trei puncte. Unul dintre martori a numit glasul „mai curând aspru decât strident”. Alţi doi spun că a fost „repezit şi inegal”. Nici cuvinte, nici sunete semănând a cuvinte n-au putut fi desluşite de vreunul dintre martori.

Nu ştiu, urmă Dupin, ce impresie am putut face asupra gândirii dumitale. Dar nu mă dau în lături să susţin că se poate ajunge la deducţii îndreptăţite chiar din această parte a mărturiilor, partea privitoare la cele două glasuri, cel gros şi cel subţire. Aceste mărturii sunt destul de cuprinzătoare pentru a da naştere unei bănuieli care va călăuzi pe viitor fiece pas înainte în cercetarea acestui mister. Am spus într-adevăr „deduceri îndreptăţite”, dar aceste cuvinte nu-mi exprimă gândul pe deplin. Vreau să fac să reiasă că aceste deducţii sunt singurele ce se potrivesc şi că bănuiala aceasta decurge neapărat din ele, ca unicul rezultat cu putinţă. Despre ce fel de bănuială este vorba, totuşi, n-am de gând încă să-ţi spun. As dori numai să ţii minte că, în ce priveşte această bănuială, ea este destul de puternică pentru a da o formă precisă, o îndrumare sigură cercetărilor mele prin odaie.

Şi acum să ne ducem şi noi cu gândul la această cameră. Ce anume vom căuta mai întâi? Căile de ieşire folosite de ucigaşi. E de la sine înţeles că nimeni dintre noi nu crede în întâmplări supranaturale.

Doamna şi domnişoara L'Espanaye n-au fost ucise de duhurile rele.

Făptaşii omorului erau fiinţe materiale şi au fugit într-un fel material.

Dar cum? Din fericire, nu e decât un singur fel de a judeca în această privinţă, şi acest fel trebuie să ne ducă ia o încheiere precisă. Să examinăm, una câte una, fiecare din căile de ieşire cu putinţă. E lucru lămurit că ucigaşii se aflau în odaia în care a fost găsită domnişoara

L'Espanaye, sau măcar în odaia de alături, când vecinii urcau scările.

Prin urmare, numai în aceste două încăperi avem de căutat ieşiri.

Poliţia a scos podelele, a găurit tavanele şi zidăria pereţilor în toate părţile. Nici o ieşire secretă n-a putut scăpa străşniciei sale. Dar nu m-am încrezut în ochii ei şi am cercetat cu ai mei. Deci nu erau ieşiri secrete. Amândouă uşile ce duceau din odăi în coridor erau bine încuiate, iar cheile se aflau pe dinăuntru. Să vedem hornurile. Până la opt sau zece picioare deasupra vetrei focului, sunt de o lărgime obişnuită. Mai departe însă, nu pare să treacă prin ele nici trupul unei pisici mai mari. Fiind deci cu totul imposibil să iasă de aici pe căile arătate, nu ne mai rămân decât ferestrele. Dar prin cele dinspre faţadă ale camerei nimeni n-ar fi putut fugi fără să fie văzut de mulţimea din stradă.

A trebuit deci ca ucigaşii să iasă pe ferestrele camerei din dos. Ajunşi acum la această încheiere printr-un procedeu atât de simplu şi de clar, n-avem dreptul, ca fiinţe cu judecată, să o respingem pe temeiul aparentei sale imposibilităţi. Ne rămâne doar să arătăm că această aparentă „imposibilitate” nu există în fapt.

În odaie sunt două ferestre. Una dintre ele se vede în întregime, nefiind astupată de mobilier. Partea de jos a celeilalte e ascunsă vederii de capul patului greoi, care e împins bine lângă geam. Fereastra dintâi era puternic înţepenită pe dinăuntru. A rezistat celor mai mari sforţări ale celor care s-au străduit s-o ridice24, în canatul de jos al ferestrei, în stânga, se sfredelise o gaură mare, în care s-a găsit un cui gros bătut până aproape de capăt. Cercetându-se şi la cealaltă fereastră, s-a dat de un cui asemănător, bătut în acelaşi fel. O încercare, făcută cu putere, de a sălta cerceveaua a dat şi aici greş. Acum poliţia era pe deplin încredinţată că fuga n-a putut avea loc pe această cale. Şi

de aceea s-a socotit că e de prisos să se mai scoată cuiele şi să se deschidă ferestrele.

Cercetările mele au fost întrucâtva mai amănunţite, şi aceasta tocmai din pricina despre care am vorbit – ştiam anume că trebuie dovedit că toate aceste aparente imposibilităţi se prezintă cu totul altfel în realitate.

Am continuat să gândesc astfel, aposteriori. Ucigaşii au fugit printr-una dintre aceste două ferestre. Aşa fiind, ei n-au putut să înţepenească iarăşi cercevelele pe dinăuntru, aşa cum au fost găsite – raţionament care prin însăşi evidenţa lui a pus capăt cercetărilor poliţiei pe acest drum. Cercevelele erau totuşi înţepenite. Aşa fiind, ele trebuie să se închidă singure. Nu puteam ocoli această concluzie. Mă apropiai de fereastra neastupată, scosei, nu fără greutate, cuiul şi încercai să ridic cerceveaua. Sforţările mele au fost zadarnice, aşa cum mă şi aşteptasem. Din clipa aceasta nu mă mai îndoiam că trebuie să fie, undeva, un arc ascuns. Ideea mea fiind astfel verificată, am rămas încredinţat de temeinicia premiselor mele, oricât de misterios mi se mai părea ceea ce descoperisem în privinţa cuielor. După o cercetare amănunţită, am scos la iveală arcul ascuns. L-am apăsat, şi apoi, mulţumit de cele ce descoperisem, m-am abţinut să ridic cerceveaua.

Am pus cuiul la loc şi l-am privit cu luare-aminte. Cineva care ar fi ieşit pe fereastră ar fi putut s-o şi închidă, iar arcul ar fi funcţionat de la sine. Dar cuiul n-ar mai fi fost pus la loc. E o concluzie limpede şi care îngusta iarăşi câmpul cercetărilor mele. Ucigaşii trebuie să fi fugit pe fereastra cealaltă. Iar dacă presupunem că arcurile celor două ferestre sunt asemănătoare, cum era foarte cu putinţă, trebuie atunci să găsesc o deosebire între cele două cuie sau cel puţin în felul cum au fost bătute. Suindu-mă deci pe somiera patului, m-am uitat cu băgare de seamă peste spătarul de la căpătâi la cea de-a doua fereastră. Dibuind cu mâna pe după spătar, am găsit fără greutate arcul şi am apăsat. Era, cred, de acelaşi fel cu celălalt. M-am uitat acum

la cui. Era tot aşa de gros ca şi celălalt şi, pe cât se pare, bătut în acelaşi fel, până aproape de capăt.

Ai să spui, desigur, că lucrul ăsta m-a cam încurcat. Dacă ăsta ţi-e gândul, e din pricină că te înşeli asupra caracterului deducţiilor mele.

Ca să-ţi vorbesc în termeni vânătoreşti, n-am dat greş niciodată. N-am pierdut urma nici măcar o clipă. Nu era nici o verigă lipsă în lanţ.

Urmărisem taina până la ultimul ei aspect, până la cui. Am spus că era întru totul la fel cu semenul său de la fereastra cealaltă. Dar faptul acesta, oricât părea de hotărâtor, era cu totul neînsemnat dacă îl compari cu acela că orice indicaţie clară se oprea aici. Trebuie, mi-am zis, să fie ceva nelalocul lui cu cuiul acesta. De-abia l-am atins, şi, deodată, capul cuiului, cu o părticică din trunchi, cam de un sfert de deget, mi-a rămas între degete. Rămăşiţa cealaltă a trunchiului era înfiptă în gaura de burghiu în care se rupsese. Această ruptură era foarte veche (fiind ruginită pe la margini) şi fusese pricinuită de o lovitură de ciocan care înfundase şi o parte din capul cuiului în adâncul cercevelei. Am potrivit acum cu multă grijă bucăţica de la capătul cuiului în ştirbitura de unde o luasem. Asemănarea cu un cui întreg era desăvârşită. Nu se vedea crăpătura. Apăsând pe arc, am săltat uşor cerceveaua cu câteva degete.

Capul cuiului s-a înălţat cu ea, rămânând nemişcat în albia lui. Închisei atunci fereastra, şi asemănarea cu un cui întreg fu iarăşi desăvârşită.

Până aici enigma era dezlegată. Ucigaşul fugise pe fereastra de deasupra patului. Şi fie că, după fuga lui, a căzut de la sine, fie că a fost anume închisă de cineva, arcul a oprit-o în loc. Şi tocmai această înţepenire a ferestrei cu ajutorul arcului a făcut ca poliţia s-o dea greşit pe seama cuiului şi să socoată nefolositoare continuarea cercetărilor.

Întrebarea care urmează este: cum a coborât ucigaşul? În această privinţă am căpătat un răspuns mulţumitor în timpul preumblării noastre în jurul clădirii. La o depărtare

de vreo cinci picioare şi jumătate de fereastra de care e vorba se întinde sârma unui paratrăsnet. Nu i-ar fi fost nimănui cu putinţă să ajungă de la sârma la fereastră, necum să intre în odaie. Totuşi, am băgat de seamă că obloanele catului patru erau construite într-un anume fel, pe care tâmplarii din Paris îl numesc ferrades, foarte rar întâlnit în ziua de azi, dar destul de des întâlnit la casele vechi din Lyon şi Bordeaux. Sunt în formă de uşă obişnuită (cu un singur canat, nu cu două), cu deosebirea că jumătatea de jos e zăbrelită cu o împletitură metalică rară, care poate fi foarte bine apucată cu mâinile. În cazul de faţă, obloanele sunt de o lăţime de trei picioare jumătate şi mai bine. Când le-am văzut din spatele casei, erau amândouă pe jumătate deschise, cu alte cuvinte, alcătuiau în afară un unghi drept cu zidul. Este de presupus că poliţia, ca şi mine, de altfel, î cercetat partea din spate a locuinţei. Totuşi, dacă a făcut aşa, când s-a uitat de-a lungul acestor ferrades (aşa cum trebuie să le fi privit), nu şi-a dat seama cât sunt ele de late sau, cel puţin, n-a dat acestei lăţimi însemnătatea cuvenită. Prin urmare, după ce s-a încredinţat că fuga n-a putut avea loc prin acest sector, poliţia, fireşte, n-a mai făcut aici decât o cercetare într-adevăr grăbită. Pentru mine era totuşi lucru lămurit că oblonul ferestrei de la căpătâiul patului, dacă ar fi fost deschis şi dat cu totul de perete, ar fi ajuns cam la două picioare de sârma paratrăsnetului. Era de asemenea vădit că, punând în joc o putere şi un curaj cu totul neobişnuite, ar fi fost totuşi cu putinţă ca de pe această sârmă să intre pe fereastră. Odată ajuns la o depărtare de două picioare şi jumătate (presupunem acum că oblonul era deschis de tot), hoţul ar fi putut să se apuce zdravăn cu mâinile de zăbrelele împletite.

Părăsind apoi sârma de care se sprijinea, proptindu-şi bine picioarele în zid şi făcând de aici un salt îndrăzneţ, ar fi împins şi închis oblonul, izbutind să şi sară în odaie, dacă ne închipuim că fereastra era deschisă în acest timp.

Aş dori să bagi bine de seamă: am spus că e nevoie de o forţă cu totul neobişnuită ca să se ducă la bun sfârşit o ispravă atât de îndrăzneaţă. Am de gând să-ţi arăt mai întâi că e foarte cu putinţă ca faptul să fi fost săvârşit. Dar, în al doilea rând, şi acesta e lucrul de căpetenie, ţin să-ţi atrag luarea-aminte asupra acelei sprinteneli nemaipomenite şi aproape suprafireşti de care a dat dovadă cel ce l-a săvârşit.

Ai să-mi spui, fără îndoială, vorbind în graiul oamenilor de legi, că pentru „lămurirea acestui caz” ar trebui mai degrabă să subevaluez decât să stărui asupra unei depline estimări a forţei cerute în această împrejurare. Poate că aşa se obişnuieşte în justiţie, dar raţiunea nu se învoieşte cu acest obicei. Scopul meu final este numai adevărul. Iar ceea ce-mi propun înainte de toate e să te fac să compari această putere cu totul neobişnuită cu acel glas deosebit de strident (sau de aspru) ori inegal, despre a cărui naţionalitate nici măcar doi martori n-au putut fi de aceeaşi părere şi în a cărui rostire nimeni n-a fost în stare a desluşi o silabă.

Auzind acestea, o idee nelămurită şi nu pe deplin formată despre gândul lui Dupin îmi flutură prin minte. Mi se părea că sunt în preajma înţelegerii, dar fără să pot înţelege, aşa cum unii oameni se află câteodată pe hotarul amintirii, dar fără ca până la sfârşit să-şi poată aminti.

Prietenul meu îşi urmă expunerea:

— Îţi dai seama, zise el, că am inversat problema. Nu mai e vorba de felul cum s-a ieşit, ci de felul cum s-a intrat. Plănuisem să arăt că amândouă acţiunile s-au întâmplat în acelaşi fel şi în acelaşi loc. Să ne întoarcem acum înlăuntrul odăii. Să cercetăm aici tot ce se vede. Sertarele scrinului, pe cât se spune, au fost jefuite, cu toate că au mai rămas în ele o mulţime de lucruri de gătează. E o concluzie fără nici un rost. E o simplă presupunere, o presupunere neroadă, şi nimic mai mult. De unde oare am putea şti dacă obiectele găsite în sertare nu reprezintă tot cuprinsul lor? Doamna L'Espanaye şi fiica ei duceau o viaţă cât se poate de retrasă,

nu vedeau lume, arareori ieşeau din casă, aveau deci prea puţine prilejuri să schimbe numeroase rânduri de veşminte. Cele găsite aici erau de o calitate cel puţin tot atât de bună ca tot ceea ce mai aveau aceste doamne. Dacă un hoţ ar fi luat ceva din ele, de ce n-ar fi luat pe cele mai bune, de ce nu le-ar fi luat pe toate? Într-un cuvânt, de ce ar fi lăsat cei patru mii de franci aur, ca să se încurce cu o boccea de albituri? Aurul a fost lăsat pe loc. Aproape întreaga sumă despre care a vorbit Mignaud a fost descoperită în săculeţe, pe podele. Iată de ce aş dori să-ţi scot din cap ideea nătângă a unui mobil, idee zămislită în minţile celor de la poliţie de mărturiile acelea care vorbesc de sume de bani înmânate la poarta casei. Am întâlnit cu toţii, în fiecare oră a vieţii noastre, coincidenţe de zece ori mai vrednice de luat în seamă (cu sume de bani plătite unei persoane care avea să fie omorâtă la trei zile după facerea plăţii), dar fără să ne atragă nici o clipă atenţia. Îndeobşte, coincidenţele sunt nişte piedici uriaşe în drumul acelei categorii de cugetători fără pregătire şi care nu cunosc nimic din teoria probabilităţilor, teorie căreia ştiinţa omenească îi datorează cuceririle ei cele mai glorioase şi cele mai faimoase descoperiri. În împrejurarea de faţă, dacă aurul ar fi dispărut, faptul că a fost înmânat cu trei zile mai înainte ar fi alcătuit ceva mai mult decât o coincidenţă. Ar fi întărit această idee despre existenţa unui mobil al crimei. Dar în împrejurările reale ale cazului de faţă, dacă presupunem că aurul era într-adevăr mobilul acelei lovituri, trebuie atunci să credem că făptaşul a fost atât de idiot şi de nehotărât încât a uitat deopotrivă şi aurul, şi scopul urmărit.

Cu mintea mereu îndreptată spre punctele asupra cărora ţi-am atras cu dinadinsul atenţia – adică glasul acela ciudat, sprinteneala nemaipomenită şi acea izbitoare lipsă de mobiluri într-o crimă de o cruzime atât de neobişnuită – să aruncăm o privire asupra măcelului însuşi.

Iată o femeie ucisă prin sugrumare de nişte mâini vânjoase şi vârâtă în hornul căminului, cu capul în jos. Ucigaşii de

rând nu omoară niciodată în acest fel. Sau cel puţin nu stau să aşeze în felul acesta trupul victimelor. Ai să recunoşti desigur că în felul ăsta de a vârî cadavrul în horn e ceva din cale-afară de outre, de silit, ceva care nu se împacă totuşi cu noţiunea de omenesc, chiar dacă am presupune că făptaşii ar fi cei mai pervertiţi şi decăzuţi dintre oameni. Mai gândeşte-te şi ce uriaşă trebuie să fi fost puterea aceea care a izbutit să împingă trupul moartei printr-o asemenea deschizătură şi atât de tare, încât au trebuit sforţările a patru inşi laolaltă ca de-abia să-l poată trage în jos!

Să cercetăm acum şi celelalte urme ale isprăvilor acestei puteri cu adevăr uimitoare. S-au găsit în vatră şuviţe groase – şuviţe foarte groase de păr cenuşiu. Fuseseră smulse din rădăcină. Dumneata ştii ce putere uriaşă ţi-ar trebui ca să poţi smulge din cap numai douăzeci sau treizeci de fire dintr-o dată. Ai văzut, la fel ca şi mine, pletele de care e vorba. Rădăcinile lor (hâde la vedere) erau amestecate cu bucăţi din pielea capului, dovadă sigură de nemaipomenita putere care a dezrădăcinat poate chiar o jumătate de milion de fire de păr dintr-o dată. Gâtul bătrânei doamne fusese nu numai tăiat, dar şi capul era despărţit cu totul de trup. Unealta întrebuinţată nu era decât un brici. Aş dori să iei seama la cruzimea de fiară dovedită şi în aceste isprăvi. Nu vorbesc de vânătăile de pe trupul doamnei L'Espanaye. Monsieur Dumas şi vrednicul său confrate, monsieur Etienne, au afirmat că au fost făcute cu o unealtă teşită. Aici părerea acestor domni era cu totul întemeiată.

E vădit că unealta cea obtuză a fost piatra pavajului curţii, pe care victima a căzut tocmai de pe fereastra de deasupra patului. Această idee, oricât ar părea de simplă acum, a scăpat poliţiei, şi încă din aceeaşi pricină pentru care i-a scăpat şi lăţimea obloanelor; căci datorită faimoaselor cuie, în mintea ei, parcă pecetluită, nu putea pătrunde gândul că ferestrele au fost vreodată deschise.

Iar după toate acestea, dacă te-ai gândit bine şi la ciudata învălmăşeală din odaie, am ajunge destul de departe ca să putem pune laolaltă ideea unei sprinteneli uimitoare, a unei puteri supraomeneşti, a unei cruzimi de fiară, a unui măcel fără rost, a unei grozăvii atât de groteşti că pare străină de tot ce e omenesc şi a unui glas străin şi el, prin intonaţia lui, de urechea unor oameni de diferite naţionalităţi, şi lipsit de orice rostire desluşită şi cu înţeles. Şi acum ce reiese de aici?

Ce impresie am făcut asupra închipuirii dumitale?

Simţii un fior în tot trupul când Dupin îmi puse această întrebare,;

— Un nebun, desigur, o fi săvârşit fapta, am zis eu, vreun nebun scăpat din vreo maison de sânte din vecinătate.

— Dintr-un anumit punct de vedere, ideea dumitale nu e de lepădat.

Dar glasul nebunilor, chiar când îi apucă cele mai groaznice furii, nu se aseamănă câtuşi de puţin cu glasul acela ciudat care s-a auzit pe scară.

Nebunii sunt un neam de oameni deosebit. Limbajul lor, oricât ar fi de fără şir, e totuşi alcătuit din silabe. Pe de altă parte, părul unui nebun nu e la fel cu ăsta, pe care-l am în mână. Am desprins smocul dintre degetele înţepenite şi încleştate ale doamnei L'Espanaye. Ia spune-mi, ce părere ai?

— Dupin! I-am răspuns eu adânc tulburat. Părul ăsta e ceva nemaivăzut. Ăsta nu e păr de om! U; na ui; alia:

— N-am spus asta, zice el. Dar înainte de a hotărî asupra acestui punct, aş dori să-ţi arunci ochii pe schiţa mea de pe această coală de hârtie. E un facsimil care reproduce ceea ce în unele mărturii s-a spus că sunt „vânătăi negricioase şi urme adânci de unghii” pe gâtul doamnei

L'Espanaye, iar în altele (în ale domnilor Dumas şi Etienne), „un şir de pete vinete, vădit pricinuite de întipărirea degetelor”. Ai să-ţi dai seama, urmă prietenul meu, întinzând hârtia în faţa noastră pe masă, că acest

desen te face să te gândeşti la o încleştare puternică şi ţeapănă. Nu se vede nici un fel de alunecare. Fiecare deget şi-a păstrat până la urmă, poate chiar până la moartea victimei, cumplita înfăţişare prin care încă de la început se săpase adânc în carne. Încearcă acum să-ţi potriveşti toate degetele dintr-o dată, punându-le pe fiecare în amprentele corespunzătoare aşa cum le vezi. Încercai, dar în zadar.

— Dar poate că nu facem încercarea aşa cum ar trebui, zise el. Am întins hârtia pe o suprafaţă plană: grumazul omenesc e însă cilindric.

Uite un butuc de lemn rotund, a cărui circumferinţă e cam pe măsura unui gât de om. Pune-i desenul de jur-împrejur şi mai încearcă o dată.

Făcui precum mi-a spus. Dar dificultatea era vădit mai mare decât înainte.

— Astea nu sunt urme de mână de om, am declarat eu.

— Citeşte acum, zise Dupin, paragraful ăsta din Cuvier25.

Era o amănunţită dare de seamă, anatomică şi descriptivă, asupra marelui urangutan sălbatic din insulele Indiilor Răsăritene26. Statura lui uriaşă, puterea şi sprinteneala lui fără seamăn, sălbăticia feroce, precum şi darul acestui animal de a imita, toate acestea sunt bine cunoscute tuturor. Am înţeles deodată toată grozăvia omorului.

— Descrierea degetelor, am zis, punând capăt cititului, se potriveşte întru totul cu acest desen. Văd acum că nici un alt animal, afară doar de un urangutan din soiul arătat aici, n-ar fi putut lăsa întipărite nişte urme ca acestea pe care le-ai desenat. Smocul acesta de păr cafeniu e şi el aidoma cu al fiarei lui Cuvier. Dar nu pot totuşi înţelege ciudăţeniile acestei taine înspăimântătoare. S-a spus, de altminteri, că două glasuri au fost auzite certându-se, şi e de netăgăduit că unul din ele era glasul unui francez.

— E adevărat. Şi ai să-ţi aminteşti în legătură cu asta de o expresie atribuită acestui glas de aproape toţi cei care l-au auzit, adică de expresia: „Mon Dieu!” în împrejurările de faţă această expresie a fost pe drept cuvânt caracterizată

de către unul dintre martori (de Montani, cofetarul) ca dând glas unei imputări sau unei dojane. Pe aceste două cuvinte, deci, mi-am întemeiat mai cu dinadinsul nădejdile mele că voi dezlega pe deplin enigma. Un francez avea cunoştinţă de această crimă.

E cu putinţă, este într-adevăr mai mult decât probabil, că e nevinovat, că n-a luat parte câtuşi de puţin la sângeroasa ispravă. Urangutanul i-a putut scăpa. Se poate să-i fi luat urma până în odaie. Dar, în împrejurările cumplite care au urmat, n-a mai putut să-l prindă. Fiara e slobodă încă. N-am să merg mai departe cu aceste presupuneri – n-am dreptul să le numesc altfel – fiindcă aceste umbre de gândire pe care se întemeiază sunt destul de adânci ca să poată fi preţuite de propria mea judecată, dar nu pot pretinde să le fac înţelese de mintea altora. Să le numim deci presupuneri şi să vorbim de ele ca atare. Dacă francezul despre care e vorba e cu adevărat nevinovat de această cruzime (aşa cum de altfel presupun), anunţul acesta pe care l-am lăsat aseară la redacţia lui Le Monde (un ziar ce se ocupă de interesele armatorilor şi e foarte căutat de marinari) ni-l va duce aici, în locuinţa noastră.

Îmi întinse un ziar în care citii cele ce urmează: „ÎNŞTIINŢARE: S-a găsit în Bois de Boulogne, In ziua de. (era în dimineaţa crimei), foarte devreme, un urangutan de statură uriaşă, de culoare cafenie, din specia de Borneo. Stăpânul (despre care se ştie că e un marinar din echipajul unui vas maltez) îşi poate recăpăta animalul după ce va da semnalmente îndeajuns de doveditoare şi va plăti o mică despăgubire prilejuită deprinderea şi întreţinerea acestuia. A se adresa Rue., No., Faubourg St-Germain, au troisieme”.

— Dar cum ai putut să ştii, întrebai eu, că omul cu pricina e marinar şi că ţinea de un vas maltez?

— Nu pot spune că ştiu, răspunse Dupin. Nu sunt sigur de asta. Dar ia uite aici un petic de panglică. După forma şi înfăţişarea ei unsuroasă se vede că s-a împletit cu ea una din acele queue27 care le plac aşa de mult marinarilor. Mai

mult încă, nodul acesta poate foarte puţină lume să-l facă, afară de marinari, şi îl întâlnim mai ales la maltezi. Am cules panglica la capătul de jos al sârmei paratrăsnetului. Nu se poate să fi aparţinut vreuneia dintre răposate. La urma urmei, chiar dacă m-am înşelat cu privire la panglică, adică la faptul că francezul era un marinar de pe un vas maltez, tot n-am făcut nimic rău prin cele ce am spus în anunţul meu. Dacă am greşit, va presupune numai că m-am înşelat din cine ştie ce pricină, de care nu va găsi cu cale să se intereseze. Dar dacă am nimerit, am făcut un pas mare înainte. Francezul acesta, care are cunoştinţă de omor, dar e totuşi nevinovat, nu va pregeta, fireşte, să dea răspuns înştiinţării mele de a-şi cere urangutanul. Iată cum va judeca: „Sunt nevinovat. Sunt sărac. Urangutanul meu e de mare preţ, iar pentru unul ca mine e chiar o avere. De ce să-l pierd, cu frica mea prostească de primejdie? E-n mâna mea, iată-l. A fost găsit în Bois de Boulogne, la o mare depărtare de locul măcelului. Cum o să bănuiască cineva că o fiară sălbatică a săvârşit fapta? Poliţia e nedumerită, n-a putut găsi nici cel mai mic fir călăuzitor. Chiar dacă ar fi pe urmele animalului, îi va fi cu neputinţă să dovedească în vreun fel că ştiu de acest omor sau să mă scoată vinovat din pricina aceasta. Şi, mai presus de toate, sunt cunoscut. Cel care a dat înştiinţarea mă şi arată că sunt proprietarul animalului. Nu sunt sigur în ce măsură ştie cum s-au petrecut lucrurile. Dacă mă feresc şi nu-mi cer drepturile asupra unei proprietăţi atât de mari şi despre care se ştie că e a mea, voi face cu atât mai mult ca animalul să fie bănuit. Nu e cuminte din parte-mi să atrag atenţia nici asupra mea, nici asupra lui. Am să răspund acestei înştiinţări, o să-mi iau urangutanul înapoi şi am să-l ţin închis până s-o sfârşi cu toată povestea”.

În aceeaşi clipă auzirăm paşi pe scări.

— Fii gata! Zise Dupin. Ia-ţi pistoalele, dar nu trage, nici nu le arăta până nu-ţi dau semnalul.

Poarta casei fusese lăsată deschisă, şi vizitatorul intrase fără să sune. Înainta câţiva paşi pe scări. Păru că pregetă o clipă. Îl auzirăm că scoboară. Dupin se îndreptă grabnic spre uşă, când l-am auzit suind din nou. N-a mai dat îndărăt a doua oară, s-a apropiat cu hotărâre şi a bătut la uşa camerei noastre.

— Intră! Zise Dupin cu glas voios şi cald.

Un om se ivi în prag. Se vedea că e marinar, un bărbat voinic, înalt şi musculos, cu o înfăţişare plină de un fel de îndrăzneală drăcească, nu lipsită de farmec. Chipul lui ars de soare era mai mak decât pe jumătate ascuns de favoriţi şi de mustăţi. Ţinea în mână un ciomag de stejar, dar nu părea să aibă şi altfel de armă. Făcu o plecăciune stângace şi ne dădu bună seara cu un accent francez care, deşi aducea cu cel de la Neufchâtel28. Făcea îndeajuns dovada obârşiei sale pariziene.

— Şezi, te rog. Prietene, zise Dupin. Cred că ai venit pentru urangutan. Pe cuvântul meu, te invidiez că ai un asemenea exemplar. E de o frumuseţe deosebită şi fără îndoială că e de o valoare foarte mare. Ce vârstă o fi având?

Ca un om care a scăpat de o greutate de nesuferit, marinarul răsuflă adânc. Răspunse apoi cu un glas liniştit:

— Nu prea ştiu nici eu, dar n-are mai mult de patru sau cinci. E aici?

— O, nu. N-aveam unde să-l ţin. E aici pe aproape, în grajdul unui manej, pe Rue Dubourg. Îl poţi lua mâine dimineaţă. Ai adus ceva dovezi de proprietate?

— Desigur, domnule.

— Îmi pare rău să mă despart de el, zise Dupin.

— Nu înţeleg, domnule, ca dumneata să nu te alegi cu nimic după atâta osteneală, zise marinarul. Nici nu mi-a dat prin gând una ca asta.

Sunt foarte dornic să dau o răsplată găsitorului, vreau să zic, o răsplată potrivită.

— Bine, răspunse prietenul meu. E foarte frumos din partea dumitale, desigur. Să mă gândesc. Ce ţi-aş putea

cere? Hai să-ţi spun. Iată care o să-mi fie recompensa: ai să-mi spui tot ce ştii dumneata despre crima din Rue Morgue.

Dupin rostise aceste din urmă cuvinte cu un glas foarte adânc şi cu multă linişte. Şi cu aceeaşi linişte se duse până la uşă, o încuie şi puse cheia în buzunar. Scoase apoi un pistol din buzunarul de la piept şi-l puse cu un calm desăvârşit pe masă.

Marinarul se înroşi la faţă, de parcă s-ar fi înăbuşit. Sări în picioare şi puse mâna pe ciomag. Dar în clipa următoare căzu îndărăt pe scaun, tremurând din tot trupul şi cu masca morţii pe obraz. Nu scoase o vorbă. Îl compătimeam din adâncul inimii.

— Prietene, zise Dupin cu un glas plin de duioşie, te-ai speriat degeaba, crede-mă. Oricum ar fi, noi nu-ţi vrem răul. Pe cinstea mea de om şi de francez că n-avem de gând să-ţi facem nici un rău. Ştiu cât se poate de bine că nu eşti vinovat de grozăviile din Rue Morgue. Dar asta nu înseamnă că nu eşti chiar deloc amestecat în ele, măcar într-o oarecare măsură. Trebuie să-ţi dai seama, din cele ce ţi-am spus până acum, că am avut mijloace pentru a mă informa în această împrejurare, nişte mijloace despre care dumneata nici n-ai putut vreodată visa.

Iată deci cum stau lucrurile. N-ai făcut nimic neîngăduit, nimic, fără îndoială, care să te facă vinovat. Nu te-ai făcut vinovat nici chiar de hoţie, când ai fi putut fura fără să fii pedepsit. N-ai nimic de ascuns.

Nici n-ai de ce să ascunzi ceva. Pe de altă parte, eşti ţinut de toate legile onoarei să mărturiseşti tot ce ştii. Un om nevinovat zace astăzi în temniţă sub povara acestei crime, pe al cărei făptaş dumneata îl poţi da în vileag.

Pe când Dupin rostea aceste cuvinte, marinarul îşi revenise destul de bine în fire. Dar nu mai rămăsese nimic din cutezanţa lui de la început.

— Dumnezeu să mă ajute! Zise el, după o scurtă pauză. Voi spune tot ce ştiu despre această afacere; dar nu trag nădejde să mă credeţi nici măcar pe jumătate, da, aş fi un

nătărău dacă aş nădăjdui. Sunt totuşi nevinovat. Am să vă spun tot ce am pe inimă, chiar dacă o fi să mor.

Iată povestirea sa, pe scurt. În vremea din urmă făcuse o călătorie în arhipelagul indian. Un grup de marinari, din care făcea parte şi el, debarcă în Borneo şi pătrunse înlăuntrul insulei, să facă o excursie de plăcere. El şi cu încă un tovarăş au prins urangutanul. Tovarăşul lui murind, animalul rămase numai în stăpânirea lui. După multe necazuri, prilejuite de fioroasa cruzime a prizonierului în timpul călătoriei de întoarcere, izbuti, în cele din urmă, să-l pună în siguranţă în locuinţa sa din Paris. Aici, ca să nu atragă asupră-şi nesuferita curiozitate a vecinilor, îl ţinu închis cu mare grijă cât timp a trebuit să-l vindece de o rană la picior, pe care şi-o făcuse pe bord cu o aşchie. Avea de gând ca, în cele din urmă, să-l vândă.

Într-o noapte, sau mai degrabă într-o dimineaţă – dimineaţa omorului – pe când se întorcea acasă de la un chef de marinari, găsi fiara adăpostindu-se chiar în dormitorul lui. Scăpase dintr-o cămăruţă alăturată, unde el îşi închipuia că e bine închisă. Cu briciul în mână şi săpunită din belşug, se aşezase în faţa oglinzii şi încerca să se radă în toată legea, aşa cum, fără îndoială, văzuse că face şi stăpânul când îl observase prin gaura cheii. Îngrozit că vede o armă atât de primejdioasă în mâna unui animal atât de fioros şi în stare să se folosească de ea cu atâta îndemânare, omul rămase o clipă fără să ştie ce are de făcut. De obicei ştia totuşi să-l potolească, fie şi în accesele lui cele mai furioase, cu ajutorul biciului, pe care vru să-l întrebuinţeze şi de data asta. La vederea acestuia, urangutanul sări deodată pe uşă afară, coborî într-o clipă scările, şi de aici, prin fereastra din nenorocire deschisă, se repezi în stradă.

Deznădăjduit, francezul se luă după el. Cu briciul mereu în mână, maimuţa se oprea din când în când să se uite înapoi la urmăritorul ei şi să se strâmbe la el, până când acesta era gata s-o ajungă. Atunci o luă iar la fugă. Goana ţinu aşa

multă vreme. Pe străzi domnea o tăcere adâncă, şi ceasul era aproape 3 dimineaţa. Trecând printr-un pasaj vecin cu Rue

Morgue, atenţia fugăritului fu atrasă de o lumină care strălucea la fereastra deschisă a camerei doamnei L'Espanaye, la etajul al patrulea al casei sale. Repezindu-se într-acolo, zări sârma paratrăsnetului, se caţără în susul ei cu o sprinteneală de neînchipuit, apucă oblonul care era dat cu totul de perete, şi în felul acesta se zvârli de-a dreptul pe spătarul patului. Toată tărăşenia ţinu mai puţin de un minut. Oblonul fusese iarăşi deschis şi dat de perete de către urangutan în clipa în care pătrunsese în odaie.

Între timp, jos, marinarul era vesel şi îngrijorat totodată. Avea speranţe mari acum să prindă iar fiara. Nu mai avea scăpare din capcana în care intrase decât pe sârmă în jos şi putea fi înhăţată la coborâre. Pe de altă parte, avea curând să fie în culmea neliniştii cu privire la ce putea să facă în casă. Gândul acesta îl îmboldi să-l urmărească iarăşi pe fugar. Se poate foarte uşor sui cineva pe o sârmă de paratrăsnet, mai ales dacă e marinar. Dar când ajunse la înălţimea ferestrei, care se afla departe, la stânga sa, fu nevoit să se oprească. Tot ce mai putea face era să se salte cât să întrevadă interiorul odăii. Când văzu însă ce era de văzut, fu cât pe ce să scape sârma, cuprins de o spaimă îngrozitoare. A fost în clipa când au ţâşnit în noapte acele ţipete sfâşietoare care au făcut să sară din somn paşnicii locuitori din

Rue Morgue. Doamna L'Espanaye şi fiica ei, în cămăşi de noapte, se îndeletniceau, pesemne, să rânduiască nişte hârtii în lădiţa de fier, de care s-a mai pomenit, şi care fusese trasă în mijlocul camerei. Era deschisă, şi conţinutul ei zăcea risipit pe podele. Victimele trebuie să fi stat cu spatele la fereastră, şi judecând după timpul scurs între clipa când fiara a pătruns în odaie şi aceea în care au izbucnit ţipetele, e de presupus că n-au zărit-o numaidecât.

Pocnetul oblonului putea să fie, firește, pus pe seama vântului.

Când marinarul se uită în odaie, uriașul animal tocmai o apucase pe doamna L'Espanaye de păr (pe care și-l despletise și tocmai și-l pieptănase) și umbla cu briciul pe lângă obrazul ei, imitând gesturile unui bărbier. Nemișcată, fiica ei zăcea în nesimțire. Leșinase. Țipetele și sforțările deznădăjduite ale bătrânei doamne (căreia, între timp, fiara îi smulsese părul din cap) nu izbutiră decât să întărite animalul. Din pașnic cum se pare că fusese, deveni fioros. Cu o mișcare hotărâtă a brațului său vânjos aproape că îi despărți capul de trup. La vederea sângelui, îndârjirea lui deveni furie oarbă. Scrâșnind din dinți și aruncând fulgere din ochi, se năpusti peste trupul tinerei fete și își adânci cumplitele gheare în grumazul ei, încleștând-o astfel până ce ea își dădu sufletul. În această clipă privirile lui rătăcite și sălbatice căzură pe căpătâiul patului, deasupra căruia chipul stăpânului, schimonosit de groază, de-abia se vedea. Furia bestiei, care fără îndoială că ținea minte biciul, se preschimbă pe loc în teamă. Dându-și seama că merită o pedeapsă, părea că e dornic să-și ascundă sângeroasele isprăvi și țopăia prin odaie în prada unui zbucium nervos, răsturnând și sfărâmând în calea sa tot ce găsea prin casă și smulgând și saltelele de pe pat. Apucă, în sfârșit, cadavrul fiicei și-l împinse în cămin, cum a și fost găsit. Apoi, pe al bătrânei doamne, pe care-l azvârli peste cap pe fereastră.

Pe când maimuța se apropia de geam, cu mutilata ei povară în brațe, marinarul îngrozit se dădu pe sârmă îndărăt și, coborând de-a lungul ei mai mult pe lunecate decât agățat în mâini, o luă la fugă spre casă, temându-se de urmările măcelului și dezbărându-se bucuros de orice grijă privind soarta urangutanului. Vorbele auzite de vecini pe scară erau strigătele de groază și de spaimă ale francezului, amestecate cu schelălăielile drăcești ale fiarei.

Aproape că nu mai am nimic de adăugat. Urangutanul trebuie să fi scăpat din odaie tot de-a lungul sârmei, tocmai

când cei de afară spărgeau uşa. Tot el trebuie să fi închis fereastra după ce a ieşit prin ea. Mai târziu a fost prins de stăpânul său, care a căpătat un preţ bun pe el de la Jardin des Plantes29. Le Bon a fost eliberat pe loc, pe temeiul istorisirii noastre despre împrejurările crimei, istorisire făcută (cu ceva comentarii de-ale lui Dupin) prefectului de poliţie în biroul său. Acest înalt funcţionar, cu toate că era binevoitor faţă de prietenul meu, nu putea totuşi să-şi ascundă necazul pricinuit de întorsătura pe care o luaseră lucrurile şi îşi îngădui o dată sau de două ori să ia în râs năravul unor anumite persoane de a se amesteca în treburile altora.

— N-are decât să vorbească, îmi zise Dupin, care nu găsise că e cu cale să răspundă. N-are decât să pălăvrăgească. Asta îi uşurează conştiinţa. În ce mă priveşte, sunt mulţumit că l-am bătut la el acasă.

Faptul că a dat greş în dezlegarea acestui mister nu e însă câtuşi de puţin un lucru de mirare, cum îşi închipuie el. Căci, într-adevăr, prietenul nostru, prefectul, e mult prea isteţ ca să poată fi profund, înţelepciunea lui nu este întemeiată pe nimic. E numai şi numai cap, iar trup deloc, întocmai ca icoanele zeiţei Laverna30 sau, mai bine zis, e numai umeri şi cap, cum e şi batogul. Dar e un om de treabă, la urma urmei. Îmi place mai ales pentru măiestrita lui mironoseală, mulţumită căreia şi-a făcut o faimă de om isteţ. Vorbesc adică de năravul lui de a tăgădui ceea ce este şi de a explica ceea ce nu e – denier ce qui est et d'expliquer ce qui n'est pas*31.

* Rousseau, Nouvelle Heloise.

NOTĂ

CRIMELE DIN RUE MORGUE

(THE MURDERS IN THE RUE MORGUE)

(A: manuscris, mart. 1841; B: Graham's Magazine, apr. 1841; C: Prose Romances, 1843; D: Tales, 1845; E: copia J.

Lorimer Graham după D cu modificări manuscrise; F: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Contraste, o enciclopedie vie şi un mare iubitor de metode juridice. Tot „Dupin” era şi numele de familie al prozatoarei George Sand, iar o „Marie Dupin” figura în nuvela Marie Laurente – tipărită în Burton's, sept. 1838 – avându-l ca protagonist pe faimosul detectiv francez Vidocq.

Cât despre „metoda Dupin”, modelul l-a constituit neîndoielnic Zadig din romanul eponim (1747) al lui Voltaire. În cap. 3 Zadig descrie un câine pe care nu l-a văzut niciodată, apoi un cal, iar când e adus în faţa consiliului marelui Desterham dă următoarele lămuriri: „Am văzut pe nisip urmele unui animal şi mi-am dat repede seama că erau ale unui căţeluş. Nişte dâre uşoare şi lungi care se aflau între urmele labelor mi-au arătat că era o căţea ale cărei ţâţe atingeau pământul şi că prin urmare făcuse pui de curând. Alte urme, care păreau că atinseseră nisipul alături de labele de dinainte, mi-au dovedit că avea urechile foarte lungi; şi, văzând că urma unei labe era pretutindeni mai puţin adâncă decât urmele celorlalte labe, am înţeles că această căţea a augustei noastre regine era, fie-mi iertat să spun, puţin cam şchioapă”, trad. Alexandru Philippide (Voltaire, Zadig, Minerva, Bucureşti, 1962, pp. 15-16).

Poe a compus nuvela în grabă, manuscrisul A având numeroase ştersături.

Tălmăciri. In franceză: Un Meurtre sans example dans Ies fastes de la justice, semnată „G. B.” [Gustave Brunet], fără menţionarea numelui lui Poe, în La Quotidienne, 11, 12,13 iun. 1845; Une Sanglante enigme, iscălită „O. N.” [Emile Forgues], în Le Commerce, 12 oct. 1846; Isabelle Meunier, L'Assassinat de la rue Morgue, în La Democraţie pacifique, 31 ian. 1847; Charles Baudelaire, Double Assassinat dans la Rue Morgue, în Le Pays, 25 şi 26 febr. 1, 2, 3, 5, 6 şi 7 mart. 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1856. În româneşte: prima traducere, anonimă, Cele două

asasinaturi, apare în 1879, în Timpul, nr. 235, 236, 237, 239, 244, 246, 248, 252, 256, 257, 261 şi 264. În 1896 e tradusă de „Byr” Tragedia din rue Morgue, în Dreptatea, III, nr. 118, 120, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130 şi 132; în 1904, de Iosif Popescu, Asasinatul din strada Morgei, în Tribuna poporului, VIII, nr. 218, 220-223, 226-228, 230-232 şi 234, care dă şi o notă biografică despre Poe în subsolul numărului 218. Nota lui Iosif Popescu îngroaşă mitul unui Poe nebun şi dipsoman, dăruit cu frenezie unor „halucinaţiuni teribile provenite din nenorocita pasiune a alcoolismului. Genul său de a scrie (fiind) rezultatul orelor de beţie alcoolică, singura lui inspiratoare, care-l cuprinse cu totul în braţele sale ucigaşe şi-l conduse repede la o moarte ruşinoasă”.

Titlul. Versiunea A: The Murders în the Rue „Trianon-Bas” Morgue. Atât Rue Morgue cât şi Trianon-Bas sunt străzi fictive. O serie de inadvertenţe din cuprinsul nuvelei sunt semnalate de E. D. Forgues (în gazeta La Presse, 14 oct. 1846). Baudelaire se mulţumeşte să adauge următoarea notă de subsol la tălmăcirea sa: /ii-je besoin d'avertir, ă propos de la rue Morgue, du passage Lamartine, etc. Qu'Edgar Poe n'estjamais venu ă Paris?

— CB.„ („E oare nevoie să vă previn, apropo de Rue Morgue, de pasajul Lamartine etc. Că Edgar Poe n-a^ fost niciodată la Paris?").

În primele trei versiuni (A, B, C) figura acest paragraf introductiv: „Nu e imposibil ca unele progrese în domeniul frenologiei să ducă la descoperirea şi localizarea unui organ al analizei. Chiar dacă această facultate (care ar putea fi descrisă, deşi nu definită, drept capacitatea de a descompune gândirea în elementele sale) nu e în fond o parte esenţială a ceea ce filosofii numeau nu demult idealitate, există totuşi motive întemeiate să o considerăm o facultate primitivă. Că ea ar putea fi un constituent al idealităţii, e tocmai lucrul ce se sugerează aici, împotriva opiniei generale (fondată totuşi pe părerile unor specialişti

autorizaţi) cum că facultăţile de calcul şi de discernământ (cauzalitatea şi comparaţia) ar fi în contradicţie cu cea imaginativă, pe scurt, că cele trei nu pot coexista. Dar, deşi se opune părerii în general acceptate, această idee nu va părea câtuşi de puţin lipsită de temei dacă avem în vedere faptul că procesele invenţiei şi ale creaţiei sunt înrudite cu procesele analizei [resolution], primele fiind aproape, chiar dacă nu în mod absolut, inversul celorlalte”.

Acest paragraf a fost eliminat în 1845 când Poe îşi reconsiderase opinia despre frenologie.

O pogorâre în Maelström în româneşte de Ion Vinea

Căile Domnului în lume şi în pronie nu sunt ca ale noastre; aşa precum nici plăsmuirile noastre nu se pot măsura cu nemărginirea, cu profunzimea şi neînţelesul lucrărilor sale, care sunt mai adânci decât fântâna lui Democrit.

Joseph Glanville1

Ajunsesem pe creasta celei mai înalte stânci. Câteva minute bătrânul păru prea istovit ca să poată vorbi.

— Nu e mult timp, spuse el într-un târziu, de când aş fi putut şi eu să vă fiu călăuză pe drumul ăsta, întocmai ca şi fiul meu cel mai mic. Dar am trecut acum trei ani printr-o încercare cum niciodată n-a mai trecut vreun muritor, sau, mai bine zis, a fost o întâmplare dintre acelea cărora nimeni nu le-a supravieţuit ca s-o povestească. Iar cele şase ceasuri de groază cumplită pe care le-am trăit mi-au zdruncinat şi sufletul, şi trupul. Mă credeţi foarte bătrân, dar nu sunt chiar aşa. A fost de ajuns o singură zi – chiar mai puţin – ca părul ăsta, din negru ca tăciunele, să albească de tot2, ca să-mi slăbească mădularele şi să mi se încordeze aşa de tare nervii, îneât tremur la cea mai mică sforţare şi mă tem şi de umbra mea. Ştiţi dumneavoastră că aproape nici nu mă pot uita în jos de pe stânca asta mică fără să-mi vină ameţeală?

„Stânca asta mică”, pe marginea căreia se tolănise în voie, astfel că partea cea mai grea a trupului îi atârna în gol, şi se ţinea să nu cadă numai sprijinindu-şi cotul de muchea ei

lunecoasă, „stânca asta mică” se înălţa ca un povârniş nestăvilit şi abrupt, de cremene întunecată şi lucioasă, cam cu o mie cinci sute, o mie şase sute de picioare deasupra nenumăratelor stânci de sub noi. În ruptul capului n-aş fi îndrăznit să mă apropii, fie şi la câţiva paşi de marginea ei. La drept vorbind, eram atât de tulburat de poziţia primejdioasă a însoţitorului meu, îneât căzui cât eram de lung, mă agăţai de tufişurile din jurul meu şi nici nu mai îndrăznii să ridic ochii la cer, străduindu-mă zadarnic să alung din mine gândul că înseşi temeliile muntelui erau primejduite de furia vânturilor. Mi-a trebuit multă vreme până să-mi adun minţile şi să-mi strunesc curajul ca să mă ridic şi să privesc în depărtare.

— Trebuie să vă stăpâniţi toanele, îmi zise călăuza, fiindcă v-am adus aici ca să puteţi vedea cât mai bine meleagurile unde s-a petrecut întâmplarea de care v-am vorbit şi să vă istorisesc toată păţania chiar aici, la faţa locului. Ne aflăm acum, urmă el în felul lui de povestitor tipicar, care-l deosebea de ceilalţi oameni, ne aflăm acum chiar pe coasta Norvegiei, la latitudinea de 68 de grade, în provincia Nordland, în posomorita regiune a insulelor Lofoden. Muntele pe a cărui culme ne aflăm este Helseggen, înnouratul. Acum ridicaţi-vă puţin în sus, ţineţi-vă de iarbă dacă vă vine ameţeala – aşa!

— Şi uitaţi-vă la mare, dincolo de cingătoarea de aburi de sub noi.

Mă uitai în jos, ameţit, şi descoperii o vastă întindere de ocean, ale cărui ape ca cerneala m-au dus numaidecât cu gândul la acea Mare Tenebrarum3 descrisă de geograful nubian. Mintea omului nu-şi poate închipui o privelişte mai jalnică şi mai pustie. În stânga şi în dreapta, cât cuprindeai cu ochiul, se întindea, ca nişte metereze ale lumii, un negru şir de groaznice şi înclinate stânci, a căror înfăţişare părea şi mai cernită în iureşul talazurilor ce-şi năpusteau asupra lor, până sus, creasta albă şi fantomatică, în urlete şi gemete eterne. Chiar în faţa promontoriului pe al cărui pisc

ne aflam şi la o depărtare de cinci-şase mile în larg se vedea o insuliţă pustie; sau, mai bine zis, i se putea ghici aşezarea după clocotul sălbatic al valurilor care o acopereau. Cam la două mile mai aproape de coastă se înălţa o altă insulă mai mică, cumplit de stearpă şi de prăpăstioasă şi înconjurată din loc în loc de grămezi de stânci întunecate.

Înfăţişarea oceanului, pe toată întinderea cuprinsă între insula cea depărtată şi ţărm, avea ceva cu totul neobişnuit. Cu toate că înspre coastă venea acum o suflare atât de năprasnică, încât un bric ce naviga în larg, cu două terţarole4 luate, se afunda necontenit şi dispărea pe de-a-ntregul, această hulă nu era dintre cele obişnuite, ci mai degrabă un zbucium al apelor pe loc, aprig şi scurt, atât în bătaia vântului, cât şi împotriva lui. Spumă – afară numai de aceea din apropierea imediată a stâncilor – se vedea puţină.

— Insula cea mai depărtată, urmă bătrânul, norvegienii o numesc Vurrgh. Cea de la jumătatea drumului este Moskoe. Cea cu o milă mai spre nord este Ambaaren. Mai încolo sunt Iflesen, Hoeyholm, Kieldhelm, Suarven şi Buckholm. Iar mai departe, între Moskoe şi Vurrgh, sunt Otterholm, Flimen, Sandflesen şi Skarholm. Astea sunt numele adevărate ale acestor locuri5. De ce o fi fost însă nevoie să le boteze pe fiecare, asta n-o putem înţelege nici eu, nici dumneavoastră. Auziţi ceva? Vedeţi cum se schimbă apa?

Eram cam de vreo zece minute pe vârful muntelui Helseggen, pe care ne urcasem pornind din interior, de la Lofoden, astfel că nici n-am putut zări marea până ce nu ni s-a ivit deodată în faţa ochilor, când am ajuns pe culme. Pe când vorbea bătrânul, am desluşit un zgomot mare ce creştea treptat, asemeni mugetului unor cirezi nesfârşite de bivoli pe o prerie din America, şi în aceeaşi clipă mi-am dat seama că ceea ce numesc marinarii „clocotul oceanului” se prefăcea repede într-un curent care se îndrepta către est. În timp ce mă uitam, puhoiul ajunse să aibă o iuţeală spăimântătoare. Cu fiece clipă se înteţea şi repeziciunea, şi năprasnica năpustire. În cinci minute, toată marea, până la

Vurrgh, a fost biciuită de o furie nestăpânită; dar urletul cel mai grozav domnea mai ales între Moskoe şi coastă. Aici vasta matcă a valurilor, brăzdată şi tivită de mii de curenţi potrivnici, izbucnea deodată în zvârcoliri turbate, gâfâind, clocotind, şuierând şi rotindu-se în nenumărate şi uriaşe vârtejuri, care toate se învolburau şi se năpusteau spre răsărit cu o repeziciune pe care apele n-o mai ating decât în căderile lor nestăvilite.

După alte câteva clipe, priveliştea se schimbă cu desăvârşire. Faţa mării se netezi oarecum, şi vâltorile pieriră pe rând, în timp ce se iveau trâmbe lungi de spumă acolo unde nu fuseseră văzute deloc mai înainte.

În cele din urmă, aceste trâmbe de spumă, ce se întindeau până departe şi se contopeau între ele, luară şi ele mişcarea rotitoare a vârtejurilor care se îmblânziseră, şi din miezul lor păru că ia naştere o altă viitoare, mai vastă. Deodată, pe neaşteptate, ea luă neîndoielnic şi vădit fiinţă, lărgindu-se într-un cerc cu mai mult de o milă diametru. Marginea vârtejului era tivită cu un brâu de spumă sclipitoare, dar din ea nici o părticică nu aluneca în gura groaznicei pâlnii: pe dinăuntrul ei, atât cât puteai măsura cu ochii, era un perete de apă neted, lucios şi negru ca smoala, înclinat faţă de orizont într-un unghi de vreo patruzeci şi cinci de grade şi care se învârtea jur-împrejur nebuneşte, cu o mişcare piezişă şi sfârâitoare, trimiţând în văzduh glasul său înfiorător – răcnet şi urlet totodată – aşa cum n-a înălţat nicicând către cer măreaţa cascadă a Niagarei în zbuciumul prăbuşirii ei.

Muntele se cutremura până în temelii, şi stânca se zguduia. M-am aruncat cu faţa în jos şi, din cale-afară de tulburat, m-am agăţat de iarba măruntă.

— Asta nu poate fi, spusei într-un târziu bătrânului, nu poate fi altceva decât vârtejul cel mare al Maelströmului.

— Aşa i se zice câteodată, rosti el. Noi, norvegienii, îl numim Moskoestrom, după insula Moskoe, care e la jumătatea drumului.

Obişnuitele descrieri ale acestui vârtej nu mă pregătiseră defel pentru cele ce vedeam acum. Descrierea lui Jonas Ramus6, care pare a fi cea mai amănunţită, nu poate da nici o cât de mică idee fie despre măreţia priveliştii, fie despre grozăvia ei sau despre sentimentul sălbatic şi îmbătător de noutate de care e copleşit orice privitor. Nu-mi dau seama din ce loc l-a văzut scriitorul de care e vorba, şi nici la ce timp; dar n-a putut să fie nici pe furtună, nici de pe vârful muntelui Helseggen. Sunt totuşi unele pasaje în descrierea lui care pot fi citate pentru amănunte, deşi redau nespus de searbăd impresia făcută de priveliştea aceasta.

"Între Lofoden şi Moskoe, spune el, adâncimea apei e între treizeci şi şase şi patruzeci de stânjeni, dar de partea cealaltă, spre Ver (Vurrgh), adâncimea scade, astfel că nu îngăduie trecerea unei corăbii fără s-o pună în primejdie de a fi izbită de stânci, lucru ce se întâmplă chiar şi pe vremea cea mai liniştită. Când vine fluxul, curentul se năpusteşte spre ţărm, între Lofoden şi Moskoe, cu o iuţeală năprasnică; dar urletul revărsării sale vijelioase în mare de-abia dacă e atins de cele mai puternice şi mai groaznice căderi de apă. Zgomotul se aude la depărtare de mai multe leghe, şi vârtejurile sau pâlniile sunt atât de largi şi de adânci, încât dacă o navă intră în raza lui, este fără doar şi poate înghiţită şi târâtă în adânc, şi până la urmă sfărâmată de stânci; iar când apa se linişteşte, rămăşiţele sunt aduse iar la suprafaţă. Dar aceste răstimpuri de calm sunt numai pe vreme bună, între flux şi reflux, şi, după mai puţin de un sfert de oră, reîncepe treptat frământarea.

Când curentul e mai puternic şi când furia lui e sporită de furtună, e primejdios să te apropii de el mai mult de o milă norvegiană7. Bărci, iahturi şi corăbii au fost târâte de curent fiindcă nu s-au ferit înainte de a ajunge în bătaia lui. Se mai întâmplă adesea ca balenele să se apropie mai mult de curent şi să fie covârşite de forţa lui; şi atunci sunt cu neputinţă de închipuit răcnetele şi mugetele lor în lupta fără de nădejde de a se libera. Un urs, odată, încercând să

treacă înot de la Lofodenla Moskoe, a fost înhăţat de curent şi dus la fund. Mormăitul lui înfiorător se putea auzi de pe coastă. Trunchiuri groase de brazi şi de pini, după ce au fost înghiţite de curent, ies iar la suprafaţă, fărâmate şi sfâşiate în aşa fel, de parcă le-ar fi crescut ţepi. Aceasta dovedeşte că fundul e făcut din stânci ascuţite, printre care s-au rostogolit încoace şi încolo.

Curentul acesta ţine de fluxul şi refluxul mării, ale cărei ape cresc neapărat din şase în şase ceasuri. În anul 1645, într-o duminică înainte de Lăsata Secului, dis-de-dimineaţă, a bântuit cu atâta vuiet şi mânie, încât până şi pietrele caselor de pe coastă s-au prăbuşit la pământ".

Cât despre adâncimea apei, nu văd cum ar fi putut fi măsurată în apropierea imediată a vârtejului. Desigur că cele „patruzeci de brase” se referă numai la partea canalului vecină cu ţărmul, înspre Moskoe sau înspre Lofoden. Adâncimea în centrul lui Moskoestrom trebuie să fie cu mult mai mare; şi privirea piezişă pe care o poţi arunca de pe cel mai înalt pisc al muntelui Helseggen în hăul vârtejului e cea mai bună dovada a acestui fapt. Uitându-mă în jos de pe acest promontoriu spre puhoaiele urlătoare ale Flegetonului8, nu puteam să nu zâmbesc de nevinovăţia cu care povesteşte preacinstitul Jonas Râmuş istorioarele lui cu balene şi urşi, ca un lucru de necrezut, când mie de fapt mi se părea de la sine înţeles că, ajungând în puterea acestui sorb ucigător, cea mai mare navă de război, din câte au fost vreodată, nu i-ar putea ţine piept nici cât un fulg în furtună şi ar pieri cu totul într-o clipită.

Unele încercări de a explica fenomenul, care mi se păruseră la citire mai vrednice de credinţă, după câte îmi amintesc, luau acum o înfăţişare cu totul deosebită şi nu mă mulţumeau. Ideea îndeobşte recunoscută e că vârtejul acesta dimpreună cu alte trei mai mici dintre insulele Ferroe9 „nu au altă pricină decât mişcarea valurilor, care se înalţă şi recad, la vremea fluxului şi a refluxului, ciocnindu-se de un rând de stânci şi faleze. Apele, astfel stăvilite, se

reped ca o cataractă; şi cu cât se ridică mai sus mareea, cu atât mai adâncă îi este căderea; şi urmarea firească este un sorb sau un vârtej, a cărui neasemuită putere de absorbire e îndeajuns de bine cunoscută din alte experienţe mai mărunte”.

Acestea sunt cuvintele cuprinse în Encyclopaedia Britannica. Kircher10 şi alţii îşi închipuie că în centrul canalului Maelströmului se găseşte un abis care răzbate globul, având ieşire într-un loc foarte îndepărtat, care s-a spus odată că ar fi cu siguranţă Golful Botnic. Părerea aceasta destul de naivă a fost singura cu care s-a împăcat închipuirea mea în timp ce priveam; când i-am vorbit de ea călăuzei mele, am fost oarecum uimit să-l aud spunându-mi că totuşi nu o împărtăşeşte, deşi îndeobşte e recunoscută de norvegieni. Cât priveşte ideea în sine, îmi mărturisi că nici nu e în stare să o înţeleagă; şi eu am fost cu totul de părerea lui, fiindcă, oricât ar fi de convingătoare pe hârtie, pare ceva de neînţeles sau chiar absurd când e rostită printre tunetele abisului.

— Acum că v-aţi uitat bine la vârtej, îmi spuse bătrânul, dacă o luaţi de-a buşilea pe după o stâncă şi vă găsiţi un loc ferit de vânt şi de zgomotul valurilor, am să vă istorisesc o întâmplare care o să vă încredinţeze că ştiu şi eu ceva despre Moskoestrom.

M-am aşezat aşa cum dorea, iar el a început:

— Acum câtva timp aveam dimpreună cu cei doi fraţi ai mei o barcă puntată de vreo şaptezeci de tone, cu velatură de goeletă. De obicei ne duceam cu ea să pescuim printre insule, dincolo de Moskoe, în apropiere de Vurrgh. Se pescuieşte foarte bine în vâltori, numai să ai destulă îndrăzneală să le înfrunţi la momentul potrivit; dar dintre toţi pescarii din părţile Lofodenelor, noi trei eram singurii care ne făceam mereu de lucru, ieşind în larg la insule, aşa precum v-am mai spus. Grindurile de pescuit obişnuite sunt cu mult mai jos, înspre sud. Acolo poţi să prinzi peştele la orice oră şi fără prea mare primejdie, şi de aceea părţile

acestea sunt cele mai căutate. Totuşi, aici, printre stânci, sunt anumite locuri care dau peşte din felurile cele mai alese şi mult mai din belşug; aşa că noi prindeam într-o singură zi atât cât alţii mai sfielnici în meserie n-ar fi putut aduna nici într-o săptămână. De fapt era un fel de socoteală nebunească, în care ne puneam viaţa în primejdie în loc să muncim şi în care curajul ţinea loc de capital.

Ne adăposteam barca într-un golfuleţ la vreo cinci mile mai sus de aici; şi, pe vreme bună, foloseam de obicei cele cincisprezece minute de acalmie dintre flux şi reflux ca să ne avântăm în canalul cel mare al curentului, departe de vârtej, şi apoi să lăsăm ancora undeva, pe aproape de Otterholm sau Sandflesen, unde vâltorile nu sunt atât de năprasnice ca în alte părţi. Rămâneam aici îndeobşte până se linişteau iarăşi apele, când ridicam ancora şi porneam spre casă. Nu porneam niciodată la isprava asta decât cu vânt potrivit din coastă şi la plecare, şi la sosire, un vânt de care să fim siguri că nu cade înainte de întoarcerea noastră, şi rareori dădeam greş în privinţa asta. Numai de două ori în şase ani am fost siliţi să stăm toată noaptea la ancoră din pricina unui calm plat, care e într-adevăr un lucru rar pe meleagurile acestea; şi o dată am fost nevoiţi să stăm locului, murind de foame, aproape o săptămână întreagă din pricina vântului care a început să bată puţin după ce am ajuns acolo şi care a răscolit canalul atât de rău, că nu ne-am mai putut gândi să trecem. În acea împrejurare, vâltorile se năpusteau, rotindu-ne atât de năprasnic, încât, în cele din urmă, ni s-a stricat ancora şi a trebuit s-o virăm; şi orice am fi făcut, am fi fost târâţi în larg dacă nu se întâmpla să fim împinşi într-unui din nenumăraţii curenţi care azi sunt şi mâine nu-s şi care ne-au abătut spre Flimen, la adăpost de vânt, unde, din fericire, am putut să ancorăm.

Nu vă mai spun nici a zecea parte din greutăţile pe care le-am îndurat „la grinduri”. E un loc rău, în care, chiar şi pe vreme bună, nu trebuie să te bagi, dar totdeauna găseam un mijloc să fugim din gheara

Moskoestromului fără să păţim nimic, cu toate că am fost uneori cu sufletul la gură, când s-a întâmplat să ne aflăm acolo cu un minut prea devreme sau prea târziu faţă de acalmia dintre flux şi reflux. Uneori vântul nu era aşa de puternic cum ni se păruse nouă la plecare, şi atunci mergeam mai încet decât am fi dorit, iar curentul nu ne lăsa să cârmuim barca. Fratele meu cel mare avea un fecior de optsprezece ani.

Aveam şi eu doi băieţi zdraveni. Ne-ar fi prins bine în astfel de împrejurări – fie la rame, fie mai apoi la pescuit – dar, oricum, cu toate că noi înfruntam primejdia, nu ne lăsa inima să-i expunem şi pe cei tineri, fiindcă, la urma urmei, e lucru ştiut că era primejdie de moarte, iată adevărul.

Peste câteva zile se împlinesc trei ani de când s-au întâmplat cele ce vă povestesc.

Era în a zecea zi a lunii iulie 18., o zi pe care oamenii de prin partea locului n-au s-o uite niciodată, fiindcă atunci a bântuit cea mai groaznică furtună pe care ne-a trimis-o cerul. Şi, totuşi, toată dimineaţa şi chiar până târziu după-amiaza adiase un vânticel uşor şi potrivit dinspre sud-vest; soarele strălucea cu dinadinsul, astfel că nici cel mai bătrân marinar dintre noi nu ar fi putut prevedea cele ce aveau să urmeze.

Noi trei, adică cei doi fraţi ai mei şi cu mine, am trecut printre insule pe la orele două după-amiază, şi în curând am umplut barca noastră cu peşte de soiul cel mai bun şi cu toţii ne-am dat seama că în acea zi era mai din belşug ca niciodată. După ceasul meu era tocmai şapte când am ridicat ancora şi am luat-o spre casă, în aşa fel ca să trecem partea cea mai primejdioasă a curentului în răgazul de acalmie care ştiam că o să fie la opt.

Am pornit cu un vânt bun din tribord, am plutit o bucată de vreme cu mare iuţeală, şi nici nu ne gândeam la vreo primejdie, fiindcă într-adevăr ni se părea că nu aveam de ce să ne temem. Deodată am fost împinşi înapoi de o răbufnire de vânt dinspre Helseggen. Era cu totul ceva neobişnuit,

ceva ce nu ni se întâmplase niciodată, şi m-am simţit niţel îngrijorat, fără să ştiu prea bine de ce. Am pus barca în vânt, dar n-am putut ţine drumul spre vârtejuri, şi era tocmai să propun să ne întoarcem la ancoră, când, privind înapoi, am văzut un nor ciudat, arămiu, care acoperea tot orizontul şi creştea cu o repeziciune uluitoare.

Între timp, briza care ne purtase a căzut şi ne-am pomenit în calm plat, iar curenţii ne împingeau de colo până colo. Totuşi, această stare de lucruri a durat prea puţin pentru a mai avea răgaz să ne gândim. În mai puţin de un minut, furtuna se abătu asupra noastră, în mai puţin de două minute, cerul se acoperi în întregime şi se făcu deodată atât de întuneric, că nici nu ne mai vedeam unul pe altul în barcă printre stropii de spumă care ne loveau.

A încerca să descriu uraganul care a bântuit atunci, ar fi o nebunie.

Nici cel mai bătrân lup-de-mare din toată Norvegia n-a trecut prin aşa ceva. Strânsesem pânzele mai înainte de a ne fi înhăţat furtuna. Dar la cea dintâi răbufnire, amândouă catargele au fost smulse peste bord, de parcă ar fi fost tăiate, arborele cel mare târând cu sine şi pe fratele meu cel mai tânăr, care, ca să fie mai sigur, se agăţase de el.

Acum barca noastră era ca un fulg, cel mai uşor ce fusese vreodată pe ape. Avea o punte dreaptă11, afară de un mic tambuchiu la pupă, şi de obicei noi închideam tambuchiul ăsta când trebuia să trecem prin

Strom, ca o măsură de prevedere împotriva mării în clocot. Dar în împrejurarea de faţă ne-am fi înecat numaidecât, căci vreme de câteva clipe am fost scufundaţi de-a binelea. Nu-mi dau seama cum de a scăpat fratele meu mai mare din prăpădul ăsta, fiindcă nu am avut niciodată prilejul să mă lămuresc. Cât despre mine, de îndată ce dădui drumul arborelui trinchet, mă aruncai lat pe punte, cu picioarele sprijinite în parapetul îngust al provei, cu mâinile încleştate de un tachet12 de la piciorul trinchetului. Doar un îndemn lăuntric m-a împins să fac asta – şi era fără

îndoială cel mai bun lucru de făcut – căci eram prea tulburat ca să pot cugeta.

După cum am spus, vreme de câteva clipe am fost cu totul potopiţi, şi în tot răstimpul acesta îmi ţinui răsuflarea şi mă agăţai de tachet.

Când n-am mai putut îndura, m-am ridicat în genunchi, ţinându-mă zdravăn cu mâinile, şi mi-am scos capul afară. Chiar în clipa aceea, mica noastră navă s-a scuturat ca un câine care iese din apă şi, în felul acesta, s-a înălţat niţel deasupra valurilor. Tocmai încercam să lupt cu buimăceala care mă cuprinsese şi să-mi vin în fire ca să văd ce era de făcut, când deodată simţii că mă apucă cineva de braţ. Era fratele meu mai mare, şi inima îmi tresări de bucurie, fiindcă eram sigur că fusese târât peste bord; dar în clipa următoare bucuria se prefăcu în groază; căci îşi lipi gura de urechea mea şi-mi răcni un singur cuvânt: „Moskoestrom!”

Nimeni nu va şti niciodată ce-am simţit în clipa aceea. M-am cutremurat din creştet până în tălpi, de parcă m-ar fi scuturat cele mai năprasnice friguri. Ştiam destul de bine ce voia să spună cu această singură vorbă; ştiam ce dorea să mă facă să înţeleg. Vântul care ne purta acum ne ducea drept înspre vârtejul Stromului, şi nimic nu ne mai putea mântui!

Vă daţi seama că atunci când traversam canalul Stromului, chiar şi pe vremea cea mai bună, ocoleam totdeauna vârtejul pe departe; şi, de altfel, trebuia să aşteptăm şi să fim cu luare-aminte să prindem acalmia; dar acum ne repezeam de-a dreptul în prăpastie, şi încă pe o furtună ca asta! „Fără doar şi poate, mă gândeam eu, o să ajungem acolo în timpul acalmiei. Mai aveam deci niţică speranţă.” Dar în clipa următoare mă blestemam că pot fi atât de nesocotit încât să mai trag nădejde. Ştiam prea bine că eram pierduţi, chiar de ne-am fi aflat pe o navă cu de zece ori nouăzeci de tunuri.

Între timp, furia dintâi a furtunii se potolise sau poate că nu o mai simţeam, gonind înaintea ei, dar, orişicum, apele,

care la început erau stăpânite de vânt şi se întindeau netede şi spumegânde, se ridicau acum în valuri înalte cât munţii. Şi pe cer se petrecuse o schimbare ciudată, împrejurul nostru, în orişice parte, era negru ca smoala, dar chiar deasupra noastră se ivi deodată un petic rotund de cer senin, atât de senin cum nu mi-a mai fost dat să văd – de un albastru-închis şi cald – şi prin el scânteia luna plină, cu o strălucire pe care nu i-o cunoscusem niciodată13. Lumina totul în jurul nostru până în cele mai mici amănunte, dar, Doamne sfinte! Ce privelişte i-a fost dat să lumineze!

Încercai atunci o dată sau de două ori să vorbesc cu fratele meu, dar zgomotul, fără să înţeleg de ce, crescuse în aşa măsură, că nu l-am putut face să audă un cuvânt, cu toate că răcneam în urechea lui din ce în ce mai tare. Clătină atunci din cap, palid ca un mort, şi-şi ridică un deget, ca şi cum ar fi spus: Ascultă!"

La început nu m-am dumirit ce vrea să spună, dar deodată îmi fulgeră prin minte un gând îngrozitor. Scosei ceasul din buzunar. Stătuse. La lumina lunii, mă uitai la cadran şi, azvârlindu-l departe în ocean, am izbucnit în lacrimi. Se oprise la şapte! Trecuse răstimpul de acalmie şi vârtejul Stromului se dezlănţuise în întreaga lui furie!

Când o corabie bine construită, bine echipată şi nu prea încărcată se află în largul mării pe un vânt puternic, valurile totdeauna parcă izbucnesc de dedesubtul ei. E un lucru de neînţeles pentru un om de pe uscat; e ceea ce se numeşte în termeni marinăreşti a încăleca pe val.

Încălecasem deci cu sprinteneală pe val, dar ne-am pomenit cu un talaz uriaş care, luându-ne din urmă, ne înălţă cu el sus, sus, până la cer.

N-am crezut niciodată că un val se poate ridica atât de sus. Apoi ne-am pogorât până jos, lunecând rotund şi dându-ne afund, că mi-a venit ameţeală şi leşin, ca şi cum m-aş fi prăbuşit în vis de pe vârful unui munte înalt. Dar pe când eram sus, am aruncat repede o ochire împrejur, şi

această singură ochire mi-a fost de ajuns. Într-o clipă îmi dădui bine seama de poziţia noastră. Vârtejul curentului era drept în faţă, la un sfert de milă, dar acesta nu semăna cu Moskoestromul de toate zilele, cum nu seamănă vârtejul pe care-l vezi acum cu bulboanele de la scocul morii. Dacă n-aş fi ştiut unde ne aflam şi la ce ne puteam aştepta, n-aş fi recunoscut câtuşi de puţin locurile. Aşa cum se arăta, am închis ochii, fără de voie, îngrozit. Pleoapele mi se strânseră ca într-un spasm.

N-au trecut mai mult de două minute, când deodată simţii că valurile se potolesc şi că suntem învăluiţi în spumă. Corabia a virat pe neaşteptate la babord şi apoi s-a năpustit în noua direcţie ca un fulger. În aceeaşi clipă, urletul asurzitor al apei s-a pierdut cu totul într-un fel de ţipăt ascuţit – un sunet de care ţi-ai putea da seama închipuindu-ţi supapele câtorva mii de vapoare care şi-ar slobozi aburii toate deodată. Ne găseam în brâul clocotitor de spumă care mărgineşte totdeauna vârtejul. Mă gândeam desigur că minuta următoare o să ne scufunde în abis, înlăuntrul căruia nu puteam vedea prea lămurit din pricina uluitoarei iuţeli cu care eram împinşi înainte. Barca nu părea câtuşi de puţin că se scufundă în apă, ci numai că zboară, ca o băşică de aer, la faţa viitorii.

La tribord aveam vârtejul, iar la babord, largurile oceanului pe care-l părăsisem. Se înălţa între noi şi zare, ca un zid zbuciumat şi înalt.

Ar putea să pară ciudat, dar acum, că ne aflam chiar în gura prăpastiei, eram mai liniştit decât atunci când abia ne apropiam de ea.

După ce mă hotărâsem să nu mai nădăjduiesc nimic, mă dezbărasem aproape cu totul de groaza care mă făcuse neom. Pesemne că deznădejdea îmi încordase nervii.

S-ar putea crede că mă laud, dar ceea ce vă spun e adevărul curat; am prins a cugeta ce minunat ar fi să mori în felul acesta şi ce nerozie e din parte-mi să mă gândesc la un lucru atât de mărunt ca viaţa mea faţă de o atât de

măreaţă înfăţişare a puterii dumnezeieşti. Cred că am roşit de ruşine că mi-a trecut gândul acesta prin minte. După un răstimp, priveliştea vârtejului stârni în mine cea mai vie curiozitate. Simţeam fără doar şi poate dorinţa să-i cercetez adâncurile chiar cu sacrificiul pe care aveam să-l fac; şi cea mai mare durere era că nu am să fiu niciodată în stare să povestesc vechilor mei tovarăşi de pe ţărm tainele pe care le voi pătrunde. Fără îndoială că e foarte curios ca astfel de închipuiri năzdrăvane să treacă prin capul cuiva care se află într-o asemenea primejdie14, şi m-am gândit adesea că târcoalele bărcii în jurul viitorii mă făcuseră să-mi cam pierd minţile.

Mai era o împrejurare care m-a ajutat să-mi vin în fire şi anume că vântul încetase să mai bată: nu ne mai putea ajunge în locul unde ne aflam, fiindcă, aşa cum aţi văzut şi dumneavoastră, brâul cu spumă e cu mult mai jos decât nivelul întregului ocean, care se ridica acum deasupră-ne, ca o creastă de munte uriaş şi negru. Dacă n-ai fost niciodată pe mare pe o furtună, puternică, nu poţi să-ţi dai seama cât de tare te buimăcesc rafalele de vânt şi împroşcările de spumă. Te orbesc, te asurzesc şi te sugrumă, luându-ţi orice putinţă de faptă şi gândire.

Dar scăpasem acum în mare măsură de aceste neajunsuri, aşa cum în temniţă se îngăduie ucigaşilor condamnaţi la moarte unele mici hatâruri care le fuseseră oprite cât nu li se rostise încă osânda.

Nu pot să spun de câte ori ne-am rotit pe acel brâu de ape. De aproape o oră goneam mereu jur-împrejur, mai mult zburând decât plutind.

Pătrundeam din ce în ce mai adânc în inima vârtejului şi mai aproape, tot mai aproape de groaznicul lui povârniş dinăuntru. În răstimpul acesta nu slăbisem din mâini tachetul. Fratele meu era la pupa, ţinându-se de un butoiaş de apă gol, care fusese legat zdravăn de habitaclu15.

Era singurul lucru de pe punte care nu fusese măturat peste bord când furtuna se abătuse asupră-ne întâia oară.

Când ne apropiarăm de marginea puţului, lăsă butoiul şi se îndreptă spre tachet, de pe care, în groaza lui de moarte, se străduia să-mi descleşteze mâinile, acesta nefiind destul de mare ca să poată fi bine înşfăcat de amândoi. Niciodată n-am simţit o durere mai adâncă decât în clipa când l-am văzut că încearcă o asemenea faptă, deşi îmi dădeam seama că nu era în toate minţile când o săvârşea; spaima şi nu altceva făcuse din el un nebun furios. Nu m-am gândit totuşi să mă iau la întrecere cu el. Ştiam că e totuna care dintre noi îl apucă, astfel că i-am lăsat lui tachetul şi m-am dus la butoiaşul de la pupa16. Nu mi-a fost prea greu s-ajung acolo, căci barca zbura jur-împrejur cu destulă tărie şi drept pe chilă, împinsă doar încoace şi încolo de uriaşele rotocoale şi bulboane ale vârtejului.

De-abia mă adăpostisem bine în locul meu cel nou, când deodată ne-am aplecat cumplit la tribord şi ne-am năpustit orbeşte în abis. Am şoptit în grabă o rugăciune către Dumnezeu şi am crezut că totul s-a sfârşit.

Simţind iureşul ameţitor al coborâşului, m-am încleştat dintr-o dată mai tare de butoiaş şi am închis ochii. Vreme de câteva clipe n-am îndrăznit să-i mai deschid, căci aşteptam pe dată prăpădul şi mă minunam că nu mă aflu încă în luptă de moarte cu apele. Dar clipă trecea după clipă, şi trăiam încă. Impresia de cădere încetase, şi mişcarea corăbiei semăna cu cea de mai înainte, din brâul de spume, cu deosebirea că eram mai aplecaţi pe o coastă. Am prins curaj şi m-am uitat în pxeajmă-mi încă o dată.

N-am să uit cât oi trăi fiorii de spaimă, de groază şi de admiraţie ce m-au străbătut când am privit în jurul meu. Barca părea că stă agăţată ca prin vrajă la jumătatea drumului, pe faţa lăuntrică a unei pâlnii de o mărime uriaşă şi nespus de adâncă, ai cărei pereţi cu totul netezi ar fi părut de abanos de n-ar fi fost iuţeala cumplită cu care se roteau şi lumina strălucitoare şi groaznică pe care o răsfrângeau atunci când din ochiul deschis între nori – de care v-am mai spus – razele lunii pline se revărsau într-un

şuvoi de aur şi de slavă pe muchiile negre, departe, până în tainiţele de nepătruns ale abisului.

La început am fost mult prea tulburat ca să-mi pot da bine seama de ceva. Această izbucnire luminoasă de o cumplită măreţie a fost singurul lucru pe care l-am văzut. Totuşi, când mi-am venit puţin în fire, mi-am aruncat ochii fără voie în jos. Din pricina felului cum atârna barca pe suprafaţa înclinată a vârtejului, puteam privi în partea asta nestingherit. Era drept pe chilă, adică puntea ei făcea un plan paralel cu cel al apei, dar aceasta avea o înclinare de mai mult de patruzeci şi cinci de grade, astfel că părea că stăm canarisiţi17 pe o coastă. Cu toate acestea, nu se putea să nu-mi dau seama că nu mi-era mai greu să mă ţin şi să mă sprijin în această poziţie decât dacă ar fi fost vorba de un plan orizontal. Asta se datora, pesemne, vitezei cu care ne roteam.

Razele lunii păreau că cercetează până şi străfundul adâncului abis; nu puteam însă zări nimic desluşit din pricina cetii dese ce învăluia totul şi deasupra căreia se desfăşura un minunat curcubeu, arcuit cu acea punte îngustă şi şubredă despre care spun musulmanii că ar fi singura legătură între timp şi veşnicie18. Ceaţa sau spuma aceasta se datora fără îndoială înaltelor ziduri care se întâlneau la capătul de jos al pâlniei şi se izbeau între ele. Dar urletul care se ridica din negură spre ceruri nu mă încumet să-l descriu.

Lunecând mai întâi de pe brâul de spume în prăpastie, ne-am pomenit la o mare depărtare de povârniş. Dar, de-aici înainte, coborârea noastră n-a mai semănat câtuşi de puţin cu începutul. Ne învârteam mereu în cercuri, dar nu cu o mişcare regulată, ci în salturi şi volte ameţitoare, care ne repezeau uneori doar la vreo sută de iarzi, alteori însă pe aproape toată roata vârtejului. Cu fiecare rotire coboram mai mult în abis, coborâre înceată, dar foarte vădită.

Uitându-mă împrejur pe nemărginitul deşert al apelor de abanos ce ne purtau, mi-am dat seama că barca noastră nu

era singurul lucru ce căzuse în îmbrăţişarea vârtejului. Deasupra şi dedesubtul nostru se vedeau sfărâmături de nave, bucăţi mari de cherestea, trunchiuri de copaci şi alte lucruri mai mărunte, ca mobile de casă, lăzi sparte, butoaie şi bârne. V-am mai povestit despre felul cum spaima mea dintâi se prefăcuse într-o curiozitate nefirească. Ea părea că sporeştepe măsură ce mă apropiam mai mult de groaznicul meu sfârşit. Începui acum să cercetez cu o ciudată luare-aminte nenumăratele lucruri ce pluteau în preajma noastră.

Trebuie să-mi fi ieşit din minţi, căci pentru mine era un fel de petrecere să stau şi să socotesc cu ce iuţeală se prăvăleau diferitele lucruri în hăul de spumă. „Desigur, bradul ăsta – m-am pomenit spunând deodată – o să facă el cel dintâi groaznicul salt, şi o să piară!” Dar am fost dezamăgit când am văzut că sfărâmăturile unei corăbii olandeze i-au luat-o înainte şi au ajuns la fund mai devreme. Într-un târziu, după ce făcusem mai multe preziceri de acest fel – şi fusesem mereu dezamăgit – faptul acesta, că socoteala mea tot da greş, îmi dădu de gândit şi mă făcu să tremur din tot trupul, în timp ce inima porni din nou să-mi bată cu putere.

Dar nu o spaimă nouă mă tulbura aşa, ci zorile unei speranţe şi mai răscolitoare. O speranţă care răsărea în mine, parte din amintire, parte din observaţiile mele din clipa de faţă.

M-am dus cu gândul la rămăşiţele plutitoare, atât de felurite, semănate pe toată coasta Lofodenelor şi care au fost sorbite şi apoi aruncate departe de Moskoestrom. Mai toate erau sfărâmate într-un chip nemaipomenit, sfârtecate şi zdrobite de parcă ar fi fost pline de schije, dar mi-am adus aminte lămurit că unele dintre ele nu păreau deloc vătămate. Nu-mi puteam da seama de această deosebire decât presupunând că bucăţile sfărâmate erau cele ce fuseseră cu totul sorbite, iar celelalte intraseră în vârtej într-un răstimp târziu al mareei sau coborâseră din cine ştie

ce pricină atât de încet după ce intraseră, încât n-au apucat să ajungă la fund înainte de întoarcerea fie a fluxului, fie a refluxului.

M-am gândit că ar fi cu putinţă ca în această împrejurare ele să fie din nou rostogolite la nivelul oceanului, fără a împărtăşi soarta celor ce-au pătruns mai devreme sau au fost înghiţite mai repede. Totodată, am mai făcut şi trei observaţii însemnate. Întâia a fost că, îndeobşte, cu cât un lucru era mai mare, cu atât cobora mai repede; cea de a doua, că între două mase de mărime egală, una sferică şi cealaltă de o formă oarecare, viteza la coborâre a celei sferice era mai mare; a treia, că între două mase de volum egal, una cilindrică şi cealaltă de o formă oarecare, cilindrul era absorbit cel mai încet. De-atunci, de când am scăpat, am stat de mai multe ori de vorbă în privinţa asta cu un bătrân dascăl de la noi, şi de la el am învăţat să folosesc cuvintele cilindru şi sferă. Mi-a explicat – deşi am uitat în ce fel – că ceea ce văzusem nu era de fapt decât urmarea firească a formei epavelor plutitoare şi mi-a arătat cum se face că un cilindru, rotindu-se într-un vârtej, se împotriveşte mai tare sorbirii lui şi e mai anevoie tras la fund decât alt corp de aceeaşi mărime, dar având orice altă formă19.

Un fapt tulburător venea să-mi întărească şi mai mult aceste observaţii şi nu-mi dădea pace până nu le adeverea; şi anume că la fiecare rotire a noastră treceam pe lângă ceva ce semăna a butoi sau pe lângă vergile sau catargul unei corăbii, şi că între timp multe dintre aceste lucruri care fuseseră la acelaşi nivel cu noi când mi-am aruncat întâia oară ochii asupra minunăţiilor vârtejului, erau acum cu mult deasupra noastră şi păreau că s-au clintit prea puţin de pe locul lor de la început.

Nu am stat multă vreme la îndoială, am hotărât să mă leg zdravăn de butoiul pe care-l strângeam în braţe, să-l desfac de lângă habitaclu, de care era prins, şi să mă arunc împreună cu el în mare. Am atras – prin semne – atenţia

fratelui meu arătând spre butoaiele care pluteau pe lângă noi şi am jecurs la tot ce-mi sta în putinţă să-l fac să priceapă ce avearn de gând. În cele din urmă am crezut că a înţeles ce urmăream, dar, fie că o fi înţeles sau nu, a dat din cap cu deznădejde şi n-a vrut să se urnească de la locul lui de lângă tachet. Mi-era cu neputinţă să ajung până la el; situaţia critică nu-mi mai îngăduia nici un răgaz; şi astfel, după o luptă crâncenă cu mine însumi, m-am hotărât să-l las în voia sorţii; m-am legat bine de butoi cu ajutorul frânghiilor care-l prinseseră de habitaclu şi, fără să mai preget nici o clipă, m-am aruncat cu el în mare.

Urmarea a fost întocmai cum nădăjduisem. Eu însumi fiind acela care vă istorisesc toate astea, precum vedeţi, am scăpat teafăr, şi pentru că aţi aflat în ce fel s-a înfăptuit scăparea mea, şi sunteţi în măsură aşadar să ştiţi de mai înainte tot ce-aş mai avea să vă spun, am să-mi închei cât mai degrabă povestea. Nu trecuse un ceas de când părăsisem vasul, când, după ce acesta coborâse la o mare depărtare sub mine, făcu trei sau patru năprasnice rotiri la rând şi, ducând cu sine pe scumpul meu frate, se năpusti deodată orbeşte în hăul de spume, pe veci. Butoiul de care eram legat se lăsase niţel mai jos de jumătatea distanţei dintre fundul viitorii şi locul unde sărisem peste bord, când se întâmplă o mare schimbare în înfăţişarea vârtejului. Pereţii povârniţi ai uriaşei pâlnii se făceau din clipă în 'clipă mai puţin piezişi. Treptat rotirile sorbului se domoliră. Spumele şi curcubeul pieriră pe nesimţite, şi fundul genunii păru că se ridică încet. Cerul era senin, vântul căzuse şi luna plină pogora strălucitor spre apus când mi-am venit în fire pe apele oceanului, drept în faţa coastei Lofodenelor, niţel mai sus de locul în care fusese vârtejul Moskoestrom. Era tocmai în ceasul de acalmie, dar, după uragan, marea mai ridica încă talazuri ca munţii de înalte. Eram purtat cu o iuţeală năprasnică în puhoiul marelui curent, şi în câteva clipe am fost zvârlit la mal lângă bancurile pescarilor. O barcă m-a cules de acolo, sleit de oboseală şi fără glas.

Acum, că primejdia trecuse, eram mut din pricina amintirii' grozăviilor îndurate. Cei care m-au ridicat la bord erau vechi prieteni şi tovarăşi de toate zilele, însă nu m-au recunoscut, cum n-ar fi putut recunoaşte un călător întors din lumea duhurilor.

Părul meu, din negru ca pana corbului, cum fusese în ajun, albise de tot, aşa cum îl vezi acum. Ei mai spuneau că toată înfăţişarea şi felul meu de a fi se schimbaseră. Le-am istorisit povestea mea, însă n-au vrut să creadă. Acum v-o spun şi dumneavoastră, dar nu prea trag nădejde că o să-i daţi mai multă crezare decât i-au dat pescarii şugubeţi din insulele Lofoden.

NOTĂ

O POGORÂRE ÎN MAELSTRÖM

(A DESCENTINTO THE MAELSTRÖM)

(A: Graham's Magazine, mai 1841; B: Tales; C: copia J. Lorimer Graham după B cu revizuiri manuscrise, 1849; D: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Face parte din ciclul „marinelor”, alături de Manuscris găsit într-o sticlă şi Aventurile lui Arthur Gordon Pym.

Recenzentul Povestirilor lui Poe observa, după discuţii cu autorul, că nuvela „se remarcă prin îndrăzneala subiectului – un subiect nicicând visat înainte”. (Aristidean, oct. 1845). Subiectul însă fusese tratat deja de Edward Wilson Landor într-o nuvelă tipărită în Fraser's Magazine (sept. 1834) şi intitulată The Maelström: A Fragment (Maelströmul: un fragment). Ulterior, Landor avea să publice Adventures în the North of Europe (Aventuri în nordul Europei), 2 vol., Londra, 1836, şiLofoden, or, The Exiles ofNorway (Lofoden, sau exilaţii Norvegiei), Londra, 1849.

Nuvela din Fraser's e lungă şi prolixă, povestind despre o navă ce a fost scufundată de un vârtej lângă coastele Norvegiei. Dezastrul e urmărit de martori aflaţi pe muntele Helseggen, căci protagonistul narator, leşinând, nu-şi mai

aduce aminte cum de-a reuşit să fie singurul supravieţuitor. În stilul său caracteristic Poe dă o rezolvare plauzibilă enigmei. Pentru detalii tehnice s-a inspirat din Encyclopaedia Britannica (capitolele despre „Maelström”, „Norvegia”, „Vârtejurile”) şi probabil din The Mariner's Chronicle (Cronica marinarului), New Haven, Durrie and Peck, 1834, o compilaţie de „relatări ale celor mai cumplite catastrofe pe mare. Şi alte întâmplări extraordinare şi interesante”.

A fost compusă probabil în mart. Sau apr. 1841. La 12 iul. Poe îi scria lui J. E. Snodgrass: "Mă flatezi în legătură cu Maelström. A fost terminată în grabă şi prin urmare deznodământul ei este imperfect. În ansamblu nu-i la fel de reuşită şi nici pe jumătate atât de populară precum Crimele din Rue Morgue (Scrisoare către Joseph Evans Snodgrass, în E. A. Poe, Letters, vol. I, p. 175).

Tălmăciri. În franceză: „O. N.” [Emile Forgues], Une Descente au Maelström, înRevue britannique, sept. 1846; Isabelle Meunier, Une Descente au Maelström, în La Democraţie pacifique, 24, 25 sept. 1847; Charles Baudelaire, Une Descente dans le Maelström, în Le Pays, 5, 6, şi 7 febr. 1855, reed. În Histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1856. În româneşte: In Maelström, tălmăcire anonimă, în Ţara, II, 1904, nr. 346, 347 şi 348.

Titlul. După Oxford English Dictionary, e singurul caz de utilizare a tremei pe o (Maelström).

Insula zânei în româneşte de Liviu Cotrău

Nullus enim locus sine genio est.

Servius1

La Musique, zice Marmontel în acele Contes Moraux [Moraux e derivat aici din moeurs, iar înţelesul său e acela de „la modă” sau, mai exact, „de moravuri”. {N. A.}] pe care tălmăcitorii noştri se încăpăţânează în a le numi Povestiri morale, în bătaie de joc parcă faţă de spiritul lor, la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-meme; tous Ies autres veulent des temoins2. El confundă plăcerea

ce o nasc sunetele dulci cu însăşi capacitatea de a le crea. Nu mai mult decât oricare alt talent, nici cel muzical nu e susceptibil de o desfătare deplină dacă nu-i o a doua persoană care să-i aprecieze meşteşugul. Şi numai laolaltă cu alte talente va produce el efecte ce să poată fi savurate pe de-a-ntregul în singurătate. Ideea pe care raconieur-ul, fie că n-a izbutit s-o redea cu claritate, fie că a sacrificat-o în expresia ei de dragul gustului naţional pentru poantă, este neîndoielnic uşor de susţinut, anume că muzica de cea mai înaltă factură este cel mai deplin apreciată când suntem exclusivi, singuri. În această formă propoziţia va fi de îndată îmbrăţişată de cei care iubesc lira de dragul lirei, cât şi pentru întrebuinţările sale spirituale. Dacă mai există o plăcere la îndemâna omenirii păcătoase – poate numai una singură – care este îndatorată chiar mai mult decât muzica sentimentului complementar al singurătăţii. Mă gândesc la fericirea ce o dă contemplarea peisajului din natură. Cu adevărat cel care contemplă splendida întrupare a lui Dumnezeu pe pământ ar trebui sa contemple această întrupare în singurătate. Pentru mine cel puţin, prezenţa – nu doar a vieţii omeneşti – ci a vieţii în oricare altă formă decât aceea a naturii înverzite şi fără grai – este o pată azvârlită asupra peisajului respectiv şi în contradicţie cu spiritul acelui decor. Îmi place într-adevăr nespus de mult să privesc văile întunecate, steiurile cenuşii, apele surâzând tăcute, pădurile suspinând în somnul lor tulbure şi munţii falnici veghind asupra tuturor – îmi place să le socotesc pe toate ca părţile uriaşe ale unui vast întreg, însufleţit şi simţitor – un întreg a cărui formă (sferică) este cea mai perfectă şi mai cuprinzătoare dintre toate formele; a cărui cărare se înşiră printre planetele învecinate; a cărui blândă slujitoare e luna; al cărui cel mai apropiat suveran e soarele; a cărui viaţă e eternitatea; al cărui gând e gândul lui Dumnezeu; a cărui desfătare e cunoaşterea; ale cărui destine se pierd în imensitatea spaţiului; pentru care noi nu reprezentăm decât o noţiune aidoma propriei noastre

noţiuni despre animalculii ce împânzesc creierul – ceva pe care-l considerăm tocmai de aceea complet neînsufleţit şi material, aşa cum probabil aceşti animalculi ne socotesc pe noi.

Pe de altă parte, telescoapele noastre, cercetările noastre matematice ne asigură la tot pasul – în pofida făţărniciei de care dă dovadă pătura mai ignorantă a preoţimii – că spaţiul, aşadar tot acest volum, este un important considerent în ochii Atotputernicului. Orbitele pe care se rotesc aştrii sunt în aşa fel orânduite, încât un număr cât mai mare de corpuri să se poată deplasa fără nici o primejdie. Aceste corpuri au forme atât de precise, încât pe o anume suprafaţă dată să poată cuprinde cât mai multă materie, suprafeţele înseşi fiind astfel dispuse încât să poată găzdui o populaţie mai densă decât ar putea găzdui aceleaşi suprafeţe dar rânduite în chip diferit. Nici nu există vreun argument împotriva ideii că, întrucât volumul este un considerent important în ochii lui Dumnezeu, spaţiul însuşi este infinit; căci există o infinită cantitate de materie care să-l poată umple. Şi întrucât vedem clar că înzestrarea materiei cu vitalitate e un principiu – ba din cât ne e dat să judecăm însuşi principiul călăuzitor în lucrarea lui Dumnezeu – nu e câtuşi de puţin logic să-l imaginăm ca fiind restrâns doar la ordinea micimii, acolo unde îl vedem acţionând zilnic şi nu extins şi la ordinea grandiosului.

Aşa cum descoperim mereu cercuri înlăuntrul altor cercuri – rotindu-se toate în jurul unui centru îndepărtat care e Divinitatea, n-am putea oare deduce în chip analogic existenţa vieţii în viaţă, a mai micului în mai mare şi a tuturor în Spiritul Divin? Pe scurt, comitem o mare eroare – din vanitate – când ne închipuim că omul, în destinul său pământesc sau cel viitor, are o mai mare însemnătate în univers decât acel uriaş „bulgăre din vale”3 pe care-l cultivă şi-l dispreţuieşte şi căruia îi neagă orice suflet fără altă pricină mai serioasă decât aceea că nu-l vede acţionând [Vorbind despre maree, Pomponius Mela în tratatul său

intitulat De Situ Orbis afirmă: „fie că universul e un animal uriaş, fie că” etc.]4.

Aceste speculaţii, precum şi altele asemănătoare, au dat întotdeauna cugetărilor mele în munţi şi păduri, lângă râuri şi lângă ocean, o tentă pe care lumea de rând ar numi-o fără ezitare fantastică. Preumblările mele prin aceste locuri au fost multe, îndrăzneţe şi adesea singuratice, iar interesul cu care am colindat nenumăratele văi adânci şi sumbre sau am privit cerul oglindit în apa nenumăratelor lacuri limpezi era mult sporit de gândul că am colindat şi am contemplat singur. Care-i francezul ăla gureş [De fapt Balzac, dar nu-mi amintesc cuvintele exacte.] care, făcând aluzie la binecunoscuta lucrare a lui Zimmerman, a spus că la solitude est une belle chose: mais ii faut quelqu'un pour vous dâre que la solitude est une belle chose? 5 Ca epigramă nu poate fi tăgăduită, dar il faut! Nu există o asemenea trebuinţă.

Într-una dintre rătăcirile mele singuratice într-o regiune foarte îndepărtată, cu munţi împrejmuiţi de alţi munţi, cu râuri triste şi iezere melancolice, încrâncenate sau somnolente, am dat peste o apă şi o insulă. Am dat peste ele pe neaşteptate, într-un iunie cotropit de verdeaţă; m-am întins pe iarbă sub ramurile unui arbust parfumat, de origine necunoscută, cu gând să adorm pe când contemplam priveliştea.

Simţeam că doar în felul acesta reuşeam să o văd mai bine – aşa cerea natura însăşi a fantasmei pe care-o ascundea peisajul.

De jur-împrejur, afară de hotarul dinspre apus, unde soarele sta să asfinţească, se înălţau zidurile verzi ale pădurii. Pârâul, care cotea brusc, pierzându-se imediat din vedere, părea să nu aibă nici o ieşire din temniţa sa, mai degrabă dând impresia că e înghiţit de frunzişul adânc şi verde al arborilor de la răsărit; iar în direcţia opusă (aşa îmi apărea mie cum stăteam întins pe spate şi priveam în sus)

se rostogolea în vale, fără zgomot, necontenit, o imensă cascadă roşu-aurie, din fântânile amurgite ale cerului.

Aproape de centrul acestui mic tablou cuprins de privirea mea vizionară se odihnea pe sânul apei o mică insulă circulară îmbrăcată toată în verdeaţă:

Acolo turle şi umbrele lor se-mpletesc
Şi cu toatele parcă în aer plutesc6.

Apa sticloasă aducea atât de mult cu o oglindă încât era cu neputinţă să-ţi dai seama în care punct al pajiştii de smarald începea domeniul ei cristalin.

Poziţia în care mă aflam îmi îngăduia să cuprind dintr-o singură privire atât hotarul de răsărit, cât şi pe cel de apus al insulei: am observat că între cele două aspecte era o deosebire foarte pronunţată.

Cel de-al doilea era un sclipitor harem de miracole ale grădinilor, strălucind şi îmbujorându-se sub ochiul razelor piezişe, surâzând extatic prin toate florile sale. Iarba era scurtă, mlădioasă, cu un parfum dulce, pretutindeni cu narcise galbene. Arborii erau subţiri, încântători, drepţi, luminoşi, zvelţi şi graţioşi, orientali ca formă şi frunziş, cu coaja netedă, lucioasă şi viu colorată. Pretutindeni părea să domnească sentimentul copleşitor al vieţii şi al bucuriei; şi deşi cerul nu trimitea nici o adiere, totul părea clătinat de puzderia de fluturi care zburau încoace şi încolo şi pe care i-ai fi putut lua drept nişte lalele înaripate [Florem putares nare per liquidum aethera – P. Commire.]7.

Celălalt capăt, cel dinspre răsărit al insulei, era cufundat în cea mai neagră umbră. Aici totul era învăluit într-o sumbră melancolie, dar plină de calm şi de frumuseţe. Arborii erau închişi la culoare şi lugubri ca formă şi siluetă, răsucindu-se în configuraţii triste, solemne şi spectrale ce trezeau simţăminte de jale şi de moarte. Iarba purta nuanţele profunde ale chiparosului, firele sale legănându-şi languros capetele, iar din iarbă se iveau pretutindeni o droaie de movilite slute, joase, înguste, nu prea lungi, care păreau numai a fi morminte, deşi erau împresurate de tufe

de rută şi de rozmarin. Umbra arborilor cădea grea pe apă, de parcă s-ar fi îngropat în ea, impregnându-i străfundurile cu propria-i întunecime. Aveam impresia că pe măsură ce soarele scăpata fiecare umbră se despărţea cu regret de trunchiul ce-i dăduse viaţă, absorbită fiind de şuvoi, şi că din arbori se desprindeau alte umbre grăbite să ia locul celor îngropate mai înainte.

Această idee, odată încolţită în închipuirea mea, mă tulbură enorm şi curând m-am cufundat în reverie. „Dacă există undeva o insulă vrăjită”, am zis în sinea mea, "ea trebuie să fie. Iată locul de întâlnire al celor câteva Zâne graţioase care au supravieţuit urgiei abătute asupra stirpei lor.

Aceste morminte înverzite sunt ale lor? Sau şi ele renunţă, asemenea oamenilor, la preafericitele lor vieţi? Moartea lor nu-i oare o lentă şi sfâşietoare petrecere în care ele dăruiesc lui Dumnezeu câte puţin din existenţa lor8, aşa cum aceşti arbori dăruiesc umbră după umbră epuizându-şi esenţa până la pieire? Ceea ce-nseamnă arborele muribund pentru apa care se îmbibă de umbra lui, înnegrindu-se astfel şi mai mult de la pradă, n-ar putea fi şi viaţa Zânei pentru moartea ce o devoră?"

Pe când cugetam în acest fel, cu ochii pe jumătate închişi, în timp ce soarele cobora grăbit spre culcuşul lui, iar curenţii turbionari goneau roată primprejurul insulei, purtând pe piept mari solzi, luminoşi şi albi din coaja sicomorului – solzi pe care din pricina nenumăratelor lor poziţii pe apă o imaginaţie mai aprinsă i-ar fi putut preschimba după dorinţă în orice – pe când cugetam astfel, mi se păru că silueta uneia dintre Zânele despre care visasem se îndrepta încet dinspre lumina dominând la hotarul apusean al insulei către regiunea întunecată. Se ţinea dreaptă într-o barcă nespus de fragilă pe care o mâna doar cu fantoma unei vâsle. Aflându-se sub influenţa razelor asfinţitului, chipul ei părea să emane bucurie, dar când barca ei ajunse în dreptul umbrei, acest chip fu urâţit de

mâhnire. Barca lunecă încet mai departe şi după ce dădu ocolul insulei pătrunse din nou în regiunea luminoasă. „înconjurul pe care Zâna abia l-a încheiat”, am continuat eu gânditor, „este ciclul unui an scurt din viaţa ei. Ea a traversat o iarnă şi o vară. Acum e mai aproape de Moarte cu un an: căci n-am pierdut din vedere faptul că, ajungând ea în regiunea neguroasă, umbra i se dezlipi de trup şi fu înghiţită de apa întunecată, a cărei negreală deveni şi mai neagră.”

Barca apăru din nou împreună cu Zâna; dar pe chipul ei se citea mai mult îngrijorare şi nesiguranţă şi mai puţin din acea bucurie sprinţară.

Ea se-ndreptă plutind din nou dinspre lumină către întuneric (care se îngroşa cu fiecare clipă), iar umbra i se desprinse din nou de trup şi căzu în apa ca abanosul şi fu absorbită de negreala ei. De mai multe ori la rând ea făcu înconjurul insulei (în vreme ce soarele se grăbea spre culcuşul său) şi de fiecare dată când apărea în lumină, o tristeţe tot mai adâncă îi învăluia întreaga fiinţă, din ce în ce mai subţire, mai plăpândă, mai nedesluşită; şi de fiecare dată când ea pătrundea în întuneric se desprindea de pe ea un spectru mai întunecat care se cufunda într-o umbră tot mai neagră. Dar în cele din urmă, când soarele dispăru cu totul, Zâna, acum năluca fiinţei de altădată, pătrunse nemângâiată cu barca ei în tărâmul potopului de abanos – şi dacă a mai ieşit vreodată de acolo nu vă pot spune, căci peste toate lucrurile s-au aşternut tenebrele, iar eu n-am mai văzut niciodată chipul ei vrăjit.

NOTĂ

INSULA ZÂNEI (THE ISLAND OF THE FAY)

(A: Graham's Magazine, iun. 184; B: Broadway Journal, 4 oct. 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

La prima ei apariţie în Graham's, această „încântătoare fantezie” (T. O. Mabbott) însoţea o gravură de John Sartain

„după un original de John Martin” (pictor englez cu multe simpatii şi antipatii în epocă).

Poe pare să se fi inspirat dintr-o cunoscută istorisire despre pictorul şi poetul englez William Blake, aşezată ca introducere în fruntea unui poem de 10 catrene semnat „A” şi apărut în New York Mirror (21 iun. 1834):

"ÎNMORMÂNTAREA UNEI ZÂNE

Citind deunăzi interesantul volum al lui Macnish despre Filosofia somnului, am fost foarte impresionat de scurta, dar extrem de sugestiva sa relatare despre pictorul Blake. Acesta era renumit pentru „obiceiul său de-a conversa cu îngerii, cu demonii şi cu eroii şi de-a lua înfăţişarea lor”.

Una dintre viziunile sale mi s-a părut atât de poetică în concepţia sa, încât am simţit o dorinţă irepresibilă de a-i da o haină poetică.

„Madam, aţi văzut vreodată înmormântarea unei zâne?” îi zise el odată unei lady. „Niciodată, sire”, fu răspunsul. „Eu da”, zise Blake, „dar nu până seara trecută. Ieşisem la plimbare singur prin grădină; era multă linişte printre crengile arborilor şi printre flori, şi mai mult decât o dulceaţă obişnuită în aer; am auzit un sunet grav şi plăcut, şi nu ştiam de unde venea. In cele din urmă am văzut mişcându-se frunza lată a unei flori, iar sub ea am văzut o procesiune de creaturi de mărimea şi culoarea greierilor verzi şi gri, purtând un trup întins pe o frunză de trandafir, pe care l-au îngropat cu cântări şi apoi au dispărut. A fost înmormântarea unei zâne”.

Alte surse posibile ar fi putut fi A Fairy Tale (Un basm) – scris probabil de Margaret Mercer, sora lui Charles Fenton Mercer, membru al Congresului pentru statul Virginia – apărut în Southern Literary Messenger (ian. 1836) şi o „fantezie”, născută poate din visul lui Poe însuşi, pe care a descris-o în versiunile timpurii (1835, 1840) ale lui Hans Pfaall, eliminată ulterior: „Şi din această apă melancolică a crescut o pădure de arbori înalţi, orientali, ca în visele sălbatice, şi am păstrat în minte faptul că umbrele arborilor

care cădeau pe lac nu rămâneau pe întinderea apei, ci se scufundau încet şi sigur, şi se uneau cu valurile, în timp ce din trunchiurile copacilor renăşteau încontinuu alte umbre, luând locul fraţilor lor astfel îngropaţi. „Iată deci„, am zis gânditor, „adevărata pricină pentru care apele acestui lac se înnegresc cu vârsta şi cu fiecare ceas devin tot mai melancolice".

Insula zânei a fost scrisă probabil în apr. 1841, pe când se lucra la numărul din iunie al revistei Graham's Magazine.

Tălmăciri în franceză: Charles Baudelaire. JL'âle de la fee, în Le Pays, 28 şi 30 ian. 1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Paris, Michel Levy, 1857.

Colocviul dintre Monos şi Una în româneşte de Liviu Cotrău

?

Aceste lucruri sunt în viitor.

Sofocle, Antigona1

Una. „Născută iarăşi”?

Monos. Da, preafrumoasă şi preaiubită Una, „născută iarăşi”2. Acestea sunt cuvintele al căror mistic înţeles îl cercetasem de atâta vreme, respingând explicaţiile preoţimii, până când Moartea însăşi mi-a dezvăluit secretul.

Una. Moartea!

Monos. Cât de ciudat, dulce Una, tu repeţi cuvintele mele! Observ şi o anume şovăială în mersul tău, o vie nelinişte în ochii tăi. Eşti surprinsă şi copleşită de sublima noutate a Vieţii Veşnice3. Da, despre

Moarte vorbeam. Şi cât de straniu sună aici acest cuvânt care din timpuri străvechi umplea de teroare toate inimile, aruncând o pată asupra tuturor plăcerilor!

Una. Ah, Moartea, strigoiul ce se înfruptă la toate ospeţele! 4 Monos, cât de des ne pierdem în speculaţii asupra naturii sale! Cât de misterios acţiona ea ca o stavilă în calea fericirii omeneşti, reamintindu-i „până aici, şi mai departe nu!”5 Acea dragoste fierbinte, dragul meu Monos, care ardea deopotrivă în piepturile noastre – cât de

amăgitor ne dezmierdam nebuni de fericire la întâia ei înmugurire, la gândul că fericirea noastră îşi sporea tăria din tăria ei! Doamne! Cu cât creştea mai mult, cu atât creştea şi în inimile noastre spaima de ora blestemată care se grăbea să ne despartă pentru vecie! Şi o dată cu timpul era tot mai dureros să iubeşti. Ura ar fi însemnat atunci o adevărată binecuvântare.

Monos. Nu vorbi aici despre aceste suferinţe, dragă Una – acum a mea, a mea pentru totdeauna.

Una. Dar amintirea durerii trecute – nu-i oare o bucurie prezentă? 6

Dar mai am multe de spus despre cele ce s-au petrecut. Mai presus de toate ard de nerăbdare să aflu amănuntele propriei tale treceri prin neagra Vale a Umbrei7.

Monos. Când s-a întâmplat oare ca prealuminoasa Una să-l întrebe în zadar pe Monos al ei? Îţi voi povesti în amănunt totul – dar din care punct să înceapă fantastica poveste?

Una. Din care punct?

Monos. Ai zis.

Una. Te înţeleg, Monos. În Moarte am descoperit amândoi înclinaţia omenească de-a defini indefinibilul. De aceea nu-ţi voi spune să începi cu clipa când a încetat viaţa, ci să începi cu acel moment trist, foarte trist, când, după ce te-a lăsat febra, te-ai cufundat într-o toropeală senină şi încremenită, în vreme ce eu îţi mângâiam pleoapele palide cu degetele înfierbântate ale dragostei.

Monos. O vorbă mai întâi, Una mea, despre starea generală a omului în această epocă. Iţi aminteşti desigur că o mână de înţelepţi dintre străbunii noştri – cu adevărat înţelepţi, deşi nu în ochii lumii – îndrăzniseră să pună la îndoială proprietatea termenului de „progres”, cum era el aplicat mersului înainte al civilizaţiei noastre. Au existat peri* oade în fiecare din cele cinci-şase veacuri premergătoare dispariţiei noastre când câte un intelect mai viguros se scula să susţină cu îndrăzneală acele principii al căror adevăr se înfăţişează acum atât de limpede raţiunii

noastre vătămate – principii ce-ar fi trebuit să ne înveţe să ascultăm de legile naturii mai degrabă decât să încercăm să le supunem noi pe ele. La mari intervale apăreau unele spirite superioare care socoteau fiecare pas înainte în ştiinţele practice drept un regres în ce priveşte adevărata utilitate. Uneori intelectul poetic – acel intelect care, abia acum ne dăm seama, era cel mai exaltat dintre toate – căci adevărurile care aveau cea mai adâncă semnificaţie pentru noi nu puteau fi atinse decât prin acea analogie care vorbeşte convingător doar imaginaţiei şi care raţiunii neajutorate nu-i spune nimic – uneori acest intelect poetic mai făcea un pas înainte întru conturarea ideii cam tulburi de filosofie, găsind în parabola mistică despre pomul cunoaşterii şi despre rodul său interzis şi aducător de moarte o dovadă grăitoare a faptului că nu-i era menită omului cunoaşterea pe când el se afla în condiţia nevârstnică a sufletului său8. Iar aceşti oameni – poeţii – trăind şi pierind în mijlocul dispreţului afişat de „utilitarişti”9 – pedanţi ordinari ce-şi arogau pentru sine un titlu pe care, la drept vorbind, tocmai cei dispreţuiţi l-ar fi meritat – aceşti oameni – poeţii – cugetau cu ardoare, dar nu fără chibzuinţă, la străvechile zile când trebuinţele noastre erau tot atât de simple, pe cât de intense erau bucuriile noastre – zile când voioşia era o vorbă necunoscută, atât de solemnă şi de stăpânită era fericirea – zile sfinte, auguste şi binecuvântate când râurile albastre goneau nestăvilite printre colinele împădurite, hăt departe înspre singurătatea codrilor străvechi, înmiresmaţi şi virgini.

Totuşi aceste nobile excepţii de la haosul general nu făceau decât să-l adâncească prin opoziţie. Vai! Se abătuse asupra noastră cea mai cumplită dintre toate cumplitele noastre zile10. Marea „mişcare” – acesta era cuvântul de ordine – mergea înainte: o dezordine bolnavă, atât moral, cât şi fizic. Arta – Artele – se înălţau supreme şi, odată întronate, înlănţuiau intelectul care le instalase la putere.

Omul, neputând face decât să recunoască supremaţia Naturii, exulta copilăreşte în faţa noii şi mereu crescândei sale puteri asupra elementelor Naturii înseşi. Şi tocmai când în închipuire se credea Dumnezeu, fu atins de o imbecilitate infantilă. Cum s-ar putea presupune din originea bolii sale, el se molipsi de sistem şi de abstracţiuni. Se înconjură de generalităţi. Din noianul de idei trăsnite, aceea a egalităţii universale câştigă teren; iar în faţa analogiei şi a lui Dumnezeu – în pofida strigătului prevenitor al legilor gradaţiei dominând atât de vădit peste toate lucrurile de pe Pământ şi din Ceruri, se făcură tot felul de încercări disperate de instaurare a

Democraţiei universale. Dar acest rău îşi avea obârşia în chip necesar în răul cel mare Cunoaşterea. Omul nu putea şi să cunoască şi să nu cadă în ispită11. Intre timp se înălţară puzderie de oraşe gigantice şi fumegânde. Frunzele verzi se chirceau sub răsuflarea fierbinte a furnalelor. Minunatul chip al Naturii se veştejea, ca şi când ar fi suferit ravagiile vreunei molime scârbavnice. Şi mi se pare, dulce Una, că până şi sentimentul a tot ce era forţat şi artificial ne-ar fi putut opri aici. Dar acum se vede că, pervertindu-ne gustul, sau mai curând neglijând orbeşte cultivarea sa în şcoli, ne-am pricinuit propria destrucţie12. Căci în adevăr într-o astfel de criză singur gustul – acea facultate care, ocupând o poziţie intermediară între intelectul pur şi simţul moral, n-ar fi trebuit din precauţie niciodată ignorată – acum, singur gustul ne-ar fi putut călăuzi blând înapoi la Frumuseţe, la Natură şi la Viaţă. Vai! De nu era spiritul contemplativ pur şi măreaţa intuiţie ale lui Platon! Vai! De nu era (?) pe care el a socotit-o pe bună dreptate învăţătura atotsuficientă a sufletului! Vai! De nu erau el şi ea!

— Căci era mare trebuinţă de amândoi când amândoi erau complet uitaţi ori dispreţuiţi [„Anevoie se va găsi o mai potrivită învăţătură decât aceea pe care experienţa atâtor veacuri a descoperit-o deja; iar aceasta constă pe scurt în

gimnastica trupului şi în muzica sufletului”, Repub., Cartea a Ii-a. „Din această pricină e atât de însemnată educaţia muzicală; căci ea ajută ca Ritmul şi Armonia să pătrundă cât mai adânc în suflet, luându-l în deplină stăpânire, umplându-l de frumuseţe şi îndemnând omul la frumuseţe. El va preţui şi va admira Frumosul; îl va primi cu bucurie în suflet, se va nutri din el şi-şi va impregna de el întreaga lui fiinţă.”, ibid., Cartea a III-a. Muzica (?) avea însă pentru atenieni un înţeles mult mai cuprinzător decât pentru noi. Ea cuprindea, pe lângă armoniile ritmului şi ale tonului, dicţia poetică, sentimentul şi harul, fiecare în accepţiunea sa cea mai largă. Studiul muzicii însemna pentru ei de fapt cultivarea'gustului – a celui care recunoaşte frumuseţea – spre deosebire de raţiune, care se ocupă numai de adevăr."]13.

Pascal, un filosof pe care-l iubim amândoi, a spus – cât de adevărat! – „que tout notre raisonnement se reduit ă ceder au sentiment”14; şi nu-i imposibil ca sentimentul naturii, dacă permitea timpul, să-şi fi recâştigat vechiul ascendent asupra brutalei raţiuni matematice a şcolilor.

Dar n-a fost să fie aşa. Îmboldită prematur de patima cunoaşterii, vechea epocă a lumii îşi continua mersul înainte. Acest lucru marea masă a omenirii nu-l vedea sau, trăind lacom, deşi nefericită, se făcea că nu-l vede. Cât despre mine, hrisoavele Pământului mă învăţaseră să văd în ruina totală preţul celei mai înalte civilizaţii. Mă nutrisem de o anume preştiinţă a Destinului nostru comparând China cea simplă şi robustă cu Asiria arhitectul, cu Egiptul astrologul, cu Nubia, mai iscusită decât amândouă, mama turbulentă a tuturor Artelor1510. În istoria [„Istorie” de la? A contempla.]16 acestor ţinuturi am întâlnit o rază din Viitor. Realizările tehnice ale ultimelor trei fură boli locale ale Pământului şi în nimicirea fiecăreia în parte văzuserăm aplicate remedii locale; dar pentru restul lumii infectate nu puteam anticipa nici o regenerare decât în moarte. Pentru

ca omul să nu dispară ca rasă am văzut că el trebuia „să se nască iarăşi”.

Şi iată momentul, draga şi preafrumoasa mea, când zilnic ne lăsăm spiritele pradă viselor. Iată momentul când la asfinţit vorbeam despre zilele ce-aveau să vină, când scoarţa Pământului, cicatrizată de Industrie, după ce va fi îndurat acea purificare [Cuvântul „purificare” pare a fi întrebuinţat aici cu sensul pe care-l avea rădăcina sa: grecescul trup, foc.] care doar ea ar fi putut să-i înlăture obscenităţile dreptunghiulare, avea să se gătească din nou cu verdeaţa, cu povârnişurile şi cu apele surâzânde ale Paradisului şi să devină în cele din urmă un lăcaş potrivit pentru om17; pentru omul purificat prin Moarte, pentru omul al cărui exaltat intelect nu mai avea să fie otrăvit de cunoaştere, pentru omul mântuit, regenerat, fericit şi acum veşnic, totuşi pentru omul încă material.

Una. Prea bine îmi amintesc acele conversaţii, dragă Monos; dar epoca focului pârjolitor nu era chiar atât de aproape cum credeam noi şi cum într-adevăr ne îndemna să credem haosul de care vorbeşti. Oamenii trăiau; şi mureau singuri. Tu însuţi, învins de boală, ai intrat în mormânt, unde ai fost repede urmat de credincioasa ta Una. Şi deşi veacul ce s-a scurs de atunci şi al cărui sfârşit ne apropie din nou, nu ne tortura simţurile adormite cu neastâmpărul duratei, totuşi, dragă Monos, a fost un veac.

Monos. Zi mai degrabă un punct din infinitul vag. Neîndoielnic că am murit în epoca de decrepitudine a Pământului. Cu inima istovită de nelinişti ce-şi aveau obârşia în haosul şi în ruina generală am cedat febrei nemiloase. După câteva zile de suferinţă şi multe altele de delir feeric, plin de extaz18, ale cărui manifestări ţi s-au părut a fi însemnele suferinţei, în timp ce doream, dar eram incapabil să-ţi alung această amăgire, după câteva zile am fost cuprins, precum ai zis, de o toropeală senină şi încremenită; iar cei din jurul meu au numit-o Moarte.

Cuvintele sunt lucruri vagi. Starea mea nu-mi răpise simţurile. Nu mi se părea mult deosebită de neasemuita pace a celui care, după un somn îndelung şi adânc, prăvălit în nesimţire, în soarele unei amiezi de vară, începe să-şi recapete încet-încet cunoştinţa doar graţie îndestulării sale cu somn, fără însă a fi trezit de zgomotele dimprejur.

Nu mai respiram. Pulsul era nemişcat. Inima încetase să mai bată. Voinţa nu mă părăsise, dar era neputincioasă. Simţurile erau neobişnuit de active, deşi ele acţionau periferic, fiecare preluând la întâmplare funcţiunile celuilalt. Gustul şi mirosul se amestecau în chip nedesluşit, devenind unul singur, anormal şi intens. Apa de trandafir cu care mi-ai umezit gingaş buzele până în ultima clipă trezea în mine dulci năluciri despre flori – fantastice flori, mult mai frumoase decât oricare altele de pe bătrânul nostru Pământ, dar ale căror prototipuri le vedeam înflorind aici în jurul nostru. Pleoapele, anemice şi străvezii, nu puneau nici o stavilă privirii. Întrucât voinţa era paralizată, globurile nu se puteau roti în orbitele lor, dar toate obiectele aflate în câmpul meu vizual se vedeau mai mult sau mai puţin distinct; razele ce cădeau pe retina exterioară sau pe cornul ochiului aveau un efect mai puternic decât cele ce atingeau suprafaţa frontală sau interioară. Totuşi, în primul caz acest efect era atât de anormal, încât nu-l deosebeam decât ca sunet – un sunet armonios sau discordant, după cum obiectele care apăreau la margini erau fie luminoase, fie învăluite în umbră, fie rotunde, fie unghiulare. În acelaşi timp auzul, deşi excitat la maximum, funcţiona fără greş, recepţionând sunetele reale cu o precizie tot atât de mare ca aceea a sensibilităţii. Pipăitul suferise o modificare oarecum mai neobişnuită. Impresiunile sale erau recepţionate târziu, dar erau reţinute cu îndărătnicie, de fiecare dată dând naştere celei mai intense plăceri fizice. Astfel, apăsarea degetelor tale gingaşe pe pleoapele mele, recunoscută mai întâi doar de văz, într-un târziu, mult după ce ele fuseseră retrase, îmi umpleau întreaga fiinţă de o

imensă desfătare senzuală. Repet: desfătare senzuală. Toate percepţiile mele erau de natură senzuală. Informaţiile furnizate creierului de către simţuri nu erau câtuşi de puţin ordonate de către inteligenţa neînsufleţită. Durere nu era decât puţină; plăcere era multă; dar deloc durere sau plăcere morală. Astfel, hohotele tale de plâns îmi pătrundeau în urechi cu cadenţele lor funebre, fiind înregistrată fiecare variaţie a tonului lor trist; dar ele erau sunete muzicale suave şi nimic mai mult; ele nu transmiteau raţiunii defuncte nici o idee despre suferinţele ce le dăduseră naştere; în vreme ce lacrimile grele şi neîntrerupte care-mi cădeau pe obraji şi care povesteau celor din jur de o inimă zdrobită pur şi simplu umpleau fiecare fibră a fiinţei mele cu un fior extatic. Şi într-adevăr aceasta era Moartea despre care aceşti priveghetori vorbeau cu reverenţă, în şoapte grave – tu, dulce Una, cu glasul întretăiat de vaiete.

M-au îmbrăcat în straie de mort – trei-patru siluete sumbre care se agitau grăbite încoace şi încolo. Când ele traversau câmpul meu vizual le reţineam ca forme; dar când se deplasau spre margini imaginile lor îmi evocau ideea de ţipete, gemete şi alte manifestări cumplite ale terorii, ale ororii sau ale deznădejdii. Tu singură, îmbrăcată într-un veşmânt alb, scoteai sunete muzicale ori de câte ori te învârteai în jurul meu.

Ziua scăpata; şi pe măsură ce lumina pălea mă simţeam cuprins de un neastâmpăr tulbure – o nelinişte aidoma celei pe care o încearcă cel care doarme şi aude necontenit în urechi sunete reale şi triste – dangăte îndepărtate, solemne, la intervale lungi, dar egale, şi amestecându-se cu visuri melancolice. Sosi noaptea; şi o dată cu umbrele sale o grea suferinţă. Îmi apăsa mădularele cu apăsarea ce ţi-o dă o greutate uriaşă, şi era vie. Mai era şi un sunet tânguitor, nu diferit de ecoul îndepărtat al talazurilor mării, dar mai susţinut, care, începând cu cele dintâi umbre ale înserării, îşi sporise puterea o dată cu întunericul.

Deodată în încăpere fură aduse lumini, iar acest ecou fu brusc întrerupt de răbufniri dese şi inegale ale aceluiaşi sunet, dar nu atât de lugubre, şi mai puţin distincte. Apăsarea grea se ostoise în mare măsură; şi înfiripându-se din flacăra fiecărei lămpi (căci erau multe) începu să picure neîncetat în urechile mele un cântecel melodios şi monoton.

Dragă Una, iar când, apropiindu-te de patul pe care stăteam întins, te-ai aşezat blând lângă mine, şi ţi-ai apăsat buzele dulci şi parfumate pe fruntea mea, din pieptul meu se înălţă tremurând şi contopindu-se cu senzaţiile pur fizice pe care le trezea această împrejurare ceva ce părea înrudit cu sentimentul însuşi, un sentiment care, pe jumătate contempla, pe jumătate răspundea înfocatei tale iubiri şi tristeţii; dar acest sentiment nu-şi avea rădăcinile în inima paralizată, ci într-adevăr părea mai degrabă o umbră decât ceva real, şi care se stinse repede, mai inti* într-o linişte desăvârşită, iar apoi într-o plăcere pur senzuală, ca mai înainte.

Iar acum, din naufragiul şi din haosul simţurilor de rând părea să se fi născut în mine un al şaselea simţ în întregime perfect. În exerciţiul său am descoperit o sălbatică desfătare – totuşi o desfătare încă de natură fizică în măsura în care inteligenţa n-avea nici un rol. Freamătul din fiinţa animală încetase cu desăvârşire. Nici un muşchi nu tremura; nici un nerv nu vibra; nici o arteră nu palpita. Dar în creier parcă ar fi rodit ceva, ceva pe care nici un cuvânt n-ar putea să-l transmită, chiar şi într-un mod vag, inteligenţei pur omeneşti. Hai să-i zic vibraţia pendulului mental. Era încarnarea morală a ideii abstracte de Timp. Prin absoluta egalizare a acestei mişcări – sau a oricărei mişcări similare – fuseseră reglate ciclurile globurilor celeste înseşi.

Cu ajutorul său am măsurat neregularităţile pendulului de pe şemineu, precum şi cele ale ceasurilor priveghetorilor. Ticăitul lor îmi ajungea limpede la urechi. Cele mai mici deviaţii de la măsura exactă – iar aceste deviaţii erau

obsedante – mă afectau întocmai cum pe Pământ abaterile de la adevărul abstract afectau simţul moral. Cu toate că în încăpere nu erau două pendule care să bată secundele la fel, totuşi nu-mi era deloc greu să reţin constant în minte timbrul şi erorile de moment ale fiecăruia. Iar acest – acest sentiment viu, perfect, independent al duratei, acest sentiment existând (cum omul nu l-ar fi putut concepe să existe) independent de oricare succesiune de evenimente, această idee, acest al şaselea simţ, răsărind din cenuşa celorlalte, era primul pas hotărât şi energic al sufletului atemporal pe pragul Veşniciei temporale.

Era miezul nopţii, iar tu încă stăteai lângă mine. Toţi ceilalţi părăsiseră lăcaşul Morţii. Mă aşezaseră în sicriu. Lămpile ardeau pâlpâind; mi-am dat seama de acest lucru după tremurul acordurilor solemne.

Dar deodată aceste acorduri pierdură din claritate şi din volum. In cele din urmă încetară. Parfumul din nările mele dispăru. Nici o formă nu-mi mai tulbura viziunea. Apăsarea întunericului mi se ridică de pe piept. Fiinţa-mi fu zguduită de un şoc surd, ca acela produs de electricitate, urmat de completa pierdere a ideii de contact. Tot ce omul numeşte simţ se topi în conştiinţa unică a entităţii şi în sentimentul trainic al duratei. Corpul muritor fusese atins în cele din urmă de aripa fatalei Descompuneri.

Totuşi nu întreaga simţire mă părăsise; căci conştiinţa şi sentimentul rămas preluaseră unele din funcţiunile sale printr-un soi de intuiţie letargică. Contemplam schimbarea cumplită ce opera acum asupra cărnii şi, aşa cum în vis ne dăm seama uneori de prezenţa fizică a celui care se apleacă peste noi, tot astfel, dulce Una, simţeam încă într-un chip tulbure că tu şedeai lângă mine. Asemenea şi când sosi amiaza zilei următoare nu mi-au scăpat mişcările ce te-au îndepărtat de căpătâiul meu, care m-au pecetluit în sicriu, care m-au aşezat pe carul mortuar, care m-au purtat până la groapă, care m-au coborât în ea, care au azvârlit ţărâna grea peste mine şi care m-au abandonat astfel în beznă şi în

putreziciune somnului meu trist şi solemn în tovărăşia viermelui.

Iar aici în temniţa ce are puţine taine de mărturisit s-au scurs zile şi săptămâni şi luni; iar sufletul privea îndeaproape cum zbura fiecare secundă şi fără efort îi înregistra zborul – fără efort şi fără intenţie.

Trecu un an. Conştiinţa fiinţei devenise cu fiecare ceas tot mai tulbure, iar aceea a simplei aşezări îi uzurpase în mare măsură poziţia.

Ideea entităţii se contopea cu aceea a locului. Spaţiul îngust din jurul a ceea ce fusese trupul ajunsese acunrsă fie trupul însuşi. În cele din urmă, cum adesea i se întâmplă celui care doarme (doar în somn şi în lumea sa poate fi imaginată Moartea), în cele din urmă, cum i s-a întâmplat adesea pe Pământ celui care dormea adânc, când o rază fugară îl trezea pe jumătate, lăsându-l totuşi cufundat în vise, la fel şi pentru mine în încleştata îmbrăţişare a Umbrei sosi acea lumină care singură ar fi avut puterea de-a trezi – lumina statornicei Iubiri. Oameni trudeau la mormântul întunecat în care zăceam. Ei dădură deoparte pământul jilav. Peste oasele mele putrede coborâră sicriul Unei.

Şi din nou totul fu neant. Acea lumină nebuloasă se stinsese. Acel tremur imperceptibil se potolise. Se scurseră nenumăraţi lustri. Ţărâna se întoarse în ţărâna19. Viermele nu mai avea de mâncare. In cele din urmă sentimentul fiinţei dispăru cu totul, iar în locul său – în locul tuturor lucrurilor – domneau suveran şi perpetuu autocraţii Spaţiu şi Timp. Pentru ceea ce nu exista, pentru ceea ce n-avea formă, pentru ceea ce era neînsufleţit, dar nici nu conţinea materie, pentru tot acest nimic şi pentru toată această veşnicie mormântul era totuşi un cămin, iar orele nimicitoare, tovarăşi.

NOTĂ

COLOCVIUL DINTRE MONOS ŞI UNA

(THE COLLOQUY OF MONOS AND UNA)

(A: Graham's Magazine, aug. 1841; B: Tales, 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Este al doilea din trilogia dialogurilor lui Poe despre sufletele binecuvântate din rai, celelalte fiind Convorbirea dintre Eiros şi Charmion (1839) şi Puterea cuvintelor (1845).

Aici, la fel ca în sonetul său de tinereţe dedicat „Ştiinţei” şi ca în Insula zânei, Poe respinge ideea de progres şi democraţie egalitaristă, optând în schimb pentru mitul antic al „unei vârste de aur” în istoria omenirii.

Eseul a fost scris probabil în mai sau iunie 1841.

Titlul macaronic (conflaţie a masculinului grecesc şi a femininului latin pentru „unu”) trimite la povestirea lui Bulwer-Lytton, Monos and Daimonos:

A Legend, sursa unei alte proze a lui Poe: Tăcere – O fabulă. Bulwer e menţionat de Poe într-o recenzie din Southern Literary Messenger (febr. 1836).

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudelaire, Le Coloque de Monos et Una, în Le Pays, 23 ian. 1855, reed., cu titlul

Coloque entre Monos et Una, în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857.

Nu-ţi pune niciodată capul rămăşag cu diavolul

O poveste cu morală în româneşte de Liviu Cotrău

Con tal que las costumbres de un autor, zice Don Thomas De Las Torres în precuvântare la ale sale Poeme de dragoste, sean puras y castas, importa muy poco que no sean igualmente severas sus obras1 – însemnând pe limba noastră2 că, atâta vreme cât morala unui autor e fără cusur, n-are importanţă care-i morala cărţilor sale. Bănuim că Don Thomas zace acum în Purgatoriu din pricina afirmaţiei sale. Din punctul de vedere al justiţiei poetice ar fi într-adevăr un lucru cât se poate de deştept să fie ţinut acolo până ce Poemele de dragoste se vor fi vândut din librării sau vor fi fost depozitate la arhivă, din lipsă de cititori. Orice operă de ficţiune ar trebui să aibă o morală; fapt cu totul remarcabil, criticii au descoperit că fiecare are una. Nu de mult, Philip

Melancthon a scris un comentariu pe marginea Batrachomiomahiei, dovedind că intenţia poetului era aceea de a sădi în sufletele oamenilor repulsia faţă de răzmeriţă. Mergând un pas mai departe, Pierre La Seine a arătat că intenţia lui era aceea de a recomanda tinerilor cumpătare la mâncare şi băutură. Aidoma şi Jacobus Hugo s-a mulţumit să constate că prin Euenis Homer avea în vedere pe Jean Calvin, prin Antinou pe Martin Luther, prin lotofagi pe protestanţi în general, iar prin harpii pe olandezi3. Scoliaştii noştri moderni nu sunt cu nimic mai prejos în ce priveşte perspicacitatea, căci aceşti indivizi demonstrează existenţa unui înţeles ascuns în Antediluvienii, a unei parabole în Powhatan, a unor vederi revoluţionare în Cocoşul Robin şi a transcendentalismului în Degeţel4. Pe scurt, s-a dovedit că nici un om nu se aşază la masa de scris fără un plan foarte amănunţit. În general, asta îi scuteşte pe autori de o serie de necazuri. Unui romancier, de pildă, nu trebuie să-i pese de morala sa. Ea este acolo – adică

undeva, încât morala şi criticii pot să-şi vadă de treabă. Când se va ivi prilejul nimerit, tot ce-a vrut şi tot ce n-a vrut să spună acel gentleman va fi scos la lumină de Cadranul sau de Gazeta de Mâine5, împreună cu tot ce-ar fi trebuit să spună, precum şi cu restul pe care bineînţeles că a vrut să-l spună, astfel încât în final toate se vor lămuri pe deplin.

Aşadar, învinuirea ce mi se aduce de către unii ignoranţi cum că n-aş fi scris niciodată o povestire morală sau, mai precis, o povestire cu morală, e lipsită de orice bază serioasă. Nu ei sunt criticii chemaţi să mă-nţeleagă şi să-mi dezvolte morala: iată secretul! În curând Pisălogul Nordamerican – gazetă trimestrială – îi va face să se ruşineze de prostia lor. Dar până atunci, ca să întârzii un pic execuţia şi să îndulcesc acuzaţiile împotriva mea, vă ofer această istorioară tristă, istorioară a cărei peremptorie morală nu poate fi pusă la îndoială, căci până şi un alergător ar putea citi majusculele care compun subtitlul povestirii. Ar trebui să mi se recunoască paternitatea acestui aranjament, mult mai inteligent decât cel al lui La Fontaine6 sau al altora care amână până în ultima clipă impresia generala pentru ca să o introducă apoi pe furiş la sfârşitul fabulei.

Defuncţi injuria ne afficiatur era una din Legile celor douăsprezece table, iar De mortuis nil nisi bonum7 o excelentă poruncă, chiar dacă morţii în chestiune nu erau decât nişte coate-goale8. Intenţia mea, prin urmare, nu-i aceea de a-l ponegri pe Fifirone Afurisitu', defunctul meu amic. El a fost un câine amărât, este adevărat, şi a avut parte într-adevăr de o moarte câinească, dar n-ar trebui să-l ocărim pentru viciile sale, căci ele proveneau dintr-un defect al maică-sii. Aceasta îşi dăduse întreaga silinţă să-l ciomăgească de când era mititel, fiindcă în mintea ei deşteaptă îndatoririle erau socotite întotdeauna drept plăceri, iar copiii, precum cotletele sau măslinii Greciei moderne, cu bătaia devin invariabil mai buni. Dar biata

femeie avu ghinionul să fie stângace, şi decât să-l altoiască pe copil un stângaci, ar face mai bine să-i dea pace.

Universul se roteşte de la dreapta la stânga, aşadar nu se cade să aghesmuieşti pruncul de la stânga la dreapta. Dacă fiece pălitură din direcţia cea bună sloboade câte un beteşug, urmează că fiece scatoalcă din cealaltă direcţie vâră în el un oarecare procent de răutate. Fusesem adesea martor la pedepsele lui Fifirone, şi chiar după felul cum dădea din picioare îmi puteam da seama că pe zi ce trecea îi mergea tot mai rău. În cele din urmă am constatat cu lacrimi în ochi că în privinţa ştrengarului nu mai era nici o speranţă şi într-o bună zi, după o chelfăneală soră cu moartea, al cărei singur efect fu acela că obrazul i se înnegrise ca la un negrotei şi că-l apucară pandaâiile, nemaiputând răbda, am căzut de-ndată în genunchi şi cu glas tânguitor i-am profeţit ruina.

Adevărul e că aplecarea lui spre viciu era fantastic de precoce. La cinci luni se înfuria atât de tare încât îi pierea glasul. La şase luni l-am surprins cum rodea un pachet de cărţi de joc. La şapte luni adesea înşfăca fetiţele şi le săruta. La opt luni refuza categoric să-şi pună semnătura pe angajamentul de abstinenţă. Samavolnicia lui lua cu fiece lună proporţii tot mai mari, încât la sfârşitul primului său an de viaţă insistă să poarte mustăţi; ba mai rău, prinse obiceiul să înjure, să blesteme şi să facă pariuri.

Acest din urmă năravi, din cale-afară de vulgar, împlini în cele din urmă, cum prevăzusem, ruina lui Fifirone Afurisitu'. Viciul cu pricina „creştea şi se întărea pe măsură ce creştea şi se întărea şi dânsul”9, pentru ca în ziua în care deveni bărbat să nu mai poată rosti o singură propoziţie fără s-o împăneze cu propuneri de prinsoare. Nu c-ar fi clocit în mintea lui gândul de-a face rămăşag de-adevăratelea. Nici pomeneală! Voi fi cinstit faţă de prietenul meu şi voi zice că mai curând ar fi preferat să clocească ouă. Pentru el toată treaba nu era decât o vorbă goală şi nimic mai mult, expresiile sale în legătură cu acest subiect neavând nici un

înţeles. Nu erau decât nişte amărâte de expletive – cuvinte imaginare menite doar să-i rotunjească propoziţia. Când spunea:

— Punem pariu? Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-l ia în serios. Dar eu nu mă puteam abţine să nu socot că era de datoria mea să-l pun la punct.

Năravul lui era imoral, şi i-am spus-o răspicat. Era vulgar, şi l-am rugat să mă creadă. Era condamnat de societate, aici nu spuneam decât adevărul. Era interzis printr-un decret al Congresului, aici n-aveam nici cea mai mică intenţie de a-l minţi. Am protestat, dar fără folos.

I-am explicat în zadar. Am stăruit, el zâmbea. L-am implorat, el râdea.

Am predicat, el rânjea. L-am ameninţat, el înjura. L-am lovit, el a chemat poliţia. L-am tras de nas, el l-a suflat şi s-a oferit să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că nu voi mai încerca niciodată acest experiment.

Sărăcia era un alt viciu pe care ciudatul defect fizic al mamei lui Afurisitu' i-l transmisese fiului ei. Acesta era îngrozitor de sărac, de bună seamă pricina pentru care expletivele din pariurile sale rareori atingeau latura pecuniară. Nu-mi amintesc să-l fi auzit spunând vreodată: „Pun rămăşag cu tine pe un dolar”. De obicei zicea: „Pun rămăşag pe ce vrei tu”, sau „Pun rămăşag pe ce-ai tu curajul”, sau „Pun rămăşag pe o nimica toată”, sau chiar mai interesant „Pun capul rămăşag cu diavolul”.

Această din urmă vorbă părea să-l satisfacă în cel mai înalt grad, poate şi pentru faptul că implica riscul cel mai mic, căci Afurisitu' devenise un zgârie-brânză cum nu s-a mai pomenit. Dacă l-ar fi ridicat cineva în braţe, ar fi constatat că avea un cap mic, a cărui pierdere ar fi fost şi ea mică. Dar nu-s decât nişte păreri personale şi nu-s deloc convins c-aş avea dreptul să i le atribui şi lui. În orice caz, vorba respectivă se bucura cu fiece zi de tot mai multă consideraţie, deşi a pune prinsoare pe propriii tăi creieri ca pe nişte bancnote dovedea o lipsă crasă de bun-simţ – dar

din pricina firii sale sucite prietenul meu nu putea înţelege acest lucru. În cele din urmă renunţă la toate celelalte expresii, reţinând-o numai pe ultima: Pun capul rămăşag cu diavolul, pe care o întrebuinţa cu o râvnă şi un devotament neţărmurite, care-mi displăceau şi-n egală măsură mă uimeau. Mi-au displăcut întotdeauna situaţiile pe care nu le-nţeleg. Tainele îl fac pe om să cugete, periclitându-i astfel sănătatea. Adevărul e că aerul cu care Conu' Afuristu' pronunţa vorba sa nesuferită, maniera lui de-a o rosti ascundea ceva, ceva ce mai întâi îmi trezi curiozitatea, dar mai pe urmă mă nelinişti – ceva pe care, în lipsa unui termen mai precis, îmi voi permite să-l numesc năstruşnic, dar pe care dl Coleridge l-ar fi numit mistic, dl Kant, panteistic, dl Carlyle, şerpuistic, iar dl Emerson, hipermisticistic10.

Începea să nu-mi mai placă defel. Sufletul lui Conu' Afurisitu' era în pericol. Am hotărât să uzez de întreaga mea elocinţă ca să-l salvez. Am jurat să-l servesc aşa cum Sfântul Pattrick, cel din cronica irlandeză, a servit broasca-râioasă, adică „trezind-o la realitate”. Fără zăbavă m-am dedicat misiei mele. Din nou m-am apucat să-l dojenesc. Din nou mi-am adunat forţele pentru o ultimă încercare de a-l reforma.

Ajungând eu la capătul predicii, Conu' Afurisitu' se comportă foarte ciudat. Câteva clipe rămase tăcut, iscodindu-mă cu privirea. Dar deodată îşi azvârli capul într-o parte şi-şi încruntă fioros sprâncenele, după care îşi desfăcu palmele şi-şi scutură umerii. Apoi clipi din ochiul drept.

Apoi repetă operaţia şi cu cel stâng. Apoi îi închise pe amândoi foarte tare. Apoi îi deschise pe amândoi atât de larg, încât m-am speriat de eventualele consecinţe. Apoi, ducându-şi degetul mare la nas, socoti de cuviinţă să facă nişte gesturi indescriptibile cu restul degetelor. În final, cu mâinile proptite în şolduri se îndură să-mi răspundă.

Nu-mi amintesc decât punctele mai importante din discursul său.

Că mi-ar fi îndatorat dacă mi-aş ţine gura. Că n-avea nevoie de sfaturile mele. Că dispreţuia toate insinuările mele. Că era destul de mare ca să-şi poarte singur de grijă. Că îl consideram şi acum bebeluşu' Afurisitu'? C-aveam ceva cu el? Că voiam să-l insult? Că eram nebun?

Pe scurt, ştia maică-mea că lipsesc de-acasă? Punea această ultimă întrebare ca unui om de încredere şi se jura că va ţine cont de răspunsul meu. Încă o dată mi-a cerut să-i spun pe şleau dacă maică-mea ştia că nu-s acasă. Tulburarea mea, zise el, mă dădea de gol, încât era dispus să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că nu ştia.

Conu'Afurisitu' nu aşteptă răspunsul meu, ci, făcând stânga-mprejur, mă părăsi cu o grabă nedemnă. E bine pentru el că a procedat astfel, fiindcă mă simţeam rănit în simţămintele mele. Până şi mânia reuşise să mi-o trezească, încât de data asta aş fi acceptat pariul său înjositor.

Aş fi câştigat pentru Starostele dracilor căpşorul lui Conu' Afurisitu', căci pe drept cuvânt măicuţa mea ştia foarte bine că lipsesc temporar de-acasă.

Dar Khoda shefa midehed11 – Cerul dă alinare – cum zic musulmanii când sunt călcaţi pe degetele de la picioare. Primisem insulta pe când îmi făceam datoria, şi-am răbdat-o bărbăteşte. Totuşi, eram convins acum că făcusem tot ce se putea pentru acest nenorocit, aşa că am decis să nu-l mai deranjez cu poveţele mele, ci să-l las în plata conştiinţei sale. Dar, deşi mă abţineam de la sfaturi, nu mă puteam îndura să renunţ definitiv la tovărăşia lui. Am mers chiar până acolo încât am început să-i răsfăţ pornirile mai puţin vinovate, trezindu-mă uneori că-i laud glumele nesărate, aşa cum epicurienii laudă muştarul, adică cu ochii plini de lacrimi – atât de tare mă îndurerau vorbele sale păcătoase.

Într-o zi frumoasă, ieşind noi la plimbare, braţ la braţ, am nimerit pe un drum ce ducea la un râu. Am dat de un pod pe care am hotărât să-l trecem. Acesta avea un acoperiş

care-l ferea de intemperii12, dar cum nu erau decât câteva ferestruici, înlăuntru domnea un întuneric tare neplăcut. De cum am intrat în pasaj, contrastul dintre lumina de afară şi bezna din interior îmi tulbură adânc sufletul. Dar nu şi pe al nefericitului Afurisitu', care se oferi să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că eram ipohondru. El în schimb era de o veselie nemaipomenită – atât de deplasată încât mă cuprinseră bănuiala şi îngrijorarea. Nu era exclus ca el să fi suferit de transcendentalism. Dar nu mă pricep destul la simptomatologia acestei boli ca să pot afirma acest lucru cu hotărâre, şi din nefericire niciunul dintre prietenii mei de la Cadranul nu era de faţă. Presupun că ar fi vorba de asta, bazându-mă pe un soi de „Merry Andrewism” auster ce părea să-l chinuie pe bietul meu amic, şi care-l transformase într-un Popa-prostu sadea13. Nu făcea altceva decât să se zbenguie şi să se vâre peste tot, poticnindu-se de tot ce întâlnea în cale, ba ţipând, ba sâsâind tot soiul de cuvinte stranii, unele fără noimă, altele neobrăzate, şi mereu cu mina cea mai gravă din lume. Nu mă puteam nicicum hotărî dacă să-i trag un picior în fund sau să-l compătimesc, în cele din urmă, după ce traversarăm aproape întreg podul, am ajuns la capătul potecii, dar înaintarea noastră fu blocată de o cruce de barieră destul de înaltă. Eu mi-am continuat drumul netulburat, dând deoparte crucea, aşa cum se obişnuieşte. Dar simpla ei rotire nu era pe placul lui Conu' Afurisitu', care ţinea morţiş să sară peste barieră, spunându-mi că poate executa în aer saltul de porumbel.

Ei bine, cinstit vorbind nu-l credeam capabil de aşa ceva. Cel mai bun săritor, în orice stil, era amicul meu, dl Carlyle, şi cum ştiam că nici măcar el nu s-ar încumeta să execute saltul, nu mi-l imaginam câtuşi de puţin pe Fifirone Afurisitu' făcându-l. În consecinţă am revărsat asupra lui un potop de cuvinte cum că-i lăudăros şi că-i mai mare la vorbă decât la faptă. Mai târziu aveam să le regret, căci pe loc se

oferi să-şi pună capul rămăşag cu diavolul că poate face saltul respectiv.

În pofida hotărârii mele anterioare, tocmai mă pregăteam să-l mustru pentru sacrilegiul său, când aud lângă umărul meu o tuse uşoară ce aducea mai mult cu Hm! Tresărind, am aruncat o privire curioasă în jur. în cele din urmă ochii îi căzură, într-un ungher al lemnăriei, pe silueta unui gentleman în vârstă, scund, şchiop14 şi cu un aer distins, întreaga lui înfăţişare era cât se poate de onorabilă, nu atât din cauza costumului negru pe care-l purta, cât a cămăşii sclipind de curăţenie şi a gulerului elegant răsfrânt peste cravata albă; părul îl avea despărţit pe frunte de o cărare, întocmai ca fetele. Mâinile şi le împreunase pe burtă meditativ, iar ochii-i erau daţi peste cap.

Cercetându-l mai îndeaproape, am observat că peste pantalonii scurţi purta un şorţ de mătase neagră, ceea ce-mi păru din cale-afară de ciudat. Dar înainte să am timp să fac vreo remarcă în legătură cu această întâmplare neobişnuită, mă întrerupe un al doilea hm!

La această intervenţie nu eram pregătit să răspund pe loc. Adevărul e că asemenea remarce laconice sunt aproape fără răspuns. Cunosc o gazetă care-a dat chix cu cuvântul „Gogoşi”! Nu mi-e ruşine deci să mărturisesc că am apelat la ajutorul lui Conu' Afurisitu'.

— Afurisitule, am zis, unde eşti? N-auzi? Domnul a zis hm!

Pe când mă adresam astfel prietenului meu, îl priveam neînduplecat, căci, la drept vorbind, mă simţeam foarte derutat, şi când cineva se simte foarte derutat ar trebui să-şi încrunte sprâncenele şi să facă o mutră sălbatică, altminteri va părea un idiot.

— Afurisitule, am grăit, deşi numele aducea foarte tare cu o înjurătură (nici că s-ar fi putut ceva mai străin de gândurile mele). Afurisitule, am îngăimat, domnul a zis hm!

Mi încerc să-mi apăr vorba pe temeiul profunzimii ei; nici eu n-o socoteam profundă; dar am observat că efectul cuvintelor noastre nu e întotdeauna direct proporţional cu

însemnătatea pe care ele o au în ochii noştri; şi nici dacă l-aş fi ciuruit pe Conu' A. cu o bombă Paixhan15 sau l-aş fi pocnit în scăfârlie cu Poeţii şi poezia Americii16, nu s-ar fi simţit mai năucit ca-n clipa în care i-am adresat aceste simple vorbe:

— Afurisitule, pe unde te-ascunzi? N-auzi? Domnul a zis hm!

— Aşa să fie? Bâigui el într-un târziu, scbimbând culoare după culoare, mai abitir ca piratul hăituit de o navă de război. Eşti sigur că asta a zis? S-ar părea deci că nu mai am nici o scăpare acum. Măcar să m-arăt viteaz. Fie: hm!

Asta păru să-l mulţumească pe venerabilul gentleman – numai Dumnezeu ştie de ce. Părăsindu-şi postul din ungherul podului, acesta înainta şchiopătând şi cu un aer binevoitor luă mâna lui Afurisitu' şi o strânse cordial, privindu-l tot timpul în faţă cu aerul celei mai sincere mărinimii din câte-şi poate imagina mintea unui om.

— Sunt absolut sigur că-l vei câştiga, Afurisitule, zise el cu surâsul cel mai candid din lume, dar, cum prea bine ştii, de dragul etichetei trebuie să trecem printr-o încercare.

— Hm! Răspunse amicul meu, scoţându-şi haina cu un oftat adânc şi legându-şi o batistă în jurul brâului, după care îşi schimonosi chipul în modul cel mai cumplit, aruncându-şi ochii pe spate şi strâmbându-şi colţurile gurii – hm! Iar după o pauză zise din nou hm! După asta nu ţin minte să-l fi auzit rostind alt cuvânt decât hm! Aha! Am reflectat, fără să dau glas gândului, e într-adevăr nemaipomenită tăcerea lui

Fifirone Afurisitu'. Nu încape îndoială că-i urmarea vreunei trăncăneli anterioare. O extremă duce la alta. Mă întreb dacă n-a uitat întrebările încuietoare pe care mi le-a turnat cu toptanul şi pe nerăsuflate în ziua în care i-am administrat ultima lecţie. În orice caz s-a lecuit de transcendentalism.

— Hm! Răspunse la asta Fifirone, ca şi când mi-ar fi ghicit gândurile şi arătând ca o oaie foarte bătrână căzută în

reverie.

Venerabilul gentleman îl luă apoi de braţ şi-l conduse în umbra podului, la câţiva paşi de barieră.

— Stimabile, zise el, conştiinţa nu mă lasă să nu-ţi acord acest spaţiu de manevră. Aşteaptă aici până ce-mi reiau locul lângă barieră, căci vreau să văd dacă o poţi sări în chip artistic şi transcendental, dar nu care cumva să omiţi vreuna din figurile saltului de porumbel. Doar o simplă formalitate, precum ştii. Semnalul va fi: unu, doi, trei, start!

Atenţie la cuvântul start! Aici îşi luă poziţia lângă barieră, făcu o pauză, ca şi când ar fi meditat profund, îşi înălţă privirea, moment în care mi s-a părut că desluşesc un surâs imperceptibil pe buzele sale, apucă marginile şorţului, uitându-se îndelung la Afurisitu' şi în cele din urmă, conform înţelegerii, dădu semnalul:

Tc. Ţ Unu – doi – trei – start!

Exact la cuvântul start, bietul meu amic ţâşni într-un galop ameţitor. Crucea nu era prea înaltă, cum este aceea a dlui Lord, nici prea joasă, ca a recenzenţilor dlui Lord17, aşa că eram aproape sigur că va reuşi s-o sară. Dar dacă nu va reuşi? Ah, aceasta era întrebarea – dar dacă nu va reuşi? Cu ce drept, ziceam eu, gentlemanul cel bătrân îl silea pe un alt gentleman să sară? Cine era acest Bulinuţă şontorog? Dacă-mi va cere mie să sar, nu voi sări, să fie clar! Nu-mi pasă chiar dacă ar fi necuratul! Podul, cum zic, avea un acoperiş boltit într-un chip atât de caraghios, încât înlăuntrul său stăruia tot timpul un ecou extrem de neplăcut – ecou de care nu-mi dădusem seama înainte de-a nu rosti ultimele patru cuvinte.

Dar cele spuse, sau gândite, sau auzite de mine nu ţinură decât o clipă. În mai puţin de cinci secunde de la start bietul meu Fifirone făcuse saltul. L-am văzut alergând sprinten, desprinzându-se de podeaua podului şi-n timp ce se înălţa, executând cele mai teribile mişcări cu picioarele. L-am văzut făcând în aer un admirabil salt de porumbel chiar deasupra barierei, şi mi s-a părut cu adevărat ciudat că nu

şi-a continuat zborul peste ea. Dar tot saltul n-a fost decât o treabă de un moment, şi înainte să apuc să reflectez la asta, Conu' Afurisitu' s-a prăbuşit drept pe spate, de aceeaşi parte a barierei de unde luase startul. În aceeaşi clipă l-am zărit pe venerabilul gentleman şontâcăind cât îl ţineau picioarele, prinzând şi acoperind cu şorţul ceva ce căzuse în el cu zgomot din întunericul arcadei aflate chiar deasupra barierei.

M-am minunat nespus de toate astea, dar n-am avut răgaz să meditez, căci Conu' Afurisitu' zăcea nemişcat ca un butuc. Am dedus că, fiind rănit în amorul propriu, avea nevoie de ajutorul meu. M-am grăbit să ajung la el şi-am descoperit că suferise ceea ce se cheamă un accident grav. Adevărul e că fusese deposedat de căpăţână, pe care n-am reuşit s-o găsesc nici după o cercetare amănunţită, drept care am hotărât să-l duc acasă şi să chem homeopaţii. Între timp îmi trecu prin minte o bănuială: am deschis fereastra cea mai apropiată a podului şi dintr-o dată tristul, adevăr mă străbătu ca un fulger. La vreo cinci picioare chiar deasupra crucii de barieră, tăind de-a curmezişul arcada podului, era întinsă o scoabă – o bară lată de fier cu baza pe orizontală – una din multele care întăreau structura pe toată suprafaţa ei. Reieşea limpede că gâtul nefericitului meu amic venise în contact direct cu tăişul scoabei.

N-a supravieţuit mult cumplitei sale pierderi. Homeopaţii nu-i dăduseră o doză suficientă de medicament18, şi chiar şi acest puţin el ezită să-l înghită. Ca urmare, starea lui se înrăutăţi, iar în final muri – o pildă pentru toţi trăitorii sturlubatici. I-am înrourat mormântul cu lacrimile mele, am brodat un semn heraldic19 pe blazonul familiei sale, iar în contul cheltuielilor de înmormântare am expediat transcendentaliştilor o notă de plată foarte modestă. Canaliile au refuzat s-o achite, drept care am pus imediat să-l dezgroape pe Conu' Afurisitu' şi l-am vândut ca hrană pentru câini.

NOTĂ

NU-ŢI PUNE NICIODATĂ CAPUL RĂMĂŞAG CU DIAVOLUL (NEVER BET THE DEVIL YOUR HEAD)

(A: Graham's Magazine, sept. 1841; B: Broadway Journal, 16 aug. 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Poe face unele observaţii asupra acestei parodii în Scrisoare către Joseph Evans Snodgrass (19 sept. 1841): "Greşeşti în legătură cu The Dial [Cadranul].

N-am nimic de împărţit cu această gazetă ilustră, după cum nici ea n-are nimic de împărţit cu mine. Nu-mi amintesc ca ea să-mi fi pomenit vreodată numele sau să fi făcut aluzie la mine în mod direct sau indirect. Înţepăturile mele la adresa ei sunt doar „la modul general”. Povestirea în chestiune nu-i decât o simplă fantezie îndreptată împotriva nimănui în mod special, dar pocnind în dreapta şi-n stânga la lucrurile generale". (EA. Poe, Letters, vol. I, p. 183.)

Sursa de inspiraţie o constituie o scurtă relatare din cap. 2 al romanului lui Charles Dickens, Documentele postume ale Clubului Pickwick. Iată textul în tălmăcirea lui Ion Pas şi Nicolae Popescu: "Din întâmplare, dl Pickwick şi cei trei tovarăşi ai săi hotărâră să facă şi ei primul popas la Rochester; şi se învoiră să ocupe banca de dinapoia diligentei.

Capu, capu! Păzea capetele! Strigă guralivul străin când ieşiră sub bolta scundă, care pe vremea aceea alcătuia intrarea în remiză. Cumplit loc – primejdioasă treabă – deunăzi, cinci copii – mama – o femeie înaltă, mâncând sandvişuri – uită de boltă – trosc – bufcopiii se uită împrejur – capul mamei s-a dus – capul mamei s-a dus – groaznic, groaznic" (Cartea Românească, Bucureşti, 1970, p. 20).

A fost scrisă probabil la începutul verii anului 1841. Se pare că Poe a plănuit să o includă în PHANTASY-PIECES, volum proiectat în 1841, căci ea figurează în cuprins între Masca Morţii Roşii şi Eleonora.

Titlul. Versiunea A: Never Bet Your Head. A Moral Tale (Nu paria pe capul tău. O fabulă); PHANTASY-PIECES: Never Bet Your Head.

Eleonora în româneşte de Liviu Cotrău

Sub conservatione formae specificae salva anima.

Raymond Lully1

Descind dintr-o familie vestită pentru vigoarea imaginaţiei şi ardoarea pasiunii. Oamenii ziceau că-s nebun; dar a rămas un lucru nedesluşit dacă nebunia este sau nu sublimul inteligenţei, dacă tot ce înseamnă glorie – tot ce înseamnă profunzime – nu izvorăşte cumva dintr-o boală a gândirii, din stări. De exaltare a minţii în dauna intelectului general.

Cei care visează treji iau cunoştinţă de multe lucruri ce scapă celor care visează doar în somn. În viziunile lor neguroase ei întrezăresc chipuri ale eternităţii, iar când se trezesc se înfioară la gândul că yreme de o clipă au fost atât de aproape de taina cea mare. Învaţă pe apucate câte ceva despre cunoaşterea binelui şi ceva mai mult despre ştiinţa răului. Fără cârmă sau busolă pătrund totuşi în imensul ocean al „luminii inefabile”2 şi din nou, precum aventurierii geografului nubian, agressi sunt mare tenebrarum, quid în eo esset exploraturi3.

Vom spune aşadar că sunt nebun. Admit însă că în existenţa mea spirituală sunt două stări distincte – starea raţiunii lucide, de netăgăduit şi care ţine de memoria evenimentelor din prima epocă a vieţii mele, şi starea de umbră şi îndoială, aparţinând prezentului şi amintirilor din ceea ce reprezintă a doua mare epocă a fiinţei mele. Prin urmare, ce vă voi povesti despre prima perioadă să credeţi; cât despre întâmplările petrecute mai târziu, acordaţi-le credit doar cât socotiţi de cuviinţă; ori îndoiţi-vă pe de-a-ntregul sau, dacă nu vă puteţi îndoi, jucaţi-l pe Oedip, cel cu ghicitoarea4.

Cea pe care o iubisem în tinereţe, şi despre care aştern acum calm şi lămurit aceste amintiri, era singura fiică a

singurei surori a mamei mele de mult răposate. Eleonora era numele verişoarei mele. Locuiserăm întotdeauna împreună, sub un soare tropical, în Valea Ierbii Multicolore. Nici un pas străin nu călcase vreodată în acea vale; căci ea se afla departe de lume, străjuită de un lanţ de munţi gigantici aple, cându-se ameninţător împrejuru-i şi împiedicând lumina soarelui să pătrundă în ungherele-i tainice. Nici o potecă nu fusese bătătorită prin apropiere; şi ca să ajungem la căminul nostru fericit trebuia să dăm deoparte cu putere frunzişul miilor de copaci şi să călcăm în picioare petalele a milioane de flori parfumate. Astfel am trăit singuri-singurei fără a şti nimic despre lumea de dincolo de vale – eu, verişoara mea şi mama ei.

Din tărâmurile întunecate dindărătul munţilor, de undeva din capătul îndepărtat al domeniului nostru împrejmuit cobora la vale un râu îngust şi adânc, mai luminos decât orice în afară de ochii Eleonorei; şi care, furişându-se cu nenumărate şi complicate ocoluri, se pierdea în cele din urmă printr-un chei umbros, săpat în munţi mai neguroşi decât cei în care-şi avea obârşia. L-am numit „Râul Tăcerii”, căci şuvoiul său părea să aibă un efect liniştitor. Nici un murmur nu se ridica din albia sa, iar şerpuitul său era atât de domol încât pietricelele de pe fund, pe care le priveam cu încântare, nu se clinteau deloc, ci, precum nişte mărgăritare, păreau cuprinse de o nesfârşită tihnă, fiecare zăcând pe străvechiul ei loc aureolat de gloria eternă.

Malul râului şi al puzderiei de pârâiaşe scânteietoare ce se vărsau în el pe căi întortocheate, precum şi spaţiul dintre maluri şi adâncurile apelor, până la covorul de pietricele de pe fund – acest spaţiu, nu mai puţin întreaga suprafaţă a văii cuprinse între râu şi munţii care o împrejmuiau, erau pretutindeni acoperite de o iarbă moale, verde, deasă, scurtă, perfect netedă, cu parfum de vanilie5, dar pretutindeni atât de înstelată cu gălbenele, margarete, violete purpurii şi narcise de culoarea rubinului, încât

neasemuita ei frumuseţe povestea inimilor noastre în tonuri vibrânde despre iubirea şi gloria lui Dumnezeu.

Iar ici-colo, în crângurile înverzite, ca-n visele sălbatice, se înălţau arbori fantastici, ale căror trunchiuri înalte şi mlădioase nu stăteau drept, ci se aplecau cu graţie spre lumina ce scălda mijlocul văii la ceasul amiezii. Coaja copacilor, însemnată cu splendoarea jocului viu dintre abanos şi argint, era mai fragedă decât orice în afară de obrajii

Eleonorei; încât, dacă n-ar fi fost verdele lucios al frunzelor uriaşe care se desfăceau din vârfuri în valuri lungi şi tremurate, dezmierdate de Zefiri, ţi-ai fi închipuit că aceşti copaci erau nişte şerpi monstruoşi din Siria, ce se-nchinau Soarelui, Suveranul lor.

Vreme de cincisprezece ani ne-am plimbat prin această vale, ţinându-ne de mână, Eleonora şi cu mine, înainte ca fiorul dragostei să pătrundă în inimile noastre. Acest lucru se petrecu într-o seară pe la sfârşitul celui de-al treilea lustru al vieţii sale şi al patrulea din a mea, pe când şedeam îmbrăţişaţi sub arborii serpentini, contemplându-ne propria imagine în apele Râului Tăcerii. Niciunul dintre noi nu scoase un cuvânt tot restul acelei dulci zile; şi chiar şi a doua zi vorbele noastre fură puţine şi tremurate. Îl ademeniserăm pe Zeul Cupidon din acea undă6, iar acum simţeam că el aprinsese în noi sufletele înfierbântate ale străbunilor noştri. Pasiunile, care de secole făcuseră faima stirpei noastre, veneau de-a valma, dimpreună cu nu mai puţin vestitele închipuiri, toate la un loc înlănţuind Valea Ierbii Multicolore într-o vrajă extatică. Cu fiecare lucru se petrecu o schimbare. Stranii flori scânteietoare, înstelate, prinseră viaţă pe arbori, unde niciodată nu fuseseră flori. Covorul cel verde căpătă nuanţe mai intense, iar când albele margarete se ofiliră una câte una, în locul lor apărură zeci de narcise roşii ca rubinul. Şi viaţa pulsa pretutindeni pe potecile noastre, căci uriaşul flamingo, nemaivăzut până atunci, laolaltă cu toate celelalte păsări

vesele şi strălucitoare, îşi etala în faţa ochilor noştri penajul stacojiu. Peşti de aur şi de argint se zbenguiau în râu, din ale cărui străfunduri se înfiripă încetul cu încetul un murmur ce în curând deveni un cântecel de leagăn mai divin decât cel din harfa lui Eol7 – mai dulce decât orice în afară de vocea Eleonorei. Şi tot acum un nor uriaş pe care-l zăriserăm de multă vreme în tărâmurile lui Hesper8 apăru învăluit în roşu şi auriu şi, oprindu-se blând deasupra noastră, coborî cu fiecare zi tot mai jos, până când marginile sale ajunseră să se odihnească pe crestele munţilor, preschimbând întreaga lor întunecime în splendoare, iar pe noi fermecându-ne parcă pentru vecie în magica temniţă a gloriei şi a măreţiei.

Eleonora era frumoasă precum serafimii; dar ea era o fată simplă şi neştiutoare, ca viaţa scurtă pe care o petrecuse printre flori. În dragostea pătimaşă ce-i răscolea sufletul nu era urmă de viclenie, şi împreună cu mine îi cerceta cele mai tainice ascunzişuri, pe când ne plimbam împreună prin Valea Ierbii Multicolore şi povesteam despre marile schimbări ce avuseră loc în ultima vreme.

Într-un târziu, după ce într-una din zile vorbiserăm cu lacrimi în ochi despre cea din urmă şi tristă schimbare pe care trebuia să o îndure Omenirea, din acea clipă Eleonora nu conteni să zăbovească asupra acestui dureros subiect, revenind la el în toate conversaţiile noastre, aşa cum în cântecele bardului din Schiraz9 revin mereu şi mereu aceleaşi imagini cu fiecare variaţie semnificativă a expresiei.

Ea văzuse că degetul Morţii îi însemnase pieptul – că, asemenea efemeridei, frumuseţea ei atinsese perfecţiunea doar pentru a muri.

Dar spaimele mormântului erau toate adunate într-un gând pe care mi-l împărtăşi într-o seară pe la asfinţit, lângă Râul Tăcerii. Suferea la gândul că după ce-o voi fi îngropat în Valea Ierbii Multicolore aveam să părăsesc pentru totdeauna preafericitele ei cotloane pentru a dărui

dragostea fierbinte pe care-o nutream acum pentru dânsa unei alte fecioare din lumea vulgară de afară. Şi atunci pe loc m-am aruncat la picioarele Eleonorei, jurându-mă faţă de ea şi faţă de Dumnezeu că nu voi lega niciodată căsătorie cu o altă fiică a Pământului, că nu voi întina amintirea ei dragă sau iubirea devotată cu care mă binecuvântase.

Şi l-am chemat pe Atotputernicul Domn al Universului ca martor la solemna consfinţire a legământului meu. Şi dacă m-aş fi dovedit necredincios acelei promisiuni, blestemul pe care-l invocam în numele Lui şi al ei, o sfântă din Helusion, cuprindea o pedeapsă a cărei cumplită oroare mă împiedică s-o aştern pe hârtie. Şi la cuvintele mele ochii luminoşi ai Eleonorei deveniră şi mai luminoşi; şi oftă, ca şi când o povară de moarte i s-ar fi ridicat de pe piept; şi începu să tremure şi să plângă amarnic; dar acceptă făgăduiala mea (era un copil doar!), şi astfel patul de moarte i se păru mai uşor. Şi nu multe zile după asta, pe când murea liniştită, îmi zise că pentru tot ce-i spusesem întru alinarea sufletului mă va veghea cu acelaşi suflet după ce ea nu va mai fi, şi dacă-i va fi cu putinţă mi se va arăta la ceasurile din noapte; dar dacă acest lucru, într-adevăr, nu stătea în puterea sufletelor din Rai, îmi va da adesea dovezi ale prezenţei sale, umplând cu suspine adierile asfinţitului şi cu parfum din cădelniţele îngerilor aerul pe care-l respiram10. Şi cu aceste cuvinte pe buze se sfârşi din viaţa-i neprihănită, punând capăt primei epoci din a mea.

Până aici am povestit cu onestitate. Dar cum trec bariera ridicată în calea Timpului de moartea iubitei mele şi încep cu a doua eră a existenţei mele, simt cum pe creierul meu se lasă o umbră şi încep să mă îndoiesc de perfecta sănătate a memoriei mele. Dar să purced mai departe. Anii se târau greu unul după altul, iar eu locuiam încă în Valea Ierbii Multicolore – dar cu fiecare lucru se petrecu o a doua schimbare.

Florile înstelate se retraseră în trunchiurile copacilor şi nu mai apărură.

Nuanţele covorului verde păliră; şi, una după alta, narcisele roşii ca rubinul se ofiliră; şi în locul lor înfloriră zeci şi zeci de violete sumbre, clipind dureros ca nişte ochi mereu adumbriţi de rouă. Şi V^ aţa se îndepărtă de potecile noastre; căci uriaşul flamingo nu-şi mai etala penajul stacojiu în faţa noastră, ci zbură întristat din vale către munţi împreună cu toate păsări vesele şi strălucitoare care-l însoţiseră la venire.

Iar peştii de aur şi de argint se strecurară prin strungă, îndreptându-se spre regiunea din valea domeniului nostru, fără să mai umple vreodată râul cel dulce. Iar cântecul de leagăn, care fusese mai blând decât harfa lui Eol şi mai divin decât orice în afară de vocea Eleonorei, se stinse încet-încet în şoapte tot mai slabe, până când întreg izvorul reveni în cele din urmă la solemna sa tăcere de la început. Şi atunci în sfârşit norul uriaş se înălţă şi, părăsind culmile munţilor învăluiţi în vechile tenebre, se întoarse în tărâmurile lui Hesper, ducând cu sine din Valea

Ierbii Multicolore spectacolul infinit al gloriei şi al măreţiei sale.

Totuşi promisiunile Eleonorei nu fură uitate; căci auzeam clinchetul cădelniţelor îngereşti; şi pretutindeni în vale plutea boarea unui parfum sfânt; şi în ceasurile de singurătate, când inima-mi bătea nebuneşte, adierile care-mi răcoreau fruntea veneau încărcate cu dulci suspine; şi murmure nedesluşite umpleau adesea aerul nopţii; şi o dată – oh, doar o dată!

— Mă trezi din somn, din somnul de moarte, apăsarea unor buze imateriale pe buzele mele.

Dar chiar şi aşa golul din inima mea refuza să fie umplut. Tânjeam după dragostea care înainte îl umpluse până la revărsare. În cele din urmă valea, plină de amintirile despre Eleonora, mă întrista atât de mult încât am părăsit-o pentru

totdeauna pentru deşertăciunile şi triumfurile tumultuoase ale lumii.

* * *

M-am pomenit într-un oraş străin, unde toate lucrurile păreau menite a-mi şterge din memorie visele dulci pe care le visam cu atâta timp în urmă în Valea Ierbii Multicolore. Fastul şi pompa unei curţi falnice şi zăngănitul delirant al armelor şi frumuseţea răpitoare a femeilor îmi suciră şi-mi îmbătară capul. Dar până acum sufletul meu rămăsese credincios făgăduielilor sale, şi în orele tăcute ale nopţii Eleonora îmi trimitea încă semnele prezenţei sale. Deodată aceste semne încetară; şi lumea se întunecă dinaintea ochilor mei; şi mă îngrozeam de gândurile înfierbântate care mă posedau, de ispitele cumplite care mă luaseră în stăpânire; căci de undeva dintr-o ţară îndepărtată şi necunoscută sosi la curtea regelui pe care-l slujeam o fecioară a cărei frumuseţe cuceri de-ndată întreaga mea inimă nevrednică – la altarul cărei frumuseţi m-am prosternat fără cea mai mică împotrivire, cuprins de cea mai arzătoare şi mai abjectă adoraţie a dragostei. Ce însemna oare pasiunea mea pentru tânăra fată din vale în comparaţie cu fervoarea, cu delirul şi cu extazul înălţător al veneraţiei cu care mi-am descărcat printre lacrimi întregul suflet la picioarele etericei Ermengarde? Oh, cât de luminoasă era serafica Ermengarde! Iar această idee nu lăsa loc în mine pentru nimic altceva. Oh, ce divină era angelica Ermengarde! Iar când mă cufundam în adâncurile ochilor ei grei de amintiri nu mă gândeam decât la ei – şi la ea.

M-am căsătorit – şi nu mă temeam de blestemul pe care-l invocasem; şi pedeapsa lui nu m-a urmărit. Şi o dată – doar o dată, în tăcerea nopţii au pătruns printre zăbrelele ferestrei suspinele mângâietoare care mă părăsiseră; şi ele se uniră într-un glas dulce şi familiar care-mi spuse:

— Dormi în pace! Căci Duhul Dragostei este suveranul care domneşte şi guvernează şi, primind-o în inima ta

înflăcărată pe cea care este Ermengarde, tu eşti dezlegat, din pricini ce-ţi vor fi dezvăluite în Rai, de legământul tău faţă de Eleonora.

NOTĂ

ELEONORA

(A: The Gift, 1842; B: Broadway Journal, 24 mai 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

Deşi trece drept una dintre capodoperele sale, această feerie nu pare să-l fi mulţumit pe Poe. O povestire, notează el în Graham's Magazine (nov. 1841), „care nu se termină cum ar trebui, un subiect bun ratat din pricina grabei cu care-a fost tratat”. Are unele accente autobiografice, peisajul ficţional fiind inspirat de „Valea cascadelor lui Gwynn” situată în apropiere de Baltimore, la vreo 2 km de locuinţa lui Poe (John C. French, Poe, p. 329, apud T. O. Mabbott, op. Cit., p. 636). Poe, notează Vincent Buranelli, „şi-a iubit în mod sigur soţia şi probabil că a suferit mai mult decât ea în decursul celor şase ani de agonie când Virginia se stingea, simţindu-se când mai bine, când mai rău. Se poate ca ea să-l fi inspirat să scrie Annabel Lee. Sigur e că i-a servit ca model pentru Eleonora, verişoara şi soţia-copil din Eleonora” (op. Cit., p. 36). Ecouri din romanul Paul et Virginie (Paul şi Virginia), 1788, al lui Bernardin de Saint-Pierre, al cărui cadru e plasat pe insula Mauritius.

E probabil ultima proză a lui Poe în maniera extrem-arabescă. La 17 ian. 1841, acesta îi scria prietenului său LE. Snodgrass: „Am vreo două bucăţi proprii în stătu pupillari care te-ar lăsa cu gura căscată, măcar pentru concepţia lor absolut stranie. A duce la bun sfârşit această concepţie e o dificultate care. Poate fi biruită” (E. A. Poe, Letters, vol. I, p. 152).

Poe avea probabil Eleonora gata în primele două luni ale anului 1841, căci la 22 febr. Unul dintre redactorii almanahului The Gift scria: „. Piesa e acum în mâinile

tipografului”. (Edward L. Carey, apud T. O. Mabbott, op. Cit., p. 637.)

Tălmăciri. In franceză: Charles Baudelaire, Eleonora, în Revue franqaise, 10 mart. 1859, reed. În Revue fantaisiste, 15 nov. 1861 şi în Histoires grotesque et serieuses, Michel Levy, Paris, 1865. În româneşte: Barbu Constantinescu, Eleonora, în Edgar Allan Poe, Nuvele extraordinare, Editura librăriei Socec & Co., 1910, pp. 193-205; I. Achimescu, Eleonora, în Nuvele alese de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 18-27.

Titlul. John Dryden are o elegie intitulată Eleonora (1692), scrisă la moartea tinerei Contese de Abingdon, la rugămintea soţului ei, iar Jean-Pierre-Jacques-Auguste de Labouisse-Rochefort, „le poete de l'hymen”, celebrase, în Les Amours; î Eleonore (Iubirile; către Eleonora), 1817, frumuseţea şi virtutea soţiei sale (ni. 1833), originară şi ea din Insula Mauritius.

În versiunea A naratorul Pyrros, de la gr. trup (foc). O anume Contesă de Narbonne, patroană a trubadurilor, purta şi ea numele Ermengarde.

Trei duminici într-o săptămână în româneşte de Liviu Cotrău

— Barbar bătrân şi nemilos, scorţos, îndărătnic, ruginit, ramolit, rablagit, decrepit! I-am zis în închipuire, într-o după-amiază, unchiului meu Gogoman1, arătându-i tot în închipuire pumnul.

Numai în închipuire. Treaba e că atunci exista într-adevăr o oarecare discrepanţă – neînsemnată – între ce spuneam şi ce nu îndrăzneam să spun, între ce făceam şi ce plănuisem să fac.

Când am deschis uşa salonului, bătrânul marsuin şedea cu picioarele pe şemineu, cu un pahar de Porto într-o labă, făcând eforturi deznădăjduite să dea de capăt cântecelului

Remplis ton verre vide!

Vide ton verre plein! 2

— Dragă unchiule, am zis, închizând încet uşa şi apropiindu-mă de el cu zâmbetul cel mai curtenitor cu putinţă, întotdeauna ai fost drăguţ şi atent, ţi-ai dovedit mărinimia în fel şi chip, încât – încât simt că-i suficient să-ţi reamintesc numai acest mic amănunt ca să fiu încredinţat de consimţământul d-tale deplin.

— Hm! Răspunse el, băiat de treabă! Dă-i drumul!

— Sunt sigur, dragă unchiule [pungaş bătrân şi-afurisit!], că n-ai intenţia să te opui cu-adevărat, serios, căsătoriei mele cu Kate. E doar o glumă a d-tale, ştiu – ha! Ha! Ha!

— Cât poţi fi de simpatic uneori.

— Ha! Ha! Ha! Râse el, fir-ai al dracului!

— Desigur, fără-ndoială! Ştiam că-i o glumă. De fapt, unchiule, tot ce dorim acum, Kate şi cu mine, este să ne sfătuieşti în, în legătură cu data – ştii, unchiule – pe scurt, când ţi-ar fi cel mai convenabil să facem nunta?

— Să facem, canalie! Ce-nseamnă asta? Aşteaptă mai întâi s-o desfacem!

— Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hi! Hi! Hi! Ho! Ho! Ho! Hu! Hu! Hu! Oh, asta-i bună! Oh, mortală! Nemaipomenit de spirituală! Dar tot ce dorim acum, unchiule, este să ne spui data precisă.

— Precisă, eh?

— Da, unchiule – numai dacă nu te-ncurcă.

— Bobby, n-ar fi destul dac-aş fixa-o la întâmplare – cândva într-un an sau doi de pildă? E neapărată nevoie să-ţi spun precis?

— Dacă nu te superi, unchiule – precis.

— Păi atunci, Bobby fiule, eşti băiat de treabă, nu-i aşa? Dacă vrei o dată precisă, acuşica îţi fac pe plac.

— Unchiule dragă!

— Tăcere, domnule! [acoperindu-şi vocea]. Acuşica îţi fac pe plac.

Vei obţine consimţământul meu – şi comoara3, nu trebuie să uităm comoara – ia să văd! Când să fie? Azi e duminică, nu-i aşa? Ei bine, te vei căsători precis – precis, mă auzi?

— Când vor fi trei duminici într-o săptămână! Mă auzi, domnule? Ce te holbezi aşa? Repet: o vei avea pe

Kate şi comoara ei când vor fi trei duminici într-o săptămână, dar nu până atunci – pierde-vară ce eşti – nu până atunci, chiar de-arfi să crap din pricina asta! Mă cunoşti – sunt un om de cuvânt – acum, valea! Aici dădu pe gât paharul cu Porto, iar eu am zbughit-o din salon copleşit de disperare.

Unchiul meu Gogoman era, vorba cântecului, un „gentleman distins şi venerabil”4, dar spre deosebire de domnul din cântec avea punctele lui slabe. Era un cutărică scund, burtos, încrezut, repezit, un fitecine semicircular, cu nas stacojiu, craniu pătrat, chimir lat şi-o părere extraordinară despre sine. Cu aerul cel mai nevinovat din lume îşi câştigase, datorită accentuatului său spirit de contradicţie printre cei ce nu-l cunoşteau decât superficial, reputaţia de cârcotaş. Ca multor altor oameni foarte cumsecade îi făcea şi lui plăcere să necăjească pe câte unul, lucru ce, la prima vedere, putea fi uşor confundat cu reaua-voinţă. La orice rugăminte răspunsul său prompt era un Nu! Categoric; dar în final, într-un lung, foarte lung final, extrem de puţine cereri erau refuzate.

Tuturor atacurilor asupra pungii sale el le opunea cea mai dârză apărare, încât până la urmă suma extorcată era în general direct proporţională cu durata asediului şi cu încăpăţânarea rezistenţei. Cât priveşte actele de filantropie, nimeni nu dădea mai mult şi cu mai puţină simpatie.

Faţă de artele frumoase, îndeosebi faţă de literatură, nutrea un dispreţ profund. Acest dispreţ îi fusese inspirat de Casimir Perier, a cărui întrebare neobrăzată A quoi un poete est-il bon? 5 avea obiceiul s-o citeze cu o pronunţie foarte caraghioasă drept nec plus ultra6 spiritului logic. Nu-i de mirare că propria mea slăbiciune pentru Muze îl nemulţumea peste măsură. Într-o bună zi, cerându-i bani pentru o ediţie nouă din Horaţiu, mă asigură că expresia Poeta nascitur, non fit7 însemna în traducere „poet

nesuferit, necum potrivit”, remarcă ce trezi în mine un puternic resentiment. Repulsia lui faţă de „umanioare” se accentuase mult în ultimul timp din pricina pasiunii sale cu totul întâmplătoare pentru ceea ce el socotea a fi ştiinţele naturii. Cineva îl oprise pe stradă, crezându-l ditamai doctorul Dubble L. Dee8, conferenţiarul de la pseudo-fizică, împrejurare care-l deregla de-a binelea. La data acestei povestiri – căci povestire va fi până la urmă – unchiul meu Gogoman era paşnic şi înţelegător până nu-l apucau toanele. În rest râdea de toţi şi de toate, politica lui îndărătnică fiind uşor de-nţeles. Credea împreună cu Horsley că „în privinţa legilor oamenii n-au altă treabă decât să li se supună”9.

Îmi petrecusem întreaga viaţă în preajma acestui gentleman venerabil, căci, murind părinţii mei, îi fusesem dat în grijă ca o scumpă moştenire10. Sunt convins că tâlharul cel bătrân ţinea la mine ca la propriul său copil – aproape dacă nu la fel de tare ca la Kate – dar, la urma urmelor, ceea ce-mi oferise dânsul nu era decât o viaţă de câine.

Din primul şi până m al cincilea an îmi administra bătăi regulate. De la cinci la cincisprezece mă ameninţa în fiecare ceas cu Casa de corecţie.

De la cincisprezece la douăzeci nu trecea o zi fără să-mi promită că mă va lăsa pe drumuri, cu un singur şiling în buzunar. Eram un câine amărât, e-adevărat, dar asta făcea parte din firea mea – era o treabă de fidelitate. În Kate însă aveam un prieten de nădejde, iar eu ştiam bine asta. Era o fată tare bună, şi-mi zicea cu glas nespus de dulce că o voi avea (comoara şi restul) de-ndată ce-l voi fi înduplecat pe unchiul meu Gogoman să-şi dea necesarul consimţământ. Biata fată! Abia împlinise cincisprezece ani, şi fără acest consimţământ, puţina ei zestre bănească era inviolabilă până când cinci nemărginite veri „aveau să-şi târâie trupul la mal”11. Ce era atunci de făcut? La cincisprezece sau chiar douăzeci şi unu (căci trecusem deja de-a cincea mea

olimpiadă), cinci ani de aşteptare sunt ca şi cinci sute. În zadar îl asaltam pe venerabilul gentleman cu stăruinţele noastre. Iată opiece de resistance (cum ar zice Messieurs Ude şi Careme)12 ce se potrivea ca o mănuşă imaginaţiei sale bolnave, însuşi Iov s-ar fi indignat să vadă pe acest bătrân şorecar chinuind de mama focului doi bieţi şoricei. În sufletul său nu dorea nimic mai tare decât unirea noastră. De la bun început fusese de acord cu asta, şi nu încape îndoială că ar fi dat zece mii de lire sterline din propriul buzunar (comoara lui Kate era a ei proprie) ca să poată găsi o scuză prin care să se conformeze dorinţelor noastre fireşti. Pe de altă parte, ne dovediserăm cam imprudenţi atacând noi înşine subiectul. Să nu se opună în atare împrejurări, cred sincer că era peste puterile sale.

Am pomenit deja că avea punctele lui slabe; dar vorbind despre ele nu cumva să se creadă că am în vedere capsomania lui, care în realitate constituia unul dintre punctele lui forte – assurerement ce n'etait pas sa faible13. Când zic slăbiciunea sa mă gândesc la o anume superstiţie bizară, băbească, ce-l ţinea strâns în mrejele ei. Ajunsese de pomină în ce priveşte visele, prevestirile et id genus omne14 de aiureli. De asemenea era nemaipomenit de tipicar în chestiunile mărunte ce ţin de onoare, căci în felul său era indiscutabil un om de cuvânt. De fapt ăsta era unul din hobby-urile sale. Nu-şi făcea nici un fel de scrupule din a ignora spiritul făgăduielilor sale, dar litera lor era respectată cu sfinţenie. Ei bine, tocmai această din urmă trăsătură a firii sale ne oferi – într-o splendidă zi, nu mult după discuţia noastră din salon – un avantaj nesperat, graţie ingeniozităţii lui Kate. Epuizând astfel în prolegomena, după moda tuturor barzilor şi retorilor moderni, tot timpul şi aproape întreg spaţiul puse la dispoziţia mea, voi rezuma în câteva cuvinte întreaga poveste.

S-a întâmplat – aşa a potrivit-o soarta – ca printre cunoştinţele din cadrul marinei ale logodnicei mele să se

afle doi gentlemeni care tocmai puseseră piciorul pe ţărmul Angliei, după o călătorie de un an prin ţări străine. Însoţiţi de aceşti doi gentlemeni şi după o înţelegere prealabilă, verişoara mea şi cu mine i-am făcut o vizită unchiului Gogoman, într-o seară de duminică, pe zece octombrie15 – exact la trei săptămâni după memorabilul verdict ce ne-a frânt cu atâta cruzime speranţele. Vreo jumătate de oră conversaţia s-a derulat pe teme curente, dar în cele din urmă am izbutit să-i dăm pe nesimţite următoarea turnură:

Cpt. Pratt. Aşadar am lipsit exact un an de zile. Astăzi se împlineşte exact un an, pe legea mea! Ia să văd! Întocmai! Astăzi suntem în zece octombrie. Domnule Gogoman, îţi aminteşti că anul trecut, la aceeaşi dată, ţi-am făcut o vizită ca să-ţi zic la revedere? Şi, că veni vorba, nu vi se pare o coincidenţă faptul că prietenul nostru, căpitanul Smitherton, a lipsit şi el exact un an? Astăzi se împlineşte un an?

Smitherton. Întocmai! Un an de zile, nici mai mult, nici mai puţin, îţi aminteşti, domnule Gogoman, că am venit cu căpitanul Pratt exact la aceeaşi dată anul trecut ca să ne luăm rămas-bun?

Unchiul. Da, da, da. Îmi amintesc foarte bine. Într-adevăr, foarte ciudat! Amândoi aţi lipsit exact un an. O coincidenţă nemaipomenită, într-adevăr! Ceea ce doctorul Dubble L. Dee ar numi un concurs extraordinar de împrejurări. Doctorul Dub.

Kate [întrerupându-l]. Adevărat, papa, nemaipomenită, cu atât mai mult cu cât căpitanul Pratt şi căpitanul Smitherton n-au plecat în aceeaşi cursă, după cum ştii.

Unchiul. Nu ştiu nimic, obrăznicătură! De unde să ştiu? Cred însă că treaba devine din ce în ce mai interesantă. Doctorul Dubble L. Dee.

Kate. Cum, papa? Căpitanul Pratt a înconjurat Capul Horn, în vreme ce căpitanul Smitherton a dat ocol Capului Bunei Speranţe!

Unchiul. Bineînţeles! Unul s-a dus către răsărit, iar celălalt către apus, şmechere Amândoi au făcut înconjurul lumii. Apropo, doctorul Dubble L. Dee.

Eu [repede]. Căpitane Pratt, trebuie să veniţi la noi la cină mâine seară – dumneata şi căpitanul Smitherton – ca să ne povestiţi totul despre călătoria voastră. Vom face şi-un joc de whist şi.

Pratt. Whist, dragul meu? Uiţi că mâine e duminică. Poate în altă seară.

Kate. Oh, nu se poate ca Robert să fi ajuns atât de rău! Azi e duminică!

Unchiul. Adevărat! Adevărat!

Pratt. Vă cer iertare la amândoi, dar nu cred să fi greşit. Sunt absolut convins că mâine este duminică pentru că.

Smitherton [foarte surprins]. Ce tot vorbiţi? Nu cumva ieri a fost duminică? Ia gândiţi-vă!

Cu toţii. Precum zici! Habar n-ai!

Unchiul. Azi e duminică, vă zic – cum să nu ştiu?

Pratt. Oh, nu! Mâine-i duminică.

Smitherton. Sunteţi nebuni cu toţii! Fiecare! Sunt sigur că ieri a fost duminică cum sunt sigur că-n clipa asta şed pe-acest scaun!

Kate [sărind în sus cu nerăbdare]. Înţeleg – înţeleg totul. Papa, treaba asta te priveşte în mod direct pe d-ta, ştii tu de ce. Daţi-mi voie şi-am să vă explic totul într-o clipă. E foarte simplu. Căpitanul Smitherton afirmă că ieri a fost duminică. Întocmai! Are dreptate. Căpitanul Pratt susţine că mâine va fi duminică. Întocmai! Şi el are dreptate. Adevărul este că toţi avem dreptate, şi iată cum sunt trei duminici într-o săptămână!

Smitherton [după o pauză]. Pe onoarea mea, Pratt, Kate ne-a bătut pe toţi! Ce idioţi am fost amândoi! Domnule Gogoman, lucrurile stau cam aşa: pământul, după cum ştiţi, are o circumferinţă de douăzeci şi patru de mii de mile. Bulgărele ăsta de pământ se învârte în jurul axei sale – se roteşte – înconjoară aceste douăzeci şi patru de mii mile de

la apus către răsărit în exact douăzeci şi patru de ceasuri. Înţelegi, domnule

Gogoman?

Unchiul. Adevărat! Adevărat! Doctorul Dub.

Smitherton [acoperindu-i vocea] Ei bine, sire, asta la o viteză de o mie de mile pe oră. Dar să presupunem că din punctul acesta navighez o mie de mile către răsărit. Fireşte, mă voi aştepta ca soarele să răsară cu exact o oră mai devreme ca aici, ^ la Londra. Voi vedea răsăritul soarelui cu o oră înaintea voastră. Înaintând încă o mie de mile în aceeaşi direcţie mă voi aştepta ca soarele să răsară cu două ceasuri mai devreme, iar după altă mie, cu trei ceasuri şi mereu aşa, până când voi fi făcut înconjurul întregului glob, ajungând în acest punct în care, după parcurgerea a douăzeci şi patru de mii de mile spre răsărit, mă aştept ca soarele să răsară deasupra Londrei cu mai puţin decât douăzeci şi patru de ceasuri mai devreme, adică mă aflu cu o zi în avans faţa de timpul vostru. Înţelegi, eh?

Unchiul. Dar. Dubble L. Dee.

Smitherton [cu glas tunător] Căpitanul Pratt, dimpotrivă, după ce a navigat către apus o mie de mile faţă de acest punct, era cu douăzeci şi patru de ceasuri, adică o zi, în urma timpului înregistrat la Londra.

Aşa se face că pentru mine ieri a fost duminică, pentru dumneata azi e duminică, aşa se face, aşadar, că pentru Pratt mâine va fi duminică.

Ba mai mult, domnule Gogoman, este absolut limpede că fiecare are dreptate, căci nu există nici un temei filosofic ca adevărul vreunuia dintre noi să aibă prioritate.

Unchiul. Nemaipomenit! Ce orb am fost! Kate, Bobby, asta pe mine mă priveşte, precum zici. Dar sunt un om de cuvânt, notează asta! O vei avea, băiatule (comoara şi restul), când vei pofti. S-a făcut, pe Jupiter!

Trei duminici toate într-un şir! Mă duc să aflu părerea lui Dubble L. Dee despre asta.

NOTĂ

TREI DUMINICI ÎNTR-O SĂPTĂMÂNĂ

(THREE SUNDAYS IN A WEEK)

(A: Philadelphia Saturday Evening Post, 27 nov. 1841; B: Broadway Journal, 10 mai 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

E singura povestire a lui Poe cu happy end. Fenomenul natfural pe care se bazează a fost observat prima oară de navigatorii spanioli şi portughezi care au ajuns pe diverse rute în China. Rabelais menţionează „o săptămână cu trei joi” în Gargantua şi Pantagruel (Cartea a Ii-a, cap. 1). Dar Poe ar fi putut fî inspirat de o schiţă anonimă intitulată Three Thursdays în One Week (Trei joi într-o săptămână) apărută în Philadelphia Public Ledger la 29 oct. 1841, sau poate de referinţa la „trei duminici în nouă zile” dintr-un articol semnat „Naval” şi tipărit în aceeaşi gazetă la 17 nov. 1841. Ţinta satirei lui Poe – evidentă pentru contemporani – era un anume Dionysius Lardner, doctor în drept, numit în 1827 profesor de filosofie naturală şi astronomie la Universitatea din Londra. Lardner avea să-şi câştige celebritatea în Statele Unite în urma unei serii de conferinţe pe teme ştiinţifice. Poe îl socotea un şarlatan. Elemente autobiografice ar putea fi aluzia la căsătoria lui Poe cu verişoara sa, Virginia, şi o oarecare asemănare între „Unchiul Gogoman” şi John Allan, tatăl adoptiv al scriitorului.

Tălmăciri. E probabil prima proză a lui Poe tradusă în spaniolă: La semăna de los tres Domingos, fără numele autorului, în El Museo Universal, Madrid, 15 febr. 1857. Baudelaire n-a tradus-o. În româneşte: Ion Dragu şi Radu Drăgescu, Săptămână cu trei duminici, în Edgar Poe, Fantesii Humoristice, Editura „Adevărul”, Biblioteca „Dimineaţa”, nr. 1924, pp. 5-16.

Titlul. Versiunea A şi PHANTASY-PIECES: A Succesion ofSundays (O succesiune de duminici).

Portretul oval în româneşte de Mihu Dragomir şi Constantin Vonghizas

Egli e vivo e parlerebbe se non osservasse la rigola del silentio.

Inscripţie sub o pictură italiană a Sf. Bruno1

Castelul în care valetul meu se hotărâse să intre cu de-a sila mai bine decât să mă lase să petrec o noapte sub cerul liber, grav rănit cum eram, era una dintre acele case pline de tristeţe şi măreţie care-şi ridicau de multă vreme frunţile încruntate prin Apenini – atât în realitate, cât şi în imaginaţia doamnei Radcliffe2. După cât se părea, fusese de curând părăsit – şi nu pentru multă vreme. Am ales una dintre încăperile cele mai mici şi mai puţin somptuos mobilate. Camera, care se afla într-un turn mai îndepărtat, avea decoraţiuni bogate, dar vechi şi uzate. Pereţii erau tapetaţi şi împodobiţi cu numeroase şi diferite însemne heraldice, alături de neobişnuit de multe picturi mai moderne, expresive, în rame cu arabescuri de aur. Tablourile umpleau pereţii, şi nu numai pereţii, ci şi ungherele peste care dădeai la tot pasul în ciudata arhitectonică a castelului. Nu ştiu dacă din cauza delirului ce mă cuprindea, ori din alte pricini, dar aceste tablouri mi-au stârnit un interes profund, aşa că i-am cerut lui Pedro33 să coboare obloanele cele grele şi, cum se făcuse noapte, i-am poruncit să aprindă sfeşnicul cu braţe înalte de la capul patului meu şi să dea larg în lături pologul de catifea neagră, cu ciucuri, din jurul patului. Gândul meu era ca, dacă nu voi putea să dorm, să încerc cel puţin să privesc pe rând tablourile, având la îndemână şi o cărţulie, găsită pe pat, cu descrieri şi aprecieri asupra lor.

Multă, multă vreme am citit din acea carte şi, cu un sentiment de evlavie, de intensă evlavie, contemplam tablourile. Orele treceau, repezi şi pline de încântare, până când sosi adâncul miez de noapte. Cum lumina nu era prea bună, dar nu voiam să tulbur somnul valetului care abia aţipise, am întins cu greutate mâna şi am aşezat sfeşnicul

astfel încât să-mi lumineze mai puternic cartea. Numai că această schimbare avu o urmare cu totul neaşteptată. Razele numeroaselor luminări (căci erau multe) luminau acum o firidă a camerei, care se aflase mai înainte într-un întuneric profund, ascunsă înapoia unuia dintre stâlpii patului.

Şi astfel mi-a apărut, în plină lumină, o pictură pe care n-o observasem până atunci. Era portretul unei tinere femei cu înfăţişare feciorelnică.

Am aruncat în grabă o privire asupra tabloului şi am închis apoi ochii. De ce?

— Nici eu nu mi-am dat mai întâi seama. Dar cum şedeam cu pleoapele închise, încercam să înţeleg de ce le închisesem. Şi mi-am dat seama că vrusesem să câştig timp – ca să mă gândesc, ca să mă încredinţez că ochii nu mă înşelau, ca să-mi liniştesc şi să-mi înfrânez imaginaţia, ca să pot să privesc cu mai multă luciditate şi siguranţă. După câteva clipe mi-am îndreptat din nou privirea asupra tabloului.

Nu mai era nici o îndoială că ceea ce vedeam era aievea; şi prima rază de lumină care căzuse pe pânză împrăştiase parcă amorţirea somnului ce-mi cuprindea simţurile, aducându-mă la realitate.

Portretul, am mai spus-o, era al unei tinere fete. Artistul pictase doar capul şi umerii, în maniera numită în termeni tehnici vignette şi tabloul se apropia ca stil de portretele favorite ale lui Sully. Braţele, pieptul şi chiar şuviţele părului strălucitor se topeau imperceptibil în umbra vagă, şi totuşi adâncă, a fondului. Rama era ovală, bogat aurită şi cu incrustaţii în arabescuri. Era un tablou minunat, o adevărată operă de artă. Dar nici desăvârşirea picturii, nici frumuseţea figurii imortalizate pe pânză nu erau cauza neaşteptatei şi puternicei mele emoţii. Şi cu atât mai puţin imaginaţia mea, care, trezită din amorţeală, ar fi putut atribui portretului însuşirile unei fiinţe vii. Mi-am dat seama îndată că particularităţile tabloului, maniera de vignette,

rama ar fi distrus imediat o astfel de iluzie. Ba mai mult, nici n-ar fi lăsat-o să se nască. Meditând stăruitor la toate acestea, am rămas astfel aproape o oră, poate, în capul oaselor, cu privirea pironită asupra portretului.

În cele din urmă, descoperind taina efectului pe care mi-l produsese tabloul, m-am lungit pe spate, în pat. Descoperisem farmecul picturii în absoluta asemănare cu viaţa a expresiei, care m-a făcut mai întâi să tresar, apoi m-a uluit, m-a subjugat şi m-a înspăimântat. Cuprins de o teamă adâncă şi respectuoasă, am mutat sfeşnicul în poziţia lui de mai înainte. În felul acesta dispăruse din faţa ochilor cauza profundei mele agitaţii şi am început să cercetez cu nerăbdare cartea, căutând descrierea picturii şi istoria ei. Am găsit filele rezervate portretului oval, şi iată lămuririle destul de vagi şi de ciudate pe care le-am citit: „Era o fată de o rară frumuseţe, pe cât de fermecătoare, pe atât de plină de vioiciune. Blestemat a fost ceasul când l-a cunoscut şi l-a iubit pe pictor, cu care apoi s-a căsătorit. El era o fire pasionată, studios, auster, care, de fapt, se căsătorise dinainte cu Arta. Ea, o fată de o rară frumuseţe, pe cât de încântătoare, pe atât de vioaie, era toată numai zâmbet şi lumină, zglobie ca un pui de ciută; iubind şi îndrăgind totul; urând doar Arta care-i era rivală; temându-se doar de paleta, de pensulele şi de celelalte instrumente urâcioase care o îndepărtau de prezenţa iubitului ei. Cât de nenorocită s-a simţit când pictorul şi-a arătat dorinţa de a imortaliza pe pânză chipul tinerei sale soţii. Dar era o fiinţă ascultătoare, şi timp de mai multe săptămâni a stat resemnată, în încăperea înaltă şi întunecoasă din turn, unde lumina ajungea, pe pânza palidă, numai de deasupra patului. Pictorul însă era îndrăgostit de munca lui, care înainta din oră în oră, din zi în zi. Era un om pasionat, sălbatic, întunecat, care se pierdea deseori în reverie; şi nu vedea că lumina, pătrunzând atât de palidă în turnul singuratic, veştejea sănătatea şi sufletul soţiei sale, care se stingea cu încetul. Toţi îşi dădeau seama, în afară de el. Şi

totuşi, tânăra-i soţie zâmbea mai departe, fără să se plângă, înţelegând pasiunea nebună, arzătoare a pictorului – care avea un mare renume – pentru munca lui. Acum pictorul lucra zi şi noapte la tabloul aceleia care-l iubea atât de mult, dar care se topea din zi în zi, în timp ce viaţa i se scurgea din trup. Cine privea portretul îşi exprima în şoaptă admiraţia pentru asemănarea lui cu originalul, minunându-se de măiestria pictorului şi slăvind dragostea profundă pentru aceea pe care o picta atât de minunat. Numai că, pe măsură ce tabloul se apropia de sfârşit, nimeni nu mai era primit în camera din turn; în înflăcărarea lucrului pictorul se sălbăticise şi arareori îşi mai ridica privirea de pe pânză, chiar pentru a privi figura soţiei sale. Aşa că nu vedea cum culorile pe care le aşternuse pe pânză dispăreau din obrajii celei care-l inspirase. Trecură multe săptămâni şi nu mai rămăsese decât foarte puţin de făcut, doar o ultimă trăsătură de pensulă, peste buze, şi nuanţa ochilor, când sufletul tinerei lui soţii pâlpâi ca flacăra unui sfeşnic ce se stinge. Ultima trăsătură de pensulă fu aşternută, şi ultima nuanţă îşi găsi locul, şi o clipă pictorul rămase fermecat în faţa operei pe care o terminase. Apoi, privind-o întruna, începu să tremure, palid şi înspăimântat, şi strigă din răsputeri: „E viaţa însăşi„ şi se întoarse brusc să-şi privească iubita: „Era moartă!".

NOTĂ

PORTRETUL OVAL (THE OVAL PORTRAIT)

(A: Graham's Magazine, apr. 1842; B: Broadway Journal, 26 apr. 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul)

În forma sa finală, Portretul oval e una dintre cele mai scurte şi mai cunoscute „arabescuri”. Ideea sa de bază, extrem de veche, e că spiritul poate găsi sălaş într-un facsimil. Egiptenii se închinau statuii lui Ka (ceea ce ocultiştii moderni numesc corpul astral), iar unele culturi arhaice de azi se tem de fotografie.

Portretul oval e ultima dintre prozele lui Poe care se ocupă de motivul dedublării (Morella, Mistificare, Prăbuşirea Casei Usher şi William Wilson).

Poe s-a inspirat dintr-o pictură a prietenului său, Robert M. Sully, un portret oval în mărime naturală, înfăţişând o fată care ţine în palmă un medalion prins cu o panglică în jurul gâtului gol (apud T. O. Mabbott, op. Cit., p. 660). E posibil de asemenea ca Poe să fi cunoscut o istorisire despre Tintoretto (1518-1594), după care acesta şi-ar fi pictat fiica, pe Maria Robuşti, ea însăşi talentată artistă, pe patul de moarte. Există şi unele note autobiografice. Ca şi eroina din schiţa lui Poe, geloasă pe pictura soţului ei, Virginia Poe a fost şi ea incapabilă să înţeleagă poezia bărbatului ei. În ian. 1842, Virginia a suferit un accident cerebral în timp ce cânta, boala ei gravă adâncind suferinţa lui Poe, Portretul oval, publicată la 15 martie, a fost scrisă probabil doar cu câteva săptămâni înainte de apariţia sa, întrucât Poe era chiar redactorul revistei în care aceasta a văzut lumina tiparului.

Schiţa a suferit revizuiri drastice, având drept consecinţă o intensificare a efectului general.

Tălmăciri. Charles Baudelaire, Le Portrait ovale, în Le Pays, 28 ian.

1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. În româneşte văd lumina tiparului, până în 1900, cinci traduceri, cea dintâi, semnată „d'Artanian”, în Revista literară şi politică, VIII, 1887, nr. 9-12, pp. 589-595, reed. În Viitorul, 1,1889, nr. 14, pp. 2-3, urmată de alte trei anonime, în Telegraful român, II, 1891, nr. 734, p. 2; în Naţiunea, X, 1891, nr. 2530-33 şi în Adevărul, VII, 1894, nr. 1908, p. 2; şi de tălmăcirea „din franţuzeşte” a lui D. Florian, în Curierul Olteniei, X, 1900, nr. 337, p. 3, nr. 338, p. 3.

Titlul. Versiunea A şi PHANTASY-PIECES: Life în Death (Viaţă în Moarte). Titlul inspirat de Balada bătrânului marinar, a lui Coleridge, vezi Berenice, nota 8, supra.

Paragraf iniţial în A: "Avusesem o febră foarte mare şi de lungă durată. Toate remediile aflătoare în această regiune sălbatică a Apeninilor au fost epuizate fără nici un rezultat. Valetul, singurul slujitor din castelul singuratic, era prea agitat şi ageamiu ca să se încumete să-mi ia sânge, din care, pe drept cuvânt, pierdusem enorm în încăierarea cu bandiţii.

Şi nici nu îndrăzneam să-l las să plece după ajutor. Într-un târziu, mi-am amintit de un mic pachet de opiu, care se afla împreună cu tutunul în caseta cu narghileaua; căci la Constantinopol căpătasem năravul de-a fuma iarba cu drogul. Pedro îmi dădu caseta. Căutând, am găsit narcoticul. Dar când să-mi tai o porţie, am avut un moment de ezitare. Dacă-l fumam, nu conta cât anume consumam. De obicei umpleam bolul narghilelei cu cantităţi egale de opiu şi tutun tăiat mărunt. Uneori acest amestec nu-mi dădea stări neobişnuite; alteori nici n-apucam bine să fumez două treimi din conţinutul pipei că anumite simptome alarmante de tulburare mintală mă avertizau să renunţ. Dar efectul se instala treptat, ceea ce excludea orice pericol. Aici însă era vorba de altceva.

Opiu nu mai băgasem în mine niciodată înainte. Am luat de câteva ori laudanum şi morfină, aşa că, în ce le priveşte, n-aş fi avut nici o ezitare. Dar drogul solid nu-l văzusem niciodată întrebuinţat. Pedro nu ştia mai multe decât mine în legătură cu cantitatea ce trebuia luată; şi astfel, în această tristă situaţie nu-mi rămânea altceva decât să ghicesc. Totuşi, nu mă nelinişteam prea tare, căci am hotărât să procedez pe etape. La început aveam să iau o doză foarte mică. Dacă nu-şi făcea efectul, aveam s-o repet; şi tot aşa până ce voi fi găsit un leac febrei, sau somnul care-mi trebuia atât de mult şi care nu mai binecuvântase simţurile mele încordate de peste o săptămână. Neîndoielnic că tocmai această încordare a simţurilor, acest delir deprimant, care deja mă apăsa, mă împiedica să percep incoerenţa propriei mele raţiuni; de aici iluzia că

lucrurile din jurul meu erau fie foarte mari, fie foarte mici, deşi n-aveam nici un termen de comparaţie. În acel moment n-aveam habar că doza de opiu solid pe care eu o socoteam extrem de mică ar fi putut fi de fapt excesivă. Dimpotrivă, îmi amintesc bine că n-aveam dubii în ce priveşte cantitatea pe care mi-am propus s-o iau, căci o comparasem cu întreg bulgărele aflat în posesia mea. În concluzie, porţia pe care am înghiţit-o fără teamă era indiscutabil o parte foarte mică din boţul pe care-l ţineam în mână".

Masca Morţii Roşii în româneşte de Ion Vinea

Moartea Roşie pustiise multă vreme ţinutul. O molimă mai hâdă şi mai fără leac nu se mai pomenise. Sângele i-a fost Avatarul, şi pecetea – roşeaţa şi groaza sângelui1. Te lua cu dureri ascuţite şi ameţeli neaşteptate, şi apoi, prin toţi porii, cu sudori necurmate de sânge, până la nimicire.

Petele purpurii de pe trupul şi mai ales de pe faţa victimelor alcătuiau semnul vestitor al ciumei, care le scotea din rândul oamenilor şi le lipsea de ajutorul şi dragostea lor. Începutul, desfăşurarea şi sfârşitul bolii se petreceau toate într-o jumătate de ceas.

Dar prinţul Prospero era fericit, cutezător şi ager2. Când o bună jumătate a norodului de pe moşiile sale a fost secerat, el chemă dinainte-i o mie de prieteni zdraveni şi curajoşi, aleşi dintre cavalerii şi doamnele de la curtea sa, şi se însingura cu ei în depărtarea nepătrunsă a uneia dintre stăreţiile sale întărite. Era o clădire măreaţă şi larg încăpătoare, o plăsmuire a prinţului însuşi, după gustul său totdeauna excentric şi impunător. Un zid înalt şi trainic îi da ocol. Erau porţi de fier în acest zid. Curtenii, după ce intrară, aduseră forje şi ciocane grele pentru a înţepeni zăvoarele. Hotărâseră să împiedice intrarea sau ieşirea pricinuite de deznădejdea dinafară sau de nebunia dinăuntru. Stăreţia fu înzestrată din belşug cu de toate. Mulţumită acestor măsuri de prevedere, curtenii puteau să înfrunte primejdia de molipsire. Lumea dinafară să se descurce cum o putea. Până una-alta, ar fi o nebunie să

gândeşti ceva sau să te plângi. Din grija prinţului, se strânsese acolo tot ce poate desfăta pe om. Erau măscărici şi comedianţi, erau dansatori şi muzicanţi şi tot ce e frumos pe lume, era şi vin. Toate acestea şi sentimentul de siguranţă se aflau acolo, înăuntru. Iar afară bântuia Moartea Roşie.

Era către sfârşitul lunii a cincea sau a şasea a retragerii sale, în vreme ce molima bântuia cu mai multă furie afară, când prinţul Prospero îşi adună pe cei o mie de prieteni la un bal mascat de o nemaipomenită măreţie.

Această privelişte era ameţitor de plăcută. Dar mai întâi lăsaţi-mă să vă povestesc despre sălile în care se desfăşura. Erau şapte la număr – un şirag împărătesc. În multe palate, de altfel, asemenea şiraguri de încăperi alcătuiesc o lungă perspectivă în linie dreaptă, când uşile sunt date în amândouă părţile de perete, astfel încât ochiul îmbrăţişează nestânjenit spaţiul în întregime. În cazul acesta însă, lucrurile stăteau cu totul altfel, aşa cum ne-am fi putut aştepta, dată fiind înclinaţia ducelui pentru tot ce e bizar. Încăperile erau orânduite într-un chip atât de neregulat, încât privirea nu putea îmbrăţişa dintr-o dată decât una singură. La fiece douăzeci-treizeci de paşi era câte o cotitură neaşteptată şi la fiecare cotitură câte o privelişte nouă. Pe dreapta şi pe stânga, în mijlocul fiecărui perete, câte o fereastră gotică, îngustă şi înaltă, dădea într-un coridor închis, care şerpuia de-a lungul şirului de încăperi.

Vitraliile se deosebeau între ele, culoarea lor fiind potrivită cu tonul dominant al decoraţiei încăperii din care făcea parte. Aşa, de pildă, sala ce se afla la capătul de la răsărit era tapisată în albastru, deci de un albastru-viu îi erau şi plăcile de sticlă. În a doua încăpere toate ornamentele şi tapiseriile erau purpurii; aici vitraliile erau şi ele purpurii. A treia cu totul verde, şi la fel şi geamurile. A patra mobilată şi luminată portocaliu, a cincea, albă, a şasea, violetă. A şaptea sală era strâns învăluită în draperii de catifea neagră, care acopereau întreg tavanul şi pereţii şi cădeau

în falduri grele pe un covor de aceeaşi culoare şi din acelaşi ţesut. Aceasta era singura încăpere în care culoarea vitraliilor nu se potrivea cu a decorului. Geamurile erau stacojii, de culoarea intensă a sângelui. Şi în niciuna din cele şapte săli nu era nici lampă, nici candelabru în belşugul de ornamente de aur risipite ici şi colo sau atârnate din tavan. Şi nu se afla nici o lumină, fie de lampă, fie de sfeşnic în tot acest şir de încăperi. Dar în coridorul ce le mărginea, drept în faţa fiecărei ferestre, stătea câte un trepied uriaş, purtătorul unui focar de jăratic; străbătând prin geamurile colorate, razele aruncau o lumină orbitoare în sală. Şi astfel se iscau o mulţime de umbre fantastice şi jucăuşe. Dar în camera dinspre soare-apune şi în camera neagră efectul focarului de lumină şiroind prin geamurile de culoarea sângelui pe întunecatele draperii era de o grozăvie fără seamăn şi dădea chipurilor celor ce intrau o înfăţişare atât de ciudată, încât prea puţini dintre oaspeţi aveau îndrăzneala să-i treacă hotarul3.

Tot în această sală, pe peretele dinspre apus, se găsea şi un gigantic orologiu de abanos. Pendula lui se legăna încoace şi încolo cu o bătaie înăbuşită, monotonă şi grea; şi de câte ori minutarul îşi sfârşea ocolul – cadranului şi trebuia să bată ceasul, iată că din plămânii de aramă ai – -ornicului se înălţa un sunet puternic, limpede şi adânc, nemaipomenit – de muzical, dar al cărui timbru era atât de ciudat, atât de răsunător, încât la fiece oră muzicanţii din orchestră se vedeau siliţi să se întrerupă o clipă din cânt şi să dea ascultare sunetului; tot astfel dansatorii4 se opreau fără voie din avântul lor; o tulburare de o clipă cuprindea acea veselă adunare şi, câtă vreme dangătul ornicului răsuna încă, vedeai până şi pe cei mai nebunatici că pălesc, şi pe cei mai vârstnici şi mai aşezaţi că-şi trec mâna peste frunte, ca şi cum ar fi fost adânciţi în gânduri sau în visări nedesluşite. Dar de îndată ce ecoul amuţea, un râset uşor cuprindea toată adunarea; muzicanţii se uitau unii la alţii şi zâmbeau gândindu-se la propria lor slăbiciune şi nebunie şi

îşi jurau unul altuia în şoaptă că nu se vor mai tulbura astfel atunci când ornicul va bate iar; şi iată, după trecerea altor şaizeci de minute (care cuprind cele trei mii şase sute de secunde ale timpului în zbor), răsunau din nou bătăile ceasului, şi iar se iscau tulburarea, tremurul şi îngândurarea de mai înainte.

Dar, în ciuda acestor lucruri, veselă şi plină de strălucire era petrecerea.

Gusturile ducelui nu-şi găseau asemănare. Avea un ochi sigur în privinţa culorilor şi a veşmintelor. Dispreţuia podoabele la modă5. Cutezător şi înflăcărat în tot ce plănuia, era strălucit şi barbar în concepţiile sale.

Unii oameni îl puteau socoti nebun. Curtenii simţeau însă că nu era nebun deloc. Dar trebuia negreşit să-l auzi, să-l vezi şi să-l cunoşti de aproape ca să fii sigur că nu era.

Cu prilejul acestei mari petreceri, el a fost cel care a dat, în mare măsură, îndrumările asupra decorului şi a mobilierului celor şapte săli. Şi gustul său călăuzitor a hotărât în privinţa măştilor şi a costumelor. Desigur, totul era grotesc. Totul era învăpăiat şi strălucit, hazliu şi fantastic, în felul celor ce s-au văzut mai apoi în Hernani6. Se vedeau figuri fanteziste, în veşminte şi zorzoane fistichii.

Erau închipuiri ciudate, ca plăsmuirile unui nebun. Erau multă frumuseţe şi mult desfrâu, multe ciudăţenii, străbătute şi de un fior de groază; şi mai erau şi multe amănunte care-ţi puteau face silă. Şi pretutindeni prin cele şapte camere, sumedenie de vise se perindau. Şi visele acestea se frământau încoace şi încolo, răsfrângând în ele culoarea încăperilor, bătând tactul năprasnicei orchestre, ca şi cum muzica n-ar fi fost decât ecoul pasului lor. Şi la răstimpuri răsuna glasul orologiului de abanos din sala de catifea. Şi atunci, o clipă numai, totul stă, totul tace, afară doar de glasul ceasornicului. Şi visele pe locul lor încremenesc, îngheţate. Dar ecoul repetat al orologiului amuţeşte – nu durase decât o clipă – şi, iată, un hohot de râs uşor şi abia stăpânit se răspândeşte după el

pretutindeni. Şi atunci muzica se revarsă în valuri iarăşi, şi iarăşi visele se trezesc la viaţă şi se frământă încoace şi încolo, mai Vesele ca oricând, răsfrângându-se în geamurile multicolore, prin care, de pe trepieduri, razele pătrund şuvoi. Dar în camera cea mai de la apus dintre toate cele şapte, nici o mască nu mai cutează acum să intre; întunericul nopţii se înteţeşte mereu şi prin ferestrele de culoarea sângelui o lumină de un roşu-aprins pluteşte în încăpere; şi negrul îndoliatelor draperii te înspăimântă, iar cel care se încumetă să pună piciorul pe cernitul covor e întâmpinat de un dangăt al orologiului de abanos, un dangăt şi mai solemn şi mai poruncitor decât cel ce ajunge la urechea oaspeţilor care se răsfaţă în dezmăţul mai depărtat din celelalte săli.

Sălile acestea erau înţesate de lume şi în ele bătea cu înfrigurare inima vieţii. Şi orgia creştea ca un vârtej, până ce, într-un târziu, se auzi orologiul sun'ând miezul nopţii. Atunci, precum am mai spus, muzica tăcu. Şi dansatorii se opriră din legănarea lor. Şi peste tot şi toate se aşternu, la fel ca mai înainte, o nemişcare înfricoşată. Dar acum clopotul pendulei trebuia să sune de douăsprezece ori; şi poate că din pricina acestui răgaz s-au putut strecura şi altfel de gânduri în meditaţia celor care, printre toţi aceşti veseli oaspeţi, mai cugetau. Şi poate tot de aceea, mai înainte ca ultimul ecou al bătăii orologiului să se fi scufundat în tăcere, s-au găsit în această mulţime câţiva inşi care au avut timp să-şi dea seama de prezenţa unei măşti ce nu atrăsese atenţia nimănui până atunci. Şi zvonul despre acest oaspe nou răspândindu-se din şoaptă în şoaptă pretutindeni, se ridică din toată adunarea un murmur de uimire şi dezaprobare şi până la urmă de oroare, de silă şi de groază.

Se poate lesne înţelege că numai o arătare cu totul neobişnuită ar fi putut stârni asemenea senzaţie într-o adunare de fantome de felul celeia pe care am descris-o. Drept este că dezmăţul acestei nopţi de bal mascat era

aproape fără frâu. Dar în cruzimea ei, masca de care vorbim parcă întrecuse închipuirea lui Irod, nesocotind regulile destul de îngăduitoare ale prinţului în privinţa mascaradei. Şi în inima celor mai nepăsători sunt strune ce nu pot fi atinse fără a pricinui emoţie.

Chiar şi pentru cei mai decăzuţi şi pentru cei cărora viaţa şi moartea li se par deopotrivă o glumă există lucruri cu care nu se poate glumi, într-adevăr, toţi cei de faţă parcă au simţit cu putere lipsa de duh şi de cuviinţă din portul străinului. Era înalt de statură şi costeliv şi învăluit din creştet până-n tălpi într-un linţoliu. Masca ce-i acoperea obrazul înfăţişa atât de bine chipul unui cadavru înţepenit, încât şi cea mai cercetătoare privire anevoie ar fi descoperit înşelătoria; şi totuşi, oaspeţii aceştia nebuni şi veseli ar fi putut, dacă nu chiar să încuviinţeze, cel puţin să îndure toate acestea; dar masca mersese atât de departe cu îndrăzneala ei, încât îşi luase înfăţişarea Morţii Roşii. Veşmântul îi fusese vopsit în sânge, iar fruntea ei largă şi trăsăturile obrazului fuseseră stropite cu acea grozavă culoare purpurie.

Când prinţul Prospero dădu cu ochii de această spectrală arătare (care cu o mişcare înceată şi solemnă, ca şi cum ar fî vrut să-şi susţină şi mai bine rolul, se plimba încoace şi încolo printre dansatori), a fost văzut în prima clipă scuturat de un puternic fior de groază sau de scârbă. Dar în clipa următoare fruntea i se înroşi de o oarbă mânie.

— Cine îndrăzneşte, întrebă el cu glas răguşit pe curtenii din juru-i, cine îndrăzneşte să-şi bată joc de noi cu o blestemăţie ca asta? Puneţi mâna pe el şi demascaţi-l, ca să ştim pe cine anume o să spânzurăm la răsăritul soarelui, pe întărituri!

Prinţul se afla în camera de la răsărit, sau camera albastră, când a rostit aceste cuvinte. Ele au răsunat puternic şi limpede prin cele şapte săli, căci prinţul era un bărbat îndrăzneţ şi voinic şi muzica tăcuse la un semn al său cu mâna.

În sala de la soare-răsare, în sala albastră, se afla prinţul, şi sta în picioare, cu o ceată de palizi curteni lângă el. La îndemnul său, făcură întâi o mişcare înainte, ca şi cum ar fî vrut să se repeadă asupra nepoftitului, care în clipa aceea le era la îndemână, iar acum, cu un pas măsurat şi hotărât, se apropia tot mai mult de cel care vorbise. Datorită însă unei spaime nelămurite, pe care cutezanţa nebună a straniei măşti o inspirase tuturor oaspeţilor, nu s-a găsit niciunul să pună mâna pe el; astfel încât, neîmpiedicat de nimeni, el trecu pe lângă prinţ la o depărtare de un pas. Şi în vreme ce, ca un singur om, mulţimea oaspeţilor se retrăgea din mijlocul încăperilor către pereţi, el îşi văzu de drum fără oprire, dar cu acelaşi pas solemn şi măsurat care-l deosebise din capul locului; din camera albastră în aceea roşie, din camera roşie în aceea verde, din cea verde în aceea portocalie şi din aceasta în cea albă şi până în cea violetă, fără să se fi făcut o încercare de a-i aţine calea. Dar iată că tocmai atunci prinţul Prospero, nebun de mânie şi de ruşinea laşităţii sale de o clipă, se năpusti în goană prin cele şase încăperi fără ca nimeni să-l fi urmat – de groaza morţii care pusese stăpânire pe toţi. Ţinea în mână un pumnal ameninţător şi, în vijeliosul său avânt, se apropiase la doi paşi de străinul ce se retrăgea mereu, când, iată, acesta din urmă, ajuns la capătul sălii de catifea, se întoarse deodată şi-şi înfruntă urmăritorul. Un strigăt ascuţit se auzi, şi pumnalul se rostogoli strălucind pe covorul negru pe care, în clipa următoare, se prăbuşi, fără de viaţă, şi prinţul Prospero. Atunci, cu năprasnicul curaj al deznădejdii, o mulţime mare de oaspeţi se năpusti deodată în sala cea neagră, punând mâna pe nepoftitul a cărui înaltă statură se ţinea nemişcată şi ţeapănă la umbra orologiului de abanos. Dar rămaseră muţi de spaimă, dându-şi seama că acel linţoliu funebru şi acea mască de cap de mort pe care ei le înşfăcaseră cu o mânie atât de oarbă nu învăluiau nimic din ce putea fi atins.

Şi acum toată lumea află că Moartea Roşie era de faţă acolo. Sosise pe drum de noapte, ca un tâlhar7. Şi unul după altul se prăbuşiră veselii oaspeţi în sălile orgiei lor, aşternute cu o rouă de sânge. Şi fiecare dintre ei muri în deznădăjduita înfăţişare a prăbuşirii sale. Şi viaţa orologiului de abanos se stinse o dată cu viaţa celui din urmă dintre veselii oaspeţi. Şi flăcările trepiedelor îşi dădură şi ele sfârşitul.

Şi bezna, şi ruina, şi Moartea Roşie îşi întinseră peste tot şi peste toate nemărginita lor stăpânire.

NOTĂ

MASCA MORŢII ROŞII

(THE MASQUE OF THE RED DEATH)

(A: Graham's Magazine, mai 1842; B: Broadway Journal, 19 iul. 1845; C: Works, 1850; PHANTASY-PIECES, numai titlul) „Cei care vor să ştie cum să interpreteze Masca Morţii Roşii. Sunt sortiţi să pătrundă într-o lume ciudată, confuză şi derutantă precum o gotică ţară a minunilor şi în unele privinţe tot atât de stranie ca locuinţa năpăstuită a lui Roderick Usher.” (J. P. Roppolo, JAeaning and „The Masque ofthe Red Death”, în Poe -A Collection of Criticai Essays, ed. Robert Regan, Prentice-Hall, Inc., 1967, p. 134.)

Poe pare să se fi inspirat din întâmplări reale, deşi acţiunea în sine a nuvelei e supranaturală. La Paris, în timpul epidemiei de holeră din anul 1832, lumea se dedase cu frenezie petrecerilor şi balurilor. Iată un pasaj pilduitor din însemnările ocazionale ale lui N. P. Wiilis: „La un bal mascat ţinut la Theâtre des Varietes. Cu prilejul sărbătorilor de Mi-Careme, sau joia a treia din postul Paştelui,. S-au adunat vreo două mii de oameni. În costume de carnaval. Şi unul dintre ei, fantastic de înalt, era personificarea Holerei înseşi, un schelet viu, cu ochii injectaţi şi cu alte accesorii oribile, toate simbolizând o molimă umblătoare” (Scrisoarea a XVI-a, tipărită în New York Mirror, la 2 iun. 1832). În

Scrisoarea a XVIII-a, Wiilis îşi informa cititorii că „două cazuri se petrecuseră înăuntrul palatului”.

Cadrul nuvelei lui Poe evocă pe cel al Decameronului lui Boccaccio. E posibil de asemenea ca Poe să fi citit undeva despre orologiul catedralei din Strasbourg: cu puţin înainte de fiecare bătaie, în centrul orologiului îşi face apariţia o figură simbolizând Moartea, care bate ora, lar la jumătate şi la sferturi iese statuia lui Hristos, care-o alungă pe aceea a Morţii. (Wilhem Rulând, Legends ofthe Rhine, Cologne, 1906, pp. 63, 64, apud T. O. Mabbott, op. Cit., p. 669).

„Moartea Roşie” e o molimă fictivă, dar numele ei aminteşte de „Moartea Neagră” (Black Death) sau ciuma ce s-a abătut asupra Europei între anii 1348 şi 1349, precum şi de „Moartea Albastră” (Blue Plague) din poemul Revolta Islamului de P. B. Shelley. Regele Gustav al IlI-lea al Suediei a fost ucis la un bal mascat în anul 1792, eveniment ce a inspirat opera Un ballo în Maschera (1859) a lui Verdi. Poe a compus Masca Morţii Roşii probabil în martie 1842.

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudelaire, La Masque de la mort rouge, în Le Pays, 22 şi 23 febr. 1855, reed. În Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. În româneşte: Ion Luca Caragiale, Masca, în Epoca literară, I, 1896, nr. 1, pp. 2-3, reed. În Curierul Olteniei, XIII, 1903, nr. 536, pp. L-3 şi în I. L. Caragiale, Opere, II, ediţie îngrijită de Paul Zarifopol, Editura „Cultura Naţională”, Bucureşti, 1931, pp. 395-340. Alte trei versiuni în româneşte văd lumina tiparului sub semnătura Iui Ion Corbu [B, Nemţeanu], Moartea roşie, înPagini literare, 1,1908, nr. 13, pp. 194-197; I. Achimescu, Masca, în Nuvele alese de Edgar Allan Poe, Tipografia Dor. P. Cucu, 1912, pp. 62-70 şi Pompiliu Păltănea, Moartea roşie, în Viaţa nouă, VII, 1911, nr. 16, pp. 302-307.

Ti1u1. A: The Mask ofthe Red Death. A Fantasy; PHANTASY-PIECES: The Mask of the Red Death. Masque are şi sensul de „piesă-mască”, pantomimă sau feerie din sec. al XVI-XVII.

Hruba şi pendulul în româneşte de Ion Vinea

Impia tortorum longas hâc turba furores
Sanguinis innocui, nom satiata, aluit.
Sospite nune patria, fracto nune funeris antro, Mors ubi dâra fuit, vita salusque patent.

(Catren scris pentru porţile pieţei ce urma să fie amenajată la Paris pe locul unde a fost clubul iacobinilor)1

Eram istovit – acea lungă agonie mă istovise de moarte; şi când, într-un sfârşit, m-au dezlegat şi mi-au îngăduit să mă aşez, am simţit că puterile mă părăsesc. Sentinţa – cumplita sentinţă de moarte – a fost cea din urmă rostire care mi-a ajuns lămurit la ureche. După aceea, glasul inchizitorilor păru că se topeşte în zvonul nedesluşit al unui vis. În sufletul meu el trezi o idee de rotire, pesemne pentru că închipuirea mea îl asemuia cu vuietul unei roţi de moară2. Dar n-a ţinut decât un scurt răstimp, apoi n-am mai auzit nimic. Totuşi, câtăva vreme am mai putut vedea, dar cât de groaznic exageram totul! Am mai putut vedea buzele judecătorilor înveşmântaţi în negru. Mi se părea că sunt albe, mai albe decât foaia de hârtie pe care aştern aceste cuvinte, şi subţiri – caraghios de subţiri – subţiate de expresia lor intensă de asprime, de neclintită hotărâre, de dispreţ neîndurat pentru chinurile omeneşti. Vedeam că pe aceste buze iau naştere poruncile care pentru mine erau poruncile sorţii. Le-am văzut rostind schimonosite osânda morţii. Le-am văzut potrivind silabele numelui meu şi m-am cutremurat, fiindcă nu mai urma nici un alt sunet. Am mai văzut, în câteva clipe de groază nebună, unduirea lină, aproape nesimţită, a draperiilor negre ce învăluiau pereţii încăperii. Şi atunci, privirile îmi căzură pe cele şapte sfeşnice înalte de pe masă3. La început au luat chipul îndurării înseşi şi păreau îngeri albi şi plăpânzi, care veneau să mă mântuie, dar deodată un leşin de moarte îmi năpădi sufletul şi simţii că mă înfior până în adâncul fiinţei, ca şi cum m-aş fi atins de firele unei baterii galvanice, în

vreme ce îngereştile chipuri se preschimbau în stafii fără noimă, cu frunţile în flăcări, şi văzui că din parte-le nu voi avea ajutor. Mai apoi mi s-a strecurat în închipuire un gând, ca un crâmpei de cântec măiestru: „Ce dulce trebuie să fie odihna în mormânt!”.

Gândul sosi încet şi tiptil, şi multă vreme trecu până ce l-am cuprins pe de-a-ntregul; dar tocmai când mintea în sfârşit izbutise să-l simtă mai bine, să se împace cu el, chipurile judecătorilor pieriră ca prin farmec din faţa mea, sfeşnicele înalte se cufundară în neant, flăcările se stinseră cu totul; beznele întunericului năvăliră; orice simţire păru înghiţită de prăvălirea aceea bezmetică a sufletului în Hades. Iar lumea fu numai linişte, şi noapte, şi tăcere.

Leşinasem. Totuşi nu vreau să spun că-mi pierdusem cu desăvârşire conştiinţa. Nu încercam să definesc sau măcar să descriu ce-mi mai rămăsese din ea; dar nu era cu totul pierdută. Nu! Nici în somnul cel mai adânc! Nu! Nici în delir! Nu! Nici în leşin! Nu! Nici în moarte!

Nici chiar în groapă nu e totul pierdut. Altminteri, n-ar mai fi nemurire pentru om. Trezindu-ne din somnul cel mai adânc, sfâşiem urzeala străvezie a unui anume vis. Şi atât de gingaşă era acea ţesătură, încât, o clipă după aceea, nici nu ne mai amintim ce am visat. Întorcându-ne la viaţă din leşin, trecem peste două praguri: cel dintâi e simţul existenţei noastre mintale sau spirituale; al doilea e simţul existenţei fizice.

Dacă, ajunşi la al doilea prag, am putea să retrăim în minte impresiile celui dintâi, se pare că ar fi cu putinţă să găsim acele impresii pline de amintirile vii ale abisului de dincolo. Şi ce oare e acest abis? Cum vom putea măcar deosebi umbrele lui de-ale mormântului? Dar, dacă impresiile culese în stadiul pe care l-am denumit pragul dintâi nu reapar la porunca voinţei noastre, totuşi, după un lung răstimp, nu se ivesc ele oare din nou, aşa încât ne minunăm de unde au putut veni?

Cel care n-a căzut în leşin niciodată nu va găsi stranii palate şi chipuri tulburător de cunoscute în strălucirile jarului; nu va zări plutind în văzduhul apropiat arătările triste pe care cei mulţi nu le pot vedea: nu va desluşi mireasma vreunei flori nemaivăzute; şi mintea lui nu se va răsfăţa fermecată de înţelesul unei cadenţe muzicale care niciodată nu i-a mai încântat auzul.

În stăruitoarele şi îngăduitoarele mele străduinţe de a-mi reaminti şi în apriga mea luptă de a mai culege unele semne din acea stare asemenea neantului, în care sufletul mi se scufundase, au fost şi câteva clipe când am visat că izbândesc. Au fost şi scurte, foarte scurte răstimpuri în care am scos la lumină unele amintiri, despre care judecata mea limpede de mai târziu m-a încredinţat că nu puteau fi în legătură decât cu acele minute de aparentă lipsă de cunoştinţă. Acele umbre ale memoriei îmi şopteau ceva nedesluşit despre nişte măreţe întruchipări care m-au ridicat, purtându-mă pe tăcute în jos, mai jos, tot mai jos, până ce o cumplită ameţeală mă cuprinse numai la gândul acelei pogorâri fără sfârşit. Tot ele îmi spuneau ceva despre o nelămurită spaimă a inimii mele pricinuită de liniştea ei nefirească. Urmează apoi o impresie de nemişcare neaşteptată a tuturor lucrurilor. Ca şi cum cei care mă purtaseră (în ce spectral cortegiu!) ar fi depăşit în pogorârea lor marginile nemărginirii şi s-ar fi oprit, sleiţi ei înşişi de searbădă lor trudă.

După aceea, îmi amintesc de ceva trist şi neguros; apoi totul a fost o nebunie, nebunia unei memorii ce răscoleşte lucruri neîngăduite.

Cu totul pe neaşteptate, sufletul meu a avut din nou parte de sunet şi de mişcare; de zvâcnirea năvalnică a inimii şi de tic-tacul ei în auz.

Apoi, un repaos, în care totul e alb. Şi iarăşi sunetul, şi pipăitul, şi mişcarea se întorc dimpreună cu un fel de zbârnâit dureros, ce-mi străbate tot trupul. Apoi, conştiinţa,

ea singură, dar fără gândire, conştiinţa că sunt în viaţă se ivi pentru un răstimp, care se prelungi multă vreme.

Apoi, ca un fulger, gândirea, şi o spaimă cumplită, şi trudnica stăruinţă de a înţelege adevărata mea stare. Apoi, un aprig dor să alunec în nesimţire. Apoi, un iureş al sufletului spre viaţă şi o sforţare izbutită de a mă mişca. Iar acum, întreaga amintire a judecăţii, a judecătorilor, a draperiilor negre, a sentinţei, a slăbiciunii mele, a leşinului. Apoi, uitarea deplină a tot ce a urmat; a tot ce mai târziu, după mari stăruinţe, am ajuns în stare să-mi amintesc nelămurit.

În tot acest răstimp nu deschisesem ochii. Simţeam că zac pe spate, dezlegat. Întinsei mâna şi ea căzu greoi pe ceva umed şi tare. O lăsai acolo câteva clipe, în care timp m-am străduit să ghicesc unde mă aflu şi ce se petrece cu mine. Nu îndrăzneam să-mi folosesc văzul, deşi doream asta din tot sufletul. Mi-era frică de întâia privire pe care aş fi aruncat-o asupra lucrurilor din preajmă. Nu pentru că m-aş fi temut să văd ceva spăimântător, ci pentru că mă îngrozeam că n-ar fi nimic de văzut. Într-un târziu, cu deznădejdea în suflet, deschisei repede ochii.

Cele mai negre gânduri mi se adeveriră atunci. Întunecimile nopţii veşnice mă învăluiau. Mă luptai să-mi trag răsuflarea. Mi se părea că beznele dese mă apasă şi mă înăbuşă. Aerul era nesuferit de greu.

Totuşi, stăteam liniştit şi mă străduiam să judec. Mi-am adus aminte de felul cum lucrează Inchiziţia şi am căutat să-mi dau seama din tot ce ştiam de adevărata mea stare. Sentinţa fusese dată; şi mi se părea că de-atunci încoace trecuse un răstimp foarte lung. Nici o clipă totuşi n-am crezut că am murit cu adevărat. 0 asemenea presupunere, în ciuda tuturor născocirilor citite, nu se împacă defel cu viaţa reală; dar oare unde mă aflam şi în ce stare? Ştiam că, de obicei, osândiţii la moarte sunt arşi pe rug4, şi un astfel de lucru se întâmplase chiar în noaptea care a urmat zilei judecăţii mele. Fusesem oare aruncat din nou în temniţă, în

aşteptarea jertfei apropiate, care nu trebuia să aibă loc decât peste câteva luni? Văzui îndată că nu poate fi vorba de aşa ceva. Victimele fuseseră cerute fără zăbavă. Mai mult încă, temniţa mea, ca toate chiliile osândiţilor din Toledo, avea o pardoseală de piatră şi nu era cu totul lipsită de lumină.

Deodată un gând îngrozitor făcu să-mi năvălească valuri de sânge în inimă şi, pentru scurtă vreme, căzui din nou în nesimţire. Când mă trezii, sării fără de veste în picioare, cu un tremur nestăpânit în tot trupul. Nebuneşte, mi-am întins braţele în sus şi jur-împrejur, în toate părţile. Nu simţeam nimic. Mă temeam totuşi să fac un pas, ca nu cumva să mă izbesc de zidurile unui mormânt. Sudoarea îmi curgea şiroaie şi mi se aduna în stropi mari şi reci pe frunte. În cele din urmă, chinurile îndoielii ajunseră de neîndurat şi înaintai cu băgare de seamă, întinzând braţele şi holbând ochii, în nădejdea de a descoperi o rază cât de slabă de lumină. Făcui câţiva paşi, dar totul era întunecat şi gol.

Răsuflai mai în voie. Cel puţin atât părea vădit, că nu-mi fusese hărăzită mie soarta cea mai groaznică dintre toate.

Şi atunci, pe când înaintam mereu şi cu băgare de seamă, iată că toate zvonurile nedesluşite asupra grozăviilor din Toledo5 mi se îmbulziră, cu miile, în amintire. Despre temniţele acestea se spuneau lucruri stranii. Le-am luat totdeauna drept născociri, erau însă prea stranii şi prea groaznice ca să poată fi repetate altfel decât în şoaptă.

Eram oare lăsat să mor de foame în această lume subpământeană a întunericului? Sau ce altă soartă, poate mai cumplită, mă aştepta?

Cunoşteam mult prea bine felul de a fi al judecătorilor mei ca să mă mai pot îndoi că urmarea va fi numai moartea, şi o moarte de o grozăvie cu totul neobişnuită. Felul şi ceasul acestei morţi erau singurul lucru care mă îngrijora şi mă frământa.

În sfârşit, mâinile mele întinse dădură peste ceva tare. Era un zid foarte neted, lipicios şi rece, care părea făcut din

blocuri de piatră.

Mă ţinui de el, umblând cu toată grija şi neîncrederea pe care mi-o inspiraseră unele vechi istorisiri. Totuşi, această încercare nu-mi îngăduia câtuşi de puţin să aflu mărimea temniţei mele, fiindcă aş fi putut să-i dau ocol şi să mă întorc la punctul de plecare fără să-mi dau seama, atât de neted şi de uniform era zidul. De aceea, am căutat cuţitul pe care-l aveam în buzunar când am fost dus în faţa camerei inchizitoriale; dar nu mai era acolo; hainele îmi fuseseră înlocuite cu un halat de şiac grosolan. Mă gândisem să înfig tăişul în vreo crăpătură cât de mică a zidăriei ca să-mi pot da seama de unde am plecat; nu era cine ştie ce greutate, cu toate că pentru mintea mea învălmăşită părea la început ceva de neînvins. Am sfâşiat o bucată din tivul halatului şi am întins-o pe jos, în toată lungimea ei, perpendicular pe zid. Mergând pe dibuite în jurul tainiţei, nu se putea să nu dau peste peticul acesta la capătul ocolului. Aşa, cel puţin, aveam de gând. Dar nu ţinusem seama de mărimea temniţei, nici de propria mea slăbiciune. Am înaintat şovăind câtva timp, până m-am împiedicat şi am căzut. Sleit de oboseală, am rămas locului şi, cum zăceam acolo, curând m-a furat somnul.

La deşteptare, întinzând braţul, am găsit lângă mine o pâine şi un ulcior cu apă. Eram prea istovit ca să mă pot gândi asupra acestui lucru, dar am mâncat şi am băut cu nesaţ. Puţin după aceea, am luat-o iarăşi în jurul tainiţei mele şi, cu mare trudă, am ajuns în sfârşit la bucata de şiac. Până în clipa căderii numărasem cincizeci şi doi de paşi şi, pornind din nou, am mai numărat patruzeci şi opt de paşi până am ajuns la peticul de lână. Erau deci, în total, o sută de paşi; şi, socotind doi paşi de fiecare iard, am presupus că temniţa trebuie să aibă cincizeci de iarzi de jur-împrejur. Dădusem, totuşi, peste multe unghere în zid, şi de aceea nu puteam ghici forma cavoului, căci nu mă puteam împiedica să cred că e vorba de un cavou.

Nu urmăream mare lucru în cercetările mele şi mai ales nu puneam în ele nici o nădejde. Totuşi, o curiozitate nelămurită mă îndemna să continui. Despărţindu-mă de perete, mă hotărâi s-o iau de-a curmezişul încăperii. La început am înaintat cu multă băgare de seamă, fiindcă podeaua, deşi părea făcută din ceva tare, era cleioasă şi nesigură.

În cele din urmă am prins totuşi curaj şi am mers fără şovăire şi voiniceşte înainte, străduindu-mă să ţin o linie cât mai dreaptă cu putinţă. Înaintasem vreo zece-doisprezece paşi în felul acesta, când rămăşiţa tivului sfâşiat al halatului mi se încurcă în picioare. Căleai pe el şi mă prăbuşii deodată cu faţa în jos.

În tulburarea pe care mi-o pricinuise căderea, nu mi-am dat seama de o împrejurare întrucâtva surprinzătoare, care, totuşi, după câteva clipe, pe când zăceam încă la pământ, îmi atrase atenţia. Şi anume: stăteam cu bărbia sprijinită de podeaua temniţei, pe când buzele şi partea de sus a capului, cu toate că păreau mai jos decât bărbia, nu se atingeau de nimic. Totodată, fruntea îmi fu parcă scăldată în aburi lipicioşi şi un miros caracteristic de ciuperci putrede îmi pătrunse în nări. Am întins braţul şi m-am înfiorat simţind că am căzut chiar pe marginea unui puţ rotund, a cărui suprafaţă desigur n-aveam încă mijloace să o măsor. Scormonind în zidărie, chiar mai jos de ghizdurile fântânii, izbutii să desprind o bucăţică şi o lăsai să cadă în abis. Vreme de câteva clipe am urmărit-o cu auzul, cum răsuna izbindu-se de laturile puţului în prăbuşirea ei. Într-un târziu, un plescăit de apă, însoţit de ecouri prelungi, mă înfiora. În aceeaşi clipă, chiar deasupra capului, se auzi un sunet, ca şi cum o uşă s-ar fi deschis şi închis în grabă, pe când o plăpândă rază de lumină străbătu deodată întunericul şi se stinse tot atât de repede.

Mi-am dat limpede seama de osânda ce-mi fusese pregătită şi m-am bucurat în sinea mea de întâmplarea binevenită prin care am fost mântuit. Încă un pas dacă mai

făceam, înainte de cădere, şi lumea nu mă mai vedea. Iar moartea pe care o evitasem era tocmai dintre acelea ce le socotisem nişte născociri fără de temei în poveştile despre Inchiziţie.

Victimele tiraniei ei n-aveau alt sfârşit de ales decât sau o moarte în cele mai groaznice chinuri trupeşti sau o moarte în cele mai crunte dureri sufleteşti. Mie mi se hărăzise aceasta din urmă. Nervii îmi erau atât de zdruncinaţi de îndelungata mea suferinţă, îneât sunetul propriului meu glas mă făcu să tresar şi ajunsesem în toate privinţele făptura cea mai potrivită pentru felul de tortură ce mă aştepta.

Tremurând din tot trupul, m-am întors pe dibuite până la perete şi acolo am hotărât că e mai bine să pier decât să înfrunt grozăvia altor puţuri adânci pe care închipuirea mea le şi vedea semănate ici şi colo în cuprinsul temniţei. Într-o altă stare sufletească, aş fi avut curajul să pun capăt suferinţelor mele aruneându-mă într-unui din aceste abisuri; dar acum eram cel din urmă dintre mişei. Şi nu puteam uita cele citite cu privire la aceste puţuri, şi anume: nu se potrivea cu planurile mult prea groaznice ale judecătorilor ca viaţa să fie curmată dintr-o dată.

Frământările minţii mă ţinură treaz câteva ceasuri; dar, într-un târziu, adormii din nou. La deşteptare, am găsit lângă mine, ca şi mai înainte, o pâine şi un ulcior cu apă. Mă chinuia o sete cumplită şi am golit vasul pe nerăsuflate. Pesemne că puseseră ceva în apă, fiindcă de îndată ce am băut, m-a copleşit o piroteală de neînvins. Am căzut într-un somn adânc, un somn la fel cu moartea. Câtă vreme a ţinut, desigur că nu pot şti; dar când iarăşi deschisei ochii, puteam zări lucrurile din jurul meu. O lumină tulbure, ca de pucioasă, al cărei izvor nu-l putui descoperi din capul locului, îmi îngăduia să văd înfăţişarea şi întinderea temniţei mele.

Mă înşelasem cu totul în privinţa mărimii. Întregul ocol al zidurilor nu trecea de douăzeci şi cinci de iarzi. Vreme de

câteva clipe faptul acesta trezi în mine o lume de gânduri deşarte şi tulburătoare – deşarte, într-adevăr!

— Căci în groaznicele împrejurări în care mă aflam, ce putea fi oare mai lipsit de însemnătate decât aceste biete dimensiuni ale temniţei mele? Sufletul meu însă găsea un ciudat interes în aceste nimicuri şi mă frământam, încercând să descopăr greşeala ce o săvârşisem în măsurătoare. Adevărul, în sfârşit, ieşi fulgerător la iveală.

În cea dmtâi încercare a mea de a recunoaşte locurile am numărat cincizeci şi doi de paşi până în clipa când am căzut; trebuie să fi fost atunci la un pas sau doi de peticul de şiac; de fapt, aproape că isprăvisem cu înconjurul cavoului. Pe urmă am adormit, şi când m-am trezit, se vede că m-am întors la loc; am presupus astfel că circuitul ar fi aproape de două ori mai mare decât este în realitate. Fiind cu mintea tulbure, nu am putut băga de seamă că pornisem să dau ocol cu zidul în stânga şi că-l sfârşisem cu zidul la dreapta mea.

Mă înşelasem de asemenea în ce priveşte forma încăperii. Umblând pe dibuite, întâlnisem mai multe colţuri, şi am dedus că trebuie să fie de o formă foarte neregulată, atât e de mare puterea întunericului asupra cuiva care se trezeşte din letargie sau din somn! Nu erau alte unghiuri decât acelea ale unor mici scobituri, sau firide, la distanţe egale. Forma temniţei, în totul, era pătrată. Ceea ce luasem eu drept zidărie se arătau acum a fi nişte plăci uriaşe de fier, sau de alt metal, ale căror lipituri şi îmbinări alcătuiau adânciturile. Întreaga suprafaţă a acestei căptuşeli metalice era zugrăvită grosolan cu toate născocirile respingătoare şi hâde pe care le-au scornit superstiţia macabră a călugărilor. Chipuri diavoleşti cu înfăţişare ameninţătoare, cu schelete şi alte imagini cu adevărat înfiorătoare se întindeau pretutindeni, sluţind pereţii. Am băgat de seamă că aceste grozăvii erau desenate destul de apăsat, pe când culorile păreau şterse şi ofilite ca din pricina aerului umed. Tot acum am văzut că şi pardoseala era de piatră. La mijloc

se deschidea puţul rotund din gaura căruia scăpasem; dar era singurul în toată temniţa.

Toate acestea le-am văzut nelămurit şi cu multă caznă, fiindcă în timpul somnului se petrecuse o mare schimbare. Acum zăceam lungit pe spate, pe un fel de cadru scund de lemn. Eram legat zdravăn de el cu o fâşie lungă care aducea cu o chingă. Era petrecută de mai multe ori peste trupul şi mădularele mele, lăsându-mi slobod doar capul şi mâna stângă, atât cât să pot ajunge singur şi cu mare caznă la mâncarea pusă într-o strachină de lut, care se afla lângă mine pe podea. Spre marea mea groază, văzui că mi se luase ulciorul. Spun „spre marea mea groază”, fiindcă eram chinuit de o sete cumplită. Se pare că cei care mă prigoneau urmăriseră să-mi înteţească setea cât mai mult, căci mâncarea era cu carne şi bine piperată.

Uitându-mă în sus, am cercetat tavanul închisorii mele. Era înalt de vreo treizeci, patruzeci de picioare, şi construcţia semăna mult cu a pereţilor înconjurători. Într-una din despărţiturile lui, un chip foarte ciudat îmi atrase întreaga luare-aminte. Era o figură a Timpului, zugrăvită aşa cum e înfăţişată de obicei, afară doar că în loc de coasă ţinea ceva care, la prima aruncătură de ochi, mi se păru imaginea pictată a unui uriaş pendul, aşa cum se vede în ornicele vechi. Era totuşi ceva în aspectul acestei maşinării care m-a îndemnat să o scrutez mai cu de-amănuntul. Cum priveam ţintă în sus la ea (fiindcă se afla chiar deasupra mea), mi s-a năzărit că o văd mişcându-se. O clipă mai târziu, această părere s-a adeverit. Avea o bătaie scurtă şi, de bună seamă, înceată. M-am uitat la ea câteva minute, mai mult uimit decât înfricoşat.

În cele din urmă, obosit de urmărirea mişcării ei monotone, mi-am întors privirile la celelalte lucruri din tainiţă.

Un zgomot uşor mi-a atras atenţia şi, uitându-mă spre podea, văzui câţiva şobolani uriaşi străbătând-o. Ieşiseră din puţul pe care-l puteam zări la dreapta mea. Chiar pe

când îi priveam, se căţărară în grabă, în cete întregi, cu ochi hulpavi, atraşi de mirosul cărnii. Mi-au trebuit multă caznă şi băgare de seamă ca să-i alung6.

Trecuse o jumătate de oră, sau poate chiar o oră (fiindcă nu-mi putea da seama prea bine de trecerea timpului), până mi-am aţintit din nou ochii în sus. Ceea ce am văzut atunci m-a mirat şi m-a uluit.

Mărimea oscilaţiei pendulului crescuse cu aproape un iard. Ca o urmare firească, viteza era de asemenea cu mult mai mare. Dar ceea ce mă tulbura mai mult decât orice era impresia că se coborâse în chip vădit.

Mi-am dat seama acum – e de prisos să mai spun cu câtă groază în suflet – că marginea lui de jos era alcătuită dintr-un corn de oţel sclipitor, lung de aproape un picior de la un capăt la celălalt; colţurile lui erau îndreptate în sus şi se vedea bine că marginea de jos era ascuţită ca un brici: un fel de brici masiv şi greu, care se lăţea şi se îngroşa de la tăiş în sus. Era atârnat de o vergea groasă de aramă şi întregul pendul şuiera legănându-se în văzduh7.

Nu mă mai puteam îndoi de soarta ce-mi fusese pregătită, de iscusinţa în materie de tortură a călugărilor. Iscoadele Inchiziţiei aflaseră că descoperisem puţul – puţul acela, ale cărui grozăvii fuseseră hărăzite unui eretic8 atât de înrăit ca mine, puţul, această închipuire a iadului şi despre care zvonurile spuneau că e Ultima Thule9 a pedepselor născocite de ei. Fusesem ferit de a mă prăvăli în puţ mulţumită unui accident cum nu se poate mai simplu şi ştiam că surprinderea pricinuită de căderea pe neaşteptate în capcana chinurilor alcătuieşte o bună parte din tot grotescul acestei morţi în temniţă. De vreme ce scăpasem de prăbuşire, planul lor diavolesc nu mai putea urmări să mă rostogolească în abis. Aşadar (în lipsa oricărei alternative), mă aştepta un alt sfârşit mai blând. Mai blând! Am şi zâmbit, cuprins de groază – un zâmbet slab – când m-am gândit cum folosesc atare vorbă.

La ce bun să mai povestesc acele ceasuri lungi, nesfârşit de lungi, pline de o groază mai cumplită decât moartea, în cursul cărora număram oscilaţiile şuierătoare ale tăişului de oţel.

Încet, încet, abia simţit, se lăsa în jos, tot mai jos, tot mai jos, într-o pogorâre de care-mi dădeam seama numai la intervale ce mi se păreau veacuri. Au trecut zile întregi, au trecut multe zile poate, până ce ajunse să se legene asupră-mi atât de aproape, încât să-mi facă vânt cu tăioasa lui suflare. Izul oţelului ascuţit îmi pătrundea în nări cu de-a sila. Mă rugam întruna, mă rugam cerului, obosindu-l cu atâtea rugi, să-l facă să coboare mai repede. Îmi pierdui cu desăvârşire minţile şi mă căznii din răsputeri să mă avânt în sus, în bătaia cumplitului hanger. Şi apoi cădeam deodată într-un fel de nepăsare şi zăceam, zâmbind luminoasei morţi ca un copil în faţa unei jucării minunate.

Am mai trecut încă o dată printr-un asemenea răgaz de absolută nesimţire. A fost de scurtă durată; fiindcă, venindu-mi iarăşi în fire, am băgat de seamă că pendulul nu mai coborâse în chip vădit. Dar se poate să fi fost lung răstimpul; că mai erau – pe cât ştiam – şi nişte demoni care prinseseră de veste că am leşinat şi care puteau opri după voie bătaia pendulului. Când m-am trezit din nou, m-am simţit, vai, nespus de bolnav şi de istovit, ca şi cum aş fi răbdat de foame multă vreme. Până şi printre chinurile acestei clipe, firea omenească îşi cerea hrana. Cu o sforţare dureroasă, am întins braţul stâng, atât cât îmi îngăduiau legăturile, şi am apucat bietele rămăşiţe pe care mi le lăsaseră şobolanii. Ducându-mi o bucăţică la gură, mi-a fulgerat prin minte un gând nelămurit de bucurie, de nădejde. Şi totuşi cum mai putea fi vorba de nădejde pentru unul ca mine? Era, precum am spus, un gând pe jumătate închegat, cum i se întâmplă omului adeseori, unul dintre acele gânduri care nu se întregesc niciodată. Am simţit că era de bucurie, de speranţă; dar am simţit de asemenea că pierise dintru început. M-am străduit în zadar să-l

desăvârşesc, să-l recapăt. Suferinţele îndelungate îmi nimiciseră aproape toate puterile obişnuite ale minţii. Eram un imbecil, un idiot.

Oscilaţia pendulului făcea unghi drept cu trupul meu întins. Am văzut cornul lui aşezat în aşa fel încât să treacă prin regiunea inimii.

Are să-mi sfâşie niţel şiacul halatului, are să se întoarcă, iar şi iar, să-şi recapete mişcarea. Oricât i-ar fi de mare oscilaţia (cam de vreo treizeci de picioare şi mai bine), precum şi forţa şuierătoare a pogorârii – care ar fi de ajuns ca să despice până şi aceşti pereţi de fier – el, totuşi, timp de câteva minute n-avea să facă altceva decât să-mi sfâşie halatul. M-am oprit la gândul acesta. N-am îndrăznit să trec dincolo de această idee.

Am adâncit-o cu atenţie încăpăţânată, ca şi cum, înfăţişând-o astfel, aş fi putut opri pe loc coborârea tăişului de oţel. M-am silit să-mi îndrept gândul înspre sunetul pe care-l va face tăişul când va trece prin veşmântul meu, înspre acea anumită senzaţie, ascuţită şi pătrunzătoare, pe care o produce asupra nervilor o stofă când e zgâriată. Am frământat în minte toate aceste nimicuri, până ce mi s-au strepezit dinţii.

Se lăsa în jos, tot mai jos, fără preget. Găseam o plăcere sălbatică să măsor şi să compar iuţeala lui de legănare cu cea de coborâre. Spre dreapta. Spre stânga. Departe. Mai departe. Cu ţipătul unui duh blestemat! Cu pasul tiptil al tigrului. Drept spre inima mea! Râdeam şi urlam rând pe rând, după cum mă stăpânea un gând sau altul.

Mai jos, fără greş, şi fără înduplecare, tot mai jos! Vâjâia la trei degete de pieptul meu! M-am străduit din răsputeri, cu turbare, să-mi desfac braţul stâng. Era liber numai până la cot. Puteam să mişc mâna, cu multă caznă, de la talerul de lângă mine până la gură, dar mai departe, nu. Dacă aş fi izbutit să rup legăturile mai sus de cot, aş fi putut apuca pendulul şi încerca să-l opresc. Era ca şi cum aş fi încercat să opresc o avalanşă!

Mai jos, tot mai jos, neîncetat, neînduplecat. Gâfâiam şi mă zbuciumam la fiece vibraţie. Mă ghemuiam, zvârcolindu-mă, la fiece legănare, îi urmăream cu privirea mişcările – când în sus, când în jos – cu nerăbdarea celei mai neînchipuite deznădejdi; apoi ochii mi se închideau spasmodic la coborâre, deşi moartea ar fi fost o uşurare cum nu se poate spune.

Dar tremuram din tot trupul la gândul că o mişcare abia simţită a maşinăriei ar putea să repeadă această secure ascuţită şi scânteietoare în pieptul meu. Nădejdea era cea care-mi făcea nervii să se încordeze şi să mi se strângă tot trupul. Era nădejde – nădejdea care biruie chiar şi pe eşafod şi care le şopteşte osândiţilor la moarte până şi în temniţele Inchiziţiei.

Văzui că după zece, douăsprezece oscilaţii, oţelul are să vină în atingere cu halatul. O dată cu această observaţie, toată liniştea pătrunzătoare şi ascuţită a deznădejdii puse pe neaşteptate stăpânire pe mintea mea. Pentru întâia oară după atâtea ceasuri – după atâtea zile poate – gândeam. Aşadar, îmi veni în minte că fâşia sau chinga care mă înfăşură era dintr-o bucată. Nu eram legat şi cu altă funie. Cea dintâi lovitură a acelui corn asemeni briciului, în orice parte a chingii, are s-o despice, în aşa fel încât am s-o pot desface de pe trupul meu cu mâna stângă. Dar, în cazul acesta, ce groaznică era apropierea tăişului de oţel! Ce primejdie de moarte mă pândea o dată cu cea mai uşoară tresărire! Dar era oare cu putinţă să nu fi prevăzut ciracii gâdelui această eventualitate şi să nu fi luat nici o măsură? Se putea oare ca fâşia să mi se încrucişeze peste piept tocmai în calea pendulului?

Temându-mă să nu-mi văd spulberată acea sfioasă şi – după cum părea – ultimă nădejde, mi-am ridicat capul destul de sus ca să-mi pot vedea mai bine pieptul. Chinga îmi înfăşură strâns mădularele şi trupul întreg, afară numai de poteca pe unde avea să treacă tăişul ucigător.

De-abia lăsai capul în jos, pe locul său dintâi, când îmi fulgeră prin minte un gând pe care l-aş descrie mai bine ca fiind jumătatea neformată încă a ideii de scăpare, pomenită mai înainte, şi din care doar o parte îmi plutise nelămurit în minte pe când îmi duceam hrana la buzele arse. Gândul întreg prinsese acum viaţă – sfios, nu prea desluşit, nu prea cuminte, totuşi pe deplin închegat. Am început de îndată, cu înfrigurata energie a deznădejdii, să încerc să-l duc la îndeplinire.

De mai multe ceasuri, peste tot locul din preajma scândurii joase pe care zăceam mişunau în voie şobolanii. Sălbatici, îndrăzneţi şi hulpavi îşi aţinteau asupră-mi ochii lor roşii; parcă n-aşteptau decât să rămân nemişcat ca să facă din mine prada lor. „Cu ce fel de hrană, ntă întrebai, au fost obişnuiţi în fântână?!”

În ciuda sforţărilor mele de a-i împiedica, înghiţiseră aproape tot conţinutul talerului, afară de o mică rămăşiţă. Căpătasem deprinderea să-mi legăn mâna, fără încetare, în jurul talerului, dar, cu încetul, această mişcare inconştientă şi neschimbată nu mai avu nici un efect.

Adesea, în lăcomia lor, lighioanele îmi înfigeau în degete colţii ascuţiţi.

Cu firicelele de carne unsuroasă şi piperată frecai zdravăn chinga, oriunde am putut ajunge. Apoi, luând mâna de pe podea, rămăsei nemişcat, fără să suflu.

La început, vietăţile acelea nesăţioase au fost uimite şi înspăimântate de această schimbare, de faptul că orice mişcare încetase. Au dat îndărăt îngrozite, multe din ele s-au ascuns în fântână. Dar asta a durat doar o clipă. Nu mă bizuisem degeaba pe lăcomia lor. Văzând că am rămas nemişcat, una sau două dintre cele mai îndrăzneţe se căţărară pe culcuşul de scânduri, adulmecând spre chingă. Parcă a fost semnalul unui iureş de pretutindeni. Din puţul fântânii se năpusteau mereu, cete, cete. Se agăţau de scândură, alergau de-a lungul meu şi năvăleau asupră-mi cu sutele. Mişcarea măsurată a pendulului nu-i tulbura

câtuşi de puţin. Ferindu-se de loviturile lui, îşi făcură de lucru cu chinga unsuroasă. Se îmbulzeau, mişunau, grămădindu-se peste mine în muşuroaie tot mai mari. Mi se zvârcoleau pe grumaz, boturile lor reci îmi căutau buzele; eram aproape înăbuşit de apăsarea gloatei lor; o scârbă fără nume pe lumea asta îmi umflă pieptul şi-mi îngheţă, vâscos, inima, încă o clipă, şi simţii că bătălia va lua sfârşit. Îmi dădeam bine seama că legăturile slăbesc. Înţelesei că trebuie să fie şi tăiate în mai multe locuri. Cu o hotărâre supraomenească, stăm neclintit.

Socoteala mea nu dăduse greş, şi nici nu suferisem în zadar. Într-un târziu, am simţit că sunt liber. Chinga atârna în zdrenţe sub mine. Dar iată că bătaia pendulului îmi apăsa pieptul. Îmi sfâşia halatul de şiac.

Tăiase şi rufa de dedesubt. Se mai legănă de două ori şi simţii o durere ascuţită în toţi nervii. Sosise însă ceasul mântuirii. La un semn făcut cu mâna, liberatorii mei, îmbulzindu-se zgomotos, o luară la goană.

Cu o mişcare hotărâtă, prevăzătoare, înceată şi piezişă, m-am strecurat afară, lunecând din strânsoarea chingilor, până dincolo de atingerea hangerului. În sfârşit, eram liber, cel puţin deocamdată.

Liber! Dar în gheara Inchiziţiei. De-abia mă ridicasem de pe groaznicul meu pat de lemn şi pusesem piciorul pe pardoseala de piatră, când deodată mişcarea diabolicei maşinării încetă şi o văzui trasă în sus, prin tavan, de o putere nevăzută. A fost o învăţătură de minte care mi-a umplut sufletul de deznădejde. Fără doar şi poate că fiecare gest al meu fusese supravegheat. Liber! De-abia scăpasem de moarte, de chinurile unei anumite agonii, şi eram dat pradă altor chinuri, mai rele decât moartea! La gândul acesta, mi-am rotit cu înfrigurare ochii peste pereţii de fier care mă înconjurau. În încăpere se petrecea ceva neobişnuit, o anumită schimbare, de care nu mi-am putut da bine seama la început, dar care era vădită. După câteva minute ameţitoare, pline de năluciri şi cutremurări, mi-am

chinuit mintea în zadar cu fel de fel de presupuneri fără temei. În răstimpul acela mi-am dat seama pentru întâia oară de izvorul acelei licăriri de pucioasă care lumina tainiţa.

Venea dintr-o crăpătură, lată cam de un deget, ce se întindea jur-împrejurul hrubei, la poalele zidurilor, care, din această pricină, arătau ca şi cum ar fi fost cu totul despărţite de podea. Am încercat, dar desigur în zadar, să mă uit prin acea deschizătură.

Tocmai când mă ridicai de jos după ce făcusem încercarea, mi se desluşi deodată în minte misterul schimbării petrecute în încăpere.

Băgasem de seamă că, deşi contururile figurilor de pe pereţi erau destul de apăsate, culorile lor păreau totuşi ofilite şi şterse. Aceste culori căpătaseră acum o strălucire orbitoare, o strălucire fără de seamăn, ce se înteţea din clipă în clipă şi dădea zugrăvelilor şi diavoleştilor chipuri o înfăţişare care ar fi zdruncinat şi nervi mai tari decât ai mei. Ochi de demoni, de o sălbatică şi macabră agerime, mă aţinteau, scânteietori, de pretutindeni, de acolo de unde nu puteau fi văzuţi mai înainte, lucind cu lugubra strălucire a unei flăcări pe care nu puteam să mi-o închipui ireală.

Ireală! Chiar pe când stăm şi răsuflăm, îmi pătrunse în nări aburul fierbinte încins. Un miros înecăcios se răspândi în temniţă. O văpaie tot mai aprinsă se înteţea din clipă în clipă în acei ochi fioroşi, pironiţi asupra chinurilor mele. O lumină purpurie şi bogată se revărsa peste sângeroasele grozăvii zugrăvite. Gâfâiam! Abia mai îmi trăgeam răsuflarea. Nu mai încăpea îndoială asupra scopului urmărit de călăii mei. Oh! Cei mai neînduplecaţi dintre călăi. Oh! Cei mai demonici dintre oameni! M-am tras din faţa metalului arzător înspre mijlocul hrubei.

Pe lângă teama de nimicire prin foc ce mă ameninţa, gândul la răcoarea din fântmă mi se revărsa în suflet ca un balsam. M-am repezit până la marginea ei dătătoare de

moarte, mi-am holbat ochii spre fund. Strălucirea tavanului învăpăiat o lumina până în adâncurile cele mai tainice.

Timp de o clipă, totuşi, o clipă de groază, mintea mea n-a vrut să dea crezare înţelesului celor ce am văzut. Dar într-un sfârşit el şi-a tăiat drum prin sufletul meu cu de-a sila, arzând ca un foc în mintea mea cutremurată. Oh! De-aş avea glas să vorbesc! Oh! Ce grozăvie! Oh!

Mai bine orice altă grozăvie, numai asta nu! Cu un răcnet, mă repezii departe de marginea puţului, îmi îngropai faţa în palme şi izbucnii într-un plâns amar.

Căldura creştea cu repeziciune, şi încă o dată privii în sus, tremurând ca scuturat de friguri. Se făcuse în hrubă încă o schimbare, dar de astă dată o vădită schimbare în formă. Ca şi mai înainte, m-am străduit zadarnic la început să-mi dau seama sau să înţeleg ce se petrece. Dar n-am fost lăsat multă vreme în îndoială. Pentru că îi scăpasem de două ori din gheară, răzbunarea Inchiziţiei se grăbea cât putea şi nu mai era de glumit cu regele tuturor spaimelor. Încăperea fusese pătrată. Văzui că două dintre unghiurile ei de fier erau acum ascuţite, şi, prin urmare, celelalte două, obtuze. Cumplita deosebire dintre ele creştea repede, cu un fel de vaiet surd şi plângător. Într-o clipă, încăperea îşi schimbase înfăţişarea, căpătând forma unui romb. Dar prefacerea nu se opri aici; nici nu nădăjduiam, nici nu doream să se oprească. Mi-aş fi lipit de piept zidurile înroşite, ca un veşmânt de veşnică pace.

„Moarte, am strigat eu, orice fel de moarte, dar nu în puţ!”

Ce nebunie! Nu eram oare ţinut să ştiu că numai şi numai în puţ trebuia să mă împingă fierul cela încins? Puteam eu oare să înfrunt dogoarea lui arzătoare? Şi chiar de-aş fi putut, cum să mă împotrivesc apăsării lui? Iar acum rombul se alungea mereu, tot mereu, cu o iuţeală care nu-mi mai lăsa răgaz pentru gândire. Centrul acestuia şi, fireşte, lăţimea lui cea mai mare veneau tocmai deasupra abisului larg deschis.

Am sărit înapoi, dar pereţii în închidere mă împingeau înainte, fără putinţă de împotrivire. În cele din urmă, pentru trupul meu chinuit şi plin de arsuri nu mai rămase loc pe pardoseala temniţei nici cât să pun piciorul. Nu mai luptam, dar chinurile sufletului meu izbucniră într-un ultim urlet lung şi puternic, de deznădejde. Simţii că mă clatin pe marginea puţului şi-mi întorsei privirea.

Deodată, o larmă asurzitoare de glasuri omeneşti! O izbucnire puternică de trâmbiţe nenumărate. Un vuiet sălbatic, de mii şi mii de tunete. Zidurile de foc se dădură repede înapoi. O mână întinsă mă apucă de braţ în clipa când mă prăbuşeam, leşinat, în abis. Era a generalului Lasalle. Oştirea franceză intrase în Toledo10. Inchiziţia încăpuse pe mâinile duşmanilor săi.

NOTĂ

HRUBA şi PENDULUL

(THE PITAND THE PENDULUM)

(A; The Gift, 1842; B: Broadway Journal, 17 mai 1845; C: Works, 1850)

Hruba şi pendulul e mai degrabă un studiu asupra groazei decât o povestire morală, cum ar fi vrut poate Poe s-o conceapă.„ (V. Buranelli, op. Cit., p. 72.) E una dintre cele mai populare nuvele poeşti, „a cărei originalitate constă în adunarea şi combinarea unui şir de experienţe nu întru totul neverosimile ale protagonistului" (Woodberry, op. Cit., p. 343).

Poe s-a inspirat din literatura de groază tipărită în paginile revistei Blackwood's; cât priveşte episodul central, sursa o constituie probabil un paragraf din lucrarea lui Thomas Dick, Philosophy of Religion (Filosofia religiei), 1825, IV, rv. "O dată cu intrarea francezilor în Toledo, în timpul ultimului război peninsular, generalul Lasalle a vizitat palatul Inchiziţiei.

Numărul mare de instrumente de tortură, mai ales cele pentru răsucirea mădularelor, ori cazanele ce produc o moarte lentă, au trezit oroare chiar şi în minţile soldaţilor înăspriţi în focul luptei". E posibil ca Poe să fi consultat Anales de la Inquisicion de Espana (Analele Inchiziţiei din Spania) de Juan Antonio Llorente (1756-1823), 2 vol., Madrid, 1812, sau, mai probabil, articolele din reviste bazate pe cartea lui Llorente.

Nuvela lui Poe era gata în vara anului 1842. Titlul ei figurează în cuprinsul volumului PHANTASY-PIECES, dar e tăiat cu o linie.

Tălmăciri. În franceză: Charles Baudeâaire, Le Puits et le pendule, în Revue de Paris, oct. 1852, reed. În Le Pays, 3 şi 4 aug. 1854 şi în Nouvelles histoires extraordinaires, Michel Levy, Paris, 1857. În româneşte: Puţul şi pendula, tălmăcire anonimă, în Independenţa, IV, 1861, nr. 17-21; Groapa cu apă şi pendulul, tradusă de I. M. Cotorobeş, în Tribuna, VII, 1890, nr. 178-182; Puţul şi pendula, tălmăcire anonimă, în Lectura, I, 1907, nr. 7, pp. 431-441.

Grădina-peisaj în româneşte de Liviu Cotrău

Grădina – iată! Ca o preafrumoasă fată, Visând parcă în somnul tainic ce-o vrăjea, Cu ochii-nchişi la bolta spre infinit căscată;

De-azur în rai ţinutul cel mândru împletea

Cunună de lumină – imensă – ce-nflorea:

Petalele lucinde şi rouă sclipitoare, Scântei rotunde prinse de frunzele de-azur, Păreau scăpărătoare stele-n albastra înserare.

Giles Fletcher1

Nicicând nu s-a pomenit bărbat mai vrednic decât prietenul meu, tânărul Ellison2. Era vrednic, căci norocul revărsase neîncetat asupra lui belşug de daruri cum nu s-a mai văzut. Din leagăn şi până în mormânt el fu mângâiat de boarea celei mai înfloritoare prosperităţi.

Cuvântul „prosperitate” nu-l întrebuinţez aici cu înţelesul său pur lumesc sau exterior, ci ca pe un sinonim al fericirii.

Persoana despre care vorbesc părea hărăzită a povesti învăţăturile nebunatice ale lui Turgot, Price, Priestley şi Condorcet3 – a ilustra prin exemplul personal ceea ce fusese doar pura himeră a perfecţioniştilor. În scurta existenţă a lui Ellison îmi pare că am văzut respinsă dogma după care în alcătuirea fizică şi spirituală a omului sălăşluieşte un principiu ascuns – duşmanul Fericirii. Cunoaşterea intimă şi pasionată a carierei sale m-a făcut să înţeleg că mizeria speciei umane izvorăşte în general din încălcarea câtorva legi simple ale umanităţii, că noi, ca specie, avem în stăpânire izvoare încă tăinuite de Mulţumire şi că până şi acum, în orbirea şi întunericul ce-au cuprins toate speculaţiile prezente în legătură cu marea chestiune a Condiţiei Sociale, nu e cu totul exclus ca Omul, luat ca individ, să poată fi fericit în anumite împrejurări mai neobişnuite şi complet neprevăzute.

Tânărul meu prieten era adânc pătruns de asemenea idei; şi cu atât mai demnă de reţinut este observaţia potrivit căreia viaţa lui de necurmate bucurii se datora în mare măsură predestinării. Într-adevăr, e limpede că, fără această intuiţie filosofică ce adeseori înlocuieşte cu succes experienţa, dl Ellison s-ar fi trezit, graţie norocului său fantastic în viaţă, în vârtejul comun al Nefericirii care se cască înaintea celor foarte înzestraţi. Dar intenţia mea acum nu e nicidecum aceea de a scrie un eseu despre Fericire. Ideile prietenului meu pot fi rezumate în câteva cuvinte. El nu admitea decât patru legi invariabile, sau mai bine zis condiţii elementare ale Fericirii. Cea mai însemnată i se părea exerciţiul fizic în aer liber. Sănătatea obţinută pe alte căi, spunea el, nu merită acest nume. Arăta spre lucrătorii ogoarelor – singurii oameni care, dintre toate păturile sociale, sunt în chip proverbial cei mai fericiţi, după care dădea ca exemplu infinitele voluptăţi ale vânătorului de vulpi. A doua condiţie era iubirea de femeie. A treia, dispreţul faţă de ambiţie. A patra, neîncetata urmărire a unui ţel, susţinea că, toate celelalte lucruri fiind egale,

intensitatea fericirii depinde de gradul de spiritualitate al ţelului respectiv4.

Spuneam că Ellison era vrednic, căci norocul revărsase neîncetat asupra lui belşug de daruri cum nu s-a mai văzut. În farmec şi frumuseţe îi întrecea pe toţi bărbaţii. Avea o inteligenţă atât de sclipitoare, încât toate cunoştinţele şi le însuşea în chip firesc şi intuitiv, fără pic de trudă. Familia sa era dintre cele mai ilustre din imperiu. Soţia lui era cea mai gingaşă şi mai credincioasă dintre femei. Domeniile sale fuseseră dintotdeauna fără hotar. Dar când împlini douăzeci şi unu de ani se descoperi că soarta îi rezervase una din acele surprize extraordinare care provoacă uimirea celor din jur şi care nu rareori schimbă din temelie întreaga constituţie morală a norocoşilor beneficiari. Cam cu o sută de ani înainte de majoratul dlui Ellison, într-o regiune îndepărtată se sfârşise din viaţă un anume domn pe nume Seabright Ellison. Acest gentleman reuşise să adune o avere fabuloasă şi, neavând rude foarte apropiate, prin minte îi trecu ideea năstruşnică de a lăsa averea să se acumuleze vreme de un secol după moartea sa. Ocupându-se în amănunţime şi cu pricepere de feluritele chipuri în care ea putea fi investită, o lăsă moştenire celui mai apropiat urmaş în viaţă care avea să poarte numele de Ellison la capătul celor o sută de ani. S-au făcut numeroase încercări de anulare a acestei dispoziţii testamentare, dar toate au eşuat din pricina caracterului lor ex post fado5. Acest lucru însă trezi invidia guvernului, care nu ezită să dea un decret prin care interzicea pe viitor asemenea acumulări de capital. Totuşi, decretul nu-l împiedică pe tânărul Ellison – urmaşul strămoşului său Seabright – ca la cea de-a douăzeci şi una aniversare a zilei sale de naştere să intre în posesia unei averi de patru sute cincizeci de milioane de dolari6.

Când fu confirmată ştirea că, într-adevăr, la atât se ridica moştenirea, se făcură bineînţeles o sumedenie de speculaţii asupra felului în care avea ea să fie întrebuinţată.

Proporţiile ei gigantice, precum şi faptul că era imediat disponibilă, îi tulbura şi-i năucea pe toţi cei care se gândeau la ea. Pe deţinătorul chiar şi al unei sume apreciabile de bani ţi-l puteai imagina realizând o mie şi unu de lucruri. Cu o avere doar cu puţin mai mare decât a oricărui alt cetăţean, ţi l-ai fi putut uşor închipui abandonându-se până la exces distracţiilor mondene; ori vârându-se în politică; ori ţintind vreun portofoliu ministerial; ori cumpărându-şi un titlu nobiliar; ori construind uriaşe monumente arhitecturale; ori colecţionând obiecte de artă; ori jucând rolul de generos patron al Literelor şi Artelor; ori înscriindu-şi numele printre marile instituţii filantropice. Dar având în vedere averea neverosimilă aflată acum în stăpânirea tânărului moştenitor, toate aceste ambiţii, ca de altfel orice ambiţie comună, păreau lipsite de sens. S-a recurs la cifre, dar cifrele mai rău încurcau. Reieşea că până şi cu o dobândă de 3 la sută venitul anual de pe urma moştenirii urca la nu mai puţin de treisprezece milioane cinci sute de mii de dolari, adică un milion o sută douăzeci şi cinci de mii pe lună, sau treizeci şi şase de mii nouă sute optzeci şi şase pe zi, sau o mie cinci sute patruzeci şi unu pe oră, sau douăzeci şi şase de dolari pe fiecare minut de viaţă. Calea obişnuită a speculaţiilor fu astfel în întregime bătătorită. Oamenii nu mai ştiau ce să creadă. Unii au mers până acolo încât să presupună că dl Ellison va renunţa neîntârziat la cel puţin două treimi din averea sa ca un lucru absolut de prisos şi că prin împărţirea acestui belşug va pricopsi o armată întreagă de rude.

N-am fost surprins totuşi să aflu că el de mult luase o decizie în legătură cu întâmplarea care stârnise atâtea controverse printre prietenii săi. Nici n-am fost prea surprins de ceea ce hotărâse. In sensul cel mai larg şi mai nobil al cuvântului el era poet, căci mai presus de toate înţelegea adevărata natură, măreţele ţeluri, suprema glorie şi demnitate ale sentimentului poetic. Simţea instinctiv că expresia cea mai deplină a acestui sentiment constă în

crearea unor noi forme de Frumuseţe. Anumite însuşiri, rodul educaţiei primite în copilărie sau poate al firii sale, dădeau concepţiei sale morale o nuanţă pe care am putea-o numi materialistă; şi e foarte probabil că tocmai această orientare materialistă să-l fi convins pe nesimţite că cel mai propice, dacă nu singurul domeniu legitim de incarnare a sentimentului poetic consta în crearea unor noi modele de frumuseţe pur fizică. Astfel se întâmplă că nu deveni nici muzician, nici poet, întrebuinţând acest din urmă termen în accepţiunea sa obişnuită. Ori poate că n-a devenit niciuna, nici alta, fiindcă s-a ţinut strict de una dintre ideile sale, amintită mai înainte, şi anume că unul din principiile esenţiale ale fericirii pe pământ este dispreţul faţă de ambiţie. Nu e posibil într-adevăr ca deasupra unor genii de primă mărime, şi în chip necesar minate de ambiţie, să existe alte genii superioare, mai presus de ceea ce numim ambiţie? Şi nu-i cu putinţă oare ca genii mult mai mari decât Milton să fi preferat să rămână „mute şi neştiute”? Socot că lumea n-a văzut încă şi nici că va vedea vreodată, doar dacă printr-o serie de întâmplări neprevăzute vreun geniu superior va fi silit la eforturi nu tocmai plăcute, acea supremă şi triumfătoare desăvârşire a Artei de care este fără doar şi poate capabilă natura omenească.

Dl Ellison nu deveni nici muzician, nici poet, deşi nu era om mai îndrăgostit ca el de Muzică şi de Muză. În alte împrejurări decât jcele hărăzite de soartă nu-i exclus ca el să fi devenit pictor. Sculptura, deşi un domeniu prin natura sa riguros poetic, avea o cuprindere şi o semnificaţie prea limitate ca să-i fi reţinut cândva atenţia în mod deosebit. Iar de-acum am amintit deja toate domeniile în care acest sentiment poetic, chiar şi în accepţiunea sa mai largă, îşi poate găsi căile de exprimare. Mă refer la sensul cel mai larg şi mai împărtăşit al ideii conţinute în expresia „sentiment poetic”. Dar dl Ellison socotea că cel mai bogat şi absolut cel mai firesc şi mai nimerit domeniu fusese neglijat orbeşte. Nici o definiţie nu pomenea de grădinarul-

peisagist ca poet; şi totuşi prietenul meu nu putea să nu reţină faptul că prin crearea Grădinii-peisaj i se oferea adevăratei muze cea mai măreaţă ocazie. Aici, în nesfârşita combinare de noi forme de Frumuseţe se deschidea, într-adevăr, cel mai bogat câmp invenţiei sau imaginaţiei, elementele de combinat fiind, dintotdeauna şi în proporţie covârşitoare, dintre cele mai minunate din câte se găseau pe pământ. În puzderia de forme şi de culori ale arborilor şi ale florilor recunoştea efortul cel mai direct şi mai energic al Naturii întru crearea Frumuseţii fizice. Iar întru călăuzirea sau concentrarea acestui efort, sau şi mai potrivit, întru adaptarea lui la ochii care aveau să-l vadă pe pământ, înţelegea c-ar trebui să întrebuinţeze cele mai bune mijloace, să lucreze cât mai eficient, împlinindu-şi astfel destinul de Poet.

„Întru adaptarea lui la ochii care aveau să-l vadă pe pământ.” Prin explicaţia pe care o dădea acestor cuvinte dl Ellison a contribuit mult la rezolvarea a ceea ce întotdeauna mi se păruse o enigmă. Mă refer la faptul (pe care doar cei ignoranţi îl dispută) că în Natură nu afli acele combinaţii de peisaje pe care-i capabil să le zămislească un pictor de geniu. Paradisurile strălucitoare din pânzele lui Claude7 nu pot fi găsite în realitate. Chiar şi la cele mai încântătoare peisaje naturale vei descoperi un defect sau un exces – o grămadă de excese şi de defecte.

Chiar dacă părţile componente, luate separat, ar întrece în măiestrie fie şi pe cel mai talentat artist, îmbinarea acestor părţi va fi mereu susceptibilă de perfecţiune. Pe scurt, nu există poziţie din care, privind atent, ochiul artistului să nu poată surprinde un cusur în ceea ce cu un termen tehnic se numeşte compoziţia peisajului natural. Şi totuşi cât de inteligibil e totul! În toate celelalte privinţe suntem instruiţi pe bună dreptate să considerăm supremaţia Naturii. În privinţa detaliilor evităm concurenţa. Cine se încumetă să imite culorile unei lalele sau să corijeze proporţiile unei lăcrimioare? Criticul care afirmă despre o sculptură sau

despre un portret că „Natura trebuie mai curând înnobilată decât imitată” se înşală. În pictură sau în sculptură, orice combinaţie de aspecte ale frumuseţii umane nu face decât cel mult să se apropie de frumuseţea omenească vie şi vibrantă care ne bucură existenţa de zi cu zi. Byron, care adeseori a greşit, n-a greşit spunând:

Văzut-am frumuseţe mai vie, mai reală, Decât cea fără noimă din piatra ideală8.

Numai în privinţa peisajului se adevereşte principiul criticului; simţindu-l adevărat aici, doar impulsul îndrăzneţ al spiritului de generalizare l-a îndemnat să-l declare adevărat în toate domeniile Artei. Repet: simţindu-l adevărat aici. Căci simţirea nu-i nici fandoseală, nici himeră.

Matematicile nu oferă demonstraţii mai absolute decât sentimentul pe care Arta sa îl transmite artistului. Nu numai că el crede, dar ştie precis că adevărata Frumuseţe e alcătuită exclusiv din asemenea îmbinări aparent arbitrare de materie sau formă. Totuşi, motivele sale nu s-au maturizat îndeajuns ca să capete expresie. Rămâne ca o analiză mai profundă decât a cunoscut până acum lumea să le cerceteze în amănunţime şi să le exprime. Cu toate acestea el e întărit în opiniile sale, izvorâte din instinct, de glasul tuturor confraţilor săi. Să admitem că o compoziţie e defectuoasă; să admitem că se operează o corecţie în simpla îmbinare a formelor sale; să admitem că această corecţie e supusă judecăţii tuturor artiştilor din lume; fiecare va recunoaşte că ea a fost necesară. Ba mai mult: pentru remedierea defectului din compoziţia respectivă fiecare membru al confreriei va sugera, independent de ceilalţi, o corecţie identică.

Repet: Natura e susceptibilă de „înnobilare” numai în ce priveşte aranjamentul sau combinarea elementelor peisajului; prin urmare susceptibilitatea ei de perfecţionare doar sub acest unic aspect era un mister pe care nu izbutisem să-l descifrez până atunci. Dl Ellison a fost acela care mi-a sugerat pentru prima oară ideea că ceea ce noi

socoteam drept perfecţionare sau înnobilare a frumuseţii naturale însemna într-adevăr acest lucru, dar numai din punctul de vedere al pământenilor sau oamenilor; că orice modificare sau perturbare a decorului primitiv ar putea avea un efect negativ asupra tabloului, dacă am reuşi să ne imaginăm acest tablou privit pe toată întinderea sa dintr-un punct îndepărtat de pe cer. „E uşor de înţeles”, afirma dl Ellison, „că ceea ce-ar putea corecta un detaliu examinat din apropiere ar putea vătăma efectul general, sesizat de la o distanţă mai mare”. Vorbea cu căldură despre acest subiect, subliniind nu atât imediata sau evidenta lui importanţă (care e mică), cât natura concluziilor la care el ar putea conduce, sau sugestiile colaterale pe care le-ar putea corobora sau susţine. E posibil să existe o categorie de fiinţe, cândva omeneşti, dar acum ascunse privirii oamenilor, pentru ale căror contemplare şi aleasă preţuire a frumuseţii, mai mult decât pentru ale noastre, Dumnezeu a izvodit marea grădină-peisaj a întregului pământ.

În cursul discuţiei noastre tânărul meu prieten nu pierdu ocazia să citeze câteva pasaje dintr-un scriitor care se spune c-ar fi tratat bine această temă9.

„Cât priveşte grădina-peisaj”, scrie el, „există de fapt doar două stiluri: natural şi artificial. Primul caută să evoce frumuseţea originară a naturii, adaptându-şi mijloacele la decorul din jur; cultivând arbori în armonie cu colinele şi şesurile învecinate; descoperind şi punând în practică minunatele raporturi de mărime, proporţie şi culoare, care, ascunse privirii omului de rând, se destăinuie pretutindeni cercetătorului experimentat într-ale naturii. Roadele stilului natural în arta grădinăritului se văd mai curând în lipsa oricărui defect sau nepotrivire în precumpănirea unei armonii şi ordini perfecte decât în producerea unor minuni sau miracole speciale. Stilul artificial are tot atâtea varietăţi câte gusturi sunt de satisfăcut. El are un anume raport general cu variatele stiluri din arhitectură. Sunt aleile şi refugiile impunătoare din Versailles; terasele italiene; şi

vechiul stil englezesc, mixt şi variat, care se leagă întrucâtva de arhitectura gotică elizabethană. Orice s-ar spune împotriva abuzurilor stilului artificial, îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea. Aceasta place ochiului, întrucât oferă atât un spectacol al ordinii şi al proiectului, cit şi o lecţie morală. O terasă cu o veche balustradă, năpădită de muşchi, evocă imediat ochiului minunatele forme ce s-au perindat pe acolo odinioară. Chiar şi cea mai palidă urmă de artă e o mărturie a grijii şi a interesului omenesc”.

„Din ce-am spus până acum”, zise dl Ellison, „vei înţelege că resping ideea exprimată aici de „evocare a frumuseţii originare a naturii".

Frumuseţea originară nu e niciodată egală cu cea care poate fi recreată.

Fireşte, contează enorm alegerea unui loc cu posibilităţi10. Ceea ce-am spus în legătură cu „descoperirea şi punerea în practică a minunatelor raporturi de mărime, proporţie şi culoare” nu e decât o exprimare vagă, care poate însemna mult mai puţin sau nimic, şi care nu-i câtuşi de puţin un îndreptar. Că adevăratele „roade ale stilului natural în arta grădinăritului se văd mai curând în lipsa oricărui defect sau nepotrivire decât în producerea unor minuni sau miracole speciale” e o propoziţie mult mai nimerită pentru a descrie modesta inteligenţă a gloatei decât visurile înaripate ale omului de geniu. Meritul sugerat e în cel mai bun caz unul negativ, ţinând de o anume critică mioapă, care în literatură l-ar ridica în slăvi pe Addison. Adevărat, câtă vreme meritul constând în simpla evitare a oprobriului se adresează direct inteligenţei, putând fi astfel prefigurat de Regulă, supremul merit care arde şi palpită în sânul invenţiei sau al creaţiei nu poate fi înţeles decât în lumina roadelor sale. Regula nu se aplică decât calităţilor cumpănirii, virtuţilor ce neagă sau înfrânează. Dincolo de acestea arta criticii nu poate decât să sugereze.

Putem fi învăţaţi să durăm o Odisee, dar în zadar ni se va spune cum să concepem o Furtună, un Infern, unPrometeu înlănţuit, o Privighetoare, ca aceea a lui Keats, de pildă, sau ca „Planta sensibilă” a lui Shelley11.

Dar odată lucrul făcut şi minunea înfăptuită, iată cum capacitatea de înţelegere devine universală. Sofiştii şcolii negative, care, neputând să creeze, luaseră arta în derâdere, aplaudă acum cel mai tare. Ceea ce în stare de embrion, de crisalidă, le jignea raţiunea rece şi calculată, odată ajunsă la matura sa realizare, nu încetează să le stârnească admiraţia dintr-un instinct al frumosului sau al sublimului".

„Cât priveşte notaţiile autorului nostru pe marginea stilului artificial”, urmă Ellison, „ele ridică mai puţine obiecţii. „îmbinarea artei pure cu decorul natural al unei grădini îi sporeşte enorm frumuseţea."

E un lucru adevărat; la fel de adevărată e şi observaţia privind sensul interesului uman. Repet: principiul formulat aici e de netăgăduit, dar s-ar putea să existe ceva chiar şi dincolo de el. S-ar putea să existe ceva în deplin acord cu principiul sugerat – ceva de neatins cu mijloacele de care dispune omenirea, totuşi ceva care, odată atins, ar conferi grădinii-peisaj un farmec infinit mai stăruitor decât cel izvorât doar din interesul pur omenesc. Un adevărat poet, beneficiind de resurse băneşti extraordinare ar putea, păstrând totuşi ideea necesităţii artei, a interesului sau a culturii, să-şi îmbogăţească atât de mult proiectele cu noi şi variate forme de frumuseţe, încât să poată transmite sentimentul unei intervenţii supranaturale. Se va vedea că, odată realizat acest lucru, el va păstra toate avantajele interesului ori ale proiectului, eliberându-şi în acelaşi timp opera de rigorismul şi tehnicismul Artei. Chiar şi în cea mai neagră pustietate, chiar şi în cel mai sălbatic şi mai neumblat ungher al Naturii neprihănite se vădeşte arta unui Creator; totuşi, această artă se vădeşte doar spiritului reflexiv; ea nu posedă nicidecum forţa irezistibilă a

sentimentului. Prin urmare, dacă ne imaginăm acest sens al Proiectului Divin ca fiind armonizat într-un grad măsurabil; dacă ne închipuim un peisaj ale cărui stranietate12, urieşenie, desăvârşire şi splendoare vor inspira toate laolaltă ideea de cultură sau grijă sau supraveghere din partea unor inteligenţe superioare, totuşi înrudite cu oamenii – atunci sentimentul interesului va fi păstrat, în vreme ce Arta va căpăta aerul unei Naturi intermediare sau secundare – o Natură care nu e nici Dumnezeu, nici emanaţia lui Dumnezeu, dar care totuşi e Natură în sensul că e opera îngerilor care planează între om şi Dumnezeu".

În hotărârea de a-şi sacrifica imensa avere întruchipării unei asemenea viziuni, în exerciţiile fizice în aer liber – urmarea faptului că veghea personal la executarea planurilor sale – în ţelul pe care aceste planuri îl revelau continuu şi neîncetat, în înalta spiritualitate a ţelului însuşi, în dispreţul faţă de ambiţie, ceea ce-l făcea mai curând să simtă decât să afecteze şi, în sfârşit, în tovărăşia şi dragostea unei soţii devotate spera

Ellison să găsească – şi într-adevăr a găsit – izbăvire de grijile curente ale Omenirii, precum şi o fericire mult mai intensă decât a luminat vreodată răpitoarele reverii ale Doamnei de Stael13.

SFÂRŞIT